

Uchwała Nr XXXIX/236/2014

Rady Gminy Wola Uhruska

z dnia 30 października 2014 r.

**w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego
do 2020 roku**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 r. poz. 594, z późn. zm.) – **Rada Gminy uchwala, co następuje:**

§ 1

Przyjmuje się do realizacji Strategię Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku wraz z załącznikami, w brzmieniu jak w załączniku do niniejszej uchwały.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

PRZEWODNICZĄCY RADY

Marek Kuszneruk

Delimitacja Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

2014

POMOC TECHNICZNA
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Projekt pn. „Włodawski Obszar Funkcjonalny – nowy wymiar partnerstwa w polityce regionalnej”, współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna na lata 2007-2013, w ramach „Konkursu dotacji na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania miejskich obszarów funkcjonalnych”, ogłoszonego przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju realizowany jest w partnerstwie:

Lider Projektu – Gmina Miejska Włodawa

Partnerzy projektu:

Powiat włodawski
Gmina Hanna
Gmina Hańsk
Gmina Ruda-Huta
Gmina Sosnowica
Gmina Stary Brus
Gmina Urszulin
Gmina Włodawa
Gmina Wola Uhruska
Gmina Wryki

Delimitacja Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego została opracowana przez firmę EuroCompass Sp. z o.o. na podstawie umowy z Gminą Miejską Włodawa z dnia 04.10.2013r.

Autorzy opracowania:

mgr inż. arch. Joanna Mużykowska nr wpisu LOIARP LB-0237

mgr inż. arch. Robert Kuryło nr wpisu OIU WA-293

mgr inż. arch. Sebastian Łuczkiewicz nr wpisu OIU WA- 417, LOIARP LB-0241

SPIS TREŚCI:

str.

I	Cel opracowania	3
	Charakterystyka obszaru	4
	Położenie obszaru i podział administracyjny	5
	Infrastruktura komunikacyjna	8
	Walory przyrodniczo-krajobrazowe	9
	Walory kulturowe	10
	Obecne wykorzystanie turystyczne obszaru	12
II	Delimitacja pod kątem turystycznym	15
	Metodologia	15
	Analiza uwarunkowań przestrzennych wynikających ze stanu zagospodarowania turystycznego obszaru	17
	Środowisko kulturowe	17
	Środowisko przyrodnicze	25
	Obszary rekreacyjno-turystyczne	30
	Wody powierzchniowe	30
	Tereny zabudowy turystyczno-rekreacyjnej	37
	Tereny intensywnej zabudowy letniskowej	38
	Baza noclegowa w obszarze	39
	Infrastruktura kultury sportu i rekreacji	40
	Dostępność komunikacyjna	47
	Szlaki turystyczne	48
	Szlaki piesze PPTK	48
	Szlaki rowerowe	47
	Szlaki konne	53
	Szlaki wodne	53
	Ścieżki edukacyjne, szlaki gminne	54
	Imprezy kulturowo-rekreacyjne	56
	Obiekty i tereny niewykorzystane	59
	Delimitacja obszaru	61
	Ewaluacja i waloryzacja Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego	61
	Delimitacja Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego	62
III	Wnioski i wytyczne	67

Załączniki graficzne:

Plansza 00	Plansza podstawowa
Plansza 01	Środowisko kulturowe
Plansza 02	Środowisko przyrodnicze
Plansza 03	Obszary rekreacyjne
Plansza 04	Funkcjonująca baza noclegowa w obszarze
Plansza 05	Infrastruktura kultury, sportu i rekreacji
Plansza 06	Dostępność komunikacyjna
Plansza 07	Szlaki turystyczne
Plansza 08	Plansza imprez kulturowo - rekreacyjnych
Plansza 09	Obiekty i tereny niewykorzystane
Plansza 10	Delimitacja obszaru

I. CEL OPRACOWANIA

Obszar objęty niniejszym opracowaniem - Włodawski Obszar Funkcjonalny - położony jest w środkowo-wschodniej części województwa lubelskiego, graniczy z Ukrainą i Białorusią oraz obejmuje wszystkie gminy powiatu włodawskiego, jedną gminę należącą do powiatu parczewskiego (Sosnowica) oraz jedną należącą do powiatu chełmskiego (Ruda-Huta). Jego cechą charakterystyczną jest bardzo mały stopień zurbanizowania, niska gęstość zaludnienia, oraz jeden z najwyższych współczynników zalesienia. Włodawski Obszar Funkcjonalny zasługuje na szczególne wyróżnienie ze względu na wyjątkowe walory przyrodnicze, kulturowe i krajobrazowe. Urzeka on naturalnością środowiska, bogactwem unikalnych okazów fauny i flory, których różnorodne gatunki można odnaleźć w okolicznych lasach, na terenie bagien, torfowisk, rozległych łąk i licznych jezior. Rzeka Bug (stanowiąca wschodnią granicę WOF) jest jedną z ostatnich dużych rzek europejskich, które zachowały swój naturalny charakter. Atutem obszaru są także obiekty zabytkowe, świadczące o jego bogatej historii, różnorodności kulturowej i etnicznej. Walory środowiska przyrodniczego i kulturowego Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego sprawiają, że stanowi on jeden z trzech głównych obszarów turystyczno – rekreacyjnych w województwie lubelskim. W chwili obecnej jego eksploracja odbywa się głównie w sezonie letnim, a determinują ją głównie jeziora o sprzyjających uwarunkowaniach.

Dla zapewnienia stabilnych podstaw na długofalowy i zrównoważony rozwój funkcji turystyki i rekreacji w WOF niezbędne jest opracowanie całościowej i spójnej wizji jego zagospodarowania i użytkowania. Przyjęcie takiej metodologii postępowania w znacznym stopniu pozwoli ograniczyć ryzyko podjęcia niewłaściwych decyzji. Przed przystąpieniem do opracowania głównych dokumentów strategicznych WOF niezbędne jest jego zdelimitowanie poprzez wyodrębnienie i zwaloryzowanie głównych elementów składowych jego przestrzeni. Stanowi to cel główny niniejszego opracowania. Zakłada się, że analiza delimitacyjna przebiegać będzie dwuetapowo. W pierwszej kolejności analizie poddany zostanie potencjał turystyczno-rekreacyjny występujący w obszarze. Następnie dokonana zostanie delimitacja, w ramach której nastąpi wyodrębnienie ośrodków i obszarów, gdzie skumulowany jest najważniejszy potencjał i które stanowią główną siłę napędową dla rozwoju wymienionej funkcji.

W lutym 2013 roku Ministerstwo Rozwoju Regionalnego wydało publikację pn. „Kryteria delimitacji MOF ośrodków wojewódzkich”. Jej autor prof. Śleszyński wyznaczył szereg wskaźników, za pomocą których możliwa jest porównywalna delimitacja miejskich obszarów funkcjonalnych stolic województw. Jako podstawową jednostkę delimitacyjną została przyjęta gmina. W związku z tym, że wspomniana wyżej metodologia odnosi się do największych ośrodków miejskich w kraju, w tym metropolitalnych, nie mogła być zastosowana dla delimitacji obszaru o bardzo małym stopniu urbanizacji i niskiej gęstości zaludnienia. Delimitacja WOF posiada kierunkowy charakter - opracowano ją pod kątem rozwoju turystyki i rekreacji - a jej efektem jest wyodrębnienie poszczególnych podobszarów (o wyraźnych powiązaniach funkcjonalno-przestrzennych i predyspozycjach dla rozwoju poszczególnych gałęzi turystyk), a nie całych gmin w swoich granicach administracyjnych. Dlatego też delimitacja WOF ma charakter autorski (bazujący głównie na wykształceniu i praktyce zawodowej autorów, a także literaturze fachowej związanej z planowaniem przestrzeni turystycznej).

CHARAKTERYSTYKA WŁODAWSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO

Zaprezentowana poniżej syntetyczna charakterystyka ma na celu zobrazowanie terenu, w którym zlokalizowany jest Włodawski Obszar Funkcjonalny. Nie obejmuje ona pełnej diagnozy uwarunkowań społeczno-gospodarczo-przestrzennych (która zamieszczona jest w Strategii Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego), a odnosi się jedynie do tych zagadnień, które są najistotniejsze dla niniejszego opracowania (uwarunkowania geograficzne; komunikacja; walory przyrodnicze, kulturowe i krajobrazowe; potencjał turystyczno-rekreacyjny).

POŁOŻENIE OBSZARU I PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY.

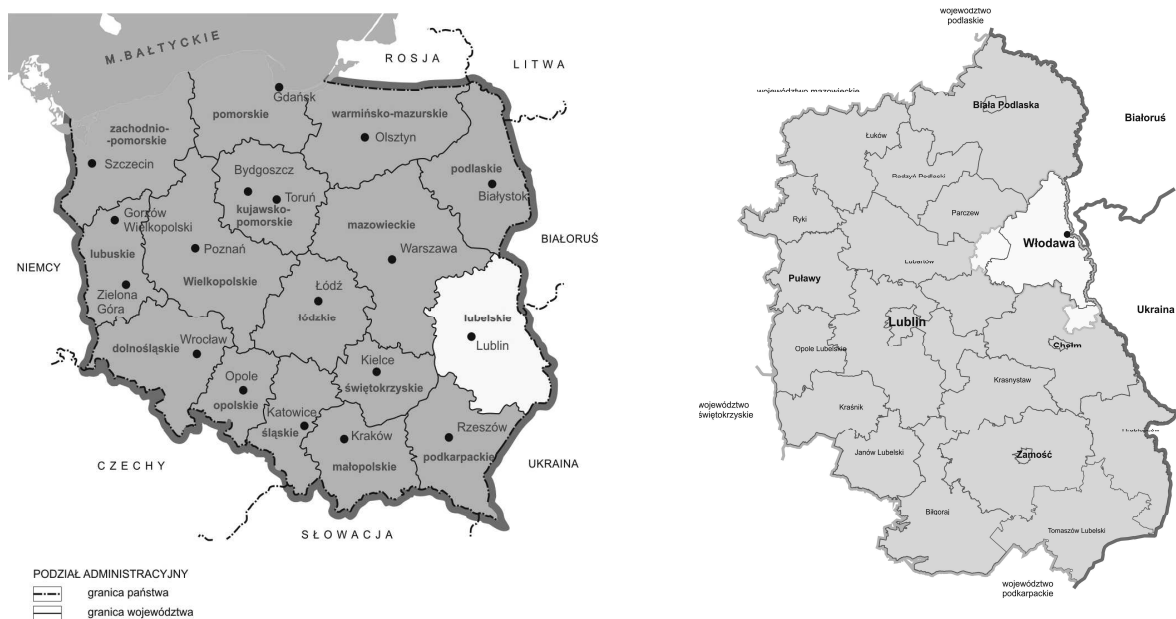
Polesie to wielka i płaska równina, rozpościerająca się na terenach aż czterech państw: Polski, Białorusi, Ukrainy oraz Rosji. Jest to obszar pokryty największymi w Europie torfowiskami, moczarami, licznymi jeziorami oraz bagnami. A wszystko to pośród wielkich kompleksów leśnych. Na pograniczu Polski, Białorusi i Ukrainy rozpościera się historyczno-etnograficzna kraina nazwana Polesiem Zachodnim (makroregion fizycznogeograficzny, stanowi północno-zachodnią część Polesia), która z kolei dzieli się na trzy następujące podobszary:

- ⤴ Polesie Lubelskie - tereny leżące w powiatach włodawskim, parczewskim, oraz częściowo łęczyńskim
- ⤴ Polesie Wołyńskie – obszary pojezierne w rejonie Szackim na Ukrainie, wschodnia część powiatu chełmskiego w Polsce
- ⤴ Polesie Nadbużańskie – obszar, obejmujący makroregion Równiny Wołyńskiej z podregionem Równiny Małoryckiej, położony na ternie Białorusi.

Obszar objęty niniejszym opracowaniem (Włodawski Obszar Funkcjonalny) położony jest w granicach Polesia Lubelskiego. Jego wschodnią granicę stanowi rzeka Bug (która jest jednocześnie granicą Polski z Ukrainą i Białorusią). Przeważająca część WOF przynależy do Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego, ale swoim zasięgiem obejmuje on także kilka innych subregionów fizjogeograficznych (Równina Parczewska, Garb Włodawski, Obniżenie Dorohuckie) co w znacznej mierze wpływa na jego wyjątkowe walory krajobrazowe. Pojezierze Łęczyńsko - Włodawskie, zwane również Równiną Łęczyńsko - Włodawską jest to płaski teren z licznymi jeziorami rozciągający się od doliny Wieprza (w okolicy Łęcznej i doliny Tyśmienicy) do doliny Bugu w okolicach Włodawy i Woli Uhruskiej.

Ze względu na dużą ilość mokradeł, trzęsawisk i mało żyzne gleby generalnie analizowany obszar opisać można jako krainę dość słabo przekształconą przez człowieka. Jest tu mniej gruntów ornych niż na innych obszarach nizin środkowopolskich, więcej zaś łąk i pastwisk. Znaczną część WOF zajmują kompleksy lasów. Na terenach suchszych rosną bory sosnowe, zaś na podmokłych terenach m.in. łągi olchowe z dominującą olchą czarną. Od południa (tereny gmin Ruda-Huta) analizowany obszar zahacza o Polesie Wołyńskie (jednostkę przejściową pomiędzy właściwym Polesiem, a Wyżynami Lubelską i Wołyńską). Charakterystyczną cechą tego regionu są wznoszące się wśród równin dosyć wysokie garby, zbudowane z margli kredowych i trzeciorzędowych piaskowców.

Pod względem administracyjnym analizowany obszar położony jest we wschodniej części województwa lubelskiego i obejmuje wszystkie gminy powiatu włodawskiego (7 gmin wiejskich: Hanna, Hańsk, Stary Brus, Urszulin, Włodawa, Wola Uhruska, Wiryki oraz 1 miejska: Włodawa) jedną gminę należącą do powiatu parczewskiego (Sosnowica) oraz jedną należącą do powiatu chełmskiego (Ruda-Huta).

Rysunek nr 1 - Położenie powiatu włodawskiego wraz z gminami Sosnowica (powiat parczewski) i Ruda-Huta (powiat chełmski) wchodzącymi w obszar Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego na tle kraju i województwa

Rysunek nr 2 - Powiat włodawski wraz z gminami Sosnowica i Ruda-Huta wchodzącymi w obszar WOF

Łącznie w skład Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wchodzi 10 gmin. Podstawową charakterystykę gmin obrazuje zamieszczona poniżej tabela.

TABELA NR1*						
POWIAT WŁODAWSKI						
lp.	gmina/miasto	pow. w km ²	ludność	gęstość zaludnienia na km ²	liczba miejscowości	lokalizacja
1	Gmina Hanna	139,29	3074	22	11	Położona w północnej części powiatu włodawskiego. Wschodni obszar gminy Hanna opływa rzeka Bug. Gmina od wschodu graniczy z Białorusią.
2	Gmina Hańsk	176,27	3843	22	20	Położona w południowej części powiatu włodawskiego. Północna część gminy usytuowana w Poleskim Obszarze Chronionego Krajobrazu. Północny fragment gminy opływa rzeka Włodawka, do której dochodzą dopływy Włodawki – kanał Więzienny Rów oraz rzeka Krzemianka.
3	Gmina Stary Brus	131,67	2167	16	14	Położona w północno-zachodniej części powiatu włodawskiego. Część południowa gminy znajduje się w Poleskim Parku Krajobrazowym oraz w obszarze Natura 2000. Przez gminę przepływa rzeka Włodawka.
4	Gmina Urszulin	172,14	4123	24	25	Położona we wschodniej części powiatu włodawskiego. Znaczną część obszaru gminy stanowią tereny chronione: Poleski Park Narodowy, Poleski Park Krajobrazowy, obszary Natura 2000 – obszary ptasie i siedliskowe.
5	Gmina Włodawa	245,03	6045	25	15	Położona we wschodniej części powiatu włodawskiego, administracyjnie rozdzielona pośrodku przez Gminę miasto Włodawa. Od wschodu obszar gminy opływa rzeka Bug. Przez gminę przepływa ponadto rzeka Włodawka. Część północna gminy graniczy z Białorusią, natomiast południowa na fragmencie także z Białorusią, natomiast pozostała część z Ukrainą. Południowa część gminy to niemalże w całości obszary chronione: Sobiborski Park Krajobrazowy, Rezerwat Żółwiowe Błota, Rezerwat Trzy jeziora, Rezerwat Brudzieniec, Rezerwat Małoziemce, Rezerwat Magazyn, Rezerwat Jezioro Orchowe, Nadbużański Obszar Chronionego

						Krajobrazu, Chronionego Natura 2000	Poleski Krajobrazu,	Obszar obszary
6	Gmina Włodawa - miasto	17,97	13719	763	1	Położona we wschodniej części powiatu włodawskiego. Występuje tu ujściowy odcinek rzeki Włodawki. Gminę od wschodu obiega rzeka Bug. Gmina graniczy z Białorusią		
7	Gmina Wola Uhruska	154,07	4048	26	18	Położona w południowej części powiatu włodawskiego. Jej wschodnią granicę opływa rzeka Bug. Gmina od wschodu graniczy z Ukrainą. Północny fragment gminy położony jest w Sobiborskim Parku Krajobrazowym, a część w Poleskim Obszarze Chronionego Krajobrazu, oraz w obszarach Natura 2000. Przez fragment gminy przepływa rzeka Uherka.		
8	Gmina Wiryki	219,98	2735	12	20	Gmina położona niemalże centralnie. Od południa gminę odcinkami opływa rzeka Włodawka. Południowe krańce gminy leżą w Poleskim Obszarze Chronionego Krajobrazu. W północnym rejonie gminy występują obszary chronione Natura 2000.		
POWIAT PARCZEWSKI								
lp	gmina/miasto	pow. w km ²	ludność	gęstość zaludnienia na km ²	liczba miejscowości	lokalizacja		
9	Gmina Sosnowica	171,62	2728	16	24	Położona w zachodnim krańcu obszaru. Administracyjnie przynależy do powiatu parczewskiego. Znaczną powierzchnię gminy stanowią obszary chronione: Poleski Park Narodowy, Rezerwat Przyrody – Torfowisko przy Jeziorze Czarnym, Poleski Park Krajobrazowy, obszary Natura 2000, Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu.		
POWIAT CHEŁMSKI								
lp	gmina/miasto	pow. w km ²	ludność	gęstość zaludnienia na km ²	liczba miejscowości	lokalizacja		
10	Gmina Ruda-Huta	112,21	4736	42	26	Położona w południowym krańcu obszaru. Gminę od wschodu opływa rzeka Bug. Gmina administracyjnie przynależy do powiatu chełmskiego. Od wschodu sąsiaduje z Ukrainą. Przez gminę przepływa rzeka Uherka.		
OBSZAR OPRACOWANIA		1540,25	47218	30,6 (22*) *bez gminy	177	-		

OGÓŁEM			Włodawa - miasto		
* źródło danych: Bank Danych Lokalnych – stan na 31 XII 2012					

Łączna powierzchnia Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wynosi 1540 km² (6,1 % powierzchni województwa), w 177 miejscowościach zamieszkują ok. 47200 osób (2,2 % ludności województwa). Średnia gęstość zaludnienia dla obszaru wynosi 30 osób/km² (średnia wojewódzka: 86 osób/km², najniższa gmina Wiryki: 12 osób/km², najwyższe miasto Włodawa 763 osób/km²). Głównym i jedynym miastem położonym w analizowanym obszarze jest Włodawa. Włodawa to ośrodek powiatowy, zamieszkały przez ok. 13 700 ludności, lokalne centrum administracji, usług, kultury, edukacji, oraz życia gospodarczego. Warto w tym miejscu dodać, że w przeszłości w obszarze WOF prawa miejskie posiadały takie miejscowości jak: Hanna, Orchówek, Różanka i Sosnowica. Generalnie Włodawski Obszar Funkcjonalny opisać można jak słabo zaludniony i zurbanizowany.

INFRASTRUKTURA KOMUNIKACYJNA

Odległość miasta Włodawa (stolica WOF) do Warszawy wynosi ok. 220 km, do Lublina ok. 90 km, a od pozostałych głównych ośrodków miejskich regionu: do Chełma ok. 50 km, do Zamościa ok. 110 km, do Białej Podlaski 75 km. W pasie granicznym WOF nie funkcjonuje żadne przejście graniczne. Planuje się otwarcie dwóch przejść w obszarze WOF: we Włodawie (drogowe i kolejowe) oraz w miejscowości Zbereże (gm. Wola Uhruska). Najbliższe WOF funkcjonujące przejścia graniczne to: od północy w Sławatyczu (przejście drogowe - obsługa ruchu osobo-towarowego, ok. 30 km od miasta Włodawy) oraz od południa w Dorohusku (przejście drogowe i kolejowe - obsługa ruchu osobo-towarowego, ok. 60 km od miasta Włodawy).

Dla powiązań zewnętrznych i wewnętrznych WOF najważniejsze znacznie mają przebiegające drogi krajowe i wojewódzkie:

- ▲ droga krajowa nr 63 - droga krajowa przebiegająca przez województwa: województwo warmińsko-mazurskie, podlaskie, mazowieckie i lubelskie (północna granica Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego). Łączy ona miejscowość Perły, gdzie ma powstać przejście graniczne Perły-Kryłowo z Rosją, z przejściem granicznym Sławatycze-Domaczewo z Białorusią.
- ▲ droga krajowa nr 82 - przebiega przez powiat grodzki Lublin oraz powiaty ziemskie: lubelski, łęczyński i włodawski. Trasa ta łączy Lublin z Włodawą (i planowanym przejściem granicznym z Białorusią). Przebiega przez Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie, na obrzeżach Poleskiego Parku Narodowego oraz łączy się ze wszystkimi drogami wojewódzkimi stanowiąc najważniejszą arterię komunikacyjną WOF. Zapewnia ona najdogodniejsze powiązanie komunikacyjne z Lublinem.
- ▲ droga wojewódzka nr 812 - klasy GP (główna przyspieszona) o długości 151 km (w obszarze analizowanym długości ok. 40 km). Trasa łączy Białą Podlaską z Włodawą, Chełmem i Krasnymstawem. Przebiega południkowo we wschodniej części województwa lubelskiego.
- ▲ droga wojewódzka nr 816 - klasy G (główna) zwana „Nadbużanką” o długości 166 km (w obszarze analizowanym długości ok. 70 km). Trasa łączy przejście graniczne w Terespolu, Sławatyczach, Dorohusku i Zosinie. Biegnie z północy na południe wzdłuż granicy polsko-białoruskiej i polsko-ukraińskiej. Ze względu na walory krajobrazowe (przebieg wzdłuż doliny rzeki Bug) droga posiada bardzo wysoki potencjał turystyczny
- ▲ droga wojewódzka nr 818 - klasy G (główna) o długości 40 km (w obszarze analizowanym długości ok. 25 km). Łączy Przewłokę koło Parczewa z Adampolem koło Włodawy.
- ▲ droga wojewódzka nr 819 - klasy Z (zbiorcza) o długości 70 km (w obszarze analizowanym długości ok. 47 km). Łączy Parczew z Wolą Uhruską.
- ▲ droga wojewódzka nr 820 - klasy G (główna) Droga wojewódzka o długości 30 km (w obszarze

analizowanym długości ok. 11 km). Łączy Łęczną z Sosnowicą. Droga 820 w połączeniu z drogą 819 stanowi alternatywne (i szybsze do pokonania) połączenie Parczew z Łęczną. Droga przebiega przez tereny o najwyższych walorach przyrodniczo-krajobrazowych (Poleski Park Narodowy, Poleski Park Krajobrazowy, Park Krajobrazowy „Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie”).

Rolę uzupełniającą dla obsługi komunikacyjnej obszaru (głównie dla powiązań wewnętrznych) mają pozostałe drogi powiatowe i gminne. Pomimo, iż Włodawski Obszar Funkcjonalny położony jest na terenach nadgranicznych o niskim stopniu urbanizacji i gęstości zaludnienia generalnie określić go można jako stosunkowo dobrze obsługiwany komunikacyjnie. W mieście Włodawa funkcjonuje dworzec autobusowy. Transport zapewniają PKS Włodawa oraz przedsiębiorstwa prywatne umożliwiając połączenia ze wszystkimi głównymi ośrodkami miejskimi województwa lubelskiego oraz wieloma krajowymi.

Na terenie WOF zlokalizowana jest także infrastruktura kolejowa. Linia kolejowa o długości około 45 km łącząca Chełm z Brześciem, została zbudowana w 1887 jako jednotorowa (od 1902 roku posiadała dwa szerokie tory). Pierwotnie służyła celom wojskowym i łączyła Kolej Nadwiślańską (poprzez Chełm) z twierdzą w Brześciu. Po II wojnie światowej ze względu na zmianę granic połączenie zostało przerwane we Włodawie. Część południowa (linia kolejowa nr 81: Chełm-Włodawa) położona po zachodniej stronie Bugu przypadła Polsce, a część północna (Włodawa-Brześć) położona po wschodniej stronie Bugu przypadła ZSRR (obecnie tereny Białorusi).

Linia nr 81 jest jedną z najbardziej malowniczych dróg kolejowych na Lubelszczyźnie. Trasa biegnie przez obszary o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych (Chełmski Park Krajobrazowy, Sobiborski Park Krajobrazowy, Poleska Dolina Bugu). Na trasie zachowało się także kilka obiektów zabytkowych: drewniane dworce w Rudzie Opalin i Woli Uhruskiej oraz murowana wieża ciśnień (stacja Uhrusk). W 2013 r. PKP S.A. przeprowadziło postępowanie dotyczące sprzedaży dworców kolejowych. Nabywcą zabytkowego dworca w Uhrusku został samorząd gminny Wola Uhruska. Na przejęcie nieczynnego dworca (dworzec Ruda Opalin) zgodziła się również Gmina Ruda-Huta.

Obecnie linia kolejowa Chełm-Włodawa wykorzystywana jest wyłącznie przez pociągi towarowe, głównie do przewozu drewna. W roku 2013 po krótkotrwałym jej użytkowaniu na potrzeby transportu publicznego połączenie pasażerskie zostało ponownie zawieszone. Od 2004 istnieje samorządowy plan rozbudowy linii i wykorzystania jej w przewozach międzynarodowych. Proponowana jest odbudowa toru szerokiego oraz mostu kolejowego na granicy Białorusi i Polski w Orchówku.

WALORY PRZYRODNICZO KRAJOBRAZOWE

Ziemia Włodawska (ale i także pozostała część Polesia) postrzegana jest jako obszar niezmiernie interesujący przyrodniczo i krajobrazowo, wyróżniający się bogactwem form ochrony przyrody oraz cennymi gatunkami flory i fauny (szczególnie ptactwa wodnego).

Kompleksy leśne, jakie ciągną się kilometrami, poprzetykane są licznymi jeziorami, zazwyczaj otoczonymi torfowiskami, bagnami i łąkami. Charakter Polesia dobrze oddaje popularne powiedzenie: „piaski, laski i karaski”. W celu ochrony cennych, charakterystycznych terenów wodno - błotnych, w analizowanym obszarze utworzono szereg form ochrony przyrody (Poleski Park Narodowy, Poleski Park Krajobrazowy, Park Krajobrazowy Pojezierze Łęczyńskie,

Sobiborski Park Krajobrazowy, a także liczne rezerваты i obszary Natura 2000). Podstawowa charakterystyka najważniejszych obszarów zamieszczona jest w dalszej części opracowania. W 2012 r. Poleski Park Narodowy, Sobiborski Park Krajobrazowy, Park Krajobrazowy Pojezierze Łęczyńskie, Lasy Włodawskie i Parczewskie weszły w skład Transgranicznego Rezerwatu Biosfery o nazwie „Polesie Zachodnie”, obejmującego tereny Polski, Białorusi i Ukrainy.

Tereny najcenniejsze przyrodniczo i w najlepszy sposób oddające walory obszaru znajdują się w granicach Poleskiego Parku Narodowego. Występowanie wielu cennych roślin reliktowych sprawia, że park jest jednym z najatrakcyjniejszych obszarów przyrodniczo-turystycznych Polski. Stwierdzono tu występowanie licznych gatunków chronionej flory borealnej. Ewenementem są rośliny mięsożerne (rosiczki, pływacze, aldrowanda pęcherzykowata i tłustosz pospolity dwubarwny). W mulistych wodach jezior, stawów i torfowisk spotkać można grzybienie północne, zwane liliami. Występuje tu także duża ilość rzadkich gatunków zwierząt, w tym ok. 180 chronionych. W wodach żyje 21 gatunków ryb min.: rarytas ichtiologiczny - strzelba przepokopowa. W grupie siedmiu gatunków gadów wyróżnia się żółw błotny – gatunek reliktowy, którego populacja jest tu najliczniejsza w Europie. Świat ssaków liczący ok. 50 gatunków, reprezentują: łos (nazywany królem bagien), bóbr, wydra, jenot, gronostaj, a nawet drapieżny wilk. Osobne miejsce należy poświęcić ptakom, ponieważ bogactwo awifauny jest imponujące. W Poleskim PN stwierdzono występowanie ok. 200 gatunków, z których 50 to ptaki lęgowe. Do najrzadszych okazów należą: bocian czarny, bielik i orzeł przedni, błotniaki, rybitwy, gadożer, wodniczka oraz znany z przedjesiennych sejmików i pięknego klangoru żuraw (symbol Parku). Poleski Park Narodowy wpisany jest na listę konwencji ramsarskiej (w Polsce na listę tą wpisanych jest łącznie 13 obszarów chronionych). Konwencja ramsarska to potoczna nazwa układu międzynarodowego zawartego w miejscowości Ramsar (Iran) w 1971 roku. Jej głównym celem jest ochrona i utrzymanie w niezmiennym stanie obszarów określanych jako „wodno-błotne” (co jest szczególnie istotne dla ptaków zamieszkujących te obszary lub czasowo w nich przebywających).

Drugim najważniejszym przyrodniczym wyróżnikiem obszaru jest rzeka Bug, jedna z ostatnich dużych rzek europejskich, które zachowały swój naturalny charakter – z licznymi meandrami i starorzeczami. Bug to rzeka niezmiernie malownicza: na jednym odcinku jej brzeg to stroma skarpa porośnięta lasem, która kilometr dalej zamienia się w łagodną piaszczystą plażę, lub też malowniczą łąkę. Łukowate starorzecza zwane bużyskami, są siedliskiem wielu gatunków ryb, gnieźdzą się tutaj duże populacje awifauny. Dolina rzeki jest siedliskiem bobra, spotkać można łosia, sarnę, jenota i wilka, a także wiele innych zwierząt, które przychodzą nad jej brzeg.

WALORY KULTUROWE

Dziedzictwo kulturowe obszaru kształtowało się w wyniku wielowiekowych wpływów politycznych i etnicznych, które na tym obszarze się ze sobą mieszały. W średniowieczu, gdy w tej części Europy kształtowały się organizmy państwowe, Polesie Lubelskie stało się obszarem pogranicznym między Polską, Litwą i Rosją. Przez tereny obecnego powiatu włodawskiego przebiegała równoleżnikowo granica oddzielająca Wielkie Księstwo Litewskie od ziem koronnych. Przez wiele dziesiątków lat rozwijały się w ówczesnej Polsce swobody religijne, co miało na tutejszym obszarze szczególne znaczenie ze względu na wielowyznaniowość zamieszkałej ludności. Zawarcie Unii Brzeskiej w 1596 r., w wyniku której wyodrębniono z prawosławia kościół unicki, zapoczątkowało nowy okres w historii. Pogłębiające się z biegiem czasu prześladowania unitów doprowadziły do wielu tragicznych wydarzeń, które mają swoje odbicie w polskiej literaturze (pisali o tym Stefan Żeromski, Władysław Reymont, Maria

Konopnicka). Niemniej generalnie należy uznać, że przez kilkaset lat poprzedzających II Wojnę Światową wielokulturowe i wieloetniczne społeczeństwo Polesia Lubelskiego żyło w miarę zgodnie „u siebie i obok siebie”. Dominującą grupę stanowili Polacy wyznania rzymskokatolickiego. Ponadto w obszarze zamieszkiwali Żydzi wyznania mojżeszowego (druga największa grupa w obszarze), a także Ukraińcy i Białorusini: prawosławni oraz unicy. Mieszankę tę uzupełniali Niemcy, zarówno katolicy jak i protestanci, którzy osiedlili się tutaj w drugiej połowie XIX wieku na terenach obecnych gmin: Stary Brus i Hanna. Przykładem takiej wieloetnicznej wsi może być wieś Marianka Nowa (gmina Stary Brus), w której w 1921 r. mieszkało 326 katolików, 129 ewangelików, 93 Żydów oraz 1 osoba prawosławna. W nieodległej Holi proporcje liczbowe były inne: 267 prawosławnych, 128 katolików, 70 Żydów oraz 7 ewangelików.

Duże znaczenie dla rozwoju ziemi włodawskiej miały znane rody magnackie: Sanguszków, Flemingów, Czartoryskich, Pociejów, Zamoyskich, a także niektóre rody szlacheckie Rulikowskich, Niemiryczów, Kiersnowskich (fundatorzy wielu obiektów sakralnych oraz świeckich). Ich siedziby (zespoły pałacowe i dworskie) przez wieki pełniły rolę lokalnych centrów rozwoju społeczno-gospodarczo-kulturowego.

Wybuch II Wojny Światowej położył kres temu wielowiekowemu współistnieniu wielu narodów i religii. Ludność Żydowska została umieszczona w gettach i obozach pracy, a następnie wymordowana m.in. w zlokalizowanym pod Włodawą obozie zagłady w Sobiborze. W latach 1941-1942 miejscowi Niemcy opuścili ziemię włodawską przesiedlając się na żyzne obszary w Wielkopolsce. Na przełomie 1947 i 1948 roku na obszarze całego regionu została przeprowadzona akcja „Wisła”. Wysiedlono wówczas całą miejscową ludność ukraińską i białoruską na tereny Związku Radzieckiego.

Dawną wielokulturowość oraz burzliwe dzieje regionu przypominają obecnie w głównej mierze obiekty sakralne (kościół, cerkwie, synagogi), często powiązane z zabytkowymi cmentarzami. Świadcami historii są także zachowane założenia dworskie i pałacowe, wśród których prym wiodzie doskonale zachowany dawny pałac Zamoyskich w Adampolu. Odwiedzający ziemię włodawską spotkają na swojej trasie liczne zabytkowe chałupy, stodoły, spichlerze, wiatraki i kuźnie, a ponadto krzyże i kapliczki przydrożne.

Na osobną wzmiankę zasługuje Włodawa (miasto trzech kultur), jako że stanowi ono symbol wielokulturowości i wielowyznaniowości obszaru. Nadal w panoramie miasta główną dominantę przestrzenną stanowią trzy położone w niedalekim sąsiedztwie obiekty sakralne: późnobarokowy kościół rzymskokatolicki ze strzelistymi wieżami, cerkiew prawosławna z cebulastymi kopułami, oraz zespół synagogałny z charakterystyczną przysadzistą bryłą Wielkiej Synagogi (obecnie siedziba Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego). Pamiątką bogatej historii miasta jest także dobrze zachowany, malowniczy śródmiejski układ urbanistyczny, którego centralnym punktem jest rynek wraz ze słynnym „Czworobokiem” (unikatowy w Polsce przykład kramów i jatek z okresu baroku).

Dziedzictwo kulturowe obszaru to także wytwory rękodziela ludowego, zwłaszcza tkactwa. Wsie Wiryki, Dołhobrody, Kuzawka, Holeszów Stawki znane są z wyrobów szmaciaków, kraciaków, krajek, a przede wszystkim „pereborów” czyli haftów tkackich, którymi zdobiono lniane spódnice, koszule obrusy i ręczniki. Równie dobrze rozwinęło się plecionkarstwo stosowane przy wyrobach ze słomy, trzciny, korzeni sosny, rogożyny i wikliny.

OBECNE WYKORZYSTANIE TURYSTYCZNE OBSZARU

Dokonana przez Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie (*Plan Marketingu Turystyki na lata 2007-2013*, BPP w Lublinie, 2007r.) analiza walorów przyrodniczych i kulturowych, ruchu turystycznego prowadzonego na terenie województwa oraz stanu zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego pozwoliła na dokonanie waloryzacji przestrzennej województwa. Wyodrębniono następujące typy obszarów:

1. obszary o najwyższej atrakcyjności turystycznej
2. obszary o wysokiej wartości turystycznej
3. obszary o predyspozycjach dla rozwoju turystyki

Wspomniane w poprzednich części opracowania walory środowiska przyrodniczego i kulturowego Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego sprawiają, że należy on do grupy pierwszej (obok Roztocza oraz tzw „trójkąta”: obszar Kazimierz-Puławy-Nałęczów). Są to obszary objęte preferencją do koncentracji polityki inwestycyjnej w gospodarce turystycznej województwa. Początki intensywnego użytkowania obszaru na potrzeby turystyki i rekreacji datują się na koniec lat 50-tych XX wieku. Swoje apogeum turystycznego zagospodarowania obszar osiągnął w latach 70-tych XX wieku, nad jeziorami o sprzyjających uwarunkowaniach pobudowano wiele zakładowych ośrodków wczasowych, a także domków letniskowych. Po wykorzystaniu dostępnych terenów nad wspomnianymi jeziorami oraz po wprowadzeniu znacznych ograniczeń dla lokalizacji nowej zabudowy turystycznej, zagospodarowywane zaczęły być akweny mniej atrakcyjne dla turystyki i rekreacji. Na terenie WOF występują wszystkie formy rekreacji (wypoczynek zbiorowy, pobytowy, sobotnio-niedzielny itd.). Cały ruch turystyczny koncentruje się głównie w miesiącach letnich. Ruch zorganizowany wygasa najpóźniej w pierwszej połowie września, natomiast domki letniskowe użytkowane są od wczesnej wiosny do późnej jesieni. Sezonowość ruchu turystycznego jest zjawiskiem niekorzystnym zarówno dla środowiska przyrodniczego, jak i z przyczyn ekonomicznych.

Główną przestrzenną determinantą turystycznej eksploracji obszaru są jeziora o sprzyjających uwarunkowaniach (dostępne brzegi, czysta woda, twarde, piaszczyste dno i plaże). Wśród obiektów tego typu przoduje, położone w pobliżu miasta Włodawa, jezioro Białe w Okunince. To jedno z największych jezior na Pojezierzu Łęczyńsko-Włodawskim (powierzchnia ok. 106 ha, maksymalna głębokość ok. 33m). Nie posiada ono ani odpływu ani dopływu, a zasilane jest z podziemnego źródła. Stąd wynika jego pierwszy stopień czystości i zaskakująca przezroczystość (widać dno do głębokości 4,5m). Plaża oraz piaszczyste dno powoli i równomiernie opadające powodują, że zbiornik posiada wspaniałe warunki do kąpieli oraz nurkowania. Jezioro wyposażone jest w dość dobrze rozwiniętą infrastrukturę typu: strzeżone kąpieliska, pomosty, wypożyczalnia sprzętu wodnego itd. W pobliskiej Okunince, najlepiej zagospodarowanej turystycznie wsi we wschodniej Polsce, zlokalizowanych jest ponad 80 ośrodków wypoczynkowych (ok. 6 tys. miejsc noclegowych) i 15 pól namiotowych. Na podkreślenie zasługuje to, iż znaczna część bazy noclegowej to obiekty nowe lub gruntownie zmodernizowane (często całoroczne) odpowiadające współczesnym standardom. Całość dopełniają liczne punkty gastronomiczne i usługowe. Do tutejszych ośrodków każdego roku przybywają rzesze gości spragnionych kąpeli i słońca. Miłośnicy ciszy i spokoju, swobodnego wędkowania i żeglowania wybierają sezon wiosenny i jesienny. Inne jeziora położone w analizowanym obszarze i wykorzystywane na potrzeby rekreacji w sezonie letnim to: Zagłębcze (gm. Sosnowica, zagospodarowane kąpielisko, ośrodek wypoczynkowy, obiekty usługowo-gastronomiczne itd.), Rotcze i Sumin (gm. Urszulin, zagospodarowane kąpielisko, punkty gastronomiczne, zabudowa letniskowa itd.). Osobny punkt

na mapie turystycznej obszaru stanowi jezioro Wytyckie (gm. Urszulin), które obecnie jest największym zbiornikiem wodnym na terenie Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego. Po obwałowaniu i przekształceniu w zbiornik retencyjny na potrzeby rolnictwa uzyskało powierzchnię blisko 500 ha, a długość linii brzegowej wynosi aż ok. 10km. Znacznie poprawiły się także warunki do jego rekreacyjnego wykorzystania, zwłaszcza jego dostępność. Zbiornik posiada już pewną infrastrukturę turystyczną, niemniej wydaje się, że jego potencjał wykorzystany jest tylko w niewielkim stopniu.

Pozostałe jeziora, ze względu na niesprzyjające warunki tj. położenie wśród bagien i torfowisk, zarastanie, muliste dno, itp., nie nadają się na potrzeby rekreacji letniej. Stanowią one natomiast wspaniałe akweny wędkarskie. Uzupełnieniem oferty dla wędkarzy są duże kompleksy stawów w okolicy Sosnowicy, Pieszowoli i Starego Brusa. Wiele z nich posiada już odpowiednią infrastrukturę. Inne dzikie, zarastające jeziora będące ostoją wielu cennych gatunków roślin i zwierząt stwarzają doskonałe warunki do obcowania z naturą. Dotyczy to w szczególności obiektów położonych na terenie szlaków turystycznych i ścieżek edukacyjno-przyrodniczych w obrębie obszarów chronionych.

Na specjalne wyróżnienie zasługuje rzeka Bug, która jest jednym z wyróżników obszaru i stanowi wielką atrakcję turystyczno-rekreacyjną. Dolina Bugu jest doskonałym miejscem do uprawiania turystyki aktywnej. Nad rzekę i bużyska (starorzecza) przyjeżdżają początkujący oraz doświadczeni wędkarze. Można tu złowić okazalego szczupaka, sumę czy karpia. Nad Bug przybywają także pasjonaci chcący obserwować dziką przyrodę. Wędrowanie wzdłuż Bugu znakomicie ułatwia pieszy Szlak Nadbużański (przecinający także tereny WOF), który prowadzi z Hrubieszowa (woj. lubelskie) do Kózek (woj. mazowieckie). Do szlaku dochodzi z zachodu Centralny Szlak Pojezierza Łęczyńskiego z Urszulina łącząc się z nim we Włodawie. Nadbużańskiemu szlakowi pieszemu towarzyszy rowerowy: Hrubieszów – Włodawa – Janów Podlaski, który w pewnych miejscach znacznie oddala się od doliny Bugu. Dołącza do niego w Woli Uhruskiej szlak rowerowy z Lublina, którym można przemierzyć południową część powiatu włodawskiego (np. tereny położone nad bagnami: Bubnów i Staw). Jednakże najlepiej można docenić urodę rzeki płynąc po niej, stąd też spływy kajakowe Bugiem dostarczają miłośnikom aktywnego wypoczynku olbrzymią porcję atrakcji sportowych, rekreacyjnych oraz krajoznawczych. Na rzece zlokalizowanych jest kilka przystani kajakowych wraz z niezbędną infrastrukturą. W obszarze funkcjonuje kilka firm organizujących spływy i dostarczających cały niezbędny sprzęt. Wymagane jest tylko wcześniejsze (o kilka godzin) zgłoszenie takiego zamiaru w placówce Straży Granicznej, jako że rzeka pełni rolę granicy państwa oraz Unii Europejskiej. Można także spłynąć kajakiem dopływami Bugu: rzekami Włodawką i Uherką. Są to łatwe, mało uciążliwe, malownicze i bezpieczne szlaki stanowiące doskonałą wprawkę dla początkujących adeptów turystyki kajakowej przed spływem Bugiem.

Osoby zainteresowane poznaniem walorów najcenniejszych obszarów przyrodniczych, czyli Poleskiego Parku Narodowego, czy występujących w obszarze parków krajobrazowych mogą skorzystać z profesjonalnie oznaczonych i wyposażonych szlaków i ścieżek przyrodniczo-edukacyjnych. Na potrzeby turystów stworzono szereg tras, dzięki którym możliwe jest przejście suchą nogą przez tereny bagienne i torfowiskowe, podpatrywanie życia ptaków z wybudowanych do tego celu schronów i wież widokowych, przeczekanie niepogody w zadaszonych altanach, biwakowanie w wyznaczonych miejscach, a także zapoznanie się z ciekawymi informacjami jakie umieszczone są na specjalnych tablicach. Ponadto na obszarze Poleskiego Parku Narodowego zlokalizowane są dwa obiekty mające na celu popularyzację walorów środowiska przyrodniczego

i kulturowego obszaru. Pierwszy z nich to Ośrodek Dydaktyczno – Administracyjny Poleskiego Parku Narodowego w Urszulinie. W obrębie ośrodka znajduje się budynek administracyjny z biurami, budynek z zapleczem edukacyjnym i technicznym oraz ogród dydaktyczny wraz z oczkami wodnymi. Drugi obiekt to Ośrodek Dydaktyczno – Muzealny Poleskiego Parku Narodowego w Załuczu Starym, składający się z części muzealnej, ścieżki przyrodniczej „Żółwik” z placem edukacyjnym, Ośrodka Rehabilitacji Zwierząt, oraz infrastruktury turystycznej typu: zadaszanie turystyczne, miejsce na ognisko itd. W części muzealnej zgromadzone są zbiory, na które składają się eksponaty: archeologiczne, etnograficzne, historyczne i przyrodnicze, prezentujące dziedzictwo Polesia Zachodniego.

Najważniejszym obiektem ukazującym historię oraz dziedzictwo kulturowe obszaru jest niewątpliwie Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego we Włodawie. Już samo miejsce lokalizacji jest niezwykle, mieści się ono bowiem w kompleksie synagogałnym pozostałym po gminie wyznaniowej żydowskiej. Muzeum posiada cztery działy: etnograficzny, historyczny, promocyjno-edukacyjny i administracyjny. Dział etnograficzny zajmuje się m.in. organizacją ekspozycji prezentujących folklor lokalny i folklor kultur egzotycznych. Dział historyczny gromadzi zabytki i dokumenty związane z historią Włodawy i regionu. Dużą część tych pamiątek stanowią judaika. Niektóre z nich można oglądać na stałej wystawie w sali męskiej Wielkiej Synagogi. Dział promocyjno-edukacyjny zajmuje się promocją regionu. Jednym z najważniejszych dokonań placówki w tej sferze jest zainicjowanie i prowadzenie cyklicznej imprezy Festiwalu Trzech Kultur, upamiętniającej wieloetniczną i wieloreligijną historię miasta. Festiwal ten organizowany jest od roku 1999, by zapoznać mieszkańców i turystów z wielokulturowością regionu. Impreza ta od tego czasu zyskała już szeroki rozgłos i każdego roku przyciąga do miasta tłumy turystów. Przez trzy dni odbywają się koncerty i występy połączone z innymi wydarzeniami artystycznymi (wernisaże, projekcje filmowe, spektakle teatralne, warsztaty plastyczne itd.). Stałym elementem jest układ festiwalu: pierwszy dzień poświęcony jest kulturze żydowskiej, drugi – prawosławnej, trzeci – katolickiej.

Jeszcze inne wrażenia i doświadczenia oferuje skansen Kultury Materialnej Chełmszczyzny i Podlasia w Holi (gm. Stary Brus), w którym znajdują się m.in. chałupa z pełnym wyposażeniem, żuraw studzienny, wiatrak koźlak, stodoła, kapliczki, krzyże przydrożne oraz chruśniak (pleciony płót ukwiecony malwami). W parafialny odpust św. Antoniego odbywa się tutaj Jarmark Holeński, stanowiący promocję dziedzictwa kulturowego regionu i będący jednocześnie kolejną atrakcją dla turystów. Ponadto w tej samej gminie w miejscowości Nowy Brus od 2002 r. funkcjonuje niewielki skansen o nazwie „Zagroda Poleska”. Właściciele urządzili w tradycyjnym stylu zabytkowe gospodarstwo i zgromadzili wiele przedmiotów codziennego użytku z przeszłości.

Obiekt przypominający najbardziej tragiczne wydarzenia, jakie miały w obszarze to Muzeum Byłego Hitlerowskiego obozu zagłady w Sobiborze. Na terenie dawnego obozu zlokalizowana jest izba muzealna, Pomnik Pamięci Ofiar oraz kopiec - mauzoleum. Planuje się rozbudowę Muzeum w ramach projektu realizowanego na podstawie Memorandum of Understanding, porozumienia zawartego przez cztery państwa: Polskę, Słowację, Holandię i Izrael. W roku 2013 zorganizowany został konkurs architektoniczny, którego celem było opracowanie koncepcji architektonicznej budynku centrum dla zwiedzających oraz koncepcji zagospodarowania przestrzennego terenu byłego obozu w Sobiborze.

II. DELIMITACJA POD KĄTEM TURYSTYCZNYM

METODOLOGIA

Celem delimitacji Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego jest przestrzenne wyodrębnienie głównych węzłów i pasm turystyczno-rekreacyjnych w obrębie 10 gmin, objętych badaniem. Skumulowany jest tam najważniejszy potencjał i stanowią one główną siłę napędową dla rozwoju wymienionej funkcji. Przyjęto, iż prace delimitacyjne przebiegać będą w następujących fazach:

I. ANALIZA POTENCJAŁU TURYSTYCZNO-REKREACYJNEGO OBSZARU

II. DELIMITACJA OBSZARU

Punktem wyjścia dla opracowania Analizy była inwentaryzacja zasobów i potencjałów turystyczno-rekreacyjnych WOF. Spośród nich wybrano te obiekty i obszary, które zdaniem autorów w najlepszym stopniu mogą być wykorzystane dla rozwoju funkcji turystycznej. Analizę dokonano w oparciu o następujące materiały:

- ⤴ dane z ankiet opracowane na potrzeby Delimitacji Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz dokumentów strategicznych dotyczących tego obszaru
- ⤴ dokumenty planistyczne gmin (studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin)
- ⤴ dokumenty strategiczne gmin (strategia rozwoju gminy, lokalny plan rozwoju itd).
- ⤴ inne dokumenty strategiczne (Strategia Zrównoważonego Rozwoju Polesia Zachodniego 2004-2013 r., Strategia Rozwoju Powiatu Włodawskiego na lata 2008-2015)
- ⤴ materiały uzyskane od Lokalnej Grupy Działania: Stowarzyszenie „Poleska Dolina Bugu” (foldery, mapy, *„Inwentaryzacja obszarów przeznaczonych na rozwój turystyki Nadbużańskich terenów wiejskich na terenach działalności LGD „Poleska Dolina Bugu”*)
- ⤴ mapy, foldery przewodniki turystyczne dotyczące analizowanego obszaru

W ramach opracowania Analizy Potencjału Turystyczno-Rekreacyjnego Obszaru badaniem objęto następujące składowe:

1. **środowisko kulturowe:** zabytkowe obiekty i zespoły zabudowy o znaczeniu ponadlokalnym, ukazujące zwłaszcza wielokulturowe dziedzictwo obszaru (obiekty istniejące):
 - zabytkowe obiekty sakralne (kościół, cerkwie, synagogi)
 - zespoły dworskie i pałacowe wraz z założeniami ogrodowymi
 - inne obiekty objęte ochroną konserwatorską oraz obiekty muzealne w tym skanseny
 2. **środowisko przyrodnicze:** tereny przyrodnicze ukazujące cechy charakterystyczne, bogactwo i różnorodność środowiska przyrodniczego obszaru
 - parki narodowe
 - rezerваты przyrody
 - parki krajobrazowe
 - obszary chronionego krajobrazu
 - pomniki przyrody o wyjątkowym znaczeniu dla obszaru
 - obszary Natura 2000
 3. **obszary rekreacyjno-turystyczne:** tereny wykorzystywane dla celów turystyki rekreacyjnej, z uwzględnieniem zbiorników wodnych i użytkowanych rekreacyjnie odcinków rzek; tereny zabudowy turystyczno-rekreacyjnej, letniskowej, z wyodrębnieniem elementów infrastruktury turystycznej typu: urządzone plaże, pomosty, punkty gastronomiczne, przystanie kajakowe, wieże widokowe, łowiska ryb czy przyrodnicze miejsca obserwacyjne
- 3.1 wody powierzchniowe:** o największym potencjale dla rozwoju turystyki i rekreacji; obiekty

obecnie użytkowane, wyposażone w niezbędną infrastrukturę (przynajmniej w stopniu podstawowym); obiekty mające duży potencjał dla rozwoju tej funkcji, ale nieposiadające odpowiedniej infrastruktury.

- rzeki,
- jeziora/zbiorniki retencyjne
- stawy

3.2 tereny zabudowy turystyczno-rekreacyjnej: zgrupowania obiektów typu: hotele, motele pensjonaty, kempingi i pola biwakowe zespoły domków turystycznych, punkty gastronomiczne i rozrywkowe

3.3 tereny intensywnej zabudowy letniskowej: zgrupowanie obiektów typu domy letniskowe oraz obszary podlegające zabudowie letniskowej

4. **baza noclegowa w obszarze** - sezonowa oraz całoroczna ujęta w odniesieniu do poszczególnych gmin, w oparciu o dane statystyczne z Banku Danych Lokalnych (2012r.)
 - obiekty noclegowe ogółem
 - obiekty noclegowe całoroczne
 - miejsca noclegowe ogółem
 - miejsca noclegowe całoroczne
 - liczba korzystających
5. **infrastruktura kultury sportu i rekreacji:** obiekty kultury, sportu i rekreacji mogące stanowić uzupełnienie oferty turystycznej obszaru (obiekty nowoczesne lub zmodernizowane) przykładowe typy obiektów: baseny kryte, odkryte, przystanie kajakowe i inne, wypożyczalnie sprzętu wodnego hale sportowe, wielofunkcyjne sportowe obiekty do gier i zabaw typu orlik, kina, biblioteki, domy kultury, świetlice gminne
6. **dostępność komunikacyjna:** obszary posiadające najlepszą dostępność (pasmo o szerokości ok 3 km, dostępność piesza w przedziale 15-20 minut w każdą stronę) położone w korytarzach głównych arterii komunikacyjnych (drogi krajowe i wojewódzkie, linia kolejowa)
7. **szlaki turystyczne:** przebieg głównych szlaków turystycznych w obszarze (o znaczeniu ponadlokalnym):
 - 7.1 szlaki piesze
 - 7.2 szlaki rowerowe
 - 7.3 szlaki konne
 - 7.4 szlaki wodne
 - 7.5 ścieżki przyrodnicze i edukacyjne
8. **imprezy kulturowo-rekreacyjne:** najważniejsze cykliczne imprezy promujące walory kulturowe, przyrodnicze oraz rekreacyjne obszaru, a mogące stanowić uzupełnienie oferty turystycznej
9. **obiekty i tereny niewykorzystywane:** obiekty i tereny o wysokim potencjale dla rozwoju turystyki, ale obecnie niewykorzystane (potencjalne rekreacyjne zbiorniki wodne, tereny/obiekty zdegradowane przeznaczone do rewitalizacji pod funkcję turystyczną).

ANALIZA UWARUNKOWAŃ PRZESTRZENNYCH WYNIKAJĄCYCH ZE STANU ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO OBSZARU

1 ŚRODOWISKO KULTUROWE

- zabytkowe obiekty i zespoły zabudowy o znaczeniu ponadlokalnym, pokazujące wielokulturowe dziedzictwo obszaru (obiekty istniejące): zabytkowe obiekty sakralne (kościół, cerkwie, synagogi), zespoły dworskie i pałacowe, inne obiekty zabytkowe objęte ochroną konserwatorską oraz obiekty muzealne w tym skanseny

Uwaga:

położenie poszczególnych obiektów na terenie WOF przedstawia Plansza nr 01: ŚRODOWISKO KULTUROWE zamieszczona na końcu opracowania

lp.	obiekt	lokalizacja	forma ochrony	charakterystyka
HANNA				
1.1	Dawna cerkiew parafialna obecnie kościół Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Hannie wraz z dzwonnica i plebania	gm. Hanna m. Hanna	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/141	Świątynia wzniesiona została w latach 1793-42 z fundacji Radziwiłłów. Od 1874 prawosławna, w 1924 r. zmieniona została na kościół rzymskokatolicki. Obiekt drewniany o konstrukcji zrębowej składa się z trzech części: prezbiterium, prostokątnej nawy i kwadratowego dziedzińca. Budowla nakryta jest dachami dwuspadowymi o kalenicy najwyższej nad nawą, zwieńczonymi trzema ośmiobocznymi cebulastymi wieżyczkami przekształconymi po 1874. Wewnątrz kościoła znajduje się polichromia malowana na płótnie z ok. drugiej połowy XVIII w. Na osi cerkwi od frontu znajduje się dzwonnica, od tyłu plebania. Dzwonnica wzniesiona razem z cerkwią jest budowlą trójkondygnacyjną, częściowo oszalowaną. Plebania wzniesiona w 1844 r. to obiekt parterowy, nowooszalowany, nakryty dachem dwuspadowym.
1.2	Dawna cerkiew unicka, a następnie prawosławna obecnie kościół Matki Bożej Bolesnej w Lacku.	gm. Hanna m. Lack	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/282	Unicka cerkiew w Lacku została wzniesiona z fundacji Radziwiłłów białskich w 1795. Od 1975 r. cerkiew prawosławna. We władaniu Kościoła rzymskokatolickiego obiekt znalazł się w 1951 i wtedy został gruntownie przebudowany. Dawna cerkiew w Lacku jest budowlą drewnianą, orientowaną, szalowaną, konstrukcji zrębowej. Pierwotnie posiadała konstrukcję trójdzielną z wyraźnie wyodrębnionymi nawą, przedsionkiem i pomieszczeniem ołtarzowym. W czasie przebudowy w 1951 nawa i przedsionek zostały połączone. W tym samym roku nad nawą wykonano sklepienie beczkowe wsparte na czterech słupach. Zarówno nawę, jak i prezbiterium pokrywa dach dwuspadowy. Pierwotnie na fasadzie znajdowała się niska wieżyczka z cebulastą kopułką, po 1951 została ona zastąpiona prostą sygnaturką. Ołtarz główny kościoła został wykonany w XVIII w. Dwa ołtarze boczne są młodsze, powstały na pocz. XIX w.
HAŃSK				
1.3	Dawna cerkiew prawosławna obecnie kościół parafialny p.w. św. Rajmunda	gm. Hańsk m. Hańsk Pierwszy	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/142	Obiekt wzniesiony jako cerkiew prawosławna w 1882 r. pod nadzorem Tomasza Orłowskiego w stylu biznentyjskim. W roku 1920 zamieniona na kościół parafialny rzymsko-katolicki. Wyposażenie kościoła pochodzi po części z kościoła św. Krzyża w Krasnymstawie, rozebranego przez Austriaków w 1816, po części zaś jest dawnym wyposażeniem cerkiewnym. Z kościoła w Krasnymstawie pochodzi barokowy ołtarz główny i dwa boczne, wykonane w 1716 przez Szymona Słowikowskiego. Z osiemnastego wieku

				pochodzą także barokowo-klasycystyczna chrzcielnicza oraz barokowy krucyfiks. Na wyposażeniu kościoła pozostają także dwa osiemnastowieczne ornaty.
RUDA-HUTA				
1.4	Pozostałości zespołu dworsko - parkowego z połowy XIX w.	gm. Ruda-Huta m. Hniszów	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/177	Zespół został założony przez rodzinę Trzebińskich w miejscu dawnych, XVI-wiecznych ogrodów dworskich. Mimo częściowego zniszczenia i zatarcia, czytelny jest układ przestrzenno - kompozycyjny zespołu z fragmentami dawnych alei, układem wodnym i ukształtowaniem terenu. Zachowały się resztki charakterystycznych dla okresu międzywojennego nasadzeń egzotycznych oraz jednostkowe okazy starodrzewu dębowego, w tym dąb szypułkowy „Bolko” - jeden z najokazalszych w kraju pomników przyrody. Pozostałości parku i przestrzeń, jaka powstała po wycięciu drzew i wyburzeniu budynków, nadal zajmuje centralne położenie w lokalnym krajobrazie na pograniczu krawędzi pradoliny Bugu i łączy się jak dawniej ze wsią należącą niegdyś do dworu. Elementy układu przestrzenno - kompozycyjnego, ukształtowanie terenu i walory przyrodnicze obiektu sprawiają, że jest on charakterystycznym i cennym przykładem krajobrazowego założenia parkowego typowego dla połowy XIX w.
1.5	Kościół ewangelicko-augsburski, ob. polsko-kat. p.w. św. Mateusza, Ruda-Huta - Zarudnie	gm. Ruda-Huta m. Ruda-Huta - Zarudnie	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/251	Kościół polskokatolicki - wybudowany w II połowie XIX wieku przez ówczesnych kolonistów niemieckich, służył wyznawcom jako kościół ewangelicko-augsburski. W 1947 roku obiekt został odsprzedany notarialnie wyznawcom kościoła polskokatolickiego. Jest to najstarszy murowany obiekt sakralny na terenie gminy Ruda-Huta. Świątynia murowana z cegły, orientowana, podzielona na dwie części: wschodnią – sakralną i zachodnią – oświetlowo – mieszkalną. Nad kościołem sklepienie beczułkowe, dach dwuspadowy, kryty blachą. W elewacji frontowej „rocaille” o motywach rokokowych. Obiekt jest przykładem prowincjonalnego budownictwa sakralnego mniejszości wyznaniowej, charakteryzującego się oszczędną dekoracją architektoniczną. Jest rzadkim przypadkiem dobrze zachowanej świątyni budowanej przez kolonistów niemieckich, pełniącej funkcje sakralne nieprzerwanie od chwili powstania.
SOSNOWICA				
1.6	Cerkiew Prawosławna p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Sosnowicy	gm. Sosnowica m. Sosnowica ul. Wojska Polskiego 99	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/144/50	Cerkiew w Sosnowicy, budowana w latach 1891-1893 według projektu Wiktora N. Syczowa na miejscu poprzedniej drewnianej świątyni. Cerkiew w Sosnowicy wzniesiona jest na planie krzyża. Jest to obiekt jednonawowy; nawa ma kształt prostokąta i jest przykryta dachem czteropółciowym, zwieńczonym cebulastą kopułą na ośmiobocznym bębnie. Zbudowana w stylu bizantyjsko-klasycystycznym. Obiekt posiada bogato zdobione elewacje. W cerkwi znajduje się dziewiętnastowieczny dwurzędowy ikonostas złożony z 15 wizerunków. Po wywózkach prawosławnej ludności ukraińskiej w ramach wysiedleń do ZSRR i Akcji „Wisła”, świątynia została porzucona i zaadaptowana na magazyn. Większość jej zabytkowego wyposażenia uległa wówczas zniszczeniu. Po 1989 obiekt został przywrócony do użytku liturgicznego jako cerkiew filialna. Święta Liturgia jest w niej odprawiana raz w roku, w święto patronalne.

1.7	Zespół rezydencjonalny w Sosnowicy	gm. Sosnowica m. Sosnowica ul. Hetmańska	Zespół wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/672	Pierwotnie zespół dworsko-parkowy złożony był z drewnianego dworu alkierzowego (z piękną XVIII-wieczną polichromią), dwóch późniejszych oficyn, rządów i zabudowy folwarcznej. Całość poprzedzona szeroką aleją dojazdową i otoczona parkiem o układzie regularnym. Większość zabudowań z dworem została zniszczona w 1915 roku przez wycofujące się wojska rosyjskie. Obecnie istniejący zespół obejmuje dworską oficynę z 1753 roku oraz pozostałości murowanego alkierza, dawnego dworu z połowy XVIII wieku i pozostałości parku dworskiego z połowy XVIII wieku. Po gruntowych modernizacjach, prowadzonych pod nadzorem konserwatorskim, oficynę północną w zaadaptowano na pensjonat turystyczny „Dworek Kościuszki” funkcjonujący obecnie jako centrum szkoleniowo – rekreacyjne. Park dworski w znacznej mierze przekształcony (wiele cennych drzew wycięto w czasie II Wojny Światowej, oś kompozycyjną parku zaburzono podczas budowy kompleksu stawów i kanału).
1.8	Kościół parafialny p.w. Świętej Trójcy wraz z obiektami towarzyszącymi w Sosnowicy	gm. Sosnowica m. Sosnowica ul. Mickiewicza	Zespół wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego kl-V_0a/229/56	Zespół kościelny pochodzący z lat 1797-1804 (wzniesiony z fundacji rodziny Sosnowskich) obejmuje kościół rzymsko-katolicki pod wezwaniem Świętej Trójcy, dwie murowane dzwonnice przykościelne oraz ogrodzenie cmentarza kościelnego. Kościół jest murowaną, jednonawową, świątynią w stylu klasycystycznym z półkolistą absydą i dwiema zakrystiami. W kościele znajduje się ołtarz główny z pierwszego ćwierćwiecza XVIII wieku (pochodzący z dawnego kościoła parafialnego w Parczewie) oraz cenne obrazy ołtarzowe autorstwa Józefa Walla.
1.9	Zespół dworsko – parkowy w Libiszowie.	gm. Sosnowica m. Libiszów	Zespół wpisany do gminnej ewidencji zabytków	Obiekt położony w północno - wschodniej części gminy na terenie miejscowości Libiszów (obszar dużego kompleksu leśnego z jeziorami i stawami). Stanowił on część niewielkiego parku krajobrazowego z początku XX w. Dwór „Rybakówka” niegdyś był siedzibą zarządcy stawów należących do rodziny Libiszowskich. Dzisiaj jest siedzibą Gospodarstwa Rybackiego „Polesie” i pełni funkcję bazy noclegowej (pokoje dwu – trzyosobowe z zapleczem kuchennym dla ok. 20 osób). Obok znajduje się łowisko specjalne Jezioro Białe – Sosnowickie (lub Libiszowskie), gdzie po wykupieniu zezwolenia można do woli wędkować. Zwolennicy przyrody mogą zobaczyć piękne okazy jeleni i dzików w prywatnej hodowli.
1.10	Założenie parkowe Sosnowica Dwór	gm. Sosnowica m. Sosnowica Dwór	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/672	Park leśny w Sosnowicy Lasek został założony przed I Wojną Światową. Zachowały się aleje spacerowo-leśne połączone ze stawami oraz sztucznie ukształtowany pagórek widokowy na stawy. W zachodniej części parku można było oglądać ewenement przyrodniczy w postaci zrosniętego dębu i sosny noszących miejscowe nazwy „Kościuszek” (dąb) i „Ludwika” (sosna). Według legendy dąb zasadził Tadeusz Kościuszek, a sosnę – Ludwika Sosnowska, na wieczną pamiątkę ich romantycznej miłości. Niestety pod koniec sierpnia 2001 roku jedno z drzew zrosniętych ze sobą (sosna) zwało się ze starości.

STARY BRUS

1.11	Cerkiew w Holi p.w. św. Paraskewii i św. Antoniego Peczerskiego,	gm. Stary Brus m. Hola	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/44	Obiekt wzniesiony jako cerkiew unicka w 1702 r. Gruntownie przebudowana na początku i w połowie XIX w. W 1875 r. cerkiew przemianowano na prawosławną. Obiekt drewniany o konstrukcji zrębowej oszalowany. Na rzucie prostokąta, wewnątrz pierwotnie trójpłaszczyznowe, obecnie po kolejnych przekształceniach salowe. Dach świątyni pierwotnie zwieńczony była trzema kopułkami. Wewnątrz ikonostas z drugiej połowy XIX wieku. Przy cerkwi zlokalizowana jest drewniana dwukondygnacyjna dzwonnica z końca XIX w., konstrukcja zrębowa, oszalowana.
1.12	Skansen w Holi	gm. Stary Brus m. Hola		Od 1985 r. funkcjonuje w Holi niewielki skansen dzieła Aliny i Tadeusza Korabowiczów. Skansen gromadzi zabytki miejscowej kultury materialnej, na jego terenie znajdują się obiekty budownictwa ludowego z XIX i XX wieku (wiatrak „koźlak”, chałupa, stodoła, kapliczka itd.). Każdego lipca na terenie skansenu organizowana jest plenerowa impreza „Jarmark Holeński”.
1.13	Dawna cerkiew unicka obecnie kościół rzymskokatolicki pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Starym Brusie	gm. Stary Brus m. Stary Brus	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/672	Obiekt wzniesiony jako cerkiew unicka. Po roku 1875 zamieniona na cerkiew prawosławną, rekuncyjowana w 1918 r. na kościół rzymsko-katolicki. W okresie międzywojennym dobudowano do kościoła nowe prezbiterium i zmieniono jego oś o 90° Obiekt murowany na planie krzyża w stylu klasycystycznym. Dach wielopłociowy zwieńczony kopułą. We wnętrzu znajdują się klasycystyczna chrzcielnica i monstrancja oraz późnobarokowa rzeźba św. Nepomucena z początku XIX w. Pozostałe elementy wyposażenia pochodzą z XX wieku. Obok kościoła znajduje się wymurowana na planie trójkąta, klasycystyczna dzwonnica z początku XIX wieku.
1.14	Skansen w Nowym Brusie	gm. Stary Brus m. Nowy Brus		We wschodniej części wsi w 2002 r. otworzony został niewielki skansen o nazwie „Zagroda Poleska”. Właściciele wyposażyli w tradycyjnym stylu zabytkowy budynek i zgromadzili wiele przedmiotów codziennego użytku z przeszłości. Pięknie zagospodarowane obejście z zachowanym spichlerzem i budynkami gospodarczymi stanowi wzorzec dla wszystkich, którzy chcą w tradycyjny sposób zagospodarować swoje siedlisko.
URSZULIN				
1.15	Kościół parafialny p.w. św. Stanisława Biskupa Męczennika	gm. Urszulin m. Wereszczyn	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/188	Istniejący kościół parafialny, wybudowano w 1783 r., staraniem braci Józefa i Seweryna Wereszczyńskich (na miejscu starego wybudowanego w 1634 r.). Kościół jest budynkiem orientowanym, drewnianym o konstrukcji zrębowej z prostokątną kryptą grobową pod prezbiterium. Na zewnątrz świątynia jest oszalowana, wzmocniona z zewnątrz i wewnątrz lisicami. Nawa na rzucie prostokąta, pierwotnie zbliżona do kwadratu, w latach trzydziestych została przedłużona o zachodnie przęsło wieżowe, z przedsionkiem w przyziemiu i chórem muzycznym na piętrze. Dach nawy dwuspadowy, z czworoboczną wieżą nad przęsłem zachodnim. Wystrój wnętrza częściowo barokowy, częściowo neogotycki.
1.16	Zespół dworski w Czernikowie	gm. Urszulin m. Czerników nad jeziorem Wytyckim	Zespół wpisany do gminnej ewidencji zabytków	Pierwszy spis inwentarzowy pochodzi z 1721 r. Przed wybuchem I wojny światowej był jednym z większych w okolicy folwarków. Władcy i Stanisław Karpiński wybudowali w nim gorzelnie, browar, młyn, cegielnię, stelmarnię oraz kuźnię. Duże przychody przynosiła sprzedaż ryb z Jeziora Wytyckiego. Podczas I wojny

				światowej majątek niemal całkowicie zniszczono. Do dnia dzisiejszego zachowały się murowane budynki dworu i obory (w dobrym stanie technicznym). Do dworu prowadzą odróżniające się trzy alejki: obsadzone wierzbami z domieszką innych drzew.
1.17	Ośrodek Dydaktyczno – Muzealny Poleskiego Parku Narodowego w Załuczu Starym	gm. Urszulín m. Stare Załucze		Ośrodek Dydaktyczno – Muzealny Poleskiego Parku Narodowego w Załuczu Starym składa się z muzeum, wiaty muzealnej, ścieżki „Żółwik” z oczkiem wodnym, Ośrodka Rehabilitacji zwierząt z wolierą dla ptaków i wybiegiem dla ssaków, oraz zadaszenia turystycznego i miejsca na ognisko. W części muzealnej zgromadzone są zbiory, na które składają się eksponaty: archeologiczne, etnograficzne, historyczne (militaria, numizmaty, dokumenty) i przyrodnicze, a także prezentujące dziedzictwo kulturowe Polesia Zachodniego. Muzeum czynne jest: w okresie letnim (kwiecień – październik). W okresie zimowym udostępniane jest po wcześniejszym uzgodnieniu.
WŁODAWA GMINA				
1.18	Kościół parafialny pw. Św. Jana Jaluźnika w Orchówku	gm. Włodawa m. Orchówek ul. Nadbużańska	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/650	Kościół pierwotnie augustiański wybudowany w II połowie XVIII w. stylu barokowym wybudowany wg. projektu architekta Pawła Fontany. Po kasacie zakonu w 1864 r. zamieniony na cerkiew prawosławną. Ponownie stał się kościołem w 1931 roku. Kościół jest budowlą jednonawową z przęsłem frontowym ujętym prostokątnymi wieżami wysuniętymi ryzalitowo. Wnętrze kościoła pierwotnie ozdobione było iluzjonistyczną polichromią z XIX w. zamalowaną po 1867 roku. W kościele znajduje się uważany przez wiernych za cudowny obraz Matki Bożej Pocieszenia.
1.19	Kościół parafialny pw. Św. Augustyna w Różance.	gm. Włodawa m. Różanka nad Bugiem	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/915	Neogotycki kościół wybudowany w latach 1908 -1913 na miejscu dawnej cerkwi. Rozpoczął projekt architekta Ksawerego de Makowo Makowskiego zmodyfikowany przez architekta Oleaerskiego. Architektura świątyni, bogata w ciekawe detale, przywołuje na myśl raczej zamki czy pałace niż budowle sakralne. W wystroju wnętrza wykorzystano część wyposażenia poprzedniej świątyni. W kościele znajdują się m.in. neogotycki ołtarz z rzeźbami św. Piotra i Pawła z ok. połowy XVIII w., przywieziony z Wyszkiwa k/Cieplac. W latach 1947-8, prospekt organowy z ok. połowy XVIII w., również przywieziony z Dolnego Śląska w latach 1947-8, obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z ok. połowy XVIII w.
1.20	Ruiny po zespole pałacowo – parkowo – folwarcznym w Różance	gm. Włodawa m. Różanka	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/119/25	Pałac Ludwika Pocięja w Różance, wzniesiony w latach 1713-16, usytuowany na kilkunastometrowej wysokości skarpie nad Bugiem, był wspaniałą rezydencją zwaną (podobnie jak pałac Branickich w Białymstoku) Wersalem Północy. Jego projekt przypisuje się królewskiemu architektowi Józefowi Pioli. Pałac, zbudowany w stylu barokowym na rzucie prostokąta na dwupiętrowych piwnicach. Po pożarze z 1836 r. przebudowany w roku 1840 wg projektu Franciszka Marii Lanciego i Henryka Marcioniego. Ponownie przebudowany na początku XX wieku (przywrócona została jego pierwotna barokowa forma) Zrekonstruowany pałac spłonął ponownie w 1915 roku w czasie I wojny światowej. Tym razem nie został odbudowany i w czasie II wojny światowej został rozebrany. Do dnia dzisiejszego zachowały ruiny kilku obiektów towarzyszących oraz pozostałości parku.
1.21	Muzeum Byłego	gm. Włodawa		W czasie II wojny światowej na terenie Hitlerowskiego

	Hitlerowskiego obozu zagłady w Sobiborze	m. Sobibór		obozu zagłady w Sobiborze zamordowanych zostało ok. 250 000 Żydów. Dla upamiętnienia ofiar powstało Muzeum Byłego Hitlerowskiego obozu zagłady w Sobiborze w którym zgromadzone są pamiątki związane z historią holokaustu, samego obozu oraz słynnej ucieczki. Muzeum czynnej jest od maja do połowy października. Ponadto na terenie dawnego obozu zlokalizowany jest Pomnik Pamięci Ofiar oraz kopiec - mauzoleum. Planuje się rozbudowę Muzeum. W roku 2013 zorganizowany został konkurs architektoniczny którego celem było opracowanie koncepcji architektonicznej budynku centrum dla zwiedzających oraz koncepcji zagospodarowania przestrzennego terenu byłego obozu w Sobiborze.
1.22	cmentarz prawosławny	gm. Włodawa m. Sobibór	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/253	usytuowany jest na północno-wschodnim krańcu wsi, w lesie około 300 metrów od szosy Włodawa – Wola Uhruska. Cmentarz został założony w I połowie XIX w., najstarszym zachowanym pomnikiem jest częściowo zniszczony nagrobek z jasnego piaskowca Józefy z Górskich Szymańskiej (zm. 1851). Zdecydowana większość grobów pochodzi z pierwszej połowy XX w. Są to betonowe krzyże z napisami, sporadycznie spotyka się pomniki z piaskowca. Cechą charakterystyczną omawianego cmentarza są liczne mogiły ziemne z bardzo wysokimi 4-5 metrowymi drewnianymi krzyżami. Część z nich na szczycie posiada kuty metalowy krzyż niewielkich rozmiarów.
WŁODAWA MIASTO				
1.23	Zespół popauliński z końca XVIII w obejmujący kościół rzymskokatolicki p.w. św. Ludwika wraz z wyposażeniem w zabytki ruchome, murowany klasztor, dom popauliński;	m. Włodawa ul. Kościelna 1	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego nr rejestru zabytków A/168	Kościół parafialny p.w. św. Ludwika wzniesiony w latach 1739-80 wg projektu architekta Pawła Fontany. Późnobarokowy typu centralno-wyłużonego na rzucie ośmioboku z dwiema kwadratowymi wieżami od frontu. Nawa zbliżona jest kształtem do elipsy i otoczona szeregiem kaplic. Polichromia późnobarokowa wykonana techniką freskową przez malarzy paulińskich Wojciecha i Antoniego Dobrzanieckich i Gabriela Stawińskiego. We wnętrzu rzeźby rokokowe pochodzące z warsztatów rzeźbiarzy lwowskich: Maciejka Polejowskiego i Michała Filewicza. Obok kościoła klasztor projektu architekta Józefa Pioli wzniesiony przez paulinów w początkach XVIII wieku oraz kuchnia klasztorna.
1.24	Kompleks synagogałny obejmujący Synagogę Wielką, Synagogę Małą oraz dom pokahalny	m. Włodawa ul. Czerwonego Krzyża 5	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego nr rejestru zabytków A/169	Synagoga Wielką (1764-1774) jest jednym z najcenniejszych zabytków sakralnej architektury żydowskiej w Polsce. Reprezentuje typ tzw. "dziewięciopółowy" wykształcony na początku XVII wieku i trwający w żydowskim budownictwie synagogałnym do połowy XIX wieku. Synagoga składa się z sali modlitw, do której przylegają parterowe babińce osłonięte attyką dekorowaną kulistymi sterczynami. Zachowały się nieliczne już w Polsce zasadnicze elementy wyposażenia wnętrza. Drugim budynkiem włodawskiego kompleksu synagogałnego jest Synagoga Mała pochodząca z przełomu XVIII i XIX wieku, budowana w stylu klasycystycznym. Zachowały się w niej fragmenty polichromii ściennych oraz częściowo szafa ołtarzowa. Trzecim obiektem jest budynek bet ha midraszu wzniesiony w 1928 roku.
1.25	Kompleks cerkiewny obejmujący: cerkiew prawosławną p.w. Narodzenia NMP, wraz z	m. Włodawa ul. Kościelna 11	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego	Cerkiew prawosławna wzniesiona w latach 1893-95 w stylu bizantyńsko-klasycystycznym (na miejscu dawnej cerkwi greko-katolickiej zbudowanej w latach 1840-42 z fundacji Augusta Zamoyskiego jako świątynia greko-

	wyposażeniem oraz plebanię prawosławną		A/234	katolicka). Cerkiew założona jest na planie krzyża z trzema apsydami od strony ołtarzowej. Wnętrze pokryte jest klasycystyczną polichromią. Murowana plebania prawosławną wzniesiona została w latach 1846-50. Jest budowlą parterową, prostokątną z dostawionym później przedsiönkiem od frontu, skrzydłem od wschodu, werandą od północy.
1.26	Zespół dawnych kramów tzw. „Czworobok”, czas powstania 1 poł. XVIII w.,	m. Włodawa ul. Rynek	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/636	Zespół obiektów handlowych wybudowany na w połowie XVIII wieku (dawne jatki i kramy) zwany obecnie „Czworobokiem”. Położone w centrum rynku miejskiego, zabudowane na planie kwadratu, tworzą wewnętrzny dziedziniec, na który prowadzą dwie bramy, ustawione na osi wschód - zachód. „Czworobok” to zabytek unikatowy, najprawdopodobniej jedyny tego rodzaju w Polsce.
1.27	Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego	m. Włodawa ul. Czerwonego Krzyża 7		Muzeum mieści się w kompleksie synagogałnym pozostałym po gminie wyznaniowej żydowskiej. Muzeum posiada cztery działy: etnograficzny, historyczny, promocyjno-edukacyjny i administracyjny. Dział etnograficzny zajmuje się m.in. organizacją ekspozycji prezentujących folklor lokalny i folklor kultur egzotycznych. Dział historyczny gromadzi zabytki i dokumenty związane z historią Włodawy i regionu. Dużą część tych pamiątek stanowią judaika. Niektóre z nich można oglądać na stałej wystawie w sali męskiej Wielkiej Synagogi. Dział promocyjno-edukacyjny zajmuje się promocją regionu. Jednym z najważniejszych dokonań placówki w tej sferze jest zainicjowanie i prowadzenie cyklicznej imprezy upamiętniającej wieloetniczną i wieloreligijną historię miasta – Festiwalu Trzech Kultur.
WOLA UHRUSKA				
1.28	Kościół rzymskokatolicki pw. Św. Stanisława Kostki w Kosyniu (dawna cerkiew prawosławną)	gm. Wola Uhruska m. Kosyń 53	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/182	Dawna cerkiew parafialna prawosławną. wzniesiona w latach 1889 -1890 wg projektu arch. Syczugowa (na miejscu drewnianej, spalanej w 1877r.). Obiekt murowany w stylu bizantyjsko-klasycystycznym. Ikonostas dla świątyni wykonano w warszawskiej pracowni Prechnera. Ikony włączone do niego powstały w Moskwie. W 1946 roku obiekt przemianowany na kościół parafialny rzymsko-katolicki pod wezwaniem świętego Stanisława Kostki (co związane było z wysiedleniem ludności ukraińskiej).
1.29	Kościół rzymskokatolicki pw. Św. Jana Chrzciciela w Uhrusku wraz z obiektami towarzyszącymi	gm. Wola Uhruska m. Uhrusk 49	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/670	Kościół rzymskokatolicki, murowany w stylu późno klasycystycznym wybudowany w 1676 r. Kaplica północna wzniesiona w 1728 r. Druga kaplica, zakrystia oraz kruchta dobudowane w 1954 r. Ołtarz główny zdobią późnobarokowe rzeźby z połowy XVIII wieku. Rzeźbiona w drewnie chrzcielnica pochodzi z początku XIX wieku. Obok kościoła od strony ulicy stoi murowana dzwonnica także w stylu późnoklasycystycznym. Przy kościele zlokalizowane są inne obiekty zabytkowe, tj. zakrystia, dzwonnica i plebania. Budynek plebanii prawdopodobnie został wzniesiony ok. 1890 r. W 1948 roku wnętrze wyremontowano. W końcu lat 80-tych od zachodu na całej długości budynku dobudowano aneks. Dzwonnica została wzniesiona w roku 1837 w związku z przebudową kościoła - murowana, dwukondygnacyjna, utrzymana w stylu neoklasycystycznym.
1.30	Cerkiew prawosławną pw. Zaśnięcia NMP w Uhrusku	gm. Wola Uhruska	Obiekt wpisany do rejestru zabytków	Cerkiew usytuowana na terenie dawnego grodu, zapewne w pobliżu pierwotnej cerkwi katedralnej

		m. Uhrusk	województwa lubelskiego A/133/39	zabudowanej w 1220 r. Obecnie istniejąca wybudowana została w 1849 r. jako grekokatolicka a od 1875 r. prawosławna. Uszkodzona w czasie I wojny światowej, gruntownie odrestaurowana w latach 1920-27. Obiekt murowany z cegły, otynkowany zaprojektowany w stylu klasycystyczno-bizantyjskim o elementach neoromańskich i neogotyckich. Świątynia jednonawowa, wewnątrz przykryte drewnianym stropem imitującym sklepienie. Wewnątrz piękny ikonostas z połowy XIX w. uzupełniony obrazami z rozebranej cerkwi w Zbereżu. Barokowe zwieńczenie ikonostasu pochodzi z połowy XVIII w. ze starej tutejszej cerkwi i stanowi trzy ikony ewangelistów malowane na desce.
1.31	Pałac w Uhrusku. (Resztówka majątku Niemiryczów)	gm. Wola Uhruska m. Uhrusk	Obiekt wpisany do gminnej ewidencji zabytków	Położony jest przy drodze wiodącej do Łukówka, obok toru kolejowego. Obiekt murowany z drugiej połowy XIX w. zaprojektowany w stylu klasycystycznym, znacznie przekształcony po przebudowie dokonanej w latach 60-tych. Otacza go park spacerowy, znacznie przetrzebiony. W wyniku uzupełnień nasadzeniami uległa zatarciu pierwotna kompozycja przestrzenna. W pałacu mieścił się Zakład Doświadczalny Akademii Rolniczej z Lublina. Obecnie obiekt jest opustoszały i niszczeje.
WYRYKI				
1.32	Zespół Pałacowo Zamoyckich w Adampolu	gm. Wyryki m. Adampol	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/108/14	Zespół pałacowo parkowy (dawny pałac myśliwski) wzniesiony został w latach 1923-1927 wg projektu Jana Koszyca Witkiewicza dla właścicieli okolicznych dóbr ziemskich z rodu Zamoyskich (jako nową siedzibę po zniszczeniu pałacu w Różance). Pałac nosi cechy stylu eklektycznego w typie romantycznego zameczku z naleciałościami klasycyzmu rosyjskiego i bizantyjskiego. Wykorzystano ocalałe fragmenty wystroju rzeźbiarskiego i kamieniarki w pałacu w Różance. Z Różanki przeniesiono także klasycystyczną figurę N. M. P. Niepokalanego Poczcicia z 1858 r. (dzieło rzeźbiarza Konstantego Hegla). We wrześniu 1939 r. w pałacu mieściła się kwatera generała F. Kleeberga dowódcy SGO „Polesie” (najdłużej walczącej formacji Wojska Polskiego). Obecnie w pałacu mieści się Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Gruźlicy i Chorób Płuc (położenie obiektu pośród kompleksu lasów Włodawskich zapewnia odpowiedni mikroklimat).
1.33	Cerkiew Podwyższenia Krzyża Pańskiego w Horostycie	gm. Wyryki m. Horosta	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/143	Obiekt wybudowany w 1702 r. jako cerkiew unicka z fundacji Kopciów właścicieli majątku Opole. Od roku 1875 przemianowana na cerkiew prawosławną. W dwudziestoleciu międzywojennym nadal użytkowana jako cerkiew prawosławną. Cerkiew została zamknięta w 1947 z powodu braku wiernych, którzy zostali wywiezieni w ramach Akcji „Wisła”. W roku 1953 świątynia ponownie została otwarta i jest użytkowana jako cerkiew prawosławną do dnia dzisiejszego. Cerkiew w Horostycie to obiekt drewniany, jednonawowy, jednokopułowy, dwustronnie szalowany z dachem dwuspadowym krytym gontem. Jednorazowo w nabożeństwie w niej może brać udział 100 wiernych. W cerkwi znajduje się ikonostas z 1880. Jest to konstrukcja drewniana, polichromowana, z pokrytymi brązem elementami dekoracyjnymi. Ikonostas jest jednorzędowy i malowany na białą z brązowymi pilastrami.
1.34	Wiatrak Koźlak	gm. Wyryki m. Wyryki	Obiekt wpisany do rejestru zabytków	Z 1938 r. Jest zabytkiem dawnej architektury ludowej oraz przykładem dawnej techniki młynarskiej.

			województwa lubelskiego	
			A/97/78	
1.35	Cmentarz Prawosławny w Lubieniu	gm. Wyryki m. Lubień	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/176	Cmentarz prawosławny został założony w XIX w. Do dziś jest miejscem pochówku zmarłych tego wyznania. Jest jednym z nielicznych dobrze zachowanych wiejskich cmentarzy wyznania prawosławnego. Spośród elementów cmentarza wyróżniają się kamienne nagrobki z przełomu XIX i XX w. oraz drewniane krzyże z inskrypcjami. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1884 r.
1.36	Cmentarz Prawosławny w Kaplonosach	gm. Wyryki m. Kaplonosy	Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego A/1615	W miejscu tym znajdują się zabytkowe krzyże z XVIII w. oraz kaplica z XIX w. Jest to miejsce historyczne na którym spoczywają żołnierze z I wojny światowej oraz Adiutant Wodza Naczelnego Gen. K. Sosonkowskiego Major J. Jawicz. Na cmentarzu w Kaplonosach znajdują się grobowce piaskowe, które są unikalne w naszym regionie.

2 ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

- tereny chronione o najwyższych walorach środowiska przyrodniczego : parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000

Uwaga:

położenie poszczególnych terenów na terenie WOF przedstawia Plansza nr 02: ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE zamieszczona na końcu opracowania

lp.	obiekt	lokalizacja (gminy)	charakterystyka
2.1	Poleski Park Narodowy	Urszulín, Sosnowica, Stary Brus	Utworzony w 1990 roku, zajmujący powierzchnię 9647,73 ha. Charakteryzuje się różnorodnością biologiczną na skalę europejską, które zadecydowały o uznaniu tego obszaru w 2002 r. za Światowy Rezerwat Biosfery „Polesie Zachodnie”. W krajobrazie dominują liczne rozlewiska i zabagnienia, wśród których występują jeziora krasowe - jedne z najstarszych w Polsce. Wraz z charakterystyczną dla obszarów podmokłych bogatą roślinnością, teren parku stanowi namiastkę tundry, bądź lasotundry. Zachowały się tu wszystkie stadia rozwoju torfowisk - od niskich do wysokich. Szczególną osobiwością odznaczają się torfowiska przejściowe, powstałe przez zarastanie zbiorników wodnych przez rośliny wykształcające kożuch zwany spleją. Do innych formacji roślinnych należą lasy, takie jak olsy, bory bagienne, brzeziny bagienne. Spośród blisko tysiąca gatunków roślin naczyniowych, 170 to gatunki rzadkie, a 81 podlega ochronie gatunkowej. Większość z nich to przedstawiciele flory północnej: brzoza niska, wierzbą lapońska i borówkolistna (relikty polodowcowe), turzyce bagienna i strunowa, gnidosz królewski i rosiczka długolistna. Florę atlantycką reprezentują m.in. wywłócznik skrętoległy i wąkrota zwyczajna. Niemniej ciekawy jest świat zwierząt. Najliczniejszą i najlepiej poznaną grupą są ptaki, z których większość związana jest z siedliskami podmokłymi i wodnymi. Na szczególną uwagę zasługują gatunki zalatujące - orzeł przedni, orzeł bielík, orlík grubodzióbny oraz łęgowe - orlík krzykliwy, żuraw (występujący w herbie Parku), gęś gęgawa, bocian czarny, kulík wielki, wodniczka, sowa błotna. Z innych grup zwierząt do szczególnych atrakcji należą żółw błotny, ryba strzebla przekopowa, a z ssaków łós, wydra i bóbr.

2.2	Rezerwat Jezioro Orchowe	Włodawa	Rezerwat wodno-torfowiskowy utworzony w 1996 roku, zajmuje powierzchnię 58,23 ha, w celu ochrony zbiorowisk wodno-torfowiskowych z unikalną florą naczyniową. Przedmiotem ochrony jest stale podtapiane, wydłużone torfowisko wraz z dystroficznym jeziorem Orchowe (8,42 ha). W rezerwacie dominują torfowiska przejściowe, ich strefę okrajową zajmują olsy lub zbiorowiska zaroślowe. Na torfowiskach występuje wiele ciekawych gatunków roślin (wierzba borówkolistna i lapońska, brzoza niska, trzy gatunki rosiczek)
2.3	Rezerwat Magazyn	Włodawa	Rezerwat torfowiskowy utworzony w 1996 roku, zajmujący powierzchnię 51,98 ha, w celu zachowania torfowisk niskich oraz podmokłych siedlisk leśnych. Część wschodnią rezerwatu stanowi rozległe, stale podtapiane turzycowisko z wyraźną strukturą kępiastą. W części zachodniej dominują bagienne siedliska leśne – olsy i bory mieszane wilgotne.
2.4	Rezerwat Żółwiowe Błota	Włodawa, Hańsk	Rezerwat faunistyczny utworzony w 1988 roku, zajmuje powierzchnię 724,08 ha, w celu ochrony największej rozpoznanej populacji żółwia błotnego w Europie. Rezerwat obejmuje zarówno miejsca stałego przebywania żółwi (cieki, jeziora, stawy, torfowiska z oczkami wodnymi, olsy) jak i lęgowiska oraz miejsca zimowania. Szczególną opieką objęto lęgowiska (luki, zręby i uprawy z ubogą roślinnością napiaskową). Dla rezerwatu charakterystyczne jest zróżnicowanie zbiorowisk roślinnych. Dominują tutaj bagienne lasy brzozowo – olchowe, ale spory udział mają również bory sosnowe. Rezerwat jest miejscem występowania wielu rzadkich i zagrożonych gatunków roślin. Są wśród nich między innymi: wierzba lapońska i borówkolistna, brzoza niska, trzy gatunki rosiczek, lepnica litewska. Poza żółwiem błotnym rezerwat jest ostoją orlika krzykliwego, bociana czarnego, gągoła, bobra, wydry i wilka. Rezerwat obejmuje między innymi 3 jeziora: Koseniec (26,67 ha), Perespa (28,41 ha), Wspólne (69,97 ha) oraz przylegające do nich zarastające byłe stawy „Zawołocze”. „Żółwiowe Błota” stanowią dogodny obiekt obserwacji sukcesji na opuszczonych łąkach wsi Irkuck (aktualnie dominujące zbiorowisko – brzezina bagienna).
2.5	Rezerwat Trzy Jeziora	Włodawa, Wola Uhruska	Rezerwat torfowiskowy utworzony w 1996 roku, zajmuje powierzchnię 751,37 ha, w celu ochrony bardzo zróżnicowanych zbiorowisk torfowiskowych, wodnych oraz leśnych. Występuje tutaj wiele rzadkich gatunków roślin (głównie torfowiskowych) oraz zwierząt. Na terenie rezerwatu leżą jeziora: Brudno (pow. 41,10 ha) i Płotycze (17,16 ha), które z sąsiadującym od strony północno-zachodniej jeziorem Brudzieniec stanowią jeden system hydrologiczny. Jeziora są otoczone i połączone ze sobą rozległymi torfowiskami. W jeziorze Płotycze występuje rzadka roślina mięsożerna aldrowanda pęcherzykowata.
2.6	Rezerwat Brudzieniec	Wola Uhruska	Rezerwat wodno - torfowiskowy utworzony w 1973 roku, zajmuje powierzchnię 36,61 ha, w celu ochrony zbiorowisk wodnych oraz podmokłych lasów. Zajmuje bezodpływową kotlinę śródleśną z dystroficznym jeziorem Brudzieniec (18,16 ha) w centrum. Wraz z rezerwatem „Trzy Jeziora” tworzy jeden obiekt ochronny (rezerwaty do siebie przylegają). Przedmiotem ochrony są mało przekształcone zbiorowiska roślinności wodnej, bagiennnej, torfowiskowej i leśnej oraz wiele gatunków roślin chronionych i rzadkich.
2.7	Rezerwat Małoziemce	Wola Uhruska	Rezerwat faunistyczny utworzony w 1988 roku, zajmujący powierzchnię 36,61 ha, w celu ochrony jednej z największych kolonii czapli siwej na Lubelszczyźnie. Obejmuje trzy oddziały lasu przylegające od wschodu do linii kolejowej Chelm – Włodawa. Czaple zbudowały tutaj na olchach, sosnach i grabach około 80 gniazd, z których część zajmowana jest regularnie. W części środkowej rezerwatu na obrzeżu lasu rosną dwa okazałe pomnikowe dęby.
2.8	Rezerwat Torfowisko przy Jeziorze	Sosnowica	Rezerwat florystyczny i torfowiskowy utworzony w 1959 roku, zajmuje powierzchnię 47,87 ha, w celu zachowania torfowisk

	Czarnym		wysokich i przejściowych, które porośnięte jest przez brzozy. Bogata jest entomofauna tego terenu, stwierdzono tutaj występowanie 14 gatunków ważek. Do rzadkich roślin występujących w rezerwacie zaliczyć można rośliczkę okrągłolistną, bagno zwyczajne oraz dwa gatunki pływaczy: drobny i średni. Od strony północnej sąsiaduje on z Jeziorem Czarnym Sosnowickim.
2.9	Poleski Park Krajobrazowy	Urszulin, Sosnowica, Stary Brus	Utworzony w 1983 roku, składający się z 4 enklaw o łącznej powierzchni 5113 ha. W Parku przeważają podmokłe równiny, a także łąki i torfowiska. PPK obfituje w ekosystemy wodne (ok. 15% jego powierzchni). Znajduje się tu Jezioro Wytyckie, obecnie zbiornik retencyjny. W okolicach wsi Stary Brus zlokalizowany jest kompleks stawów hodowlanych - siedlisko wielu gatunków ptaków. Dużym urozmaicheniem tego nizinnego krajobrazu jest wyniesienie Guz Woli Wereszyńskiej w jego południowej części. W niektórych, wyżej położonych miejscach znajdują się łąki i pola uprawne. Flora tego obszaru charakteryzuje się dużym nagromadzeniem roślin strefy atlantyckiej. Bogaty jest świat fauny w szczególności awifauna.
2.10	Sobiborski Park Krajobrazowy	Włodawa, Hańsk, Wola Uhruska	Utworzony 28 marca 1983 r., zajmujący powierzchnię 11 166 ha. Obejmuje rozległe równiny akumulacji wodno – lodowcowej, rzecznej i jeziornej pokryte lasami z licznymi jeziorami śródlądowymi, bagnami i torfowiskami. W siedliskach leśnych dominują drzewostany sosnowe oraz brzozy i olszowe. Dominującą formą pokrycia terenu są lasy, które stanowią - 75% powierzchni parku. Do pozostałych form użytkowania ziemi należą: łąki – 10 %, bagna - 5%, grunty orne - 2%, wody - 2%.
2.11	Chełmski Park Krajobrazowy	Ruda-Huta	Utworzony w 1983 roku, zajmujący powierzchnię 14 350 ha. Celem utworzenia parku była ochrona cennych ekosystemów leśnych i torfowych obfitujących w rzadkie i chronione gatunki roślin i zwierząt. Specyficzne cechy szaty roślinnej uwarunkowane są obfitością węgla wapnia w podłożu. W zasięgu parku znajdują się cenne, nieznacznie przekształcone kompleksy leśne z dużym bogactwem biotopów (siedliska borowe, grądowe i łąkowe ze znaczną liczbą roślin rzadkich). Okolice Chełma są miejscem występowania unikalnych w skali kraju torfowisk węglanowych, z dominującym szuwarem kłoci wiechowatej. Na obrzeżach kłociowisk występują zbiorowiska rzadkich gatunków turzyc.
2.12	Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu	Sosnowica, Urszulin, Stary Brus, Wiryki, Hańsk, miasto Włodawa, gmina Włodawa, Wola Uhruska.	Utworzony w 1983 r., zajmujący powierzchnię ok. 41 000 ha, obejmuje znaczną część Równiny Łęczyńsko-Włodawskiej, łącząc ze sobą zespół obszarów chronionych w rejonie Poleskiego Parku Narodowego z Sobiborskim Parkiem Krajobrazowym oraz Szackim Parkiem Narodowym na Ukrainie. Podstawowym elementem krajobrazu tego obszaru jest rozległa równina z licznymi torfowiskami (m.in. Krowie Bagno, Torfowisko Dubeczyńskie), jeziorami (m.in. Białe Sosnowickie, Uściwierz, Białe Włodawskie) oraz lasami sosnowymi i mieszanymi. POChK spełnia niezwykle ważną funkcję w zachowaniu równowagi stosunków wodnych i klimatycznych regionu.
2.13	Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu	Urszulin, Hańsk, Ruda-Huta	Utworzony w 1983 r., zajmujący powierzchnię ok. 32 100 ha, łączy on ze sobą zespół obszarów chronionych w rejonie Równiny Łęczyńsko-Włodawskiej z Chełmskim Parkiem Krajobrazowym oraz Grabowiecko-Strzeleckim Obszarem Chronionego Krajobrazu. W granicach obszaru znajdują się charakterystyczne krajobrazy Pagórów Chełmskich i Obniżenia Dubienki. Są to masywne wyniosłości zbudowane ze skał wapiennych (margle kredowe) na przemian z podmokłymi zagłębieniami, w których spotkać można wszystkie typy torfowisk niskich, w tym charakterystyczne dla tego mezoregionu torfowiska węglanowe. Lasy, wykształcone na żyznych siedliskach, budują wielogatunkowe drzewostany z bogatym runem i podszytem.
2.14	Nadbużański Obszar Chronionego	Hanna	Utworzony w 1990 r., zajmujący powierzchnię ok. 2 595 ha, w celu ochrony wydmy piaszczystej porośniętej częściowo roślinnością

	Krajobrazu		sucholubną. Wydma kryje dużą ilość krzemionki i ceramiki będącej pozostałością obozowiska z okresu schyłku paleolitu, mezolitu i wczesnego brązu (od IX w. do połowy II w. p. n.e.).
2.15	Natura 2000 Obszary Siedliskowe PLH 060032 Poleska Dolina Bugu	Hanna, Wola Uhruska, Ruda-Huta	Obszar zatwierdzony 12.2008 r. o powierzchni 8173,3 ha, położony jest w dolinie rzeki Bug, przepływającej przez Polesie Zachodnie, w rejonie miejscowości Skryhiczyn na południu, Husynne, Hniszów, Stulno oraz Dołhobrody i Jabłeczna w części północnej. Wyznacza granicę państwową pomiędzy Polską i Ukrainą. W ostoi znalazła się lewobrzeżna część doliny. Obszar składa się z 6 części obejmujących najcenniejsze przyrodniczo i wybitnie atrakcyjne krajoznawczo odcinki doliny środkowego Bugu. Rzeka ma tu charakter naturalny, z licznymi meandrami i starorzeczami, rozległymi kompleksami wielogatunkowych, ekstensywnie użytkowanych łąk, wśród których znajdują się łagodne, piaszczyste wzniesienia z murawami ciepłolubnymi, a w obniżeniach terenu - płaty łągów i zarośli wierzbowo-topolowych. Lokalnie, na niewielkich powierzchniach występują bardzo interesujące łąki kalcylifilne ze związku <i>Calthion</i> .
2.16	Natura 2000 Obszary Siedliskowe PLH 060043 Lasy Sobiborskie	Włodawa, Wola Uhruska, Hańsk	Obszar zatwierdzony 03.2009 r. o powierzchni 9709,35 ha, obejmuje 3 fragmenty dużego kompleksu leśnego, położonego we wschodniej części Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego. Największy z nich, położony na wschodzie, obejmuje lasy ze znacznym udziałem borów bagiennych i olsów, są tu też liczne płaty śródleśnych torfowisk wysokich. Znajduje się tu grupa 6 eutroficznych jezior, otoczonych przez przyjeziorne torfowiska przejściowe i niskie. Doliny małych cieków lub lokalne zagłębienia terenu to miejsca występowania kompleksów bagiennych i łąkowych. Na terenie uroczyska "Mozaika Kosyńska", znajduje się unikatowa mozaika torfowisk niskich z niewielkimi oczkami wodnymi i zastoiskami wodnymi oraz kompleksów wilgotnych i suchych łąk, olsów, borów mieszanych oraz muraw napiaskowych. Południową część tej enklawy stanowi wał moreny czołowej, porośniętej murawami napiaskowymi. Fragment centralny (średniej wielkości) obejmuje część górnej zlewni rzeki Krzemianki, z licznymi płatami borów bagiennych i wilgotnych łąk. Płat zachodni (najmniejszy) obejmuje dystoficzne jezioro Dubeczyńskie, otoczone torfowiskami wysokimi, przejściowymi i niskimi oraz borami bagiennymi.
2.17	Natura 2000 Obszary Siedliskowe PLH 060011 Krowie Bagno	Hańsk, Urszulin, Stary Brus	Obszar zatwierdzony 02.2008 r. o powierzchni 535,24 ha, obejmuje wschodnią część rozległego kompleksu wodno-torfowiskowego Krowie Bagno. Są to pozostałości jednego z największych niegdyś w polskiej części Polesia, kompleksu torfowiskowego. Znajdują się tu 4, zanikające, eutroficzne jeziora: Laskie, Lubowierz, Lubowierzek i Hańskie, otoczone przez silnie zakrzaczone torfowiska niskie i przejściowe. Krzewy i drzewa, głównie liściaste, porastają ok. 15% obszaru. W pobliżu Jeziora Hańskiego przepływa rzeka Krzewianka. Jeziora i przyległe do nich torfowiska otoczone są rozległymi, ekstensywnie użytkowanymi łąkami, wykształconymi na zmeliorowanych w latach 1960 torfowiskach.
2.18	Natura 2000 Obszary Siedliskowe PLH 060013 Ostoja Poleska	Stary Brus, Hańsk, Urszulin, Sosnowica	Obszar zatwierdzony 02.2008 r. o powierzchni 10159,15 ha. Obszar stanowią dwa, izolowane fragmenty terenu: Główny Kompleks Poleskiego Parku Narodowego oraz Kompleks Bagno Bubnów - Bagni Staw. W skład Głównego Kompleksu Poleskiego Parku Narodowego, o powierzchni ok. 9000 ha, wchodzi jeziora: Łukie, Karaśne, Moszne, Długie, wraz z otaczającymi je torfowiskami oraz z uroczyskami: Torfowisko Orłowskie, Durne Bagno, Las Tafle, Łęki Zienkowskie, Łąki Ochoża, jak również ze stawami w Pieszowoli oraz z południową częścią kompleksu stawów w Starym Brusie. W granice ostoi zaliczono także kilka uroczysk przewidywanych do włączenia do Poleskiego Parku Narodowego, w tym: jezioro Płotycze, Bagno Karaśne (pozostałość po zanikłym jeziorze), łąki koło wsi Jamniki oraz uroczysko Jelino. Kompleks Główny Poleskiego Parku Narodowego to obszar o dominującym udziale ekosystemów wodno-torfowiskowo-leśnych. W północnej części ostoi znajduje się także rozległy kompleks łąk

			wraz z dwoma zespołami stawów. Na łąkach, przejętych przez Poleski Park Narodowy w 1994 r. prowadzone są sukcesywnie prace renaturalizacyjne. Jezioro Łukie to jezioro eutroficzne, z dobrze rozwiniętą strefą litoralową (litoral małojeziorny i litoral bagienny). Otaczają je torfowiska niskie, częściowo porośnięte lasem. Lokalnie występuje rzadki zespół brzozy bagiennej. Jeziora Moszne i Długie to jeziora polihumusowe, makrofytowo-fitoplanktonowe, zaliczane dawniej do jezior dystroficznych. Otoczone są szerokimi pierścieniami torfowisk przejściowych, z lokalnymi płatami torfowiska wysokiego typu kontynentalnego. Jezioro Karaśne to zanikające jezioro eutroficzne, otoczone pierścieniami torfowiska przejściowego o zaawansowanych procesach sukcesji drzew i krzewów. Durne Bagno to torfowisko wysokie, z zaawansowanymi procesami sukcesji leśnej (wskutek obniżenia poziomu wody jeszcze przed powstaniem Poleskiego Parku Narodowego). Od 1994 r. prowadzone są tu prace ochronne zmierzające do poprawy stosunków wodnych, wyeliminowania części drzew i krzewów i odsłonięcia zbiorowisk mszarnych. Druga część ostoi: Bagno Bubnów - Bagno Staw, obejmuje zespół 2 rozległych kompleksów bagienno-torfowiskowych o łącznej powierzchni ponad 1400 ha, położonych w górnym brzegu rzeki Włodawki. Łagodne zakłębienia terenu pokrywają torfowiska niskie, w miejscach płytkiego występowania podłoża kredowego mają one charakter torfowisk węglanowych. Wśród nich występuje kilka naturalnych zalewisk i oczek wodnych oraz ponad 20 niewielkich zbiorników wykopanych przez ludzi - torfianek. Wśród płaskich powierzchni torfowiskowych występują także niewielkie, łagodne wzniesienia o podłożu kredowym, pokryte zbiorowiskami kserotermicznymi, lub wzniesienia utworzone z piasków, z których niższe porośnięte są wielogatunkowymi zbiorowiskami wilgotnych łąk z klasy Molinietalia, wyższe zaś - pokryte są wrzosowiskami.
2.19	Natura 2000 Obszary Siedliskowe PLH 060009 Jeziora Uściwierskie	Urszulin	Obszar zatwierdzony 02.2008 r. o powierzchni 2065,57 ha, obejmuje 7 płytkich (0,7-6,6 m), eutroficznych jezior o powierzchni od 0,7 do 256,3 ha oraz otaczające je torfowiska niskie i przejściowe, a także niewielkie wzniesienia użytkowane rolniczo: garb morenowy z przysiółkiem Ostrówek oraz północny skraj guza kredowo - trzeciorzędowego (Guz Garbatówki). Zespół Jezior Uściwierskich położony jest w górnej części zlewni rzeki Piwonii. Jeziora znajdują się w różnych stadiach zarastania. Trzy z nich mają rozwinięty fitolitoral małojeziorny, 2 - fitolitoral zanikający (spleja), 2 – fitolitoral bagienny.
2.20	Natura 2000 Obszary Siedliskowe PLH 060098 Wrzosowisko w Orzechowie	Sosnowica	Obszar zatwierdzony 03.2011 r. o powierzchni 2065,57 ha. Wrzosowisko zajmuje dość duże pastwisko, będące własnością wspólnoty wiejskiej. Teren nie jest rolniczo wykorzystywany już od wielu lat.
2.21	Natura 2000 Obszary Plisie PLB 060003 Dolina Środkowego Bugu	Hanna, Włodawa, Włodawa Miasto, Wola Uhruska, Ruda-Huta	Obszar zatwierdzony 11.2004 r. o powierzchni 28096,55 ha, stanowi odcinek doliny Bugu między okolicą miejscowości Gołębie, gdzie rzeka, płynąca przez terytorium Ukrainy staje się rzeką graniczną, a Terespołem wcześniej. Na całym tym odcinku rzeka ma naturalny charakter, z licznymi meandrami i starorzeczami. Koryto jest głęboko wcięte, skarpy osiągają kilka metrów wysokości. Dolina rzeki zajęta jest przez łąki, miejscami niewielkie płaty zdegradowanych lasów nadrzecznych, kępy zarośli wierzbowych i pola uprawne.
2.22	Natura 2000 Obszary Plisie PLB 060014 Uroczysko Mosty-Zahajki	Wiryki	Obszar zatwierdzony 10.2007 r. o powierzchni 5061,74 ha, obejmuje dwa sąsiadujące ze sobą, niezbyt głębokie zbiorniki retencyjne (390 ha + 240 ha) położone w zlewni rzek Hanny, dopływu Bugu i Zielawy, wpadającej do Krzny, otoczone lasami mieszanymi i bagiennymi olszynami (130 ha). W sąsiedztwie zbiorników znajdują się też pola orne i pastwiska. Około 30% powierzchni zbiorników porośnięta jest szuwarami i zaroślami wierzbowymi. Na zbiornikach prowadzona jest gospodarka rybicka.

2.23	Natura 2000 Obszary Plisie PLB 060006 Lasy Parczewskie	Sosnowica	Obszar zatwierdzony 11.2004 r. o powierzchni 14024,3 ha, obejmuje kompleks leśny Lasy Parczewskie, usytuowany pomiędzy Kanalem Wieprz-Krzna a rzeką Tyśmienicą, wraz z przecinającymi je łąkami "Ochoża". Od zachodu lasy przylegają do doliny Tyśmienicy, od wschodu, północy, a także częściowo od południa sąsiadują z polami uprawnymi. Cały kompleks leśny położony jest w zlewni rzeki Tyśmienicy, a odwadniają go jej dopływy Ochoża i Piwonia-Bohrówka oraz Konotopa. Bezpośrednio w sąsiedztwie lub w niewielkiej odległości od Lasów Parczewskich położonych jest kilka kompleksów stawów rybnych i jezior (Jez. Czarne Gościńskie, Jez. Kleszczów i Jez. Miejskie). Przeważają bory sosnowe i bory mieszane, lokalnie występują olsy, grądy, łęgi jesionowo-olchowe oraz zanikające obecnie bory bagienne i torfowiska przejściowe.
2.24	Natura 2000 Obszary Plisie PLB 060019 Polesie	Stary Brus, Sosnowica, Urszulín	Obszar zatwierdzony 10.2007 r. o powierzchni 18030,91 ha, obejmuje fragment Polesia Lubelskiego, na którym dominują równiny torfowe, wśród których położone są zarastające jeziora i obszary bagienne, rozdzielone niewielkimi wzniesieniami. Wiele terenów jest stale podtopionych, o charakterze naturalnym. Krajobraz jest wybitnie równinny. Torfowiska reprezentują wszelkie typy tego siedliska, od torfowisk wysokich, poprzez przejściowe do niskich.
2.25	Natura 2000 Obszary Plisie PLB 060001 Bagno Bubnów	Urszulín, Hańsk	Obszar zatwierdzony 11.2004 r. o powierzchni 2187,6 ha, obejmuje fragment Poleskiego Parku Narodowego. Otoczenie torfowisk (typologicznie są to torfowiska niskie) stanowią tereny rolnicze. Torfowiska odwadniane są ciekami należącym do zlewni Włodawki. Dominującymi zbiorowiskami roślinnymi są szuwały wielkoturzycowe. Przeważają tu torfowiska otwarte, miejscami porasta je rzadka trzcina; na obrzeżach występują zarośla wierzbowe, a w części zachodniej Bagna Bubnów znajduje się kilkanaście torfianek.
2.26	Natura 2000 Obszary Plisie PLB 060002 Chełmskie Torfowiska Węglanowe	Ruda-Huta	Obszar zatwierdzony 11.2004 r. o powierzchni 4309,42 ha, obejmuje kompleks 5 torfowisk niskich typu węglanowego leżących na pograniczu Nizin Poleskich i Wyżyny Lubelskiej. Torfowiska powstały w wyniku akumulacji materiału organicznego i mineralnego w zagłębieniach terenu, tzw. wertebach, będących efektem procesów krasowych. Torfowiska zasilane są wyłącznie przez opady i wody spływające z otaczających wzniesień. Największy udział w procesach torfotwórczych miała tu kłoc wiechowata <i>Cladium mariscus</i> , która pokrywa ok. 50% powierzchni torfowisk. Drugim istotnym elementem krajobrazu torfowisk są suche wysepki i półwyspy z płytko zalegającymi pokładami kredy, tworzące śródtorfowiskowe wyniosłości terenu zwane "grądzikami", porośnięte albo leśnymi zbiorowiskami, jak dąbrowa świetlista (prawdopodobnie pierwotnymi dla tego siedliska) albo antropogenicznymi murawami kserotermicznymi. W bezpośrednim sąsiedztwie torfowisk znajdują się stanowiska interesujących gatunków roślin, jak np. Pełnik europejski <i>Trollius europaeus</i> , starodub łąkowy <i>Ostericum palustre</i> , krzyżownica gorzkawa <i>Polygala amarella</i> . Większość torfowisk pocięta jest kanałami odwadniającymi, związanymi z siecią oczek wodnych.
2.27	Pomnik Przyrody Dąb Bolko	Ruda-Huta, Park w Hnieszowie	600 letni dąb szypułkowy, najokazalszy w makroregionie o wysokości 23 m, okazałą, rozrośniętą koronę, i obwodzie 862 cm.

3 OBSZARY REKREACYJNO-TURYSTYCZNE

3.1 WODY POWIERZCHNIOWE

Wody powierzchniowe (rzeki, jeziora/zbiorniki retencyjne, stawy) o największym potencjale dla rozwoju turystyki i rekreacji. Obiekty obecnie użytkowane wyposażone w niezbędną infrastrukturę (przynajmniej w stopniu podstawowym). Obiekty mające duży potencjał dla rozwoju tej funkcji, ale nieposiadające odpowiedniej infrastruktury.

Uwaga:

położenie poszczególnych obiektów na terenie WOF przedstawia Plansza nr 03: OBSZARY REKREACYJNO-TURYSTYCZNE zamieszczona na końcu opracowania

lp.	obiekt	lokalizacja	charakterystyka	wykorzystanie obiektu na potrzeby turystyki i rekreacji
3.1.1	Rzeka Bug	Odcinek rzeki Bug z którym sąsiadują gminy: Ruda-Huta, Wola Uhruska, Włodawa, miasto Włodawa, Hanna	W Europie jest to jedna z ostatnich tak dużych rzek o praktycznie nienaruszonej przez człowieka strukturze. Bug wypływa na północnym skraju krawędzi Podola, na wschód od Lwowa. Liczący 185 km długości od źródeł do miejscowości Gołębie odcinek Bugu znajduje się w całości na terytorium Ukrainy. Od tej miejscowości do ujścia Kanału Mościckiego stanowi granicę między Polską a Ukrainą i dalej do Niemirowi (z wyłączeniem 2 km w rejonie Terespol – Brześć) między Polską a Białorusią. Łącznie odcinek graniczny liczy 363 km. Ostatni odcinek dolnego biegu rzeki o długości 223 km (od Niemirowa) znajduje się w całości na terytorium Polski. Geograficznie Bug łączy się z Narwią i uchodzi do Zalewu Żegrzyńskiego. W analizowanym obszarze (od gminy Ruda Huta do gminy Hanna długość ok. 110 km) rzeka Bug płynie w swoim środkowym odcinku i stanowi perłę polskiego Polesia - tzw „Poleska Dolina Bugu”. Szeroka na kilkanaście km dolina rzeki wraz z przyległą do niej częścią Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego to niezmiernie bogactwo fauny i flory. Cały poleski odcinek ma naturalny charakter i zaliczany jest do kategorii ponadeuropejskich korytarzy ekologicznych. Te cenne przyrodniczo obszary objęte są licznymi formami ochrony. Rzeka Bug silnie meandruje, skarpy brzegów są wysokie z licznymi nawisami. Szybkość nurtu w granicach od 0,2 do 0,4 m/s. Dno twarde, gliniaste i piaskowo - gliniaste, miejscowo w zakolach rzeki – muliste. Koryto rzeki o charakterze naturalnym z licznymi zwaliskami konarów drzew powstałych w sposób naturalny przez podmywanie lub w wyniku działalności bobrów. Występują liczne starorzecza połączone z rzeką okresowo lub na stałe.	Dzikość, malowniczość a także walory środowiska przyrodniczego i kulturowego rzeki wraz z terenami przyległymi powodują iż stanowi ona doskonałą atrakcję dla miłośników spływów kajakowych. W analizowanym obszarze najdłuższa trasa wynosi ok. 110 km (Świerże – Kuzawaka). Oczywiście można także wybrać krótszy odcinek. Według przyjętej terminologii jest to szlak łatwy (dostępny dla wszystkich), nieuciążliwy, bardzo malowniczy. Realne tempo spływu wynosi 5-6 km/h. Rzeka Bug jest bardzo ceniona przez wędkarzy-turystów z całej Polski. O jej znacznym zarybieniu świadczy fakt, że złowienie okazałych ryb z gatunków leszczy, jazi, kleni, okoni, szczupaków, sandaczy i sumów nie jest trudne nawet dla początkujących adeptów wędkarstwa.
3.1.2	Rzeka Włodawka	W analizowanym obszarze rzeka przepływa przez gminy Urszulin, Stary Brus, Wiryki, gmina Włodawa, miasto Włodawa.	Włodawka to lewobrzeżny dopływ Bugu, płynie przez Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie na Polesiu Zachodnim. Długość 31,5 km, wypływa ze zbiornika Wytyczno. Dopływy prawe: Krzemianka, Tarasienka, Więzienny Rów, dopływy lewe: Mietułka, Ulanówka.	Rzeka jest dostępna dla miłośników spływów kajakowych. Długość szlaku wynosi ok. 24 km (początek w miejscowości Kołacze, koniec w mieście Włodawa). Szlak Włodawki posiada bardzo dobrze urządzone miejsca pobytowe w Kołaczach (przystań z drewnianym pomostem, zadaszenie,

			Ważniejsze miejscowości nad Włodawką: Kołacz, Suchawa, Okuninka, Włodawa. W przeszłości Włodawka była rzeką graniczną między Wielkim Księstwem Litewskim a Koroną. Pomimo pewnych przekształceń Włodawka jest doskonałym przykładem typowej rzeki Polesia i nazywana jest nawet „Małą Prypecią” o „leniwym” nurcie i średnim rocznym przepływie u ujścia 2,3 m³/s.	parking) i w Adamkach (pole namiotowe, obszerne zadaszenia turystyczne, miejsce na ognisko, pomosty stałe dla kajakarzy i wędkarzy, sanitariaty itd.). W gminie Wyrki zlokalizowany jest przystanek kajakowy przy moście w Suchawie i kąpielisko. Najlepsza pora na spływ to maj i czerwiec ze względu na satysfakcjonujący nurt w rzece. W okresie gorących wakacji często stan wody uniemożliwia wygodne spływanie. Według przyjętej terminologii jest to szlak łatwy (dostępny dla wszystkich), nieuciążliwy, bardzo malowniczy. Jego pokonanie zajmuje ok. 7-8 godzin.
3.1..3	Rzeka Uherka	W analizowanym obszarze rzeka przepływa przez gminy Ruda-Huta oraz Wola Uhruska.	Uherka to lewobrzeżny dopływ Bugu, płynie przez Pagóry Chełmskie i Obniżenie Dubienki. Długość 44 km, wypływa spod wsi Zagroda na południe od Chełma i uchodzi do Bugu poniżej wsi Siedliszcze przed Uhruskiem.. Dopływy prawe: Słyszówka, Gdola, dopływy lewe: Janówka, Garka, Lepietucha. Ważniejsze miejscowości nad Uherką: Chełm, Stańków, Zarzecze, Ruda, Rudka, Siedliszcze. Charakterystycznym elementem krajobrazu doliny rzeki są Pagóry Chełmskie (wzgórza sięgające od 50 m wysokości względnej). Zachowało się wiele krajobrazów naturalno-harmonijnych: stare drzewostany, torfowiska i zabagnienia, zabudowa wsi urokliwie wkomponowana w szachownice pól i łąk.	Długość szlaku wynosi ok. 28 km (początek w miejscowości Stańków, koniec w mieście Siedliszcze). Jego pokonanie zajmuje ok. 6-8 godzin. Do zalet szlaku kajakowego Uherką należy jego dobra dostępność i możliwość elastycznego doboru odcinków rzeki. Uherkę można polecić jako początkowy etap wyprawy na większą wodę czyli rzekę Bug. Szlak jest łatwy, mało uciążliwy, malowniczy i bezpieczny. Stanowi on doskonałą wprawkę dla bardzo początkujących adeptów turystyki kajakowej. Poza oznakowaniem brak jest zagospodarowania turystycznego. Istnieją plany urządzenia miejsc postojowych na szlaku w miejscowościach Rudka (gm. Ruda-Huta przy Centrum Kultury i Rekreacji, budowa pomostu, urządzenie pola biwakowego z zapleczem socjalno-sanitarnym) oraz Siedliszcze (gm. Wola Uhruska budowa zadaszenia turystycznego).
3.1..4	Jezioro Hańskie (Krychowskie), Jezioro Dubeczyńskie	Gmina Hańsk	Jezioro Hańskie o powierzchni 4 ha, położone jest w trudno dostępnym, podmokłym terenie na południe od drogi Hańsk-Brus. Brzegi jeziora silnie zarastają a dno jest wyjątkowo muliste. Jezioro Hańskie jest akwenem okresowo przepływowym. W czasie wysokich opadów i wysokich stanów wód podziemnych funkcjonuje rów doprowadzający wodę do jeziora od północnego-wschodu. Zbiornik okresowo się wysusza. Jezioro Dubeczyńskie o powierzchni 11,6 ha jest stosunkowo płytkie, Głębokość maksymalna wynosi 2,2 m, a długość linii brzegowej 1305 metrów. Zarastający eutroficzny akwen wykazuje duże podobieństwo do pozostałych jezior.	Akweny atrakcyjne dla miłośników przyrody. Jezioro Dubeczkańskie obecnie wykorzystywane głównie przez wędkarzy.
3.1..5	Jezioro	Gmina Sosnowica	Jest jeziorem mezotroficznym o	Ze względu na piękne położenie, czystą

	Zagłębcze	południowo - zachodnia część gminy akwen wodny położony jest w gminie Ludwin, natomiast ok. 50% terenów bezpośrednio przylegających do jeziora (w tym tereny rekreacyjne) znajduje się w granicach gminy Sosnowica.	powierzchni 59ha i objętości 4279 tys. m ³ oraz średniej głębokości 7,3 m (maksymalna 23,3 m), jak również jest jednym z czystszych jezior (II klasa czystości). Należy do najgłębszych jezior Pojezierza Łęczyńsko - Włodawskiego. Akwen wodny jest ze wszystkich stron osłonięty - z kierunku zachodniego i południowo-zachodniego są to olszyny rosnące w pobliżu brzegu, z pozostałych stron otacza las sosnowy. Wokół jeziora (głównie od strony południowej i zachodniej) stwierdzono obecność obwałowań związanych z nieskończonymi działaniami włączenia jeziora jako zbiornika retencyjnego do systemu Kanału Wieprz-Krzna. Jezioro jednak nie spełnia tej roli i nadal jest zasilane z wód gruntowych i opadowych.	wodę oraz piaszczyste plaże obiekt jest bardzo intensywnie użytkowany w sezonie letnim. Infrastruktura turystyczna (pomosty, plaża, wypożyczalnia sprzętu, punkty gastronomiczne itd.) zlokalizowana jest głównie na terenach przyległych od północno-wschodniego do brzegu jeziora. Zakwaterowanie można znaleźć w Ośrodku Wczasowym nad Jeziorem Zagłębcze, gdzie znajduje się 228 miejsc noclegowych wraz z wewnętrznym parkingiem i miejscami kempingowymi na około 600 miejsc. Przylega do niego sezonowy zespół handlowo-gastronomiczny (stołówka, bar na plaży). W sąsiedztwie jeziora we wsi Lejno i na południe od wsi zorganizowane są 3 zespoły zabudowy letniskowej. Po południowej stronie drogi z Nowego Orzechowa do Lejna znajduje się czwarty obszar zabudowy letniskowej.
3.1.6	Jezioro Skomielno	Gmina Sosnowica zachodnia część gminy w sąsiedztwie miejscowości Stary Orzechów	Jezioro zostało sztucznie ogroblowane i włączone do systemu Kanału Wieprz – Krzna jako zbiornik retencyjny o powierzchni 75ha, (w tym 17 ha wysp na środku lustra wody). Maksymalna głębokość 3,2 m (średnia 1,6 m) Ze względu na liczne stanowiska rzadkich i chronionych roślin, wyjątkowe walory faunistyczne jest to teren wskazany do objęcia ochroną rezerwatową.	Obecnie nad jeziorem funkcjonuje atrakcyjne łowisko szczupakowo – linowe, w skład którego wchodzi: chata biesiadna (grill zabudowany oraz wędzarnia), stacja wędkarska oraz liczne pomosty. Można także rozbić namiot, ustawić przyczepę kempingową, zaparkować samochód na parkingu strzeżonym.
3.1.7	Jezioro Tomasznie / Tomaszne	gmina Sosnowica zachodnia część gminy w sąsiedztwie miejscowości Stary i Nowy Orzechów	Jezioro jest zbiornikiem oligotroficznym, eutroficznym linowo - szczupakowym o powierzchni 85,5 ha i głębokości średniej 2,4m (maksymalna 3,1m), oraz o 3650m długości linii brzegowej, nazywane dawniej „Orzechów” lub „Domaszne„. Naturalny akwen wodny zmieniony w ramach budowy systemu melioracyjnego Kanału Wieprz - Krzna na zbiornik retencyjny o powierzchni zalewowej 95 ha.	Obecnie jezioro jest wykorzystywane jedynie jako rezerwuuar wody dla kompleksu stawów w Jedlance i gospodarki rybackiej typu jeziornego (tzn. nie hodowlanej). Pomimo sprzyjających warunków (dostępne, piaszczyste brzegi) jezioro nie jest obecnie zagospodarowane turystycznie (poza polem namiotowym przy południowym i północnym brzegu). Brak jest urządnego kąpieliska (plaża, pomosty) wraz z infrastrukturą towarzyszącą (parkingi, zaplecze sanitarne itd.). Przy północnym i południowym brzegu zlokalizowane są liczne działki letniskowe.
3.1.8	Kompleks stawów (Giewont, Kniżie, Kościusko, Helena Giewont, Olszyna itd.) oraz jezior (Czarne i Białe Sosnowickie)	gmina Sosnowica zachodnia część gminy w okolicach miejscowości Libiszów	Łączna powierzchnia kompleksu wynosi około 490 ha. Jezioro Białe Sosnowickie / Libiszowskie jest największym jeziorem na terenie gminy (powierzchnia 144 ha), ale jednocześnie naj płytszym a średnia głębokość 1,3 m), Jest zbiornikiem zneutrofizowanym, z silnie zamulonym dnem i łagodnymi, słabo zaznaczonymi zboczami Na początku XX wieku przeprowadzono prace melioracyjne umożliwiające wykorzystanie jeziora dla celów	Jezioro Białe Sosnowickie / Libiszowskie stanowi ostoję dla wielu gatunków ptactwa między innymi czernica, cyraneczka, krakusa. Rośnie tutaj także wiele rzadkich gatunków roślin borealnych. Jezioro wykorzystywane do hodowli ryb oraz jako bardzo atrakcyjne łowisko wędkarskie Gospodarstwa Rybackiego „Polesie”. W jego pobliżu można skorzystać z noclegu w Gospodarstwie Rybackim „Polesie” Jezioro Czarne Sosnowickie jest stanowiskiem lęgowym dla wielu ptaków, między innymi żurawia zwyczajnego,

			hodowlanych i Jezioro ma niedostępne brzegi, otoczone pasem trzcin i pływającym „kożuchem roślinnym”. Jezioro Czarne Sosnowickie jest zbiornikiem o charakterze eutroficznym z dość silnie zaznaczającą się dystrofią, jednak jest jednym z najczystszych jezior (II klasa czystości). Jest ono bardzo głębokie (średnia głębokość wynosi 5,1 m,) o powierzchni ok. 40 ha. Jest jeziorem śródleśnym. Dodatkową atrakcję stanowi pobliski przylegający do południowego brzegu jeziora rezerwat przyrody „Torfowisko nad Jez. Czarnym”.	zimerodka, świergotka polnego, słonki, dzierzby czarnoczelnej. Jezioro jest także wykorzystywane rekreacyjnie. Nadleśnictwo Parczew urządziło nad jego brzegiem pole namiotowe przy piaszczystej plaży oraz liczne pomosty udostępniane wędkarzom. Wędkować mogą osoby posiadające zezwolenie wydawane przez w/w instytucję zgodnie z zasadami obowiązującymi na łowiskach specjalnych. Latem jest to miejsce wypoczynku i azylu dla całych rodzin poszukujących ciszy i spokoju.
3.1.9	Kompleks stawów na północ od miejscowości Sosnowica	Gmina Sosnowica środkowa część gminy na północ od miejscowości Sosnowica	Kompleks powstały w oparciu o prawy dopływ Piwonii poprzez przegrodzenie doliny. Składa się z 11 obiektów o łącznej powierzchni 199 ha. Do największych należą Hetman, Anielski, Kłoda, Jedlina. Powierzchnia kompleksu wynosi ogółem 380ha. Dla potrzeb nazewnictwa kompleks dzieli się na dwa mniejsze: dolny i górny o różnym sposobie zasilania i wysokości.	Na terenie kompleksu położony jest Park leśny w Sosnowicy Lasek, założony przed I wojną światową. Zachowały się aleje spacerowo-leśne połączone ze stawami oraz sztucznie ukształtowany wówczas pagórek widokowy na stawy. Aleja wzdłuż ulicy. Mickiewicza oraz Staw Hetman znajdujące się na terenie miejscowości Sosnowica. Został wpisany do rejestru zabytków jako klasyczny przykład symetrycznego układu z epoki Oświecenia upamiętniającego pobyt Tadeusza Kościuszki.
3.1.10	Kompleks stawów na południe od miejscowości Pieszowola	Gmina Sosnowica wschodnia część gminy na południe od miejscowości Pieszowola	Aktualnie kompleks ma powierzchnię ok 120 ha lustra wody. Teren stawów Podworskich założonych pod koniec XIX w. przez właściciela dworu w Pieszowoli szlachcica Krasowskiego. W roku 1994 stawy wraz z przylegającym do nich kompleksem „łak zienkowskich” weszły w skład powiększonego Poleskiego Parku Narodowego. W 1995 r. w ramach programu poprawy stosunków wodnych w PPN przystąpiono do renowacji zaniedbanego kompleksu stawowego. Odnowione stawy funkcjonują przyciągając ogromne ilości ptactwa.	Włączenie kompleksów stawów w skład PPN oraz prace renowacyjne zaowocowały bardzo szybkim pojawieniem się w tym rejonie znacznych ilości ptactwa wodnego (początkowo głównie przelotnego, później także gatunków lęgowych). Dlatego też wytyczona na terenie stawów ścieżka przyrodnicza „Perehod” przeznaczona jest dla miłośników ptaków. Ponadto można tutaj także zaznajomić się ze zbiorowiskami roślinnymi związanymi z wodami stojącymi a także roślinnością wodną i szuwarową. Długość ścieżki wynosi ok. 5 km na trasie zlokalizowane są tablice informacyjne, wieże widokowe, schrony do obserwacji, zadaszania itd. Część trasy ścieżki edukacyjnej „Mietiułka” prowadzi przez obszar stawów pieszowolskich.
3.1.11	Jezioro Rotcze	Gmina Urszulin południowa część gminy w pobliżu miejscowości Grabniak	Jedno z mniejszych jezior w kompleksie jezior uściwierskich. Jest to jezioro krasowe. Zajmuje powierzchnię ok. 43 ha. Głębokość maksymalna to 4,30 m, przy średniej głębokości 1,90 m. Linia brzegowa o długości 2450 m jest na przeważającej części trudno dostępna, brzegi są zabagnione i podmokłe z licznymi wyrobiskami po torfie. Zlewnia jeziora jest niezbyt zagospodarowana. Jedyne od wschodu jezioro otaczają grunty orne, natomiast z pozostałych stron	Jezioro jest wykorzystywane rekreacyjnie w sezonie letnim. Infrastruktura turystyczna (pomost widokowy, pomost wędkarski, slip, 2 zadaszania turystyczne, miejsce na ognisko, plaża, ogrodzenie, ciąg pieszy z lampami i towarzyszącą zielenią, parking) a także zabudowania wiejskie i letniskowe zlokalizowane są od strony wschodniej jeziora. Jezioro stanowi także ważne łowisko wędkarskie i objęte jest corocznym planem zarybień. Jezioro wykorzystywane jest także przez wędkarzy (na terenie jeziora

			łaki i torfowiska niskie. W dalszym sąsiedztwie znajduje się las bagienny. Zlewnia jeziora jest niezbyt zagospodarowana. Jedynie od wschodu jezioro otaczają grunty orne, natomiast z pozostałych stron łaki i torfowiska niskie. W dalszym sąsiedztwie znajduje się las bagienny.	zlokalizowane są łowiska i pomost wędkarskie.
3.1.12	Jezioro Sumin	Gmina Urszulin południowa część gminy przy miejscowości Sumin	Powierzchnia jeziora to 91,5 ha, głębokość maksymalna to 6,50 m (średnia 1,60 m). Pod względem genezy pochodzenia jest to jezioro krasowe, a pod względem żyzności i zasobności w biogeny należy do grupy żyznych – eutroicznych. Linia brzegowa o długości 4.913 m jest ogólnie trudno dostępna, bowiem zbiornik otoczony jest od północy i północno-wschodu torfowiskiem i podmokłym lasem, a od zachodu, południa i wschodu szerokim pasem szuwarów - głównie szuwarem trzcinowym i pałki szerokolistnej. Dno jeziora w większości jest muliste i grząskie z dużą ilością osadów dennych, tylko w rejonie tzw. „brzozowej góry” występuje dno twarde, żwirowate. Jedynie od strony południowo-wschodniej znajduje się niewielki odcinek dostępnego brzegu z niewielką sztucznie niegdyś przygotowaną plażą.	Jezioro jest wykorzystywane rekreacyjnie w sezonie letnim. Infrastruktura turystyczna (plaża, pomost widokowy, pomost wędkarski, slup, 2 zadaszenia turystyczne, miejsce na ognisko, wieża widokowa, bulwar, parking, pawilon sanitarny) zlokalizowana jest od strony południowo-wschodniej. W tej części jeziora (wzdłuż przylegającej drogi) zlokalizowana jest zabudowa rekreacyjna i letniskowa. Obiekt wykorzystywany jest także przez wędkarzy (pomost wędkarski, miejsce do cumowania łodzi wędkarskich). Jezioro, jak również torfowiska i łaki go otaczające, obfitują w wiele gatunków roślin prawnie chronionych, w tym także bardzo rzadkich w skali kraju, czy regionu, jak również zagrożonych wyginieciem. Jezioro Sumin jest także niemniej interesujące pod względem faunistycznym, czyli występujących tutaj gatunków zwierząt. Dlatego też jezioro wraz z okolicami stanowi atrakcyjne miejsce dla miłośników natury
3.1.13	Jezioro Wytyckie	Gmina Urszulin północno-wschodnia część gminy, przy miejscowości Wytyczno	Jest aktualnie największym zbiornikiem wodnym na terenie Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego. Po obwałowaniu i przekształceniu w zbiornik retencyjny na potrzeby rolnictwa ma powierzchnię blisko 500 ha, a długość linii brzegowej wynosi ok 10km. Obecnie, po spiętrzeniu wody w zbiorniku, maksymalna głębokość wynosi 5,50 m (średnia 2 m). Obecnie jezioro pełni funkcję zbiornika retencyjnego w systemie kanału Wieprz-Krzna. Nad jeziorem wybudowano przepompownię która przepompowuje wodę na obszar pobliskiego Krowiego Bagna.	Po przekształceniu go w zbiornik retencyjny znacznie poprawiły się warunki do rekreacyjnego wykorzystania jeziora (zwłaszcza jego dostępność). Istniejąca infrastruktura turystyczna zlokalizowana jest od strony południowo-wschodniej. Znajduje się tam odsłonięte wybrzeże przy którym zlokalizowany jest pomost widokowy, pomost wędkarski, slup, zadaszenie turystyczne, pawilon sanitarny, miejsce na ognisko, wieża widokowa, plaża, parking. Przez jezioro poprowadzony jest szlak kajakowy o długości ok. 7,5 km. Istnieje możliwość wypożyczenia kajaków z pełnym wyposażeniem w pobliskich kwaterach agroturystycznych.
3.1.14	Jeziora Moszne i Łukie	Gmina Urszulin obszar Poleskiego Parku Narodowego położony na zachód od drogi krajowej nr 82.	Jezioro Moszne jest to niewielki zbiornik wodny o powierzchni ok. 17 ha, z bardzo mulistym dnem (nagromadzone namuły sięgają do głębokości 17 m). Ze względu na doskonałe warunki spotkać można tutaj wiele gatunków ptaków (w tym łąbędzie, perkoz, kaczki, mowy, rybitwy). Jezioro Łukie – największe jezioro na terenie Poleskiego Parku	Jezioro Moszne położone jest w obszarze Poleskiego Parku Narodowego i stanowi jedną z głównych atrakcji ścieżki przyrodniczej „Dąb Dominik” o długości ok. 3,5 km i składa się z dwóch części: pierwsza prowadzi przez las ukazując jego różne typy siedliskowe druga prowadzi przez tereny bagienne i torfiskowe. Jezioro Łukie stanowi jeden z elementów ścieżki przyrodniczej „Spławy”. Ścieżka przeznaczona jest do turystyki pieszej (długość ok. 4 km) i umożliwia poznanie

			Narodowego narodowego o pow. 150ha i głębokości do 6 m. Zbiornik eutroficzny z bogatą roślinnością wodną i szuwarową. Jezioro jest interesujące również ornitologicznie. Spotkać tutaj można między innymi łabędzia niemego. Pod koniec ptaki te gromadzą się na wodach jeziora aby przygotować się do dalszej wędrówki. Niezwykle bogata jest również awifauna związana z pasem szuwarów i przybrzeżnymi zaroślami łożowymi. Wody jeziora są czyste, muliste dno zapewnia doskonałe warunki do bytowania wielu gatunkom zwierząt.	śródlęśnych niezagospodarowanych jezior i otaczających je torfowisk oraz różnych typów borów sosnowych i bagiennych olsów. Spotkać tu można występującą jedynie na Polesiu lepnice litewską oraz zwarte kobierce różnych gatunków widłaków.
3.1.15	Jezioro Białe w Okunince	Gmina Włodawa jezioro położone jest ok 7 km na południe od miasta Włodawa	Jezioro Białe to najpiękniejsze i najczystsze z 68 jezior Pojezierza Łęczyńsko – Włodawskiego. Usytuowane wśród malowniczych łąk i lasów, tworzących specyficzny mikroklimat, zbliżony do mikroklimatu nadmorskiego. Zajmuje obszar 106 ha, liczy 1616 m długości i 806 m szerokości a jego długość linii brzegowej wynosi 4262 m. Maksymalna głębokość jeziora sięga 33 m. Wody jeziora mają I klasę czystości. Jezioro ma łatwy dostęp do wody, twarde i piaszczyste dno. Żyje w nim około 20 gatunków ryb: sielawa, szczupaki, sandacze, węgorze, okonie, karpie, liny i leszcze. Nad jeziorem można spotkać kaczki krzyżówki, perkozy, czaple siwe, łabędzie, jeziorem trwa średnio około 105 dni w roku. Jego istotną cechą jest wysoka ciepłota wody i małe jej obniżenie wraz z głębokością. Od strony południowej jezioro otoczone jest lasem należącym do Sobiborskiego Parku Krajobrazowego.	Ze względu na swoje atrakcyjne położenie i charakterystykę jezioro jest obiektem o dużych walorach leczniczych, turystycznych i rekreacyjnych. Infrastruktura i baza turystyczna zlokalizowana nad jeziorem Białym to jeden z największych kompleksów wypoczynkowych w województwie lubelskim corocznie przyciągający tłumy wczasowiczów i turystów. Wokół zbiornika, w odległości 100–150 m od jego brzegów (w rejonie łąk do ok. 800m) biegnie lokalna droga asfaltowa, domknięta od strony zachodniej odcinkiem trasy Chełm-Włodawa która wytycza również zachodnią granicę zlewni bezpośredniej jeziora Białego. Od strony południowej, do otaczającej jezioro drogi asfaltowej przylega fragment kompleksu leśnego – Lasy Sobiborskie, na terenie którego w 1983 r. utworzono Sobiborski Park Krajobrazowy stanowiący część Poleskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Północny odcinek szosy przecina niewielką wieś Okuninka oraz wieś Tarasiuki. Obie miejscowości, choć zlokalizowane w bezpośredniej bliskości jeziora, leżą poza granicami zlewni i nie stanowią większego zagrożenia dla jeziora. Teren między jeziorem, a okalającą je drogą, po stronie północno-zachodniej, został w całości zagospodarowany na potrzeby turystyki i rekreacji. Mieści się tu ponad 80 ośrodków wypoczynkowych (w tym kilka całorocznych) oraz 15 ogólnodostępnych pól namiotowych. Na przedłużeniu wsi Okuninka oraz we wsi Tarasiuki, po zewnętrznej stronie drogi, położone są prywatne działki letniskowe. W ich pobliżu, przy północnym brzegu jeziora rozwinęło się centrum handlowo-usługowe z licznymi punktami gastronomicznymi, kioskami spożywczymi, sklepami itp.
3.1.16	Jezioro Glinki	Gmina Włodawa ok 5 km na południe od miasta Włodawa	Glinki to urocze niewielkie jezioro (głębokość nie przekracza 8m około 50 ha jezioro, w większej części	Atrakcyjne dla osób mniej wymagających, bowiem brak tu bazy noclegowo - turystycznej. Jednym

		w sąsiedztwie miejscowości Orchówek	otoczone lasem. Położone na skraju lasów sobiborskich. Brzegi jeziora dostępne, od strony północno-wschodniej i częściowo od południowej. Jezioro Glinki jest zbiornikiem przepływowym co doprowadziło do degradacji jego wód. Otoczenie stanowią bory sosnowe. Jezioro można obejść dookoła. Zimą można dotrzeć do bobrowego żeremia położonego w pobliżu miejsca wpływu i wypływu rzeczki z jeziora. Piaszczysty brzeg od strony północnej wznosi się dość wyraźnie - nachylenie do słońca i jałowa gleba sprawiają, że nie zarasta gęstą roślinnością i jest ulubionym miejscem występowania jaszczurki zwinki.	słowem cisza i spokój. Obecnie przez większość okresu letniego kąpiel w nim jest niedozwolona. Glinki to jezioro atrakcyjne wędkarsko, bowiem występują tu liczne gatunki ryb.
3.1.17	Śródleśne jeziora położone na terenie Sobiborskiego Parku Krajobrazowego	Gmina Włodawa obszar Sobiborskiego Parku Krajobrazowego (SPK) południowa część gminy wiejskiej Włodawa i północna część gminy Wola Uhruska	Ważnym elementem Sobiborskiego Parku Krajobrazowego są śródleśne jeziora. Na terenie Parku położonych jest ich siedem: Orchowe (Księżowskie) – pow. 8,1ha, Wspólne (Spólne, Spilino) – pow. 63,1 ha, Koseniec – pow. 21 ha, Pereszpa (Pereszpa, Perespilno) – pow. 24,3 ha, Brudzieniec – pow. 17,8 ha, Brudno – pow. 40,8 ha, Płotycze – pow. 16,6 ha. Tyko niewielkie fragmenty brzegów są dostępne, w otoczeniu jezior dominują torfowiska i podmokłe lasy. niektórych jezior powstały trzęsawiska zwane spleją	Walory fauny i flory w SPK podziwiać można poprzez zwiedzanie ścieżki przyrodniczej „Stulno”. Długości ścieżki wynosi 6 km, czas przejścia około 3 godziny. Na jej trasie wyznaczono 8 przystanków, które umożliwiają poznanie najciekawszych miejsc oraz odpoczynek w tym jezioro Brudno i Płotycze.
3.1.18	Miejsce do kąpiei nad Starorzeczem rzeki Bug	Gmina Wola Uhruska starorzecze położone jest pomiędzy rzeką Bug a miejscowościami Bytyń i Wola Uhruska	Starorzecze to powstało przez porzucenie przez rzekę w trakcie wezbrania dłuższych odcinków koryt. Po przejściu fali wezbraniowej rzeka nie wróciła do starego koryta. Szybko przepływające wody spowodowały wzmogłą erozję krawędzi terasy nadzalewowej. Zostały przecięte warstwy wodonośne piętra kredowego, z których niszami źródłkowymi wypływa woda podziemna i zasila jezioro. Ze względu na takie zasilanie i skład chemiczny jezioro określa się jako limnokren, czyli naturalny zbiornik wodny zasilany wodami podziemnymi, a w czasie powodzi wodami rzecznyymi	Starorzecze wykorzystywane jest dla potrzeb letniej rekreacji. Znajduje się tam strzeżone kąpielisko (pomost, plaża piaskowa), wypożyczalnia łodzi i rowerów wodnych, boisko do siatkowej piłki plażowej. Obok znajduje się plac zabaw i pole namiotowe. Miejscowe koło wędkarskie organizuje na tym starorzeczu zawody wędkarskie.
3.1.19	Zbiornik Zahajki	Gmina Wiryki północna część gminy, przy miejscowości Zahajki	według charakterystyki rybackiej typ przejściowy pomiędzy zbiornikiem typu stawowego i jeziora linowo-szczupakowego. Powierzchnia całkowita 235 ha obejmująca kompleks 4 komór. Głębokość średnia od 1,5 do 2 m, maksymalna w rowach - do 3m. Długość grobli zewnętrznych 6,3 km, wewnętrznych	Miejsce spacerowe i łowiska wędkarskie

- 4 km. W groblach poszczególnych komór wbudowane są ujęcia wody w celu kierowania jej do nawodnień.

3 OBSZARY REKREACYJNO-TURYSTYCZNE

3.2 TERENY ZABUDOWY TURYSTYCZNO-REKREACYJNEJ

zgrupowanie obiektów typu: hotele, motele pensjonaty, kempingi i pola biwakowe zespoły domków turystycznych, punkty gastronomiczne i rozrywkowe

Uwaga:

położenie poszczególnych obiektów na terenie WOF przedstawia Plansza nr 03: OBSZARY REKREACYJNO-TURYSTYCZNE zamieszczona na końcu opracowania

Ip.	lokalizacja	powiązanie ze zbiornikiem wodnym i/lub obszarami rekreacyjnymi	charakterystyka
HANNA			
3.2.1	Dołhobrody	Rzeka Bug	Szkolne Schronisko Młodzieżowe, kwatery agroturystyczne
3.2.2	Hanna	Rzeka Bug	Kwatery agroturystyczne
HAŃSK			
3.2.3	Osowa 108	Rezerwat żółwia błotnego, Lasy Sobiborskiego Parku Krajobrazowego	Pensjonat Osowianka, 16 miejsc noclegowych (5 pokoi, 2,3,4-osobowych) wypożyczalnia rowerów, jazdy konne dla dzieci, możliwość wędkowania, (wg informacji ze strony http://www.okuninka.pl/pensjonat_osowianka.html .)
3.2.4	Macoszyn Mały	Rezerwat żółwia błotnego, Lasy Sobiborskiego Parku Krajobrazowego	Gospodarstwo agroturystyczne „Sołtysówka”
3.2.5	Hańsk Pierwszy ul. Osiedlowa 6	Rezerwat żółwia błotnego, Lasy Sobiborskiego Parku Krajobrazowego	możliwość nocowania w pomieszczeniach Gminnego Domu Kultury po zrealizowaniu projektu na zakup łóżek i materacy
3.2.6	Bukowski Las	Rezerwat żółwia błotnego, Lasy Sobiborskiego Parku Krajobrazowego	pole biwakowe przy świetlicy w Bukowskim Lesie (użytkowane w sezonie letnim)
STARY BRUS			
3.2.3a	Stary Brus	-	Schronisko Młodzieżowe przy Zespole Szkół, 25 miejsc noclegowych dostępnych w sezonie wakacyjnym
SOSNOWICA			
3.2.4	Zagłębcze	Jez. Zagłębcze	Pole namiotowe, Ośrodek wypoczynkowy, budynki gastronomiczne.
3.2.5	Sosnowica	-	Gospodarstwa Agroturystyczne, pokoje gościnne.
3.2.6	Sosnowica	Powiązanie z Poleskim Parkiem Narodowym	Dwór Kościuszki – centrum Szkoleniowo-Rekreacyjne, Pensjonat – 32 miejsca noclegowe, restauracja/ wyżywienie na miejscu, grill, miejsce na ognisko, parking, internet, sala konferencyjna.
3.2.7	Sosnowica Dwór	Libiszów	Gospodarstwo Rybackie” Polesie”, pokoje 2-3 osobowe dla 20 osób z zapleczem kuchennym, łowisko, hodowla jeleni i dzików.
URSZULIN			
3.2.8	Okolice jeziora Rotcze w miejscowości Grabniak	Jezioro Rotcze	Ośrodek wypoczynkowy, kilkanaście domków turystycznych Agroturystyczne gospodarstwa, 3 szt.
3.2.9	Okolice jeziora Sumin	Jezioro Sumin	Agroturystyczne gospodarstwa, 3 szt.
3.2.10	Okolice jeziora Wytyckiego	Jezioro Wytyckie	Agroturystyczne gospodarstwa, 7 szt.

3.2.11	Okolice Urszulina	-	Agroturystyczne gospodarstwa, 4 szt., Hotel Drob, zajazd.
3.2.12	Stare Załucze, Nowe Załucze Babbsk, Jamniki	Okolice Poleskiego Parku Narodowego	Agroturystyczne gospodarstwa 2 szt.
WOLA UHRUSKA			
3.2.13	Wola Uhruska	Baza wypadowa nad pobliską rzekę Bug - kąpielisko w Bytniu	Ośrodek szkoleniowo-wypoczynkowy - zajazd Gibson z salą restauracyjną, taneczną i bankietową, 8 pokoi z łazienkami .
3.2.14	Wola Uhruska	Baza wypadowa nad pobliską rzekę Bug - kąpielisko w Bytniu	Gospodarstwa Agroturystyczne, pokoje gościnne.
3.2.15	Wola Uhruska	Baza wypadowa nad pobliską rzekę Bug - kąpielisko w Bytniu, możliwość skorzystania z przyległych obiektów sportowo - rekreacyjnych (boiska orlik)	Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji – obiekt z bazą noclegową oraz infrastrukturą sportowo-rekreacyjną
3.2.16	Bytyn	Kąpielisko na rzece Bug	Gospodarstwa Agroturystyczne, pokoje gościnne.
3.2.17	Majdan Stuleński - Dwór nad Bugiem	Sobiborskim Park Krajobrazowym oraz baza wypadowa nad pobliską rzekę Bug	Ośrodek rekreacyjno-szkoleniowo-wypoczynkowy, 15 pokoi z klimatyzacją wyposażonych w łazienki, sala konferencyjna, strzelnica golfowa, zajęcia z końmi, jazdy konne, wypożyczalnia kajaków, paintball, możliwość wędkowania.
RUDA-HUTA – brak			
WŁODAWA GMINA			
3.2.18	Okuninka	Okuninka z Jeziorem Białym	Pensjonaty, hotele, kempingi domki letniskowe.
3.2.19	Orchówek – obszar rekreacyjny Jezioro Glinki	Orchówek z Jeziorem Glinki	Pensjonaty, hotele, kempingi domki letniskowe, gospodarstwa agroturystyczne.
3.2.20	Sobibór	Lasy Sobiborskiego Parku Krajobrazowego	Agroturystyczne gospodarstwa.
WŁODAWA MIASTO			
3.2.21	Włodawa	Przystań na Włodawce	Szkolne schroniska młodzieżowe, obiekty noclegowo-gastronomiczne.
WYRYKI			
3.2.22	Zahajki Kolonia	-	Agroturystyczne gospodarstwo szt. 1

3 OBSZARY REKREACYJNO-TURYSTYCZNE

3.3 TERENY INTENSYWNEJ ZABUDOWY LETNISKOWEJ

teren intensywnej zabudowy letniskowej (zgrupowanie obiektów typu domy letniskowe)

Uwaga:

położenie poszczególnych obiektów na terenie WOF przedstawia Plansza nr 03: OBSZARY REKREACYJNO-TURYSTYCZNE zamieszczona na końcu opracowania

lp.	lokalizacja	powiązanie ze zbiornikiem wodnym i/lub obszarami rekreacyjnymi	charakterystyka
HANNA – brak			
HAŃSK – brak			
STARY BRUS – brak			
SOSNOWICA			

3.3.1	Zabudowa letniskowa w Lejnie i Zamłyńcu	Zabudowa przy j. Zagłębocze	ok. 243 domków letniskowych
URSZULIN			
3.3.2	Grabniak	Jezioro Rotcze	ok. 500 domków letniskowych
3.3.3	Sumin	Jezioro Sumin	ok. 300 domków letniskowych
3.3.4	Wytyczno	Jezioro Wytyckie	ok. 300 domków letniskowych
3.3.5	Stare Załucze	Poleski Park Narodowy	ok. 30 domków letniskowych
WOLA UHRUSKA			
3.3.6	Bytyń	w pobliżu miejsca do kąpieli przy Starorzeczcu rzeki Bug	ok. 20 domków letniskowych
RUDA-HUTA – brak			
WŁODAWA GMINA			
3.3.7	Okuninka	Okuninka z Jeziorem Białym	Pensjonaty, hotele, kempingi domki letniskowe
3.3.8	Orchówek – obszar rekreacyjny Jezioro Glinki	Orchówek z Jeziorem Glinki	Pensjonaty, hotele, kempingi domki letniskowe
WŁODAWA MIASTO – brak			
WYRYKI – brak			

4 BAZA NOCLEGOWA W OBSZARZE

Uwaga:

schematyczne rozmieszczenie poszczególnych kategorii w ujęciu gminnym przedstawia Plansza nr 04: BAZA NOCLEGOWA W OBSZARZE zamieszczona na końcu opracowania

lp.	gmina	obiekty noclegowe ogółem	obiekty noclegowe całoroczne	miejsca noclegowe ogółem*	miejsca noclegowe całoroczne	korzystający
4.1	HANNA	0	0	0	0	0
4.2	HAŃSK	0	0	0	0	0
4.3	RUDA-HUTA	0	0	0	0	0
4.4	STARY BRUS	1	0	25	0	44
4.5	SOSNOWICA	3	2	285	45	2606
4.6	URSZULIN	3	1	77	10	245
4.7	WŁODAWA GMINA	32	2	2090	175	21009
4.8	WŁODAWA MIASTO	4	1	198	25	1879
4.9	WOLA UHRUSKA	1	0	25	0	92
4.10	WYRYKI	0	0	0	0	0

Dane z Banku Danych Lokalnych (Główny Urząd Statystyczny) z 2012r.

* hotele, motele, pensjonaty, inne obiekty hotelowe, domy wycieczkowe, schroniska, schroniska młodzieżowe, szkolne schroniska młodzieżowe, ośrodki wczasowe, ośrodki kolonijne, ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe, domy pracy twórczej, zespoły ogólnodostępnych domków turystycznych, pola biwakowe, kempingi, obiekty do wypoczynku sobotnio-niedzielnego i świątecznego, zakłady uzdrowiskowe i inne. Począwszy od danych za rok 2012 do turystycznych obiektów noclegowych ogółem doliczono kwatery agroturystyczne i pokoje gościnne (kwatery prywatne) natomiast dane szczegółowe dla tych obiektów dostępne są od poziomu województwa (NTS-2). Dane o wynajętych pokojach dotyczą tylko hoteli, moteli, pensjonatów i innych obiektów hotelowych.

Dane o turystycznych obiektach indywidualnego zakwaterowania (pokojach gościnnych i kwaterach agroturystycznych) dotyczą

obiektów z badania KT-1 posiadających 10 i więcej miejsc noclegowych. Obowiązuje w latach: 2010-2012

5 INFRASTRUKTURA KULTURY SPORTU I REKREACJI

– obiekty kultury sportu i rekreacji mogące stanowić uzupełnienie oferty turystycznej obszaru (obiekty nowoczesne lub zmodernizowane) przykładowe typy obiektów: baseny kryte, odkryte, przystanie kajakowe i inne, wypożyczalnie sprzętu wodnego hale sportowe, wielofunkcyjne sportowe obiekty do gier i zabaw typu orlik, kina, biblioteki, domy kultury

Uwaga:

położenie poszczególnych obiektów na terenie WOF przedstawia Plansza nr 05: INFRASTRUKTURA KULTURY SPORTU I REKREACJI zamieszczona na końcu opracowania

lp.	obiekt	lokalizacja	krótka charakterystyka
HANNA			
5.1	Kompleks boisk „Orlik” w Hannie	gm. Hanna m. Hanna	Kompleks przy Publicznym Gimnazjum. Boisko do piłki nożnej o wymiarach 30x62 m (pole gry 26x56 m), boisko wielofunkcyjne o wymiarach 19,1x32,1 m (pole gry 15,1x28,1 m).
5.2	Stadion	gm. Hanna m. Hanna	Płyta do gry w piłkę nożną 100x50 m i bieżnia 400 m.
5.3	Sala gimnastyczna o wymiarach 24x12 przy Gimnazjum w Hannie	gm. Hanna m. Hanna	
5.4	Sala gimnastyczna o wymiarach 18x9 oraz boisko szkolne i kort tenisowy przy Szkole Podstawowej w Dołhobrodach	gm. Hanna m. Dołhobrody	
5.5	Tor motokrosowy	gm. Hanna m. Dołhobrody	Nowoczesny tor motokrosowy na obszarze ok. 2,5 ha, tor o długości 1100 m z miejscami na parkingi; 13 skoczni utwardzanych gliną. Obiekt realizowany. Odbywać się tu będą zawody i treningi klubów motokrosowych z całego województwa.
5.6	Gminny Ośrodek Kultury i Sportu	gm. Hanna m. Hanna	Sala widowiskowa na ok 300 osób z zapleczem kulinarnymi salą konferencyjną na ok 50 osób oraz z salą komputerową /6stanowisk/. Odbývają się tu wystawy, kiermasze, konkursy, szkolenia, nauki praktyczne zawodu, pokazy, uroczystości okolicznościowe.
5.7	Biblioteka Gminna	gm. Hanna m. Hanna	Czytelnia wyposażona stanowiska komputerowe.
5.8	Świetlice wiejskie w miejscowościach: Kuzawka, Dołhobrody, Lack, Holeszów, Nowy Holeszów, Zaświatycze	gm. Hanna m. Kuzawka, Dołhobrody, Lack, Holeszów, Nowy Holeszów, Zaświatycze	
5.9	wieża widokowa z elementami towarzyszącymi	gm. Hanna m. Hanna	Ambona widokowa, 2 ławki 1 kosz na śmieci, 1 stojak na rowery Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu

			„Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
5.10	wieża widokowa z elementami towarzyszącymi	gm. Hanna m. Dołhobrody	Ambona widokowa, 2 ławki 1 kosz na śmieci, 1 stojak na rowery Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
5.11	Pochylnia do wodowania kajaków z elementami towarzyszącymi	gm. Hanna m. Kuzawka	Pochylnia do wodowania kajaków, tablica informacyjna Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
5.12	Pochylnia do wodowania kajaków z elementami towarzyszącymi	gm. Hanna m. Pawłuki	Pochylnia do wodowania kajaków, tablica informacyjna Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
HAŃSK			
5.13	Orlik 2012 w Hańsku Pierwszym	gm. Hańsk m. Hańsk Pierwszy	Kompleks sportowy przy Zespole Szkoły Podstawowej i Przedszkola. Obiekt to boisko o sztucznej nawierzchni do piłki nożnej 30x62 m (26x56 m pole gry) oraz boisko wielofunkcyjne do gry w siatkówkę, koszykówkę, piłkę ręczną, tenisa o wymiarach 19,1x32,1 m (pole gry 15,1x28,1 m). Obiekt wyposażony jest w pełne zaplecze sanitarne (wolnostojący budynek sanitarno-szatniowy).
5.14	Boisko wielofunkcyjne przy Gimnazjum w Dubecznie	gm. Hańsk m. Dubeczno	
5.15	Stadion	gm. Hańsk m. Dubec	Płyta główna 105x64 m, pojemność 1200 miejsc (wszystkie siedzące ławki). Obiekt wybudowany w latach 80-tych.
5.15	Gminny Ośrodek Kultury	gm. Hańsk m. Hańsk Pierwszy	W obiekcie zlokalizowana jest sala kinowa oraz punkt informacji turystycznej
5.16	Biblioteka Publiczna	gm. Hańsk m. Hańsk Pierwszy	
5.17	Świetlice wiejskie w miejscowościach: Kuczyn, Kulczyn Kolonia, Bukowski Las, Rudka Łowiecka, Macoszyn Mały	gm. Hańsk m. Kuczyn, Kulczyn Kolonia, Bukowski Las, Rudka Łowiecka, Macoszyn Mały	
5.18	Kładka spacerowa z elementami towarzyszącymi	gm. Hańsk m. Dubeczno	Kładka spacerowa drewniana, 3 ławki, 2 kosze na śmieci, tablica informacyjna Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
5.19	pomost do wodowania kajaków z elementami towarzyszącymi	gm. Hańsk m. Dubeczno	Pomost do wodowania kajaków, tablica informacyjna Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
5.20	stojak na rowery	gm. Hańsk m. Hańsk	Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
5.21	stojak na rowery	gm. Hańsk m. Kulczyn	Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
5.22	pomost do wodowania kajaków z elementami	gm. Hańsk m. Szczęśniki (Żdżarka)	Pomost do wodowania kajaków, wiata zadaszona, 2 ławki, 1 kosz na śmieci, tablica informacyjna Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu

	towarzyszającymi		„Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
5.23	pomost do wodowania kajaków z elementami towarzyszącymi	gm. Hańsk m. Szczężniki	Pomost do wodowania kajaków, 1 ławka, 1 kosz na śmieci, tablica informacyjna Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
RUDA-HUTA			
5.24	Kompleks boisk „ORLIK”	gm. Ruda-Huta m. Ruda-Huta przy. ul. Targowej	Dwa ogrodzone boiska do gry w piłkę nożną oraz tenisa ziemnego wyposażone w zaplecze sanitarne.
5.25	Dom kultury w Rudzie – Hucie (świetlica wiejska)	gm. Ruda-Huta m. Ruda-Kolonia 28a	Stół do bilarda, stół do tenisa stołowego, „piłkarzyki”, pracownia komputerowa z dostępem do internetu.
5.26	Centrum Kultury i Rekreacji w Rudce (świetlica wiejska)	gm. Ruda-Huta m. Rudka	Stół do bilarda, stół do tenisa stołowego, „piłkarzyki”.
5.27	Dom kultury w Żalinie (świetlica wiejska)	gm. Ruda-Huta m. Żalin	Stół do bilarda, stół do tenisa stołowego, „piłkarzyki”.
5.28	Zespół Szkół w Rudzie-Hucie	gm. Ruda-Huta m. Ruda-Huta ul. Stanisława Wójciewicza 9	Sala gimnastyczna, boiska do piłki ręcznej, koszykówki, piłki nożnej, plac zabaw.
5.29	Biblioteka Publiczna Gminy Ruda-Huta	gm. Ruda-Huta m. Ruda-Huta ul. Niepodległości 36	Zbiór książek, bezpłatny dostęp do internetu, pracownia komputerowa. Organizowane są tutaj konkursy, zajęcia plastyczne, zajęcia dla dzieci w wakacje i ferie, głośne czytanie bajek.
STARY BRUS			
5.30	Centrum Kultury, Sportu i Rekreacji	gm. Stary Brus m. Stary Brus	Obiekt użyteczności publicznej Świetlica gminna z parkingiem, boiskiem wielofunkcyjnym, placem zabaw, altaną ogrodową, drewnianą sceną.
5.31	Ścieżka z kostki brukowej przy jeziorze Sumin	gm. Stary Brus m. Sumin	Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
SOSNOWICA			
5.32	Hala sportowa przy Zespole Szkół Publicznych	gm. Sosnowica m. Sosnowica	Hala sportowa z zapleczem sanitarnym
5.33	Gminny Stadion Sportowy	gm. Sosnowica m. Sosnowica ul. Sportowa	Stadion funkcjonuje przy Gminnym Ośrodku Kultury
5.34	Gminny Ośrodek Kultury w Sosnowicy	gm. Sosnowica m. Sosnowica ul. Sportowa 2	Dom kultury
5.35	Gminna biblioteka publiczna	gm. Sosnowica m. Sosnowica ul. Wyzwolenia 5	Zbiór książek
URSZULIN			
5.36	Boisko sportowe - stadion	gm. Urszulin m. Urszulin	Stadion wielkości 105x70m
5.37	Gminna Biblioteka Publiczna w Urszulinie	gm. Urszulin m. Urszulin	Zbiór książek, dostęp do internetu
5.38	Gminna Biblioteka Publiczna filia w	gm. Urszulin m. Wytyczno	Zbiór książek, dostęp do internetu

	Wytyczne		
5.39	Boisko sportowe – ośrodek wypoczynkowy ZHP, Grabniak nad jez. Rotcze	gm. Urszulin m. Grabniak	Wypożyczalnia sprzętu wodnego
5.40	Wypożyczalnia sprzętu wodnego nad jez. Rotcze	gm. Urszulin m. Grabniak	
5.41	Gospodarstwo Agroturystyczne Pustelnia	gm. Urszulin m. Kolonia Wytyczno	boisko do siatkówki , plac zabaw
5.42	Zajazd Drob	gm. Urszulin m. Urszulin	Kort tenisowy
5.43	Jazdy konne - Renata Grabowska	gm. Urszulin m. Wola Wereszczyńska 21	Oprowadzanie na koniu, nauka jazdy konnej dla początkujących, doskonalenie umiejętności jeździeckich, przejażdżki konne szlakami Poleskiego Parku Narodowego, rajdy 3-dniowe po Polesiu /www.informacja.wlodawa.pl/szlaki_konne.php
5.44	Ośrodek Dydaktyczno Muzealny Poleskiego Parku Narodowego	gm. Urszulin m. Stare Załucze	Zwiedzanie grupowe i indywidualne. Łatwo dostępne, 01.04-30.10
WOLA UHRUSKA			
5.45	Kompleks boisk wielofunkcyjnych ORLIK	gm. Wola Uhruska m. Wola Uhruska ul. Sportowa 1a, 22-230	Boisko do piłki nożnej – sztuczna trawa, boisko do siatkówki/koszykówki/tenisa ziemnego – poliuretan.
5.46	Kompleks sportowo-rekreacyjny	gm. Wola Uhruska m. Wola Uhruska ul. Szkolna 2, 22-230 przy Szkole Podstawowej w Woli Uhruskiej	Boiska trawiaste do piłki nożnej i siatkówki, bieżnia, skok w dal, siłownia zewnętrzna, plac zabaw.
5.47	Tereny rekreacyjne nad Bugiem –	gm. Wola Uhruska m. Wola Uhruska ul. Turystyczna, 22-230	Miejsce do kąpeli nad Starorzeczem rzeki Bug (nowo budowany zalew z przystanią dla łodzi/kajaków), plac zabaw, boisko to siatkowej piłki plażowej.
5.48	Hala sportowa nowo budowana	gm. Wola Uhruska m. Wola Uhruska ul. Sportowa, 22-230	Hala sportowa o wym. areny 24x44 z trybuną, zaplecze z siłownią i fitness pow. zabudowy 1559 m ² .
5.49	Sala gimnastyczna nowo budowana	gm. Wola Uhruska m. Wola Uhruska ul. Szkolna 2, 22-230 przy Szkole Podstawowej w Woli Uhruskiej	Ogólnodostępna sala gimnastyczna z zapleczem socjalnym, powierzchnia zabudowy 491,75 m ² , wymiary sali 12,6x25 m ² .
5.50	Boisko wielofunkcyjne przy Szkole Podstawowej w Uhrusku	gm. Wola Uhruska m. Uhrusk 25	Nawierzchnia akrylowa, boisko wielofunkcyjne do gry w piłkę nożną/siatkówkę/tenis oraz koszykówkę.
5.51	Gminna Biblioteka Publiczna	gm. Wola Uhruska m. Wola Uhruska ul. Parkowa 5	Zbiór książek, dostęp do internetu, w bibliotece organizowane są także różne imprezy: konkursy, lekcje biblioteczne, wystawy książek, czytanie książek.
5.52	Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji	gm. Wola Uhruska m. Wola Uhruska ul. Sportowa1	Wypożyczalnia rowerów, łodzi, rowerów wodnych.
5.53	Dwór nad Bugiem	gm. Wola Uhruska m. Majdan Stuleński	Strzelnica golfowa, jazda konna, wypożyczalnia kajaków, paintball.
5.54	Świetlica wiejska	gm. Wola Uhruska	Budynek świetlicy z boiskiem trawiastym do gry w piłkę.

		m. Siedliszcze	
5.55	Boisko przy Szkole podstawowej	gm. Wola Uhruska m. Macoszyn Duży	
5.56	pochylnia do wodowania kajaków z elementami towarzyszącymi	gm. Wola Uhruska m. Wola Uhruska	pochylnia do wodowania kajaków Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
5.57	pochylnia do wodowania kajaków z elementami towarzyszącymi	gm. Wola Uhruska m. Zbereże	pochylnia do wodowania kajaków, tablica informacyjna Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
5.58	Wiata zadaszona	gm. Wola Uhruska m. Zbereże	Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
5.59	Adaptacja starorzecza rzeki Bug oraz obiektów pokolejowych na cele rekreacyjne	gm. Wola Uhruska m. Bytyń i m.m. Wola Uhruska	Zakres prac obejmuje powiększenia starorzecza rzeki Bug oraz odrestaurowanie dawnego budynku kolejowego tzw. „Pompki” wraz zagospodarowaniem terenów przyległych Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
WŁODAWA GMINA			
5.60	Sala sportowa w Orchówku wraz z boiskiem wielofunkcyjnym	gm. Włodawa m. Orchówek, ul. Szkolna 35	Sala gimnastyczna 18x36 wraz z zapleczem, siłownia, zewnętrzne boisko wielofunkcyjne (piłka ręczna, koszykówka, siatkówka, kort tenisowy), plac zabaw dla dzieci
5.61	Sala sportowa przy Zespole Szkół Rolniczych	gm. Włodawa m. Korolówka-Osada	
5.62	Sala sportowa, boisko terenowe i plac zabaw przy Szkole Podstawowej	gm. Włodawa m. Różanka	
5.63	Kompleks boisk wielofunkcyjnych „Orlik”	gm. Włodawa m. Żuków	
5.64	Ośrodek Rehabilitacyjno-wczasowy Astur	gm. Włodawa m. Okuninka	Siłownia, tenis stołowy - ping-pong, bilard, kąpielisko strzeżone, boiska trawiaste do piłki nożnej i siatkówki, teren rekreacyjny, wypożyczalnia sprzętu wodnego (rowery wodne, kajaki), wypożyczalnia rowerów terenowych
5.65	Ośrodek Wypoczynkowy Sanvit	gm. Włodawa m. Okuninka X/10	Kąpielisko strzeżone, pomost, tenis stołowy, boisko do siatkówki, plac zabaw, trampolina, wypożyczalnia sprzętu wodnego, wypożyczalnia sprzętu sportowego
5.66	Ośrodek wypoczynkowy PKS	gm. Włodawa m. Okuninka 190	Kąpielisko z pomostami, tenis stołowy, boisko do siatkówki, plac zabaw, wypożyczalnia sprzętu wodnego
5.67	Willa Słoneczna	gm. Włodawa m. Okuninka IV 131	Bilard, boisko sportowe, jazda konna, rowery, plac zabaw.
5.68	Pensjonat Bankowy	gm. Włodawa m. Okuninka	Bilard, tenis stołowy - ping-pong, siłownia, boisko sportowe, plac zabaw, biblioteka, wypożyczalnia sprzętu wodnego
5.69	Ośrodek Wypoczynkowy	gm. Włodawa m. Okuninka IV	Wypożyczalnia sprzętu wodnego, szkoła windsurfingu (sprzęt i instruktor na terenie ośrodka), tenis stołowy, place zabaw

	Perkoz		
5.70	Ośrodek Wypoczynkowy Firmy 3D	gm. Włodawa m. Okuninka	Tenis stołowy, boisko do siatkówki, bilard
5.71	KSSP Ośrodek Szkoleniowy Nad Jeziorem Białym	gm. Włodawa m. Okuninka	Boisko sportowe, łódki, kajaki, plac zabaw, świetlica
5.72	Ośrodek Szkoleniowo-Wypoczynkowy Cwał	gm. Włodawa m. Okuninka I	Bilard, piłkarzyki, tenis stołowy, boisko do siatkówki, jazda konna, wypożyczalnia rowerów, wypożyczalnia sprzętu sportowego
5.73	Boisko trawiaste	gm. Włodawa m. Stawki	
5.74	Biblioteka Publiczna Gminy Włodawa w Różance	gm. Włodawa m. Różanka 116	Zbiór książek
5.75	Biblioteka Publiczna Gminy Włodawa. Filia w Korolówce	gm. Włodawa m. Korolówka 84A i Korolówka Osada 12	Zbiór książek
5.76	Biblioteka Publiczna Gminy Włodawa. Filia w Żukowie	gm. Włodawa m. Żuków 125	Zbiór książek
5.77	Filia biblioteczna w Orchówku	gm. Włodawa m. Orchówek, ul. Wesoła 10	Zbiór książek
5.78	Świetlice wiejskie w: Krasówce, Żukowie, Korolówce-Osadzie, Korolówce, Stawkach, Różance, Szumince, Susznie, Orchówku, Sobiborze, Sobiborze Stacji, Żłobku, Lucie i Okunince	gm. Włodawa m. Krasówce, Żukowie, Korolówce-Osadzie, Korolówce, Stawkach, Różance, Szumince, Susznie, Orchówku, Sobiborze, Sobiborze Stacji, Żłobku, Lucie i Okunince	W świetlicach prowadzone są zajęcia dla dzieci i młodzieży oraz imprezy okolicznościowe. Poza świetlicą w Lucie pozostałe świetlice wyposażone są w węzły sanitarne i kuchnie, oferują także bezpłatny dostęp do internetu
5.79	Punkt Informacji Turystycznej	gm. Włodawa m. Okuninka IV	wypożyczalnia kajaków i rowerów miejskich
5.80	Kładka spacerowa z elementami towarzyszącymi	gm. Włodawa m. Orchówek	kładka spacerowa drewniana wzdłuż starorzecza, 2 ławki, 1 kosz na śmieci, tablica informacyjna Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
5.81	pochylnia do wodowania kajaków z elementami towarzyszącymi	gm. Włodawa m. Orchówek	pochylnia do wodowania kajaków, 1 ławka, 1 kosz na śmieci, tablica informacyjna Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
5.82	pochylnia do wodowania kajaków z	gm. Włodawa m. Szuminka	pochylnia do wodowania kajaków, tablica informacyjna Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu

	elementami towarzyszącymi		„Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
5.83	Wieża widokowa	gm. Włodawa m. Różanka	Wieża widokowa duża dwupoziomowa Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
5.84	pomost do wodowania kajaków z elementami towarzyszącymi	gm. Włodawa m. Różanka	pomost do wodowania kajaków, 1 ławka, 1 kosz na śmieci, 1 stojak na rowery, tablica informacyjna Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
5.85	Wieża widokowa	gm. Włodawa m. Stawki	Wieża widokowa średnia dwupoziomowa Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
WŁODAWA MIASTO			
5.86	MOSIR – orlik, pływalnia, stadion miejski, korty tenisowe, hala sportowa hala treningowa,	m. Włodawa	ORLIK to kompleks ogólnodostępnych, bezpłatnych boisk sportowych wraz z szatniami i zapleczem socjalnym. Kryta pływalnia miejska z szatniami, brodzikiem dla dzieci oraz sauną suchą i mokrą. Hala sportowa o wymiarach 26,62x 14,69 m z tarasem widokowym.
5.87	SP 3 – orlik	m. Włodawa	Kompleks składa się z dwóch boisk. Jedno ze sztuczną trawą do piłki nożnej, drugie wielofunkcyjne z nawierzchnią poliuretanową do gry w koszykówkę, siatkówkę, tenisa i badmintona. Kompleks, uzupełniony o budynek zaplecza sanitarno-szatniowego, jest ogrodzony i oświetlony.
5.89	Miejska Biblioteka Publiczna	m. Włodawa	Obiekt rozbudowany i zmodernizowany w latach 2011-2012. Wypożyczalnia dla dorosłych, czytelnia dla dorosłych, wypożyczalnia oddziału dla dzieci, czytelnia oddziału dla dzieci, czytelnia internetowa, obiekt przystosowany dla niepełnosprawnych.
5.90	Filia Nr5 - Miejskiej Biblioteki Publicznej	m. Włodawa Aleja Józefa Piłsudskiego 66	
5.91	Biblioteka główna	m. Włodawa ul. Przechodnia 13	
5.92	Przystań kajakowa na Włodawce	m. Włodawa przy ul. Mostowej	Przystań dla 21 kajaków usytuowana jest wzdłuż rzeki. Pomost – ponton o długości ok. 42m zbudowany jest z elementów modułowych wykonanych z tworzyw sztucznych. Zakotwiczony jest na lądzie przy pomocy 5 stalowych pali, co pozwala na dostosowanie poziomu pomostu do zmiennego stanu wody w rzece. Komunikację pomiędzy pomostem a lądem zapewniają 3 trapy ruchome o szerokości 1,5 m i długości 4,5m mocowane do schodów o szerokości 2m w zależności od zmieniającego się stanu wody na rzece Włodawce. Całość konstrukcji ponton- trap umożliwia bezproblemowe wyciąganie kajaków na ląd. Połączenie pontonu z lądem zagwarantują trapy. Trap szerokości 1,5 m z barierkami i wykładziną antypoślizgową -drewnianą, od strony pontonu wyposażony jest w „buty” umożliwiające swobodne ślizganie się po nawierzchni pontonu. Od strony lądu podporą trapy są schody żelbetowe.
5.93	Punkt Informacji Turystycznej	m. Włodawa ul. Partyzantów	Wypożyczalnia kajaków i rowerów miejskich
5.94	Włodawski Dom Kultury	m. Włodawa	We Włodawskim Domu Kultury działa kino, 10 zespołów artystycznych i 5 kół zainteresowań (szachowe, brydżowe, kabaretowa Klub Seniora „Złota jesień”). Organizowane są koncerty, recitale, teatryki dla dzieci, spotkania teatralne dla młodzieży i dorosłych, imprezy okolicznościowe.
5.95	Stadnina Koni”Poker”	m. Włodawa ul. Chełmska 94	Nauka jazdy konnej i przejażdżki konne
WYRYKI			
5.96	Boisko do piłki	gm. Wyryki	Ludowy Klub Sportowy "Agros" Suchawa, boisko trawiaste

	nożnej	m. Suchawa	
5.97	Hala sportowa przy Zespole Szkół	gm. Wyrki m. Wyrki	Klub sportowy „Olimpia” Wyrki
5.98	Gminna biblioteka publiczna	gm. Wyrki m. Wyrki	
5.99	Boisko do piłki nożnej	gm. Wyrki m. Zahajki	obiekt powstanie w roku 2014 dzięki dotacji z UE
5.100	Kompleks sportowy	gm. Wyrki m. Wyrki	owyposażony w boisko siłownię zewnętrzną i bieżnię, obiekt powstanie w roku 2014 dzięki dotacji z UE
5.101	Boisko do piłki nożnej	gm. Wyrki m. Adampol	obiekt powstanie w roku 2014 dzięki dotacji z UE
5.102	Siłownia zewnętrzna	gm. Wyrki m. Suchawa	obiekt powstanie w roku 2014 dzięki dotacji z UE
5.103	pomost do wodowania kajaków z elementami towarzyszącymi	gm. Wyrki m. Suchawa	pomost do wodowania kajaków, ambona widokowa mniejsza, altana drewniana i wiaty, 6 ławek, 4 kosze na śmieci, 2 kosze na śmieci, tablica informacyjna Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”

6 DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA

pasma oddziaływania głównych powiązań komunikacyjnych w obszarze (drogi krajowe, wojewódzkie, linie kolejowe) - pasmo o szerokości ok 3 km, dostępność piesza w przedziale 15-20 minut w każdą stronę

Uwaga:

położenie poszczególnych elementów na terenie WOF przedstawia Plansza nr 06: DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA zamieszczona na końcu opracowania

lp.	kategoria drogi	lokalizacja	charakterystyka
6.1	Droga Krajowa Nr 82	Włodawa Miasto, Wyrki, Stary Brus, Urszulin	Droga krajowa o długości 85,3 km (w obszarze analizowanym długości ok. 34 km). Trasa ta łączy Lublin z Włodawą i planowanym przejściem granicznym z Białorusią. Trasa przebiega przez Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie i na obrzeżach Poleskiego Parku Narodowego.
6.2	Droga Krajowa Nr 63	Hanna	Droga krajowa o długości 410 km (w obszarze analizowanym długości ok. 2,5 km). Łączy ona miejscowość Perły, gdzie ma powstać przejście graniczne Perły-Kryłowo z Rosją z przejściem granicznym Sławatycze-Domaczewo z Białorusią. Drogię tę przecina droga ekspresowa S8 (w Zambrowie). W przyszłości będą ją przecinały również autostrada A2 (w okolicach Siedlec) i droga ekspresowa S19 (w Radzynie Podlaskim).
6.3	Droga Wojewódzka Nr 816	Hanna, Włodawa, Włodawa Miasto, Wola Uhruska, Ruda-Huta	Droga wojewódzka klasy G (główna) zwana „Nadbużanką” o długości 166 km (w obszarze analizowanym długości ok. 70 km). Trasa łączy przejście graniczne w Terespolu, Sławatyczach, Dorohusku i Zosinie. Biegnie z północy na południe wzdłuż granicy polsko-białoruskiej i polsko-ukraińskiej.
6.4	Droga Wojewódzka Nr 812	Wyrki, Włodawa, Włodawa Miasto, Hańsk, Wola Uhruska	Droga wojewódzka klasy GP (główna przyspieszona) o długości 151 km (w obszarze analizowanym długości ok. 40 km). Trasa łączy Białą Podlaską, z Włodawą, Chełmem i Krasnymstawem. Przebiegająca południkowo we wschodniej części województwa lubelskiego.
6.5	Droga Wojewódzka Nr 818	Wyrki, Włodawa, Włodawa Miasto	Droga wojewódzka o długości 40 km (w obszarze analizowanym długości ok. 25 km). Łączy przewłokę koło Parczew z Adampoliem koło Włodawy.
6.6	Droga Wojewódzka Nr 819	Sosnowica, Stary Brus, Hańsk, Wola Uhruska	Droga wojewódzka o długości 70 km (w obszarze analizowanym długości ok. 47 km). Łączy Parczew z Wolą Uhruską.
6.7	Droga Wojewódzka	Sosnowica	Droga wojewódzka o długości 30 km (w obszarze analizowanym długości

	Nr 820		ok. 11 km). Łączy Łęczną z Sosnowicą. Droga 820 w połączeniu z drogą 819 stanowi alternatywne (i szybsze do pokonania) połączenie Parczew z Łęczną.
6.8	Kolej Nr 81	Ruda-Huta, Wola Uhruska, Włodawa	Linia kolejowa o długości około 44 km łącząca Chełm z Włodawą, została zbudowana w 1887 jako jednotorowa. Pierwotnie służyła celom wojskowym. Od 1902 roku posiadała dwa szerokie tory. Łączyła Kolej Nadwiślańską z twierdzą w Brześciu. Obecnie normalnotorowa od 2012 r. wznowiono połączenie pasażerskie Chełm – Włodawa. Od 2004 istnieje samorządowy plan rozbudowy linii i wykorzystania jej w przewozach międzynarodowych. Proponowana jest odbudowa toru szerokiego oraz mostu kolejowego na granicy Białorusi i Polski w Orchówku

7. SZLAKI TURYSTYCZNE

- przebieg głównych szlaków turystycznych w obszarze (o znaczeniu ponadlokalnym):

- 7.1 szlaki piesze
- 7.2 szlaki rowerowe
- 7.3 szlaki konne
- 7.4 szlaki wodne
- 7.5 ścieżki edukacyjne

Uwaga:

położenie poszczególnych obiektów na terenie WOF przedstawia Plansza nr 07: SZLAKI TURYSTYCZNE zamieszczona na końcu opracowania

7.1 SZLAKI PIESZE PTTK

lp.	nazwa	lokalizacja (przebieg)	charakterystyka
7.1.1	Szlak „Lasów Włodawskich” - zielony	Włodawa - Adampol - Wyrki - Smolarnia - Suchawa - Adamki – Włodawa (głównie Gmina Wyrki, tylko fragment w gminie Włodawa)	Długość trasy 44-50 km. Trasa prowadzi wśród lasów garbu włodawskiego, głównie suchych sosnowych borów oraz lasów podmokłej doliny Włodawki. Trasa w formie pętli, przejście możliwe w ciągu dwóch dni. Raczej wyłącznie piesza, część odcinków bardzo piaszczystych, trudnych dla rowerzystów. Pieszo łatwa, ale długa. Trasa dla miłośników spokojnej odosobnionej wędrowki, wiedzie przez tereny „nieskażone” turystycznie. Malownicze krajobrazy, sosnowe przyjemne powietrze - „sanatoryjne”.
7.1.2	Szlak „Pętla Sobiborska” - zielony	Sobibór PKP - Jezioro Pereszpa - "Bandycka Droga" - Sobibór PKP	Długość trasy 11,5 km. Wyjście z pod muzeum Obozu Zagłady w Sobiborze Stacji. Początkowo duży odcinek prostą drogą w sosnowym suchym borze. Dalej szlak prowadzi przez rezerwat „Żółwiowe Błota”. Powrót przez różnorodne typy lasów, również podmokłe. Trasa w formie pętli. Do przejścia w pół dnia. Prosty przebieg, ale raczej tylko dla pieszych. Teren dość trudny. Możliwość obserwacji przyrody. Przy Jeziorze Spółne znajduje się wieża widokowa.
7.1.3	Szlak zielony na fragmencie Szlak „Kredowych Wzgórz”	Górki (w kierunku na Sosnowicę) – Pieszowola – Wołoskowola – Stary Brus – Kołacz – Jezioro Wytyczno – Urszulin , w Urszulinie szlak się rozgałęzia w kierunku na: -Dembowiec – Załucze Stare; - druga nitka szlaku w kierunku na Aleksandrówkę, Zabrodzie i dalej wzdłuż drogi 82 (szlak Kredowych Wzgórz)	Szlak poprowadzony w dużej części wzdłuż dróg 849 i 82
7.1.4	Szlak „Nadbużański” - czerwony	Kózki – Serpelice – Gnojno – Terespol Kostomłoty Kodeń - Hanna - Różanka - Włodawa - Orchówek - Sobibór - Uhrusk - Hnieszów - Dorohusk - Dubienka - Zosin - Hrubieszów	Długość trasy 323km. Szlak prowadzi wzdłuż doliny Bugu, przez całe województwo lubelskie, podlaskie aż do mazowieckiego . Pieszo jest łatwy do przejścia, chociaż wiosną lub po deszczach niektóre odcinki bywają podmokłe. Rowerem jest trudny do pokonania. Spływ wymaga zgłoszenia do Straży Granicznej, a także niezbyt wysokiego poziomu wody ze względów bezpieczeństwa. Trasa w interesujący sposób łączy walory przyrodnicze i

			krajobrazowe z zabytkami i kulturą ludową, która oprócz zabytków w postaci kościołów, cerkwi i starej miejskiej zabudowy oferuje całą gamę drobniejszych elementów kulturowych: malownicze studnie, płoty, przydrożne krzyże, chałupy wiejskie, spichlerze. Atutem przyrodniczym jest naturalnie płynąca duża rzeka bogata w mielizny, łąchy, wyspy, strome brzegi, starorzecza oraz lasy porastające jej dolinę: łęgi, olsy. Trasa dobrze komponuje się z całością szlaków, jest atrakcyjna i pozwala na odbijanie na boki w celu turystycznej eksploracji. W Orchówku na błoniach znajduje się wieża widokowa. Trasa jest zbyt długa do jednorazowego przejścia, nawet w wiele dni. W połączeniu z możliwością spływu kajakowego okazuje się bardzo atrakcyjna. Możliwe jest jej przemierzanie rowerem (terenowym), konno i równolegle wodą. Nadaje się więc do organizacji dużych imprez, tym bardziej że posiada wyrazistą markę.
7.1.5	Szlak „Bagno Bubnów” - czerwony	Zastawie - Józefów - Pikulawka - Wojciechów - Bartoszycha - Serniawy	Długość trasy 13 km. Szlak wokół Bubnowa. Trasa dobrze oznaczona i opisana z tablicami informacyjnymi. Z uwagi na nierówne podłoże trasa przeznaczona głównie dla wędrowek pieszych, ewentualnie terenowych rowerów. Atrakcją jest możliwość obserwacji bogatej przyrody, zwłaszcza gatunków chronionych ptaków. Na trasie usytuowane dwie wieże widokowe, w Kulczynie na Bagno Bubnów i Wojciechowieną Bagno Staw.
7.1.6	Czerwony „Partyzancki”	z Urszulina do Parczewa Wiedzie z Urszulina PKS – Jezioro Karaśne – Michałowska Grobelka – Wytyczno – Bagno Wąskie – Kochanowskie, południowy brzeg zbiornika Wytyckiego – Kolonia Wytyczno (XIX-wieczny dwór Załuskich) – Wytyczno – Łowiszów – Wólka Wytycka – Zielone Grądy – Lipniak – kanał „Doprowadzalnik Bogdanka-Wola Wereszczyńska” – Kolonia Wola Wereszczyńska (w XVI wieku własność Mikołaja Reja) – Kolonia Łomnica – Jamniki – Łomnica – Jezioro Karaśne w PPN – Wujek – Guz Woli Wereszczyńskiej – Zawadówka (drewniany wiatrak – koźlak) – Bagno Orłowskie – Załucze Stare (Muzeum PPN) – Grabniak – Jezioro Rotcze – Jezioro Uściwierz – Czarny Las - Jezioro Rogóżno - Jezioro Krasne - Ostrów Lubelski - Parczew PKP.	Długości 120 km
7.1.7	Szlak „Lasów Sobiborskich” - czarny	Sobibór PKP - Żłobek II - Tarasiuki - J. Białe - Okuninka II PKS	Długość trasy 12 km. Szlak o charakterze łącznikowym, łączy dwa obszary turystyczne : Sobiborski i Jeziora Białego. Trasa prosta, łatwa do przejścia, trudno się zgubić. Podłoże mocno piaszczyste, trudne do pokonania rowerem, szczególnie w okresie upałów oraz po opadach. Atrakcyjność niezbyt wysoka, przebieg prosty; w otoczeniu głównie suche bory sosnowe. Przy Jeziorze Spółne znajduje się wieża widokowa.
7.1.8	Szlak łącznikowy historyczno – przyrodniczy Sosnowica – Jamniki „Nałęcz” -	Sosnowica – Górki – Zienki w kierunku Jamnik	Ogólnodostępny, Długość trasy: 10 -13,5 km. Szlak poprowadzony został przez najbardziej interesujące obiekty w Sosnowicy: cerkiew prawosławną, staw „Hetman”, park dworski z oficyną, obok największego i najstarszego dębu zwanego "Dąb Kościuszki", następnie do kościoła rzymsko - katolickiego z 1797 roku, wzdłuż cmentarza rzymsko – katolickiego, do pomnika miłości Tadeusza Kościuszki i Ludwiki Sosnowskiej (do niedawno

	czarny		zrośniętych drzew dębu i sosny), obok 400-letniego dębu "Rybak". Z Sosnowicy szlak prowadzi obok dawnego cmentarza żydowskiego - kirkutu i miejsca powstańczej bitwy z 1863 roku, następnie przez teren Poleskiego Parku Narodowego obok kilku ponad 180-letnich dębów oraz kurhanu zwanego „Szwedzką mogiłą” w pobliżu wsi Zienki dalej przez „Łąki Zienkowskie”. W Jamnikach szlak łączy się z czerwonym szlakiem PTTK i ścieżką przyrodniczą PPN „Dominik”.
7.1.9	Szlak „Siedmiu Jezior Włodawskich” - żółty	WŁODAWA PKP (Orchówek) – J. Orchowe - J. Białe - J. Czarne - J. Rogóźne - J. Lipiniec - J. Święte - J. Glinki - WŁODAWA PKP	Długość trasy 21 km. Prowadzi kolejno obok wszystkich jezior włodawskich. Zamyka się w miejscu wyjścia, przejście możliwe w ciągu dnia. Wymaga orientacji w terenie. Czasami pewne odcinki są podmokłe. Jadąc szybko rowerem łatwo zgubić szlak, ze względu na dużą liczbę skrętów – stąd raczej wskazany do wędrówki pieszej. Bardzo ciekawy, krajobraz zmienny, szczególnie warty polecenia poza sezonem turystycznym. Interesujące jest także ich otoczenie: łąki, torfowiska, lasy. W pobliżu Jeziora Świętego zespół dorodnych starych dębów.
7.1.10	Szlak „Pojezierny Południowy” - żółty	Urszulín PKS - Kol. Wereszczyn - Bagno Bubnów I Staw - Serniawy - Sawin - Hniszów	Długość trasy 58 km. Szlak wiedzie pograniczem Pojezierza i Pagórów Chełmskich. Na trasie można podziwiać różnorodne krajobrazy i widoki śródleśne, bogatą przyrodę, zwłaszcza chronione gatunki roślin i liczne gatunki ptaków. W Hniszowie znajduje się będący pomnikiem przyrody okazały dąb. Natomiast w Wojciechowie wieża widokowa ukierunkowana na obserwację Bagna Staw. Na zakończeniach szlak powiązany z innymi trasami turystycznymi. Cała trasa jest stosunkowo długa, przejście zajmuje ok. dwóch dni, o średnim poziomie trudności. Wskazane jest posługiwanie się mapą. Z uwagi na strome odcinki trasa jest dość trudna do pokonania rowerem.
7.1.11	Szlak krawędziowy PPN - żółty	Zalucze – Wólka Wytycka - Wołoskowola	Długość trasy 25,5 km. Trasa w znacznej mierze prowadzi przez tereny lasów i łąk. Możliwość obserwacji atrakcyjnej przyrody. Szlak przebiega przez: Nowiny, Durne Bagno, Wólkę Wytycką.
7.1.12	Szlak „Trzech Jezior” - niebieski	Sobibór PKP – J. Brudno – J. Płotycze - Stulno - Nadbużanka - Wola Uhruska PKP	Długość szlaku 22km. Pierwsza część szlaku przebiega w lasach, najpierw suchych borach, potem cienistych i podmokłych, aż do Stulna. Dalsza część w terenach bardziej otwartych, z rozległymi widokami. Trasa łatwa do odnalezienia w terenie o dość dobrej nawierzchni. Szlak o najwyższej atrakcyjności przyrodniczej i krajobrazowej. Torfowiska, jeziora, naturalne lasy, rozległe urozmaicone pagórkami tereny widokowe. W okolicy Woli Uhruskiej wieża widokowa. Trasa powstała w oparciu o obecnie nie funkcjonujące połączenie kolejowe.
7.1.13	Szlak „Pojezierny Północny”(Centralny Szlak Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego) - niebieski	Włodawa PKS - Tarasiuki -j. Białe - Hańsk - Wytyczno - Łowiszów - Lasek - Sosnowica - Orzechów Stary - J. Zagłębocze - Zalucze Stare - Grabniak - J. Uściwierz - Andrzejów - Urszulín PKS	Długość szlaku 120 km. Szlak o prostym przebiegu, ale o nawierzchni trudnej do przejechania rowerem. Mankamentem jest, iż szlak omija najciekawsze obiekty regionu a jednocześnie jest zbyt długi na jednodniowe wyprawy. W przyszłości wskazany do przekształcenia na trasę rowerową.
7.2	SZLAKI ROWEROWE		
lp	obiekt (nazwa, typ szlaku)	lokalizacja (przebieg)	charakterystyka
7.2..1	Nadbużański Szlak Rowerowy Janów Podlaski - Włodawa - Hrubieszów	Park Krajobrazowy Przełom Bugu (Janów Podlaski, Pratulin) - Koroszczyn - Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu (Kobylany, Kostomłoty, Kodeń - Dobromysł - Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu (Jablęcna, Sławatycze, Kuzawka) - Hanna - Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu	Długość trasy 288 km. Trasa podzielona jest na dwie części: Janów Podlaski - Włodawa o długości 146 km i Włodawa – Hrubieszów 142 km. Szlak znakowany kolorem czerwonym przebiega przez wschodnią część województwa lubelskiego, w sąsiedztwie rzeki Bug, wyznaczającej granice Polski z Białorusią. Szlak od Jeziora Białego do Majdanu Stuleńskiego na fragmentach prowadzi po bardzo piaszczystych drogach. Alternatywna trasa wobec trasy Okuninka – Wola Uhruska prowadzącej przez Żłobek i Sobibór. Najatrakcyjniejsze fragmenty

		(Dolhobrody, Stawki) - Różanka - Szuminka - Suszno - Włodawa - Okuninka - Osowa - Kosyń - Majdan Stuleński - Wola Uhruska - Chełmski Park Krajobrazowy (Zalin, Dobryłów) - Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu - Dorohusk - Turka - Husynne - Kolemcyce - Uchańka - Rogatka - Garbowiecko - Strzelecki Obszar Chronionego Krajobrazu (Dubienka) - Strzelecki Park Krajobrazowy (Starosiele, Maziarnia Strzelecka) - Stefankowice - Annopol - Nadbuzanski Obszar Chronionego Krajobrazu (Szpikolosy) - Hrubieszów; Przebieg na terenie opracowania: Stawki - Różanka - Szuminka - Suszno - Włodawa - Okuninka - Osowa - Kosyń - Majdan Stuleński - Wola Uhruska.	znajdują się w bezpośrednim sąsiedztwie rzeki Stawki (Orchówek), oraz w terenach śródleśnych, gdzie występuje bór sosnowy. Ciekawe widokowo są również okolice Woli Uhruskiej. W Orchówku na błoniach oraz w okolicy Woli Uhruskiej zlokalizowane są wieże widokowe. Dobra trasa dla rajdów, czy wyścigów rowerowych.
7.2..2	Trasa Rowerowa Włodawa - Okuninka - Wola Uhruska	Włodawa ul. Kraszewskiego - most na rzece Włodawka - Okuninka - J. Białe - Żłobek Mały - J. Spółne (Rezerwat „Żółwiowe Błota” – Sobibór - Rezerwat „Jezioro Bródzieniec” - Rezerwat „Trzy Jeziora” - Stulno - Majdan Stuleński (Park Podworski) - Rezerwat „Małoziemce” - Wola Uhruska	Długość trasy 38 km. Trasa prowadzi przez kompleks Lasów Sobiborskich, w pobliżu objętych ochroną rezerwatową jezior. Znaczna część trasy poprowadzona jest śródleśnymi drogami. Końcowy fragment przez pola i łąki przylegające do doliny Bugu. Na szlaku zrealizowano zadaszania turystyczne i dwie wieże widokowe nad Jeziorem Spółne oraz w okolicy Woli Uhruskiej. Stopień trudności trasy można określić jako dosyć łatwy, aczkolwiek piaszczyste fragmenty mogą być nieco trudne do przejechania. Wskazane jest posiadanie mapy z wytyczoną trasą. Odcinek Włodawa-Okuninka pełni głównie rolę komunikacyjną, pozostałe, zwłaszcza odcinki śródleśne oraz odcinki w okolicy Woli Uhruskiej odznaczają się o wysokimi walorami krajobrazowymi.
7.2..3	Trasa Rowerowa Lublin – Wola Uhruska	Jakubowice Murowane - Zawieprzycze - Załucze Str. - Urszulin - Wereszczyn - Wojciechów - Wola Uhruska Odcinek na terenie opracowania: Karczunek (wieś za Urszulinem), Wojciechów, Kulczyn, Hańsk, Macoszyn, Józefów, Wola Uhruska	Łączna długość trasy 120 km. Szlak prowadzi przez Wyżynę Lubelską wzdłuż dolin rzecznych Ciemięgi i Bystrzycy a następnie przez Międzynarodowy Rezerwat Biosfery „Polesie Zachodnie” i Poleski Park Narodowy oraz parki krajobrazowe: Poleski i Pojezierza Łęczyńskiego. Nawierzchnie dość dobre, trasa stosunkowo prosta. Z uwagi na walory przyrodnicze, szczególnie atrakcyjny odcinek w pobliżu Bagna Bubnów oraz lasu w pobliżu Hańska i Mszannej za Macoszynem. Atrakcyjne otwarte krajobrazy. Możliwość podziwiania widoków z wież widokowych w Wojciechowie na Bagno Staw oraz w Woli Uhruskiej. Brakuje oznaczeń i informacji o wartych obejrzenia obiektach zlokalizowanych w pobliżu trasy.
7.2..4	Szlak rowerowy "Stykiem Granic" Stawki – Dubnik	Stawki, Włodawa, Orchówek, Dubnik	Długość trasy 26 km. Trasa poprowadzona wzdłuż rzeki Bug. Przejazd jest dosyć łatwy, opcjonalnie można wybrać wariant trasy poprowadzony w trudniejszych warunkach. Trasa widokowo różnorodna. Występują tu widoki meandrującej rzeki, otwarte widoki łąk nadbużańskich, panorama Włodawy. Na błoniach w Orchówku zlokalizowana wieża widokowa. Trasę można łączyć z pobliskimi szlakami pieszymi i trasami rowerowymi.
7.2..5	Trasa rowerowa po Lasach Parczewskich „Szlakiem Dzikiej Przyrody”	Parczew, Laski, Pohulanka, Uhnin, Białka, Libiszów, Sosnowica	Długość trasy około 42km. Prowadzi z parkingu przy Bazylice Mniejszej w Parczewie, a kończy się w Sosnowicy łącząc się ze ścieżką dydaktyczną „Borek”. Szlak wiedzie po niezwykle cennych pod względem przyrodniczym i historycznym kompleksu leśnego - rezerwacie wodno torfowiskowym „Jezioro obrazowskie”, rez. „Królowa Droga”, pomnik

			partyzantów polskich i radzieckich walczących w latach 1942 – 44 oraz rezerwat leśno – historyczny „Lasy Parczewskie” z mogiłami partyzanckimi oraz pozostałościami okopów i ziemianek z czasów II wojny. Na teren gminy Sosnowicy docieramy od strony Jeziora Białka przez las sosnowy obok Jeziora Czarnego, w sąsiedztwie jeziora znajduje się cenny rezerwat torfowiskowy. W Sosnowicy szlak umożliwia zobaczenie cerkwi, stawu Hetman, pozostałości założenia dworskiego Sosnowskich, kościoła parafialnego i dębu Tadeusza Kościuszki w Sosnowicy Lasku.
7.2..6	Szlak rowerowy „Śladami wschodniosłowiańskiej tradycji cerkiewnej na Polesiu Lubelskim”	Sosnowica, Szlak wiedzie z Puchaczowa do Horostyty i przebiega przez obszar gmin: Puchaczów, Ludwin, Sosnowica, Stary Brus i Wiryki.	Długość trasy 53 km. Połączył miejscowości, w których znajdują się zabytkowe cerkwie: Dratów, Sosnowicę, Holę i Horostytę, gdzie można zwiedzić cerkwie i kilka cmentarzy prawosławnych, kościół i oficynę związaną z Tadeuszem Kościuską w Sosnowicy, skansenem w Holi i tradycyjne chałupy o konstrukcji zrębowej w Lejnie oraz zapoznać się z pełną mistycyzmu liturgią prawosławną oraz historią chrześcijan na pograniczu kultur.
7.2..7	Szlak rowerowy tzw. „szlak wojenny” w Gminie Urszulin	Urszulin-Michałów-Wólka Wytycka-Wytyczno-Urszulin	Długość trasy 23,7 km. Nawierzchnia asfaltowa, gruntowa i na odcinkach żwirowa. Kapliczka murowana w Urszulinie, Cmentarz ewangelicki w Michałowie, Tablica upamiętniająca mord Żydów w Michałowie, Jezioro Wytyckie, Pomnik Korpusu Ochrony pogranicza w Wytycznie, Wieża widokowa na Durnym Bagnie, Kościół p.w. Andrzeja Boboli w Wytycznie, Cmentarz ewangelicki w Wytycznie, Blindarze z I wojny światowej w Wytycznie, Dwór w Wytycznie; Asfaltowa, gruntowa, żwirowa
7.2..8	Szlak rowerowy tzw. „Szlak grodzisk” w gminie Urszulin	Gmina Urszulin	długość trasy 22 km. Kapliczka murowana w Urszulinie, grodzisko i cmentarz prawosławny w Andrzejowie, Kapliczka św. Jana Nepomucena w Wereszczynie, Pomnik zamordowanych Żydów, Kościół p.w. św. Stanisława w Wereszczynie, jezioro Zastawskie „Bąbelek”, Bagno Bubnów. Nawierzchnia asfaltowa, gruntowa i na odcinkach żwirowa.
7.2..9	Szlak rowerowy tzw. „Szlak jezior”	Gmina Urszulin	długość trasy 23,83 km. Cmentarz ewangelicki w Dębowcu, kapliczka murowana w Dębowcu, jezioro Rotcze, Ośrodek Dydaktyczno-Muzealny PPN w Starym Załuczu, pomnik upamiętniający morderstwo Józefa Milerta ps. „Sęp” w Starym Załuczu, Dąb „Wieszatki”, Ścieżka przyrodnicza „Splawy”, zadaszenie w Dębinach Łukich, młyn w Zawadówce, kościół p.w. św. Izydora, cmentarz rzymsko-katolicki i prawosławny w Woli Wereszczyńskiej, zadaszenie PPN w Babsku.
7.2.10	Trasa rowerowa – Leśne Ostępy Chełmskiego Parku Krajobrazowego	Początek ścieżki w Chełmie (przy ul. Ceramicznej) Na terenie gminy Ruda-Huta rozpoczyna się w miejscowości Ruda (Kąt) i kończy w Rudzie przy GOK. wg załączonej mapy zaznaczony linią kolory brązowego	Długość trasy 19.45km. Czas przejazdu ok. 4 godziny
7.2..11	Trasa rowerowa „Dookoła Gminy Ruda-Huta”	Rudka (Centrum Kultury i Rekreacji) – Sosnowiec – Jamne – meandry Bugu (Hniszów) – dolina Bugu (Hniszów) – park podworski (Hniszów) – zabytkowy kamień graniczny (Kol. Hniszów) – zabytkowy wiatrak (Żalin) – świetlica (Żalin) – Bagno Serebryskie (Gotówka – Nowiny) – kościół ewangelicko-augsburski (Zarudnia) – przystań kajakowa (Ruda) – wzniesienie Babia Góra (Rudka).	Długość trasy – ok. 30 km. Trasa nieoznakowana. Czas przejazdu – ok. 8 godzin.
7.2.12	Trasa rowerowa Polski wschodniej	Chełm, Włodawa, Jabłeczna (sanktuarium prawosławne) – przebieg może się zmienić w	Trasa projektowana w trakcie realizacji.

		trakcie prac projektowych	
7.2.13	Szlak rowerowy północny	Kuzawka –Hanna –Dańce – Nowy Holeszów –Lack –Żuków – Kaplonosy –Lubień –Wiryki – Adampol –Dobropol –Adamki (węzeł) –Okuninka (węzeł).	Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
7.2.14	Szlak rowerowy południowy	Okuninka –Adamki –Suchawa – Żdżarka –Szczęśniaki –Krychów – Hańsk Kolona –Hańsk –Dubeczno –Osowa-Podlaski –Osowa – Sobibór PKP.	Uwaga: Obiekt będzie zrealizowany do sierpnia 2015 r. w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości”
7.3 SZLAKI KONNE			
lp.	obiekt (nazwa, typ szlaku)	lokalizacja (przebieg)	charakterystyka
7.3.1	Poleski Szlak Konny	Chełm, Wola Uhruska, Hańsk, Ruda Huta, Hniszów, Brzeźno, Okuninka oraz Poleski Park Narodowy	* Długość całej trasy 280 km. Z tego ok. 60 km przebiega na terenie Poleskiego Parku Narodowego i jego otuliny. Szlak na całej długości oznakowany zgodnie z instrukcją PPK - białym kwadratem o boku 120 mm z pomarańczowym kołem o średnicy 60 mm. Lokalizacja szlaku konnego uwzględni odpowiednio do jazdy podłoże jak również usytuowanie ośrodków jeździeckich. Szlak przeznaczony dla dobrych jeźdźców lub osób z przewodnikiem. Na pewnych odcinkach pokrywa się ze szlakami pieszymi i rowerowymi. Szlak w realizacji, przewiduje się lokalizację wyznaczonych miejsc dla popasu koni i koniowiązów.
7.4 SZLAKI WODNE			
lp	obiekt (nazwa, typ szlaku)	lokalizacja (przebieg)	charakterystyka
7.4.1	Rzeka Włodawka	Kołacze wieś – Suchawa – Adamki – Włodawa; dopływy Włodawki możliwe do wariantowania trasy spływów:– Krzemianka i Więzienny Rów	Długość szlaku – 24 km Niewielka rzeka nizinna, początkowo na odcinku Kołacze-Suchawa powoli wiję się pośród łąk, dalej na odcinku Suchawa-Adamki przebiega przez tereny leśne. Na tych odcinkach rzeka ma charakter naturalny, nieuregulowany z szerokimi zakolami, starorzeczami. Występują tu zwalone pnie, tamy i żeremia bobrów. Końcowy odcinek rzeki od Adamek do Włodawy ma stosunkowo prosty uregulowany bieg, nie pozbawiony jednakże walorów krajobrazowych. Na odcinku Suchawa- Adamki rzeka spławna cały rok. Pozostałe odcinki Włodawki oraz jej dopływy tj. Krzemianka i więzienny Rów możliwe do przepłynięcia w okresie przyboru wód, czyli wczesną wiosną lub po obfitych i długotrwałych opadach deszczu. Spływ poza odcinkiem Suchawa – Adamki, a w czasie niskiego stanu wód także na tym odcinku wymaga sporej siły lub umiejętności, albo fachowej pomocy osób zaprawionych i znających teren. Nierzadko konieczne jest przenoszenie kajaków. Spływ uważany jest za bezpieczny, pod warunkiem zachowania odpowiednich wymogów bezpieczeństwa. Na trasie spływu naturalne przeszkody wodne, możliwość obserwacji zwierząt leśnych, przyrody i atrakcyjnego krajobrazu.
7.4.2	Poleska Dolina Bugu	Siedliszcze - Uhrusk - Wola Uhruska - Bytyń - Stulno - Zbereże - Wołczyny - Sobibór - "TRÓJSTYK" - Orchówek - Włodawa - Suszno - Różanka - Kuzawka	Długość szlaku 62 km. Duża naturalna rzeka, liczne wyspy, zakola, meandry, plaże, mielizny, urwiska. W praktyce spływ jest łatwy, wykorzystuje się nurt rzeczny. Wymaga jednak odpowiednich pomocy asekuracyjnych oraz w przypadku organizacji spływu odpowiednich zabezpieczeń. Spływ ze względów bezpieczeństwa niemożliwy jest w okresach znacznego przyboru wód. Możliwość obserwacji dzięki przyrodzie i atrakcyjnych krajobrazów. Z uwagi na przebieg szlaku w pasie granicznym w przypadku organizacji spływu zachodzi obowiązek wcześniejszego powiadomienia Straży Granicznej.

7.4.3	Więzienny Rów	Szcześniki – w kierunku Suchawy	Długość szlaku – 6 km. Na szlaku występuje urozmaicona roślinność wodna, lasy Polesia Zachodniego. Możliwy do przepłynięcia w okresie przyboru wód, czyli wczesną wiosną lub po obfitych, długotrwałych opadach deszczu. Kanał Więzienny Rów został zbudowany w celach melioracyjnych, by odwadniać obszar Krowiego Bagna. Szlak na wskazanym odcinku szerokości od 4 do 6 m, przy różnicy poziomów 3m, o raczej słabym nurcie.
7.4.4	Krzemianka (Krzywianka)	Luta - Adamki	Długość szlaku – 15 km. Szlak możliwy do przepłynięcia w okresie przyboru wód, czyli wczesną wiosną lub po obfitych, długotrwałych opadach deszczu.
7.4.5	Szlak Jezioro Wytyckie	Jezioro Wytyckie	Długość szlaku – 7,5 km. Szlak Kajakowy. N trasy zatoczka otoczona kilkoma wyspami porośniętymi lasem olsowo – kępkowym, żeremie bobrowe, liczne gatunki ptactwa.
7.4.6	Szlak kajakowy „UHERKA”	Stańków - Wólka Czułczycka - Zarzecz - Czułczyce - Sajczyce - Grabowa - Iłowa - Ruda - Ruda Opalin - Rudka - Siedliszcze - Ujście Do Bugu	Wędrówkę kajakiem po Uherce rozpoczynamy z podchełmskiego Stańkowa, położonego nad tą rzeką i obok zalewu Stańków. Pokonanie całego szlaku (28 km), w zależności od umiejętności i sprawności, a także poziomu wody w rzece, zajmuje 6–8 godzin. W gminie Ruda-Huta szlak kajakowy rozpoczyna się w miejscowości Iłowa. Tam dopływamy do rozległej polany z amboną myśliwską po lewej oraz, nieco dalej, mniejszej polany z niskim brzegiem i wygodnym wyjściem na prawym brzegu (ok. 100 m od brzegu ślady nieistniejącego siedliska Sykowe). Po ewentualnym odpoczynku na brzegu płyniemy do Rudy (około 1 godziny spokojnego spływania). Ruda, żelbetowy most – drogi do: Chełma, Sawina i Rudki. Po 15 minutach próg piętrzący (bezwzględnie nie spływać przez próg, kajak przenosić i wodować za progiem; przepływanie przez próg możliwe jedynie przy wysokim stanie rzeki, po uprzednim rozeznaniu z brzegu). Mijamy most kolejowy linii Chełm – Włodawa. Szerokość Uherki wzrasta do 8–10 m. Rzeką meandruje. Rudka, żelbetowy most drogi nr 816 (Włodawa – Dorohusk). W tym miejscu kończy się szlak w gminie Ruda-Huta i prowadzi dalej do gminy Wola Uhruska.

7.5 ŚCIEŻKI EDUKACYJNE, SZLAKI GMINNE

lp.	obiekt (nazwa, typ szlaku)	lokalizacja (przebieg)	charakterystyka
7.5.1	Ścieżka przyrodnicza „Stulno”	Teren rezerwatów „Brudzieniec” i „Trzy jeziora”	Długość ścieżki 6km. Ścieżka poprowadzona przez różne typy lasów, począwszy od suchych borów po bory wilgotne, bagienne i olsy oraz brzegi śródlądnych jezior. Ścieżka wyraźnie oznakowana i opisana w terenie, stosunkowo łatwa do przejścia. Możliwość prowadzenia obserwacji ornitologicznych oraz roślinności wodnej i torfowej. Początek ścieżki oddalony jest od głównych szlaków turystycznych.
7.5.2	Ścieżka historyczno-przyrodnicza „Dolina Bugu”	Wola Uhruska - Dolina Bugu - Wola Uhruska	Długość ścieżki 5 km. Ścieżka wyraźnie oznakowana i opisana w terenie, łatwa do przejścia. Dziewięć przystanków o tematyce kulturowej oraz przyrodniczej poświęconych Dolinie Bugu i jego walorom krajobrazowym. Możliwość obserwacji interesujących gatunków ptaków i roślin. Dobry dostęp do ścieżki.
7.5.3	Ścieżka przyrodnicza PPN Perehod	Pieszowola	Ogólnodostępny. Nawierzchnia: ścieżki polne oraz leśne. Długość trasy 5 km. Ścieżka przeznaczona dla turystyki pieszej. Atrakcje na szlaku: dwie wieże widokowe, schron do obserwacji ptaków, zadaszanie turystyczne. Ścieżka wytyczona przez Poleski Park Narodowy wokół stawów hodowlanych (rybackich) w Pieszowoli, przeznaczona głównie dla obserwatorów ptaków o długości około 5 km. Pozwala podziwiać bujną przyrodę dziczejących stawów pieszowskich w Poleskim Parku Narodowym. Można obserwować bogatą roślinność wodną i szuwarową oraz ptaki, których rozpoznawanie ułatwi 9 przystanków

			z tablicami i wieża widokowa. Obowiązują bilety wstępu, które można nabyć w Leśniczówce Poleskiego Parku Narodowego - Pieszowola 38. Zwiedzanie w grupach do 15 osób pod opieką pracownika parku.
7.5.4	Ścieżka edukacyjno – przyrodnicza „Borek”	Sosnowica	Długość trasy: 2400 m. Atrakcje na ścieżce 7 tablic poświęconych zwierzętom leśnym oraz zróżnicowaniu drzewostanów i siedlisk. Ogólnodostępny. Nawierzchnia: ścieżki polne oraz leśne.
7.5.5	Ścieżka edukacyjno – przyrodnicza „Obóz Powstańców”	Lipniak	Długość trasy 4 km. Ścieżka przeznaczona do turystyki pieszej rozpoczyna się w miejscowości Lipniak. Ścieżka prezentuje różne zbiorowiska leśne min. grąd niski, ols kępowo – dolinkowy; prowadzi groblą, wzdłuż kompleksu łąk zienkowskich (zwanym „Pociąg”) do okazałego żeremia bobrowego. „Dąb powstańców”, mogiłka, czy miejsce obozu powstańczego – stanowiące historyczne elementy ścieżki. Atrakcje na szlaku: wieża widokowa, parking i zadaszenie turystyczne, tablice informacyjne. Ścieżka ma charakter ogólnodostępny. Nawierzchnia: ścieżki polne oraz leśne.
7.5.6	Szlak Wytycki - w Gminie Urszulin	Wytyczno	Długość trasy 14 km. Ścieżka przeznaczona do Nordic walking. Nawierzchnia gruntowa, asfaltowa, z betonowych płyt, żwirowa. Na trasie Pomnik Korpusu Ochrony Pogranicza w Wytycznie, Wieża widokowa na Durnym Bagnie, Kościół p.w. Andrzeja Boboli w Wytycznie, Blindarze z I wojny światowej, Dwór w Wytycznie.
7.5.7	Szlak pamięci - w Gminie Urszulin	Urszulin- Michałów- Andrzejów- Urszulin	Długość trasy 6,9 km. Ścieżka przeznaczona do Nordic walking. Nawierzchnia Asfaltowa, gruntowa. Na trasie Pomnik zamordowanych w kwietniu 1944r. mieszkańców Urszulina i okolic oraz pomnik zamordowanych w kwietniu 1942r. Urszulińskich Żydów, Cmentarz ewangelicki w Michałowie, Grodzisko w Andrzejowie, Drewniany most na rzece Włodawka w Andrzejowie, Ośrodek Dydaktyczno-Administracyjny Poleskiego Parku Narodowego w Urszulinie.
7.5.8	Szlak jezior - w Gminie Urszulin	Stare Załucze- Zawadówka- Stare Załucze	Długość trasy 12,5 km. Ścieżka przeznaczona do Nordic walking. Nawierzchnia Asfaltowa, kładka drewniana, gruntowa. Na trasie Ośrodek Dydaktyczno Muzealny w Starym Załuczu, Kapliczka dziękczynna z 1905 r., Pomnik upamiętniający morderstwo Józefa Millerta ps. „Sęp”, Dąb „Wieszaniec”, Cmentarz ewangelicki, Ścieżka przyrodnicza „Splawy”, Wiatrak w Zawadówce.
7.5.9	Szlak wereszczyński	Wereszczyn-Zastawie- Wereszczyn	Długość trasy 7,2 km. Ścieżka przeznaczona do Nordic walking. Na trasie cmentarz prawosławny w Wereszczynie, Pomnik zamordowanych Żydów, kapliczka św. Jana Nepomucena, jezioro Zastawskie, Kościół parafialny p.w. Stanisława Biskupa Męczennika w Wereszczynie
7.5.10	Ścieżka „Dąb Dominik” - ścieżka przyrodnicza PPN	początek we wsi Łomnica	Długość trasy 2,5 km (dłuższy wariant 3,5 km). Część trasy stanowią kładki, ścieżka jest przystosowana jest do zwiedzania przez osoby niepełnosprawne. Ścieżka prowadzi przez różne typy lasów (grąd wysoki i niski, ols kępowo-dolinkowy, bór bagienny) do będącego w ostatniej fazie zarastania dystroficznego jeziora Moszne. Szczególnym elementem ścieżki jest torfowisko przejściowe wytworzone na ple zwanym tutaj spleją. Występują tu rzadkie i interesujące rośliny borealne np. wierzba lapońska i borówkolistna, brzoza niska, rosziczka okrągłolistna oraz modrzewnica zwyczajna i bagno zwyczajne. Fragment ścieżki od przystanku nr 1 do przystanku nr 7 jest przystosowany w taki sposób by mogły z niego korzystać osoby niepełnosprawne ruchowo. * Pło - swobodnie pływająca wyspa powstała w rezultacie odrywania się mszarów torfowcowych porastających brzegi jeziora; spleja . (wg Słownika języka polskiego)

7.5.11	Ścieżka „Splawy”	początek za <u>Ośrodkiem Dydaktyczno - Muzealnym Poleskiego Parku Narodowego w Załuczu Starym</u> .	Długość około 3,5 km. Prezentuje cenne zespoły leśne: subborealną brzezinę bagienną oraz ols kępowo-dolinkowy, a także torfowisko przejściowe i różne typy łąk. Jej szczególną atrakcją są rośliny mięsożerne i kwitnące storczyki. Ścieżka kończy się pomostem nad jeziorem Łukie. Tu można zapoznać się ze strefowością roślinności jak ma miejsce w jeziorze eutroficznym. Ostatni odcinek kładki oraz pomost widokowy są przystosowane do zwiedzania przez osoby niepełnosprawne ruchowo.
7.5.12	Ścieżka „Żółwik”	teren Ośrodka Dydaktyczno – Muzealnego Poleskiego Parku Narodowego w Załuczu Starym	Długość około 0,5 km. Ścieżka przeznaczona jest dla najmłodszych gości Parku. Przedstawia m. in. strukturę lasu, opisuje życie żółwia błotnego oraz prezentuje stworzony przez Park niewielki Ośrodek Rehabilitacji Zwierząt. Na trasie ścieżki umieszczono również urządzenia służące edukacji przez zabawę, między innymi skocznię, grające cymbały czy koło fortuny.
7.5.13	Ścieżka „Tropem Przyrody”	teren ogrodu dydaktycznego Ośrodka Dydaktyczno - Administracyjnego Poleskiego Parku Narodowego w Urszulinie	Ta mini-ścieżka edukacyjna przeznaczona jest dla najmłodszych i najstarszych gości Parku, a także dla osób, które z różnych przyczyn nie są w stanie pokonać dłuższych tras. Mogą ją również odwiedzić grupy zorganizowane odbywające zajęcia w Ośrodku Dydaktyczno-Administracyjnym PPN. Ścieżka znajduje się na terenie ogrodu dydaktycznego przy OD-A w Urszulinie i wyposażona jest w urządzenia edukacyjne poświęcone wybranym gatunkom zwierząt oraz atrakcjom przyrodniczym Poleskiego Parku Narodowego. Tutaj można bliżej poznać łąsie i ich zwyczaje, bawić się w chowanego z wiewiórkami i łasicami oraz zobaczyć, w jakich domkach mieszkają ptaki.
7.5.14	Szlak Trzech Kultur	Włodawa miasto	Szlak rozpoczyna się od Kościoła Parafii p. w. św. Ludwika i Klasztoru Paulinów, następnie prowadzi do Cerkwi Prawosławnej p. w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny, dopełnieniem szlaku jest Wielka Synagoga Włodawska, Mała Synagoga i dom pokahalny oraz tzw. „Czworobok”, czyli kramnice, dawne jatki i kramy zlokalizowane na włodawskim Rynku.

8. IMPREZY KULTUROWO-REKREACYJNE

ważniejsze cykliczne imprezy kulturalne i rekreacyjne promujące walory obszaru

Uwaga:

schematyczne położenie poszczególnych imprez na terenie WOF przedstawia Plansza nr 08: IMPREZY KULTURALNO-REKREACYJNE zamieszczona na końcu opracowania

lp.	impreza	lokalizacja i termin	charakterystyka (krótki opis)
HANNA			
8.1	Pożegnanie Nadbużańskiego Lata	Gmina Hanna, miejscowość Hanna sierpień – impreza cykliczna	Impreza dwudniowa z wieloma atrakcjami: między innymi konkursy, zabawy i gry, wiele nagród, wystaw i prezentacji, degustacji regionalnej kuchni, występy artystyczne. W imprezie uczestniczy do 2000 osób.
8.2	Imieniny Hanny	Gmina Hanna, miejscowość Hanna lipiec – impreza cykliczna	Impreza „Imieninowa” z wieloma koncertami. W imprezie uczestniczy do 1000 osób.
HAŃSK			
8.3	Dzień Pszczelarza	Gmina Hańsk, Hańsk Pierwszy lipiec – impreza cykliczna	W programie imprezy znajduje się konferencja naukowa dla pszczelarzy, koncerty zespołów i kapel ludowych, targi sztuki ludowej, miodu i artykułów pszczelarskich, pokazy, degustacje i wystawy.
8.4	Sobotki Hańskie	Gmina Hańsk, wybrana miejscowość z terenu gminy Hańsk czerwiec – impreza cykliczna	Impreza tradycji i wierzeń sobótkowych z wieloma koncertami, warsztatami, zabawami i grami dla dzieci i dorosłych.
RUDA-HUTA			
8.12	„Bolkowanie”	Gmina Ruda-Huta, miejscowość	Impreza imieninowa Dębu Bolko w ramach, której

		Hniszów sierpień – impreza cykliczna	organizowane są m.in.: - Rajdy rowerowe, - Spływy kajakowe rzeką Uherką i Bugiem, - Biegi przełajowe, - Zawody wędkarskie, - Turniej piłki siatkowej, - Koncerty zespołów, - Nadbużańska Akademia Smaku.
8.13	„Wyżyna Teatralna”	Gmina Ruda-Huta, miejscowość Rudka – impreza cykliczna	„Wyżyna Teatralna” ma charakter spotkań najciekawszych teatrów zarówno z terenu województwa lubelskiego jak i z pozostałych regionów Polski, oprócz prezentacji scenicznych prowadzone są warsztaty dla instruktorów i uczestników festiwalu, ponadto rok rocznie gwarantujemy liczne niespodzianki i wypoczynek w klimacie teatru.
SOSNOWICA			
8.18	Plener Malarski	Gmina Sosnowica – Sosnowica Lipiec – impreza cykliczna	Międzynarodowy plener malarski. Zaproszeni artyści i twórcy ludowi z Polski oraz z zagranicy (m.in. z Ukrainy, Węgier i innych krajów) podczas pleneru malują obrazy oraz prowadzą warsztaty dla młodzieży. Tradycja plenerów jest ich wernisaż połączony z festynem gminnym. Wystawę obrazów można oglądać w Gminnym Ośrodku Kultury w Sosnowicy oraz w Urzędzie Gminy.
STARY BRUS			
8.5	Jarmark Holeński	Gmina Stary Brus, miejscowość Hola lipiec – impreza cykliczna	Impreza o charakterze religijno- etnograficznym popularyzująca dorobek kulturowy Powiatu Włodawskiego (wystawy rękodziela i rzemiosła artystycznego, występy zespołów ludowych) od lat przyciąga wiele tysięcy uczestników (3000).
URSZULIN			
8.7	Eko – Fest Dni Kultury Ekologicznej	Gmina Urszulin, miejscowość Urszulin lipiec – impreza cykliczna	Festyn ekologiczny, który ma na celu promocję życia w zgodzie z ekologią.
8.8	Ogólnopolski Bieg Ekologiczny	Gmina Urszulin impreza cykliczna	To jedna z popularniejszych imprez w kraju. W 20-letniej historii biegów startowało już ponad 10 tysięcy zawodników z różnych stron Polski. Zawody na kilku dystansach i w kilku kategoriach wiekowych.
8.9	Polesie Na Dwóch Kółkach	Urszulin i teren gminy	Festyn rowerowy, maraton rowerowy, organizowany cyklicznie co rok.
8.9a	Rajd rowerowy „Szlakami żółwia”	teren Poleskiego Parku Narodowego, impreza cykliczna, maj 2-dniowa	rajd organizowany przez PPN. Impreza ma charakter otwarty o zasięgu ogólnokrajowym. Program rajdu obejmuje przejazd rowerem wyznaczonymi przez organizatora trasami oraz wykonanie zadań z zakresu wiedzy przyrodniczej. Trasy prowadzą zarówno po drogach gruntowych, polnych, leśnych jak i asfaltowych.
8.9b	Rajd rowerowy „Rowerem przez bagna PPN”	teren Poleskiego Parku Narodowego, impreza cykliczna, sierpień	rajd organizowany przez PPN. Impreza ma charakter otwarty o zasięgu ogólnokrajowym. Program rajdu obejmuje przejazd rowerem wyznaczonymi przez organizatora trasami oraz wykonanie zadań z zakresu wiedzy przyrodniczej. Trasy prowadzą zarówno po drogach gruntowych, polnych, leśnych jak i asfaltowych.
8.9c	Rajd rowerowy „Nałęcz”	lokalizacja i termin – teren Poleskiego Parku Narodowego, impreza cykliczna, październik	rajd organizowany przez PPN, impreza ogólnokrajowa o charakterze zadaniowym. Jest skierowany do dzieci i młodzieży ze szkół podstawowych i gimnazjalnych. Celem tej imprezy edukacyjnej jest przybliżanie zasobów przyrody i kultury Polesia oraz propagowanie zdrowego i przyjaznego środowisku stylu życia.
WŁODAWA GMINA			
8.6	Dzień Pamięci Ofiar	Gmina Włodawa, miejscowość	W programie wydarzenia znajduje się prezentacja

	Holocaustu	Sobibór kwiecień – impreza cykliczna	multimedialna nt. obozu zagłady w Sobiborze, konkurs plastyczny i fotograficzny dotyczący miejsc pamięci oraz wykład o ofiarach obozu zagłady w Sobiborze.
8.14	Festiwal Piosenki Dziecięcej i Młodzieżowe - Białe	Gmina Włodawa, miejscowość Okuninka nad Jeziorem Białym czerwiec – lipiec – impreza cykliczna organizowana co roku od 20 lat.	Głównym celem Festiwalu jest prezentacja umiejętności artystycznych dzieci i młodzieży z terenu Lubelszczyzny i województw ościennych. Uczestnicy walczą o złotą, srebrną i brązową łódkę w trzech kategoriach wiekowych i w kategorii zespół. Oceną zmagających wokalnych zajmuje się profesjonalne jury. Oprócz konkursu, uczestnicy mogą brać udział w warsztatach wokalnych i seminariach, prowadzonych przez członków komisji konkursowej. Impreza odbywa się w Okunince nad Jeziorem Białym. Atmosfera miejsca sprzyja miłemu rozpoczęciu wakacji.
8.15	Weekend Z Krokodylem	Gmina Włodawa, miejscowość Okuninka nad Jeziorem Białym trzeci weekend lipca – impreza cykliczna organizowana co roku od 15 lat.	Patronem imprezy jest krokodyl – wizytówka Okuninki i Jeziora Białego. Moc atrakcji i całonocna dobra zabawa od lat przyciąga rzesze turystów.
WŁODAWA MIASTO			
8.16	Festiwal Trzech Kultur	Miasto Włodawa, wrzesień – impreza cykliczna	Festiwal Trzech Kultur jest jedynym w Polsce trzydniowym wydarzeniem artystycznym promującym miejscową tradycję pogranicza kultur, tolerancji i współżycia wyznawców katolicyzmu, prawosławia i judaizmu. Festiwalowe koncerty, z udziałem znakomitych wykonawców, odbywają się w zabytkowych świątyniach Włodawy trzech wyznań. Niezmienny jest układ merytoryczny festiwalu. Piątek – to dzień poświęcony tradycji kultury żydowskiej, sobota – prawosławnej, niedziela – katolickiej.
8.17	Poleskie Lato Z Folklorem	Miasto Włodawa, lipiec – impreza cykliczna	Poleskie lato z folklorem jest międzynarodowy festiwalem muzycznym i tanecznym kapel ludowych. Odbywa się corocznie w lipcu, czyli w środku wakacyjnego sezonu turystycznego. Rozpoczyna się uroczystą paradą wszystkich uczestników festiwalu ulicami miasta. Podczas przemarszu artyści popisują się przed zebranymi mieszkańcami swoimi umiejętnościami muzycznymi i tanecznymi. Następnie reprezentacje najdalszych krajów świata przybywają do amfiteatru, na którego scenie odbywają się występy. Jest to przegląd kapel, a nie ich konkurs więc nie ma przyznawanych miejsc. Przyznaje się jednak różne nagrody, takie jak nagroda publiczności czy dla najmłodszego uczestnika, a także wybierana jest "MISS festiwalu". Podczas długiej historii tego festiwalu wystąpiły w nim zespoły z wielu krajów świata (Peru, USA, Chiny, Izrael, Azerbejdżan, Kostaryka) i niemal wszystkich krajów Europy.
WOLA UHRUSKA			
8.10	Europejskie Dni Dobrosąsiedztwa	Gmina Wola Uhruska, miejscowość Zbereże-Adamczuki sierpień – impreza cykliczna	W ramach EDD funkcjonuje przez kilka dni most pontonowy na rzece Bug – piesze przejście graniczne Zbereże – Adamczuki (Ukraina), organizowane są międzynarodowe konferencje, seminaria i forum, rajdy rowerowe, rajdy konne, spływy kajakowe, bieg transgraniczny, festyny, Jarmark Nadbużański, zawody wędkarskie, transgraniczny turniej piłkarski służb mundurowych, występy zespołów i inne imprezy kulturalne. Część imprez zlokalizowana jest bezpośrednio przy przejściu oraz gminie Wola Uhruska, pozostała część w sąsiednich gminach oraz na Ukrainie.
8.11	Międzynarodowy Plener Plastyczny „Kresy 92”	Gmina Wola Uhruska, miejscowość Wola Uhruska	Międzynarodowy plener malarski i rzeźbiarski. Zaproszeni artyści i twórcy ludowi z Polski oraz z

		okres wakacji – impreza cykliczna coroczna czas trwania około 2 tygodnie. Aktualnie zmianie może ulec cykl imprezy na co 2 lata	zagranicy (m.in. z Ukrainy, Białorusi i innych krajów) podczas pleneru tworzą rzeźby oraz malują obrazy. Większość prac rzeźbiarskich można później spotkać na ulicach Woli Uhruskiej, a obrazy obejrzeć w Urzędzie Gminy Wola Uhruska, Gimnazjum im. Jana Pawła II w Woli Uhruskiej oraz Gminnym Ośrodku Sportu i Rekreacji. Tradycja plenerów jest ich zakończenie festynem połączonym z wystawą wykonanych rękodzieł, także tych z lat poprzednich.
WYRYKI			
8.19	Wyrykowski Jarmark Leśny	Wyryki Połud, okres wakacji – impreza cykliczna jednodniowa.	Wyrykowski Jarmark Leśny to impreza, która w szczególności podkreśla specyfikę Gminy Wyryki, fakt, iż jest ona najbardziej leśną gminą Powiatu Włodawskiego. Celem imprezy jest przede wszystkim podkreślenie, jak wielkim bogactwem jest środowisko naturalne oraz uświadomienie jej uczestnikom w jaki sposób można wykorzystać walory przyrody i zrozumieć, jak w odpowiedzialny i ekologiczny sposób czerpać z niej korzyści. Ponadto impreza jest propozycją na aktywne spędzenie czasu wolnego dla wszystkich mieszkańców Województwa Lubelskiego. Co więcej, liczne konkursy i zabawy przyczynią się do edukacji na temat ochrony przyrody, zacieśniania więzów z otaczającą nas przyrodą. Rokrocznie organizowana jest ważnym elementem życia kulturalnego i wspaniałym momentem do eksponowania walorów przyrodniczych gminy.

9 OBIEKTY I TERENY NIEWYKORZYSTYWANE

ekty/tereny o wysokim potencjale dla rozwoju turystyki ale obecnie niewykorzystane: potencjalne rekreacyjne zbiorniki wodne, tereny/obiekty niewykorzystywane (zdegradowane) przeznaczone do rewitalizacji pod funkcję turystyczną

Uwaga:

schematyczne położenie poszczególnych obiektów na terenie WOF przedstawia Plansza nr 09: OBIEKTY I TERENY NIEWYKORZYSTYWANE zamieszczona na końcu opracowania

lp.	typ obiektu	lokalizacja	charakterystyka	obecne użytkowanie i stan techniczny	na jakie ewentualne funkcje turystyczne może być on wykorzystany
HANNA - BRAK					
HAŃSK					
9.1	Budynek po byłej oborze	gm. Hańsk m. Hańsk Pierwszy	Budynek po byłej oborze w centrum miejscowości, obecnie nie użytkowany		Zagospodarowanie obiektu na cele siedziby muzeum regionalnego
STARY BRUS - BRAK					
SOSNOWICA					
9.2	Budynek po szkole	gm. Sosnowica m. Pieszowola obiekt położony w okolicy parku i lasu w ustronnym miejscu	Część budynku po szkole, budynek do remontu, nie jest użytkowany		zagospodarowanie obiektu na cele muzeum regionalnego/ szkoły rzemiosł.
9.3	Jezioro Czarne	gm. Sosnowica zachodnia część	Obecnie jezioro jest użytkowane głównie na potrzeby wędkarzy (charakterystyka jeziora		Zagospodarowanie jeziora na cele rekreacyjne.

			patrz tabela Wody Powierzchniowe). Jezioro nie posiada piaszczystej plaży i innej infrastruktury turystycznej (poza polem namiotowym)	
9.4	Jezioro Tomaszne	gm. Sosnowica zachodnia część	Pomimo sprzyjających warunków jezioro nie jest obecnie zagospodarowane turystycznie (charakterystyka jeziora patrz tabela Wody Powierzchniowe). Jezioro nie posiada piaszczystej plaży i innej infrastruktury (poza polem namiotowym) i jest użytkowane wyłącznie przez wędkarzy	Zagospodarowanie jeziora na cele rekreacyjne.
URSZULIN				
9.5	Teren po byłym obiekcie sportowym	gm. Urszulin m. Grabniak teren położony nad jeziorem Rotcze	Teren po byłym obiekcie sportowym użytkowany obecnie jako pastwisko,	Zagospodarowanie terenu na cele rekreacyjne (usługi gastronomiczne, wypożyczalnia sprzętu wodnego, pole namiotowe, teren inwestycyjny pod budowę ośrodka sportowo – wypoczynkowego)
RUDA-HUTA				
9.6	Nie użytkowany budynek	gm. Ruda-Huta m. Ruda-Huta obiekt położony przy ul. Targowej	Budynek dwukondygnacyjny o pow. ok 520 m2, stan techniczny dobry	Zagospodarowanie obiektu na cele Gminnego Ośrodka Kultury (gmina posiada dokumentację techniczną)
WŁODAWA GMINA - BRAK				
WŁODAWA MIASTO				
9.7	Obiekty poprzemysłowe wraz z otoczeniem w mieście Włodawa tzw. „Stara Kafłarnia”	tereny położone w mieście Włodawa pomiędzy rzeką Bug a rzeką Włodawka przy ul. Mostowej	Obecnie teren opuszczony, istniejąca zabudowa poprzemysłowa podlega degradacji (część obiektów w bardzo złym stanie technicznym)	Zagospodarowanie obszaru na cele turystyczno – kulturalne. Planuje się realizację amfiteatru (max. ok 900 miejsc) wraz z pełnym zapleczem (pomieszczenia dla artystów, obiekty gastronomiczne, zespół sanitarny pokoje gościnne itd.). Ponadto zakłada się realizację zaplecza dla przystani kajakowej na rzece Włodawce (magazyny dla kajaków, pomieszczenia socjalno -sanitarne itd.).
WYRYKI				
9.8	Wyryki - lokal przejęty od Starostwa Powiatowego we Włodawie (dawny posterunek Policji)	gm. Wyryki m. Wyryki lokal znajduje się nad Bankiem Spółdzielczym w Wyrykach	Stan techniczny dobry o pow. ok. 134 m²,	Zagospodarowanie obiektu na cele Gminnego Ośrodka Kultury

DELIMITACJA OBSZARU**1. EWALUACJA I WALORYZACJA WŁODAWSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO**

Opracowana analiza potencjału turystyczno-rekreacyjnego umożliwia dokonanie syntetycznej ewaluacji i waloryzacji jej głównych elementów składowych, spośród których wyodrębniono następujące kategorie:

- 1.1 zasoby środowiska kulturowego**
- 1.2 baza noclegowa**
- 1.3 zainwestowanie turystyczne**
- 1.4 infrastruktura wspomagająca (obiekty kultury, sportu i rekreacji)**
- 1.5 tereny lokalizacji cyklicznych imprez kulturowo-rekreacyjnych**
- 1.6 obiekty/tereny wskazane przez gminy do wykorzystania na funkcję turystyczno - rekreacyjną**
- 1.7 tereny chronione**
- 1.8 dostępność komunikacyjna**
- 1.9 szlaki turystyczne**

Poszczególnym kategoriom przypisane zostały następujące wartości lub oznaczenia:

1.1 zasoby środowiska kulturowego

- ⤴ 1 obiekt położony w danym obszarze
- ⤴ 2-3 obiekty położone w danym obszarze
- ⤴ powyżej 4 obiektów położonych w danym obszarze

1.2 baza noclegowa (liczba miejsc noclegowych ogółem w tym miejsca całoroczne)

- ⤴ 1-50 miejsc noclegowych zlokalizowanych w danym obszarze
- ⤴ 51-100 miejsc noclegowych zlokalizowanych w danym obszarze
- ⤴ 101-300 miejsc noclegowych zlokalizowanych w danym obszarze
- ⤴ powyżej 2000 miejsc noclegowych zlokalizowanych w danym obszarze

1.3 zainwestowanie turystyczne

- ⤴ **niskie** – potencjał turystyczny danego obszaru wykorzystany jest tylko w niewielkim stopniu (infrastruktura o niepełnym programie podstawowym, często także niskie standardy istniejącej infrastruktury)
- ⤴ **średnie** – potencjał turystyczny danego obszaru wykorzystany jest w niepełnym stopniu (infrastruktura tylko o programie podstawowym, część istniejącej infrastruktury nie spełnia obowiązujących standardów)
- ⤴ **wysokie** – potencjał turystyczny danego obszaru wykorzystany jest w stopniu wysokim (bogaty i różnorodny program funkcjonalno-użytkowy, przeważająca część istniejącej infrastruktury spełnia obowiązujące standardy)

1.4 infrastruktura wspomagająca

- ⤴ 1-2 obiekty o różnym przeznaczeniu położone w danym obszarze
- ⤴ 3-5 obiektów o różnym przeznaczeniu położonych w danym obszarze
- ⤴ powyżej 6 obiektów o różnym przeznaczeniu położonych w danym obszarze

1.5 tereny lokalizacji cyklicznych imprez kulturowo-rekreacyjnych**1.6 obiekty/tereny wskazane przez gminy do wykorzystania na funkcję turystyczno-**

rekreacyjną

1.7 tereny chronione

w granicach WOF wyznaczone zostały wszystkie obszary cenne przyrodniczo bez wyróżniania poszczególnych typów

1.8 dostępność komunikacyjna

- ⤴ pasma głównych arterii komunikacyjnych (drogi krajowe, wojewódzkie) o szerokości ok. 3 km, dostępność piesza w przedziale 15-20 minut w każdą stronę
- ⤴ dostępność komunikacyjna od stacji kolejowych o szerokości ok 3 km, dostępność piesza w przedziale 15-20 minut

1.9 szlaki turystyczne

- ⤴ szlaki turystyczne lądowe
- ⤴ szlaki turystyczne wodne

Przedstawione kategorie wraz z przypisanymi im wartościami i oznaczeniami mają swoje odzwierciedlenie graficzne na **Planszy nr 10 Delimitacja Obszaru**.

2. DELIMITACJA WŁODAWSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO

Analiza potencjału turystyczno-rekreacyjnego obszaru wraz z syntetyczną ewaluacją i waloryzacją jej głównych elementów składowych stanowiła podstawę dla przeprowadzenia delimitacji obszaru, w ramach której przestrzennie wydzielone zostały następujące składowe:

2.1 ośrodki aktywności turystycznej – miejscowości, zbiorniki wodne wraz z terenami przyległymi, intensywnie wykorzystywane na potrzeby turystyki i rekreacji, posiadające kluczowe znaczenie dla rozwoju tej funkcji w obszarze.

2.2 ośrodki obsługi ruchu turystycznego– miejscowości położone w obszarze pasma aktywności turystycznej w głównej mierze wspomagające rozwój turystyki. W ośrodkach tych zlokalizowane są podstawowe elementy infrastruktury turystycznej typu: baza noclegowa, gastronomiczna oraz transportowa. Ponadto usytuowane są tam obiekty infrastruktury towarzyszącej: obiekty handlowe, usługowe, rozrywkowe, kulturalne i sportowe, pozwalające podnieść atrakcyjność danego obszaru oraz w pełni wykorzystać jego walory.

2.4 główne pasmo aktywności turystycznej – obszar w największym potencjale dla rozwoju typowych form turystyki i rekreacji obejmujący główne ośrodki obsługi ruchu turystycznego oraz główne ośrodki aktywności turystycznej.

2.5 strefy aktywności turystycznej – wyodrębniony obszar odznaczający się specyficznymi cechami (np. lokalizacja, walory przyrodniczo-krajobrazowe, walory kulturowe) posiadający szczególne uwarunkowania dla rozwoju danych form turystyki.

2.6 główne kierunki powiązań – tereny stykowe, gdzie występują największe powiązania funkcjonalno-przestrzenne, np. dolina rzeki Bug, obszar pojezierza Łęczyńsko – Włodawskiego. Na terenach tych powinna nastąpić integracja działań związanych z zagospodarowywaniem na potrzeby turystyki i rekreacji.

2.1 ośrodki aktywności turystycznej– wyznaczono następujące składowe:

- ✧ **ośrodek miasto Włodawa** – pełni także funkcje ośrodka obsługi ruchu turystycznego (patrz powyżej) uwarunkowania lokalizacyjne (czyli położenie nad rzeką Bug), krajobrazowe i kulturowe (zachowany historyczny układ urbanistyczny, zabytkowe obiekty pokazujące wielokulturowość regionu, siedziba Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodaskiego, atrakcyjna infrastruktura sportowo-rekreacyjno-kulturowa) powodują, iż miasto wraz z najbliższym otoczeniem stanowi atrakcję turystyczno-rekreacyjną
- ✧ **ośrodek Wola Uhruska** – pełni także funkcje ośrodka obsługi ruchu turystycznego (patrz powyżej) uwarunkowania lokalizacyjne i krajobrazowe (bliskość rzeki Bug, malownicza rzeźba terenu, sąsiedztwo obszarów cennych przyrodniczo, położenie na przebiegu szlaków turystycznych), rozbudowana baza turystyczno-rekreacyjna, strzeżone kąpielisko na starorzeczu Bugu, wypożyczalnia sprzętu pływającego, wypożyczalnia rowerów, zespoły boisk do gier i zbań, przystań na rzece Bug, uwarunkowania historyczne (ośrodek pełnił funkcję ośrodka lotniskowego już w okresie dwudziestolecia międzywojennego) powodują, że miejscowość „sama w sobie” stanowi atrakcję turystyczno-rekreacyjną.
- ✧ **ośrodek Okuninka** – miejscowość położona nad jeziorem Białe w odległości ok. 5 km na południe od miasta Włodawa w tzw. „strefie włodawskiej”. Najbardziej zagospodarowana turystycznie wieś we wschodniej Polsce, gdzie zlokalizowanych jest ponad 80 ośrodków wypoczynkowych (ok. 6 tys. miejsc noclegowych) i 15 pól namiotowych. Na podkreślenie zasługuje to, iż znaczna część bazy noclegowej to obiekty nowe lub gruntownie zmodernizowane, często całoroczne, odpowiadające współczesnym standardom. Całość dopełniają liczne punkty gastronomiczne i usługowe. Ośrodek stanowi wizytówkę WOF.
- ✧ **ośrodek Zagłębcze** – położony w zachodniej części obszaru (gm. Sosnowica) w pobliżu drogi wojewódzkiej nr 820 w obszarze tzw. „strefy jezior”. Ośrodek obejmuje jezioro Zagłębcze wraz z terenami przyległymi, w tym miejscowości Zamłyniec i Lejno. Intensywnie użytkowany w sezonie letnim (charakterystyka ośrodka - patrz Analiza Potencjału Turystyczno-Rekreacyjnego Obszaru, TABELA NR3 Obszary Rekreacyjno-Turystyczne).
- ✧ **ośrodek Grabniak** – położony w zachodniej części obszaru (gm. Urszulin) w pobliżu drogi krajowej nr 82 (odległość ok. 4 km) w obszarze tzw. „strefy jezior”. Ośrodek obejmuje jezioro Rotcze wraz z terenami przyległymi, w tym miejscowość Grabniak. Intensywnie użytkowany w sezonie letnim (charakterystyka ośrodka - patrz Analiza Potencjału Turystyczno-Rekreacyjnego Obszaru, TABELA NR3 Obszary Rekreacyjno-Turystyczne).
- ✧ **ośrodek Sumin** – położony w zachodniej części obszaru (gm. Urszulin) w pobliżu drogi krajowej nr 82 (odległość ok. 4 km) w obszarze tzw. „strefy jezior”. Ośrodek obejmuje jezioro Rotcze wraz z terenami przyległymi, w tym miejscowość Sumin. Intensywnie użytkowany w sezonie letnim (charakterystyka ośrodka - patrz Analiza Potencjału Turystyczno-Rekreacyjnego Obszaru, TABELA NR3 Obszary Rekreacyjno-Turystyczne).
- ✧ **ośrodek Wytyczno** – położony w zachodniej części obszaru (gm. Urszulin) w bezpośrednim sąsiedztwie drogi krajowej nr 82 w obszarze tzw. „strefy jezior”. Ośrodek obejmuje jezioro Wytyckie (obecnie zbiornik retencyjny) wraz z terenami przyległymi, w tym miejscowość Wytyczno. Ośrodek nie jest w tej chwili intensywnie użytkowany turystycznie, niemniej jednak ze względu na olbrzymi potencjał (największy zbiornik wodny w obszarze, który może być użyty na potrzeby turystyki i rekreacji) posiada on kluczowe znaczenie dla rozwoju WOF (charakterystyka ośrodka - patrz Analiza Potencjału Turystyczno-Rekreacyjnego Obszaru, TABELA NR3 Obszary Rekreacyjno-Turystyczne).

2.2 ośrodki obsługi ruchu turystycznego – wyznaczono następujące składowe:

- ⤴ **ośrodek miasto Włodawa** – jedyny ośrodek miejski w analizowanym obszarze, położony na przecięciu wszystkich głównych arterii komunikacyjnych (droga krajowa, drogi wojewódzkie, linia kolejowa) Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Ze względu na rangę miasta i pełnione funkcje (miasto powiatowe) występuje tam największa koncentracja obiektów turystycznej infrastruktury towarzyszącej. Na podkreślenie zasługuje to, iż znaczna ich część to obiekty nowoczesne, wielofunkcyjne, całoroczne, odpowiadające współczesnym standardom (np. basen miejski, zespoły boisk typu Orlik, biblioteka miejska, informacja turystyczna). Potencjał ten wzbogaciłoby zagospodarowanie obszaru przemysłowego „Starej Kaflarni” na cele turystyczno – kulturalne.
- ⤴ **ośrodek Sosnowica** - ośrodek gminny położony w zachodniej części WOF na skrzyżowaniu dróg wojewódzkich nr 819 i 820. Lokalne centrum turystycznej infrastruktury towarzyszącej (ośrodek kultury, hala sportowa, zespół boisk) obsługujące tzw strefę „jezior” (w tym zwłaszcza zbiornik Zagłębcze).
- ⤴ **ośrodek Urszulin** – ośrodek gminny położony w zachodniej części WOF na przebiegu drogi krajowej nr 82. Na terenie ośrodka zlokalizowane są zarówno elementy infrastruktury podstawowej jak i towarzyszącej np. Ośrodek Dydaktyczno – Administracyjny Poleskiego Parku Narodowego. Obsługuje tzw. „strefę jeziorną”, czyli w szczególności jezioro Wytyckie, Sumin i Rotcze, oraz tereny Poleskiego Parku Narodowego i Polskiego Parku Krajobrazowego.
- ⤴ **Ośrodek Stary Brus/Kołacze** - ośrodek gminny położony w centralnej części WOF na przecięciu drogi krajowej nr 82 oraz drogi wojewódzkiej nr 819. Na terenie ośrodka zlokalizowane są zarówno elementy infrastruktury podstawowej jak i towarzyszącej (skansen, Centrum Kultury, Zagroda Poleska, Sportu i Rekreacji, przystań kajakowa z zapleczem socjalno-sanitarnym). Obsługuje tzw. „strefę jeziorną”, w szczególności jezioro Wytyckie oraz zespół stawów w Starym Brusie, jak również tereny Poleskiego Parku Narodowego i Polskiego Parku Krajobrazowego. Kołacze to także punkt startowy dla spływu rzeką Włodawką.
- ⤴ **ośrodek Hanna** – ośrodek gminny położony w północnej części WOF na przebiegu drogi wojewódzkiej nr 816. Lokalne centrum turystycznej infrastruktury towarzyszącej (Gminny Ośrodek Kultury i Sportu, zespół boisk, hala sportowa, przystań kajakowa w Kuzawce nad Bugiem) obsługujące północną część „strefy nadbużańskiej”.
- ⤴ **ośrodek Wola Uhruska** - ośrodek gminny położony w południowej części WOF na przecięciu dróg wojewódzkich nr 816 i 819. Na terenie ośrodka zlokalizowane są zarówno elementy infrastruktury podstawowej (liczne kwatery agroturystyczne) jak i towarzyszącej (przyszkolne kompleksy sportowe, hala sportowa, biblioteka publiczna, ośrodek sportu i rekreacji). Ośrodek obsługuje południową część „strefy nadbużańskiej”.
- ⤴ **ośrodek Hańsk** – ośrodek gminny położony w centralnej części WOF na przebiegu drogi wojewódzkiej nr 819. Ośrodek zlokalizowany pomiędzy obszarami o najwyższych walorach środowiska przyrodniczego (Poleski Park Narodowy oraz Sobiborski Park Krajobrazowy wraz doliną rzeki Bug). Na terenie ośrodka zlokalizowane są zarówno elementy infrastruktury podstawowej jak i towarzyszącej (w tym: kompleks sportowy Orlik, gminny ośrodek kultury wraz z salą kinową, biblioteka publiczna). Ze względu na liczne obiekty turystyczne (związane głównie z turystyką kajakową) które mają być zrealizowane na terenie gminy Hańsk (oraz w gminach sąsiednich) w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne możliwości” ośrodek pełnić będzie funkcję lokalnego centrum obsługi turystyki.

2.3 główne pasmo aktywności turystycznej

- ⤴ **główne pasmo aktywności turystycznej** - obejmuje swoim zasięgiem tereny Włodawskiego

Obszaru Funkcjonalnego o największym potencjale dla rozwoju klasycznych form turystyki i rekreacji. W jego skład wchodzi: strefa włodawska, strefa jezior, strefa nadbużańska, tereny położone pomiędzy drogą krajową nr 82 (granica północna), a drogą wojewódzką nr 819 (granica południowa), obszary Poleskiego Parku Narodowego (wraz z otoczeniem) położone po wschodniej stronie drogi krajowej nr 82, tereny położone pomiędzy Chełmskim Parkiem Krajobrazowym strefą nadbużańską (wchodzące w skład gminy Ruda-Huta).

2.4 strefy aktywności turystycznej – wyznaczono następujące składowe:

- ▲ **strefa włodawska** - położona we wschodniej części obszaru, obejmując ośrodek miasto Włodawa oraz część gminy Włodawa (ośrodek Okuninka wraz z terenami przyległymi). W strefie tej występuje największa koncentracja bazy i infrastruktury turystycznej (zarówno podstawowej jak i uzupełniającej) oraz obiektów dziedzictwa kulturowego (obiekty zabytkowe, muzealne itd.). Strefa położona w obszarze o wysokich walorach przyrodniczych (rezerwat przyrody, Sobiborski Park Krajobrazowy, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000) oraz krajobrazowych (malownicza dolina rzeki Bug). Na terenie strefy przecinają się wszystkie główne arterie komunikacyjne WOF (droga krajowa, drogi wojewódzkie, linia kolejowa).
- ▲ **strefa jezior** – położona w zachodniej części obszaru, obejmuje ośrodki obsługi ruchu turystycznego: Sosnowica, Urszulin, Stary Brus/Kołacze i ośrodki aktywności turystycznej Zagłębcze, Grabniak, Sumin, Wytyckie. W strefie tej występuje największa koncentracja różnego rodzaju zbiorników wodnych (jeziora/zbiorniki retencyjne, stawy) o potencjale dla rozwoju turystyki i rekreacji. Oprócz wymienionych ośrodków aktywności turystycznej są to kompleksy stawów (zwłaszcza w obszarze Sosnowicy) oraz obiekty położone w granicach obszarów chronionych. Strefa położona w obszarze o najwyższych walorach środowiska przyrodniczego (Poleski Park Narodowy, rezerwat przyrody, Poleski Park Krajobrazowy). Główne powiązania komunikacyjne dla strefy zapewniają droga krajowa nr 82 (jej wschodnia granica) oraz drogi wojewódzkie nr 819 (jej północna granica) i nr 820 (jej zachodnia granica).
- ▲ **strefa nadbużańska** - położona we wschodniej części obszaru, obejmuje ośrodek Wola Uhruska, ośrodek miasto Włodawa oraz ośrodek Hanna. Strefa ma kształt pasma o szerokości od ok. 3 km do 10 km ciągnącego się wzdłuż rzeki Bug (na całej długości obszaru). Pasma przestrzennie i funkcjonalnie powiązane jest z rzeką Bug, która w głównej mierze decyduje o jego atrakcyjności oraz determinuje jego zagospodarowanie na potrzeby turystyki i rekreacji. Strefa położona w obszarze o wysokich walorach przyrodniczych (rezerwat przyrody, Sobiborski Park Krajobrazowy, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000) oraz krajobrazowych (zwłaszcza malownicza dolina rzeki Bug). Najważniejszą rolę dla obsługi komunikacyjnej strefy odgrywa droga wojewódzka nr 816, ciągnąca się na całej jej długości (równolegle do rzeki Bug). Ważną funkcję może pełnić także, obecnie niewykorzystywana do przewozów pasażerskich, linia kolejowa łącząca południową część strefy (gm Ruda-Huta) z centrum (gmina i miasto Włodawa).
- ▲ **strefa rozwoju funkcji uzupełniających** – strefa położona w północnej części WOF. Swoim zasięgiem obejmuje ona północną część gmin Sosnowica, Stary Brus i Włodawa, zachodnią część gminy Hanna oraz znaczną część gminy Wiryki (powyżej pasma drogi krajowej nr 82). Rozległość obszaru, bardzo mała gęstość zaludnienia oraz brak występowania przyrodniczych obszarów chronionych powodują, że strefa stanowi doskonałe miejsce lokalizacji dla funkcji uzupełniających potencjał turystyczno-rekreacyjny WOF. Chodzi tutaj zwłaszcza o funkcje terenochłonne i potencjalnie uciążliwe dla mieszkańców oraz środowiska (np. związane ze sportami motorowymi), które nie mogły być lokalizowane w innych strefach. Strefa posiada bardzo dobrą dostępność komunikacyjną. Najważniejsze dla obsługi komunikacyjnej są droga

krajowa nr 82 oraz drogi wojewódzki nr 812, nr 818 (przecinające obszar równoleżnikowo) nr 816 i 819.

2.5 główne kierunki powiązań – wyznaczono następujące składowe:

- ✦ **kierunek zachodni „parczewsko-lubartowski”** - powiązanie zagospodarowania turystycznego strefy jezior z sąsiadującymi obszarami o wysokich walorach turystyczno-rekreacyjnych położonymi w powiecie parczewskim i lubartowskim, w szczególności: obszar Parku Krajobrazowego „Pojezierze Łęczyńskie” wraz z jeziorami i stawami wokół Uścimowa, jezioro Krasne wraz obszarami przyległymi, jezioro Bialskie wraz z obszarami przyległymi, kompleks lasów Parczewskich.
- ✦ **kierunek południowo-zachodni „łęczyński”** - powiązanie zagospodarowania turystycznego strefy jezior z pozostałą częścią pojezierza łęczyńsko-włodawskiego, położoną na terenach powiatu łęczyńskiego, w tym sąsiadujące tereny w obrębie Parku Krajobrazowego „Pojezierze Łęczyńskie” wraz ze zbiornikami wodnymi wykorzystywanymi na potrzeby turystyki rekreacyjnej (jezioro Łukcze, Rogóźno, Piaseczno).
- ✦ **kierunek południowy „chełmski”** - powiązanie zagospodarowania turystycznego głównej strefy aktywności turystycznej (w obszarze gminy Ruda-Huta) z terenami Chełmskiego Parku Krajobrazowego, zwłaszcza poprzez zagospodarowanie turystyczne doliny rzeki Uherki, i zintegrowane szlaki turystyczne.
- ✦ **kierunek południowy „nadbużański”** - powiązanie poprzez zagospodarowanie turystyczne doliny rzeki Bug z gminami położnymi w jej paśmie na południe od WOF (gminy: Dorohusk, Dubienka, Horodło, Hrubieszów, Mircze, Dołhobyczów). Powiązanie poprzez zintegrowane szlaki wodne, piesze i rowerowe.
- ✦ **kierunek północny „nadbużański”** - powiązanie poprzez zagospodarowanie turystyczne doliny rzeki Bug z gminami położnymi w jej paśmie na północ od WOF (gminy: Sławatycze, Kodeń, Terespol, Rokitno, Janów Podlaski, Konstantynów). Powiązanie poprzez zintegrowane szlaki wodne, piesze i rowerowe.
- ✦ **kierunek wschodni** – powiązanie WOF z pozostałą częścią Polesia Zachodniego położoną po wschodniej stronie Bugu na terenie Białorusi (Polesie Nadbużańskie) oraz Ukrainy (Polesie Wołyńskie i Równieńskie). Ze względu na unikatowe wartości przyrodnicze i kulturowe tereny te posiadają olbrzymi potencjał turystyczno-rekreacyjny (w tym szczególnie Pojezierze Szackie), który w znaczący sposób może podnieść atrakcyjność WOF w kontekście bycia bramą eksploracji turystycznej dla pozostałej części Polesia Zachodniego. Brak przejścia granicznego, obowiązek wizowy oraz skomplikowana sytuacja polityczna (dotyczy to zwłaszcza Białorusi) powoduje, iż w chwili obecnej potencjał ten w znacznej mierze jest „zamrożony”.

Uwaga:

Opisane powyżej poszczególne elementy składowe delimitacji WOF mają swoje odzwierciedlenie graficzne na **Planszy nr 10 Delimitacja Obszaru**. Zarówno skala jak i zakres (dokument studialny – koncepcyjny) opracowania powoduje, że granice zdelimitowanych obszarów mają charakter schematyczny i stanowią punkt wyjścia dla dalszych etapów prac.

Kategoryzacja poszczególnych przestrzeni ma na celu podkreślenie ich szczególnego znaczenia dla Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego i nie odnosi się do sposobu użytkowania. Szczegółowe ustalenia odnośnie sposobu zagospodarowania terenów oraz wzajemnych relacji i powiązań między nimi zawarte być powinny w ramowym planie zagospodarowania przestrzennego WOF (patrz Wnioski i Wytyczne) oraz w zintegrowanych z nimi gminnymi

dokumentami planistycznymi, tj.: studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

III. WNIOSKI I WYTYCZNE

Zamieszczona w poprzedniej części opracowania analiza potencjału turystyczno-rekreacyjnego i dokonana na jej podstawie delimitacja potwierdzają wyjątkowe walory przyrodnicze, kulturowe, zdrowotne i estetyczno-widokowe Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Duża lesistość, urozmaicony krajobraz, obecność atrakcyjnych zbiorników wodnych oraz bogactwo przyrody powodują, że są to doskonale tereny dla rozwoju turystyki i rekreacji, w tym także turystyki aktywnej, m.in.: pieszej, rowerowej, konnej i wodnej. Kolejnym atutem omawianych terenów jest stosunkowo dobrze, jak na standardy województwa lubelskiego, rozwinięta infrastruktura turystyczna i paraturystyczna. Analiza wykazała, iż Włodawski Obszar Funkcjonalny cechuje nierównomierne i niepełne wykorzystanie posiadanego potencjału turystycznego. Skutkuje to przekroczeniem chłonności turystycznej pewnych rejonów (ośrodek Okuninka) i bardzo ograniczonym wykorzystaniem pozostałych. Ponadto analiza istniejącej bazy turystyczno-rekreacyjnej unaoczniała, że w wielu miejscach cechuje się ona stosunkowo niskim standardem, niejednokrotnie dość ubogim programem funkcjonalno-użytkowym, sezonowością oraz mało zróżnicowaną ofertą.

Dlatego też należy dążyć do aktywizacji turystycznej niewykorzystanych lub wykorzystanych tylko w niewielkim stopniu terenów o wysokich walorach dla rozwoju tejże funkcji. Działania nakierowane na dywersyfikację zagospodarowania turystycznego w obszarze pozwolą lepiej rozłożyć ruch turystyczny i poszerzyć krąg potencjalnych beneficjentów (dotyczy to zarówno samorządów jak i mieszkańców). Konieczna jest także intensyfikacja działań, nakierowanych na modernizację i rozbudowę bazy oraz infrastruktury. Za niezbędne uznaje się wykreowanie i promocję nowych markowych produktów turystycznych, przeznaczonych dla konkretnych segmentów rynku. Dotyczy to zwłaszcza turystyki aktywnej, jako że jest to najbardziej dynamicznie rozwijający się segment tej branży. Wprowadzenie bogatego programu funkcjonalno-użytkowego, atrakcyjne zagospodarowanie terenu połączone z odpowiednimi działaniami promocyjnymi w znacznym stopniu ograniczyć mogą zjawisko sezonowości, a przez to lepiej wykorzystać potencjał WOF.

Ze względu na rozległość obszaru, a także wielość powiązań funkcjonalno-przestrzennych, wynikających głównie z uwarunkowań przyrodniczych, wszelkie działania inwestycyjne we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym powinny być poprzedzone odpowiednim przygotowaniem strategicznym i planistycznym. Przed przystąpieniem do opracowania głównych dokumentów strategicznych WOF (Strategia Rozwoju oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego) niezbędne było zdelimitowanie obszaru w ramach którego zwaloryzowano przestrzeń pod kątem zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego. Wyznaczone w niniejszym opracowaniu ośrodki aktywności turystycznej, ośrodki obsługi ruchu turystycznego, pasma aktywności turystycznej, strefy aktywności turystycznej to tereny o kluczowym znaczeniu dla rozwoju turystyki i rekreacji. Jest to kapitał, który powinien być możliwie najlepiej spożytkowany.

Brak wystarczających środków powoduje, iż rozdrobnione i chaotyczne działania podejmowane na wielu obszarach jednocześnie mogą w praktyce nie przynieść żadnych wymiernych korzyści ani w skali danego podobszaru, na którym realizuje się daną inwestycję, ani w skali całego WOF. Stąd też między innymi wynikała potrzeba zdelimitowania obszarów priorytetowych. Nie oznacza to, że pozostałe tereny WOF są bez znaczenia, lecz tylko to, iż jednocześnie działania inwestycyjne w całym obszarze są w praktyce niemożliwe do realizacji.

W ramach zadań związanych z planowaniem przestrzennym zasadnym jest aby w następnej kolejności wykonane zostały następujące opracowania planistyczne:

▲ **ramowy plan zagospodarowania przestrzennego** (tzw. Plan Koordynacyjny/ Inwestycyjny w terminologii anglojęzycznej Action Plan) obejmujący obszar całego Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Plan taki stanowić będzie przestrzenne rozwinięcie celów i priorytetów (wraz z przypisanymi im kierunkami działań) Strategii Rozwoju Turystyki WOF. Celem nadrzędnym planu powinno być wypracowanie bazującego na uwarunkowaniach lokalnych optymalnego modelu zagospodarowania obszaru na cele turystyki i rekreacji wraz z uwzględnieniem głównych wytycznych dla rozwoju tej funkcji na poziomie wojewódzkim, krajowym oraz europejskim (Plan Zagospodarowania przestrzennego Województwa lubelskiego, Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju itd.). Plan pełniłby rolę koordynacyjną dla wszelkich działań inwestycyjnych, związanych z rozwojem bazy i infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej oraz stanowił wytyczną dla planistycznych dokumentów gminnych (studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego). Rozstrzygnięcia planu dotyczyć powinny nie tylko aspektu przestrzennego ale i czasowego, gdzie zagospodarowanie pewnych obszarów możliwe było dopiero po wyczerpaniu rezerw terenowych (terenów wskazanych w pierwszej kolejności pod daną funkcję). Etapowanie zagospodarowania obszaru wpływałoby także na optymalizację wydatków związanych z realizacją infrastruktury technicznej i komunikacyjnej. Plan taki pełnił by także funkcję prewencyjną.

Obszar Polesia Zachodniego jest bardzo atrakcyjny dla rozwoju turystyki i rekreacji ale jednocześnie bardzo wrażliwy na zewnętrzne czynniki degradujące. Dlatego też rozwój funkcji turystycznej musi uwzględniać ochronę walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego obszaru jako, że to one w głównej mierze decydują o jego atrakcyjności oraz wyjątkowości. Obecny brak całościowej i spójnej wizji całego WOF powoduje, iż znaczna część obszaru podlega chaotycznemu i przypadkowemu zagospodarowaniu na potrzeby turystyki i rekreacji. Taki sposób postępowania powoduje wielorakie konsekwencje: niszczenie walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego, pojawienia się szeregu patologii społecznych, polaryzacji społeczności lokalnej oraz przesadnej komercjalizacji tradycji lokalnej. Wówczas, w skrajnych przypadkach dochodzić może do zaprzeczenia pozytywnych efektów płynących z turystyki tj. możliwości dobrego wypoczynku w atrakcyjnym i bezpiecznym środowisku, poprawy zdrowia, uczestnictwa w miejscowej kulturze.

Inne potencjalne niebezpieczeństwa wyniknąć mogą z niedostosowania skali inwestycji do uwarunkowań lokalnych. Samorządy lokalne oraz mieszkańcy często postrzegają wielkie inwestycje turystyczne jako olbrzymią szansę dla rozwoju danego obszaru np. duży ośrodek wypoczynkowy o bardzo bogatym programie funkcjonalno-użytkowym. Natomiast nie zdają sobie sprawy, że większość obsługi może pochodzić z zewnątrz np. z uwagi na niewystarczające kwalifikacje mieszkańców wynikające z nieznamomości języków obcych. Ponadto ośrodek taki posiada znaczną siłę oddziaływania (analogia: supermarket versus sklepiki osiedlowe) i może przejąć znaczną liczbę potencjalnych turystów, czego efektem

negatywnym może być bankructwo lokalnych podmiotów. Pozostali zrażeni zmianą charakteru danego obszaru będą szukać wypoczynku gdzie indziej. W ostatecznym bilansie dla społeczności lokalnej suma strat znacznie przekroczy sumę zysków. Wiele z opisanych powyżej problemów nigdy by nie wystąpiło, albo wystąpiły by w ograniczonym zakresie, gdyby w obszarze opracowany został ramowy plan zagospodarowania przestrzennego. Określałby on na jakich terenach, przy minimalizacji zagrożeń dla środowiska, mogły by w określonej skali rozwijać się poszczególne gałęzie turystyki i rekreacji. Właściwie opracowany plan powinien stanowić wyważony kompromis pomiędzy wymaganiami inwestorów, często nie biorącymi pod uwagę szerszego kontekstu, a wymaganiami ochrony środowiska, być elastyczny (brać pod uwagę zmienność potrzeb) oraz umożliwiać etapowanie rozwoju.

- ▲ **kompleksowe koncepcje funkcjonalno-przestrzenne dla wybranych obszarów** o szczególnym potencjale dla rozwoju turystyki i rekreacji. Jakkolwiek nie mają one mocy prawnej stanowią one wizję i wzorzec odnośnie ich przyszłego zagospodarowania i użytkowania oraz punkt wyjścia dla opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Koncepcje mogą dotyczyć zarówno tkanki historycznej, terenów dotychczas nie zainwestowanych lub obecnie nieużytkowanych (podlegających degradacji) i przeznaczonych do rewitalizacji. Często się bowiem zdarza, że pomimo ich wysokich potencjalnych walorów nie są one w swoim dotychczasowym stanie technicznym postrzegane jako atrakcyjne miejsce dla lokalizacji nowych inwestycji. Utrwalone przez lata piętno degradacji i opuszczenia w skuteczny sposób przesłania ich walory. Tymczasem przygotowane przez zespół profesjonalistów koncepcje pomogą na nowo odkryć tam tkwiące możliwości, a zarazem stanowią skuteczny instrument marketingowo-promocyjny. Ponadto w przypadku terenów, na których zaobserwować można już działania inwestycyjne, pozwolą one stworzyć swoisty kodeks dobrego postępowania z przestrzenią.

Oczywiście, aby tak się stało, muszą być one opracowane w ścisłej współpracy z samorządami, uwzględniać możliwości finansowe i indywidualne uwarunkowania danego obszaru. Władze lokalne mają także możliwość wzmocnienia ich oddziaływania oraz implementacji poprzez realizację obiektów i przestrzeni publicznych o wysokich walorach przestrzenno-użytkowych. Działania takie połączone z promocją „wzorcowych realizacji” (ang. „best practice”) oraz akcjami edukacyjnymi mogą w dłuższej perspektywie znacząco podnieść jakość turystycznej przestrzeni Włódawskiego Obszaru Funkcjonalnego.

ZESTAWIENIE MATERIAŁÓW ŹRÓDŁOWYCH:

1. Bank Danych Lokalnych – Główny Urząd Statystyczny, dane z 2012 r.
2. Dane ankietowe dostarczone przez Gminy
3. Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin: Hanna, Hańsk, Ruda-Huta, Sosnowica, Włodawa – gmina, Wola Uhruska, Stary Brus
4. Dokumenty strategiczne gmin: Hańsk, Ruda-Huta, Sosnowica, Urszulin, Włodawa, Miasto Włodawa, Wola Uhruska, Stary Brus, Wiryki
5. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Polesia Zachodniego (2004-2013)
6. Strategia Rozwoju Powiatu Włodawskiego na lata 2008-2015
7. Planu Rozwoju sieci dróg wojewódzkich Województwa Lubelskiego na lata 2012-2020
8. Materiały uzyskane od Lokalnej Grupy Działania - Stowarzyszenie „Poleska Dolina Bugu”: foldery, mapy, *„Inwentaryzacja obszarów przeznaczonych na rozwój turystyki Nadbużańskich terenów wiejskich na terenach działalności LGD „Poleska Dolina Bugu”*
9. Mapy, foldery przewodniki turystyczne dotyczące analizowanego obszaru

Projekt pn. „Włodawski Obszar Funkcjonalny – nowy wymiar partnerstwa w polityce regionalnej”, współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna na lata 2007-2013, w ramach „Konkursu dotacji na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania miejskich obszarów funkcjonalnych”, ogłoszonego przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju realizowany jest w partnerstwie:

Lider Projektu – Gmina Miejska Włodawa

Partnerzy projektu:

Powiat włodawski
Gmina Hanna
Gmina Hańsk
Gmina Ruda-Huta
Gmina Sosnowica
Gmina Stary Brus
Gmina Urszulin
Gmina Włodawa
Gmina Wola Uhruska
Gmina Wryki

Strategia Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego została opracowana przez firmę EuroCompass Sp. z o.o. na podstawie umowy z Gminą Miejską Włodawa z dnia 04.10.2013r.

Autorzy opracowania:

Tomasz Rutkowski
Karolina Szela

Spis treści:

1. Wstęp.....	4
1.1. Funkcje dokumentu.....	4
1.2. Metodologia i proces tworzenia strategii	5
1.3. Struktura dokumentu	6
2. Uwarunkowania rozwoju turystyki na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym	9
2.1. Tendencje rozwoju turystyki	9
2.2. Inwentaryzacja turystyczna obszaru	16
2.3. System instytucjonalny, związany z turystyką	25
2.4. Analiza SWOT	29
3. Wizja, misja i cele strategiczne rozwoju turystyki na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym	30
3.1. Cel strategiczny 1. Zintegrowana oferta turystyczna.....	33
3.2. Cel strategiczny 2. Współpraca w zakresie stworzenia i rozwoju zintegrowanej oferty turystycznej.....	75
3.3. Cel strategiczny 3. Rozwój świadomości, wiedzy i umiejętności w zakresie świadczenia usług w ramach zintegrowanej oferty turystycznej	79
5. Spójność z dokumentami sektorowymi w zakresie turystyki	82
6. System realizacji strategii	84
6.1. Wdrażanie i finansowanie strategii	84
6.2. Monitoring i ewaluacja	90
7. Strategiczna Ocena Oddziaływania na Środowisko – podsumowanie.....	92
8. Spis rycin i fotografii.....	96

1. WSTĘP

1.1. Funkcje dokumentu

Idea Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego powstała w ramach projektu „Włodawski Obszar Funkcjonalny – nowy wymiar partnerstwa w polityce regionalnej”, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna na lata 2007-2013. Turystyka jest na tyle istotna dla Włodawskiego Obszaru, że przedstawiciele samorządów lokalnych postanowili opracować dokument pn. „Strategia Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego”. Potrzeba dalszego rozwoju turystyki na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym oraz konieczność opracowania strategii rozwoju turystyki wynika również z pierwszego priorytetu, określonego w Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do roku 2020: Zintegrowany rozwój turystyki.

Włodawski obszar jest niezwykle bogaty pod względem walorów przyrodniczych. Nie występują tu większe aglomeracje miejskie, zanieczyszczające powietrze. W wielu miejscach można spotkać dziewiczą przyrodę, nieskażoną przez działalność ludzką. Występują tu również dogodne warunki do uprawiania turystyki aktywnej. Ponadto obszar charakteryzuje się bogactwem kulturowym trzech kultur, związanych z religiami: katolicką, prawosławną i żydowską.

Pomimo licznych walorów turystycznych Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, ruch turystyczny na tym obszarze nie jest rozłożony równomiernie, zbyt wielka jego koncentracja w 3 lokalnych ośrodkach może doprowadzić w przyszłości do jeszcze większej dezintegracji obszaru pod względem turystycznym. Taki rozkład wynika m.in. z niedostatecznego zagospodarowania turystycznego oraz braku powiązania pomiędzy różnymi atrakcjami turystycznymi, występującymi na omawianym obszarze.

Turystyka jest dynamiczną gałęzią gospodarki o dużym wpływie na wzrost gospodarczy oraz dużym zatrudnieniu w państwach członkowskich Unii Europejskiej i w Polsce. Przemysł turystyczny stanowił w 2011 r. około 3% światowego PKB oraz 3,3% światowego zatrudnienia. Udział gospodarki turystycznej w światowym PKB szacuje się na 9,1%, zaś udział gospodarki turystycznej w światowym zatrudnieniu to około 8,7% (ok. 260 mln miejsc pracy). Ponadto, szacuje się, iż 1 miejsce pracy w sektorze turystyki generuje dodatkowo do 3-4 miejsc pracy w infrastrukturze okoloturystycznej. W Polsce udział gospodarki turystycznej w PKB ulegał w latach 2007-2011 nieznacznym wahaniom, jednak utrzymywał się na wysokim poziomie wnosząc wkład do PKB na poziomie ok. 5-6%.

Główną funkcją Strategii Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego jest zintegrowanie obszaru pod względem turystycznym z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju oraz wyznaczenie kierunków działań, które należy podjąć aby osiągnąć ten cel.

Autorzy dokumentu opierali się na materiałach, udostępnionych przez Urzędy Gmin, wchodzących w skład obszaru, ponadto wykorzystano dane, pochodzące ze źródeł wtórnych, głównie statystyki publicznej GUS. Pomocne były również materiały, pozyskane ze stron internetowych m.in. strony Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska i różnorodnych opracowań turystycznych.

Ważnym elementem, przyczyniającym się do wniosków, dotyczących kierunków rozwoju turystyki na obszarze były własne analizy i inwentaryzacje z wykorzystaniem narzędzi GIS oraz konferencje, warsztaty i badania ankietowe, prowadzone w ramach konsultacji społecznych.

1.2. Metodologia i proces tworzenia strategii

Budowanie Strategii Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego odbywało się przy pomocy metody ekspercko-partycypacyjnej. Jest ona połączeniem dwóch metod i wydaje się być najbardziej optymalnym sposobem tworzenia dokumentu o charakterze strategicznym.

Metoda ekspercko-partycypacyjna powstała na gruncie dwóch podstawowych metod tworzenia dokumentów strategicznych. Metoda ekspercka to opracowanie strategii wyłącznie przez zewnętrznych ekspertów, bez udziału społeczeństwa. Metoda partycypacyjna, zwana również uczestniczącą, polega na opracowaniu planu strategicznego w formie warsztatowej przez specjalnie powołany w tym celu zespół i pod kierunkiem zewnętrznego konsultanta. Zastosowanie metody ekspercko-partycypacyjnej przy opracowaniu dokumentu Strategii Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wyeliminowało możliwość popełnienia błędów oraz zagwarantowało wysoki stopień wiarygodności i dokładności pozyskanych danych.

Przed przyjęciem ostatecznej metodologii opracowania strategii autorzy zwrócili szczególną uwagę na znaczenie turystyki dla obszaru oraz jej przyszłe trendy rozwojowe.

Turystyka ma wymiar interdyscyplinarny, a tym samym wielosektorowo oddziałuje na:

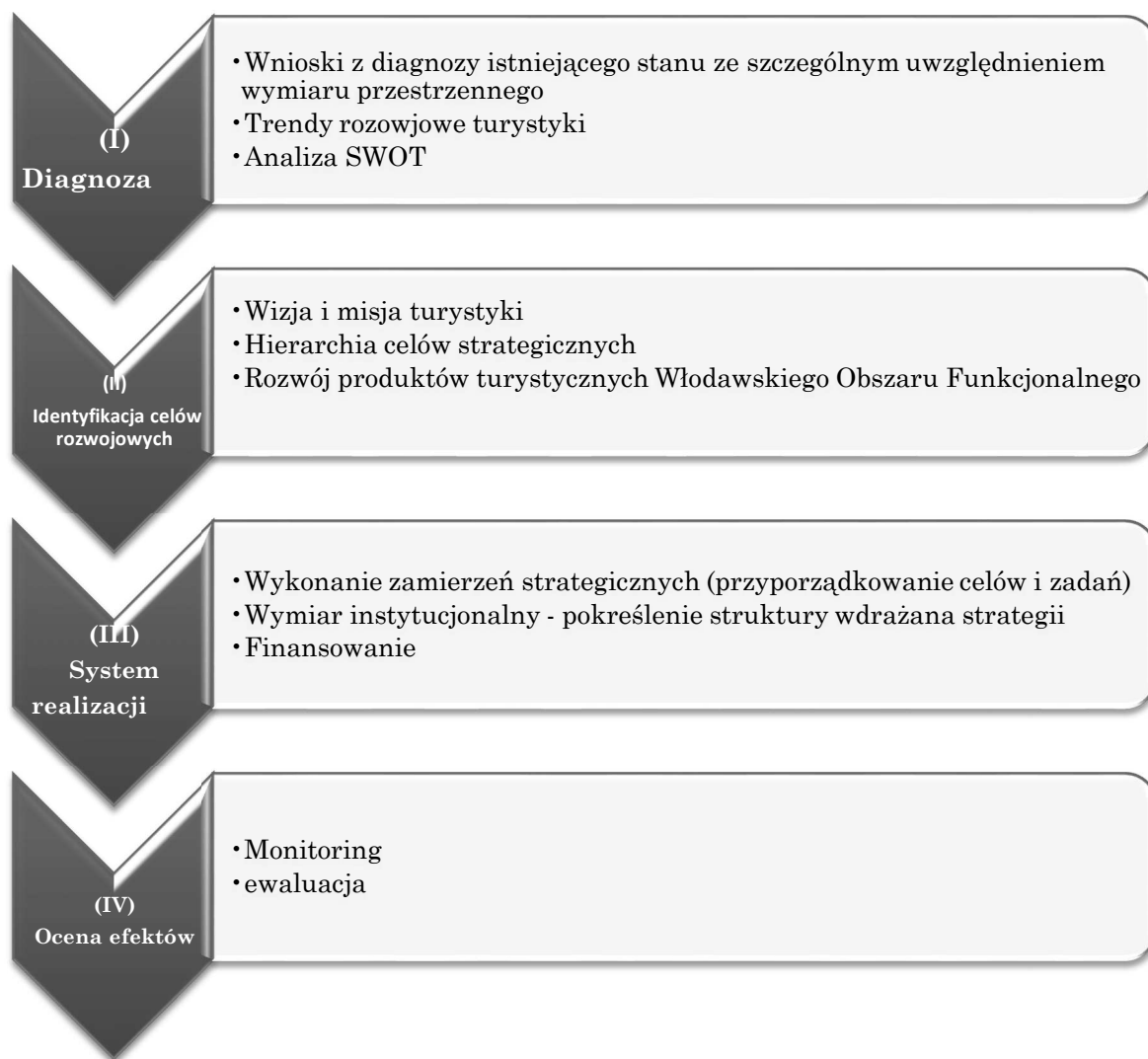
- rozwój gospodarczy (rozwój przedsiębiorczości, wzrost dochodów podatkowych, utrwalenie wizerunku obszaru jako atrakcyjnej lokalizacji gospodarczej, powodującej przyciąganie kapitału i inwestycji, podniesienie jakości usług),
- rozwój społeczny (wzrost aktywności zawodowej mieszkańców, spadek bezrobocia, podniesienie kwalifikacji i wykształcenia, poprawa warunków życia mieszkańców, zagospodarowanie czasu wolnego, wpływ na kondycję zdrowotną i ekonomiczną oraz poziom kulturalny społeczeństwa),
- rozwój kulturalny (zachowanie kulturowego dziedzictwa i tradycji, nowe wydarzenia kulturalne),
- rozwój przestrzenny (poprawa dostępności komunikacyjnej, ochrona środowiska naturalnego, wzrost estetyki obszaru),
- rozwój prawno-polityczny (rozwój współpracy międzyregionalnej w tym transgranicznej oraz międzynarodowej, rozwój społeczeństwa obywatelskiego).

Jako podstawę do planowania przyjęto również przyszłe trendy w turystyce, które odnoszą się do następujących aspektów: demografia, zdrowie, świadomość i edukacja, technologie informatyczne, transport, zrównoważony rozwój, bezpieczeństwo, czas wypoczynku, styl życia, doznania.

1.3. Struktura dokumentu

Na przyjętą logikę prac nad Strategią Rozwoju Turystyki WOF wpływ ma Priorytet 1, określony w Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do roku 2020, który brzmi: **Zintegrowany rozwój turystyki**. Wobec powyższego przyjęto następującą metodologię – schemat opracowania dokumentu:

Ryc. 1. Schemat ogólny prac i koncepcji budowy strategii

Przyjętej koncepcji prac nad dokumentem towarzyszą następujące założenia:

1. Uwzględnienie problematyki zrównoważonego rozwoju oferty turystycznej, rozciągnięcie oraz powiązanie oferty turystycznej na cały Włodawski Obszar Funkcjonalny m.in. poprzez zintegrowany produkt turystyczny w wyniku odpowiednio zaplanowanych i powiązanych działań,
2. Uwzględnienie aspektu transgranicznego,
3. Planowanie rozwoju turystyki z punktu widzenia turysty (odbiorcy),
4. Nowe podejście do planowania poprzez uwzględnienie aspektu komercyjnego, konieczność zaangażowania w proces planowania i realizacji strategii rozwoju turystyki przedsiębiorców (działania dochodowe) oraz samorządy terytorialne i organizacje pozarządowe (działania stwarzające warunki do rozwoju komercyjnych projektów).

W części I dokumentu podsumowane zostały walory turystyczne oraz stan zagospodarowania turystycznego, które zostało zinwentaryzowane w Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz w załączniku nr 1. Delimitacja WOF. Przestrzenna waloryzacja turystyczna objęła zasoby przyrodnicze, kulturowe, dostępność komunikacyjną, infrastrukturę turystyczną i paraturystyczną. Ważnym elementem było określenie modelu zachowań turysty i grupy docelowej, identyfikacja wiodącej formy turystyki na obszarze oraz przyporządkowanie potencjału turystycznego do trendów rozwojowych turystyki. Poprzez analizę SWOT nastąpiła ocena sytuacji strategicznej, która była wstępem do wyznaczania kierunków rozwoju strategicznego.

Część II określiła pożądany kierunek rozwoju turystyki do roku 2020 oraz cele strategiczne i operacyjne, przyczyniające się do jego osiągnięcia. Ważnym elementem jest proponowany schemat rodzajów turystyki na obszarze wraz z kartami budowy produktu. Zawarte w dokumencie propozycje wyróżniających się dla obszaru kategorii produktów turystycznych są wstępem do dalszych prac, które powinny być doprecyzowane w Programie operacyjnym rozwoju produktów turystycznych Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego.

W części III przyporządkowano cele do potencjalnych zadań. Ważnym elementem w tej części dokumentu są propozycje zadań zgłaszanych przez poszczególnych partnerów podczas konsultacji społecznych. Zidentyfikowane zostały również potencjalne źródła dofinansowania. Określone zostają także role i zadania partnerów na poszczególnych etapach realizacji strategii. Istotny będzie aspekt zarządzania turystyką na obszarze. Z uwagi na przyszłe trendy rozwoju turystyki model zarządzania należy wiązać w szczególności z zarządzaniem marketingowym. Proces kreowania i rozwijania zintegrowanych produktów turystycznych wymaga wyodrębnienia najsilniejszych i najaktywniejszych podmiotów, które będą w stanie podjąć wyzwania koordynacji i aktywizacji wszystkich partnerów dla realizacji wspólnie uzgodnionych celów. Stworzenie więc odpowiedniego przywództwa jest warunkiem koniecznym do zintegrowanego rozwoju turystyki i produktu turystycznego obszaru. Komisja

Europejska wskazuje przywództwo jako kluczowy czynnik powodzenia realizacji zintegrowanych działań podejmowanych przez partnerów w regionie turystycznym¹.

Ostatnia część IV dotyczy sposobu monitoringu i ewaluacji strategii rozwoju turystyki.

¹ European Comission Towards Quality Coastal Tourism, Enterprise Dierctorate – General – Tourism Unit, Bruksela 2000.

2. UWARUNKOWANIA ROZWOJU TURYSTYKI NA WŁODAWSKIM OBSZARZE FUNKCJONALNYM

2.1. Tendencje rozwoju turystyki

Z uwagi na fakt, iż motywy i potrzeby turystów są bardzo różne, wśród czynników kształtujących trendy w turystyce najczęściej wymienia się²:

- czynniki demograficzne – spadek liczby urodzin, starzenie się społeczeństwa, mniejsze gospodarstwa domowe (zwiększająca się liczba jednoosobowych gospodarstw, czyli wzrastająca liczba osób samotnych, potocznie dziś nazywanych „singlami”), rozwój procesów migracyjnych,
- czynniki ekonomiczne – im wyższy poziom PKB, tym społeczeństwo ma więcej czasu wolnego, wzrost poziomu wynagrodzeń, z tym czynnikiem istotny jest więc czas wypoczynku,
- styl i jakość życia – zwiększająca się mobilność społeczeństwa, bardziej elastyczny model pracy, podążanie w kierunku społeczeństwa „czasu wolnego” (skręcanie czasu pracy), emancypacja kobiet (dotychczas kobiety miały mniej czasu wolnego, jednak jest tendencja do wyrównywania tych różnic wobec mężczyzn; posiadanie sprzętu AGD i RTV w gospodarstwie domowym sprzyja tej sytuacji) oraz zmiana modelu rodziny (2+1, 2+0, 1+1),
- świadomość i edukacja – zwiększająca się liczba osób posiadających wszechstronne wykształcenie na poziomie wyższym i średnim,
- rozwój techniki i szybkość zastosowań innowacji (na przykład w transporcie, informatyce),
- zdrowie, bezpieczeństwo, zrównoważony rozwój i inne.

Jednym z ważniejszych aspektów, bezpośrednio przekładających się na Włodawski Obszar Funkcjonalny, jest zrównoważony rozwój. Nie należy jednak tego pojęcia mylić z eko-turystyką.

Według prognoz, konsekwencje dla turystyki w aspekcie zrównoważonego rozwoju będą następujące³:

- zyska na znaczeniu regionalny charakter destynacji,
- turyści będą bardziej preferować miejsca, w których miejscowa ludność chętnie przyjmuje rosnącą liczbę gości,
- w celu zmniejszenia kosztów zrównoważonego rozwoju, jego koszty będą w coraz większym stopniu ponosić sami turyści,

² Współczesne tendencje w rozwoju form rekreacyjnych i turystycznych, Adrian Przemysław Lubowiecki-Vikuk Małgorzata Paczyńska-Jędrycka, Poznań 2010r.

³ Europejska Komisja Turystyki, <http://www.etc-corporate.org/>

- należy wspierać projekty łączące jednocześnie rolnictwo i turystykę wiejską poprzez promowanie zrównoważonej i odpowiedzialnej turystyki na obszarach wiejskich oraz dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe, a także promować inwestycje w energię odnawialną⁴.

Dla pozostałych aspektów przewidziano następujące tendencje:

■ **Demografia:**

- wzrost popytu na jakość, wygodę i bezpieczeństwo,
- wzrost popytu na łatwy transport,
- wzrost popytu na spokojniejsze obiekty rozrywkowe (np. pola golfowe, itp.),
- wzrost popytu na produkty dla osób podróżujących pojedynczo,
- większy popyt w miesiącach przed i po sezonie,
- w marketingu należy mniej podkreślać wiek, a bardziej komfort,
- zwiększenie popytu na luksus („małe przyjemności”),
- zwiększenie popytu na produkty specjalistyczne nabywane pod wpływem impulsu,
- zwiększenie popytu na wyjazdy z miast i inne krótkie wyjazdy w okresach, które wcześniej nie były preferowane,
- wyższy poziom zainteresowania imprezami zimowymi („zimowe wakacje w słońcu”),
- turystyka dzieci i młodzieży najczęściej przejawia się w uczestnictwie tej grupy w obozach i koloniach. Dzieci i młodzież szkolna uczestniczą także w wycieczkach szkolnych (jednodniowe lub trzydniowe wyjazdy turystyczne) lub wyjeżdżają do tzw. zielonych szkół. Ze względu na to, że nie wszystkich rodziców/opiekunów stać na wspólny, rodzinny wyjazd turystyczny, popularność kolonii i obozów nie będzie maleć,
- turystyka osób starszych. Senior to konsument nastawiony na jakość, wygodę i bezpieczeństwo. Branża turystyczna powinna szczegółowo poznać jego oczekiwania, aby móc stworzyć odpowiednie oferty turystyczne. Polski turysta-senior nie jest jeszcze podmiotem większego zainteresowania, ponieważ jego możliwości nabywcze (zdaniem branży) są relatywnie najniższe wśród innych grup konsumentów. Najczęściej spotykane oferty turystyczne przeznaczone dla osób starszych dotyczą form turystyki zdrowotnej (w tym uzdrowiskowej), pielgrzymkowej, religijnej, sentymentalnej, krajoznawczej, aktywnej (jeśli stan zdrowia na to pozwala) oraz wypoczynkowej. W najbliższym okresie seniorzy będą coraz starsi wiekiem i ciałem, ale jednocześnie coraz młodszy duchem,
- turystyka osób samotnych/„singli” charakteryzuje się tym, że segmentem docelowym dla branży turystycznej jest samotna część społeczeństwa. Wśród perspektyw rozwoju polskiej turystyki widoczna jest tendencja do wzmożonej aktywności samotnych turystów. Podróżować będą indywidualnie z nastawieniem na wysiłek i aktywność ruchową; choć obecnie preferują jednak bierny wypoczynek, na przykład leżakowanie na plaży, korzystanie z kąpieli słonecznych, krótkie spacery. Najczęściej odwiedzanym regionem w Polsce jest region nadmorski (Kołobrzeg, Sopot,

⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) KOM (2011) 627

Mielno/Koszalin). „Single” stawiać będą na jakość i cenę proponowanych im usług, a także będą oczekiwać nowych przeżyć i doświadczeń.

■ **Zdrowie:**

- kierunki podróży postrzegane jako mniej zdrowe będą rzadziej wybierane niż dotychczas,
- popyt na wakacje oferujące wyłącznie kąpiele słoneczne będzie nadal malał. Obecnie turyści zaczynają uprawiać turystykę z nastawieniem na rozrywkę, podniecenie i edukację, tzw. 3E (entertainment, excitement, education), co zastępuje ideę biernego wypoczynku w stylu 3S (sun , sand, see),
- coraz popularniejsze będą wakacje aktywne lub oferujące aktywny wypoczynek, a popyt na obiekty spełniające to zapotrzebowanie będzie nadal wzrastał,
- popyt na produkty związane z odnową biologiczną (sanatoria i ośrodki rekreacyjne) będzie wzrastał,
- turystyka zdrowotna jest jednym z istotnych trendów rozwoju współczesnej turystyki, bowiem związana jest ze wzrostem świadomości człowieka w kwestii dbałości o własne zdrowie i sylwetkę oraz z modą na aktywne spędzanie czasu wolnego. Turystyka zdrowotna definiowana jest jako wyjazd na dobę lub dłużej poza miejsce zamieszkania w celu regeneracji zdrowia fizycznego, psychicznego, korekcji urody, a także poddania się zabiegom i operacjom w klinikach dokonujących naboru pacjentów poprzez reklamę w turystyce. Turystyka zdrowotna obejmuje nie tylko turystykę uzdrowską, ale również – coraz popularniejszą – turystykę medyczną oraz turystykę SPA i wellness. Do miłośników turystyki zdrowotnej zaliczają się nie tylko ludzie schorowani, starsi, ale ostatnimi czasy coraz większa grupa młodych turystów chcących poprawić stan swojego zdrowia, samopoczucia, siłę witalną, urodę bądź zwalczyć jakiś nałóg (palenie tytoniu, nadużywanie alkoholu, pracoholizm).

■ **Świadomość i edukacja:**

- wzrost popytu na produkty specjalistyczne,
- bardziej widoczne włączenie elementów sztuki, kultury i historii do imprez zorganizowanych i wakacji indywidualnych,
- potrzeba lepszego i bardziej kreatywnego przekazywania informacji,
- w turystyce kulturowej podstawowym motywem wyjazdu jest chęć zwiedzenia obiektów kulturowych, takich jak: miejsca historyczne i archeologiczne, pałace, zamki, muzea, galerie, parki i ogrody, obiekty sakralne, lub/i uczestnictwo w różnego rodzaju imprezach (mega-wydarzeniach: zarówno kulturowych, jak i sportowych). Z badań wynika, iż turystyka kulturalna jest bardzo modna i jest określona mianem „hitowy produkt przyszłości”. Europejska Komisja Turystyki wskazała także, iż w świetle współczesnych trendów widoczny będzie wzrost uczestnictwa Europejczyków w turystyce kulturowej. Można w przyszłości tworzyć takie oferty turystyczne, które będą zaspokajały – jednocześnie – potrzeby kulturowe, relaksu i rozrywki konsumentów. Współcześni turyści będą wybierać imprezy, w których istotną rolę odgrywają: sztuka, kultura i historia, tzn. imprezy o walorach edukacyjnych i związanych z rozwojem duchowości,

- turystyka wypoczynkowa (wczasowa, w tym weekendowa) jest wciąż dość popularną formą turystyki. Turystyka weekendowa jest popularną formą turystyki krótkoterminowej, w niezbyt dużej odległości od miejsca zamieszkania. Turystyka krótkoterminowa w Polsce utrzymuje się na wysokim poziomie. Najbardziej natężony ruch turystyki weekendowej przypada na wiosnę i jesień, głównie na maj, czerwiec oraz wrzesień i październik, czyli poza ścisłym sezonem wakacyjnym. Zaobserwowano tendencję korzystania z kilku wyjazdów weekendowych zamiast jednego urlopu długoterminowego⁵.

■ **Technologie informatyczne:**

- dostępność informacji turystycznej o kierunkach podróży i produktach będzie sprzyjać porównywaniu ofert („szperanie” w Internecie) i w ten sposób będzie intensywniej wpływać na konkurencję,
- doświadczeni turyści coraz częściej będą komponować własne wakacje z dostępnych modułów dokonując bezpośrednich rezerwacji,
- rola biur podróży będzie malała, gdyż zakup imprez zorganizowanych coraz częściej odbywa się przez Internet,
- Internet będzie coraz szybciej zmniejszać rolę krajowych organizacji turystycznych i izb turystyki; marketing miejsc turystycznych (np. lepsze kreowanie marki przy wsparciu publicznym) zyska na znaczeniu, ponieważ to on będzie zachęcać do odwiedzania stron internetowych,
- dostępność odpowiednich odnośników (linków) do usługodawców będzie coraz ważniejsza jako podstawowy, wstępny warunek sukcesu stron internetowych,
- możliwość zakupów przez Internet będzie skutkować rezerwacjami dokonywanymi z mniejszym wyprzedzeniem,
- w związku z rosnącym znaczeniem bezpieczeństwa bardziej krytyczni turyści będą mieli większą potrzebę dokonywania bezpiecznych rezerwacji on-line,
- co raz większe znaczenie zjawiska zwanego Travel 2.0. w świadomości branży turystycznej⁶.

■ **Transport:**

- częściej będą wybierane łatwo dostępne i niedrogie destynacje na krótkie pobyty – zwłaszcza, gdy większe imprezy będą organizowane poza głównym sezonem,
- dzięki bezpośrednim połączeniom kolejowym i lotniczym popyt na krótkie pobyty na terenach wiejskich zmaleje na rzecz miast i regionów miejskich,

⁵ <http://www.e-conference.pl/>

⁶ Pojęciem tym określa się branżowy odpowiednik szerszego pojęcia Web 2.0, powstałego w 2001 r., a rozpowszechnianego trzy lata później. Web 2.0 to określenie serwisów internetowych, w których działaniu podstawową rolę odgrywa treść generowana przez użytkowników. Główne cechy stron „sieci drugiej generacji” to: interaktywność (dzięki pojawieniu się nowych technik tworzenia aplikacji, takich jak np. Ajax, które umożliwiły użytkownikom bezpośredni wprowadzanie zmian na stronie), wspomniane już generowanie treści przez użytkowników, a nie tylko (jak było dotąd) administratorów stron czy webmasterów oraz możliwość nawiązywania bezpośrednich kontaktów przez użytkowników danych stron.

- przejazdy szybkobieżną koleją na średnich odległościach zastąpią dużą część podróży obecnie odbywanych lotami rejsowymi,
- zatory na drogach negatywnie wpłyną na transport samochodami prywatnymi – zwłaszcza w szczycie sezonu,
- znaczenie wycieczek autobusowych będzie malało,
- bariery wynikające z niedostosowanych rozkładów podróży będą mieć silniejszy, negatywny wpływ na wybór destynacji,
- rejsy wycieczkowe, nie tylko te kosztowne lecz również tańsze, zyskają na popularności. W szczególności u turystów po pięćdziesiątym roku życia.

■ **Bezpieczeństwo:**

- jakość wody (w jeziorach i basenach, lecz również wody pitnej) będzie odgrywać coraz większą rolę przy wyborze destynacji, dlatego też wymaga ona większej ochrony,
- bardziej krytyczni turyści będą szybciej zgłaszać reklamacje, jeżeli oferowany produkt nie spełnia oczekiwanych standardów,
- koszty zagwarantowania bezpieczeństwa gwałtownie wzrosną,
- branża turystyczna powinna być lepiej przygotowana na bardziej elastyczne zaspokajanie popytu w okresach kryzysowych.

■ **Czas wypoczynku:**

- rosnąca potrzeba dostarczania tanich produktów,
- rosnąca potrzeba oferowania wypoczynku,
- skrócenie jednego dłuższego urlopu na rzecz kilku krótszych.

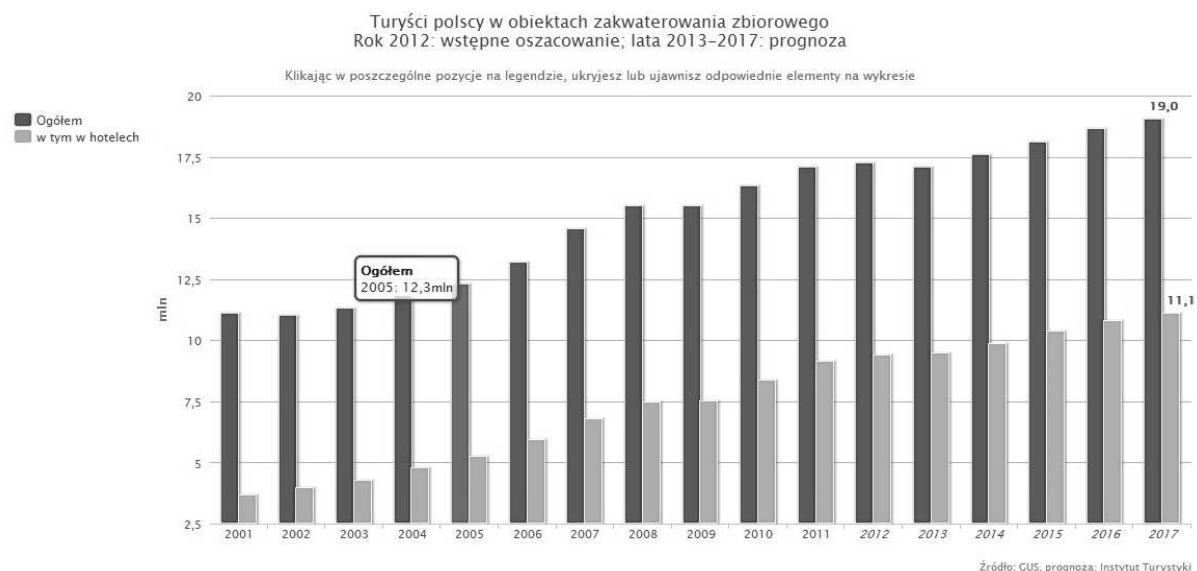
■ **Styl życia:**

- mniejsze zainteresowanie usługą typu nocleg ze śniadaniem, która jest postrzegana za usługę niskiej jakości,
- ponieważ „status” jest mniej ważny, niż dawniej, zachowanie urlopowiczów staje się bardziej zindywidualizowane i prowadzi do większego popytu na mniejsze jednostki zakwaterowania,
- zmiana w percepcji życia i stylu życia skutkuje spadkiem popytu na w pełni zorganizowane wycieczki,
- usługodawcy skorzystają więcej, jeżeli będą w stanie stworzyć zupełnie nowe produkty, koncepcje i usługi, które odróżniają się od innych dzięki wartości dodanej,
- rosnąca specjalizacja wśród usługodawców nastawiona na poszczególne zainteresowania i hobby stanie się ważniejsza i będzie częściej powiązana ze spędzaniem urlopu przez turystów,
- coraz powszechniejsza potrzeba posiadania „przystani” stymuluje pragnienie posiadania drugiego domu,
- trend „Powrót do podstaw” skutkuje wyborem prostszych wakacji: z hotelu do bungalowu, z przyczepy turystycznej do namiotu.

■ Doznania:

- alternatywne sposoby wydawania pieniędzy i spędzania czasu będą konkurować z wyjazdami wakacyjnymi, a w ramach wyjazdów wakacyjnych będą ze sobą konkurować destynacje i standard zakwaterowania,
- destynacje, które nie spełniają akceptowalnych standardów ucierpią znacznie bardziej i w dłuższej perspektywie,
- bardziej zróżnicowane zachowanie klientów: w tym roku wakacje skromne, w przyszłym – luksusowe, w tym roku dalekie, w następnym – bliskie,
- częstszy wybór krótszych imprez i mniejsza wierność wobec destynacji nasilą się w następnych latach,
- bardziej doświadczeni turyści wpłyną na zmianę podejścia sztuczność ustąpi miejsca większej autentyczności – w szczególności w odniesieniu do zadowolenia emocjonalnego oraz potrzeby indywidualizacji; podaż sztucznych atrakcji, które nie odróżniają się od innych (np. parki tematyczne), straci na znaczeniu, jeżeli nie będą one spełniać wyższych standardów,
- doświadczenie i krytyczne nastawienie skłoni turystów do ponownych odwiedzin przyjemnych miejsc z przeszłości („Powrót do podstaw”),
- zwiększona mobilność turystów wpłynie korzystnie na wynajem środków transportu,
- regiony oferujące pełną, zróżnicowaną i całkowicie zrównoważoną koncepcję będą coraz częściej wybierane i będą wymagać lepszego zarządzania.

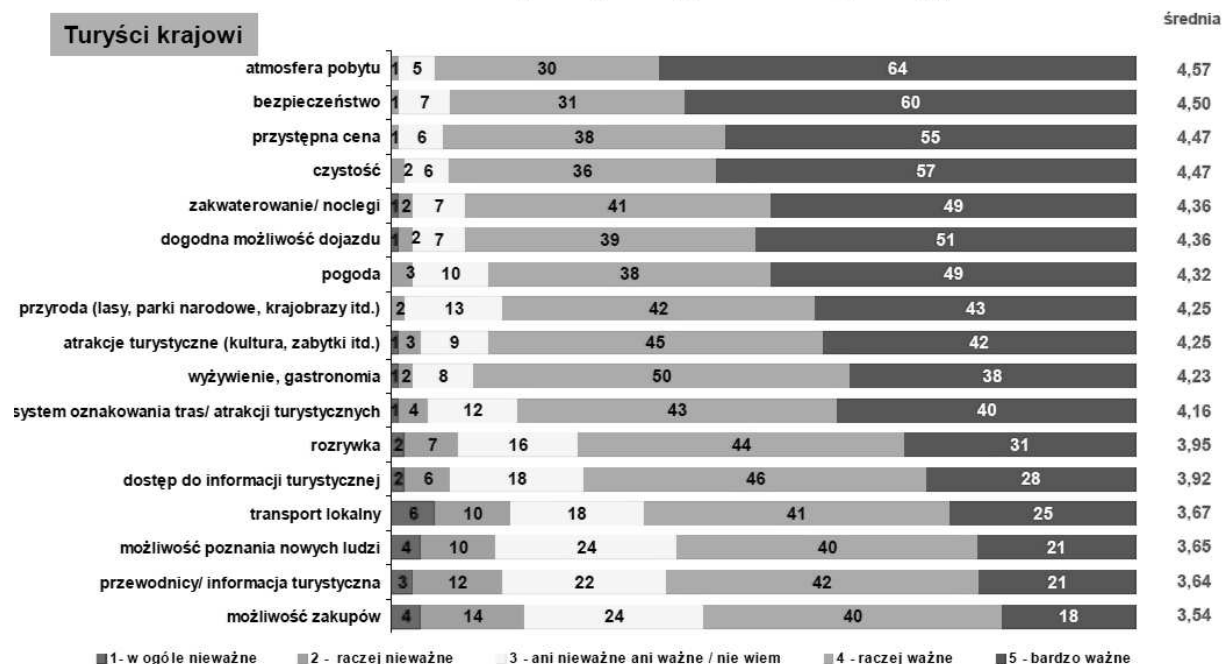
Ryc. 2. Prognoza liczby turystów w Polsce do 2017 roku

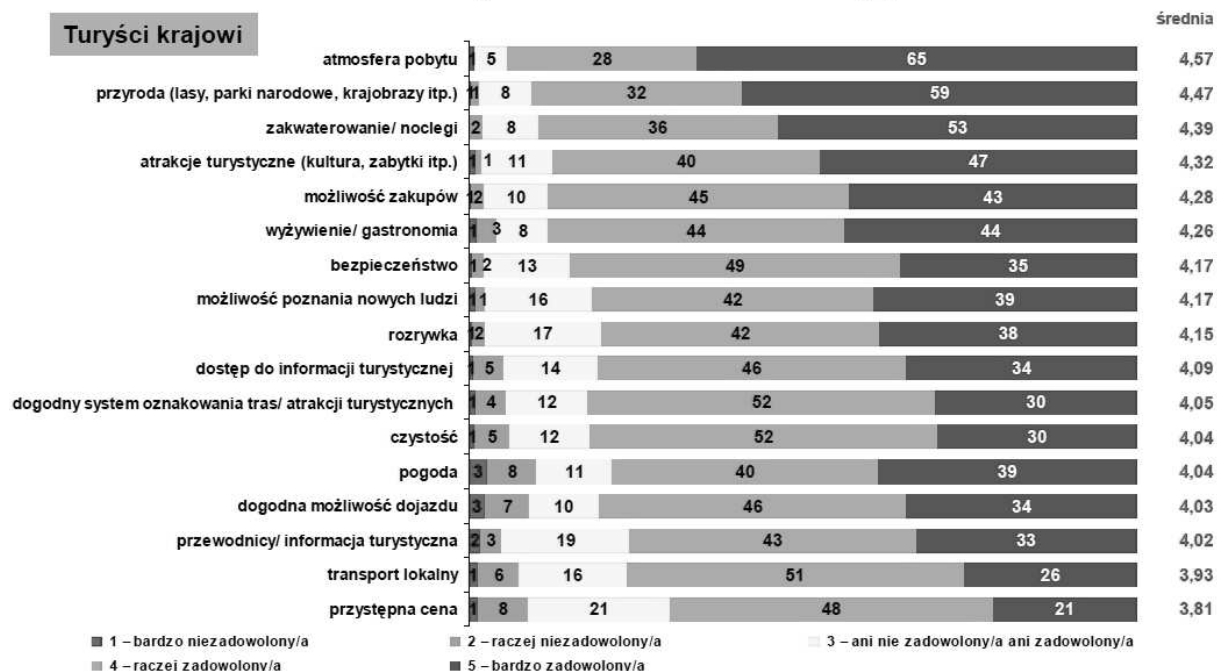
Źródło: <http://www.intur.com.pl/images/wykresy/high/polwbazie.htm>

Ryc. 3. Wyniki badań turystów w Polsce

Ważność elementów przy organizacji wyjazdu

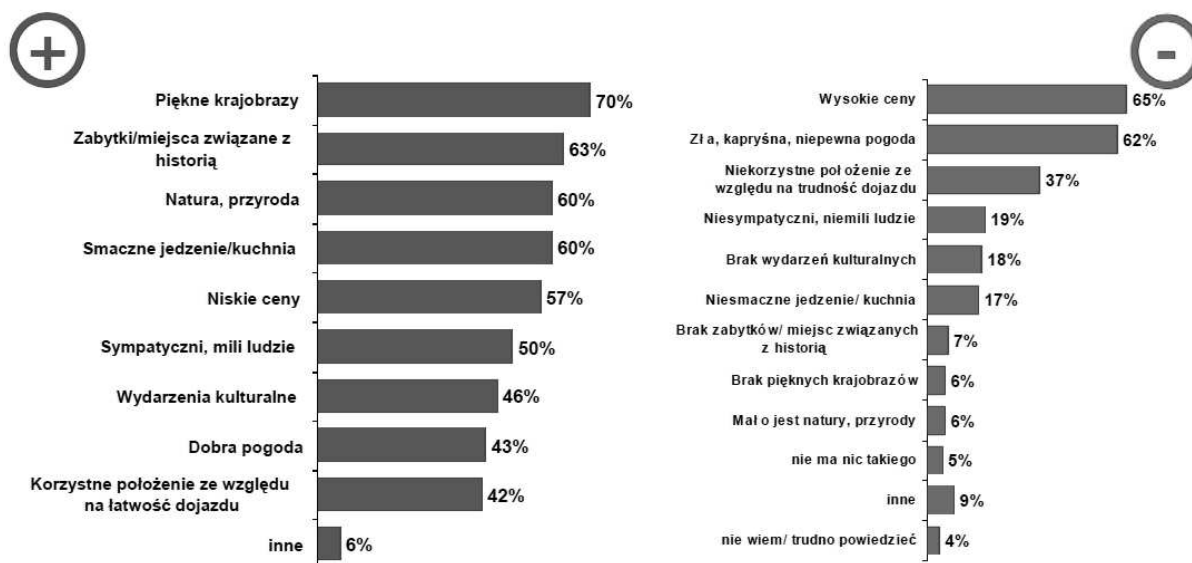

Zadowolenie z różnych elementów wyjazdu

Elementy, które mogą zachęcić lub zniechęcić do wypoczynku w Polsce

Turyści krajowi

Źródło: Badanie konsumentów usług turystycznych w Polsce, Prezentacja wyników badania zrealizowanego dla POT przez TNS OBOP, Warszawa, 12 stycznia 2012

W ostatnich latach zmiany, jakie zaszły w turystyce wskazują, że znacznemu wzmocnieniu uległa rola instytucji, koordynujących rozwój turystyki np. Lokalne Organizacje Turystyczne, powstały również inne silne partnerstwa, które wpływają na kształtowanie oferty turystycznej, którymi są Lokalne Grupy Działania na obszarach wiejskich. Ponadto samorządy lokalne zwiększyły swoją aktywność w zakresie kształtowania oferty turystycznej, działalności promocyjnej, w tym marketingu miejsca.

2.2. Inwentaryzacja turystyczna obszaru

Niniejszy podrozdział stanowi podsumowanie walorów turystycznych Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, szczegółowo zinwentaryzowanych w ramowej Strategii Rozwoju WOF oraz w Delimitacji WOF. Wnioski, wyciągnięte z powyższych dokumentów były punktem wyjścia do określenia wizji i celów rozwoju turystyki na badanym obszarze, a także do zdefiniowania kategorii produktów turystycznych, które w przyszłości posłużą do wypracowania kluczowych produktów turystycznych i będą stanowiły ofertę turystyczną Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Delimitacja Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego została dokonana na podstawie 9 kryteriów, wybranych pod kątem turystycznej funkcji obszaru. Charakterystyka wszystkich kryteriów daje ogólny obraz walorów i zagospodarowania turystycznego na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym.

Środowisko kulturowe

Walory kulturowe w całości mają charakter antropogeniczny, tzn. zostały ukształtowane przez człowieka, przez co nierozzerwalnie wiążą się z historią danego obszaru. Włodawski Obszar Funkcjonalny to miejsce przenikania się trzech kultur: katolickiej, prawosławnej i żydowskiej, co bezpośrednio wynika z wielowiekowych wpływów politycznych i etnicznych. Od średniowiecza obszar leżał na pograniczu kultury katolickiej i prawosławnej. Od połowy XIX wieku na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego zaczęła również wzrastać liczba ludności żydowskiej, co było związane z chętnym osiedlaniem się Żydów w małych miasteczkach, jakim była Włodawa m.in. dzięki tolerancyjnemu nastawieniu miejscowej ludności do przybyszów⁷.

Wielokulturowe dziedzictwo Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego stanowi walor, wyróżniający ten obszar w skali województwa i kraju. Znajdują się tutaj zabytkowe obiekty i zespoły zabudowy o znaczeniu ponadlokalnym, wśród których wyróżnić można obiekty sakralne (kościół, kapliczki, cerkwie, synagogi i cmentarze) oraz obiekty świeckie (zespoły dworskie i pałacowe wraz z założeniami parkowymi), a także muzea i skanseny. Szczególnym nagromadzeniem obiektów zabytkowych charakteryzuje się miasto Włodawa – rdzeń obszaru funkcjonalnego. Przestrzenne rozmieszczenie obiektów zabytkowych i placówek kulturalnych na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego obrazuje ryc. 4.

⁷ Mądzik M., 2010, Utworzenie powiatu włodawskiego i jego dzieje do 1918 r., UMCS

Ryc. 4. Obiekty zabytkowe i placówki kulturalne na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

źródło: opracowanie własne

Fot. 1. Synagoga we Włodawie i Pałac Zamoyskich w Adampolu

Źródło:

http://www.okuninka.pl/fsyn1_wl.htm

<http://www.polskiezabytki.pl/m/obiekt/1594/Adampol/>

Podsumowując, Włodawski Obszar Funkcjonalny to pogranicze kultur, narodowości i religii. Jego walory kulturowe mogą stanowić bazę rozwoju produktów turystycznych, jednak część obiektów zabytkowych nie jest w dobrym stanie i powinna zostać poddana renowacji. Połączenie istniejących potencjałów i budowa na ich bazie nowych produktów turystycznych może być elementem, wyróżniającym Włodawski Obszar Funkcjonalny na mapie Polski i Europy.

Środowisko przyrodnicze

Włodawski Obszar Funkcjonalny jest położony w obrębie dwóch makroregionów: północna część znajduje się w granicach Polesia Zachodniego, natomiast najbardziej wysunięta na południe gmina Ruda-Huta oraz część gminy Wola Uhruska są położone w obrębie Polesia Wołyńskiego. W ramach Polesia Zachodniego WOF mieści się

w czterech mezoregionach: Polesie Brzeskie, Zakłęśłość Sosnowicka, Garb Włodawski oraz Równina Łęczyńsko-Włodawska. W obrębie Polesia Wołyńskiego WOF jest położony w mezoregionie Pagóry Chełmskie i Obniżenie Dubieńskie (ryc. 5).

Walory naturalne są istotnym, choć nie w pełni wykorzystanym potencjałem Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Środowisko przyrodnicze tego terenu wyróżnia się niezwykle różnorodnością i naturalnością. Najważniejsze cechy środowiska obszaru zostały zdiagnozowane i scharakteryzowane w kontekście rozwoju funkcji turystycznej w Strategii Rozwoju WOF oraz w Delimitacji WOF i są to:

- charakterystyczny klimat o cechach kontynentalnych, duże nasłonecznienie oraz mikroklimat zbliżony do uzdrowskiego w Adampolu,
- gęsta sieć rzeczna i liczne naturalne jeziora Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego,
- przepływająca na wschodniej granicy obszaru dzika i nieuregulowana rzeka Bug,
- liczne torfowiska i zabagnienia z charakterystyczną florą i fauną,
- obszary, objęte prawną ochroną, ze względu na niezwykle walory przyrody, w tym Poleski Park Narodowy,
- duża lesistość obszaru.

Ryc. 5. Położenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego na tle podziału fizycznogeograficznego Polski

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kondracki, 2010

Fot. 2. Torfowisko w Poleskim Parku Narodowym i dąb „Bolko” w Hniszowie

Źródło:

<http://www.panoramio.com/photo/56854515>
http://www.parki.lubelskie.pl/parki_krajobrazowe/poleski.html

Dokonana analiza środowiska przyrodniczego Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego pozwala wysunąć następujące wnioski:

- bogactwo przyrodnicze obszaru predestynuje go do rozwoju turystyki na jego bazie (aktywnej, rekreacyjno-wypoczynkowej, edukacyjnej, weekendowej),
- potencjał przyrodniczy obszaru wpisuje się w aktualne trendy światowe, dotyczące aktywnego i zdrowego wypoczynku, ekologii oraz promowania czystego środowiska,
- bogactwo form środowiska pozwala na zdywersyfikowanie oferty turystycznej obszaru, co przyczyni się do przedłużenia pobytu turystów.

Obszary rekreacyjno-turystyczne

Na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym wyróżniono trzy rodzaje obszarów rekreacyjno-turystycznych:

- obszary nad rzekami i zbiornikami wodnymi – rzeki, wykorzystywane do spływów kajakowych (Bug, Włodawka, Uherka) i jeziora, użytkowane przez turystów i wędkarzy (Zagłębcze, Skomielno, Tomasznie, Czarne, Białe Sosnowickie, Rotcze, Sumin, Wytyckie, Moszne, Łukie, Białe, Glinki, Zbiornik Zahajki, Hańskie, Dubeczyńskie, kompleksy stawów oraz śródlądne jeziora na obszarze Sobiborskiego Parku Krajobrazowego),
- tereny zabudowy turystyczno-rekreacyjnej – najczęściej są związane z rzekami lub zbiornikami wodnymi – kwatery agroturystyczne, pensjonaty, pola namiotowe oraz szkolne schroniska,
- tereny intensywnej zabudowy letniskowej – obiekty sezonowe w gminie Sosnowica nad jeziorem Zagłębcze, w gminie Urszulin nad jeziorami Grabniak, Sumin, Wytyczno i Stare Załucze, w gminie Wola Uhruska nad Starorzeczem Bugu, w gminie Włodawa na jeziorem Białym i Glinki.

Baza noclegowa

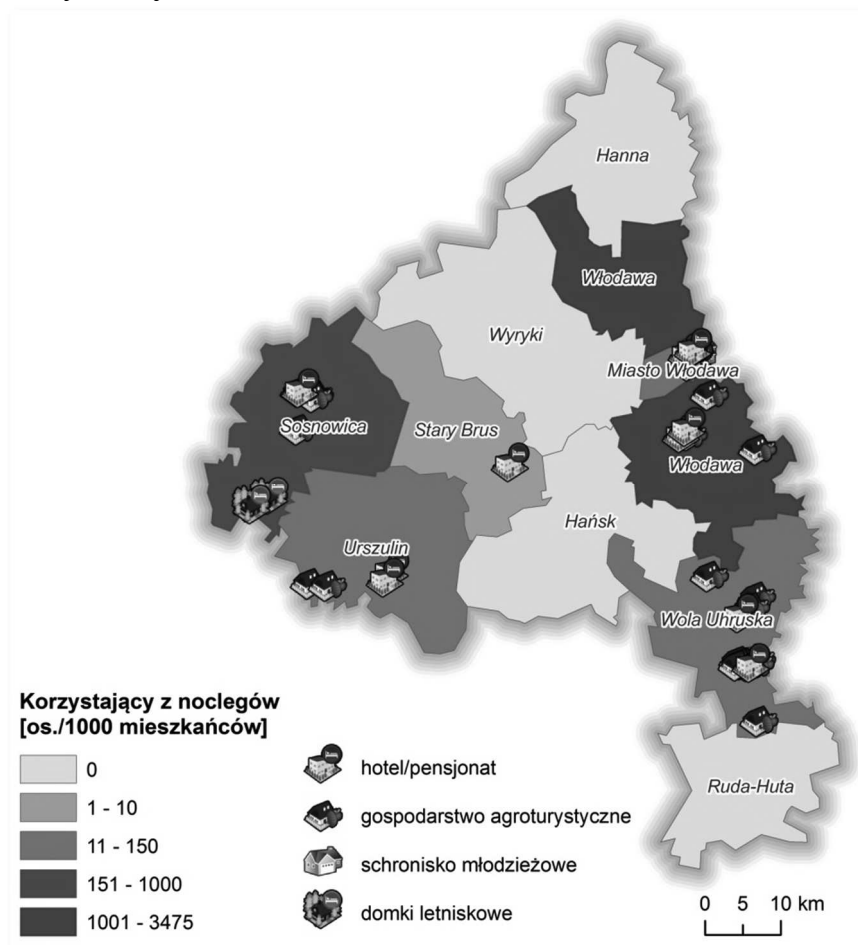
Baza noclegowa Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego nie jest rozmieszczona równomiernie. Największa koncentracja obiektów noclegowych ma miejsce w gminie Włodawa, co jest skorelowane z największym ruchem turystycznym, który tu występuje. Znajdują się tutaj 32 obiekty noclegowe, o łącznej liczbie miejsc noclegowych 2090, z czego większość to obiekty sezonowe. Większa ilość obiektów noclegowych występuje również na zachodzie obszaru, gdzie rozciąga się Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie. Gminy Hanna, Hańsk, Ruda-Huta i Wiryki nie posiadają obiektów noclegowych, co jest niekorzystne z punktu widzenia zintegrowania obszaru pod kątem turystycznym.

Na terenie WOF znajdują się 4 skategoryzowane obiekty noclegowe według Centralnego Wykazu Obiektów Hotelowych, prowadzonego przez Ministerstwo Sportu i Turystyki: 2-gwiazdkowy Pensjonat Bankowy w Okunince, 3-gwiazdkowy Hotel Rusalka w Okunince, 3-gwiazdkowy hotel „Zajad Drob” w Urszulinie i 1-gwiazdkowy Pensjonat „Dworek

Kościuszki” w Sosnowicy. Zagłębiem agroturystycznym można nazwać gminę Wola Uhruska, w której znajduje się najwięcej takich gospodarstw.

Sezonowość bazy noclegowej na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym jest widoczna, wydłużenie sezonu turystycznego spowoduje wzrost dochodów z turystyki i turystyczne ożywienie obszaru przez cały rok. Najbardziej pożądane jest wyposażenie w całoroczną bazę noclegową, ponieważ jest ona zdolna do obsługi ruchu turystycznego w każdej porze roku.

Ryc. 6. Korzystający z noclegów w 2012 roku oraz baza noclegowa na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym

Źródło: opracowanie własne

Infrastruktura kultury, sportu i rekreacji

Infrastruktura paraturystyczna, do której zaliczają się obiekty kultury, sportu i rekreacji, jest rozbudowana na Włodawskim Obszarze, zarówno pod względem ilościowym jak i jakościowym. Wspomniane obiekty stanowią uzupełnienie oferty turystycznej obszaru, dzięki nim następuje wydłużenie oferty turystycznej oraz ograniczenie jej sezonowości, gdyż mogą być użytkowane całorocznie. Wśród tej

infrastruktury możemy wyróżnić kompleksy boisk sportowych, sale gimnastyczne, ośrodki kultury, wypożyczalnie sprzętu wodnego, stadniny koni, a także ośrodki kultury i biblioteki.

Włodawski Obszar Funkcjonalny charakteryzuje się dostateczną dostępnością infrastruktury sportowej i rekreacyjnej. Do wyróżniających się obiektów i atrakcji na jego terenie zaliczyć możemy tor motokrosowy w Dołhobrodach (gm. Hanna), który jest wymarzonym miejscem dla miłośników jazdy terenowej. Z wielu interesujących atrakcji sportowych można skorzystać również w Pensjonacie Dwór nad Bugiem w Majdanie Stuleńskim (gm. Wola Uhruska). Są to strzelnica golfowa, jazda konna, paintball, wypożyczalnia kajaków. Kompleks boisk, pływalnia i korty tenisowe są dostępne dla mieszkańców również w Miejskim Ośrodku Sportu i Rekreacji we Włodawie.

Dostępność do infrastruktury kultury jest na zadowalającym poziomie na tym obszarze. Równomierne rozmieszczenie bibliotek i ośrodków kultury daje możliwość nieograniczonego dostępu do kultury dla mieszkańców Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Dostępność komunikacyjna

Jednym z istotniejszych czynników, przesądzających o dotarciu turysty do miejsca atrakcyjnego turystycznie jest dostępność komunikacyjna. Główną osią komunikacyjną Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego jest droga krajowa nr 82, przebiegająca przez centralną jego część. Osiami wspomagającymi są drogi wojewódzkie, promieniście rozchodzące się od Włodawy w prawie wszystkich kierunkach. Są to drogi nr 812, 816, 818, 819 i 820. Ze względu na funkcję turystyczną ważne są drogi 816 (tzw. Nadbużanka, biegnąca wzdłuż Bugu) i 820 (ze względu na przebieganie przez Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie). Drogi te, według Planu Rozwoju Sieci Dróg Województwa Lubelskiego na lata 2012-2020 mają zostać zmodernizowane. Podstawowy problem infrastruktury drogowej obszaru to zły stan techniczny dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych, ich parametry techniczne nie odpowiadają obecnym standardom.

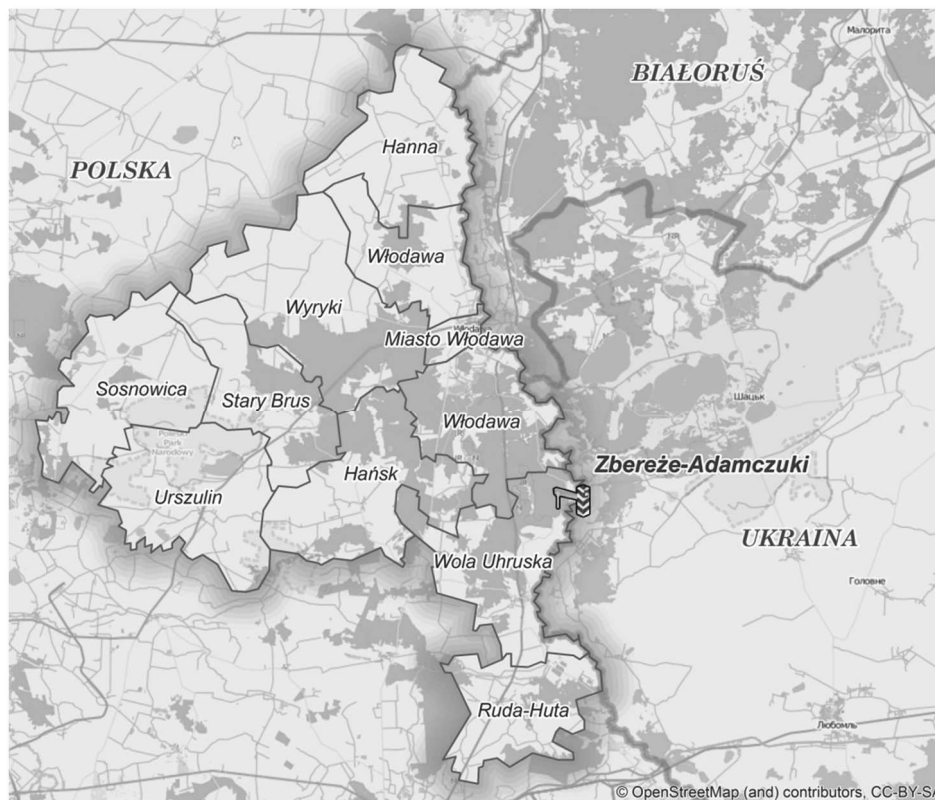
Na terenie WOF przebiega, niewykorzystywana w transporcie pasażerskim, linia kolejowa nr 81. Ze względu na jej przebieg w atrakcyjnym krajobrazowo i przyrodniczo obszarze, linia ta mogłaby być wykorzystana w celach turystycznych, jako dodatkowa atrakcja i środek transportu dla turystów.

Turystyka transgraniczna

Włodawski Obszar Funkcjonalny sąsiaduje z niezwykle atrakcyjnymi terenami po stronie ukraińskiej – Pojezierzem Szackim z drugim pod względem wielkości na Ukrainie i wyjątkowo malowniczym Jeziolem Świtaż. Jest to teren należący do Szackiego Parku Narodowego. Takie położenie może generować znaczny ruch turystyczny, jednak pozbawiona przejść granica państwowa jest nieprzekraczalną barierą, dzielącą jednolity pod względem przyrodniczym obszar Polesia. Rozwiązaniem powyższego problemu

byłoby utworzenie stałego przejścia granicznego Zbereże-Adamczuki, umożliwiającego przynajmniej piesze przekraczanie granicy w celach turystycznych. Obecnie w okresie wakacyjnym w Zbereżu uruchamiany jest na kilka dni most pontonowy, łączący oba brzegi Bugu, w ramach imprezy Europejskie Dni Dobrosąsiedztwa, cieszącej się ogromnym zainteresowaniem wśród turystów.

Ryc. 7. Pogranicze Polsko – Białorusko – Ukraińskie i planowane przejście graniczne Zbereże-Adamczuki

Źródło: opracowanie własne na podstawie OpenStreetMap

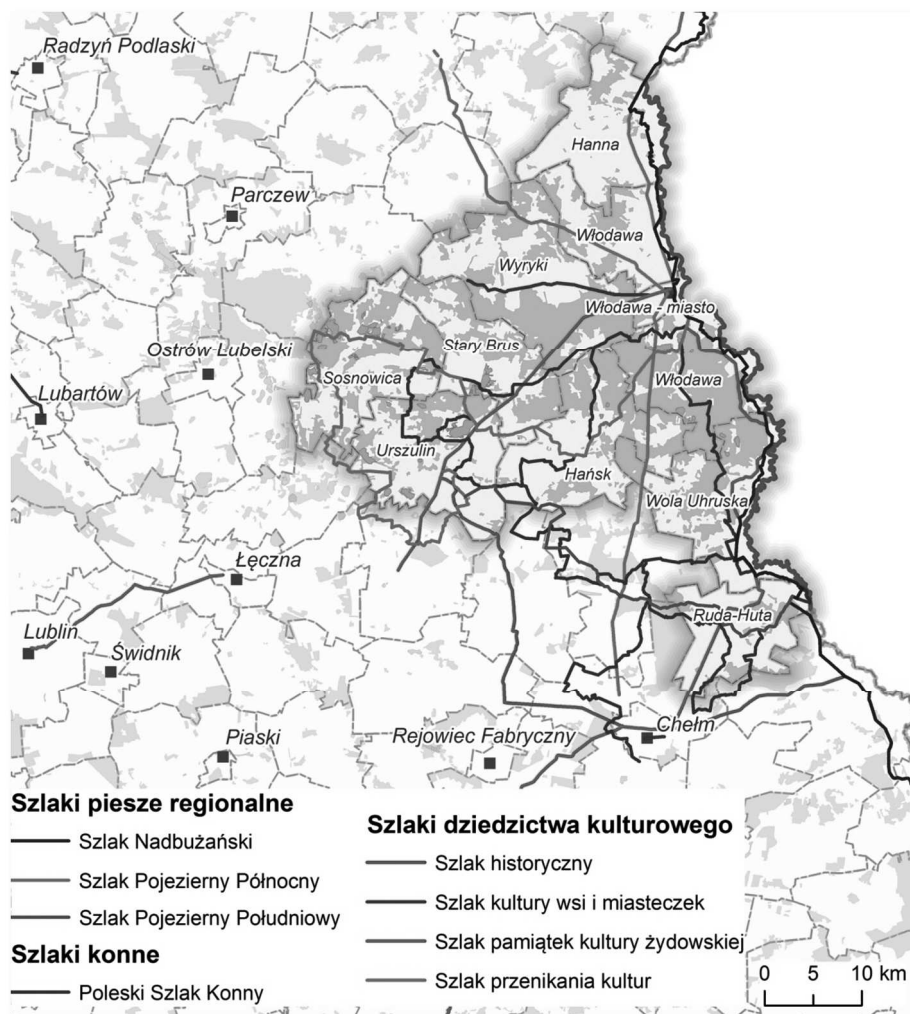
Szlaki turystyczne

Włodawski Obszar Funkcjonalny cechuje się gęstą siecią szlaków turystycznych, które się przenikają i są nie do końca przejrzyste dla turystów, w związku z czym potencjalni użytkownicy mają do nich utrudniony dostęp. Z punktu widzenia ruchu turystycznego ważna jest nie tylko ilość szlaków, ale również ich zagospodarowanie. Niestety na większości obszaru, podobnie jak w innych regionach kraju, sprowadza się to jedynie do ich oznakowania.

Wśród szlaków turystycznych Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego zidentyfikowano 13 szlaków pieszych, 10 szlaków rowerowych, 1 szlak konny, 6 szlaków wodnych oraz 14 ścieżek edukacyjnych. Ponadto w ramach projektu „Dolina Bugu – bezgraniczne

możliwości”, finansowanego z funduszy europejskich zostanie utworzona zintegrowana sieć szlaków rowerowych, połączona z siecią ponadregionalną.

Ryc. 8. Szlaki turystyczne na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym

Źródło: opracowanie własne

Imprezy kulturalno-rekreacyjne

Włodawski Obszar Funkcjonalny to miejsce organizacji wielu ciekawych i przyciągających turystów cyklicznych imprez rekreacyjno-kulturowych. Wśród nich największym zainteresowaniem cieszy się Festiwal Trzech Kultur we Włodawie, Poleskie Lato z Folklorem oraz wspomniane już Europejskie Dni Dobrosąsiedztwa.

Festiwal Trzech Kultur to jedyne w Polsce wydarzenie, promujące tradycję trzech kultur: katolickiej, prawosławnej i żydowskiej. Poleskie Lato z Folklorem to międzynarodowy festiwal muzyczny i taneczny. Poza wspomnianymi imprezami na terenie WOF odbywa się wiele lokalnych wydarzeń, integrujących mieszkańców i promujących miejscowe tradycje.

Obiekty i tereny niewykorzystane

Włodawski Obszar Funkcjonalny posiada tereny i obiekty niewykorzystane, które stanowią zaplecze, możliwe do zagospodarowania turystycznego. Są to niezagospodarowane jeziora o dużym potencjale do rozwoju rekreacji oraz nieużytkowane budynki, które również mogą zostać przystosowane do pełnienia nowych funkcji, związanych z obsługą turystów.

Scharakteryzowane powyżej walory turystyczne Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego były podstawą do wyznaczenia:

- ośrodków aktywności turystycznej – posiadających kluczowe znaczenie dla rozwoju funkcji turystycznej – miasto Włodawa, Wola Uhruska, Okuninka, Zagłęboce, Grabniak, Sumin, Wytyckie;
- ośrodków obsługi ruchu turystycznego – wspomagających rozwój turystyki – miasto Włodawa, Sosnowica, Urszulin, Stary Brus/Kołacze, Hanna, Wola Uhruska, Hańsk;
- głównego pasma aktywności turystycznej – będącego terenem o największym potencjale dla rozwoju turystyki i rekreacji;
- stref aktywności turystycznej – obszarów, wyróżniających się charakterystycznymi cechami – strefa włodawska, jezior, nadbużańska, funkcji uzupełniających;
- głównych kierunków powiązań – gdzie występują największe powiązania funkcjonalno-przestrzenne – zachodni „parczewsko-lubartowski”, południowo-zachodni „łęczyński”, południowy „chełmski”, południowy „nadbużański”, północny „nadbużański”, wschodni.

2.3. System instytucjonalny, związany z turystyką

Instytucjonalny system turystyczny w Polsce tworzą stowarzyszenia, na czele których stoi Polska Organizacja Turystyczna. Jest ona jedną z ponad 200 na Świecie narodowych organizacji turystycznych. Prowadzi działania na rzecz promocji i rozwoju turystyki oraz wspiera podmioty, zajmujące się turystyką. Polska Organizacja Turystyczna współpracuje z regionalnymi i lokalnymi organizacjami turystycznymi.

Regionalne Organizacje Turystyczne to organizacje współpracy samorządu terytorialnego, głównie wojewódzkiego i branży turystycznej w zakresie promocji obszaru, obejmującego ich działalność jako regionu atrakcyjnego turystycznie. Pod względem prawno-organizacyjnym są stowarzyszeniami. Lubelska Regionalna Organizacja Turystyczna zajmuje się integracją środowisk turystycznych oraz koordynowaniem działań promocyjnych, dotyczących turystyki na Lubelszczyźnie.

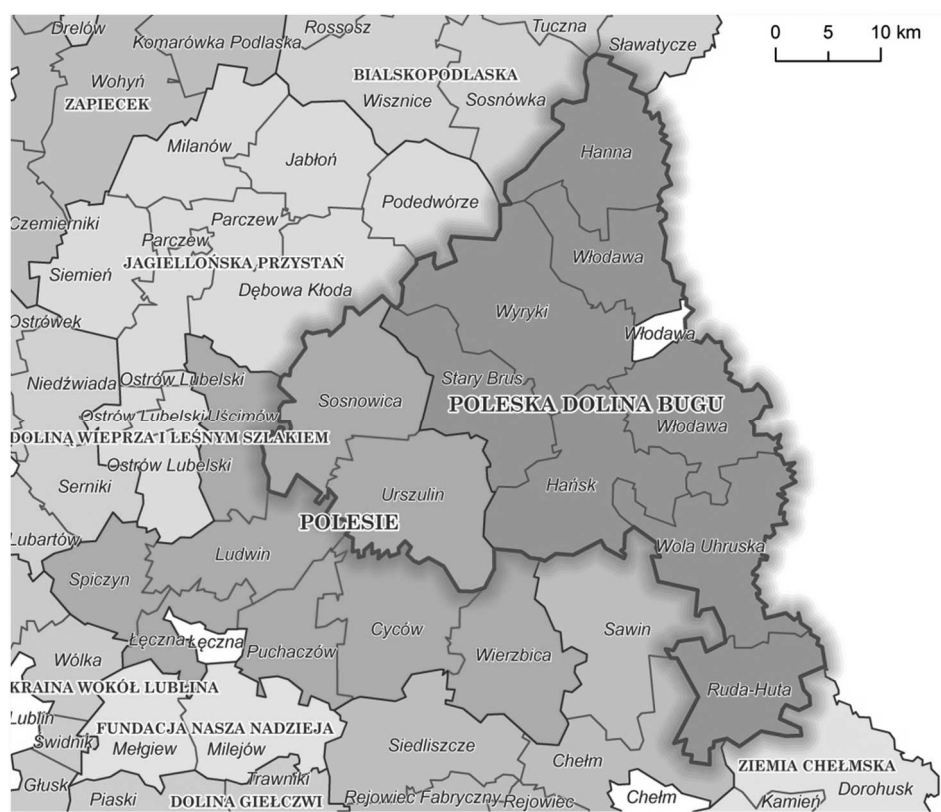
Regionalne Organizacje Turystyczne pomagają przy tworzeniu Lokalnych Organizacji Turystycznych w regionie.

Lokalne Organizacje Turystyczne również są stowarzyszeniami współpracy samorządu terytorialnego i lokalnej branży turystycznej, z tym że jest to przeważnie samorząd gminny lub powiatowy w zakresie promocji turystycznej danego regionu. Do najważniejszych zadań lokalnych organizacji turystycznych należą: integracja społeczności lokalnej, głównie jednostek samorządu lokalnego i branży turystycznej, kreowanie produktu turystycznego wokół lokalnych atrakcji turystycznych, gromadzenie i aktualizacja informacji o atrakcjach i produktach turystycznych oraz utrzymanie i prowadzenie lokalnych punktów informacji turystycznej. Obecnie w Polsce jest zarejestrowanych ponad 100 lokalnych organizacji turystycznych, w województwie lubelskim jest ich 7.

Na obszarze Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego istnieje Stowarzyszenie Poleska Lokalna Organizacja Turystyczna (SPLOT), utworzone w 2000 roku. Głównym celem SPLOT jest promocja Polesia, jako miejsca atrakcyjnego turystycznie oraz wspieranie rynku turystycznego w tym regionie. Obecnie organizacja nie działa tak prężnie jak początkowo, w związku z czym należy podjąć działania w celu jej reaktywacji i sprawienia aby jej priorytety nie były jedynie pustymi zapisami bez poparcia realnymi działaniami, zmierzającymi do rozwoju turystyki na obszarze WOF. Inną możliwością jest stworzenie od podstaw nowej organizacji turystycznej, która zintegruje działania w obszarze turystyki i sprawi, że Włodawski Obszar Funkcjonalny będzie jednolitym i spójnym obszarem, kojarzącym się z walorami turystycznymi, które się tutaj niewątpliwie znajdują.

Ponadto wszystkie gminy wiejskie w województwie lubelskim przynależą do Lokalnych Grup Działania. LGD działają na podstawie Ustawy o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich i Ustawy Prawo o stowarzyszeniach, i mogą pozyskiwać środki finansowe z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Włodawski Obszar Funkcjonalny wpisuje się w dwie Lokalne Grupy Działania (ryc. 8):

- „Polesie” – Sosnowica i Urszulin – powołana do życia w 2008 roku, jej celem jest poprawa warunków i jakości życia mieszkańców oraz wsparcie rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru, a także promocja walorów przyrodniczych, turystycznych i kulturowych Polesia,
- „Poleska Dolina Bugu” – Włodawa, Hanna, Wiryki, Stary Brus, Hańsk, Wola Uhruska i Ruda Huta – została powołana w 2006 roku, prowadzi działalność poprzez promocję obszarów wiejskich oraz aktywizację mieszkańców gmin.

Ryc. 9. Przynależność gmin Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do LGD

Źródło: opracowanie własne

Analizując system instytucjonalny turystyki na obszarze WOF należy wspomnieć o Oddziale Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, który mieści się we Włodawie. Włodawski Oddział działa w zakresie ratowania materialnego dziedzictwa tego obszaru oraz promocji ziemi włodawskiej i całego trójstyku pogranicza Polsko – Białorusko – Ukraińskiego, a także organizacja spływów kajakowych na Bugu. Dzięki staraniom Włodawskiego PTTK odnowiono wiele zabytków we Włodawie oraz wydano bardzo wiele materiałów promocyjnych.

Pod względem planowania wycieczki turystycznej oraz przygotowań do podróży bardzo ważny jest dobry i łatwy dostęp do rzetelnej informacji turystycznej. Zaspokojenie tej potrzeby jest często warunkiem podjęcia decyzji o podróży do danego miejsca. A więc odpowiednie zaprezentowanie walorów turystycznych i atrakcji obszaru jest nie mniej ważne niż ich posiadanie. Na system informacji turystycznej składa się internetowa informacja przestrzenna o lokalizacji atrakcji turystycznych, centra obsługi ruchu turystycznego oraz punkty informacji turystycznej, rozmieszczone na całym obszarze, a także prasa, radio i telewizja.

Integracja portali turystycznych, prezentujących walory Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego i utworzenie jednego portalu turystycznego zapewni pełny zakres informacji potencjalnym użytkownikom, łatwość wyszukiwania informacji, ciekawe możliwości jej prezentacji (tekst, obraz, film, dźwięk), możliwość generowania map

tematycznych, dotyczących zagospodarowania turystycznego oraz aktualność informacji. Spójny i jednolity portal turystyczny, zawierający przejrzysty system prezentacji oferty turystycznej i zakupu produktów turystycznych będzie wizytówką obszaru i przyczyni się do zwiększenia ruchu turystycznego.

Włodawski Obszar Funkcjonalny charakteryzuje się stosunkowo dobrą dostępnością do informacji turystycznej. Istnienie takiej infrastruktury jest bardzo istotne z punktu widzenia pozyskania przez turystów informacji o najatrakcyjniejszych miejscach na danym obszarze oraz infrastrukturze noclegowej i gastronomicznej, z której może skorzystać. Na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego znajduje się 9 punktów informacji turystycznej. Całoroczna informacja funkcjonuje w mieście Włodawa, są to trzy punkty, w tym Centrum Promocji i Rozwoju Polesia Zachodniego. W gminie Urszulin znajduje się całoroczny Ośrodek Dydaktyczno-Administracyjny Poleskiego Parku Narodowego w Urszulinie oraz czynny od kwietnia do października Ośrodek Dydaktyczno Muzealny Poleskiego Parku Narodowego. Gmina Sosnowica również posiada całoroczne Centrum Turystyczne. W Woli Uhruskiej funkcjonuje całoroczna informacja turystyczna przy bibliotece gminnej. Oprócz punktów całorocznych na terenie WOF działają sezonowe punkty informacji turystycznej: w gminie Włodawa w Okunince, czynny w lipcu i sierpniu, w gminie Hanna, czynny od kwietnia do września. Pozostałe cztery gminy obszaru funkcjonalnego (Hańsk, Ruda-Huta, Stary Brus, Wiryki) nie posiadają punktów informacji turystycznej.

2.4. Analiza SWOT

Mocne strony

- duże nasłonecznienie, sprzyjające rozwojowi turystyki,
- mikroklimat zbliżony do uzdrowskiego,
- bogactwo i różnorodność flory i fauny,
- wiele osobliwości przyrody, objętych państwowymi formami ochrony,
- gęsta sieć rzeczna, malownicza rzeka Bug, liczne jeziora Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego,
- liczne zabytki sakralne, świadczące o wielokulturowości obszaru,
- wiele zabytków świeckich, muzeów i skansenów
- dobra dostępność do obiektów sportowo-rekreacyjnych oraz ośrodków kultury i bibliotek,
- liczne interesujące imprezy kulturowo-rekreacyjne,
- dobra dostępność do informacji turystycznej na obszarze WOF.

Słabe strony

- słabe zagospodarowanie turystyczne obszaru,
- słabo rozwinięta i nierównomiernie rozmieszczona baza noclegowa, zarówno całoroczna, jak i sezonowa.
- zły stan techniczny dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych,
- brak wykorzystania linii kolejowej nr 81,
- brak przejść granicznych z Białorusią i Ukrainą,
- nierównomiernie rozłożony ruch turystyczny na obszarze WOF,
- brak jednej organizacji, integrującej obszar pod względem turystycznym.

Szanse

- utworzenie produktów turystycznych na bazie potencjału przyrodniczego i kulturowego,
- wykorzystanie linii kolejowej w celach turystycznych,
- utworzenie przejścia granicznego, co zintegruje obszar z terenami turystycznymi na Ukrainie,
- utworzenie organizacji turystycznej, integrującej obszar i zarządzającej rozwojem turystyki,
- pozyskanie środków z funduszy unijnych na rozwój infrastruktury turystycznej,
- wzrastająca popularność turystyki aktywnej oraz wypoczynku na łonie natury.

Zagrożenia

- kojarzenie Polski Wschodniej z obszarem zacofanym i nieatrakcyjnym,
- niekorzystne trendy demograficzne – starzenie się społeczeństwa i emigracja młodych ludzi,
- brak bezpośredniego odwołania do turystyki w programach operacyjnych nowej perspektywy finansowej UE 2014-2020,
- silna konkurencja innych obszarów turystycznych w kraju i za granicą.

3. WIZJA, MISJA I CELE STRATEGICZNE ROZWOJU TURYSTYKI NA WŁODAWSKIM OBSZARZE FUNKCJONALNYM

WIZJA

Wizja opisuje przyszły stan turystyki na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, który zostanie osiągnięty dzięki wdrożeniu strategii. Wizja pełni istotne funkcje:

- zobrazowania stanu docelowego,
- informowania o aspiracjach osób formułujących wizję,
- jednoczenia wokół siebie.

Wizja Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego powinna się opierać o:

- zrównoważony rozwój turystyki, w szczególności związany z rozwinięciem przyjaznych dla środowiska form turystyki aktywnej, kulturowej i przyrodniczej, wykorzystujących wyjątkowe walory obszaru,
- markowe produkty turystyczne, związane z wielokulturowością, tradycyjną wsią, twórczością ludową oraz kuchnią, charakterystycznymi zbiornikami wodnymi i rzekami na czele z rzeką Bug, wyjątkową przyrodą oraz dogodnym klimatem, w tym szczególnie dużym i długim nasłonecznieniem,
- istniejącą i planowaną infrastrukturę turystyczną i paraturystyczną, dostosowaną do uprawiania różnych form turystyki aktywnej, kulturowej i przyrodniczej,
- integrację działań samorządów lokalnych, organizacji pozarządowych i przedsiębiorców.

Włodawski Obszar Funkcjonalny w zakresie turystyki powinien kreować swój wizerunek jako Polesie Lubelskie – miejsce chętnie odwiedzane przez mieszkańców województwa lubelskiego oraz w szczególności województw: mazowieckiego, podlaskiego, świętokrzyskiego, podkarpackiego, a także przez turystów zagranicznych.

Zgodnie z powszechnie przyjętą metodologią, wizja stanowi jeden z głównych filarów, na których buduje się strategię.

Wizja turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

W 2020 roku Polesie Lubelskie będzie atrakcyjnym miejscem dla współczesnego turysty, miejscem do spokoju i wypoczynku, rekreacji i relaksu, miejscem zapewniającym przez cały rok wyjątkowe i niepowtarzalne walory kulturowe i przyrodnicze, miejscem do którego wciąż się powraca na chwilę, na dzień, na dłużej.

Wizja, poza stanowieniem czynnika składowego na potrzeby budowy strategii, jest również punktem wyjścia do określenia misji.

MISJA

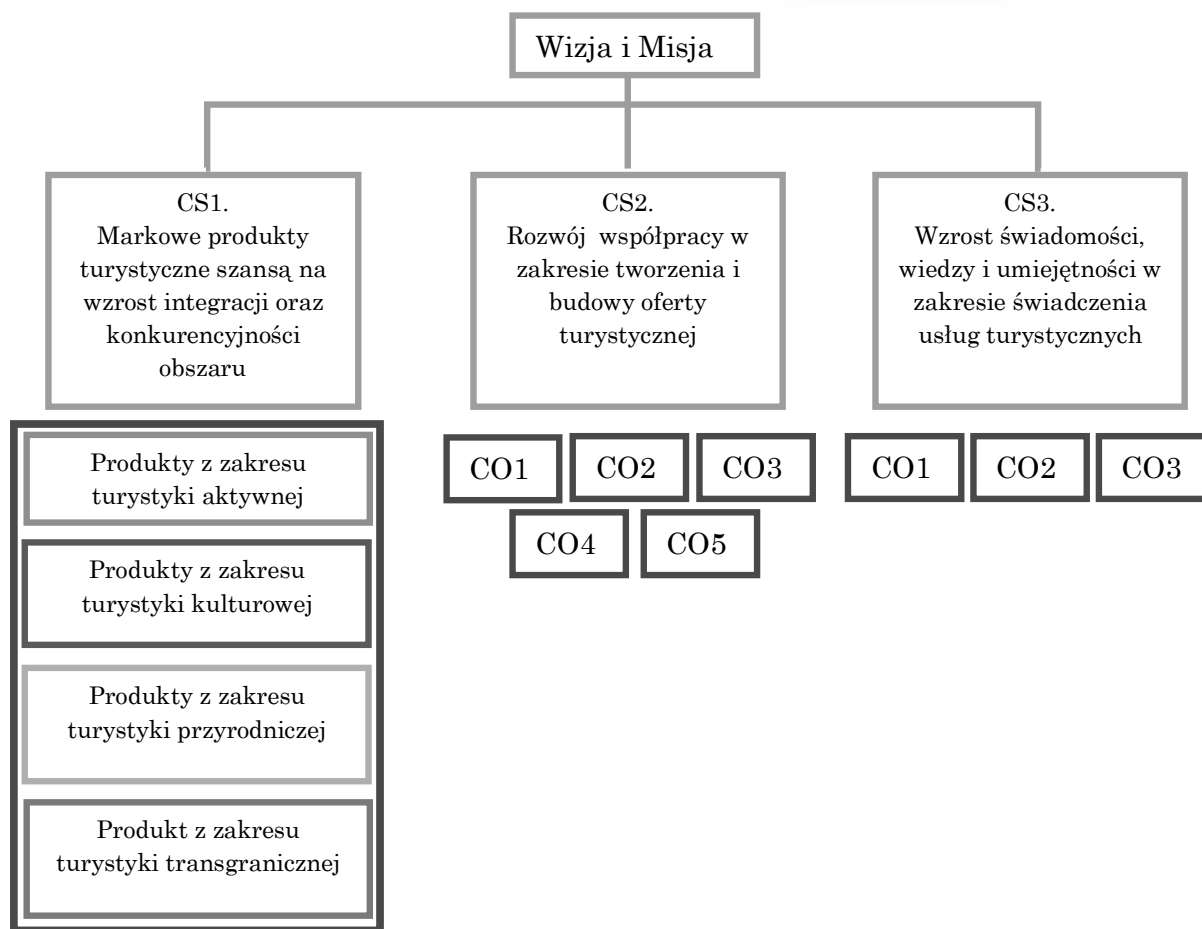
Misja jest uszczegółowieniem wizji turystyki obszaru. Głównym zadaniem misji jest przedstawienie w języku zrozumiałym dla uczestników i otoczenia dalekosiężnych celów organizacji. Ma służyć realizacji wizji przez wskazanie: do czego dążymy, i w jaki sposób dążyć będziemy do docelowego obrazu zawartego w wizji.

Uczestnicy: samorządy lokalne, organizacje wspierające rozwój turystyki, przedsiębiorcy skupieni we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym za najważniejsze aspekty działalności uznali:

- zintegrowanie społeczności obszaru wokół wizji,
- poszerzenie oferty usług, w celu zwiększenia liczby turystów, wydłużenia sezonu turystycznego, rozszerzenia ruchu turystycznego na cały obszar,
- tworzenie wspólnej przestrzeni, poprzez wykorzystanie potencjału posiadanych bogactw, zasobów i walorów obszaru, rozwój infrastruktury w wyniku wspólnych działań,
- tworzenie warunków do rozwoju turystyki transgranicznej,
- tworzenie warunków do budowania platformy współpracy pomiędzy samorządem lokalnym, branżą turystyczną i uczelniami, współpraca powinna uwzględniać potrzeby przygranicznego położenia.

Misja uczestników turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Wzrost znaczenia turystyki Polesia Lubelskiego jako głównej gałęzi lokalnej gospodarki w wyniku skoordynowanych działań platformy współpracy pomiędzy samorządem lokalnym, branżą turystyczną i uczelniami, obejmującej integrację działań, celem poszerzenia oferty usług, prowadzących do wydłużenia sezonu turystycznego.

Cel strategiczny 1. Markowe produkty turystyczne szansą na wzrost integracji oraz konkurencyjności obszaru

Poniżej przedstawiono propozycje charakterystycznych produktów turystycznych dla Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Na etapie dalszych prac, dotyczących rozwoju turystyki obszaru należy określić kluczowy produkt turystyczny poprzez zidentyfikowanie specjalizacji turystycznej spośród charakterystycznych kategorii oraz w dokładny sposób przyporządkować użytkownika. Tak zdefiniowany produkt turystyczny, charakterystyczny dla obszaru, pozwoli sprostać konkurencji.

Produkty turystyczne z zakresu turystyki aktywnej:

- Urokliwe Polesie Lubelskie – konno, pieszo, na rowerze
- Aktywnie w wodzie na Polesiu Lubelskim
- Meandrami Bugu
- Ryba na Polesiu Lubelskim

Produkty turystyczne z zakresu turystyki kulturowej:

- Włodawa – miasto w którym spotkały się trzy kultury
- Chcę wyjechać na wieś

- Twórczość Polesia Lubelskiego

Produkty turystyczne z zakresu turystyki przyrodniczej:

- Tak naturalnie – wschodnie klimaty Polesia Lubelskiego
- Ptaki Polesia Lubelskiego

Produkt turystyczny z zakresu turystyki transgranicznej:

- Turystyka Polesia bez granic

Cel strategiczny 2. Rozwój współpracy w zakresie tworzenia i budowy oferty turystycznej

Cel operacyjny 2.1. Prowadzenie działań związanych z wykorzystaniem potencjału zdrowotnego obszaru w szczególności zmierzających do utworzenia na terenie obszaru uzdrowiska

Cel operacyjny 2.2. Tworzenie powiązanej infrastruktury do rozwoju turystyki obszaru

Cel operacyjny 2.3. Zainicjowanie powstania operatora turystycznego Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego – Lokalnej Organizacji Turystycznej w formie klastra turystycznego

Cel operacyjny 2.4. Efektywna i spójna promocja turystyczna obszaru

Cel operacyjny 2.5. Kompleksowe rozwiązania, dotyczące obsługi turystów

Cel strategiczny 3. Wzrost świadomości, wiedzy i umiejętności w zakresie świadczenia usług turystycznych

Cel operacyjny 3.1. Kompleksowy system szkoleń dla kadr branży turystycznej

Cel operacyjny 3.2. Wypracowanie systemu podnoszenia jakości świadczonych usług

Cel operacyjny 3.3. Aktywizacja lokalnej społeczności

3.1. Cel strategiczny 1. Zintegrowana oferta turystyczna

Cel strategiczny pierwszy odnosi się do zintegrowanej oferty turystycznej Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz do kategorii produktów turystycznych, które ją konkretyzują i szczegółowo opisują. W związku z tym układ pierwszego celu strategicznego odbiega od zwyczajowego opisu poszczególnych celów operacyjnych i

przyjmuje postać kart produktów turystycznych, wykreowanych dla Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Na potrzeby opracowania przyjęto następującą definicję **produktu turystycznego**⁸ - jest to dostępny na rynku pakiet materialnych i niematerialnych składników, umożliwiających realizację celu wyjazdu turystycznego. Produkt stanowią naturalne i stworzone przez człowieka dobra turystyczne, towary i usługi umożliwiające przybycie, pobyt i korzystanie z walorów turystycznych oraz atrakcyjne spędzenie czasu.

Struktura produktu turystycznego jest następująca:

- **rdzeń produktu** – jest to istota produktu, jedna lub kilka najważniejszych cech funkcjonalnych, a także pewnych rozwiązań technicznych, którymi konsumenci kierują się przy podejmowaniu decyzji o wyborze danego produktu, podstawowa korzyść jaką uzyskuje turysta nabywając dany produkt np. potrzeba wypoczynku, regeneracji sił, relaksu, poznawania nowych miejsc, ludzi, obyczajów, zaspokojenia pragnienia, zabawy itp.
- **produkt podstawowy** – jest to wszystko to, co wpływa na postrzeganie produktu przez konsumenta, wszystko to, co znajduje się w standardowym wyposażeniu produktu, najczęściej konieczne do jego użytkowania, formalna oferta, którą przygotowuje organizator turystyczny, na którą składa się ogół usług: noclegowych, żywieniowych, transportowych, rekreacyjnych, przewodnickich itp.
- **produkt poszerzony** – to produkt podstawowy, do którego włączono dodatkowe korzyści użytkowe, wyraźnie odróżniające produkt od oferty konkurencji, wszystko to, co przewyższa podstawowe oczekiwania klienta, czyli dodatkowe funkcje, np. wycieczki fakultatywne, bilety wstępu na lokalne atrakcje, możliwość uzyskania kredytu na zakup wycieczki w biurze podróży, dodatkowe ubezpieczenie, drobne upominki, świeże kwiaty w pokoju hotelowym, usługi przedszkolaków w centrach wypoczynku itp.
- **produkt ulepszony (potencjalny)** – wszelkie ulepszenia i nowe składniki produktu, których jeszcze nie ma, ale mogą pojawić się w przyszłości, np. nowa tematyczna restauracja w hotelu, basen, możliwość wynajęcia łodzi, podróż lotnicza do miejsca docelowego bez przesiadek, wzbogacenie wycieczki o nowe atrakcyjne miejsca itp.

Kategorie produktów turystycznych Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego są wynikiem szczegółowych analiz obszaru pod kątem walorów turystycznych i miejsc najczęściej odwiedzanych przez turystów, i odnoszą się do czterech głównych rodzajów turystyki, które zostały tutaj zidentyfikowane: turystyka aktywna, kulturowa i przyrodnicza oraz transgraniczna. Na ich ostateczny kształt miała wpływ również analiza trendów i tendencji w turystyce oraz danych społeczno-gospodarczych.

Wymienione cztery rodzaje turystyki na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym są najbardziej popularne wśród tutejszych turystów, a turystyka transgraniczna może stać

⁸ Wg Polskiej Organizacji Turystycznej

się dodatkową szansą, wpływającą na konkurencyjność turystyczną obszaru. Największym zainteresowaniem cieszy się turystyka aktywna na bazie lokalnych potencjałów w postaci licznych rzek, w tym pięknej rzeki Bug, naturalnych jezior i lasów. Turystyka kulturowa opiera się na wielokulturowym dziedzictwie obszaru i różnorodnej twórczości ludowej mieszkańców. Włodawski Obszar posiada również potencjał do rozwoju kwalifikowanej turystyki przyrodniczej w postaci licznych chronionych gatunków flory i fauny oraz nieożywionych osobliwości terenu, takich jak torfowiska, bagna i malownicze jeziora śródlądowe.

W dalszych etapach prac nad rozwojem turystyki obszaru należy wyłonić kluczowy produkt lub kilka produktów turystycznych, które muszą określać specjalizację, mieć wyrazisty wizerunek oraz być autentyczne.

Produkty turystyczne z zakresu turystyki aktywnej:

Nazwa produktu			
UROKLIWE POLESIE LUBELSKIE – PIESZO, KONNO, NA ROWERZE			
Charakterystyka produktu			
Rdzeń produktu	Produkt rzeczywisty	Produkt poszerzony	Produkt potencjalny
- regeneracja sił w wyniku rekreacji ruchowej, - relaks na łonie przyrody, - przyjemność i rozwój własnej osobowości, - poznawanie nowych miejsc.	- istniejące szlaki: - szlaki piesze PTTK, - szlaki rowerowe, - szlaki konne, - ścieżki edukacyjne, szlaki gminne, - jazda rowerem i innymi pojazdami, nordic walking, jogging, spacer, jazda konno, - infrastruktura sportu i rekreacji (stadiony, boiska wielofunkcyjne, kompleksy sportowe, hale sportowe, siłownie zewnętrzne, pola do gry w golf).	- wypożyczenie sprzętu sportowego, - wypożyczenie quadów i innych pojazdów, - nauka jazdy konnej, - wynajęcie hali sportowej i innych obiektów sportowych dla grup, zorganizowanych, - imprezy i festyny sportowe, - turnieje turystów, - biegi, maratony.	- trasy narciarstwa biegowego, - wypożyczalnie nart, - lodowisko i jazda na lodzie, - kuligi, - rekreacja twórcza (formy plastyczne, muzyczne, teatralne, taniec, itp.) - siłownia, aerobic, joga itp., - gry miejskie.

Cel rozwoju, obszar funkcjonowania produktu oraz powiązanie z tożsamością obszaru

Celem rozwoju produktu jest wypromowanie Polesia Lubelskiego jako miejsca atrakcyjnego dla miłośników różnych form turystyki aktywnej, w różnych porach roku z wykorzystaniem istniejących i planowanych szlaków pieszych PTTK, szlaków rowerowych, szlaków konnych, ścieżek edukacyjnych i szlaków gminnych oraz infrastruktury sportu i rekreacji.

Wiąże się to również z propagowaniem ekologicznych form poruszania się i postaw ekologicznych. Tym samym produkt będzie miał również cele edukacyjne.

Obszar funkcjonowania produktu dotyczy całego Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Produkt nawiązuje bezpośrednio do wizerunku Polesia Lubelskiego, jako obszaru sprzyjającemu dobremu samopoczuciu, obszaru zdrowego, obszaru sprzyjającego odzyskiwaniu zdrowia i nabieraniu sił. Nazwa produktu w sposób czytelny wskazuje na aktywny wypoczynek na Polesiu przez cały rok.

Koncepcja produktu

Produkt będzie w przeważającej części funkcjonował dla turystów indywidualnych, którzy traktować będą rekreację jako przyjemną formę spędzania czasu i regeneracji sił.

Kreowany produkt odwołuje się do dwóch funkcji:

- 1) aktywny wypoczynek wczasowiczów,
- 2) aktywny wypoczynek tzw. jednodniowy, weekendowy.

Istnieje również możliwość przygotowania oferty grupowej pod warunkiem zastosowania odpowiednich narzędzi marketingowych w zakresie następujących form funkcjonowania produktu:

- dla młodzieży – obozy wędrowne oraz skoncentrowane na turystyce aktywnej,
- dla szkół – wycieczki, łączące aktywny wypoczynek ze zwiedzaniem obiektów dziedzictwa kulturowego,
- dla rodzin i turystów aktywnych, grup zorganizowanych – imprezy integracyjne organizowane (połączenie noclegu, zwiedzania, turystyki aktywnej i kuchni lokalnej),
- oferta fakultatywna turystyki aktywnej jako dodatkowy element możliwy do wykupienia przy ofertach pobytowych – dająca możliwość poznawania z przewodnikiem najbliższej okolicy miejscowości, w której się wypoczywa,
- dla sportsmenów i prawdziwych pasjonatów aktywnego wypoczynku – turnieje, biegi przełajowe, rajdy rowerowe, również połączone z imprezami rekreacyjno-sportowymi oraz kiermaszami sprzętu sportowego,
- dla turystów biznesowych – organizacja imprez integracyjnych, mających na celu regenerację sił.

Koncepcja produktu zakłada:

- przegląd pod względem atrakcyjności i dostępności oraz zagospodarowanie istniejących szlaków odpowiednią infrastrukturą dla celów turystyki aktywnej,
- udostępnienie infrastruktury sportu i rekreacji,
- obudowanie szlaków oraz obiektów infrastruktury sportu i rekreacji dodatkowymi atrakcjami i usługami,
- organizowanie imprez rekreacyjno-sportowych, turniejów,

Ważnym elementem produktu będzie w sposób czytelny przedstawienie możliwości aktywnego wypoczynku na portalu internetowym, interaktywnych mapach, zastosowanie systemów GPS oraz innych aplikacji pobieranych na telefony komórkowe.

Składniki produktu

Istniejące szlaki piesze PTTK, szlaki rowerowe, szlaki konne, ścieżki edukacyjne i szlaki gminne oraz infrastruktura sportu i rekreacji, w szczególności:

Włodawa – ośrodek obsługi ruchu turystycznego:

- Nadbużański Szlak Rowerowy Janów Podlaski – Włodawa – Hrubieszów (Stawki – Różanka – Szuminka – Suszno – Włodawa – Okuninka – Osowa – Kosyń – Majdan Stuleński – Wola Uhruska)
- Trasa Rowerowa Włodawa - Okuninka - Wola Uhruska (Włodawa ul. Kraszewskiego - most na rzece Włodawka - Okuninka - J. Białe - Żłobek Mały - J. Spólne (Rezerwat „Żółwiowe Błota” – Sobibór - Rezerwat „Jezioro Bródzieniec” - Rezerwat „Trzy Jeziora” - Stulno - Majdan Stuleński (Park Podworski) - Rezerwat „Małoziemce” - Wola Uhruska),
- Szlak „Lasów Sobiborskich” – czarny
- Trasa rowerowa Polski Wschodniej

Wola Uhruska – ośrodek obsługi ruchu turystycznego

- Trasa Rowerowa Lublin – Wola Uhruska. Odcinek na terenie opracowania: Karczunek (wieś za Urszulinem), Wojciechów, Kulczyn, Hańsk, Macoszyn, Józefów, Wola Uhruska),
- Trasa rowerowa „Dookoła Gminy Ruda-Huta”
- Ścieżka „Meandry Bugu”, gmina Ruda – Huta,
- Ścieżka historyczno-przyrodnicza „Dolina Bugu”
- Szlak „Trzech Jezior” - niebieski
- Trasa rowerowa Polski Wschodniej
- Poleski Szlak Konny

Hanna – ośrodek obsługi ruchu turystycznego

- Trasa rowerowa Polski Wschodniej

Stary Brus, Kołacze – ośrodek obsługi ruchu turystycznego

- Szlak rowerowy „Śladami wschodniosłowiańskiej tradycji cerkiewnej na Polesiu Lubelskim”
- Sosnowica, Szlak wiedzie z Puchaczowa do Horostyty i przebiega przez obszar gmin: Puchaczów, Ludwin, Sosnowica, Stary Brus i Wyryki.
- Poleski Szlak Konny

Sosnowica – ośrodek obsługi ruchu turystycznego

- Szlak rowerowy „Śladami wschodniosłowiańskiej tradycji cerkiewnej na Polesiu Lubelskim”
- Sosnowica, Szlak wiedzie z Puchaczowa do Horostyty i przebiega przez obszar gmin: Puchaczów, Ludwin, Sosnowica, Stary Brus i Wyryki.
- Ścieżka edukacyjno – przyrodnicza „Borek”
- Ścieżka edukacyjno – przyrodnicza „Obóz Powstańców”
- Szlak łącznikowy historyczno – przyrodniczy Sosnowica – Jamniki „Nałęcz” – czarny

Urszulin – ośrodek obsługi ruchu turystycznego

- Trasa Rowerowa Lublin – Wola Uhruska Odcinek na terenie opracowania: Karczunek (wieś za Urszulinem), Wojciechów, Kulczyn, Hańsk, Macoszyn, Józefów, Wola Uhruska
- Szlak Wytycki – w Gminie Urszulin
- Szlak pamięci – w Gminie Urszulin
- Szlak jezior – w Gminie Urszulin
- Szlak Wereszczyński

Infrastruktura rekreacyjno-sportowa

Infrastruktura paraturystyczna – wypożyczalnie sprzętu sportowego, punkty serwisowe,

przechowalnie, stojaki na rowery itp.

Segmentacja rynku

Kryterium motywacji:

- mieszkańcy regionu wykazujący potrzebę aktywnego wypoczynku i regeneracji sił,
- miłośnicy turystyki pieszej, rowerowej, konnej, nordic walking itp. (młodzi, sprawni fizycznie nastawieni na aktywność, rodziny z dziećmi, użytkownicy okazjonalni i przypadkowi, zaawansowani)
- uczestnicy konferencji oraz pobytów motywacyjnych i integracyjnych,
- dzieci i młodzież – zielone szkoły, obozy nakierowane na turystykę aktywną,

Kryterium długości pobytu:

- turyści weekendowi
- turyści „wędrowni”, przemierzający Szlak Rowerowy Polski Wschodniej,
- turyści spędzający urlop (oferta jednodniowych wycieczek – „Urokliwe Polesie Lubelskie – pieszo, konno, na rowerze”)

Kryterium składu:

- turyści indywidualni (rodziny z dziećmi, młode małżeństwa, grupy znajomych i przyjaciół)
- turyści grupowi (dzieci i młodzież, uniwersytety III wieku, grupy firmowe, czasowicze, osoby przyjeżdżające na urlop do regionu)

Kryterium geograficzne:

- turyści z Polski: mieszkańcy województwa lubelskiego, świętokrzyskiego, mazowieckiego, podlaskiego, podkarpackiego i innych
- turyści zagraniczni

Działania niezbędne do wdrożenia

Poprawa dostępności oferty:

- identyfikacja i weryfikacja jakości istniejących szlaków; stały monitoring oznakowania i bezpieczeństwa tras,
- czytelny podział ze względu na podmioty odpowiedzialne za zarządzanie poszczególnymi szlakami,
- opracowanie modelu oznakowania tras rowerowych zgodnego z Systemem Identyfikacji Wizualnej; wprowadzenie kierunkowskazów na rozwidleniach szlaków, tablic informacyjnych z mapami i kilometrażem tras pomiędzy atrakcjami, informacji o połączeniach szlaków głównych z pętlami lokalnymi
- stworzenie aktualizowanej co rok bazy miejsc, gdzie można wypożyczyć/naprawić sprzęt sportowy,
- stworzenie internetowej mapy szlaków oraz bazy śladów GPS,
- stworzenie aktualizowanej bazy danych dotyczących obiektów świadczących usługi dla turystów w okolicy szlaków będącej podpowiedzią dla biur podróży, jakie są możliwości budowania ofert,
- identyfikacja i utworzenie bazy kontaktów do przewodników terenowych, którzy są w stanie prowadzić grupy turystów.

Zasoby ludzkie:

- organizacja cyklu szkoleń dla osób prowadzących lub mogących prowadzić grupy turystów (m.in. dla bezrobotnych)

- podnoszenie jakości świadczonych usług (specjalistyczne szkolenia branżowe dla kadr obsługujących ruch turystyczny)
- szkolenia z zakresu umiejętności komunikacyjnych i interpersonalnych dla przewodników, organizatorów rajdów i wycieczek rowerowych, konnych osób pełniących rolę przewodników zwłaszcza po małych obiektach i atrakcjach turystycznych

Promocja:

- publikacja folderu promocyjnego pt. „Czy lato, czy zima – aktywnie na Polesiu wypoczywaj”, prezentującego zarówno przebieg tras, jak i informacje praktyczne dla turystów, publikacja map,
- prezentacja potencjału w tym interaktywnej mapy w ramach zintegrowanego portalu,
- organizacja wizyt studyjnych dla mediów regionalnych, ogólnopolskich i branżowych
- nawiązanie kontaktu przez operatora produktu z informacją turystyczną na rynkach docelowych (stała współpraca, wymiana informacji, przekazywanie materiałów promocyjnych i informacyjnych, integracja stron www)
- udział w targach i imprezach promocyjnych, zogniskowanych wokół promocji aktywnego wypoczynku), wspólna promocja tych imprez

Przestrzeń:

- integrowanie transportu publicznego ze szlakami,
- rozwój infrastruktury obsługi turysty aktywnego (stojaki na rowery, parkingi rowerowe, wypożyczalnie sprzętu sportowego funkcjonujące w sieci, miejsca postojowe, miejsca widokowe, punkty serwisowe) oraz innej infrastruktury wokół szlaków (kosze na śmieci, ławki, zadane miejsca na posiłki, itp.)
- rozwój infrastruktury noclegowej (agroturystyka, pola namiotowe z pełnym węzłem sanitarnym, kempingi), mała infrastruktura gastronomiczna
- rozwój tzw. stanic turystycznych, w punktach węzłowych szlaków, umożliwiających zmianę środka transportu (rower, kajak); rolę taką mogą pełnić istniejące już obiekty
- inwentaryzacja terenowa istniejących szlaków – dokumentacja,

Współpraca:

- działania na rzecz powstania sieci wypożyczalni sprzętu sportowego,
- działania na rzecz zintegrowania turystyki pieszej, rowerowej, konnej oraz turystyki wodnej,
- organizacja spotkań integrujących osoby z branży zajmujących się turystyką aktywną, poświęconych opracowaniu ofert tematycznych,
- przegląd i hierarchizacja składników produktu sieciowego, weryfikacja, wycena usług poszczególnych subproduktów.

Podmioty uczestniczące w realizacji produktu

- samorządy lokalne (tworzenie infrastruktury: znakowanie szlaków, obiektów, miejsca postojowe dla rowerów itp.)
- Poleski Park Narodowy, Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych, Nadleśnictwa,
- PTTK,
- Lokalne Grupy Działania i inne organizacje pozarządowe,
- Tour operatorzy i biura podróży (sprzedawcy oferty, pakietów)
- Podmioty prywatne (rozwój infrastruktury funkcjonującej w sposób komercyjny)

Zarządzanie/Koordynacja

Zarządzanie produktem powinno odbywać się przez Lokalną Organizację Turystyczną w połączeniu ze współpracą pomiędzy poszczególnymi partnerami.

Nazwa produktu			
AKTYWNI W WODZIE NA POLESIU LUBELSKIM			
Charakterystyka produktu			
Rdzeń produktu	Produkt rzeczywisty	Produkt poszerzony	Produkt potencjalny
- regeneracja sił w wyniku rekreacji wodnej, - wypoczynek i relaks nad czystą wodą, na nieskażonych plażach.	- uprawianie sportów wodnych na jeziorach, - wypoczynek na czystych plażach, - rekreacja wodna całoroczna w basenach i krytych pływalniach.	- pływanie łódką, kajakiem, rowerem wodnym, - nurkowanie, - żeglarstwo, - windsurfing, - rekreacja motorowodna, - strzeżone kąpieliska, - wypożyczalnia sprzętu wodnego, - korzystanie z ośrodków wypoczynkowych nad jeziorami, z bazy noclegowej i gastronomicznej, - aqua-aerobik na krytych pływalniach, piłka wodna, inne zajęcia i zabawy wodne, - imprezy promujące wypoczynek nad jeziorami Polesia.	- narciarstwo wodne, - paralotniarstwo z napędem w postaci motorówki, - utworzenie Muzeum wody z możliwością interaktywnego włączenia turystów w zwiedzanie, z możliwością samodzielnego wykonania doświadczeń itp., - kursy nauki pływania.

Cel rozwoju, obszar funkcjonowania produktu oraz powiązanie z tożsamością obszaru

Celem rozwoju produktu jest integracja oferty ośrodków wypoczynkowych, zlokalizowanych nad jeziorami Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego pod wspólną nazwą. Ważnym aspektem będzie możliwość zapoznania się z wodnymi atrakcjami obszaru w jednym miejscu oraz zakup wybranych subproduktów.

Celem wykreowania produktu jest chęć wykorzystania ogromnego potencjału Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, jakim jest woda. Konieczne jest zintegrowanie „wodnej oferty” obszaru i jej sprzedaż pod jednym hasłem. Produkt jest kreowany głównie w oparciu o zbiorniki wodne na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym oraz baseny i pływalnie, oferujące możliwość wodnej rekreacji przez cały rok.

Obszar rozwoju produktu to cały Włodawski Obszar Funkcjonalny, przy czym naturalnymi terenami koncentracji są obszary, gdzie występują jeziora i zbiorniki wodne.

Produkt zawiera powiązanie z tożsamością Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz w sposób ścisły nawiązuje do walorów naturalnych obszaru, które są dla niego bardzo charakterystyczne tj. naturalnych jezior.

Koncepcja produktu

Koncepcja produktu opiera się na różnorodnych atrakcjach, związanych z potencjałem wodnym, z których można skorzystać nad licznymi jeziorami m.in. Jeziorem Białym w Okunince.

Do głównych wyznaczników koncepcji funkcjonowania produktu należy zaliczyć następujące elementy:

- produkt powinien funkcjonować w formie zintegrowanego pakietu konkretnych usług, dostępnych do kupienia za określoną cenę i przeznaczonych dla konkretnego typu odbiorców,
- produkt może funkcjonować w postaci samodzielnego pakietu, jak również może wykorzystywać elementy innych produktów,
- przy konstruowaniu produktu należy precyzyjnie określić lokalizację zbiorników wodnych i ośrodków czasowych oraz krytych pływalni na obszarze Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Produkt będzie funkcjonował w formie:

- kupowania oferty pojedynczych ośrodków, pensjonatów, gospodarstw agroturystycznych,
- kupowania kilkudniowych pakietów, przeznaczonych dla określonej grupy odbiorców.

Składniki produktu

Na etapie uszczegóławiania składników produktu należy wziąć pod uwagę następujące podmioty i wydarzenia:

- baza noclegowa i gastronomiczna nad jeziorami,
- wypożyczalnie sprzętu wodnego,
- imprezy promujące walory wodne Polesia Lubelskiego,
- kąpiele w jeziorach,

Produkty, włączane do sieci powinny spełniać następujące kryteria:

- być przygotowane do sprzedaży, dzięki sprecyzowanej i wycenionej ofercie,
- charakteryzować się autentycznością tzn. wyróżniać obszar w kontekście turystyki wodnej,
- być wiarygodnym, tj. wywierać się z ustalonej oferty,

Przykładowe składniki produktu:

- Jezioro Białe w Okunince,
- rozbudowana baza noclegowa i gastronomiczna,
- Jezioro Zagłębie gm. Sosnowica,
- Jezioro Rotcze gm. Urszulin,
- Jezioro Sumin gm. Urszulin,
- Jezioro Wytyckie,
- miejsce do kąpiei nad Starorzeczem Bugu,
- impreza „Weekend z Krokodylem” nad Jeziorem Białym w Okunince,
- MOSIR we Włodawie.

Segmentacja rynku**Kryterium motywacji:**

- Miłośnicy sportów wodnych i wodnej rekreacji,
- Turyści aktywni,
- Dzieci i młodzież,
- Osoby pracujące, spędzające urlop nad wodą,

Kryterium długości pobytu:

- Turyści weekendowi,
- Turyści, spędzający dłuższy urlop wypoczynkowy (1, 2, 3 tygodnie)

Kryterium składu:

- turyści indywidualni (rodziny z dziećmi, młode małżeństwa, starsze osoby)
- turyści grupowi (dzieci i młodzież, grupy firmowe, grupy znajomych)

Kryterium geograficzne:

- turyści z Polski: mieszkańcy województwa lubelskiego, świętokrzyskiego, mazowieckiego, podlaskiego, podkarpackiego i innych
- turyści zagraniczni

Działania niezbędne do wdrożenia**Poprawa dostępności oferty:**

- przegląd i hierarchizacja składników produktu, weryfikacja, wycena usług poszczególnych subproduktów,
- rozbudowanie oferty niektórych obiektów oraz wprowadzenie nowych technologii (w celu stworzenia oferty pakietów sprzedażowych oraz oferty angażującej turystów),
- pakietowanie oferty.

Zasoby ludzkie:

- szkolenia specjalistyczne, dotyczące przygotowania kadr, obsługujących ruch turystyczny oraz podnoszące jakość świadczonych usług,
- popularyzacja wiedzy o wodzie na Polesiu wśród mieszkańców,
- organizacja warsztatów, wizyt studyjnych, itp.
- wypracowanie platformy współpracy między osobami zaangażowanymi w tworzenie produktu.

Promocja:

- utworzenie interaktywnej oferty na zintegrowanym portalu internetowym,
- utworzenie aplikacji mobilnych,
- wykonanie i dystrybucja folderu „Aktywnie w wodzie na Polesiu”, w formie koszyka produktowego,
- organizacja wizyt studyjnych dla touroperatorów, mediów branżowych,
- współpraca z informacjami turystycznymi zgodnie z segmentacją rynku w ramach kryterium geograficznego,
- uczestnictwo w targach i imprezach promocyjnych,
- organizacja imprez promocyjnych – wspólnych dla całego obszaru,

Przestrzeń:

- jednolite oznakowanie obiektów oraz dróg dojazdowych, umieszczenie przy głównych obiektach mapy tematycznej,
- zwiększenie dostępności wewnętrznej poprzez modernizację dróg, chodników, budowę parkingów w pobliżu atrakcji,
- rozwój małej infrastruktury: ławki, miejsca widokowe, kosze na śmieci, toalety,
- przystosowanie obiektów do potrzeb turystów niepełnosprawnych

Podmioty uczestniczące w realizacji produktu

- samorządy lokalne (tworzenie infrastruktury: znakowanie szlaków, obiektów, miejsca postojowe dla rowerów, pomosty itp.),
- Lokalne Grupy Działania,
- Kluby żeglarskie i Yacht kluby,
- Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji,
- touroperatorzy i biura podróży (sprzedawcy oferty, pakietów),
- podmioty prywatne (rozwój infrastruktury funkcjonującej w sposób komercyjny).

Zarządzanie/Koordynacja

Zarządzanie produktem powinno odbywać się przez Lokalną Organizację Turystyczną w połączeniu ze współpracą pomiędzy poszczególnymi partnerami.

Nazwa produktu

MEANDRAMI BUGU

Charakterystyka produktu

Rdzeń produktu	Produkt rzeczywisty	Produkt poszerzony	Produkt potencjalny
■ aktywna rekreacja na dzikiej i nieujarzmionej rzece, ■ wypoczynek i regeneracja sił wśród dziewiczej przyrody doliny Bugu.	■ spływy kajakowe rzeką Bug, Włodawką i Uherką ■ kąpiele w Bugu, ■ zabawy wodne i rekreacja ruchowa nad rzekami.	■ korzystanie z bazy noclegowej i gastronomicznej nad Bugiem i innymi rzekami, ■ wypożyczanie sprzętu wodnego, ■ imprezy rekreacyjne nad Bugiem, ■ możliwość urządzenia pikniku w wyznaczonych miejscach piknikowych.	■ wioślarstwo.

Cel rozwoju, obszar funkcjonowania produktu oraz powiązanie z tożsamością obszaru

Celem rozwoju produktu jest wypromowanie niezwykłych walorów doliny Bugu wśród turystów z innych regionów Polski i turystów zagranicznych. Rzeką Bug, jako jedną z ostatnich nieuregulowanych rzek w Europie, jest niewątpliwie wyjątkową atrakcją, należy więc udostępnić ją dla turystów i zaoferować im różne możliwości wypoczynku, zarówno aktywnego jak i biernego.

Oprócz Bugu składnikami produktu są jego dopływy tj. Włodawka, Uherka i inne, a więc obszar rozwoju produktu to cały Włodawski Obszar Funkcjonalny, przy czym naturalnymi terenami koncentracji są obszary, gdzie występują rzeki przeznaczone do rekreacji wodnej.

Produkt jest powiązany z tożsamością Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego i opiera się na jednym z najbardziej charakterystycznych walorów, czyli rzeki Bug i jej dorzeczu.

Koncepcja produktu

Koncepcja produktu opiera się na różnorodnych atrakcjach, związanych z potencjałem rzeczny, z których można skorzystać nad licznymi rzekami m.in. rzeką Bug, Włodawką, Uherką itp.

Do głównych wyznaczników koncepcji funkcjonowania produktu należy zaliczyć następujące elementy:

- produkt powinien funkcjonować w formie zintegrowanego pakietu konkretnych usług, dostępnych do kupienia za określoną cenę i przeznaczonych dla konkretnego typu odbiorców,
- produkt może funkcjonować w postaci samodzielnego pakietu, jak również może wykorzystywać elementy innych produktów,
- przy konstruowaniu produktu należy precyzyjnie określić lokalizację rzek i ośrodków czasowych oraz szlaków wodnych, przeznaczonych do spływów kajakowych.

Produkt będzie funkcjonował w formie:

- kupowania oferty pojedynczych ośrodków, pensjonatów,
- kupowania kilkudniowych pakietów, przeznaczonych dla określonej grupy odbiorców,
- kupowania karnetów na spływy kajakowe.

Składniki produktu

Na etapie uszczegóławiania składników produktu należy wziąć pod uwagę następujące podmioty i wydarzenia:

- baza noclegowa i gastronomiczna nad rzekami,
- wypożyczalnie sprzętu wodnego,
- spływy kajakowe na Bugu, Włodawce i Uherce,
- kąpiele w rzekach,
- nadbużańskie ścieżki rowerowe.

Produkty, włączane do sieci powinny spełniać następujące kryteria:

- być przygotowane do sprzedaży, dzięki sprecyzowanej i wycenionej ofercie,
- charakteryzować się autentycznością tzn. wyróżniać obszar w kontekście turystyki wodnej,
- być wiarygodnym, tj. wywiązywać się z ustalonej oferty.

Przykładowe składniki produktu:

- Rzeką Bug,

- Uherka i Włodawka,
- nadbużańskie ścieżki rowerowe,
- baza gastronomiczna i noclegowa w pobliżu Bugu i jego dopływów,
- pomosty i pochylnie do wodowania kajaków,
- impreza „Bolkowanie” w Rudzie-Hucie,
- impreza „Europejskie Dni Dobrosąsiedztwa” w miejscowości Zbereże-Adamczuki.

Segmentacja rynku

Kryterium motywacji:

- Miłośnicy sportów wodnych i wypoczynku nad rzeką,
- Turyści aktywni,
- Dzieci i młodzież,
- Osoby pracujące, spędzające urlop nad rzeką,

Kryterium długości pobytu:

- Turyści weekendowi,
- Turyści, spędzający dłuższy urlop wypoczynkowy (1, 2, 3 tygodnie).

Kryterium składu:

- turyści indywidualni (rodziny z dziećmi, młode małżeństwa, starsze osoby),
- turyści grupowi (dzieci i młodzież, grupy firmowe, grupy znajomych).

Kryterium geograficzne:

- turyści z Polski: mieszkańcy województwa lubelskiego, świętokrzyskiego, mazowieckiego, podlaskiego, podkarpackiego i innych
- turyści zagraniczni

Działania niezbędne do wdrożenia

Poprawa dostępności oferty:

- przegląd i hierarchizacja składników produktu, weryfikacja, wycena usług poszczególnych subproduktów,
- rozbudowanie oferty niektórych obiektów oraz wprowadzenie nowych technologii (w celu stworzenia oferty pakietów sprzedażowych oraz oferty angażującej turystów),

Zasoby ludzkie:

- szkolenia specjalistyczne, dotyczące przygotowania kadr, obsługujących ruch turystyczny oraz podnoszące jakość świadczonych usług,
- popularyzacja wiedzy o Bugu i innych rzekach wśród mieszkańców,
- organizacja warsztatów, wizyt studyjnych, itp.
- wypracowanie platformy współpracy między osobami zaangażowanymi w tworzenie produktu

Promocja:

- utworzenie interaktywnej oferty na zintegrowanym portalu internetowym,
- utworzenie aplikacji mobilnych,
- wykonanie i dystrybucja folderu „Meandrami Bugu”, w formie koszyka produktowego,
- organizacja wizyt studyjnych dla touroperatorów, mediów branżowych,
- współpraca z informacjami turystycznymi zgodnie z segmentacją rynku w ramach kryterium geograficznego,
- uczestnictwo w targach i imprezach promocyjnych,

- organizacja imprez promocyjnych – wspólnych dla całego obszaru,

Przestrzeń:

- jednolite oznakowanie obiektów oraz dróg dojazdowych, umieszczenie przy głównych obiektach mapy tematycznej,
- zwiększenie dostępności wewnętrznej poprzez modernizację dróg, chodników, budowę parkingów w pobliżu atrakcji,
- rozwój małej infrastruktury: ławki, miejsca widokowe, kosze na śmieci, toalety,
- przystosowanie obiektów do potrzeb turystów niepełnosprawnych.

Podmioty uczestniczące w realizacji produktu

- samorządy lokalne (tworzenie infrastruktury: znakowanie szlaków, obiektów, miejsca postojowe dla rowerów itp.),
- Lokalne Grupy Działania,
- touroperatorzy i biura podróży (sprzedawcy oferty, pakietów),
- podmioty prywatne (rozwój infrastruktury funkcjonującej w sposób komercyjny).

Zarządzanie/Koordinacja

Zarządzanie produktem powinno odbywać się przez Lokalną Organizację Turystyczną w połączeniu ze współpracą pomiędzy poszczególnymi partnerami.

Nazwa produktu			
RYBA NA POLESIU			
Charakterystyka produktu			
Rdzeń produktu	Produkt rzeczywisty	Produkt poszerzony	Produkt potencjalny
■ wypoczynek i rekreacja nad wodą, ■ oderwanie się od codzienności poprzez obcowanie z naturą, ■ wyciszenie się dzięki łowieniu ryb wśród spokoju dziewiczej natury.	■ wędkowanie nad jeziorami, stawami i rzekami, ■ uczestnictwo w imprezach i spotkaniach wędkarskich.	■ kładki i pomosty dla wędkarzy, ■ punkty gastronomiczne, ■ wydzielone miejsca do wędkowania.	■ możliwość wypożyczenia sprzętu wędkarskiego, ■ imprezy plenerowe z możliwością spróbowania Poleskich ryb, ■ warsztaty kulinarne przyrządzania ryby na różne sposoby, ■ możliwość uwędzenia złowionych ryb, ■ konkursy w łowieniu jak największej ilości

ryb.

Cel rozwoju, obszar funkcjonowania produktu oraz powiązanie z tożsamością obszaru

Celem rozwoju produktu jest integracja oferty ośrodków wędkarskich, zlokalizowanych nad jeziorami i rzekami Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego pod wspólnym hasłem. Włodawski Obszar Funkcjonalny to swoiste zagłębie wędkarskie ze względu na liczne jeziora i stawy, które się tutaj znajdują. Ryby, możliwe tutaj do złowienia to głównie karp.

Celem wykreowania produktu jest wykorzystanie potencjału Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w zakresie wędkowania i gospodarki rybackiej. Produkt jest kreowany głównie w oparciu o zbiorniki wodne na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym oraz rzeki, w których istnieje możliwość łowienia ryb.

Produkt zawiera powiązanie z tożsamością Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, wykorzystując jego potencjał wodny do rozwoju kwalifikowanej turystyki wędkarskiej.

Koncepcja produktu

Koncepcja produktu opiera się na zarybionych zbiornikach wodnych: jeziorach i stawach, gdzie może być rozwijana turystyka wędkarska.

Do głównych wyznaczników koncepcji funkcjonowania produktu należy zaliczyć następujące elementy:

- produkt powinien funkcjonować w formie zintegrowanego pakietu konkretnych usług, dostępnych do kupienia za określoną cenę i przeznaczonych dla konkretnego typu odbiorców,
- produkt może funkcjonować w postaci samodzielnego pakietu, jak również może wykorzystywać elementy innych produktów,
- przy konstruowaniu produktu należy precyzyjnie określić lokalizację zbiorników wodnych i ośrodków wędkarskich.

Produkt będzie funkcjonował w formie:

- kupowania oferty pojedynczych ośrodków wędkarskich,
- udziału w imprezach wędkarskich i warsztatach,

Składniki produktu

Na etapie uszczegóławiania składników produktu należy wziąć pod uwagę następujące podmioty i wydarzenia:

- baza noclegowa i gastronomiczna nad jeziorami i w pobliżu kompleksów stawów,
- imprezy promujące wędkarstwo na Polesiu,
- aspekt formalno-prawny, związany z wędkarstwem (pozwolenia na wędkowanie itp.).

Produkty, włączane do sieci powinny spełniać następujące kryteria:

- być przygotowane do sprzedaży, dzięki sprecyzowanej i wycenionej ofercie,
- charakteryzować się autentycznością tzn. wyróżniać obszar w kontekście turystyki wędkarskiej,
- być wiarygodnym, tj. wywiązywać się z ustalonej oferty,

Przykładowe składniki produktu:

- Jezioro Skomielno, gmina Sosnowica,
- Jezioro Tomasznie/ Tomaszne, gmina Sosnowica,
- Kompleks stawów (Giewont, Kniazie, Kościuszek, Helena Giewont, Olszyna itd.) oraz jezior (Czarne i Białe Sosnowickie), gmina Sosnowica,
- Jezioro Rotcze, gmina Urszulin,
- Jezioro Sumin, gmina Urszulin,
- Jezioro Wytyckie, gmina Urszulin,
- Jezioro Glinki, gmina Włodawa,
- Zbiornik Zahajki, gmina Wiryki,
- Jezioro Hańskie (Krychowskie),
- Jezioro Dubeczyńskie, gmina Hańsk,
- stawy w gminie Stary Brus
- rzeka Bug
- rzeka Włodawka,
- imprezy i spotkania wędkarskie.

Segmentacja rynku
Kryterium motywacji:

- Miłośnicy wędkowania i wypoczynku na łonie natury,
- Rodziny z dziećmi,
- Osoby starsze, na emeryturze,

Kryterium długości pobytu:

- Turyści weekendowi,
- Turyści, spędzający dłuższy urlop wypoczynkowy (1, 2, 3 tygodnie)

Kryterium składu:

- turyści indywidualni (rodziny z dziećmi, starsze osoby)
- turyści grupowi (dzieci i młodzież, grupy znajomych)

Kryterium geograficzne:

- turyści z Polski: mieszkańcy województwa lubelskiego, świętokrzyskiego, mazowieckiego, podlaskiego, podkarpackiego i innych
- turyści zagraniczni

Działania niezbędne do wdrożenia
Poprawa dostępności oferty:

- przegląd i hierarchizacja składników produktu, weryfikacja, wycena usług poszczególnych subproduktów,
- rozbudowanie oferty niektórych obiektów,
- pakietowanie oferty.

Zasoby ludzkie:

- szkolenia specjalistyczne, dotyczące przygotowania kadr, obsługujących ruch turystyczny oraz podnoszące jakość świadczonych usług,
- popularyzacja wiedzy o zaletach wędkowania na Polesiu wśród mieszkańców i przyjezdnych gości,

- organizacja warsztatów, wizyt studyjnych, itp.
- wypracowanie platformy współpracy między osobami zaangażowanymi w tworzenie produktu.

Promocja:

- utworzenie interaktywnej oferty na zintegrowanym portalu internetowym,
- utworzenie aplikacji mobilnych,
- wykonanie i dystrybucja folderu „Ryba na Polesiu”, w formie koszyka produktowego,
- organizacja wizyt studyjnych dla touroperatorów, mediów branżowych,
- współpraca z informacjami turystycznymi, zgodnie z segmentacją rynku w ramach kryterium geograficznego,
- uczestnictwo w targach i imprezach promocyjnych.

Przestrzeń:

- jednolite oznakowanie obiektów oraz dróg dojazdowych, umieszczenie przy głównych ośrodkach wędkarskich mapy tematycznej,
- zwiększenie dostępności wewnętrznej poprzez modernizację dróg, chodników, budowę parkingów w pobliżu atrakcji,
- rozwój małej infrastruktury: ławki, miejsca widokowe, kosze na śmieci, toalety, pomosty wędkarskie
- przystosowanie obiektów do potrzeb turystów niepełnosprawnych.

Podmioty uczestniczące w realizacji produktu

- samorządy lokalne (tworzenie infrastruktury: znakowanie szlaków, obiektów, miejsca postojowe dla rowerów itp.),
- Lokalne Grupy Działania,
- Lokalne Grupy Rybackie,
- Koła wędkarskie,
- touroperatorzy i biura podróży (sprzedawcy oferty, pakietów),
- podmioty prywatne (rozwój infrastruktury funkcjonującej w sposób komercyjny).

Zarządzanie/Koordynacja

Zarządzanie produktem powinno odbywać się przez Lokalną Organizację Turystyczną w połączeniu ze współpracą pomiędzy poszczególnymi partnerami.

Produkty turystyczne z zakresu turystyki kulturowej:

Nazwa produktu			
WŁODAWA – MIASTO W KTÓRYM SPOTKAŁY SIĘ TRZY KULTURY			
Charakterystyka produktu			
Rdzeń produktu	Produkt rzeczywisty	Produkt poszerzony	Produkt potencjalny
■ przyjemność z poznawania innych kultur	■ zwiedzanie przez turystę we Włodawie oraz na	■ Festiwal Trzech Kultur, ■ zwiedzanie z	■ możliwość spróbowania potraw „smaki

■ i obyczajów, ■ poszerzenie wiedzy historycznej, ■ zaspokojenie wyobrażeń kulturowych.	terenie obszaru obiektów sakralnych, związanych z trzema kulturami (kościół, cerkwie, synagogi) oraz innych obiektów (np. zespół kramów), ■ zwiedzanie obiektów muzealnych, ■ informacja na stronie WWW, ■ zwiedzanie cmentarzy oraz miejsc kaźni.	■ przewodnikiem, ■ zakup pamiątek.	trzech kultur”, ■ możliwość wypożyczenia roweru lub innego pojazdu, ■ płatność kartą płatniczą (karta turysty), ■ możliwość wypożyczenia przewodnika typu audio-guide – historia obiektów, opis eksponatów, dawne pieśni, ■ możliwość projekcji filmów, związanych z trzema kulturami, ■ możliwość projekcji 3D Mapping.

Cel rozwoju, obszar funkcjonowania produktu oraz powiązanie z tożsamością obszaru

Celem produktu jest ukazanie turystom historii Włodawy jako nadbużańskiego miasta, w którym od wieków żyli w zgodzie Polacy, Białorusini i Ukraińcy oraz Żydzi, a także dziejów trzech kultur, związanych z historią obszaru. Dowody tej koegzystencji przetrwały i widoczne są do dziś w architekturze sakralnej. Produkt ten będzie spełniał cele edukacyjne, stanowiąc ciekawą, niekonwencjonalną formę poznawania historii oraz tradycji w terenie, poprzez wędrowkę ulicami Włodawy, a także po miejscach charakterystycznych dla trzech kultur znajdujących się na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Turystę zaproponowane zostanie również zwiedzanie cmentarzy żydowskich we Włodawie, oraz cmentarza prawosławnego w Sobiborze, Muzeum Byłego Hitlerowskiego Obozu Zagłady w Sobiborze i miejsca upamiętniającego mord Żydów w Michałowie, gmina Urszulin, a także innych na terenie obszaru miejsc sakralnych. Celem tego produktu jest odwiedzanie i poznawanie miejsc, związanych z trzema kulturami w rozmaitych jej aspektach. Obiektem zainteresowania turysty powinny być zarówno wytwory kultury przeszłości, jak i współczesne.

Produkt będzie oferował różne możliwości zwiedzania dostosowane do oczekiwań turysty. Produkt cechuje duże powiązanie z tożsamością regionu, odnosząc się w sposób bezpośredni do jego historii, tradycji i dziedzictwa kulturowego. Produkt ten może stanowić ważny element w budowie i uświadamianiu tożsamości lokalnej i regionalnej w skali nie tylko Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego ale także Lubelszczyzny.

Koncepcja produktu

Produkt jest kreowany w oparciu o autentyczne dziedzictwo kulturowe związane ze współistnieniem we Włodawie oraz na terenie obszaru trzech kultur, którego dowodem są m.in. zabytki architektury sakralnej, zbiory muzealne (działy: etnograficzny – ekspozycje związane z folklorem lokalnym oraz folklorem kultur egzotycznych, historyczny – zabytki i dokumenty związane z historią Włodawy, dużą część tych pamiątek stanowi judaika), cmentarze oraz

Hitlerowski Obóz Zagłady w Sobiborze.

Do głównych wyznaczników koncepcji funkcjonowania produktu należy zaliczyć następujące elementy:

- produkt powinien funkcjonować w formie szlaku tematycznego z centralnym punktem we Włodawie, a także imprez, ukazujących Włodawę i obszar jako miejsce, gdzie kiedyś mieszkańcy mówili różnymi językami, wyznawali różne religie, uczyli się w różnych szkołach, posiadali różne tradycje,
- produkt może funkcjonować samodzielnie lub poprzez poszczególne jego elementy, a także w pakietach, wykorzystujących elementy innych produktów,
- zakres rzeczowy poszczególnych elementów produktu turystycznego powinien być rozpisany w skali maksymalnie jednodniowego zwiedzania, dając w ten sposób możliwość wyboru turyście zwiedzania przez jeden, dwa lub więcej dni,
- przy konstruowaniu produktu należy precyzyjnie określić lokalizację obiektów na interaktywnej mapie, umożliwiającej prezentację oferty poszczególnych produktów (bezpośrednia korzyść dla produktów – wzmocnienie promocji, ponieważ obok uczestnictwa w szlaku trzech kultur będą one też funkcjonowały indywidualnie). Należy zwrócić również uwagę na możliwość rezerwacji zwiedzania obiektów oraz utrzymywanie aktualnego kalendarza imprez. W dystrybucji ofert i promocji należy w szczególności wykorzystywać technologie informacyjno – komunikacyjne, działania promocyjne należy koncentrować głównie w ośrodkach aktywności turystycznej i obsługi ruchu turystycznego tj. Włodawa, Okuninka, Wola Uhruska, Stary Brus, Kołacze, Hanna, Wytyczno, Urszulin, Grabniak, Zagłębobce, Sosnowica oraz w Lublinie i innych ośrodkach regionalnych

Produkt będzie funkcjonował w formie:

- kupowania oferty pojedynczych obiektów i atrakcji przez turystów indywidualnych, w szczególności podczas pobytów wczasowych jako element wpływający na atrakcyjność pobytu,
- kupowania tematycznych pobytowych i objazdowych pakietów (jednodniowych, weekendowych),
- uzupełnienia do programów imprez pobytowych oferowanych w województwie lubelskim (jako propozycje wycieczek fakultatywnych np. do produktu turystycznego Lublin Żydowski),
- organizowanych imprez plenerowych,
- organizowanych warsztatów i szkoleń.

W pierwszym etapie wdrażania sugeruje się, aby z terenu Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wybrać kilka sztandarowych i najbardziej gotowych do wdrożenia subproduktów. W oparciu o nie należy przygotować kilka pakietów sprzedażowych m.in.:

- zwiedzanie z przewodnikiem,
- wypożyczenie przewodnika typu audio-guide,
- zakup pamiątek,
- możliwość spróbowania potraw „smaki trzech kultur”,
- możliwość wypożyczenia roweru lub innego pojazdu ,
- płatność kartą płatniczą (karta turysty)
- możliwość projekcji filmów związanych z trzema kulturami,
- możliwość podziwiania doliny Bugu oraz widok na obiekty sakralne,
-

Kolejne atrakcje i subprodukty powinny być dodawane sukcesywnie.

Składniki produktu

Na etapie uszczegóławiania składników produktu należy wziąć pod uwagę następujące obiekty,

podmioty i wydarzenia:

- zabytkowe obiekty sakralne (kościół, synagoga, cerkwie),
- muzea, izby pamięci, tradycji, galerie, pracownie twórcze,
- cmentarze, miejsca kaźni,
- festiwale, widowiska, inscenizacje, wystawy, koncerty, kiermasze, filmowe seanse, warsztaty plastyczne,
- przedsiębiorcy:
 - obiekty gastronomiczne oferujące kuchnię trzech kultur,
 - usługi przewodnickie,
 - usługi transportowe, wypożyczalnie rowerów i innych pojazdów,
 - sprzedaż pamiątek,
 - galerie,
 - usługi fotograficzne i filmowe,
 - usługi związane z projekcją filmów,

Produkty włączane do sieci powinny spełniać następujące kryteria:

- Posiadać możliwość świadczenia usług:
 - prawne, tzn. mogą brać wynagrodzenie za wykonaną usługę,
 - lokalowe – dysponują przestrzenią (własną lub użyczoną do wykonywania pokazów, prezentacji, rekonstrukcji, warsztatów itp.
- Być przygotowane do sprzedaży tj. posiadać konkretną, sprecyzowaną i wycenioną ofertę.
- Charakteryzować się autentycznością – tj. wykazywać rzeczywisty i ścisły związek z tradycjami trzech kultur.
- Być wiarygodnym poprzez wywiązanie się z proponowanej oferty – na podstawie Ustawy o usługach turystycznych.
- Wykazać się możliwościami interpersonalnymi w zakresie bezpośredniego kontaktu turysty z osobą prezentującą, uczestnictwa w nauce rękodzieła, pokazach, prezentacjach, oprowadzaniu po atrakcjach itp. (działania mogą być realizowane w partnerstwie).

Przykładowe składniki produktu:

Włodawa – ośrodek obsługi ruchu turystycznego

- „Szlak Trzech Kultur” we Włodawie,
- Zespół popauliński z końca XVIII w. obejmujący kościół rzymskokatolicki p.w. św. Ludwika wraz z wyposażeniem w zabytki ruchome, murowany klasztor, dom popauliński,
- Kompleks synagogałny obejmujący Synagogę Wielką, Synagogę Małą oraz dom pokahalny wraz z Muzeum Pojezierza Łęczyńsko – Włodawskiego,
- Kompleks cerkiewny, obejmujący: Cerkiew Prawosławną p.w. Narodzenia NMP, wraz z wyposażeniem oraz plebanie prawosławną,
- Zespół dawnych kramów tzw. „Czworobok” z pierwszej połowy XVIII w.,
- Muzeum Byłego Hitlerowskiego obozu zagłady w Sobiborze,
- Cmentarz żydowski we Włodawie,
- Cmentarz Prawosławny w Sobiborze,
- Cmentarz Prawosławny w Lubieniu, gmina Wiryki,
- Cmentarz Prawosławny w Kaplonosach,
- Kościół parafialny pw. Św. Jana Jaluźnika w Orchówku, m. Orchówek, gmina Włodawa,
- Kościół parafialny pw. Św. Augustyna w Różance, m. Różanka, gmina Włodawa,
- Festiwal Trzech Kultur we Włodawie.

Hanna – ośrodek obsługi ruchu turystycznego

- dawna cerkiew parafialna obecnie kościół Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Hannie wraz z dzwonnica i plebania,

- dawna cerkiew unicka, a następnie prawosławna obecnie kościół Matki Bożej Bolesnej w Lacku, gmina Hanna,
- Cerkiew Podwyższenia Krzyża Pańskiego w Horostycie, gmina Wiryki,

Stary Brus, Kołacz – ośrodek obsługi ruchu turystycznego

- Cerkiew w Holi p.w. św. Paraskewii i św. Antoniego Peczerskiego,
- Dawna cerkiew unicka obecnie kościół rzymskokatolicki pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Starym Brusie,

Sosnowica – ośrodek obsługi ruchu turystycznego

- Cerkiew Prawosławna p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Sosnowicy,
- Kościół parafialny p.w. Świętej Trójcy wraz z obiektami towarzyszącymi w Sosnowicy, gmina Sosnowica, m. Sosnowica, ul. Mickiewicza

Urszulin – ośrodek obsługi ruchu turystycznego

- Kościół parafialny p.w. św. Stanisława Biskupa Męczennika, gmina Urszulin, m. Wereszczyn
- Dawna cerkiew prawosławna obecnie kościół parafialny p.w. św. Rajmunda, Hańsk Pierwszy, gmina Hańsk,

Wola Uhruska – ośrodek obsługi ruchu turystycznego

- Dawna cerkiew prawosławna obecnie kościół rzymskokatolicki pw. Św. Stanisława Kostki w Kosyniu, gmina Wola Uhruska,
- Kościół rzymskokatolicki pw. Św. Jana Chrzciciela w Uhrusku wraz z obiektami towarzyszącymi, Uhrusk, gmina Wola Uhruska,
- Cerkiew prawosławna pw. Zaśnięcia NMP w Uhrusku, Uhrusk, gmina Wola Uhruska,
- Kościół ewangelicko-augsburski, obecnie polsko – katolicki p.w. św. Mateusza, Zarudnie, Ruda-Huta.

Segmentacja rynku**Kryterium motywacji:**

- obcokrajowcy, osoby związane z miejscem emocjonalnie,
- miłośnicy turystyki kulturowej (pogłębianie zainteresowań, posiadające bardzo dużą wiedzę na temat odwiedzanych miejsc),
- dzieci i młodzież,
- uczestnicy konferencji.

Kryterium długości pobytu:

- turyści jednodniowi (wycieczki objazdowe)
- turyści weekendowi
- turyści spędzający urlop w wybranym ośrodku (od 3 do 7 lub 21 i więcej dni)

Kryterium składu:

- turyści indywidualni (rodziny z dziećmi, młode małżeństwa),
- turyści grupowi (dzieci i młodzież, osoby starsze).

Kryterium geograficzne:

- turyści z Polski: mieszkańcy województwa lubelskiego, świętokrzyskiego, mazowieckiego, podlaskiego, podkarpackiego i innych

- turyści zagraniczni

Działania niezbędne do wdrożenia

Poprawa dostępności oferty:

- przegląd i hierarchizacja składników produktu sieciowego, weryfikacja, wycena usług poszczególnych subproduktów,
- Identyfikacja listy artystów, przewodników i innych osób zainteresowanych udziałem w obsłudze ruchu turystycznego z wykorzystaniem następujących kryteriów:
 - (1) rodzaj prezentowanego obiektu, wykonywanej usługi, wytwarzanych produktów i w jaki sposób jest to powiązane z tradycjami trzech kultur,
 - (2) możliwość wyceny produktu, pracy,
 - (3) potencjał w zakresie kontaktu interspersalnego,
 - (4) czy ich działalność jest zarejestrowana, czy są stowarzyszeni w jakichś organizacjach,
 - (5) czy chcą brać udział w obsłudze ruchu turystycznego, wszelkiego rodzaju pokazach.
- rozbudowanie oferty niektórych obiektów oraz wprowadzenie nowych technologii do niektórych obiektów (w celu stworzenia oferty pakietów sprzedażowych oraz oferty angażującej turystów), np. digitalizacja zasobów, wirtualne pokazy,
- pakietowanie oferty.

Zasoby ludzkie:

- szkolenia specjalistyczne dotyczące przygotowania kadr obsługujących ruch turystyczny oraz podnoszące jakość świadczonych usług (twórcy, przewodnicy itp.)
- popularyzacja wiedzy o walorach kulturowych i tradycjach Polesia wśród mieszkańców
- organizacja warsztatów twórczych, wizyt studyjnych, itp.
- wypracowanie platformy współpracy między osobami zaangażowanymi w tworzenie produktu,

Promocja:

- utworzenie interaktywnej oferty na zintegrowanym portalu internetowym,
- utworzenie aplikacji mobilnych,
- wykonanie i dystrybucja wielojęzycznego folderu „Włodawa – miasto, w którym spotkały się trzy kultury”, w formie koszyka produktowego,
- organizacja wizyt studyjnych dla touroperatorów, mediów branżowych,
- współpraca z informacjami turystycznymi zgodnie z segmentacją rynku w ramach kryterium geograficznego,
- uczestnictwo w targach i imprezach promocyjnych,
- organizacja imprez promocyjnych – wspólnych dla całego obszaru,

Przestrzeń:

- jednolite oznakowanie obiektów oraz dróg dojazdowych, umieszczenie przy głównych obiektach mapy tematycznej,
- zwiększenie dostępności wewnętrznej poprzez modernizację dróg, chodników, budowę parkingów w pobliżu atrakcji,
- rozwój małej infrastruktury: ławki, miejsca widokowe, kosze na śmieci, toalety,
- przystosowanie obiektów do potrzeb turystów niepełnosprawnych,
- rozwój zbiorowego transportu turysty (w połączeniu z portalem: funkcja zarządzania pobytem turysty)

Podmioty uczestniczące w realizacji produktu

- samorządy lokalne (tworzenie infrastruktury: znakowanie szlaków, obiektów, miejsca

- postojowe dla rowerów itp.)
- Kościoły,
- Muzea,
- Lokalne Grupy Działania i inne organizacje pozarządowe,
- Koła Gospodyń Wiejskich,
- Tour operatorzy i biura podróży (sprzedawcy oferty, pakietów)
- Podmioty prywatne (rozwój infrastruktury funkcjonującej w sposób komercyjny)

Zarządzanie/Koordinacja

Zarządzanie produktem powinno odbywać się przez Lokalną Organizację Turystyczną w połączeniu ze współpracą pomiędzy poszczególnymi partnerami.

Nazwa produktu			
CHCĘ WYJECHAĆ NA WIEŚ			
Charakterystyka produktu			
Rdzeń produktu	Produkt rzeczywisty	Produkt poszerzony	Produkt potencjalny
■ powrót do przeszłości, smaki i zapachy dzieciństwa, ■ wypoczynek, relaks w naturalnym środowisku, ■ poznawanie dziedzictwa kulturowego wsi, ■ poznawanie życia w gospodarstwie rolnym, ■ przeżycia kulinarne.	■ zwiedzanie zabytkowych chałup, stodół, spichlerzy, wiatraków i kuźni, krzyży i kapliczek przydrożnych, itp., ■ oglądanie wytworów dzieła ludowego, zwłaszcza tkactwa, plecionkarstwa itp. ■ usługi noclegowe (gospodarstwa agroturystyczne), ■ posiłki z produktów pochodzących z gospodarstwa rolnego, ■ dogodne usługi transportowe, ■ możliwość nabycia produktów sztuki ludowej, ■ informacja i rezerwacja na stronie WWW.	■ udział w festynie ludowym, ■ wystawa zdjęć dawnej wsi, ■ bezpłatne wycieczki po okolicy, ■ zwiedzanie z przewodnikiem, ■ pobyt w gospodarstwie połączony z nauką robienia przetworów, ■ możliwość robienia fotografii wsi, przyrody, zwierząt, ■ możliwość spróbowania pracy w gospodarstwie rolnym, ■ warsztaty rękodzieła, możliwość pracy przy dawnych narzędziach rzemiosła ludowego, wykonywanie rękodzieła ludowego, tkactwo,	■ możliwość nauki jazdy konnej, ■ możliwość łowienia ryb, zbierania grzybów i innych owoców leśnych, ■ możliwość wypożyczenia rowerów i innych pojazdów, ■ możliwość korzystania ze SPA wiejskiego, ■ płatność kartą płatniczą, ■ prezent z kredensu babuni.

		plecionkarstwo, lepienie garnków, malowanie na szkłe itp. ■ opieka dla dzieci, ■ zwiedzanie zagrody, możliwość pooglądania pszczół w pasiece, ■ przejażdżki bryczką po okolicy.	

Cel rozwoju, obszar funkcjonowania produktu oraz powiązanie z tożsamością obszaru

Celem rozwoju produktu jest promocja Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego jako miejsca niezwykle atrakcyjnego turystycznie, oferującego wypoczynek na wsi Polesia Lubelskiego, w otoczeniu niezwyklej przyrody, walorów kulturowych, w tym kultury ludowej.

Celem rozwoju produktu jest również zintegrowanie obszaru poprzez stworzenie sieci współpracy pomiędzy podmiotami oferującymi usługi noclegowe na wsi, a dostawcami innych atrakcji turystycznych oraz doprowadzenie do komercjalizacji oferty turystyki wiejskiej, wypromowanie i sprzedaż pod jednym szyldem.

Produkt oprócz funkcji turystycznej będzie pełnił funkcje edukacyjne dzięki upowszechnieniu wiedzy o dziedzictwie kulturowym wsi. Będzie się również przyczyniał do kultywowania i ocalania tradycji oraz przekazywania ich przyszłym pokoleniom. Jednocześnie produkt ukazuje współczesne życie na wsi, pozwala na wypoczynek i relaks połączony z powrotem do smaków i zapachów dzieciństwa.

Produkt cechuje powiązanie z tożsamością Polesia Lubelskiego, odnosząc się w sposób bezpośredni do tradycji, obrzędów, twórczości ludowej, codziennego życia dawnej wsi. W tym kontekście produkt jest kluczowym elementem działań, wspierających proces budowy tożsamości obszaru.

Koncepcja produktu

Produkt jest kreowany w oparciu o walory naturalne oraz autentyczne dziedzictwo kulturowe wsi, które przejawia się w kultywowaniu wciąż żywych tradycji: ludowych, sielskich, stylu architektonicznego, w zakresie rzemiosł i ginących zawodów (działania związane z reaktywacją i ich podtrzymaniem), zachowanie dziedzictwa kulturowego w postaci muzeów, izb tradycji i skansenów. Koncepcja zakłada w oparciu o wymieniony potencjał rozwój oferty agroturystycznej oraz uatrakcyjnienie pobytu osób spędzających urlop jako dodatkowa propozycja spędzenia czasu. Wieś Polesia Lubelskiego ma stwarzać możliwości wypoczynku w spokoju, w otoczeniu piękna przyrody, ciszy i dźwięków dochodzących z natury oraz dawnej kultury i tradycji.

Do głównych wyznaczników koncepcji funkcjonowania produktu należy zaliczyć następujące elementy:

- produkt powinien funkcjonować w formie szlaku tematycznego, a także imprez, odwzorowujących dawne wiejskie życie w formie pokazów i warsztatów, podglądania twórców w trakcie pracy, uczestnictwa w imprezach jednocześnie pełnić ma rolę uatrakcyjnienia pobytu wczasowego, oferując usługi nie tylko związane z tradycją ale również wycieczki po

okolicy, możliwość pracy w gospodarstwie rolnym, łowienia ryb, zbierania grzybów i innych owoców również leśnych, korzystania ze spa wiejskiego,

- produkt może funkcjonować samodzielnie lub w pakietach, wykorzystujących elementy innych produktów,
- przy konstruowaniu produktu należy precyzyjnie określić lokalizację podmiotów na interaktywnej mapie umożliwiającej prezentację oferty poszczególnych podmiotów (bezpośrednia korzyść dla produktów – wzmocnienie promocji, ponieważ obok uczestnictwa w szlaku tradycji będą one też funkcjonowały indywidualnie).
- należy zwrócić również uwagę na możliwość rezerwacji pobytu oraz utrzymywanie aktualnego kalendarza imprez. W dystrybucji ofert i promocji należy w szczególności wykorzystywać technologie informacyjno-komunikacyjne, działania promocyjne należy koncentrować głównie w ośrodkach aktywności turystycznej i obsługi ruchu turystycznego tj. Włodawa, Okuninka, Wola Uhruska, Stary Brus, Kołacz, Hanna, Wytyczno, Urszulin, Grabniak, Zagłębcze, Sosnowica.
- wypracowanie i wdrożenie minimalnych standardów noclegowych i żywieniowych nawiązujących do tradycji Polesia Lubelskiego.

Produkt będzie funkcjonował w formie:

- kupowania oferty pojedynczych obiektów i atrakcji przez turystów indywidualnych, w szczególności podczas pobytów czasowych jako element wpływający na atrakcyjność pobytu,
- kupowania oferty podczas pobytu w gospodarstwach agroturystycznych,
- kupowania tematycznych, pobytowych i objazdowych pakietów (jednodniowych, weekendowych),
- uzupełnienia do programów imprez pobytowych, oferowanych w województwie lubelskim (jako propozycje wycieczek fakultatywnych),
- organizowanych imprez plenerowych,
- organizowanych warsztatów i szkoleń,

W pierwszym etapie wdrażania sugeruje się, aby z terenu Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wybrać kilka sztandarowych i najbardziej gotowych do wdrożenia subproduktów. W oparciu o nie należy przygotować kilka pakietów sprzedażowych m.in.:

- przejażdżki bryczką i innymi pojazdami po okolicy,
- zwiedzanie z przewodnikiem,
- możliwość łowienia ryb, zrywania owoców itp.,
- kuchnia wiejska,
- prezent z kredensu babuni,
- nauka jazdy konnej,
- korzystanie ze spa wiejskiego,

Kolejne atrakcje i subprodukty powinny być dodawane sukcesywnie.

Składniki produktu

Na etapie uszczegóławiania składników produktu należy wziąć pod uwagę następujące podmioty i wydarzenia:

- skanseny, miniskanseny związane z tradycją wsi, rolnictwa,
- zabytkowe chałupy, stodoły, spichlerze, wiatraki, kuźnie,
- muzea związane z tradycją,
- gospodarstwa rolne, wykazujące chęć współpracy w zakresie pakietów sprzedażowych,
- podmioty wykonujące rekonstrukcje zwyczajów, czynności dawnych, ukazujące tradycje rękodzielnicze, ludowe,
- pracownie twórcze,
- izby pamięci, tradycji, galerie ludowe,

- imprezy, związane tematycznie z tradycjami Polesia np. festiwale, jarmarki,
- widowiska, inscenizacje organizowane przez lokalnych twórców (np. zespoły ludowe, koła gospodyń wiejskich, twórcy ludowi).

Produkty włączane do sieci powinny spełniać następujące kryteria:

1. Posiadać możliwość świadczenia usług:
 - prawne, tzn. mogą brać wynagrodzenie za wykonaną usługę,
 - lokalowe – dysponują przestrzenią (własną lub użyczoną do wykonywania pokazów, prezentacji, rekonstrukcji, warsztatów itp.
2. Być przygotowane do sprzedaży tj. posiadać konkretną sprecyzowaną i wycenioną ofertę.
3. Charakteryzować się autentycznością – tj. wykazywać rzeczywisty i ścisły związek z tradycjami wsi Poleskiej.
4. Być wiarygodnym poprzez wywiązanie się z proponowanej oferty – na podstawie Ustawy o usługach turystycznych)
5. Wykazać się możliwościami interpersonalnymi w zakresie bezpośredniego kontaktu turysty z osobą prezentującą, uczestnictwa w nauce rękodzieła, pokazach, prezentacjach, oprowadzaniu po atrakcjach itp. (działania mogą być realizowane w partnerstwie).

Przykładowe składniki produktu:

- zabytkowe chałupy, stodoły, spichlerze, wiatraki (wiatrak w Żalinie, gm. Ruda-Huta) i kuźnie, krzyże i kapliczki przydrożne,
- wytwory rękodzieła ludowego, zwłaszcza:
 - tkactwo (Wyryki, Dołhobrody, Kuzawka, Holeszów Stawki – znane z wyrobów szmaciaków, kraciaków, krajek, a przede wszystkim „pereborów” czyli haftów tkackich zdobiących lniane spódnice, koszule, obrusy i ręczniki,
 - plecionkarstwo, stosowane przy wyrobach ze słomy, trzciny, korzeni sosny, rogożyny i wikliny (Hanna, Dołhobrody, Załucze Stare),
- Skansen Kultury Materialnej Chełmszczyzny i Podlasia w Holi gmina Stary Brus (chałupa z pełnym wyposażeniem, żuraw studzienny, wiatrak koźlak, stodoła, kapliczki, krzyże przydrożne oraz chruśniak,
- Impreza – Jarmark Holeński,
- Skansen Zagroda Poleska – gmina Stary Brus.

Segmentacja rynku

Kryterium motywacji:

- miłośnicy turystyki kulturowej i pobytów na wsi,
- dzieci i młodzież,
- uczestnicy konferencji oraz pobytów motywacyjnych i integracyjnych,

Kryterium długości pobytu:

- turyści weekendowi,
- turyści spędzający urlop w wybranym ośrodku (od 3 do 7 lub 21 i więcej dni),

Kryterium składu:

- turyści indywidualni (rodziny z dziećmi, młode małżeństwa, starsze osoby),
- turyści grupowi (dzieci i młodzież, grupy firmowe)

Kryterium geograficzne:

- turyści z Polski: mieszkańcy województwa lubelskiego, świętokrzyskiego, mazowieckiego, podlaskiego, podkarpackiego i innych
- turyści zagraniczni

Działania niezbędne do wdrożenia**Poprawa dostępności oferty:**

- przegląd i hierarchizacja składników produktu sieciowego, weryfikacja, wycena usług poszczególnych subproduktów,
- identyfikacja listy twórców ludowych i innych osób zainteresowanych udziałem w obsłudze ruchu turystycznego z wykorzystaniem następujących kryteriów:
 - (1) rodzaj wytwarzanych produktów i w jaki sposób jest to powiązane z tradycjami Polesia,
 - (2) możliwość wyceny produktu, pracy,
 - (3) potencjał w zakresie kontaktu interspersalnego,
 - (4) czy ich działalność jest zarejestrowana, czy są stowarzyszeni w jakiś grupach twórców,
 - (5) czy chcą brać udział w obsłudze ruchu turystycznego, wszelkiego rodzaju pokazach.
- rozbudowanie oferty niektórych obiektów oraz wprowadzenie nowych technologii do niektórych obiektów (w celu stworzenia oferty pakietów sprzedażowych oraz oferty angażującej turystów),
- opracowanie przez poszczególne gospodarstwa własnych programów pobytowych uwzględniających założenia produktu turystycznego.
- pakietowanie oferty.

Zasoby ludzkie:

- szkolenia specjalistyczne dotyczące przygotowania kadr obsługujących ruch turystyczny oraz podnoszące jakość świadczonych usług (twórcy ludowi, przewodnicy itp.),
- popularyzacja wiedzy o walorach kulturowych i tradycjach Polesia wśród mieszkańców,
- organizacja warsztatów twórczych, wizyt studyjnych, itp.,
- wypracowanie platformy współpracy między osobami zaangażowanymi w tworzenie produktu,

Promocja:

- utworzenie interaktywnej oferty na zintegrowanym portalu internetowym,
- utworzenie aplikacji mobilnych,
- wykonanie i dystrybucja folderu „Chcę wyjechać na wieś”, w formie koszyka produktowego,
- organizacja wizyt studyjnych dla touroperatorów, mediów branżowych,
- współpraca z informacjami turystycznymi zgodnie z segmentacją rynku w ramach kryterium geograficznego,
- uczestnictwo w targach i imprezach promocyjnych,
- organizacja imprez promocyjnych – wspólnych dla całego obszaru,

Przestrzeń:

- jednolite oznakowanie obiektów oraz dróg dojazdowych, umieszczenie przy głównych obiektach mapy tematycznej,
- zwiększenie dostępności wewnętrznej poprzez modernizację dróg, chodników, budowę parkingów w pobliżu atrakcji,
- rozwój małej infrastruktury: ławki, miejsca widokowe, kosze na śmieci, toalety,
- przystosowanie obiektów do potrzeb turystów niepełnosprawnych,
- rozwój zbiorowego transportu turysty (w połączeniu z portalem: funkcja zarządzania

pobytem turysty).

Podmioty uczestniczące w realizacji produktu

- samorządy lokalne (tworzenie infrastruktury: znakowanie szlaków, obiektów, miejsca postojowe dla rowerów itp.),
- Lokalne Grupy Działania,
- Koła Gospodyń Wiejskich,
- gospodarstwa agroturystyczne, właściciele pensjonatów, ośrodków wypoczynkowych,
- touroperatorzy i biura podróży (sprzedawcy oferty, pakietów),
- nadleśnictwa, parki narodowe i krajobrazowe (określenie przebiegu szlaków w lasach, zasady korzystania z leśnych tras),
- podmioty prywatne (rozwój infrastruktury funkcjonującej w sposób komercyjny)

Zarządzanie/Koordynacja

Zarządzanie produktem powinno odbywać się przez Lokalną Organizację Turystyczną w połączeniu ze współpracą pomiędzy poszczególnymi partnerami.

Nazwa produktu			
TWÓRCZOŚĆ POLESIA LUBELSKIEGO			
Charakterystyka produktu			
Rdzeń produktu	Produkt rzeczywisty	Produkt poszerzony	Produkt potencjalny
■ przeżycia i doświadczenia wynikające z obcowania ze sztuką ludową i kontaktu z jej twórcami, ■ poznanie dziedzictwa kulturowego wsi, ■ poznanie tradycyjnych i współczesnych wyrobów, ■ potrzeba poznania technologii wytwarzania lokalnego rękodzieła.	■ oglądanie wytworów dzieła ludowego, zwłaszcza tkactwa, plecionkarstwa itp. ■ oglądanie technologii produkcji współczesnych wyrobów oraz galerii wyrobów, ■ możliwość nabycia produktów sztuki ludowej oraz twórczości, ■ informacja i rezerwacja na stronie WWW.	■ udział w festynach, jarmarkach, ■ wystawy produktów wytwarzanych na Polesiu Lubelskim ■ wycieczki po pracowniach twórczych oraz manufakturach i fabrykach, ■ zwiedzanie z przewodnikiem, ■ możliwość wykonywania fotografii wyrobów, ■ możliwość nabycia produktów	■ możliwość nabycia prezentu z Polesia Lubelskiego, ■ wyświetlanie filmów związanych z twórczością ■ interaktywne prezentacje 3D mapping, ■ płatność kartą płatniczą (karta turysty) ■ warsztaty rękodzieła, możliwość pracy przy dawnych narzędziach rzemiosła ludowego, wykonywanie rękodzieła ludowego, tkactwo,

			plecionkarstwo, lepienie garnków, malowanie na szkle itp., ■ warsztaty hutnicze dla najmłodszych,

Cel rozwoju, obszar funkcjonowania produktu oraz powiązanie z tożsamością obszaru

Celem rozwoju produktu jest stworzenie dodatkowej atrakcji dla turystów odwiedzających obszar poprzez zintegrowanie istniejących na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego twórców ludowych oraz innych zakładów wytwarzających produkty charakterystyczne dla Polesia Lubelskiego, a także wypromowanie ich i sprzedaż pod jednym szyldem. Możliwość zbytu na wytwarzane rękodzieło ma być dodatkową zachętą do pielęgnowania rzemieślniczych rodzinnych tradycji.

Produkt oprócz funkcji turystycznej będzie pełnił funkcje edukacyjne dzięki upowszechnieniu wiedzy o twórczości.

Produkt cechuje powiązanie z tożsamością Polesia, odnosząc się w sposób bezpośredni do tradycji i twórczości ludowej Polesia. W tym kontekście produkt jest kluczowym elementem działań, wspierających proces budowy tożsamości obszaru i kształtowania pozytywnego wizerunku.

Koncepcja produktu

Produkt jest kreowany w oparciu o autentyczne dziedzictwo kulturowe wsi, które przejawia się w kultywowaniu wciąż żywych tradycji: ludowych w zakresie rzemiosł i ginących zawodów (działania związane z reaktywacją i ich podtrzymaniem) oraz ukazuje jednocześnie współczesną twórczość.

Do głównych wyznaczników koncepcji funkcjonowania produktu należy zaliczyć następujące elementy:

- produkt powinien funkcjonować w formie szlaku tematycznego, a także imprez, ukazujących twórczość Polesia Lubelskiego, głównie jako uatrakcyjnienie pobytu wczasowego,
- produkt może funkcjonować samodzielnie lub w pakietach, wykorzystujących elementy innych produktów,
- przy konstruowaniu produktu należy precyzyjnie określić lokalizację podmiotów na interaktywnej mapie umożliwiającej prezentację oferty poszczególnych podmiotów (bezpośrednia korzyść dla produktów – wzmocnienie promocji, ponieważ obok uczestnictwa w szlaku twórczości będą one też funkcjonowały indywidualnie), należy zwrócić również uwagę na możliwość rezerwacji pobytu oraz utrzymywanie aktualnego kalendarza imprez. W dystrybucji ofert i promocji należy w szczególności wykorzystywać technologie informacyjno-komunikacyjne, działania promocyjne należy koncentrować głównie w ośrodkach aktywności turystycznej i obsługi ruchu turystycznego tj. Włodawa, Okuninka, Wola Uhruska, Stary Brus, Kołacz, Hanna, Wytyczno, Urszulin, Grabniak, Zagłębie, Sosnowica.

Produkt będzie funkcjonował w formie:

- kupowania oferty pojedynczych obiektów i atrakcji przez turystów indywidualnych, w szczególności podczas pobytów wczasowych jako element wpływający na atrakcyjność pobytu,

- kupowania oferty podczas pobytu w gospodarstwach agroturystycznych,
- kupowania tematycznych, pobytowych i objazdowych pakietów (jednodniowych, weekendowych),
- uzupełnienia do programów imprez pobytowych, oferowanych w województwie lubelskim (jako propozycje wycieczek fakultatywnych),
- organizowanych imprez plenerowych,
- organizowanych warsztatów i szkoleń,

W pierwszym etapie wdrażania sugeruje się, aby z terenu Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wybrać kilka sztandarowych i najbardziej gotowych do wdrożenia subproduktów. W oparciu o nie należy przygotować kilka pakietów sprzedażowych m.in.:

- zwiedzanie z przewodnikiem,
 - udział w warsztatach,
 - nabycie prezentu z Polesia Lubelskiego,
 - obejrzenia filmu,
 - możliwość wzięcia udziału w pokazach,
 - lokalne potrawy i napoje,
- Kolejne atrakcje i subprodukty powinny być dodawane sukcesywnie.

Składniki produktu

Na etapie uszczegóławiania składników produktu należy wziąć pod uwagę następujące podmioty i wydarzenia:

- skanseny, mini skanseny,
- współczesne zakłady zajmujące się produkcją wyrobów nawiązujących do twórczości Polesia Lubelskiego np. huta szkła,
- gospodarstwa rolne, wykazujące chęć współpracy w zakresie pakietów sprzedażowych,
- podmioty wykonujące rekonstrukcje zwyczajów, czynności dawnych, ukazujące tradycje rękodzielnicze, ludowe,
- pracownie twórcze,
- izby pamięci, tradycji, galerie ludowe,
- imprezy, związane tematycznie z twórczością, promocją ginących zawodów np. jarmarki,
- widowiska, inscenizacje organizowane przez lokalnych twórców (np. zespoły ludowe, koła gospodyń wiejskich, twórcy ludowi).

Produkty włączane do sieci powinny spełniać następujące kryteria:

1. Posiadać możliwość świadczenia usług:

- prawne, tzn. mogą brać wynagrodzenie za wykonaną usługę,
- lokalowe – dysponują przestrzenią (własną lub użyczoną do wykonywania pokazów, prezentacji, rekonstrukcji, warsztatów itp.

2. Być przygotowane do sprzedaży tj. posiadać konkretną sprecyzowaną i wycenioną ofertę.

3. Charakteryzować się autentycznością – tj. wykazywać rzeczywisty i ścisły związek z tradycjami wsi Poleskiej.

4. Być wiarygodnym poprzez wywiązanie się z proponowanej oferty – na podstawie Ustawy o usługach turystycznych)

5. Wykazać się możliwościami interpersonalnymi w zakresie bezpośredniego kontaktu turysty z osobą prezentującą, uczestnictwa w nauce rękodziela, pokazach, prezentacjach, oprowadzaniu po atrakcjach itp.(działania mogą być realizowane w partnerstwie).

Przykładowe składniki produktu:

- kuźnie, warsztaty,
- wytwory rękodzieła ludowego, zwłaszcza:
 - tkactwo (Wyryki, Dolhobrody, Kuzawka, Holeszów Stawki – znane z wyrobów szmaciaków, kraciaków, krajek, a przede wszystkim „pereborów” czyli haftów tkackich zdobiących lniane spódnice, koszule, obrusy i ręczniki,
 - plecionkarstwo, stosowane przy wyrobach ze słomy, trzciny, korzeni sosny, rogożyny i wikliny (Hanna, Dolhobrody, Załucze Stare),
- Skansen Kultury Materialnej Chełmszczyzny i Podlasia w Holi gmina Stary Brus (chałupa z pełnym wyposażeniem, żuraw studzienny, wiatrak koźlak, stodoła, kapliczki, krzyże przydrożne oraz chruśniak,
- Huta Szkła Gospodarczego T. Wrześniak w Dubecznie, gm. Hańsk,
- Impreza – Jarmark Holeński,
- Skansen Zagroda Poleska – gmina Stary Brus.

Segmentacja rynku**Kryterium motywacji:**

- miłośnicy turystyki kulturowej w szczególności twórczości i sztuki,
- dzieci i młodzież,
- uczestnicy konferencji oraz pobytów motywacyjnych i integracyjnych,

Kryterium długości pobytu:

- turyści weekendowi,
- turyści spędzający urlop w wybranym ośrodku (od 3 do 7 lub 21 i więcej dni),

Kryterium składu:

- turyści indywidualni (rodziny z dziećmi, młode małżeństwa, starsze osoby),
- turyści grupowi (dzieci i młodzież, grupy firmowe)

Kryterium geograficzne:

- turyści z Polski: mieszkańcy województwa lubelskiego, świętokrzyskiego, mazowieckiego, podlaskiego, podkarpackiego i innych
- turyści zagraniczni

Działania niezbędne do wdrożenia**Poprawa dostępności oferty:**

- przegląd i hierarchizacja składników produktu sieciowego, weryfikacja, wycena usług poszczególnych subproduktów,
- identyfikacja listy twórców ludowych, przedsiębiorców wytwarzających produkty i innych osób zainteresowanych udziałem w obsłudze ruchu turystycznego z wykorzystaniem następujących kryteriów:
 - (1) rodzaj wytwarzanych produktów i w jaki sposób jest to powiązane z tradycjami Polesia,
 - (2) możliwość wyceny produktu, pracy,
 - (3) potencjał w zakresie kontaktu interspersolnego,
 - (4) czy ich działalność jest zarejestrowana, czy są stowarzyszeni w jakiś grupach twórców,

(5) czy chcą brać udział w obsłudze ruchu turystycznego, wszelkiego rodzaju pokazach.

- rozbudowanie oferty niektórych obiektów oraz wprowadzenie nowych technologii do niektórych obiektów (w celu stworzenia oferty pakietów sprzedażowych oraz oferty angażującej turystów),
- pakietowanie oferty.

Zasoby ludzkie:

- szkolenia specjalistyczne dotyczące przygotowania kadr obsługujących ruch turystyczny oraz podnoszące jakość świadczonych usług (twórcy ludowi, przewodnicy itp.),
- popularyzacja wiedzy o walorach kulturowych i tradycjach Polesia wśród mieszkańców,
- organizacja warsztatów twórczych, wizyt studyjnych, itp.,
- wypracowanie platformy współpracy między osobami zaangażowanymi w tworzenie produktu,

Promocja:

- utworzenie interaktywnej oferty na zintegrowanym portalu internetowym,
- utworzenie aplikacji mobilnych,
- wykonanie i dystrybucja folderu „Twórczość Polesia Lubelskiego”, w formie koszyka produktowego,
- organizacja wizyt studyjnych dla touroperatorów, mediów branżowych,
- współpraca z informacjami turystycznymi zgodnie z segmentacją rynku w ramach kryterium geograficznego,
- uczestnictwo w targach i imprezach promocyjnych,
- organizacja imprez promocyjnych – wspólnych dla całego obszaru,

Przestrzeń:

- jednolite oznakowanie obiektów oraz dróg dojazdowych, umieszczenie przy głównych obiektach mapy tematycznej,
- zwiększenie dostępności wewnętrznej poprzez modernizację dróg, chodników, budowę parkingów w pobliżu atrakcji,
- rozwój małej infrastruktury: ławki, miejsca widokowe, kosze na śmieci, toalety,
- przystosowanie obiektów do potrzeb turystów niepełnosprawnych,
- rozwój zbiorowego transportu turysty (w połączeniu z portalem: funkcja zarządzania pobytem turysty).

Podmioty uczestniczące w realizacji produktu

- samorządy lokalne (tworzenie infrastruktury: znakowanie szlaków, obiektów, miejsca postojowe dla rowerów itp.),
- Lokalne Grupy Działania,
- Koła Gospodyń Wiejskich,
- touroperatorzy i biura podróży (sprzedawcy oferty, pakietów),
- nadleśnictwa, parki narodowe i krajobrazowe (określenie przebiegu szlaków w lasach, zasady korzystania z leśnych tras),
- przedsiębiorcy w szczególności związani z produkcją wyrobów związanych z tradycjami Polesia Lubelskiego oraz inne podmioty prywatne (rozwój infrastruktury funkcjonującej w sposób komercyjny)

Zarządzanie/Koordynacja

Zarządzanie produktem powinno odbywać się przez Lokalną Organizację Turystyczną w połączeniu ze współpracą pomiędzy poszczególnymi partnerami.

Produkty turystyczne z zakresu turystyki przyrodniczej:

Nazwa produktu			
TAK NATURALNIE – WSCHODNIE KLIMATY POLESIA LUBELSKIEGO			
Charakterystyka produktu			
Rdzeń produktu	Produkt rzeczywisty	Produkt poszerzony	Produkt potencjalny
■ regeneracja sił w wyniku aktywności ruchowej, ■ edukacja poprzez obcowanie z przyrodą, ■ poszerzenie wiedzy o przyrodzie (faunie, florze i elementach nieożywionych) Polesia, ■ wypoczynek na łonie natury.	■ spacerowanie ścieżkami edukacyjnymi na terenach cennych przyrodniczo i obserwacja przyrody, ■ wycieczki po torfowiskach i terenach bagiennych, ■ obserwacja pomników przyrody, ■ uczestnictwo w ekologicznych i przyrodniczych imprezach rekreacyjnych.	■ wieże widokowe na terenach szczególnie atrakcyjnych, ■ kładki na torfowiskach, ■ imprezy, promujące życie w zgodzie z przyrodą i ekologią.	■ przyrodnicze wycieczki z wykwalifikowanym przewodnikiem, ■ laboratoria przyrodnicze, prezentujące specyfikę przyrody Polesia, ■ możliwość wypożyczenia rowerów i sprzętu do obserwacji przyrody w terenie.

Cel rozwoju, obszar funkcjonowania produktu oraz powiązanie z tożsamością obszaru

Celem rozwoju produktu jest zintegrowanie w jedną całość wszystkich elementów bogactwa przyrodniczego Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, wypromowanie ich i sprzedaż. Produkt oprócz funkcji turystycznej będzie pełnił funkcje edukacyjne w zakresie nauk przyrodniczych i środowiska naturalnego Polesia Lubelskiego, zarówno dla najmłodszych odbiorców, jak i młodzieży studiującej. Ponadto wykreowanie takiego produktu stworzy szansę na przyciągnięcie wykwalifikowanych przyrodników, prowadzących badania oraz innych miłośników obserwacji przyrody.

Celem produktu jest ukazanie walorów zarówno przyrody ożywionej Polesia, jak i nieożywionej, dzięki czemu będzie możliwość poznania florystycznych i faunistycznych osobliwości obszaru, a także specyfiki podmokłego podłoża i torfowisk.

Koncepcja produktu

Produkt jest kreowany głównie w oparciu o walory przyrodnicze Poleskiego Parku Narodowego,

i innych obszarów, objętych formami ochrony przyrody (Parki Krajobrazowe, Rezerваты Przyrody, Obszary Chronionego Krajobrazu) oraz o ścieżki dydaktyczne i edukacyjne na obszarze Polesia. Istotnymi składnikami produktu są również muzea i Ośrodki dydaktyczne Poleskiego Parku Narodowego, które mogą przyczynić się do rozwoju specjalistycznej turystyki kwalifikowanej na tym obszarze.

Do głównych wyznaczników koncepcji funkcjonowania produktu należy zaliczyć następujące elementy:

- produkt powinien funkcjonować w formie sieci szlaków i ścieżek edukacyjnych na terenach cennych przyrodniczo. Na wyznaczonych trasach powinny znaleźć się dodatkowe atrakcje w formie laboratoriów natury, wież widokowych, kładek spacerowych na torfowiskach itp.
- produkt może funkcjonować w postaci samodzielnego pakietu, jak również może wykorzystywać elementy innych produktów,
- przy konstruowaniu produktu należy precyzyjnie określić lokalizację ścieżek i innych elementów produktu, w dystrybucji ofert i produktów należy wykorzystywać technologie informacyjno-komunikacyjne.

Produkt będzie funkcjonował w formie:

- kupowania oferty pojedynczych obiektów, muzeów,
- kupowania tematycznych objazdowych pakietów turystycznych,
- organizowania warsztatów, pokazów.

Składniki produktu

Na etapie uszczegóławiania składników produktu należy wziąć pod uwagę następujące podmioty i wydarzenia:

- muzea,
- ścieżki przyrodnicze i dydaktyczne,
- imprezy promujące przyrodę Polesia.

Produkty, włączane do sieci powinny spełniać następujące kryteria:

- być przygotowane do sprzedaży, dzięki sprecyzowanej i wycenionej ofercie,
- charakteryzować się autentycznością tzn. posiadać prawdziwe walory przyrodnicze,
- być wiarygodnym, tj. wywiązywać się z ustalonej oferty,

Przykładowe składniki produktu:

- Ścieżka przyrodnicza „Stulno”,
- Ścieżka przyrodnicza PPN Perehod,
- Ścieżka „Dąb Dominik” – ścieżka przyrodnicza PPN,
- Ścieżka „Spławy”
- Ścieżka „Żółwik”
- Ścieżka „Tropem Przyrody”
- Szlak „Pętla Sobiborska” – zielony,
- Szlak „Bagno Bubnów” – czerwony.
- Szlak „Lasów” Włodawskich – zielony,
- Ośrodek Dydaktyczno-Administracyjny Poleskiego Parku Narodowego,
- Ośrodek Dydaktyczno-Muzealny Poleskiego Parku Narodowego w Załuczu Starym,
- Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego,
- Impreza Eko-fest w Urszulinie
- Pomniki przyrody m.in. „Dąb Bolko”,
- Impreza „Bolkowanie” w Rudzie-Hucie,

- Torfowisko „Krowie Bagno”.

Segmentacja rynku**Kryterium motywacji:**

- miłośnicy turystyki przyrodniczej,
- dzieci i młodzież (uczniowie i studenci),
- uczestnicy konferencji i spotkań biznesowych.

Kryterium długości pobytu:

- turyści weekendowi,
- turyści, spędzający dłuższy urlop wypoczynkowy (1, 2, 3 tygodnie)

Kryterium składu:

- turyści indywidualni (rodziny z dziećmi, młode małżeństwa, starsze osoby)
- turyści grupowi (dzieci i młodzież, grupy firmowe)

Kryterium geograficzne:

- turyści z Polski: mieszkańcy województwa lubelskiego, świętokrzyskiego, mazowieckiego, podlaskiego, podkarpackiego i innych
- turyści zagraniczni

Działania niezbędne do wdrożenia**Poprawa dostępności oferty:**

- przegląd i hierarchizacja składników produktu sieciowego, weryfikacja, wycena usług poszczególnych subproduktów,
- rozbudowanie oferty niektórych obiektów oraz wprowadzenie nowych technologii (w celu stworzenia oferty pakietów sprzedażowych oraz oferty angażującej turystów),
- pakietowanie oferty.

Zasoby ludzkie:

- szkolenia specjalistyczne, dotyczące przygotowania kadr, obsługujących ruch turystyczny oraz podnoszące jakość świadczonych usług (przewodnicy itp.)
- popularyzacja wiedzy o walorach przyrodniczych Polesia wśród mieszkańców,
- organizacja warsztatów, wizyt studyjnych, itp.
- wypracowanie platformy współpracy między osobami zaangażowanymi w tworzenie produktu.

Promocja:

- utworzenie interaktywnej oferty na zintegrowanym portalu internetowym,
- utworzenie aplikacji mobilnych,
- wykonanie i dystrybucja folderu „Tak naturalnie – wschodnie klimaty Polesia”, w formie koszyka produktowego,
- organizacja wizyt studyjnych dla touroperatorów, mediów branżowych,
- współpraca z informacjami turystycznymi zgodnie z segmentacją rynku w ramach kryterium geograficznego,
- uczestnictwo w targach i imprezach promocyjnych,
- organizacja imprez promocyjnych – wspólnych dla całego obszaru,

Przestrzeń:

- jednolite oznakowanie obiektów oraz dróg dojazdowych, umieszczenie przy głównych obiektach mapy tematycznej,
- zwiększenie dostępności wewnętrznej poprzez modernizację dróg, chodników, budowę parkingów w pobliżu atrakcji,
- rozwój małej infrastruktury: ławki, miejsca widokowe, kosze na śmieci, toalety,
- przystosowanie obiektów do potrzeb turystów niepełnosprawnych
- rozwój zbiorowego transportu turysty (w połączeniu z portalem: funkcja zarządzania pobytem turysty).

Podmioty uczestniczące w realizacji produktu

- samorządy lokalne (tworzenie infrastruktury: znakowanie szlaków, obiektów, miejsca postojowe dla rowerów itp.),
- Lokalne Grupy Działania,
- touroperatorzy i biura podróży (sprzedawcy oferty, pakietów),
- nadleśnictwa, parki narodowe i krajobrazowe (określenie przebiegu szlaków w lasach, zasady korzystania z leśnych tras),
- podmioty prywatne (rozwój infrastruktury funkcjonującej w sposób komercyjny),
- Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych.

Zarządzanie/Koordynacja

Zarządzanie produktem powinno odbywać się przez Lokalną Organizację Turystyczną w połączeniu ze współpracą pomiędzy poszczególnymi partnerami.

Nazwa produktu			
PTAKI POLESIA LUBELSKIEGO			
Charakterystyka produktu			
Rdzeń produktu	Produkt rzeczywisty	Produkt poszerzony	Produkt potencjalny
■ obserwacja ptaków wśród naturalnej przyrody Polesia, ■ zapoznanie się z bogactwem ornitologicznym obszaru.	■ wędrówki ścieżkami ornitologicznymi i edukacyjnymi, ■ obserwacja ptaków w miejscach do tego wyznaczonych (na wieżach widokowych i wśród zarośli).	■ baza noclegowa i gastronomiczna w okolicach obszarów występowania ptaków, ■ imprezy rekreacyjne, związane z bogactwem gatunkowym ptaków na obszarze Polesia.	■ możliwość wypożyczenia sprzętu do obserwacji ptaków, ■ możliwość wywołania zdjęć ptaków i zrobienia własnej wystawy w wyznaczonym miejscu, ■ wycieczki z przewodnikiem ornitologiem dla

			grup zorganizowanych, ■ możliwość wypożyczenia książek o tematyce ptasiej i przewodników Polesia, ■ organizacja pokazów dotyczących życia ptaków na Polesiu dla dzieci i młodzieży.

Cel rozwoju, obszar funkcjonowania produktu oraz powiązanie z tożsamością obszaru

Celem rozwoju produktu jest przybliżenie bogactwa ornitologicznego Polesia Lubelskiego i zorganizowanie spójnej oferty dla miłośników ptactwa wodnego, chcących wypocząć wśród poleskiej przyrody i pooglądać latające stworzenia. Włodawski Obszar Funkcjonalny to raj dla pasjonatów takiej rozrywki, więc produkt w pełni wpisuje się w tożsamość tego obszaru. Wiele ptaków posiada tutaj swoje naturalne siedliska w postaci jezior, torfowisk i bagien.

Miłośnicy ptactwa mają tutaj możliwość obserwacji bardzo wielu gatunków, dzięki czemu chętnie tu przyjeżdżają. W związku z tym należy zapewnić im jak najlepsze warunki do rozwoju pasji, w postaci infrastruktury okołoturystycznej i różnorodnych innych atrakcji oraz imprez, związanych z ptasim tematem.

Koncepcja produktu

Koncepcja produktu opiera się na siedliskach ptasich tj. dolinach rzek, jeziorach i torfowiskach. Ważnymi elementami są wyznaczone ścieżki przyrodnicze, umożliwiające dojście do takich miejsc oraz punkty obserwacyjne.

Do głównych wyznaczników koncepcji funkcjonowania produktu należy zaliczyć następujące elementy:

- produkt powinien funkcjonować w formie zintegrowanego pakietu konkretnych usług, dostępnych do kupienia za określoną cenę i przeznaczonych dla konkretnego typu odbiorców,
- produkt może funkcjonować w postaci samodzielnego pakietu, jak również może wykorzystywać elementy innych produktów,
- przy konstruowaniu produktu należy precyzyjnie określić lokalizację siedlisk ptasich i miejsc do obserwacji ptaków.

Produkt będzie funkcjonował w formie:

- kupowania oferty pojedynczych ośrodków,
- kupowania kilkudniowych pakietów, przeznaczonych dla określonej grupy odbiorców, w tym wypadku miłośników ornitologii i składających się z różnych atrakcji możliwych do przeżycia.

Składniki produktu

Na etapie uszczegóławiania składników produktu należy wziąć pod uwagę następujące podmioty i wydarzenia:

- Poleski Park Narodowy,
- Ścieżki przyrodnicze i edukacyjne,

Produkty, włączane do sieci powinny spełniać następujące kryteria:

- być przygotowane do sprzedaży, dzięki sprecyzowanej i wycenionej ofercie,
- charakteryzować się autentycznością tzn. wyróżniać obszar w kontekście turystyki ornitologicznej,
- być wiarygodne, tj. wywiązywać się z ustalonej oferty,

Przykładowe składniki produktu:

- Ścieżka przyrodnicza „Stulno”,
- Ścieżka przyrodniczo-historyczna „Dolina Bugu”,
- Ścieżka przyrodnicza PPN Perehod,
- Natura 2000: Obszary siedliskowe – Poleska Dolina Bugu, Lasy Sobiborskie, Krowie Bagno, Ostoja Poleska, Jeziora Uściwierskie, Wrzosowisko w Orzechowie,
- Natura 2000: Obszary ptasie – Dolina Środkowego Bugu, Uroczysko Mosty-Zahajki, Lasy Parczewskie, Polesie, Bagno Bubnów, Chełmskie Torfowiska Węglanowe.

Segmentacja rynku

Kryterium motywacji:

- Ornitolodzy i pasjonaci obserwacji ptaków,
- Uczniowie i studenci,

Kryterium długości pobytu:

- Turyści weekendowi,
- Turyści, spędzający dłuższy urlop wypoczynkowy (1 tydzień)

Kryterium składu:

- turyści indywidualni (rodziny z dziećmi, pojedyncze osoby dorosłe, osoby starsze)
- turyści grupowi (dzieci i młodzież, koła ornitologiczne)

Kryterium geograficzne:

- turyści z Polski: mieszkańcy województwa lubelskiego, świętokrzyskiego, mazowieckiego, podlaskiego, podkarpackiego i innych
- turyści zagraniczni

Działania niezbędne do wdrożenia

Poprawa dostępności oferty:

- przegląd i hierarchizacja składników produktu, weryfikacja, wycena usług poszczególnych subproduktów,
- rozbudowanie oferty niektórych obiektów oraz wprowadzenie nowych technologii (w celu stworzenia oferty pakietów sprzedażowych oraz oferty angażującej turystów),
- pakietowanie oferty.

Zasoby ludzkie:

- szkolenia specjalistyczne, dotyczące przygotowania kadr, obsługujących ruch turystyczny oraz podnoszące jakość świadczonych usług,
- popularyzacja wiedzy o ptakach na Polesiu,
- organizacja warsztatów, wizyt studyjnych, itp.
- wypracowanie platformy współpracy między osobami zaangażowanymi w tworzenie produktu.

Promocja:

- utworzenie interaktywnej oferty na zintegrowanym portalu internetowym,
- utworzenie aplikacji mobilnych,
- wykonanie i dystrybucja folderu „Ptaki Polesia”, w formie koszyka produktowego,
- organizacja wizyt studyjnych dla touroperatorów, mediów branżowych,
- współpraca z informacjami turystycznymi zgodnie z segmentacją rynku w ramach kryterium geograficznego,
- uczestnictwo w targach i imprezach promocyjnych,
- organizacja imprez promocyjnych – wspólnych dla całego obszaru,

Przestrzeń:

- jednolite oznakowanie obiektów oraz dróg dojazdowych, umieszczenie przy głównych obiektach mapy tematycznej,
- zwiększenie dostępności wewnętrznej poprzez modernizację dróg, chodników, budowę parkingów w pobliżu atrakcji,
- rozwój małej infrastruktury: ławki, miejsca widokowe, kosze na śmieci, toalety,
- przystosowanie obiektów do potrzeb turystów niepełnosprawnych

Podmioty uczestniczące w realizacji produktu

- samorządy lokalne (tworzenie infrastruktury: znakowanie szlaków, obiektów itp.),
- Lokalne Grupy Działania,
- Koła ornitologiczne,
- touroperatorzy i biura podróży (sprzedawcy oferty, pakietów),
- podmioty prywatne (rozwój infrastruktury funkcjonującej w sposób komercyjny).

Zarządzanie/Koordynacja

Zarządzanie produktem powinno odbywać się przez Lokalną Organizację Turystyczną w połączeniu ze współpracą pomiędzy poszczególnymi partnerami.

Produkt turystyczny z zakresu turystyki transgranicznej:

Nazwa produktu			
TURYSTYKA POLESIA BEZ GRANIC			
Charakterystyka produktu			
Rdzeń produktu	Produkt rzeczywisty	Produkt poszerzony	Produkt potencjalny
■ poznawanie bogatej kultury i zwyczajów naszych wschodnich sąsiadów z Ukrainy, ■ wypoczynek wśród nieskażonej ukraińskiej przyrody, ■ odzyskanie sił nad wodą	■ relaks nad ukraińskimi jeziorami w Szackim Parku Narodowym, ■ spacer po lasach Szackiego Parku Narodowego, ■ obserwacja ptactwa wodnego po stronie Ukraińskiej, ■ pełne turystyczne wykorzystanie Bugu, pomimo jego granicznego charakteru	■ baza wypoczynkowa, gastronomiczna i noclegowa w Szackim Parku Narodowym, ■ infrastruktura wypoczynkowa i atrakcje turystyczne na pograniczu polsko-ukraińskim	■ wycieczki z wykwalifikowanym przewodnikiem po Szackim Parku Narodowym, ■ zjazd tyrolski nad rzeką Bug

Cel rozwoju, obszar funkcjonowania produktu oraz powiązanie z tożsamością obszaru

Celem rozwoju produktu jest turystyczna integracja jednolitego pod kątem przyrodniczym obszaru Polesia, rozdzielonego granicami państwowymi. Wdrożenie produktu przyczyni się do wzrostu zainteresowania wschodnimi przygranicznymi terenami, położonymi w obrębie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego i ożywienia turystycznego tego obszaru. Warunkiem rozwoju produktu turystyki transgranicznej jest otwarcie turystycznego przejścia granicznego Zbereże-Adamczuki. Brak przejścia granicznego na tym odcinku granicy państwowej hamuje możliwości rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, zarówno pod względem turystycznym, jak i gospodarczym.

Bazą dla rozwoju produktu „Turystyka Polesia bez granic” może być cykliczna impreza „Dni Dobrosąsiedztwa” w Zbereżach-Adamczukach, kiedy na kilka dni w okresie wakacyjnym tworzony jest most pontonowy na rzece Bug. Impreza cieszy się ogromnym zainteresowaniem turystów i może być podstawą do utworzenia transgranicznego produktu turystycznego.

Turyści znający polskie krajobrazy, chętnie poznają inny kraj i jego kulturę, choćby tuż za granicą państwową. Ponadto odpowiednio wypromowane walory Pojezierza Szackiego przyciągnie wielu zainteresowanych turystów, dla których Włodawski Obszar Funkcjonalny może być tzw. bazą wypadową na Ukrainę.

Koncepcja produktu

Koncepcja produktu opiera się na walorach przyrodniczych Polesia jako całości, zarówno po stronie polskiej, jak i ukraińskiej. Liczne przepiękne jeziora, lasy i rzeki po obu stronach granicy będą przyciągać wielu turystów, którzy chętnie odwiedzą sąsiadów z Ukrainy.

Do głównych wyznaczników koncepcji funkcjonowania produktu należy zaliczyć następujące elementy:

- produkt powinien funkcjonować w formie zintegrowanego pakietu konkretnych usług, dostępnych do kupienia za określoną cenę i przeznaczonych dla konkretnego typu odbiorców,
- produkt może funkcjonować w postaci samodzielnego pakietu, jak również może wykorzystywać elementy innych produktów,
- przy konstruowaniu produktu należy precyzyjnie określić lokalizację siedlisk ptasich i miejsc do obserwacji ptaków.

Produkt będzie funkcjonował w formie:

- kupowania oferty pojedynczych ośrodków,
- kupowania kilkudniowych pakietów, przeznaczonych dla określonej grupy odbiorców i składających się z różnych atrakcji możliwych do przeżycia.

Składniki produktu

Na etapie uszczegóławiania składników produktu należy wziąć pod uwagę następujące podmioty i wydarzenia:

- Szacki Park Narodowy,
- Ścieżki przyrodnicze i edukacyjne,
- Trans graniczne imprezy rekreacyjne

Produkty, włączane do sieci powinny spełniać następujące kryteria:

- być przygotowane do sprzedaży, dzięki sprecyzowanej i wycenionej ofercie,
- charakteryzować się autentycznością
- być wiarygodne, tj. wywiązywać się z ustalonej oferty,

Przykładowe składniki produktu:

- Szacki Park Narodowy,
- ścieżki przyrodnicze i szlaki turystyczne na obszarze Szackiego Parku Narodowego,
- Jezioro Świtaż i inne jeziora krasowe Pojezierza Szackiego,
- rzeka Bug i jej dolina po obu stronach granicy państwowej,
- impreza rekreacyjna „Europejskie Dni Dobrosąsiedztwa”.

Segmentacja rynku

Kryterium motywacji:

- Mniejszość Ukraińska w Polsce i osoby zainteresowane kulturą i przyrodą tego kraju,
- Uczniowie i studenci,

Kryterium długości pobytu:

- Turyści weekendowi,
- Turyści, spędzający dłuższy urlop wypoczynkowy (1 tydzień)

Kryterium składu:

- turyści indywidualni (rodziny z dziećmi, grupy znajomych)
- turyści grupowi (dzieci i młodzież)

Kryterium geograficzne:

- turyści z Polski: mieszkańcy województwa lubelskiego, świętokrzyskiego, mazowieckiego, podlaskiego, podkarpackiego i innych
- turyści zagraniczni

Działania niezbędne do wdrożenia
Poprawa dostępności oferty:

- przegląd i hierarchizacja składników produktu, weryfikacja, wycena usług poszczególnych subproduktów,
- rozbudowanie oferty niektórych obiektów oraz wprowadzenie nowych technologii (w celu stworzenia oferty pakietów sprzedażowych oraz oferty angażującej turystów),
- pakietowanie oferty.

Zasoby ludzkie:

- szkolenia specjalistyczne, dotyczące przygotowania kadr, obsługujących ruch turystyczny oraz podnoszące jakość świadczonych usług,
- popularyzacja wiedzy o kulturze i niezwykłej przyrodzie ukraińskiej,
- organizacja warsztatów, wizyt studyjnych, itp.
- wypracowanie platformy współpracy między osobami zaangażowanymi w tworzenie produktu.

Promocja:

- utworzenie interaktywnej oferty na zintegrowanym portalu internetowym,
- utworzenie aplikacji mobilnych,
- wykonanie i dystrybucja folderu „Turystyka Polesia bez granic”, w formie koszyka produktowego,
- organizacja wizyt studyjnych dla touroperatorów, mediów branżowych,
- współpraca z informacjami turystycznymi zgodnie z segmentacją rynku w ramach kryterium geograficznego,
- uczestnictwo w targach i imprezach promocyjnych,
- organizacja imprez promocyjnych – wspólnych dla całego obszaru,

Przestrzeń:

- jednolite oznakowanie obiektów oraz dróg dojazdowych, umieszczenie przy głównych obiektach mapy tematycznej,
- zwiększenie dostępności wewnętrznej poprzez modernizację dróg, chodników, budowę parkingów w pobliżu atrakcji,
- rozwój małej infrastruktury: ławki, miejsca widokowe, kosze na śmieci, toalety,
- przystosowanie obiektów do potrzeb turystów niepełnosprawnych

Podmioty uczestniczące w realizacji produktu

- samorządy lokalne (tworzenie infrastruktury: znakowanie szlaków, obiektów itp.),
- Lokalne Grupy Działania,
- touroperatorzy i biura podróży (sprzedawcy oferty, pakietów),

- podmioty prywatne (rozwój infrastruktury funkcjonującej w sposób komercyjny).

Zarządzanie/Koordinacja

Zarządzanie produktem powinno odbywać się przez Lokalną Organizację Turystyczną w połączeniu ze współpracą pomiędzy poszczególnymi partnerami.

3.2. Cel strategiczny 2. Współpraca w zakresie stworzenia i rozwoju zintegrowanej oferty turystycznej

Drugi cel strategiczny odnosi się do współpracy pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego, przedsiębiorcami branży turystycznej i mieszkańcami w zakresie stworzenia zintegrowanej oferty turystycznej, spójnej dla całego Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego ze szczególnym uwzględnieniem, zgodnie z panującymi trendami aspektu zdrowotnego turystyki. Mając na celu skuteczny rozwój turystyki na tym obszarze, kluczową kwestią jest podejmowanie współpracy i współdziałania pomiędzy powyższymi podmiotami, tak aby zapewnić wysoki poziom zintegrowania działań w zakresie budowania kompleksowych i atrakcyjnych dla turystów produktów turystycznych. W związku z powyższym bardzo ważne jest zapewnienie zharmonizowanego zarządzania rozwojem Włodawskiego Obszaru, które powinno odbywać się z poziomu jednej organizacji, ponieważ rozproszone działania, podejmowane przez wiele różnych podmiotów prowadzą do dezintegracji obszaru i braku jego turystycznej spójności.

Cel operacyjny 2.1. Prowadzenie działań, związanych z wykorzystaniem potencjału zdrowotnego obszaru w szczególności zmierzających do utworzenia na terenie obszaru uzdrowiska

Obszary kuracyjne należą do głównych form realizacji turystyki zdrowotnej, stąd uzdrowiska (z ang. spas) zalicza się do ważniejszych miejscowości turystycznych. Współczesna koncepcja spa jest szersza i obok tradycyjnego tzw. spa sanatoryjnego (lecniczego), realizowanego w kurortach (tzw. wyjazdy do wód), zawiera usługi w różnego typu ośrodkach spa, które mogą być położone w kurortach jak i poza nimi. Termin „spa” często obejmuje obok klasycznych pobytów uzdrowiskowych, gdzie terapia odbywa się „dzięki wodzie”, również inne pobyty realizowane w obszarach i obiektach uzdrowiskowych, jak również realizowane w innych obszarach.

Usługi „medyczne i prozdrowotne” znalazły się wśród czterech inteligentnych specjalizacji województwa, które zostały wyznaczone w Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Lubelskiego do 2020 roku.

Jak wynika z Raportu końcowego badania dziedzinowego „Analiza możliwości rozwoju turystyki zdrowotnej w województwie lubelskim w kontekście zidentyfikowanej inteligentnej specjalizacji regionu w dziedzinie usług medycznych i prozdrowotnych” rynek turystyki zdrowotnej to współcześnie nie tylko rynek turystyki uzdrowiskowej w celach leczniczych. Badania reprezentacyjne wykazały, że wśród gości krajowych uzdrowisk największy udział miał cel profilaktyczny (33,7% udziału). Dopiero na drugim miejscu pod względem udziału uplasował się cel leczniczy (28,6%). Ponadto ważnym z punktu widzenia produktu turystyki uzdrowiskowej okazał się znaczący udział celu wypoczynkowego (19,6%).

Jak zostało już wskazane w Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku, obszar posiada predyspozycje do ubiegania się o uzyskanie statusu uzdrowiska, niezbędne jest jednak podjęcie działań zgodnie z wymogami Ustawy o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej, oraz o gminach uzdrowiskowych. Do czasu uzyskania statusu uzdrowiska dla części obszaru wskazane jest profilowanie obszaru w specjalizacji związanej z aktywnym wypoczynkiem i profilaktyką.

Cel operacyjny 2.2. Tworzenie powiązanej infrastruktury do rozwoju turystyki obszaru

Infrastruktura turystyczna i okołoturystyczna to najważniejsze, oprócz atrakcji i naturalnych walorów, elementy systemu turystycznego, którego sprawne funkcjonowanie warunkuje zainteresowanie turystów obszarem i generuje ruch turystyczny. Do infrastruktury turystycznej zaliczamy bazę noclegową i gastronomiczną, zaspokajającą najważniejsze potrzeby turystów, natomiast do infrastruktury okołoturystycznej bazę sportowo-rekreacyjną i szlaki turystyczne. Zintegrowanie wymienionych elementów i stworzenie spójnej oferty dla turystów jest konieczne dla rozwoju turystyki na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym. W miejscach najbardziej atrakcyjnych należy zapewnić turystom dostęp do bazy noclegowej, odpowiednio do miejsca i typu turystów, którzy je odwiedzają (ośrodki kempingowe i domki letniskowe nad jeziorami i rzekami, hotele różnych klas w mieście Włodawa, pensjonaty w większych miejscowościach i gospodarstwa agroturystyczne na obszarach wiejskich). Ponadto obok bazy noclegowej turysta musi mieć dostęp do zróżnicowanej cenowo i jakościowo oferty gastronomicznej. Na obszarze turystycznym, jakim niewątpliwie jest Włodawski Obszar Funkcjonalny, powinien być również dostęp do infrastruktury społecznej i różnego rodzaju usług (ośrodki zdrowia, banki i bankomaty, stacje benzynowe itp.)

Niemniej ważnym elementem, integrującym cały obszar, jest infrastruktura komunikacyjna, która wiąże wszystkie elementy infrastruktury turystycznej z atrakcjami turystycznymi, zarówno przyrodniczymi osobliwościami terenu, jak i kulturowymi zabytkami. Dlatego bardzo ważne jest stworzenie spójnego systemu transportu, zarówno drogowego, jak i kolejowego. System drogowy na Włodawskim

Obszarze Funkcjonalnym jest dobrze rozwinięty, jedynie jakość istniejących dróg, szczególnie powiatowych i gminnych, nie jest na odpowiednim poziomie. Poprawa jakości dróg w obszarach atrakcyjnych dla turystów przyczyni się do zwiększenia dostępności komunikacyjnej, co ułatwi turystom przyjazd i zwiedzenie tych miejsc.

Infrastruktura turystyczna powinna być planowana zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, tj. z uwzględnieniem ochrony środowiska i ochrony różnorodności biologicznej. Środowisko przyrodnicze jest wizytówką Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, więc powinno zostać zachowane i należy w jak największym stopniu ograniczyć jego przekształcanie.

Cel operacyjny 2.3. Zainicjowanie powstania operatora turystycznego Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego – Lokalnej Organizacji Turystycznej

Turystyka na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym nie będzie dobrze funkcjonować, jeżeli jej rozwojem i zarządzaniem nie zajmie się jeden podmiot, skupiający różnych partnerów i łączący ich interesy w jeden spójny produkt. Powołanie takiej organizacji jest jak najbardziej zasadne z punktu widzenia sprawnego zarządzania systemem turystycznym. Takim podmiotem może być działająca w formie stowarzyszenia Lokalna Organizacja Turystyczna. Zasady tworzenia i funkcjonowania Lokalnych Organizacji Turystycznych zostały szczegółowo przedstawione w rozdziale 6. System realizacji strategii.

Nagromadzone doświadczenie w zakresie zarządzania rozwojem turystyki na obszarach poszczególnych gmin, wynikające z podejmowanych przedsięwzięć o charakterze turystycznym jest elementem, dzięki któremu działania w zakresie współpracy będą znacznie ułatwione. Na tym fundamencie należy oprzeć przyszłą współpracę jednostek terytorialnych, która powinna przybrać charakter stały, partnerski i otwarty na inne zainteresowane podmioty. Współpraca powinna być nakierowana na budowanie zintegrowanej oferty turystycznej Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Koordynowanie działań pomiędzy JST oraz innymi lokalnymi podmiotami jest wymuszone przez potrzebę wspólnego konkurowania o klienta oraz dążenie do maksymalnego wydłużenia jego pobytu na obszarze WOF.

Cel operacyjny 2.4. Efektywna i spójna promocja turystyczna obszaru

Promocja turystyczna obszaru, czyli tak zwany marketing terytorialny to rynkowa koncepcja zarządzania danym miejscem, które zmierza do zaspokojenia potrzeb mieszkańców i turystów przez wcześniejsze ich rozpoznanie i przewidywanie zmian, a jednocześnie jest oparte na jak najbardziej racjonalnym wykorzystaniu posiadanych zasobów.

Efektywny marketing terytorialny Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego jest bardzo istotny w kontekście przyciągania jak największej liczby turystów oraz wypromowania

obszaru jako miejsca atrakcyjnego turystycznie z naturalnym i czystym środowiskiem oraz niezwykle bogactwem kulturowym. Efektywny marketing terytorialny zapewni przyjazd większej liczby turystów, a co za tym idzie większy przychód w branży turystycznej i dalszy turystyczny rozwój obszaru.

Zakres i charakter działań promocyjnych powinien zależeć od konkretnego produktu turystycznego, który jest promowany. Działania promocyjne powinny być planowane zgodnie z modelem AIDA (Awareness, Interest, Desire, Action), a więc po pierwsze informacja o regionie i kształtowanie jego wizerunku w świadomości potencjalnych turystów, po drugie zainteresowanie turystów obszarem, po trzecie wzbudzenie pragnienia skorzystania z oferty turystycznej i po czwarte – spowodowanie działania w postaci przyjazdu do Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. W procesie promocji należy wykorzystywać takie działania jak: reklamę, public relations, sprzedaż osobistą, promocję sprzedaży oraz marketing bezpośredni. Reklama służy do promocji regionu w różnych mediach tj. telewizji, prasie, radiu i Internecie. Dzięki działaniom public relations utrzymywane są dobre stosunki z otoczeniem, mogącym mieć wpływ na kreowanie pożądanego wizerunku regionu. Ponadto ważna jest osobista prezentacja produktu potencjalnemu nabywcy oraz działania, służące pobudzeniu sprzedaży. Niemniej ważnym rodzajem promocji jest marketing bezpośredni, który oddziałuje na klienta poprzez indywidualne dostosowanie do niego oferty.

Dzięki podjęciu powyższych działań, na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym zostanie stworzony spójny system promocji, integrujący cały obszar i promujący go w kraju i za granicą jako teren atrakcyjny turystycznie, do którego warto przyjechać i zwiedzić.

Cel operacyjny 2.5. Kompleksowe rozwiązania, dotyczące obsługi turystów

Dla rozwoju branży turystycznej na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym istotne znaczenie ma wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w obsłudze turystów. Rozwój Internetu i coraz większe jego upowszechnienie wymusza wykorzystanie go w budowaniu i sprzedaży oferty turystycznej. Na rozwój technologii informatycznych w turystyce wpływa również coraz większa wśród społeczeństwa potrzeba informacji „od zaraz” oraz stałego komunikowania się z otoczeniem. Korzyści wynikające z wprowadzenia nowych technologii to obniżenie kosztów komunikacji z klientem i partnerami, prosta i szybka obsługa klienta i możliwość podniesienia poziomu obsługi.

Stworzenie wspólnego portalu internetowego, prezentującego walory turystyczne Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego i dostępną dla turystów infrastrukturę z pewnością wpłynie na wzrost sprzedaży oferty i zwiększenie ilości odwiedzających osób. Portal ten może być połączeniem istniejących portali poszczególnych gmin oraz innych portali turystycznych tego obszaru, w których powielają się te same wiadomości i turysta korzystając z któregoś z nich nie ma pewności czy dostaje kompleksową informację.

W branży turystycznej bardzo ważny jest również szybki i bezproblemowy dostęp do usług i informacji za pośrednictwem urządzeń mobilnych. Turyści chcą mieć kontrolę

nad planowaniem i realizacją podróży w każdym miejscu i czasie. Urządzenia mobilne służą m.in. zmianom opcji rezerwacji, sprawdzaniu pogody w miejscu destynacji, czy lokalizacji najbliższego bankomatu. Stworzenie mobilnej wersji portalu włodawskiego z pewnością będzie cieszyło się dużym zainteresowaniem wśród turystów, gdyż znacząco ułatwi zwiedzanie i poruszanie się po terenie oraz dostęp do informacji o najbliższych noclegach i gastronomii.

3.3. Cel strategiczny 3. Rozwój świadomości, wiedzy i umiejętności w zakresie świadczenia usług w ramach zintegrowanej oferty turystycznej

W celu strategicznym trzecim wyznaczono cele operacyjne, odnoszące się do rozwoju na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym wykwalifikowanych kadr w branży turystycznej i wzrostu świadomości wśród mieszkańców w zakresie obsługi ruchu turystycznego i płynących z niej realnych korzyści finansowych. Cele odnoszą się również do uświadomienia mieszkańcom Włodawskiego Obszaru profitów wynikających ze zrównoważonego rozwoju turystyki, dla którego bardzo ważna jest odpowiednia postawa lokalnej społeczności tj. jej większa aktywność, inicjatywność, gotowość do dzielenia się własnymi osiągnięciami oraz chęć uczenia się od bardziej doświadczonych.

Cel operacyjny 3.1. Kompleksowy system szkoleń dla kadr w branży turystycznej

Stworzenie kompleksowego systemu szkoleń dla pracowników branży turystycznej to priorytet jeżeli chodzi o podniesienie ich kwalifikacji, a co za tym idzie jakości obsługi turystów na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym. Jednym ze sposobów na osiągnięcie tego celu jest nawiązanie współpracy z uczelniami i jednostkami naukowymi w zakresie edukacji i doszkalania kadr turystycznych. Na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym nie ma takich jednostek, jednak możliwa jest współpraca z podmiotami z Lublina, Chełma czy Białej Podlaskiej.

Podniesienie poziomu kwalifikacji przedsiębiorców turystycznych i ich pracowników doprowadzi do podniesienia jakości obsługi turystów, a co za tym idzie oferta stanie się bardziej atrakcyjna i konkurencyjna, a obsługa turystów będzie bardziej profesjonalna.

Cel operacyjny 3.2. Wypracowanie systemu podnoszenia jakości świadczonych usług

Usługi turystyczne, świadczone przez podmioty noclegowe i gastronomiczne na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym należy rozwijać i udoskonalać w celu jak

najpełniejszego zadowolenia turystów, dzięki czemu będą oni chcieli powrócić i polecić Włodawski Obszar swoim znajomym.

Wyższa jakość usług oraz ich standaryzacja są skuteczną bronią w walce konkurencyjnej zarówno w małej skali pomiędzy poszczególnymi przedsiębiorstwami, jak i w większej pomiędzy obszarami turystycznymi. Oczekiwania turystów co do obiektów noclegowych i gastronomicznych są obecnie coraz większe, więc systematyczne podnoszenie jakości świadczonych usług i dostosowywanie się do nowych trendów jest jak najbardziej zasadne.

Kluczem systemu podnoszenia jakości powinny być opracowane kryteria jakości charakteryzujące poszczególne usługi świadczone w ramach poszczególnego produktu turystycznego.

Kontrola jakości to działanie mające na celu sprawdzenie, czy poszczególni usługodawcy, tworzący strukturę danego produktu, stosują przyjęte normy jakościowe. Natomiast zarządzanie jakością to działanie, polegające na ciągłym doskonaleniu swojej oferty, powinno ono być powierzone wyodrębnionej komórce podmiotu zarządzającego turystyką na obszarze.

Sposobem na podniesienie jakości usług jest również przyznawanie wewnętrznych certyfikatów potwierdzających jakość i kategorię świadczonych usług. Przedsiębiorcy chcąc być zaliczeni do jak najwyższej kategorii będą podnosili jakość swoich usług, co przełoży się na realne korzyści dla turystów.

Powyższe sposoby na podniesienie jakości świadczonych usług w turystyce sprawiają, że podmioty je świadczące na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym poprawią swoją konkurencyjność i wzmocnią swoją pozycję na rynku, a co za tym idzie będą przyciągać coraz więcej turystów.

Cel operacyjny 3.3. Aktywizacja lokalnej społeczności

Kluczowym zagadnieniem z punktu widzenia turystyki na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym jest wykorzystanie potencjału mieszkańców. Aktywizacja lokalnej społeczności w branży turystycznej powinna prowadzić do uświadomienia mieszkańcom przekładania się korzyści z ruchu turystycznego na realne dochody gospodarstw domowych i jednostek samorządu terytorialnego. Do rozwoju oferty turystycznej konieczne jest zaangażowanie ludności w jej realizację. Postawa mieszkańców powinna być spójna z określoną wizją rozwoju turystyki na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym.

Istnieje wiele form aktywizacji lokalnych społeczności i zachęcenia do działania, są to głównie różnorodne szkolenia i kursy w powiatowych urzędach pracy, na które można otrzymać dofinansowanie z funduszy europejskich. Podczas takich szkoleń należy przekonywać mieszkańców do angażowania się w lokalne przedsięwzięcia, sprzyjające rozwojowi turystyki oraz budować w nich postawy przedsiębiorcze. Kształtowanie takich postaw jest procesem długotrwałym i wymaga stałego oddziaływania ze strony lokalnego

środowiska i instytucji celu publicznego, jednak odpowiednio ukształtowana postawa mieszkańców, zakładająca ich aktywne uczestnictwo w budowaniu oferty turystycznej, odpowiedzialność za dziedzictwo przyrodnicze oraz dumę z lokalnej tożsamości, warunkuje powodzenie w tworzeniu zintegrowanej oferty turystycznej dla całego Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Innym sposobem jest utworzenie punktu doradztwa dla osób zainteresowanych założeniem własnej działalności gospodarczej w branży turystycznej. Specjaliści w takim punkcie mogą skonsultować pomysł na biznes, pomóc w napisaniu biznesplanu, doradzić w zakresie pozyskania dofinansowania na rozpoczęcie działalności.

5. SPÓJNOŚĆ Z DOKUMENTAMI SEKTOROWYMI W ZAKRESIE TURYSTYKI

Strategia Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego jest w pełni zgodna z dokumentami strategicznymi i planistycznymi, programującymi rozwój kraju i regionów, co zostało wykazane w Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do roku 2020. Ponadto niniejszy dokument jest spójny z krajowymi i regionalnymi dokumentami sektorowymi w zakresie turystyki.

Dokumenty krajowe

Strategia marketingowa Polski w sektorze turystyki na lata 2012-2020 jest głównym dokumentem Polskiej Organizacji Turystycznej w zakresie promocji Polski pod względem turystycznym. Strategia Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wpisuje się we wszystkie cele powyższego dokumentu:

1. Zaspokajanie potrzeb informacyjnych w zakresie turystyki,
2. Marketingowe wspieranie rozwoju produktu turystycznego,
3. Zwiększenie dotarcia z przekazem informacyjno-promocyjnym o atrakcyjności turystycznej Polski.

Technologie informacyjne są coraz bardziej ważne w turystyce na każdym obszarze, ponieważ dotarcie z informacją turystyczną do jak największej liczby odbiorców zapewni ruch turystyczny na Włodawskim obszarze. Tworzenie zintegrowanych produktów turystycznych, opartych na lokalnym potencjale przyrodniczym i kulturowym.

Kierunki Rozwoju Turystyki do 2015 roku to dokument rządowy, określający kierunki, w jakich należy pójść, aby rozwinąć sektor turystyki w Polsce. Główne cele rozwoju, określone w dokumencie to:

1. Wzrost znaczenia ekonomicznego turystyki w rozwoju gospodarczym kraju,
2. Wzrost jakości środowiska i życia mieszkańców,
3. Współpraca oraz integracja na rzecz turystyki i jej otoczenia w wymiarze społecznym, przestrzennym i ekonomicznym.

Powyższe kierunki mogą odnosić się również do Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, a cele Strategii Rozwoju Turystyki są z nimi w pełni zgodne.

Dokumenty regionalne

Koncepcja Programowo-Przestrzenna Rozwoju Turystyki i Rekreacji w Województwie Lubelskim klasyfikuje dużą część powierzchni Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego jako obszar o najwyższej atrakcyjności turystycznej o znaczeniu międzynarodowym oraz jako obszar wysokiej atrakcyjności turystycznej o znaczeniu

ponadregionalnym, natomiast Włodawa została określona jako ośrodek o znaczeniu ponadregionalnym. Powyższe zapisy jednoznacznie wskazują na bardzo wysoki potencjał obszaru w zakresie turystyki.

Strategia Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wpisuje się w priorytety powyższej Koncepcji tj.:

1. Tworzenie i rozwój markowych produktów turystycznych,
2. Kształtowanie walorów turystycznych województwa,
3. Rozwój infrastruktury turystycznej i usług turystycznych,
4. Zapewnienie dostępności walorów i produktów turystycznych,
5. Rozwój instytucjonalny obsługi turystyki, w tym promocja produktów turystycznych.

Włodawski Obszar Funkcjonalny powinien rozwijać się zgodnie ze wszystkimi priorytetami. Konieczne jest tutaj tworzenie markowych produktów turystycznych, kształtowanie walorów i rozwój infrastruktury turystycznej. Ponadto ważnym aspektem jest również organizacja systemu instytucjonalnego, zarządzającego turystyką na tym obszarze.

6. SYSTEM REALIZACJI STRATEGII

6.1. Wdrażanie i finansowanie strategii

W celu wdrożenia Strategii Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego niezbędne jest zaangażowanie czynnika ludzkiego oraz finansowego i technicznego w postaci infrastruktury. Formuła przyjętego systemu zarządzania wdrażaniem strategii oraz określonymi w niej produktami turystycznymi musi zakładać współpracę pomiędzy poszczególnymi podmiotami, które prowadzą niezależną politykę w obszarze m.in. turystyki, są to:

- jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne, tworzące Włodawski Obszar Funkcjonalny,
- Poleski Park Narodowy, Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych i inne instytucje związane z ochroną przyrody,
- PTTK oddział we Włodawie,
- Lokalne Grupy Działania i inne organizacje pozarządowe,
- Koła Gospodyń Wiejskich, zespoły śpiewacze, twórcy ludowi,
- przedsiębiorcy funkcjonujący w branży turystycznej,
- inne podmioty.

Zaprojektowanie systemu zarządzania produktem w układzie współpracy sieciowej z określeniem Przywódcy jest kluczowym warunkiem do rozwoju produktów i integracji turystycznej obszaru oraz powodzenia działań, podejmowanych przez partnerów w regionie turystycznym, na co wskazuje również Komisja Europejska.

Dlatego też system zarządzania powinien opierać się na pięciu funkcjach, które określą rolę przywództwa. Będą nimi: funkcja projektowa, koordynacyjna, aktywizująca, reprezentacyjna, informacyjna.

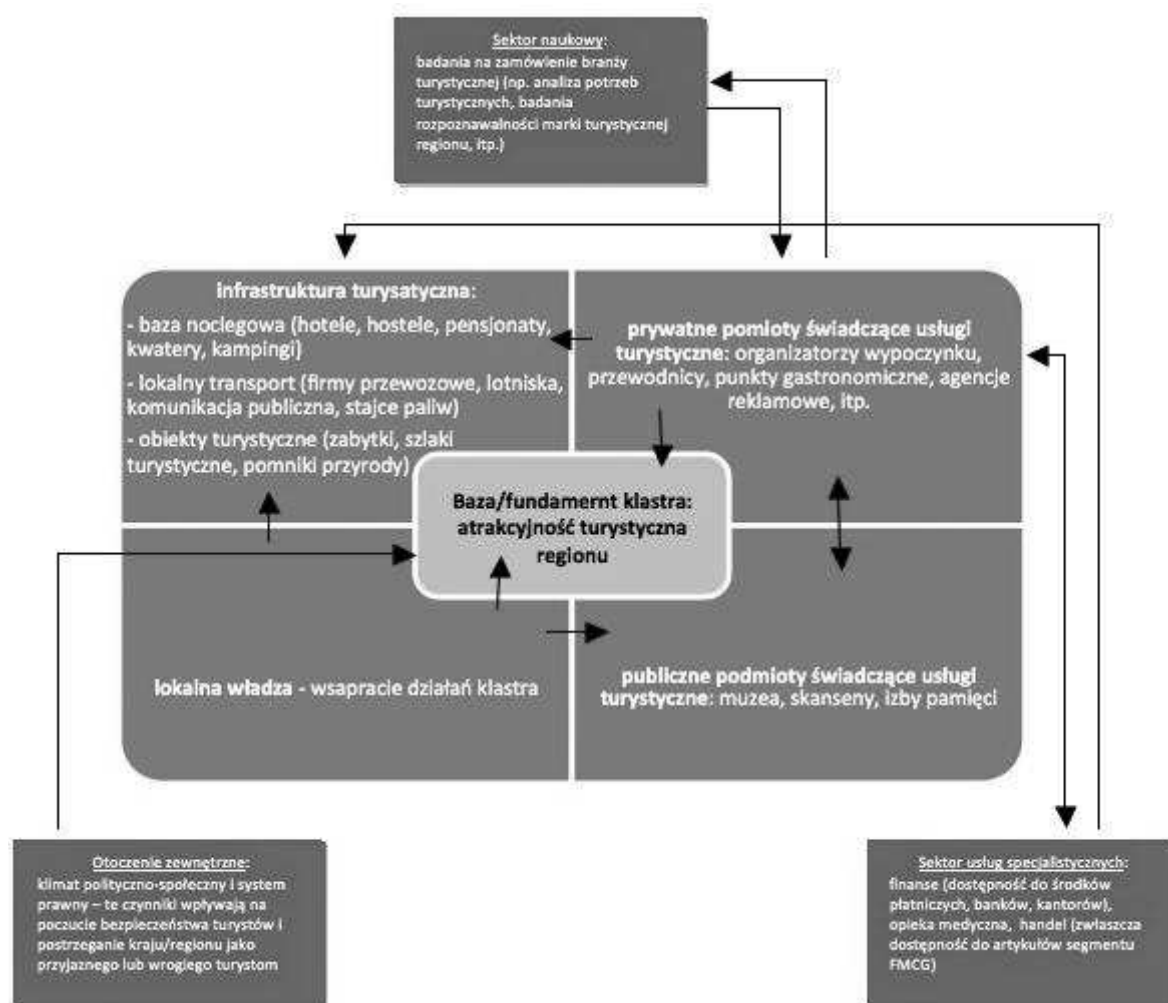
Dobłą praktyką w zarządzaniu turystyką jest tworzenie powiązań kooperacyjnych w ramach klastrów. Klastering to połączenie potencjałów sektora biznesu, sektora nauki oraz sektora publicznego, które sprzyja rozwojowi ekonomiczno-gospodarczemu i społecznemu, pozwala podnosić konkurencyjność, wyzwala dodatkowe zasoby, które stają się podstawą dla nowych innowacyjnych usług i produktów. Elementami wyróżniającymi współczesne koncepcje, dotyczące klastrów, jest uczynienie z powiązań kooperacyjnych istotnego elementu polityki gospodarczej i rozwoju regionalnego w formule tzw. cluster based policy, której celem jest wspomaganie czterech kluczowych trendów gospodarczo-społecznych :

- 1) wzrostu konkurencyjności,
- 2) wzrostu znaczenia inicjatyw lokalnych,
- 3) rozwoju nowych technologii,
- 4) rozwoju gospodarki opartej na wiedzy.

W branży turystycznej w budowaniu powiązań kooperacyjnych duże znaczenie ma pryzmat geograficznego sąsiedztwa podmiotów tworzących takie powiązania. W turystyce bowiem punktem wyjścia dla podjęcia kooperacji wielu podmiotów w celu

skumulowania ich potencjału, wykorzystaniu efektów synergii i skali jest wysoki poziom atrakcyjności turystycznej obszaru mierzony liczbą atrakcji o charakterze naturalnym (krajobraz, klimat, ukształtowanie terenu, pomniki przyrody, itp.), jak i antropologicznym, a więc będące efektem aktywności ludzkiej (architektura, folklor, kulinaria, baza noclegowa, styl życia lokalnej społeczności, itp.). Duże skumulowanie na jednym obszarze tego rodzaju atrakcji przekłada się na powstanie i rozwój obszarów turystycznych. Ta prawidłowość została wykorzystana we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym i opisana w postaci produktów turystycznych np. „Chcę wyjechać na wieś”, „Włodawa – miasto, w którym spotkały się trzy kultury”, „Tak naturalnie – wschodnie klimaty Polesia”. Daje to podstawę do powstawania powiązań kooperacyjnych podmiotów świadczących usługi turystyczne. Do powstania klastra turystycznego, jego funkcjonowania i rozwoju oprócz wymienionego potencjału obszaru oraz usługodawców, otoczenia biznesowego konieczne są inne elementy w postaci infrastruktury, a także instytucji publicznych, które w turystyce jak w żadnym innym sektorze gospodarki mogą aktywnie włączyć się w działania klastra, partycypując zarówno w jego kosztach, jak i korzyściach. Na rycinie 7 przedstawiony został schemat powiązań uczestników klastra.

Ryc. 10. Schemat klastra turystycznego – elementy i relacje wewnątrzklastrowe

Źródło: Klastering w branży turystycznej, Waldemar Wierzyński

Klaster w optymalnej formule powinien stać się platformą interakcji między branżą turystyczną a sektorem nauki, który może dostarczać podmiotom, świadczącym usługi turystyczne cennych informacji na temat ich działalności, potrzeb potencjalnych klientów, nowych trendów w turystyce.

Specyfika produktu turystycznego, na który składają się takie elementy jak atrakcyjność kulturowa i przyrodnicza oraz marka danego miejsca, usługi związane z noclegami i wyżywieniem czy dostęp do wykwalifikowanych przewodników powoduje, że przedsiębiorcom łatwiej jest funkcjonować w grupie.

Do bezpośrednich korzyści wewnętrznych współpracy w ramach klastra zaliczyć można:

- redukcję kosztów, w szczególności marketingowych i efektywniejsze działania promocyjne,
- wzrost innowacyjności i konkurencyjności m.in. poprzez wprowadzenie rezerwacji on-line, płatności bezgotówkowych – karta turysty itp.,
- łatwiejszy dostęp do finansowania zewnętrznego np. Program Operacyjny Polska Wschodnia,
- wzrost liczby klientów i obrotów,
- wzrost zatrudnienia,
- skuteczny lobbing.

Zewnętrzne korzyści klasteringu to:

- wzmocnienie turystycznej marki obszaru,
- zdynamizowanie rozwoju lokalnego,
- funkcjonowanie w skupiskach obejmujących nie tylko firmy klastrowe, ale także ich klientów i użytkowników ich produktów/usług,
- wzrost liczby turystów,
- zmniejszenie bezrobocia,
- zwiększenie znaczenia turystyki w rozwoju gospodarczym obszaru i regionu.

Pod względem formalnym najodpowiedniejszą formą tworzenia klastra turystycznego jest powołanie **Lokalne Organizacji Turystycznej**. Funkcjonowanie Lokalnych Organizacji Turystycznych opiera się na następujących aktach prawnych:

- Ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. Nr 20, poz. 104 z późn. zm.),
- Ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o Polskiej Organizacji Turystycznej (Dz. U. Nr 62, poz. 689 z późn. zm.),

Wg Ustawy o POT jednym z zadań Polskiej Organizacji Turystycznej jest inspirowanie tworzenia lokalnych organizacji turystycznych, obejmujących swoim zakresem działania obszar jednej lub więcej jednostek samorządu lokalnego oraz z nimi współdziałanie.

Do tworzenia i działania lokalnych organizacji turystycznych stosuje się przepisy ustawy Prawo o stowarzyszeniach:

- Stowarzyszenie podlega obowiązkowi wpisu do KRS jako „inna organizacja”,
- Osoby pragnące założyć stowarzyszenie uchwalają statut stowarzyszenia i wybierają komitet założycielski,
- Komitet założycielski składa do sądu rejestrowego wnioski o rejestrację wraz ze statutem, listą założycieli, protokołem z wyboru komitetu założycielskiego oraz informacją o adresie tymczasowej siedziby stowarzyszenia,
- Rozstrzygnięcie wniosku przez sąd następuje nie później niż 3 miesiące od dnia złożenia,
- Stowarzyszenie uzyskuje osobowość prawną i może rozpocząć działalność z chwilą wpisu do KRS.

Ustawa o POT określa odstępstwa od ustawy Prawo o stowarzyszeniach, które odnoszą się do Lokalnych Organizacji Turystycznych:

- Członkiem LOT mogą być **osoby fizyczne i prawne**, a nie tylko fizyczne, w szczególności JST, organizacje zrzeszające przedsiębiorców z dziedziny turystyki,
- Nadzór nad LOT sprawuje **minister właściwy do spraw turystyki**, zamiast wojewody lub starosty, z tym, że minister może przekazać nadzór właściwemu wojewodzie,
- LOT **mogą prowadzić działalność gospodarczą** w rozmiarach, służących realizacji ich celów i w przedmiocie, zgodnym ze statutem, podczas gdy inne stowarzyszenia nie mogą działać zarobkowo.

Poniżej przedstawiona została propozycja działań, dotyczących zarządzania turystyką przez Lokalną Organizację Turystyczną lub inny podmiot, odpowiedzialny za rozwój turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego:

2015 rok

1. Powołanie zespołów ds. kreacji poszczególnych produktów (przedstawiciele: przedsiębiorców, JST, organizacji pozarządowych i właściwych instytucji, związanych tematycznie z danym produktem) jako organ opiniotwórczy,
2. Opracowanie **Programu operacyjnego rozwoju produktów turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego** – wyłonienie kluczowych produktów turystycznych ze zwróceniem szczególnej uwagi na specjalizację oraz grupę docelową,
3. Opracowanie regulaminu uczestnictwa w produkcji wraz z deklaracją uczestnika,
4. Przeprowadzenie działań zgodnie z pozycją w karcie produktu: Działania niezbędne do wdrożenia m.in. szczegółowa inwentaryzacja istniejących w obszarze zasobów tj.: twórców, przewodników, przedsiębiorców i innych podmiotów oraz atrakcji składających się na dany produkt,
5. Stworzenie pakietów/ofert turystycznych,
6. Założenie i prowadzenie rejestru zidentyfikowanych zasobów,
7. Identyfikacja kluczowych wyróżników produktu – tworzenie marki,

8. Opracowanie strategii marki produktów turystycznych,
9. Opracowanie systemu zarządzania jakością produktu i systemu monitoringu,
10. Uruchomienie wewnętrznego forum internetowego w celu usprawnienia zarządzania produktem,
11. Przeprowadzenie szkoleń, skierowanych do uczestników produktów,
12. Uruchomienie wewnętrznego forum internetowego celem usprawnienia zarządzania produktem,
13. Przygotowanie materiałów promocyjnych oraz systemu identyfikacji przestrzennej oraz ich dystrybucja.

2016 rok

1. Wdrożenie oferty, prowadzenie działań marketingowych na terenie obszaru oraz we współpracy z informacjami turystycznymi, właściwymi miejscowo, zgodnie z segmentacją rynku wg kryterium geograficznego,
2. Wdrożenie stałego monitoringu sprzedaży,
3. Prowadzenie systematycznych działań na rzecz włączenia nowych podmiotów do sieci oraz zwiększenia ilości ofert/pakietów w ramach produktu,
4. Wdrożenie systemu zarządzania jakością,
5. Systematyczne kształtowanie marki produktu oraz prowadzenie działań na rzecz identyfikacji przestrzennej,
6. Przedłożenie rocznego sprawozdania z funkcjonowania poszczególnych produktów turystycznych.

2017 - 2020

1. Kontynuacja działań, dotyczących wdrażania produktów i rozbudowy oferty/pakietów,
2. Prowadzenie monitoringu sprzedaży oraz systemu zarządzania jakością,
3. Dostosowanie produktów do aktualnie panujących trendów rozwoju turystyki,
4. Prowadzenie działań na rzecz zatrzymania obecnych i włączenia nowych podmiotów do sieci współpracy, ze szczególnym uwzględnieniem podmiotów wprowadzających innowacje,
5. Rozszerzanie zasięgu działań promocyjnych.

Jak już wspomniano na wstępie rozdziału kluczową rolę we wdrażaniu strategii obok czynnika ludzkiego – instytucjonalnego odegra posiadanie środków finansowych. Obok środków własnych zarówno samorządów terytorialnych jak i organizacji pozarządowych i przedsiębiorców w nowym okresie programowania 2014-2020 istniała będzie możliwość uzyskania wsparcia finansowego z następujących źródeł:

1. Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020

- Oś Priorytetowa 2 Cyfrowe Lubelskie:
 - *Priorytet inwestycyjny 2.3: Wzmocnienie zastosowań TIK dla e-administracji, e-uczenia się, e-włączenia społecznego, e-kultury i e-zdrowia* (działania w rozwój elektronicznych usług publicznych, w szczególności w zakresie tworzenia i cyfryzacji nowych usług, poprawy funkcjonalności i e-dojrzałości istniejących usług oraz zwiększenie stopnia dostępności dla obywateli, integracji usług w obszarze m.in. administracji, ochrony zdrowia, edukacji, nauki, kultury, turystyki, transportu, infrastruktury informacji przestrzennej, rozwijania zasobów treści cyfrowych planuje się wsparcie projektów, związanych z digitalizacją zasobów kulturalnych, naukowych i edukacyjnych (w tym bibliotecznych i archiwalnych), będących w posiadaniu instytucji szczebla regionalnego lub lokalnego, ich udostępnianiem, budową lub rozbudową repozytoriów cyfrowych z uwzględnieniem infrastruktury na potrzeby bezpiecznego przechowywania udostępnianych zasobów, przez co zapewniony zostanie powszechny i otwarty dostęp w postaci cyfrowej do zasobów).
- Oś Priorytetowa 7 Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego:
 - *Priorytet inwestycyjny 6.3: Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego* (Wsparciem objęte będą projekty z zakresu ochrony i zachowania zabytków o znaczeniu regionalnym i lokalnym. Do realizacji przewidziano między innymi działania, związane z renowacją, restauracją, rewaloryzacją, rewitalizacją i zabezpieczeniem obiektów, wpisanych do rejestru zabytków i zespołów tych obiektów wraz z ich otoczeniem. Wsparciem objęte będą również projekty z zakresu konserwacji oraz zabezpieczenia przed kradzieżą i zniszczeniem ruchomych obiektów dziedzictwa kulturowego. Realizowane będą także projekty z zakresu rozwoju oraz poprawy stanu infrastruktury kultury. Wsparcie będzie dotyczyło również projektów poprawiających dostępność do obiektów i dóbr kultury oraz miejsc atrakcyjnych turystycznie, a także służących rozwojowi aktywnych form turystyki, tworzeniu i rozwijaniu kompleksowego systemu informacji i promocji turystycznej i kulturalnej).
 - *Priorytet inwestycyjny 6.4: Ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, ochrona i rekultywacja gleby oraz wspieranie usług ekosystemowych, także poprzez program „Natura 2000” i zieloną infrastrukturę* (Działania, związane z kształtowaniem postaw społecznych, sprzyjających ochronie środowiska, ochronie przyrody, w tym różnorodności biologicznej i ochronie krajobrazu, a także zachowań proekologicznych poprzez szeroko rozumianą edukację ekologiczną, wspierane będą przedsięwzięcia dotyczące m.in.: odbudowy zdegradowanych siedlisk, przywracania właściwych stosunków wodnych siedlisk wodno-błotnych, modernizacji małej infrastruktury, służącej udostępnianiu dla turystów obszarów chronionych, tworzenia geoparków. Wsparcie będą mogły uzyskać również operacje dotyczące ochrony gatunków chronionych, reintrodukcji gatunków, budowy centrów przetrzymywania gatunków CITES

i ośrodków rehabilitacji zwierząt oraz budowy lub rozbudowy obiektów dla zwierząt i roślin w ogrodach zoologicznych lub w ogrodach botanicznych).

2. Program Operacyjny Polska Wschodnia 2014-2020:

- Oś Priorytetowa II Przedsiębiorcza Polska Wschodnia:
 - *Priorytet Inwestycyjny 3.3., Cel szczegółowy: Wzmocnienie powiązań kooperacyjnych w makroregionie Polski Wschodniej* (Działania na rzecz podniesienia konkurencyjności MŚP z makroregionu Polski Wschodniej poprzez tworzenie i rozwój sieciowych produktów turystycznych, w tym m.in. w oparciu o potencjał kulturowy, o znaczeniu co najmniej ponadregionalnym – komercyjne produkty turystyczne).

3. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 (projekt):

- Działanie 6.8.: Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich,
 - *6.8.1 Poddziałanie: Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej* (Odnawianie lub poprawa stanu obiektów budowlanych, w tym zabytkowych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego, zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie z przeznaczeniem na cele publiczne).
 - *6.8.2 Poddziałanie: Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury* (budowa, przebudowa, modernizacja lub wyposażenie obiektów, pełniących funkcje kulturalne oraz kształtowanie przestrzeni publicznej) oraz w ramach inicjatywy LEADER i realizacji Lokalnych Strategii Rozwoju.

6.2. Monitoring i ewaluacja

Monitoring to system zbierania i analizowania danych, dotyczących stanu zaawansowania wdrażania strategii. Wyniki monitoringu są punktem wyjścia do procesu ewaluacji tj. oceny efektów wdrażania dokumentu strategicznego.

Monitoring Strategii Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego będzie odbywał się w oparciu o wskaźniki określone w dokumencie Strategii Rozwoju WOF w pierwszym priorytecie: Zintegrowany Rozwój Turystyki. Wskaźniki pochodzą z publicznego źródła, jakim jest Bank Danych Lokalnych GUS, który jest zarazem źródłem ich weryfikacji.

Ewaluacja on-going i ex-post Strategii Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego zostanie przeprowadzona równocześnie z ewaluacją głównego dokumentu tj. Strategią Rozwoju WOF według tożsamyh kryteriów.

7. STRATEGICZNA OCENA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO – PODSUMOWANIE

Prognoza oddziaływania na środowisko wykonana została zgodnie z wymaganiami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. Nr 199 poz. 1227 ze zm.), w myśl której przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko wymagają projekty polityk, strategii, planów lub programów w określonych obszarach, wyznaczających ramy dla późniejszych realizacji przedsięwzięć, mogących znacząco oddziaływać na środowisko.

Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Lublinie (RDOŚ w Lublinie) w dniu 16 maja 2014 r. oraz Lubelski Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny w Lublinie (LPWIS w Lublinie) w dniu 3 czerwca 2014 r. przedstawili zakres prognozy oddziaływania na środowisko. Następnie projekt Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 r. wraz załącznikami i Prognozą został wysłany do zaopiniowania do RDOŚ w Lublinie oraz LPWIS w Lublinie. Jednocześnie rozpoczęły się konsultacje społeczne poprzez podanie do publicznej wiadomości informacji o przystąpieniu do strategicznej oceny oddziaływania na środowisko oraz o wszczęciu postępowania z udziałem społeczeństwa dla projektu dokumentu pn. „Strategia Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 r. wraz z załącznikami: (1) Delimitacja Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, (2) Strategia Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, (3) Podsumowanie konsultacji społecznych, (4) Plan działań inwestycyjnych oraz z Prognozą oddziaływania na środowisko.

W dniu 16.06.2014 r. Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Lublinie zaopiniował pozytywnie przedstawione dokumenty nie wnosząc żadnych uwag, podobnie Lubelski Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny w Lublinie pismem z dnia 18.06.2014 r.

W trakcie realizacji procesu strategicznej oceny oddziaływania na środowisko projektu Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 r. nie zgłoszono ze strony społeczeństwa uwag i wniosków do opracowywanego dokumentu.

Realizując działania określone dla poszczególnych celów strategicznych należy wziąć pod uwagę niżej wymienione kwestie formalno-prawne.

Z uwagi, iż obszary chronione stanowią 45% Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, mogą potencjalnie stać się obszarami realizacji celów, kierunków działań lub przedsięwzięć zapisanych Strategii, a w szczególności działań, polegających na rozbudowie infrastruktury technicznej. Niektóre z nich będą skutkować realizacją przedsięwzięć, które wpisują się w definicję inwestycji celu publicznego, takie jak: budowa i utrzymywanie dróg publicznych oraz obiektów i urządzeń transportu publicznego, a także wydzielanie gruntów pod te drogi, budowa i utrzymanie linii kolejowych oraz wydzielanie gruntów pod te linie, czy też budowa i utrzymywanie urządzeń służących do przesyłania lub dystrybucji energii. Będą to także liniowe

inwestycje celu publicznego, których realizacja na obszarach chronionych jest, jak wykazano w poprzednim podrozdziale, szczególnie uprzywilejowana.

Wdrażanie ww. działań Strategii będzie się wiązać z realizacją przedsięwzięć, które zalicza się do grupy przedsięwzięć mogących potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko i które, ze względu na rodzaj i charakterystykę bądź usytuowanie, mogą wymagać przeprowadzenia takiej oceny oraz sporządzenia raportu. W przypadku przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, o możliwości i warunkach ich realizacji, będą decydować wyniki postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, a sposoby minimalizacji szkodliwego wpływu na środowisko zostaną zaproponowane w raportach oraz ujęte w decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach zgody na realizację przedsięwzięcia.

Inwestycje realizowane na obszarach chronionych mogą generować negatywne oddziaływania na ekosystemy, gatunki roślin lub zwierząt bądź krajobraz, polegające na niszczeniu siedlisk przyrodniczych, fragmentacji ekosystemów i korytarzy ekologicznych, tworzeniu barier utrudniających migrację zwierząt, zmianie warunków abiotycznych siedlisk itp., dlatego podstawową zasadą jaką należy się kierować wdrażając zapisy strategii powinno być wyprzedzające unikanie konfliktów ze środowiskiem w całości oraz z jego poszczególnymi komponentami na etapie planowania szczegółowej lokalizacji przedsięwzięć. Wymogiem obligatoryjnym jest zgodność z planami ochrony, obowiązującymi na terenie rezerwatów przyrody i parków krajobrazowych oraz planami zadań ochronnych na obszarach Natura 2000. Na obszarach chronionych, które nie posiadają planów ochrony planowanie powinno być poprzedzone rzetelnym rozpoznaniem uwarunkowań środowiskowych, prowadzącym do identyfikacji istotnych problemów i obszarów konfliktowych, a decyzja o lokalizacji powinna wynikać z wielokryterialnej oceny wariantów przedsięwzięcia. Jeśli uniknięcie konfliktów nie jest możliwe, realizacja projektów powinna być uwarunkowana zastosowaniem środków łagodzących negatywne oddziaływania bądź wykonaniem kompensacji środowiskowej.

Obszary chronione Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, to przeważnie także obszary atrakcyjne turystycznie i z tego względu podlegające stałej presji, zarówno ze strony potencjalnych inwestorów infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej, jak i turystów. Dlatego należy mieć świadomość, iż przewidziane w Strategii działania nastawione na tworzenie nowych oraz rozwój i zagospodarowanie już istniejących szlaków turystycznych (*1.2.3. Zwiększenie różnorodności i jakości oferty turystycznej dzięki ochronie i promocji dziedzictwa naturalnego i kulturowego oraz prowadzenie działań z zakresu odnowy, rewitalizacji i zachowania dziedzictwa kulturowego wsi,*) oraz promowanie i upowszechnianie turystyki (*1.1.3. Działania, dotyczące wykorzystania technologii informacyjnych w udostępnianiu zasobów kulturowych, przyrodniczych i turystycznych obszarów wiejskich oraz przyczyniające się do rozwoju pozarolniczych miejsc pracy,*) mogą stanowić potencjalne zagrożenie dla obszarów chronionych, w szczególności dla tych, które już w chwili obecnej odczuwają negatywne skutki nadmiernego obciążenia ruchem turystycznym.

Działania nastawione na promocję turystyki będą wpływać, w sposób pośredni, na wzrost zainwestowania na obszarach chronionych lub w ich bezpośrednim otoczeniu oraz na

wzrost natężenia ruchu turystycznego, co w przypadku braku zrównoważonego użytkowania tych obszarów, może skutkować pogorszeniem stanu i funkcjonowania ekosystemów i gatunków oraz degradacją walorów krajobrazowych. Niedostateczny poziom egzekucji formalno-prawnych ograniczeń w sposobach gospodarowania na obszarach chronionych oraz w ich sąsiedztwie, a jednocześnie brak dostatecznie rozwiniętych narzędzi systemu kontroli i monitorowania wpływu aktywności turystycznej na środowisko przyrodnicze, a zwłaszcza na stan i funkcjonowanie ekosystemów i gatunków, stwarzają istotne zagrożenia dla walorów przyrodniczych i krajobrazowych obszarów chronionych oraz ograniczają skuteczność realizacji ochrony przyrody. Działania podejmowane na obszarach chronionych, nie służące celom ochrony tych obszarów, powodują negatywny wpływ na środowisko, nawet jeśli ich zakres mieści się w granicach dozwolonych prawem. Dlatego konieczne jest zapewnienie harmonizacji planów rozwoju turystyki z niezbędnymi, z przyrodniczego punktu widzenia, ograniczeniami, w szczególności wynikającymi z planów ochrony parków narodowych, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych czy też planów zadań ochronnych obszarów Natura 2000. Rozwój turystyki powinien odbywać się z uwzględnieniem uwarunkowań, wynikających z potrzeb ochrony siedlisk i gatunków, ochrony krajobrazu oraz zachowania w niezmiennym stanie obszarów i obiektów najcenniejszych przyrodniczo, w tym chłonności środowiska i optymalizacji wielkości ruchu turystycznego. Świadomość potrzeby zrównoważonego rozwoju turystyki powinna być kluczowym założeniem i jako takie, wyznaczać podstawowy wymiar skali podejmowanych działań. Należy mieć na uwadze podrzędność funkcji turystycznych wobec funkcji ekologicznych na obszarach podlegających ochronie prawnej. Aby zmniejszyć obciążenie najcenniejszych obszarów chronionych, konieczne jest tworzenie konkurencyjnych produktów turystycznych na terenach o mniejszej wartości przyrodniczej i mniej uczęszczanych.

Strategia przewiduje, działania na rzecz ochrony rzadkich i zagrożonych siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt (*1.2.4. Kompleksowe działania z zakresu ochrony siedlisk przyrodniczych (ekosystemów) na obszarach chronionych oraz z zakresu zachowania różnorodności gatunkowej - zabezpieczanie cennych przyrodniczo obszarów, szczególnie obszarów wodno-błotnych oraz edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju w zakresie ochrony przyrody*). Z całą pewnością obejmą one także siedliska i gatunki na obszarach chronionych, w tym stanowiące przedmiot ochrony tych obszarów a także zwierzęta, przemieszczające się swobodnie pomiędzy różnymi obszarami. Działania te, z założenia, służyć będą celom ochrony przyrody.

Także działania służące poprawie jakości środowiska, mogą pozytywnie wpłynąć na stan siedlisk i gatunków także na obszarach chronionych. W ramach kierunku *1.2.2. Poprawa dostępności infrastruktury wodno-kanalizacyjnej dla turystów i przedsiębiorstw, funkcjonujących w branży turystycznej*, oraz *3.1.2. Rozbudowa infrastruktury komunalnej i drogowej* przewiduje się m.in. wspólne działania na rzecz poprawy jakości wód powierzchniowych i podziemnych. Wody płynące i stojące stanowią podstawowy element środowiska przyrodniczego wielu obszarów chronionych, w tym obszarów Natura 2000 Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, a związane z nimi gatunki i siedliska stanowią nierzadko przedmiot ochrony tych obszarów. Stan siedlisk i kondycja

populacji roślin i zwierząt wodnych i od wód zależnych, w dużej mierze uwarunkowane są jakością wody. W przypadku niektórych gatunków wodnych, odznaczających się wąską skalą tolerancji ekologicznej, wysoka jakość wód warunkuje ich istnienie. Dlatego poprawa jakości wód będzie przekładać się na większą skuteczność ochrony przyrody. Także współpraca w zakresie gospodarki odpadami będzie pośrednio przyczyniać się do poprawy stanu środowiska, poprzez zmniejszenie ilości odpadów trafiających do środowiska przyrodniczego, w formie nielegalnych składowisk odpadów, stanowiących problem także na obszarach chronionych.

8. SPIS RYCIN I FOTOGRAFII

Spis rycin:

1. Schemat ogólny prac i koncepcji budowy strategii
2. Prognoza liczby turystów w Polsce do 2017 roku
3. Wyniki badań turystów w Polsce
4. Obiekty zabytkowe i placówki kulturalne na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego
5. Położenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego na tle podziału fizycznogeograficznego Polski
6. Korzystający z noclegów w 2012 roku oraz baza noclegowa na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym
7. Pogranicze Polsko – Białorusko – Ukraińskie i planowane przejście graniczne Zberezę-Adamczuki
8. Szlaki turystyczne na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym
9. Przynależność gmin Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do LGD
10. Schemat klastra turystycznego – elementy i relacje wewnątrzklastrowe

Spis fotografii:

1. Synagoga we Włodawie i Pałac Zamoyskich w Adampolu
2. Torfowisko w Poleskim Parku Narodowym i dąb „Bolko” w Hnieszowie

Źródła fotografii na stronie tytułowej:

- <http://www.poleskipn.pl/>
- http://lublin.cerkiew.pl/parafie.php?id_n=7&id=196
- <http://powiatwlodawski.pl/galeria>
- <http://um.wlodawa.eu/galeria/wlodawa-dzis/>

Podsumowanie konsultacji społecznych Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku

wraz z załącznikami:

- 1. Delimitacją Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego*
- 2. Strategią Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego*
- 4. Planem Działań Inwestycyjnych dla Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego*

2014

POMOC TECHNICZNA
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Spis treści

1. Forma organizacji konsultacji społecznych	3
2. Harmonogram spotkań konsultacyjnych.....	4
3. Przebieg i podsumowanie konsultacji społecznych	5

Opracowanie dokumentów strategicznych dla Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wymagało konsultacji społecznych zawartych w nich zapisów z mieszkańcami obszaru, przedstawicielami administracji, organizacjami pozarządowymi oraz lokalnymi przedsiębiorcami. Poniżej przedstawiono formy, w jakich odbyły się konsultacje, ich przebieg oraz wnioski, wyciągnięte na podstawie zgłaszanych uwag i sugestii uczestników.

1. Forma organizacji konsultacji społecznych

Konsultacje społeczne Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wraz z załącznikiem nr 1 w postaci Delimitacji Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego i załącznikiem nr 2 Strategią Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz załącznikiem nr 4 Plan Działań Inwestycyjnych odbywały się w dwóch formach:

1. zamieszczenie dokumentów na stronie internetowej i zbieranie do nich formularzy z uwagami,
2. organizacja roboczych spotkań konsultacyjnych z przedstawicielami jednostek publicznych, przedsiębiorców i mieszkańców.

Informacje o rozpoczęciu konsultacji poszczególnych części dokumentów i terminach zgłaszania uwag oraz o spotkaniach konsultacyjnych zamieszczane były na stronie internetowej Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego <http://www.wof.wlodawa.eu/> oraz na stronach internetowych poszczególnych gmin, do niego należących.

W trakcie konsultacji społecznych zapewniono wszystkim zainteresowanym dostęp do projektów dokumentów w wersji elektronicznej oraz formularz zgłaszania uwag w drodze ich publikacji na stronie internetowej Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Konsultacje miały charakter otwarty. Każda instytucja, organizacja, przedsiębiorstwo czy mieszkaniec zainteresowany problematyką rozwoju nowo utworzonego obszaru funkcjonalnego miał prawo do wyrażenia swojej opinii oraz składania uwag i postulatów, wybierając jedną z poniższych form:

- pisemnie pocztą na adres Urzędu Miejskiego we Włodawie,
- drogą elektroniczną na adres anna.gaj@wlodawa.eu,
- ustnie podczas organizowanych spotkań konsultacyjnych.

Wszystkie uwagi po zakończeniu wyznaczonego okresu ich zgłaszania zostały poddane szczegółowej analizie pod kątem ich wykorzystania w opiniowanych dokumentach, po czym zostały uwzględnione w dokumentach lub odrzucone wraz ze stosownym uzasadnieniem.

2. Kalendarium spotkań konsultacyjnych

Poniżej przedstawiono harmonogram konsultacji społecznych w formie elektronicznej i terminy zgłaszania uwag do poszczególnych części dokumentu:

- **24 października 2013 r. – 18 listopada 2013 r.** – zbieranie ankiet przeznaczonych dla mieszkańców, dotyczących identyfikacji głównych barier i szans rozwoju gmin Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz ankiet dla samorządów, dotyczących inwentaryzacji gospodarczej gmin (pod względem rolnictwa, przedsiębiorczości, turystyki i infrastruktury społecznej),
- **19 grudnia 2013 r. – 6 stycznia 2014 r.** – część diagnostyczna Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku,
- **26 lutego 2014 r. – 14 marca 2014 r.** – Delimitacja Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego i Strategia Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku,
- **18 marca 2014 r. – 24 marca 2014 r.** – Strategia Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku.

Oprócz konsultacji w postaci zamieszczania dokumentów na stronie internetowej i elektronicznego zbierania uwag, w okresie realizacji dokumentów strategicznych odbyły się cztery spotkania konsultacyjne w poniższych terminach i miejscach:

- **24 października 2013 r.** – Konferencja Szkoleniowa „Włodawski Obszar Funkcjonalny – nowy wymiar partnerstwa w polityce regionalnej”,
- **3 marca 2014 r.** – konsultacje Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku w Urzędzie Miejskim we Włodawie,
- **13 marca 2014 r.** – konsultacje Strategii Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku w Urzędzie Gminy Urszulin,
- **25 marca 2014 r.** – konsultacje produktów turystycznych, wykreowanych w ramach prac nad Strategią Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w Urzędzie Gminy Włodawa.

Podczas pierwszego spotkania omówiona została metodologia prac nad dokumentami planistycznymi, zawierającymi delimitację miejskiego obszaru funkcjonalnego Włodawy wraz ze strategią rozwoju obszaru oraz sektorową strategią rozwoju turystyki. Zwrócono również szczególną uwagę na zadania partnerów w tym obszarze. Pozostałe spotkania konsultacyjne składały się z dwóch części. Pierwsza część spotkań obejmowała prezentację dokumentów, będących przedmiotem konsultacji. Druga część przeznaczona była na debatę publiczną, umożliwiającą uczestnikom wygłoszenie opinii na temat prezentowanych dokumentów.

3. Przebieg i podsumowanie konsultacji społecznych

Konsultacje w formie elektronicznej

W pierwszym okresie konsultacji społecznych zebrano ankiety od jednostek samorządu terytorialnego Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz mieszkańców tego obszaru.

Wpłynęły 84 ankiety, dotyczące identyfikacji głównych barier i szans od mieszkańców Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego:

- 33 z Gminy Wola Uhruska,
- 27 z Gminy Ruda-Huta,
- 19 z Miasta Włodawa,
- 1 z Gminy Sosnowica,
- 1 z Gminy Stary Brus,
- 1 z Gminy Urszulin,
- 1 z Gminy Włodawa,
- 1 z Gminy Wiryki.

Podsumowując wyniki ankietyzacji najwięcej mieszkańców uznało za najważniejszą mocną stronę obszaru potencjał kulturowy i przyrodniczy oraz rozbudowaną bazę sportowo-rekreacyjną. Wiele mieszkańców wskazało również na rozwijający się sektor turystyki jako jedną z mocnych stron obszaru (wykres 1).

Jeżeli chodzi o słabe strony obszaru, mieszkańcy najczęściej wskazywali wysokie bezrobocie, będące konsekwencją niskiej liczby nowych przedsiębiorstw, oferujących miejsca pracy i nowych inwestycji. Inną, często zaznaczaną przez mieszkańców słabą stroną, jest peryferyjne położenie przy granicy z Białorusią i Ukrainą oraz duża odległość od największych miast i ważnych szlaków komunikacyjnych. Kolejną zgłaszaną słabą stroną był zły stan techniczny infrastruktury drogowej, która ma kluczowe znaczenie, zarówno w branży turystycznej, jak i w innych dziedzinach gospodarki.

Za największe zagrożenie dla Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego mieszkańcy uważają wzrastającą tendencję w zakresie emigracji młodych ludzi z obszaru do większych miast. Osób młodych nie przybywa ze względu na niż demograficzny na tym obszarze, przez co coraz bardziej wyraźne jest starzenie się społeczeństwa, a co za tym idzie zmniejszająca się ilość przedsiębiorczych inicjatyw, które przeważnie podejmowane są przez osoby młode i aktywne zawodowo. Innym często wskazywanym zagrożeniem są narastające problemy społeczne w obszarze, które mają niezaprzeczalny związek z brakiem pracy i niskimi dochodami mieszkańców.

Jako największą szansę na rozwój Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego mieszkańcy uznali wykorzystanie czystego środowiska przyrodniczego oraz walorów kulturowych w celu rozwoju turystyki i agroturystyki. Równie często wskazywane były działania w zakresie aktywizacji mieszkańców do zakładania nowych przedsiębiorstw, dzięki czemu powstaną nowe miejsca pracy. Interesujący jest fakt, iż przygraniczne położenie,

które było wskazywane jako słaba strona, ze względu na brak przejść granicznych, często pojawia się również jako szansa rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Współpraca z sąsiednimi państwami – Białorusią i Ukrainą oraz otworzenie turystycznego przejścia granicznego może być doskonałą szansą na rozwój gospodarczy tych przygranicznych terenów. Inne wskazywane przez mieszkańców szanse to pozyskanie funduszy z Unii Europejskiej, poprawa infrastruktury drogowej, a także unowocześnienie rolnictwa oraz wykorzystanie odnawialnych źródeł energii.

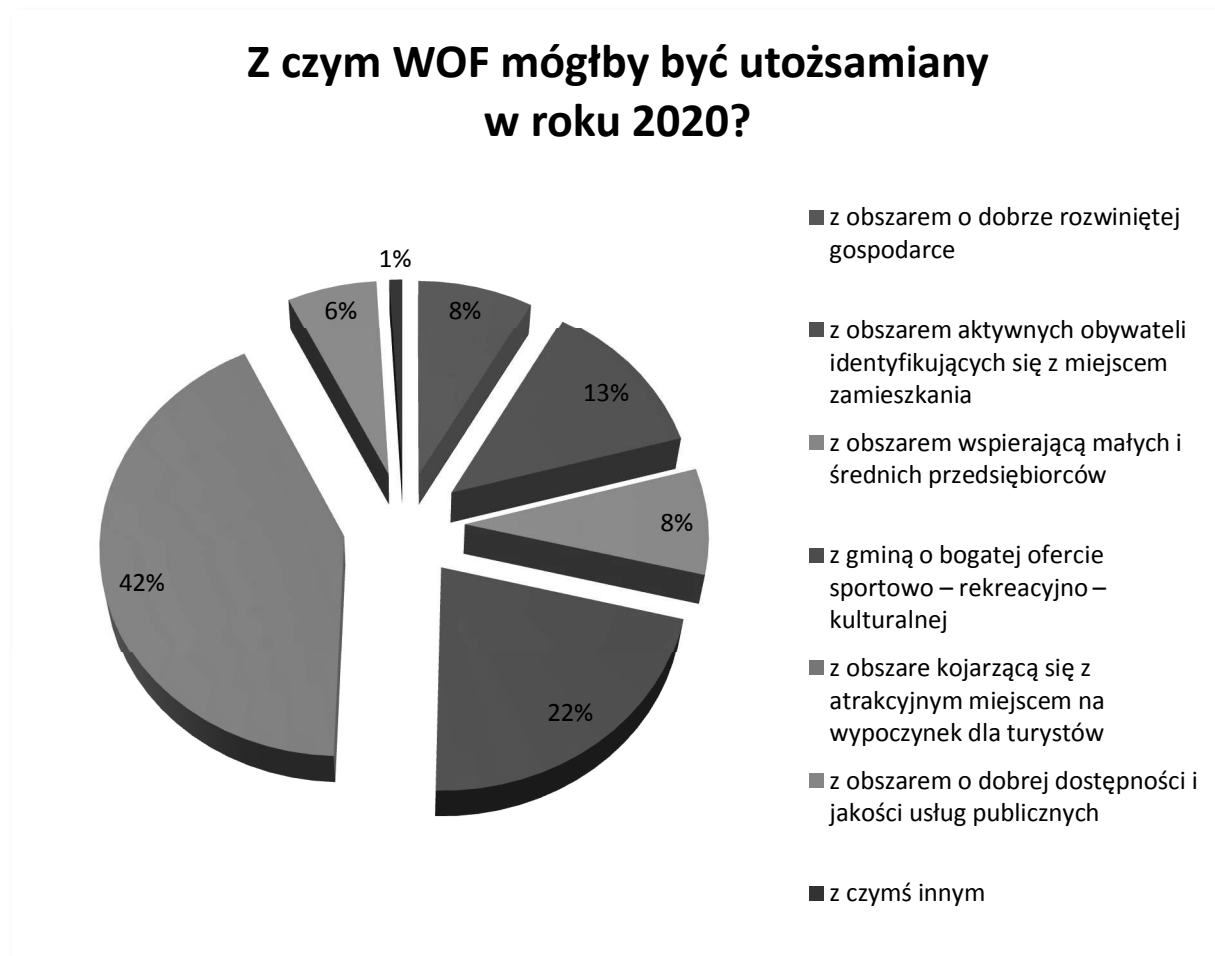
Wykres 1. Udział odpowiedzi na pytanie o największy atut gminy w ankiecie na obszarze WOF

Źródło: ankietyzacja mieszkańców Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Mieszkańcy Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego uważają, że ten obszar powinien być kojarzony z atrakcyjnym miejscem na wypoczynek dla turystów o bogatej ofercie sportowo – rekreacyjno – kulturalnej (wykres 2).

Wykres 2. Udział odpowiedzi na pytanie o wyobrażenia o WOF w 2020 roku w ankiecie na obszarze WOF

Źródło: ankietyzacja mieszkańców Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Ponadto od wszystkich gmin, należących do Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wpłynęły ankiety, dotyczące potencjału gospodarczego obszaru (w zakresie rolnictwa, przedsiębiorczości, turystyki i infrastruktury społecznej), które zostały wykorzystane w pracach nad delimitacją obszaru oraz dokumentami strategicznymi.

W kolejnych okresach konsultacji w formie elektronicznej opiniowaniu poddana została diagnoza Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, a następnie cały dokument strategii oraz Delimitacja WOF i Strategia Rozwoju Turystyki WOF.

Konsultacje w formie spotkań roboczych

W celu konsultacji dokumentów strategicznych dla Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w okresie ich realizacji odbyły się trzy spotkania robocze, w których

uczestniczyli przedstawiciele administracji, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe i zainteresowani tematem mieszkańcy gmin, należących do WOF.

Na pierwszym spotkaniu we Włodawie, dotyczącym Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, został zaprezentowany przedmiotowy dokument. Najpierw przedstawiono stan obecny i potencjał obszaru, a następnie przypisane do niego cele strategiczne, które mają za zadanie wzmocnić potencjał obszaru i jego mocne strony oraz zniwelować i poprawić słabe strony i pewne zidentyfikowane braki. W spotkaniu uczestniczyli przedstawiciele administracji Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, którzy, po wysłuchaniu prezentacji odnieśli się do dokumentu, przede wszystkim do zaproponowanych celów strategicznych i operacyjnych.

Drugie spotkanie konsultacyjne, które odbyło się w Urszulinie, poświęcone było w szczególności Strategii Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego i produktów turystycznych, które zostały zaproponowane do wdrożenia na tym obszarze. W spotkaniu uczestniczyli przedstawiciele samorządów WOF. Uczestnicy spotkania zaproponowali utworzenie dwóch dodatkowych produktów, dotyczących rzeki Bug oraz turystyki ornitologicznej na Polesiu, a także wyodrębnienia produktu, związanego z twórczością Polesia, m.in. hutą szkła w Dubecznie. Ponadto przedstawiciel gminy Hańsk zgłosił propozycję uznania tej miejscowości za ośrodek aktywności turystycznej. Wszystkie sugestie zostały poddane szczegółowej analizie i zostały uwzględnione lub odrzucone.

Na trzecim spotkaniu we Włodawie spotkali się przedstawiciele administracji z przedsiębiorcami, działającymi w branży turystycznej na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Głównym tematem dyskusji była współpraca pomiędzy poszczególnymi przedsiębiorcami oraz pomiędzy przedsiębiorcami a jednostkami samorządu terytorialnego w zakresie rozwoju turystyki na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym. Podjęto temat utworzenia Lokalnej Organizacji Turystycznej lub klastra turystycznego, co przyczyni się do zintegrowania oferty turystycznej na tym obszarze. Przedstawiciele włodawskiej przedsiębiorczości zaproponowali wiele pomysłów nowych subproduktów turystycznych i atrakcji, które mogą wpłynąć na wydłużenie sezonu turystycznego i zwiększenie ruchu turystycznego.

Przebieg konsultacji społecznych dokumentów strategicznych Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wskazuje na duże zainteresowanie zarówno władz, jak i mieszkańców rozwojem tego obszaru i poprawy jego sytuacji ekonomicznej i społecznej. Liczny udział w spotkaniach konsultacyjnych i znaczna ilość wpływających formularzy z uwagami świadczy o poważnym podejściu do tworzonych dokumentów, dzięki czemu są one kompleksowe i zgodne z oczekiwaniami najbardziej zainteresowanych osób i instytucji.

Plan działań inwestycyjnych dla Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

2014

POMOC TECHNICZNA
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Plan działań inwestycyjnych stanowi integralną część systemu wdrażania Strategii rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku. Zawiera najważniejszy katalog zadań, które planowane są do realizacji. Zadania wynikają z celów operacyjnych strategii i ich wdrożenie przyczyni się do osiągnięcia określonych wskaźników, przyjętych w systemie monitorowania.

Przy wyborze inwestycji kierowano się kryteriami, które zostały określone w rozdziale 7. System wdrażania i finansowania strategii.

Plan działań inwestycyjnych i miękkich Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku
PODZIAŁ ZE WZGLĘDU NA GMINY WOF

L.p.	Nazwa zadania	Wartość szacunkowa	Planowana wielkość nakładów				Beneficjent	Uwagi (syntetycznie) - stan przygotowania - najważniejszy zakres projektu - powiązanie z priorytetem
			2015	2016	2017	2018-2020		
HANNA								
Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki								
1.	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków	1 300 000,00	130 000,00	700 000,00	600 000,00		Gmina Hanna	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków pozwala zachować czyste środowisko wodne, zapobiegając wprowadzeniu do ekosystemu szkodliwych substancji, szczególnie na terenach o rozproszonej zabudowie kolonijnej. Wraz z kosztem wykonania odwiertów, sporządzenie opinii geologicznej terenu i opracowanie dokumentacji
2.	Modernizacja zabytkowej plebani w Hannie z przeznaczeniem na bazę noclegową dla pielgrzymów i turystów	350 000,00		350 000,00			Gmina Hanna	Tworzenie przestrzeni do rozwoju turystyki i rekreacji.
3.	Budowa zbiornika małej retencji wodnej przy rzece w Hannie	12 000 000,00				12 000 000,00	Gmina Hanna	Budowa zbiornika wodnego uwzględniającego miejsca do kąpieli oraz stanowiska wędkarskie – inwestycja swoim zasięgiem stworzy produkt turystyczny poza regionalny
4.	Modernizacja drogi gminnej numer 104154L Hanna – Osieńczuki	280 000,00	280 000,00				Gmina Hanna	Poprawa dostępności komunikacyjnej.
5.	Modernizacja drogi gminnej numer 104157L Dołhobrody – Baje	120 000,00	120 000,00				Gmina Hanna	Poprawa dostępności komunikacyjnej.
6.	Modernizacja drogi gminnej numer 104156L Dołhobrody – Szkoła – Łydyny	200 000,00	200 000,00				Gmina Hanna	Poprawa dostępności komunikacyjnej.
7.	Modernizacja drogi gminnej numer 104107L w Holeszowie	100 000,00	100 000,00				Gmina Hanna	Poprawa dostępności komunikacyjnej.
8.	Modernizacja drogi gminnej numer 104112L Lack – Konstantyn	100 000,00	100 000,00				Gmina Hanna	Poprawa dostępności komunikacyjnej.
9.	Remont budynku GOKiS i OSP w Hannie	300 000,00		300 000,00			Gmina Hanna	Remont i utwardzenie placu wokół budynku. Poprawa stanu bazy kulturalnej.
10.	Remont zabytkowej szkoły podstawowej w Hannie.	300 000,00			150 000,00	150 000,00	Gmina Hanna	Rozwój infrastruktury kulturalnej oraz dbałość o zabytki kultury.
		15 180 000,00						

Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna

1.	Wymiana oświetlenia ulicznego	800 000,00			800 000,00		Gmina Hanna	Wymiana oświetlenia ulicznego w gminie oraz w budynkach użyteczności publicznej na LED-owe. Dla osiągnięcia niskiego zużycia energii wskazane jest wprowadzenie działań energooszczędnego użytkowania tej infrastruktury.
2.	Termomodernizacja budynków Urzędu Gminy oraz budynków użyteczności publicznej	800 000,00		400 000,00	400 000,00		Gmina Hanna	Poprawa efektywności energetycznej budynków oraz wizerunku miejscowości.
3.	Modernizacja – rozbudowa oczyszczalni ścieków w Hannie	2 000 000,00	2 000 000,00				Gmina Hanna	Zachowanie czystego środowiska wodnego, zapobieganie wprowadzania do ekosystemu szkodliwych substancji.
		3 600 000,00						

Priorytet 3: Poprawa skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezpieczeństwa publicznego
HAŃSK
Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki

1.	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków na terenie gminy Hańsk	480 000,00	480 000,00				Gmina Hańsk	W miejscach gdzie ze względu na rozproszoną zabudowę nie jest opłacalna budowa sieci kanalizacyjnej
2.	Budowa ścieżki dydaktyczno-rekreacyjnej	95 000,00		95 000,00			Gmina Hańsk	Ścieżka (kładka + tablice) łącząca wieżę widokową z jeziorem Dubczańskim w celu udostępnienia terenu turystom. Wraz z kosztem dokumentacji.
3.	Przebudowa i zmiana sposobu użytkowania obory na Muzeum Regionalne w Hańsku	1 050 000,00				1 050 000,00	Gmina Hańsk	Rozwój infrastruktury kulturalnej oraz ochrona zabytków kultury
4.	Remont i modernizacja GOK w Hańsku	350 000,00	350 000,00				GOK w Hańsku	Poprawa stanu bazy kulturalnej
5.	Rekonstrukcja wczesnośredniowiecznej osady - grodziska	200 000,00		200 000,00			Gmina Hańsk	Tworzenie przestrzeni do rozwoju turystyki i rekreacji
6.	Połączenie wodociągu Hańsk-Dubeczno	710 000,00			710 000,00		Gmina Hańsk	Poprawa infrastruktury wodociągowej
7.	Uzbrojenie terenów w Hańsku i Dubecznie w sieć wodociagową	200 000,00	200 000,00				Gmina Hańsk	Poprawa infrastruktury wodociągowej
8.	Budowa ulic w Hańsku Pierwszym	3 200 000,00	700 000,00	1 250 000,00	1 250 000,00		Gmina Hańsk	Poprawa dostępności komunikacyjnej
9.	Budowa ulic w Dubecznie	1 000 000,00		500 000,00		500 000,00	Gmina Hańsk	Poprawa dostępności komunikacyjnej
10.	Budowa drogi gminnej Hańsk – Dubeczno 104364L	3 000 000,00				3 000 000,00	Gmina Hańsk	Poprawa dostępności komunikacyjnej
11.	Przebudowa drogi gminnej 104366L Rudka Łowiecka – Bukowski Las	400 000,00				400 000,00	Gmina Hańsk	Poprawa dostępności komunikacyjnej

12.	Modernizacja drogi gminnej Kulczyn Kolonia od drogi powiatowej 1624L do drogi gminnej 104375L	500 000,00				500 000,00	Gmina Hańsk	Poprawa dostępności komunikacyjnej
13.	Słońce dla Hańska – montaż instalacji solarnych	3 347 000,00		3 347 000,00			Gmina Hańsk	
14.	Budowa drogi Bukowski Las-Hańsk Drugi - Hańsk	4 000 000,00				4 000 000,00	Gmina Hańsk	Poprawa dostępności komunikacyjnej
15.	Modernizacja drogi gminnej 104380L	3 000 000,00				3 000 000,00	Gmina Hańsk	Poprawa dostępności komunikacyjnej
		21 532 000,00						
Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna								
16.	Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej	1 030 000,00	515 000,00	515 000,00			Gmina Hańsk	
17.	Gazyfikacja Hańska Pierwszego i Dubeczna oraz pozostałych miejscowości z terenu gminy	6 500 000,00			2 500 000,00	4 000 000,00	Gmina Hańsk	
18.	Modernizacja oświetlenia w Hańsku Pierwszym i Dubecznie	635 000,00		335 000,00	300 000,00		Gmina Hańsk	Racjonalizacja oświetlenia ulicznego zarówno pod względem zastosowanych urządzeń jak i zużycia energii elektrycznej. Wraz z kosztem dokumentacji.
		8 165 000,00						
Priorytet 3: Poprawa skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezpieczeństwa publicznego								
19.	Rozbudowa szkoły podstawowej w Hańsku Pierwszym	260 000,00		260 000,00			Gmina Hańsk	Poprawa dostępności i jakości usług w zakresie edukacji
20.	Budowa sali gimnastycznej przy gimnazjum w Dubecznie	8 600 000,00			2 600 000,00	6 000 000,00	Gmina Hańsk	Rozwój infrastruktury edukacyjno-sportowej
21.	Przebudowa i modernizacja stadionu sportowego w Dubecznie z budową hali sportowej	6 000 000,00	6 000 000,00				Gmina Hańsk	Rozwój infrastruktury edukacyjno-sportowej
22.	Przebudowa lub budowa ośrodka zdrowia w Hańsku	brak danych					Gmina Hańsk	Poprawa dostępności i jakości usług w zakresie zdrowia
		14 860 000,00						
MIASTO WŁODAWA								
Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki								
1.	Rewitalizacja Centrum Miasta Włodawa - II etap, kompleksowy remont ulic: Rynek, Czworobok, (plyta, oświetlenie, mała architektura, monitoring itd.), H. Sawickiej, Spokojna, Mostowa, ul. 11Listopada-parking (wraz z infrastrukturą)	3 060 000,00	60 000,00	1 000 000,00	1 000 000,00	1 000 000,00	Miasto Włodawa	Tworzenie przestrzeni do rozwoju turystyki i rekreacji Rozwój infrastruktury kulturalnej oraz ochrona zabytków kultury

2.	Rewitalizacja Centrum Miasta Włodawa - III etap Nadstawną, Wąska, Rymarska, Wąwozowa, Działkowców, Kotlarska, Furmańska, Kopernika, Jasna, Czerwonego Krzyża, Sanguszeki	2 800 000,00	2 000 000,00		800 000,00		Miasto Włodawa	Poprawa dostępności komunikacyjnej
3.	Zagospodarowanie terenu Starej Kaflarni i budowa Promenady Nadbużańskiej - utwardzonej i oświetlonej ścieżki spacerowo-rowerowej oraz FIT PARK 1	7 500 000,00	1 500 000,00	3 000 000,00	3 000 000,00		Miasto Włodawa	Rewitalizacja terenów przemysłowych. Tworzenie przestrzeni do rozwoju turystyki i rekreacji – nowoczesne Centrum Kultury z amfiteatrem
4.	Zagospodarowanie terenu parku przy cerkwi (ścieżki, oświetlenie, ogrodzenie, kanalizacja, ławki, śmietniki, monitoring, itd.)	550 000,00			550 000,00		Miasto Włodawa	Tworzenie przestrzeni do rozwoju turystyki i rekreacji. Park znajduje się przy Cerkwi na Szlaku Trzech Kultur
5.	Remont Włodawskiego Domu Kultury remont wnętrza (zarówno sala klubowa, jak i biurowa) wymiana dachu, zakup wyposażenia	1 000 000,00				1 000 000,00	Miasto Włodawa	Poprawa stanu bazy kulturalnej
6.	MOSIR budowa skate-parku FIT PARK 2 Modernizacja Stadionu Miejskiego we Włodawie	5 220 000,00	220 000,00			5 000 000,00	Miasto Włodawa	Rozwój infrastruktury edukacyjno -sportowej
		20 130 000						
Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna								
7.	Przebudowa placu targowego przy ul. Sanguszeki	800 000,00				800 000,00	Miasto Włodawa	Podniesienie standardu miejsca targowego, uporządkowanie infrastruktury w centrum miasta
8.	Termomodernizacja budynku Urzędu Miejskiego	1 000 000,00				1 000 000,00	Miasto Włodawa	
		1 800 000,00						
Priorytet 3: Poprawa skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezpieczeństwa publicznego								
9.	Termomodernizacja PG1 i SP3 Boiska SP2 i PG1 Informatyzacja, zakup niezbędnego wyposażenia SP2, SP3, PG1	4 500 000,00		1 500 000,00	1 500 000,00	1 500 000,00	Miasto Włodawa	Poprawa dostępności i jakości usług w zakresie edukacji Rozwój infrastruktury edukacyjno -sportowej
10.	Infrastruktura przedszkoli: termomodernizacja, dostosowanie pomieszczeń, remonty, zakup niezbędnego wyposażenia	2 000 000,00		1 000 000,00	1 000 000,00		Miasto Włodawa	Poprawa dostępności i jakości usług w zakresie edukacji
11.	Kompleksowy remont ulic: Kupały, Piastowska, Światowida, Reja , Saska, Wyrykowska, Orzeszkowej, Prusa, Ziemowita, Estery	4 150 000,00	1 000 000,00	1 000 000,00		2 150 000,00	Miasto Włodawa	Poprawa dostępności komunikacyjnej
12.	Usprawnienie komunikacji w północnej części Miasta Włodawa kompleksowy remont ulic: Północna, Koszarowa, Wiejska, Krzywa, Mielczarskiego,	2 500 000,00	500 000,00	500 000,00	500 000,00	1 000 000,00	Miasto Włodawa	Poprawa dostępności komunikacyjnej

	Klasztorna , Szkolna, Wspólna, Kółtąja, Staszica							
13.	Zagospodarowanie Terenów Powojaskowych remont ulic przyległych do terenu: 9 PAC, Pancerniaków, Saperów , Armii Krajowej, Żołnierska, Garnizonowa, Podchorążych	3 000 000,00			1 000 000,00	2 000 000,00	Miasto Włodawa	Poprawa dostępności komunikacyjnej oraz Zagospodarowanie Terenów Powojaskowych
14.	Kanalizacja i budowa dróg na osiedlu mieszkaniowym położonym przy ul. Chełmskiej oraz przebudowa drogi gminnej nr działki 375/9 budowa uzbrojenia i dróg w rejonie ulic: Morelowa, Malinowa, Poziomkowa, Wiśniowa, Jarzębinowa, Jagodowa, Truskawkowa, Bursztynowa, Szmaragdowa, Turkusowa, Rubinowa, Diamentowa, Perłowa, Korolowa - budowę przydomowych oczyszczalni ścieków itp.	4 500 000,00				4 500 000,00	Miasto Włodawa	Poprawa dostępności komunikacyjnej oraz stworzenie warunków do zabudowy jednorodzinnej
		20 650 000,00						
POWIAT WŁODAWSKI								
Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki								
1.	Rewitalizacja zabytkowego zespołu synagogałnego we Włodawie	6 000 000,00		2 000 000,00	2 000 000,00	2 000 000,00	Powiat włodawski	Kompleksowy remont budynków pokahalnych, przystosowanie do potrzeb turystów oraz zagospodarowanie terenów wokół budynku muzeum we Włodawie. 1. Odrzybienie i zabezpieczenie przeciwwilgociowe Wielkiej Synagogi. Remont elewacji Wielkiej Synagogi połączony z rekonstrukcją ubytków. Remont wnętrza Wielkiej Synagogi: a. wymiana zagrzybionych tynków b. wymiana stolarki okiennej c. malowanie wnętrza d. wymiana instalacji wod-kan e. wymiana instalacji c.o. f. montaż systemu alarmowego antywłamaniowego i ppoż 4. Wymiana powierzchni dachów w Małej Synagodze i budynku pokahalnym (wymiana zniszczonego i uszkodzonego gontu). Remont wnętrza Małej Synagogi a. naprawa tynków wewnątrz budynku b. malowanie wnętrza c. wymiana stolarki okiennej d. wymiana instalacji wod-kan. wymiana instalacji c.o. f. montaż system alarmowego – antywłamaniowego i ppoż. Remont wnętrza budynku pokahalnego (pełni funkcje administracyjno-wystawiennicze) a. naprawa tynków wewnętrznych b. malowanie wnętrza c. wymiana stolarki okiennej d. wymiana instalacji wod-kan e. wymiana instalacji c.o. f. montaż systemu alarmowego – antywłamaniowego i ppoż. Montaż systemu audioguide umożliwiającego indywidualne zwiedzanie muzeum. 8. Budowa obiektu magazynowego do przechowywania zbiorów.

								Zagospodarowanie terenu dookoła obiektów muzealnych: skwery, ławki, oświetlenie itp.
2.	Festiwal Kolęd i Szczodrywek nad Bugiem	30 000,00						Festiwal promujący walory kultury nadbużańskich z pogranicza trzech państw: Polski, Ukrainy i Białorusi
3.	Żelazny Bieg– zawody triathlonowe	30 000,00						Impreza o charakterze sportowo-rekreacyjnym promująca walory Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego
4.	Dożynki Powiatowe	30 000,00						Święto rolników organizowane co roku w powiecie włodawskim, ukazujące potencjał gospodarki rolnej
5.	Europejskie Dni Dobrosąsiedztwa Zbereże – Adamczuki	40 000,00						Impreza mająca za zadanie promocję budowy przejścia granicznego Zbereże-Adamczuki. W trakcie tego spotkania budowany jest most łączący sąsiednie obszary: powiat włodawski i rejon szacki.
		6 130 000,00						
Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna								
2.	Przebudowa drogi powiatowej Nr 1624L na odcinku od drogi krajowej 82 – Urszulin – Hańsk – do drogi wojewódzkiej 819 o dł. 16,0 km	13 600 000,00	300 000,00		5 000 000,00	8 300 000,00	Powiat włodawski	300 tys. zł to wartość dokumentacji technicznej. Projekt zgłoszony do RPO WL
3.	Przebudowa drogi powiatowej Nr 1722L na odcinku od drogi wojewódzkiej 812 – Macoszyn – Kosyń – Stulno – do drogi wojewódzkiej 816 o dł. 10,8 km	9 200 000,00	65 000,00		3 000 000,00	6 135 000,00	Powiat włodawski	65 tys. zł to wartość dokumentacji technicznej Dokumentacja na odcinek Macoszyn – Kosyń wykonana w 2010 r. Do wykonania pozostał odcinek Kosyń – Stulno 4,5 km Droga ta ma szczególne znaczenie ze względu na planowaną budowę drogowego przejścia granicznego Zbereże (PL) – Adamczuki (UA). Remont odcinka tej drogi spowoduje, że będzie to najkrótsza i najszybsza ścieżka komunikacyjna z Lublina do tego przejścia. Stanowić będzie logiczną kontynuację dotychczasowych prac drogowych w

								tym kierunku.
4.	Przebudowa drogi powiatowej 1733L na odcinku od drogi wojewódzkiej 816 – Uhrusk – Łukówek o dł. 2,3 km	2 000 000,00			1 000 000,00	1 000 000,00	Powiat włodawski	Dokumentacja wykonana w 2012 r.
5.	Przebudowa drogi powiatowej 1708L na odcinku – Hola – Lipówka o dł. 5,8 km	5 000 000,00		1 000 000,00	1 000 000,00	3 000 000,00	Powiat włodawski	Kontynuacja inwestycji rozpoczętej w 2011 r. (wykonano 1,7 km)
6.	Przebudowa dróg powiatowych we Włodawie: ul. Korolowska i ul. 1000-lecia PP o dł. 0,8 km	1 500 000,00	15 000,00			1 485 000,00	Powiat włodawski	15 tys. zł to wartość dokumentacji technicznej
7.	Przebudowa i budowa drogi powiatowej 1715L Grabniak – Załucze; przebudowa – 1,3 km budowa – 2,3 km	3 000 000,00	50 000,00		1 000 000,00	1 950 000,00	Powiat włodawski	50 tys. zł to wartość dokumentacji technicznej
		34 300 000,00						
Priorytet 3: Poprawa skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezpieczeństwa publicznego								
8.	Budowa boisk przyszkolnych we Włodawie	1 500 000,00	500 000,00	1 000 000,00			Powiat włodawski	Zadaniem jest modernizacja istniejących boisk przy I LO i II LO oraz SOSW we Włodawie. Zostanie położona nowoczesna nawierzchnia tartanowa, bezpieczna dla uczniów wraz z bieżniami, bramkami, koszami i innymi sportowymi urządzeniami. Zadania: boisko przy tych szkołach: – położenie nawierzchni z poliuretanu, nowe podbudowa, budowa piaskownicy, nowe ogrodzenie, wyposażenie (bramki, kosze, słupki), kanalizacja deszczowa. Dodatkowo przy I LO – budowa skoczni w dal (poliuretan, podbudowa, kostka betonowa, piaskownica)
9.	Budowa hali sportowej przy I LO we Włodawie	5 000 000,00	200 000,00	800 000,00	4 000 000,00		Powiat włodawski	Zadanie polega na dobudowaniu od istniejącego budynku szkoły hali sportowej. Wśród prac budowlanych można wymienić: przygotowanie terenu pod budowę, roboty w zakresie wznoszenia kompletnych obiektów budowlanych lub ich części oraz roboty w zakresie inżynierii lądowej i wodnej, roboty budowlane związane z halami sportowymi, roboty instalacyjne w budynkach, roboty instalacyjne elektryczne, roboty instalacyjne wodno-kanalizacyjne i sanitarne, roboty w zakresie zakładania stolarki budowlanej oraz roboty ciesielskie, pokrywanie podłóg i ścian, instalowanie centralnego ogrzewania, roboty malarskie i szklarskie, roboty elewacyjne, roboty wykończeniowe w zakresie obiektów budowlanych
10.	Rewitalizacja terenu po byłej jednostce wojskowej przy we Włodawie	10 000 000,00	1 000 000,00	2 000 000,00	4 000 000,00	3 000 000,00	Powiat włodawski	Zadanie polega na rewitalizacji i przywróceniu terenu do zagospodarowania po byłej jednostce wojskowej we Włodawie. Prace polegać będą na wyburzeniu istniejącej szataczkowej powojskowej infrastruktury, opracowaniu planów zagospodarowania oraz przystosowania kilku ha gruntów do potrzeb mieszkańców powiatu w zakresie rozwoju infrastruktury społecznej i ochrony zdrowia.

								Konieczne będą gruntowne prace dokumentacyjne, a następnie ziemne wraz z planem zagospodarowania terenu, w tym m.in. plany przygotowania miejsca pod inwestycje
		16 500 000,00						
RUDA-HUTA								
Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki								
1.	Zagospodarowanie budynku po szkole w Leśniczówce	300 000,00				300 000,00	Gmina Ruda-Huta	Uzupełnienie oferty turystycznej poprzez remont i urządzenie w budynku świetlicy wiejskiej lub filii domu kultury.
2.	Projekt zagospodarowania parku podworskiego w Hniszowie	65 000,00	65 000,00				Gmina Ruda-Huta	Projekt będzie dokumentem wyjściowym zagospodarowania parku i wzbogacenia oferty turystycznej gminy.
3.	Zagospodarowanie terenów doliny rzeki Bug i Uherka w miejscowościach Rudka i Hniszów – stworzenie kompleksu turystyczno-rekreacyjnego.	4 000 000,00		1 000 000,00	1 000 000,00	2 000 000,00	Gmina Ruda-Huta	Zakres inwestycji przewiduje m.in. wykonanie dokumentacji technicznej oraz roboty budowlane związane z: - budową parkingu dla samochodów i autobusów, - zagospodarowanie parku podworskiego, - budowa alejek, ścieżek przyrodniczych i historycznych, - budowa wieży widokowej, - budowa przystani dla kajaków, - itp.
4.	Budowa zbiornika retencyjnego (ciek Zarudnia)	1 000 000,00		500 000,00	500 000,00		Gmina Ruda-Huta	Wykonanie dużego zbiornika wyposażonego w miejsca do kąpieli oraz stanowiska wędkarskie. Inwestycja swym zakresem stworzy produkt turystyczny o charakterze ponadregionalnym.
5.	Zagospodarowanie Centrum Gminy Ruda-Huta wraz z remontem i wyposażeniem budynku z przeznaczeniem na Gminny Ośrodek Kultury	2 000 000,00	500 000,00	500 000,00	500 000,00	500 000,00	Gmina Ruda-Huta	Wzbogacenie oferty kulturalnej Gminy Ruda-Huta. Będzie uzupełnieniem pakietu turystycznego.
6.	Budowa i modernizacja dróg gminnych	1 500 000,00	300 000,00	300 000,00	300 000,00	600 000,00	Gmina Ruda-Huta	Poprawa stanu dróg przełoży się na polepszanie dostępności produktów turystycznych oferowanych przez Gminę.
7.	Poprawa stanu i czystości środowiska naturalnego oraz przywrócenie różnorodności biologicznej poprzez: udowę odcinków kanalizacji sanitarnej budowę oczyszczalni ścieków	2 500 000,00		1 000 000,00	1 000 000,00	500 000,00	Gmina Ruda-Huta	Ochrona środowiska naturalnego, zmniejszenie zanieczyszczenia rzek i wód powierzchniowych.
8.	Zagospodarowanie terenu przy zbiorniku „Torfiarki” w Rudzie-Hucie	500 000,00	100 000,00	100 000,00	100 000,00	200 000,00	Gmina Ruda-Huta	Poprawa stanu i czystości środowiska naturalnego oraz przywrócenie różnorodności biologicznej.

9.	Zagospodarowanie parku w Rudzie-Hucie	300 000,00	300 000,00				Gmina Ruda-Huta	Z zagospodarowaniem wiązało będzie się wykonanie alejek, odbudowa urządzeń piętrzących wodę na rz. Gdolanica wraz z utworzeniem średniej wielkości kąpieliska. Inwestycja będzie miała na celu zrewitalizowanie parku i stworzenie w nim miejsca do odpoczynku i spędzania wolnego czasu.
		12 165 000,00						
Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna								
10.	Budowa wodociągu w Dobryłowie	800 000,00				800 000,00	Gmina Ruda-Huta	Roboty budowlane związane z budową wodociągu w miejscowości Dobryłów. Uatrakcyjnienie terenów dla potencjalnych inwestorów, którzy tworzyliby nowe miejsca pracy.
11.	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego w miejscowości Ruda-Huta	200 000,00		200 000,00			Gmina Ruda-Huta	Dokument będzie miał na celu określenie przeznaczenia, warunki zagospodarowania i zabudowy terenu a także rozmieszczenie inwestycji celu publicznego i terenów inwestycyjnych.
12.	Zwiększenie jakości powietrza z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii poprzez budowę m.in.: - paneli fotowoltaicznych na budynkach, - farm fotowoltaicznych, - elektrowni wodnych, - itp.	2 000 000,00	500 000,00	500 000,00	500 000,00	500 000,00	Gmina Ruda-Huta	Zwiększenie jakości powietrza poprzez rozwój odnawialnych źródeł energii.
		3 000 000,00						
Priorytet 3: Poprawa skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezpieczeństwa publicznego								
SOSNOWICA								
Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki								
1.	Budowa sieci kanalizacyjnej Górki – Zienki	1 500 000,00		750 000,00	750 000,00		Gmina Sosnowica	Dla rozwoju turystyki istotna jest infrastruktura techniczna. Ważnym elementem jest odbiór i unieszkodliwienie ścieków. Pozwala to zachować czyste środowisko wodne, zapobiegając wprowadzaniu do ekosystemu szkodliwych substancji.
2.	Budowa sieci kanalizacyjnej Pasieka – Sosnowica	600 000,00			600 000,00		Gmina Sosnowica	Dla rozwoju turystyki istotna jest infrastruktura techniczna. Ważnym elementem jest odbiór i unieszkodliwienie ścieków. Pozwala to zachować czyste środowisko wodne, zapobiegając wprowadzaniu do ekosystemu szkodliwych substancji.

3.	Modernizacja oczyszczalni ścieków w Sosnowicy	800 000,00			800 000,00		Gmina Sosnowica	Modernizacja istniejącej oczyszczalni w celu polepszenia jakości unieszkodliwiania ścieków w celu zachowania nieskażonego środowiska wodnego.
4.	Budowa muszli koncertowej przy Gminnym Ośrodku Kultury w Sosnowicy	50 000,00		50 000,00			Gmina Sosnowica	Gminny Ośrodek Kultury w Sosnowicy jest ważnym miejscem życia kulturalnego i sportowego całej gminy. Działają przy nim stowarzyszenia i Koła Gospodyń Wiejskich. Stadion jest miejsce zarówno rozgrywek Sportowych jak i festynów i innych spotkań społeczno – kulturalnych. Wybudowana infrastruktura potrzebna jest do realizacji działań kulturalno – sportowych w gminie. Dla rozwoju turystyki niezbędna jest odpowiednia infrastruktura potencjał terenu oraz aktywny kapitał społeczny. Produktem turystycznym gminy są coroczne plenery malarskie, które przyciągają artystów z polski i z zagranicy.
		2 950 000,00						
Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna								
5.	Modernizacja targowiska w Sosnowicy	250 000,00				250 000,00	Gmina Sosnowica	Funkcjonujące targowisko usytuowane w centrum miejscowości wymaga kompleksowej modernizacji oraz wyposażenia w niezbędną infrastrukturę (utwardzenie nawierzchni, zakup stoisk z zadaszeniem, stołów targowych, budowa szaletu, parkingu oraz drogi wjazdowej). Podniesienie standardu miejsca targowego przyczyni się do zwiększenia sprzedaży produktów rolnych oraz żywności ekologicznej na runku lokalnym. Poprawa dochodowości gospodarstw rolnych jest jednym z warunków podniesienia konkurencyjności lokalnej gospodarki. Wartością dodaną zrealizowanej inwestycji będzie uporządkowanie infrastruktury w centrum miejscowości Sosnowica.
6.	Wymiana oświetlenia ulicznego oraz w budynkach użyteczności publicznej na ledowe.	420 000,00		60 000,00	360 000,00		Gmina Sosnowica	Ważnym elementem wpływającym na turystykę i ochronę środowiska jest niskoemisyjność obszaru. Dla osiągnięcia niskiego zużycia energii pożądanego ze względu na rosnące koszty jest wprowadzenie działań energooszczędnego użytkowania tej infrastruktury.
7.	Termomodernizacja szkoły i budynku przedszkolnego ZSP w Sosnowicy	200 000,00				200 000,00	Gmina Sosnowica	Poprawa efektywności energetycznej budynku szkoły oraz wizerunku gminy.
8.	Termomodernizacja budynku przedszkolnego oraz biblioteki w Sosnowicy	35 000,00				35 000,00	Gmina Sosnowica	Poprawa efektywności energetycznej budynku przedszkola i biblioteki oraz wizerunku centrum miejscowości Sosnowica.
9.	Budowa oświetlenia parkowego przy ul. Grabowej.	180 000,00				180 000,00	Gmina Sosnowica	Budowa energooszczędnego nowoczesnego oświetlenia ulicznego cennym turystycznie obszarze gminy Sosnowica w celu polepszenia infrastruktury turystycznej i zwiększenia potencjału gminy do rozwoju turystyki na tym

								obszarze.
10.	Zmiana systemu ogrzewania w świetlicy w Nowym Orzechowie, Górkach , Zienkach oraz szkole filialnej w Zienkach na elektryczne.	120 000,00		120 000,00			Gmina Sosnowica	Zmiana systemu ogrzewania przyczyni się do zmniejszenia emisji CO2 do atmosfery oraz poprawi efektywność energetyczną obszaru.
		1 205 000,00						
Priorytet 3: Poprawa skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezpieczeństwa publicznego								
11.	Modernizacja gminnego stadionu przy Gminnym Ośrodku Kultury w Sosnowicy	200 000,00	100 000,00	100 000,00			Gmina Sosnowica	Stadion usytuowany przy GOK w Sosnowicy wymaga gruntownej modernizacji, tj. wymiany nawierzchni stadionu oraz systemu nawadniania boiska, modernizację trybun, budowy kortu tenisowego itp. Zdrowy styl życia oraz aktywność społeczna i sportowa ma duży wpływ na jakość życia mieszkańców. Dlatego też działania kulturalno – społeczne realizowane przez GOK w połączeniu z działaniami sportowymi mają duże znaczenie na rzecz lokalnej społeczności.
12.	Modernizacja istniejącej infrastruktury teleinformatycznej urzędu i jednostek organizacyjnych wraz z wdrożeniem systemu e-usług.	30 000,00				30 000,00	Gmina Sosnowica	Modernizacja istniejącej infrastruktury oraz wdrożenie systemu e-usług w celu podwyższenia jakości władzy publicznej na poziomie gminnym.
		230 000,00						
STARY BRUS								
Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki								
1.	Przebudowa i rozbudowa ujęcia wody w Starym Brusie	1 220 000,00	1 220 000,00				Stary Brus	Wykonanie pompowni II stopnia, zbiornika retencyjnego i wymiana rurociągów technologicznych oraz przebudowa pomieszczeń stacji wodociągowej z ociepleniem ścian i wymianie stolarki. Wykonanie robót przyczyni się do poprawy stanu techniczno sanitarnego istniejącego ujęcia wody zaopatrującego w wodę 500 mieszkańców z trzech miejscowości w gminie Stary Brus. Istniejące ujęcie zaopatruje mieszkańców w wodę od 1990 r. bez jego modernizacji.
2.	Budowa sieci wodociągowej Ø150 o długości 5 km na odcinku Stary Brus – Dominiczyn	1 300 000,00		1 300 000,00			Stary Brus	Wodociąg spinający ujęcie Stary Brus z trzema miejscowościami gminy tj. Helenin, Lubowierz i Dominiczyn liczących około 200 mieszkańców dla których woda jest zakupywana z gminy Urszulín.

3.	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków w ilości 300 szt.	3 600 000,00	840 000,00	840 000,00	840 000,00	1 080 000,00	Stary Brus	Wykonanie robót przyczyni się do poprawy stanu sanitarnego i warunków bytowych mieszkańców gminy oraz ochrony wód terenów przyrodniczo chronionych.
		6 120 000,00						
Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna								
4.	Wprowadzenie systemów odnawialnej energii na terenie gminy poprzez budowę kolektorów słonecznych w gospodarstwach indywidualnych w ilości 250 szt.	2 500 000,00	500 000,00	500 000,00	500 000,00	1 000 000,00	Stary Brus	Wykonanie robót przyczyni się do zmniejszenia emisji CO ₂ , poprawy jakości życia mieszkańców oraz zmniejszeniu kosztów funkcjonowania gospodarstw domowych.
		2 500 000,00						
Priorytet 3: Poprawa skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezpieczeństwa publicznego								
URSZULIN								
Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki								
1.	Budowa, rozbudowa i modernizacja sieci wodociągowej i kanalizacyjnej w aglomeracji Urszulin (Urszulin, Kozubata, Sumin, Grabniak, Dębowiec, Andrzejów, Zabrodzie, Michałów, Wytyczno)	5 000 000,00	3 000 000,00	2 000 000,00			Gmina Urszulin	Gmina posiada dokumentację techniczną i pozwolenie na budowę. Działania inwestycyjne w sektorze gospodarki wodnej wpływające na zwiększenie dostępności do sieci wodno-kanalizacyjnej obszarów turystycznych Inwestycja wpisuje się w: 1.2.11. Działania inwestycyjne w sektorze gospodarki wodnej wpływające na zwiększenie dostępności do sieci wodno-kanalizacyjnej obszarów turystycznych
2.	Budowa i modernizacja sieci wodociągowej i przydomowych oczyszczalni ścieków poza obszarem aglomeracji Urszulin	1 000 000,00	500 000,00	500 000,00			Gmina Urszulin	Gmina posiada dokumentację techniczną i pozwolenie na budowę. Działania inwestycyjne w sektorze gospodarki wodnej wpływające na zwiększenie dostępności do sieci wodno-kanalizacyjnej obszarów turystycznych Inwestycja wpisuje się w: 1.2.11. Działania inwestycyjne w sektorze gospodarki wodnej wpływające na zwiększenie dostępności do sieci wodno-kanalizacyjnej obszarów turystycznych
3.	Opracowanie wytycznych i wzornika budowy nowych i przebudowy już istniejących obiektów z wykorzystaniem elementów tradycyjnej zabudowy Poleskiej.	20 000,00	20 000,00				Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2015 roku. Zwiększenie różnorodności i jakości oferty turystycznej dzięki ochronie i promocji dziedzictwa naturalnego i kulturowego. Inwestycja wpisuje się w:

								Priorytet I, Kierunek 1.2.2. Zwiększenie różnorodności i jakości oferty turystycznej dzięki ochronie i promocji dziedzictwa naturalnego i kulturowego.
4.	Budowa obiektów małej architektury wraz z zagospodarowaniem terenu związanych z obserwowaniem przyrody: infrastruktura Polesie Birdwatching (wieże widokowe, zadaszenia, parkingi, tablice informacyjne, ścieżki i kładki turystyczne i inne)	500 000,00			500 000,00		Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2015 roku. Budowa obiektów małej architektury wraz z zagospodarowaniem terenu wpłynie na wzmocnienie charakteru i funkcji turystycznych obszaru oraz rozwój produktów turystycznych o charakterze ponadregionalnym Inwestycja wpisuje się w: Priorytet I, Kierunek 1.2.2. Zwiększenie różnorodności i jakości oferty turystycznej dzięki ochronie i promocji dziedzictwa naturalnego i kulturowego.
5.	Budowa ścieżki spacerowo - edukacyjnej przy jeziorze Karaśne wraz z infrastrukturą towarzyszącą	300 000,00			300 000,00		Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2015 roku. Budowa wraz z zagospodarowaniem terenu wpłynie na wzmocnienie charakteru i funkcji turystycznych obszaru oraz rozwój produktów turystycznych o charakterze ponadregionalnym Inwestycja wpisuje się w: 1.2.2. Zwiększenie różnorodności i jakości oferty turystycznej dzięki ochronie i promocji dziedzictwa naturalnego i kulturowego.
6.	Budowa i adaptacja budynków użyteczności publicznej na potrzeby społeczności lokalnej i popularyzacji dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego obszaru Polesia Zachodniego i przeciwdziałania zagrożeniom (budynek publiczny w: Zabrodziu, Nowym Załuczu, Starym Załuczu, Dębowcu, Wincenicinie, Andrzejowie, Wereszczynie, Łomnicy, Wólce Wytyckiej, Zawadówce, Wytycznie)	3 000 000,00	200 000,00	300 000,00	500 000,00	2 000 000,00	Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2015 roku. Budowa wpłynie na wzmocnienie charakteru i funkcji turystycznych obszaru oraz rozwój produktów turystycznych o charakterze ponadregionalnym Inwestycja wpisuje się w: 1.2.2. Zwiększenie różnorodności i jakości oferty turystycznej dzięki ochronie i promocji dziedzictwa naturalnego i kulturowego.
7.	Budowa zadaszeń turystycznych dla turystów podróżujących publiczną komunikacją przy drodze krajowej z zachowaniem i wykorzystaniem elementów tradycyjnej zabudowy Poleskiej	200 000,00		200 000,00			Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2015 roku. Budowa wpłynie na wzmocnienie charakteru i funkcji turystycznych obszaru oraz rozwój produktów turystycznych o charakterze ponadregionalnym Inwestycja wpisuje się w: 1.2.2. Zwiększenie różnorodności i jakości oferty turystycznej dzięki ochronie i promocji dziedzictwa naturalnego i kulturowego.
8.	Budowa wiatraka typu Koźlak w Zawadówce wraz z infrastrukturą turystyczną	500 000,00		500 000,00			Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2015 roku. Budowa wpłynie na wzmocnienie charakteru i funkcji turystycznych obszaru oraz rozwój produktów turystycznych o charakterze ponadregionalnym Inwestycja wpisuje się w:

								1.2.2. Zwiększenie różnorodności i jakości oferty turystycznej dzięki ochronie i promocji dziedzictwa naturalnego i kulturowego.
9.	Budowa tarasu widokowego w Andrzejowie na Krowie Bagno w postaci fragmentu grodziska średniowiecznego	400 000,00				400 000,00	Gmina Urszulín	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2016 roku. Budowa wpłynie na wzmocnienie charakteru i funkcji turystycznych obszaru oraz rozwój produktów turystycznych o charakterze ponadregionalnym Inwestycja wpisuje się w: 1.2.2. Zwiększenie różnorodności i jakości oferty turystycznej dzięki ochronie i promocji dziedzictwa naturalnego i kulturowego.
10.	Budowa ścieżki spacerowo-rowerowej przy drodze krajowej nr 82 Zabrodzie - Michałów	2 000 000,00			2 000 000,00		Gmina Urszulín GDDKiA	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2015 roku. Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę rozwoju funkcji turystycznej Inwestycja wpisuje się w: 1.4.1. Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę rozwoju funkcji turystycznej
11.	Budowa tras spacerowych przy drogach powiatowych	1 500 000,00		500 000,00	500 000,00	500 000,00	Gmina Urszulín Powiat Włodawski	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2016 roku. Budowa tras spacerowych poprawi wzrost wykorzystania turystycznego obszaru w wyniku zwiększenia dostępności komunikacyjnej – Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę rozwoju funkcji turystycznej Inwestycja wpisuje się w: 1.4.1. Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę rozwoju funkcji turystycznej
12.	Poprawa dostępności turystycznej gminy poprzez przebudowę dróg powiatowych: 1714L Urszulín – Stare Załucze – Rozplucie 1624L Urszulín – Hańsk 1715L Garbatówka – Stare Załucze 1718L Świeraszczów – Wereszczyn – Sęków 1626L dr pow. 1624L - Łomnica	20 000 000,00	3 000 000,00	5 000 000,00	5 000 000,00	7 000 000,00	Gmina Urszulín Powiat Włodawski	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w latach 2015 - 2018 Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę rozwoju funkcji turystycznej Inwestycja wpisuje się w: 1.4.1. Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę rozwoju funkcji turystycznej
13.	Poprawa komunikacji otoczenia drogi krajowej nr 82 poprzez modernizację sieci dróg gminnych	2 000 000,00		2 000 000,00			Gmina Urszulín	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2014 roku. Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę rozwoju funkcji turystycznej Inwestycja wpisuje się w: 1.4.1. Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze

								funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę rozwoju funkcji turystycznej
14.	Rekultywacja składowiska odpadów w Andrzejowie i likwidacja lokalnych składowisk	300 000,00	300 000,00				Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2014 roku. Zmniejszenie zanieczyszczenia środowiska poprzez inwestycje w sektorze gospodarki odpadami Inwestycja wpisuje się w: 1.2.10. Zmniejszenie zanieczyszczenia środowiska poprzez inwestycje w sektorze gospodarki odpadami
15.	Poprawa dostępności turystycznej gminy poprzez przebudowę dróg gminnych relacji: Dębowiec – Grabniak Nowe Załucze – Babsk Grabniak - Uściwierz Drogi gminnej w miejscowości Zawadówka	3 000 000,00				3 000 000,00	Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w latach 2015 - 2017 Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę rozwoju funkcji turystycznej Inwestycja wpisuje się w: 1.4.1. Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę rozwoju funkcji turystycznej
		39 720 000,00						
Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna								
16.	Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii.	4 000 000,00	1 000 000,00	2 000 000,00	1 000 000,00		Gmina Urszulin	Gmina posiada dokumentację techniczną i pozwolenie na budowę 2014 Wspieranie efektywności energetycznej i wykorzystanie odnawialnych źródeł energii Inwestycja wpisuje się w: 2.1.3. Produkcja i dystrybucja energii, pochodzącej z odnawialnych źródeł energii tj. energii z wiatru, słońca i biomasy
17.	Adaptacja placu publicznego w Urszulinie do organizacji przedsięwzięć handlowych i kulturalnych popularyzujących lokalne produkty regionalne i lokalną przedsiębiorczość	1 000 000,00	500 000,00	500 000,00			Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2014 roku. Adaptacja placu publicznego w Urszulinie wpłynie na promowanie przedsiębiorczości oraz rozwój infrastruktury poprawiającej konkurencyjność gospodarczą obszaru. Inwestycja wpisuje się w: 2.2.6. Budowa i modernizacja targowisk, służących sprzedaży produktów rolnych na rynku lokalnym
18.	Budowa biogazowni i sieci gazowej w gminie Urszulin	10 000 000,00				5 000 000,00	Gmina Urszulin – inwestor prywatny	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2017 roku. Produkcja i dystrybucja energii, pochodzącej z odnawialnych źródeł energii tj. energii z wiatru, słońca i biomasy Inwestycja wpisuje się w: 2.1.3. Produkcja i dystrybucja energii, pochodzącej z odnawialnych źródeł energii tj. energii z wiatru, słońca i biomasy

19.	Budowa instalacji ogniw fotowoltaicznych	3 000 000,00			3 000 000,00		Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2016 roku. Produkcja i dystrybucja energii, pochodzącej z odnawialnych źródeł energii tj. energii z wiatru, słońca i biomasy Inwestycja wpisuje się w: 2.1.3. Produkcja i dystrybucja energii, pochodzącej z odnawialnych źródeł energii tj. energii z wiatru, słońca i biomasy
		18 000 000,00						
Priorytet 3: Poprawa skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezpieczeństwa publicznego								
20.	Budowa pełnowymiarowej hali sportowo-widowiskowej wraz z infrastrukturą towarzyszącą	5 000 000,00			5 000 000,00		Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2014 roku. Budowa pełnowymiarowej hali wpłynie na podniesienie poziomu wykształcenia i wiedzy oraz lepszy dostęp do usług edukacyjno – szkoleniowych mieszkańców obszaru. Inwestycja wpisuje się w: 3.4.2. Rozwój infrastruktury zdrowotnej i społecznej, które przyczynią się do rozwoju lokalnego i regionalnego oraz zmniejszenia nierówności w zakresie stanu zdrowia
21.	Rozbudowa istniejącego stadionu sportowego w Urszulinie o boiska wielofunkcyjne oraz adaptacja obiektu na potrzeby dyscyplin lekkoatletycznych oraz organizacji imprez popularyzujących aktywny wypoczynek	2 000 000,00		2 000 000,00			Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2014 roku. Rozwój infrastruktury zdrowotnej i społecznej, które przyczynią się do rozwoju lokalnego i regionalnego oraz zmniejszenia nierówności w zakresie stanu zdrowia Inwestycja wpisuje się w: 3.4.2. Rozwój infrastruktury zdrowotnej i społecznej, które przyczynią się do rozwoju lokalnego i regionalnego oraz zmniejszenia nierówności w zakresie stanu zdrowia
22.	Budowa zbiornika małej retencji Uroczysko Dudek wraz z infrastrukturą towarzyszącą oraz adaptacja do pełnienia funkcji rekreacyjnej i edukacyjnej oraz przebudowa i budowa nowych urządzeń poprawiających zrównoważoną gospodarkę wód powierzchniowych otoczenia miejscowości Urszulin	1 500 000,00		1 000 000,00	500 000,00		Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2014 roku. Projekt ma na celu poprawę stosunków wód powierzchniowych w okolicy miejscowości Urszulin. Inwestycja wpisuje się w: 3.5.1. Wzrost bezpieczeństwa przeciw zagrożeniom naturalnym poprzez rozwój systemów ochrony i zabezpieczeń przed klęskami żywiołowymi oraz systemów zarządzania
23.	Budowa nowego lub adaptacja istniejącego budynku na potrzeby mieszkań socjalnych w gminie Urszulin	500 000,00			500 000,00		Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2015 roku. Rozwój infrastruktury zdrowotnej i społecznej, które przyczynią się do rozwoju lokalnego i regionalnego oraz zmniejszenia nierówności w zakresie stanu zdrowia Inwestycja wpisuje się w: 3.4.2. Rozwój infrastruktury zdrowotnej i społecznej, które przyczynią się do rozwoju lokalnego i regionalnego oraz

								zmniejszenia nierówności w zakresie stanu zdrowia
		9 000 000,00						
WŁODAWA								
Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki								
1.	Budowa pieszo – jezdni przy drodze wojewódzkiej nr 816 Terespol – Zosin (Orchówek – Jezioro Glinki)	600 000,00	600 000,00				Gmina Włodawa	Uzupełnienie komunikacji oraz poprawa bezpieczeństwa w obszarze turystycznym Jezioro Białe – Jezioro Glinki Orchówek. Inwestycja obejmuje budowę ciągu pieszo - jezdni przy drodze wojewódzkiej 816 w Orchówku – ok. 500 mb
2.	Wzmocnienie systemu wczesnego reagowania w sytuacjach nagłego wystąpienia zjawisk katastrofalnych i usuwania skutków katastrof (głównie sprzęt do prowadzenia akcji ratowniczych oraz wyposażenie OSP z terenu Gminy Włodawa)	800 000,00		400 000,00	400 000,00		Gmina Włodawa	Doposażenie jednostek OSP z terenu gminy w sprzęt oraz wyposażenie do wczesnego reagowania w sytuacjach kryzysowych oraz usuwania skutków katastrof.
3.	Budowa sieci kanalizacyjnej Korolówka – Osada - Żuków	600 000,00	600 000,00				Gmina Włodawa	Budowa sieci kanalizacyjnej spinającej m. Korolówka z oczyszczalnią ścieków w Żukowie ok. 4,5 km
4.	Remont ujęcia wody w Korolówce	300 000,00	300 000,00				Gmina Włodawa	Remont istniejącego ujęcia wody w Korolówce
5.	Budowa sieci wod - kan do działek za lądowiskiem w Susznie	1 400 000,00		700 000,00	700 000,00		Gmina Włodawa	Budowa sieci wodno kanalizacyjnej w obszarze przeznaczonym pod budownictwo mieszkaniowe ok. 2 km
6.	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków w Gminie Włodawa	2 000 000,00		200 000,00	800 000	1 000 000,00	Gmina Włodawa	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków na terenie Gminy Włodawa ok. 100 szt.
7.	Modernizacja oczyszczalni ścieków w Sobiborze Stacji	120 000,00		120 000,00			Gmina Włodawa	Modernizacja istniejącej oczyszczalni ścieków
8.	Modernizacja ujęcia wody w Sobiborze Wsi	100 000,00		100 000,00			Gmina Włodawa	Modernizacja istniejącego ujęcia wody
9.	Budowa wodociągu Sobibór – Sobibór Dubnik - Żłobek	3 000 000,00		100 000,00	1 000 000,00	1 900 000,00	Gmina Włodawa	Budowa wodociągu Sobibór – Sobibór Dubnik – Żłobek ok. 10 km
10.	Budowa sieci wodociągowej Kol. Suszno – Wisberg	100 000,00		100 000,00			Gmina Włodawa	Budowa sieci wodociągowej Kol. Suszno – Wisberg – ok. 1,5 km

11.	Budowa kanalizacji sanitarnej Okuninka – Adamki	1 000 000,00			100 000,00	900 000,00	Gmina Włodawa	Budowa kanalizacji sanitarnej Okuninka – Adamki – ok. 5 km
12.	Adaptacja budynku po zlewni mleka w Krasówce na gminne lokale socjalne	40 000,00		40 000,00			Gmina Włodawa	Adaptacja budynku na lokale socjalne
13.	Remont świetlicy w Orchówku	250 000,00			50 000,00	200 000,00	Gmina Włodawa	Remont istniejącej remizo – świetlicy w Orchówku
14.	Budowa drogi Różanka	900 000,00	60 000,00	840 000,00			Gmina Włodawa	Budowa drogi gminnej w Różance ok. 1 km
15.	Budowa drogi przez wieś Żuków	800 000,00	60 000,00	740 000,00			Gmina Włodawa	Budowa drogi gminnej w Żukowie ok. 1 km
16.	Budowa zejścia na plażę główną w Okunince	150 000,00	150 000,00				Gmina Włodawa	Budowa dojścia do plaży głównej w Okunince
17.	Budowa drogi Okuninka – Adamki	1 500 000,00			80 000,00	1 420 000,00	Gmina Włodawa	Budowa drogi gminnej Okuninka – Adamki ok. 3 km
18.	Budowa drogi w Lucie	1 200 000,00				1 200 000,00	Gmina Włodawa	Budowa drogi gminnej w Lucie ok. 2 km
19.	Budowa drogi w Okunince ul. Brzozowa	1 600 000,00				1 600 000,00	Gmina Włodawa	Budowa ulicy Brzozowej w Okunince ok. 2 km
20.	Budowa drogi Stawki	1 800 000,00				1 800 000,00	Gmina Włodawa	Budowa drogi gminnej w m. Stawki ok. 2 km
21.	Budowa drogi w Orchówku ul. Brzozowa	160 000,00				160 000,00	Gmina Włodawa	Budowa ulicy brzozowej w m. Orchówek ok. 0,22 km
22.	Budowa drogi w Szumince	1 000 000,00		100 000,00	400 000,00	500 000,00	Gmina Włodawa	Budowa drogi gminnej w m. Szuminka ok. 1,1 km
23.	Budowa drogi na osiedlu Słonecznym w Susznie	800 000,00	800 000,00				Gmina Włodawa	Budowa drogi gminnej w m. Suszno ok. 0,9km
24.	Budowa drogi „za rojem” w Susznie	360 000,00	60 000,00	300 000,00			Gmina Włodawa	Budowa drogi gminnej w m. Suszno ok. 0,6 km
25.	Budowa świetlicy w Wolczynach	180 000,00		180 000,00			Gmina Włodawa	Budowa świetlicy wiejskiej w Wolczynach
26.	Modernizacja dróg gminnych: • Krasówka – 1,5 km – 700 000 zł – 2015 r. • Korolówka Wieś – 0,6 km – 360 000 zł – 2020 r. • Okuninka – 0,4 km – 240 000 zł – 2016 r. • Orchówek ul. Kolejowa – 0,5 km –	2 970 000,00	300 000,00	3000 000,00	3000 000,00	600 000,00	Gmina Włodawa	Modernizacja dróg gminnych ok. 6,25 km

	300 000 zł – 2020 r. • Orchówek ul. Szkolna – 1,2 km – 750 000 zł – 2016 r. • Orchówek ul. Leśna – 0,35 km – 200 000 zł – 2019 r. • Orchówek ul. Dąbrowskiego – 0,7 km – 400 000 zł – 2017 r. • Wołczyńny – 50 000 zł – 2020 r. • Żłobek Mały – 50 000 zł – 2019 r.							
27.	Budowa punktu czasowego składowania odpadów komunalnych	500 000,00		500 000,00			Gmina Włodawa	Budowa punktu czasowego składowania odpadów komunalnych
		24230000						
Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna								
1.	Energooszczędne oświetlenie uliczne w obszarze turystycznym Jezioro Białe – Jezioro Glinki – Orchówek	1 800 000,00		100 000,00	850 000,00	850 000,00	Gmina Włodawa	Modernizacja oświetlenia ulicznego – montaż oświetlenia LED-owego
2.	Oświetlenie uliczne Suszno	250 000,00			250 000,00		Gmina Włodawa	Budowa oświetlenia w Susznie ok. 100 słupów oświetleniowych
3.	Oświetlenie uliczne Okuninka ul. Brzozowa + ulice w strefie rekreacyjnej	250 000,00	50 000,00	200 000,00			Gmina Włodawa	Budowa oświetlenia w Okunince ok. 100 słupów oświetleniowych
4.	Energia ze słońca – Instalacja systemów energii odnawialnej na budynkach mieszkalnych oraz obiektach użyteczności publicznej	4 000 000,00		2 000 000,00	2 000 000,00		Gmina Włodawa	Montaż instalacji solarnych na budynkach mieszkalnych oraz w obiektach użyteczności publicznej
		6300000						
WOLA UHRUSKA								
Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki								

1.	Poprawa infrastruktury wodno-kanalizacyjnej na terenie gminy Wola Uhruska poprzez: a) modernizację ujęć wodnych oraz rozbudowę sieci wodociągowej b) rozbudowę sieci kanalizacji sanitarnej oraz budowę przydomowych oczyszczalni ścieków	1 748 000,00	148 000,00	300 000,00	700 000,00	600 000,00	Gmina Wola Uhruska	Modernizacja ujęć wody w Majdanie Stuleńskim, Siedliszczu (uzupełnienie części technologii), wykonanie nowego odwiertu – studni głębinowej, dla nowo-budowanej stacji uzdatniania wody w Woli Uhruskiej poprawi wydajność i bezpieczeństwo istniejących sieci wodociągowych. Połączenie ujęcia wody w Majdanie Stuleńskim z siecią wodociagową w Bytniu i Woli Uhruskiej, budowa nowej sieci wodociągowej oraz rozbudowa istniejącej w Woli Uhruskiej, połączenie sieci wodociągowej w Uhrusku z ujęciem wody w Woli Uhruskiej pozwoli zapewnić ciągłość dostaw wody w przypadku niedoborów w sieci w okresie letnim – turystycznym, zmniejszy uciążliwość w korzystaniu z wody w sezonie dla gospodarstw agroturystycznych, a rozbudowa sieci kanalizacji (ok. 2 km) umożliwi podłączenie kolejnych gospodarstw do sieci istniejącej; Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków na terenie gminy Wola Uhruska w ilości ok. 60 szt., przyczyni się do poprawy stanu środowiska naturalnego oraz zwiększy dostępność do wykonanej infrastruktury (istniejący wodociąg) Brak dokumentacji technicznej i pozwoleń na budowę na powyższe zakresy projektu. Planowane przygotowanie dokumentacji do roku 2015-2016. Najważniejszy zakres projektu: budowa przydomowych oczyszczalni ścieków na terenie gminy Wola Uhruska.
2.	Poprawa spójności komunikacji wewnętrznej w Woli Uhruskiej poprzez budowę dróg gminnych, tj. ulic: Zielonej, Przelotowej, Nadbużańskiej, Ogrodowej, Krótkiej oraz Parkowej, Sportowej i drogi przy „rampie kolejowej”, stanowiących uzupełnienie powiązań komunikacyjnych z drogami wojewódzkimi i powiatowymi	5 650 000,00	250 000,00	2 700 000,00	1 300 000,00	1 400 000,00	Gmina Wola Uhruska	Budowa dróg gminnych tj. ulic: Zielonej, Przelotowej, Nadbużańskiej, Ogrodowej, Krótkiej oraz Parkowej, Sportowej i drogi przy „rampie kolejowej” o długości łącznej ok. 4,5 km, nawierzchnia asfaltowa, kostka brukowa, tłuczeń, częściowo chodniki. Poprawienie spójności komunikacji wewnętrznej w Woli Uhruskiej oraz komunikacji z drogami wojewódzkimi 816 i 819, podniesienie atrakcyjności terenów niżej wymienionych - wokół wzniesienia „Pomnik”, wszystko to powinno przełożyć się na wzrost wykorzystania turystycznego obszaru; Brak dokumentacji technicznej i pozwoleń na budowę na powyższe zakresy projektu. Planowane przygotowanie dokumentacji do roku 2015-2016. Najważniejszy zakres projektu: całość – Budowa dróg gminnych tj. ulic: Zielonej, Przelotowej, Nadbużańskiej, Ogrodowej, Krótkiej oraz Parkowej, Sportowej i drogi przy „rampie kolejowej” Działanie powiązane z priorytetem

3.	Opracowanie koncepcji zagospodarowania terenu wokół wzniesienia „Pomnik” dotyczącej usług z zakresu turystyki oraz wykonanie podstawowego uzbrojenia terenu	355 000,00	205 000,00	150 000,00			Gmina Wola Uhruska	Opracowanie koncepcji zagospodarowania terenu z uwzględnieniem takich elementów, jak komunikacja, doprowadzenie mediów, wyznaczenie terenu pod parking, pensjonat, wypożyczalnię sprzętu sportowego, punkt żywieniowy, ścieżki rekreacyjne i przyrodnicze, trasy biegowe oraz wyciąg narciarski. Uzbrojenie terenu w podstawowe media: woda, kanalizacja, energia elektryczna. Koncepcja wskazywać będzie dla potencjalnych inwestorów kierunki zagospodarowania terenu oraz stanowić jednocześnie promocję oferty turystycznej gminy Wola Uhruska; Brak dokumentacji technicznej i pozwoleń na budowę na powyższe zakresy projektu. Planowane przygotowanie dokumentacji do roku 2015. Najważniejszy zakres projektu: opracowanie koncepcji zagospodarowania terenu wraz z uzbrojeniem.
		7 753 000,00						
Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna								
4.	Budowa biogazowni o mocy 0,5 MW oraz elektrowni fotowoltaicznej o mocy 1 MW	12 300 000,00		6 200 000,00	6 100 000,00		Gmina Wola Uhruska - inwestor prywatny	Budowa nowoczesnej kogeneracyjnej biogazowni o mocy 0,5 MW, która oprócz energii elektrycznej wytwarzać będzie także energię ciepłą. Elektrownia fotowoltaiczna o mocy 1 MW; Brak dokumentacji technicznej i pozwoleń na budowę na powyższe zakresy projektu. Planowane przygotowanie dokumentacji do roku 2016. Najważniejszy zakres projektu: budowa elektrowni fotowoltaicznej.
		12 300 000,00						
Priorytet 3: Poprawa skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezpieczeństwa publicznego								
5.	Budowa Domu Pomocy Społecznej dla 100 osób	5 100 000,00	2 600 000,00	2 500 000,00			Gmina Wola Uhruska - inwestor prywatny	Budowa domu pomocy społecznej dla około 100 osób. Ze względu na „starzenie się społeczeństwa” oraz emigrację zarobkową młodszego pokolenia koniecznością staje się opieka nad osobami starszymi, opuszczonymi. Wykorzystany zostanie potencjał klimatyczny obszaru – czyste powietrze, walory przyrodnicze środowiska naturalnego, Brak dokumentacji technicznej i pozwoleń na budowę na powyższe zakresy projektu. Planowane przygotowanie dokumentacji przez inwestora prywatnego do roku 2015. Najważniejszy zakres projektu: budowa domu pomocy społecznej.

		5 100 000,00						
WYRYKI								
Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna								
1.	Montaż kolektorów solarnych na terenie Gminy Wiryki	2 500 000,00		2 500 000,00			Gmina Wiryki	Głównym celem projektu jest poprawa czystości powietrza na terenie Gminy Wiryki oraz promowanie zastępowania tradycyjnych paliw energetycznych, odnawialnymi źródłami energii. Realizacja projektu ma pozytywny wpływ na środowisko naturalne ze względu na redukcję emisji szkodliwych substancji, m.in. (CO ₂ , SO ₂ , NO ₂ , pył, sadza, CO). Dodatkowo ograniczeniu ulegnie zużycie paliw kopalnych (węgla) oraz drewna.
		2 500 000,00						

PROJEKT PARTNERSKI								
Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna								
13.	Odbudowa infrastruktury kolejowej						Projekt Partnerski	Odbudowa infrastruktury kolejowej będzie miała znaczący wpływ na poprawę logistyki wschodniego obszaru funkcjonalnego a co za tym idzie zwiększenia szansy na rozwój regionu

PODZIAŁ ZE WZGLĘDU NA RODZAJE DZIAŁAŃ

L.p.	Nazwa zadania	Wartość szacunkowa	Planowana wielkość nakładów				Beneficjent	Uwagi
			2015	2016	2017	2018-2020		
Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki								
Infrastruktura wodno-kanalizacyjna								
1.	„Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków”	1 430 000,00	130 000,00	700 000,00	600 000,00		Gmina Hanna	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków pozwala zachować czyste środowisko wodne, zapobiegając wprowadzeniu do ekosystemu szkodliwych substancji, szczególnie na terenach o rozproszonej zabudowie kolonijnej. Wraz z kosztem wykonania odwiertów, sporządzenie opinii geologicznej terenu i opracowanie dokumentacji
2.	Budowa zbiornika małej retencji wodnej przy rzece w Hannie	12 000 000,00				12 000 000,00	Gmina Hanna	Budowa zbiornika wodnego uwzględniającego miejsca do kąpieli oraz stanowiska wędkarskie – inwestycja swoim zasięgiem stworzy produkt turystyczny poza regionalny
3.	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków na terenie gminy Hańsk	480 000,00	480 000,00				Gmina Hańsk	W miejscach gdzie ze względu na rozproszoną zabudowę nie jest opłacalna budowa sieci kanalizacyjnej
4.	Połączenie wodociągu Hańsk-Dubeczno	710 000,00			710 000,00		Gmina Hańsk	Poprawa infrastruktury wodociągowej
5.	Uzbrojenie terenów w Hańsku i Dubecznie w sieć wodociągową	200 000,00	200 000,00				Gmina Hańsk	Poprawa infrastruktury wodociągowej
6.	Budowa zbiornika retencyjnego (ciek Zarudnia)	1 000 000,00		500 000,00	500 000,00		Gmina Ruda-Huta	Wykonanie dużego zbiornika wyposażonego w miejsca do kąpieli oraz stanowiska wędkarskie. Inwestycja swym zakresem stworzy produkt turystyczny o charakterze ponadregionalnym.
7.	Poprawa stanu i czystości środowiska naturalnego oraz przywrócenie różnorodności biologicznej poprzez: udowę odcinków kanalizacji sanitarnej budowę oczyszczalni ścieków	2 500 000,00		1 000 000,00	1 000 000,00	500 000,00	Gmina Ruda-Huta	Ochrona środowiska naturalnego, zmniejszenie zanieczyszczenia rzek i wód powierzchniowych.
8.	Budowa sieci kanalizacyjnej Górki – Zienki	1 500 000,00		750 000,00	750 000,00		Gmina Sosnowica	Dla rozwoju turystyki istotna jest infrastruktura techniczna. Ważnym elementem jest odbiór i unieszkodliwienie ścieków. Pozwala to zachować czyste środowisko wodne, zapobiegając wprowadzaniu do ekosystemu szkodliwych substancji.
9.	Budowa sieci kanalizacyjnej Pasieka – Sosnowica	600 000,00			600 000,00		Gmina Sosnowica	Dla rozwoju turystyki istotna jest infrastruktura techniczna. Ważnym elementem jest odbiór i unieszkodliwienie ścieków. Pozwala to zachować czyste środowisko wodne, zapobiegając wprowadzaniu do ekosystemu szkodliwych substancji.
10.	Modernizacja oczyszczalni ścieków w Sosnowicy	800 000,00			800 000,00		Gmina Sosnowica	Modernizacja istniejącej oczyszczalni w celu polepszenia jakości unieszkodliwiania ścieków w celu zachowania nieskażonego środowiska wodnego.
11.	Przebudowa i rozbudowa ujęcia wody w Starym Brusie	1 220 000,00	1 220 000,00				Gmina Stary Brus	Wykonanie pompowni II stopnia, zbiornika retencyjnego i wymiana rurociągów technologicznych oraz przebudowa pomieszczeń stacji wodociągowej z ociepleniem ścian i wymianie stolarki. Wykonanie robót przyczyni się do poprawy stanu techniczno sanitarnego

								istniejącego ujęcia wody zaopatrującego w wodę 500 mieszkańców z trzech miejscowości w gminie Stary Brus. Istniejące ujęcie zaopatruje mieszkańców w wodę od 1990 r. bez jego modernizacji.
12.	Budowa sieci wodociągowej Ø150 o długości 5 km na odcinku Stary Brus – Dominiczyn	1 300 000,00		1 300 000,00			Gmina Stary Brus	Wodociąg spinający ujęcie Stary Brus z trzema miejscowościami gminy tj. Helenin, Lubowierz i Dominiczyn liczących około 200 mieszkańców dla których woda jest zakupywana z gminy Urszulin.
13.	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków w ilości 300 szt.	3 600 000,00	840 000,00	840 000,00	840 000,00	1 080 000,00	Gmina Stary Brus	Wykonanie robót przyczyni się do poprawy stanu sanitarnego i warunków bytowych mieszkańców gminy oraz ochrony wód terenów przyrodniczo chronionych.
14.	Budowa, rozbudowa i modernizacja sieci wodociągowej i kanalizacyjnej w aglomeracji Urszulin (Urszulin, Kozubata, Sumin, Grabniak, Dębowiec, Andrzejów, Zabrodzie, Michałów, Wytyczno)	5 000 000,00	3 000 000,00	2 000 000,00			Gmina Urszulin	Gmina posiada dokumentację techniczną i pozwolenie na budowę. Działania inwestycyjne w sektorze gospodarki wodnej wpływające na zwiększenie dostępności do sieci wodno-kanalizacyjnej obszarów turystycznych Inwestycja wpisuje się w: 1.2.11. Działania inwestycyjne w sektorze gospodarki wodnej wpływające na zwiększenie dostępności do sieci wodno-kanalizacyjnej obszarów turystycznych
15.	Budowa i modernizacja sieci wodociągowej i przydomowych oczyszczalni ścieków poza obszarem aglomeracji Urszulin	1 000 000,00	500 000,00	500 000,00			Gmina Urszulin	Gmina posiada dokumentację techniczną i pozwolenie na budowę. Działania inwestycyjne w sektorze gospodarki wodnej wpływające na zwiększenie dostępności do sieci wodno-kanalizacyjnej obszarów turystycznych Inwestycja wpisuje się w: 1.2.11. Działania inwestycyjne w sektorze gospodarki wodnej wpływające na zwiększenie dostępności do sieci wodno-kanalizacyjnej obszarów turystycznych
16.	Budowa sieci kanalizacyjnej Korolówka – Osada - Żuków	600 000,00	600 000,00				Gmina Włodawa	Budowa sieci kanalizacyjnej spinającej m. Korolówka z oczyszczalnią ścieków w Żukowie ok. 4,5 km
17.	Remont ujęcia wody w Korolówce	300 000,00	300 000,00				Gmina Włodawa	Remont istniejącego ujęcia wody w Korolówce
18.	Budowa sieci wod - kan do działek za łądowiskiem w Susznie	1 400 000,00		700 000,00	700 000,00		Gmina Włodawa	Budowa sieci wodno kanalizacyjnej w obszarze przeznaczonym pod budownictwo mieszkaniowe ok. 2 km
19.	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków w Gminie Włodawa	2 000 000,00		200 000,00	800 000	1 000 000,00	Gmina Włodawa	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków na terenie Gminy Włodawa ok. 100 szt.
20.	Modernizacja oczyszczalni ścieków w Sobiborze Stacji	120 000,00		120 000,00			Gmina Włodawa	Modernizacja istniejącej oczyszczalni ścieków
21.	Modernizacja ujęcia wody w Sobiborze Wsi	100 000,00		100 000,00			Gmina Włodawa	Modernizacja istniejącego ujęcia wody
22.	Budowa wodociągu Sobibór – Sobibór Dubnik - Żłobek	3 000 000,00		100 000,00	1 000 000,00	1 900 000,00	Gmina Włodawa	Budowa wodociągu Sobibór – Sobibór Dubnik – Żłobek ok. 10 km
23.	Budowa sieci wodociągowej Kol. Suszno – Wisberg	100 000,00		100 000,00			Gmina Włodawa	Budowa sieci wodociągowej Kol. Suszno – Wisberg – ok. 1,5 km
24.	Budowa kanalizacji sanitarnej Okuninka – Adamki	1 000 000,00			100 000,00	900 000,00	Gmina Włodawa	Budowa kanalizacji sanitarnej Okuninka – Adamki – ok. 5 km
25.	Poprawa infrastruktury wodno-kanalizacyjnej na terenie gminy Wola Uhruska poprzez: a) modernizację ujęć wodnych oraz rozbudowę sieci	1 748 000,00	148 000,00	300 000,00	700 000,00	600 000,00	Gmina Wola Uhruska	Modernizacja ujęć wody w Majdanie Stuleńskim, Siedliszczu (uzupełnienie części technologii), wykonanie nowego odwiertu – studni głębinowej, dla nowo-budowanej stacji uzdatniania wody w

	wodociągowej b) rozbudowę sieci kanalizacji sanitarnej oraz budowę przydomowych oczyszczalni ścieków							Woli Uhruskiej poprawi wydajność i bezpieczeństwo istniejących sieci wodociągowych. Połączenie ujęcia wody w Majdanie Stuleńskim z siecią wodociągową w Bytniu i Woli Uhruskiej, budowa nowej sieci wodociągowej oraz rozbudowa istniejącej w Woli Uhruskiej, połączenie sieci wodociągowej w Uhrusku z ujęciem wody w Woli Uhruskiej pozwoli zapewnić ciągłość dostaw wody w przypadku niedoborów w sieci w okresie letnim – turystycznym, zmniejszy uciążliwość w korzystaniu z wody w sezonie dla gospodarstw agroturystycznych, a rozbudowa sieci kanalizacji (ok. 2 km) umożliwi podłączenie kolejnych gospodarstw do sieci istniejącej; Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków na terenie gminy Wola Uhruska w ilości ok. 60 szt., przyczyni się do poprawy stanu środowiska naturalnego oraz zwiększy dostępność do wykonanej infrastruktury (istniejący wodociąg) Brak dokumentacji technicznej i pozwoleń na budowę na powyższe zakresy projektu. Planowane przygotowanie dokumentacji do roku 2015-2016. Najważniejszy zakres projektu: budowa przydomowych oczyszczalni ścieków na terenie gminy Wola Uhruska.
		43 708 000,00						
Gospodarka odpadami								
1.	Rekultywacja składowiska odpadów w Andrzejowie i likwidacja lokalnych składowisk	300 000,00	300 000,00				Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2014 roku Zmniejszenie zanieczyszczenia środowiska poprzez inwestycje w sektorze gospodarki odpadami Inwestycja wpisuje się w: 1.2.10. Zmniejszenie zanieczyszczenia środowiska poprzez inwestycje w sektorze gospodarki odpadami
2.	Budowa punktu czasowego składowania odpadów komunalnych	500 000,00		500 000,00			Gmina Włodawa	Budowa punktu czasowego składowania odpadów komunalnych
		800 000,00						
Ścieżki edukacyjne i szlaki turystyczne								
1.	Budowa ścieżki dydaktyczno-rekreacyjnej	95 000,00		95 000,00			Gmina Hańsk	Ścieżka (kładka + tablice) łącząca wieżę widokową z jeziorem Dubczańskim w celu udostępnienia terenu turystom. Wraz z kosztem dokumentacji.
2.	Budowa ścieżki spacerowo - edukacyjnej przy jeziorze Karaśne wraz z infrastrukturą towarzyszącą	300 000,00			300 000,00		Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2015 roku. Budowa wraz z zagospodarowaniem terenu wpłynie na wzmocnienie charakteru i funkcji turystycznych obszaru oraz rozwój produktów turystycznych o charakterze ponadregionalnym Inwestycja wpisuje się w: 1.2.2. Zwiększenie różnorodności i jakości oferty turystycznej dzięki ochronie i promocji dziedzictwa naturalnego i kulturowego.
3.	Budowa ścieżki spacerowo-rowerowej przy drodze krajowej nr 82 Zabrodzie - Michałów	2 000 000,00			2 000 000,00		Gmina Urszulin GDDKiA	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2015 roku. Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę

								rozwoju funkcji turystycznej Inwestycja wpisuje się w: 1.4.1. Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę rozwoju funkcji turystycznej
4.	Budowa tras spacerowych przy drogach powiatowych	1 500 000,00		500 000,00	500 000,00	500 000,00	Gmina Urszulin Powiat Włodawski	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2016 roku. Budowa tras spacerowych poprawi wzrost wykorzystania turystycznego obszaru w wyniku zwiększenia dostępności komunikacyjnej – Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę rozwoju funkcji turystycznej Inwestycja wpisuje się w: 1.4.1. Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę rozwoju funkcji turystycznej
		3 895 000,00						
Budowa, rozbudowa i remont budynków i innych urządzeń								
1.	Modernizacja zabytkowej plebani w Hannie z przeznaczeniem na bazę noclegową dla pielgrzymów i turystów	350 000,00		350 000,00			Gmina Hanna	Tworzenie przestrzeni do rozwoju turystyki i rekreacji.
2.	Remont budynku GOKiS i OSP w Hannie	300 000,00		300 000,00			Gmina Hanna	Remont i utwardzenie placu wokół budynku. Poprawa stanu bazy kulturalnej.
3.	Remont zabytkowej szkoły podstawowej w Hannie.	300 000,00			150 000,00	150 000,00	Gmina Hanna	Rozwój infrastruktury kulturalnej oraz dbałość o zabytki kultury.
4.	Przebudowa i zmiana sposobu użytkowania obory na Muzeum Regionalne w Hańsku	1 050 000,00				1 050 000,00	Gmina Hańsk	Rozwój infrastruktury kulturalnej oraz ochrona zabytków kultury
5.	Remont i modernizacja GOK w Hańsku	350 000,00	350 000,00				GOK w Hańsku	Poprawa stanu bazy kulturalnej
6.	Rekonstrukcja wczesnośredniowiecznej osady - grodziska	200 000,00		200 000,00			Gmina Hańsk	Tworzenie przestrzeni do rozwoju turystyki i rekreacji
7.	Remont Włodawskiego Domu Kultury remont wnętrza (zarówno sala klubowa, jak i biurowa) wymiana dachu, zakup wyposażenia	1 000 000,00				1 000 000,00	Miasto Włodawa	Poprawa stanu bazy kulturalnej
8.	MOSiR budowa skate-parku FIT PARK 2 Modernizacja Stadionu Miejskiego we Włodawie	5 220 000,00	220 000,00			5 000 000,00	Miasto Włodawa	Rozwój infrastruktury edukacyjno -sportowej
9.	Zagospodarowanie budynku po szkole w Leśniczówce	300 000,00				300 000,00	Gmina Ruda-Huta	Uzupełnienie oferty turystycznej poprzez remont i urządzenie w budynku świetlicy wiejskiej lub filii domu kultury.
10.	Budowa muszli koncertowej przy Gminnym Ośrodku Kultury w Sosnowicy	50 000,00		50 000,00			Gmina Sosnowica	Gminny Ośrodek Kultury w Sosnowicy jest ważnym miejscem życia kulturalnego i sportowego całej gminy. Działają przy nim stowarzyszenia i Koła Gospodyń Wiejskich. Stadion jest miejsce zarówno rozgrywek Sportowych jak i festynów i innych spotkań społeczno – kulturalnych. Wybudowana infrastruktura potrzebna jest do realizacji działań kulturalno – sportowych w gminie. Dla rozwoju turystyki niezbędna jest odpowiednia infrastruktura potencjał terenu oraz aktywny kapitał społeczny. Produktem turystycznym gminy są coroczne plenery malarskie, które przyciągają artystów z polski i z

								zagranicy.
11.	Opracowanie wytycznych i wzornika budowy nowych i przebudowy już istniejących obiektów z wykorzystaniem elementów tradycyjnej zabudowy Poleskiej.	20 000,00	20 000,00				Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2015 roku. Zwiększenie różnorodności i jakości oferty turystycznej dzięki ochronie i promocji dziedzictwa naturalnego i kulturowego. Inwestycja wpisuje się w: Priorytet I, Kierunek 1.2.2. Zwiększenie różnorodności i jakości oferty turystycznej dzięki ochronie i promocji dziedzictwa naturalnego i kulturowego.
12.	Budowa obiektów małej architektury wraz z zagospodarowaniem terenu związanych z obserwowaniem przyrody: infrastruktura Polesie Birdwatching (wieże widokowe, zadaszenia, parkingi, tablice informacyjne, ścieżki i kładki turystyczne i inne)	500 000,00			500 000,00		Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2015 roku. Budowa obiektów małej architektury wraz z zagospodarowaniem terenu wpłynie na wzmocnienie charakteru i funkcji turystycznych obszaru oraz rozwój produktów turystycznych o charakterze ponadregionalnym Inwestycja wpisuje się w: Priorytet I, Kierunek 1.2.2. Zwiększenie różnorodności i jakości oferty turystycznej dzięki ochronie i promocji dziedzictwa naturalnego i kulturowego.
13.	Budowa i adaptacja budynków użyteczności publicznej na potrzeby społeczności lokalnej i popularyzacji dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego obszaru Polesia Zachodniego i przeciwdziałania zagrożeniom (budynek publiczny w: Zabrodziu, Nowym Załuczu, Starym Załuczu, Dębowcu, Wincenicinie, Andrzejowie, Wereszczynie, Łomnicy, Wólce Wytyckiej, Zawadówce, Wytycznie)	3 000 000,00	200 000,00	300 000,00	500 000,00	2 000 000,00	Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2015 roku. Budowa wpłynie na wzmocnienie charakteru i funkcji turystycznych obszaru oraz rozwój produktów turystycznych o charakterze ponadregionalnym Inwestycja wpisuje się w: 1.2.2. Zwiększenie różnorodności i jakości oferty turystycznej dzięki ochronie i promocji dziedzictwa naturalnego i kulturowego.
14.	Budowa zadaszeń turystycznych dla turystów podróżujących publiczną komunikacją przy drodze krajowej z zachowaniem i wykorzystaniem elementów tradycyjnej zabudowy Poleskiej	200 000,00		200 000,00			Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2015 roku. Budowa wpłynie na wzmocnienie charakteru i funkcji turystycznych obszaru oraz rozwój produktów turystycznych o charakterze ponadregionalnym Inwestycja wpisuje się w: 1.2.2. Zwiększenie różnorodności i jakości oferty turystycznej dzięki ochronie i promocji dziedzictwa naturalnego i kulturowego.
15.	Budowa wiatraka typu Koźlak w Zawadówce wraz z infrastrukturą turystyczną	500 000,00		500 000,00			Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2015 roku. Budowa wpłynie na wzmocnienie charakteru i funkcji turystycznych obszaru oraz rozwój produktów turystycznych o charakterze ponadregionalnym Inwestycja wpisuje się w: 1.2.2. Zwiększenie różnorodności i jakości oferty turystycznej dzięki ochronie i promocji dziedzictwa naturalnego i kulturowego.
16.	Budowa tarasu widokowego w Andrzejowie na Krowie Bagno w postaci fragmentu grodziska średniowiecznego	400 000,00				400 000,00	Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2016 roku. Budowa wpłynie na wzmocnienie charakteru i funkcji turystycznych obszaru oraz rozwój produktów turystycznych o charakterze ponadregionalnym Inwestycja wpisuje się w: 1.2.2. Zwiększenie różnorodności i jakości oferty turystycznej dzięki ochronie i promocji dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

17.	Budowa świetlicy w Wołczynach	180 000,00		180 000,00			Gmina Włodawa	Budowa świetlicy wiejskiej w Wołczynach
18.	Adaptacja budynku po zlewni mleka w Krasówce na gminne lokale socjalne	40 000,00		40 000,00			Gmina Włodawa	Adaptacja budynku na lokale socjalne
19.	Remont świetlicy w Orchówku	250 000,00			50 000,00	200 000,00	Gmina Włodawa	Remont istniejącej remizo – świetlicy w Orchówku
		14 210 000,00						
Infrastruktura drogowa								
1.	Modernizacja drogi gminnej numer 104154L Hanna – Osieńczuki	280 000,00	280 000,00				Gmina Hanna	Poprawa dostępności komunikacyjnej.
2.	Modernizacja drogi gminnej numer 104157L Dołhobrody – Baje	120 000,00	120 000,00				Gmina Hanna	Poprawa dostępności komunikacyjnej.
3.	Modernizacja drogi gminnej numer 104156L Dołhobrody – Szkoła – Łydyny	200 000,00	200 000,00				Gmina Hanna	Poprawa dostępności komunikacyjnej.
4.	Modernizacja drogi gminnej numer 104107L w Holeszowie	100 000,00	100 000,00				Gmina Hanna	Poprawa dostępności komunikacyjnej.
5.	Modernizacja drogi gminnej numer 104112L Lack – Konstantyn	100 000,00	100 000,00				Gmina Hanna	Poprawa dostępności komunikacyjnej.
6.	Budowa ulic w Hańsku Pierwszym	3 200 000,00	700 000,00	1 250 000,00	1 250 000,00		Gmina Hańsk	Poprawa dostępności komunikacyjnej
7.	Budowa ulic w Dubecznie	1 000 000,00		500 000,00		500 000,00	Gmina Hańsk	Poprawa dostępności komunikacyjnej
8.	Budowa drogi gminnej Hańsk – Dubeczno 104364L	3 000 000,00				3 000 000,00	Gmina Hańsk	Poprawa dostępności komunikacyjnej
9.	Przebudowa drogi gminnej 104366L Rudka Łowiecka – Bukowski Las	400 000,00				400 000,00	Gmina Hańsk	Poprawa dostępności komunikacyjnej
10.	Modernizacja drogi gminnej Kulczyn Kolonia od drogi powiatowej 1624L do drogi gminnej 104375L	500 000,00				500 000,00	Gmina Hańsk	Poprawa dostępności komunikacyjnej
11.	Budowa drogi Bukowski Las-Hańsk Drugi - Hańsk	4 000 000,00				4 000 000,00	Gmina Hańsk	Poprawa dostępności komunikacyjnej
12.	Modernizacja drogi gminnej 104380L	3 000 000,00				3 000 000,00	Gmina Hańsk	Poprawa dostępności komunikacyjnej
13.	Budowa i modernizacja dróg gminnych	1 500 000,00	300 000,00	300 000,00	300 000,00	600 000,00	Gmina Ruda-Huta	Poprawa stanu dróg przełoży się na polepszanie dostępności produktów turystycznych oferowanych przez Gminę.
14.	Poprawa dostępności turystycznej gminy poprzez przebudowę dróg powiatowych: 1714L Urszulin – Stare Załucze – Rozpłucie 1624L Urszulin – Hańsk 1715L Garbatówka – Stare Załucze 1718L Świerzczów – Wereszczyn – Sęków 1626L dr pow. 1624L - Łomnica	20 000 000,00	3 000 000,00	5 000 000,00	5 000 000,00	7 000 000,00	Gmina Urszulin Powiat Włodawski	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w latach 2015 - 2018 Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę rozwoju funkcji turystycznej Inwestycja wpisuje się w: 1.4.1. Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę rozwoju funkcji turystycznej
15.	Poprawa komunikacji otoczenia drogi krajowej nr 82 poprzez modernizację sieci dróg gminnych	2 000 000,00		2 000 000,00			Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2014 roku. Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę rozwoju funkcji turystycznej Inwestycja wpisuje się w:

								1.4.1. Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę rozwoju funkcji turystycznej
16.	Poprawa dostępności turystycznej gminy poprzez przebudowę dróg gminnych relacji: Dębowiec – Grabniak Nowe Załucze – Babusk Grabniak - Uściwierz Drogi gminnej w miejscowości Zawadówka	3 000 000,00				3 000 000,00	Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w latach 2015 - 2017 Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę rozwoju funkcji turystycznej Inwestycja wpisuje się w: 1.4.1. Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę rozwoju funkcji turystycznej
17.	Budowa pieszo – jezdni przy drodze wojewódzkiej nr 816 Terespol – Zosin (Orchówek – Jezioro Glinki)	600 000,00	600 000,00				Gmina Włodawa	Uzupełnienie komunikacji oraz poprawa bezpieczeństwa w obszarze turystycznym Jezioro Białe – Jezioro Glinki Orchówek. Inwestycja obejmuje budowę ciągu pieszo - jezdni przy drodze wojewódzkiej 816 w Orchówku – ok. 500 mb
18.	Budowa drogi Różanka	900 000,00	60 000,00	840 000,00			Gmina Włodawa	Budowa drogi gminnej w Różance ok. 1 km
19.	Budowa drogi przez wieś Żuków	800 000,00	60 000,00	740 000,00			Gmina Włodawa	Budowa drogi gminnej w Żukowie ok. 1 km
20.	Budowa drogi Okuninka – Adamki	1 500 000,00			80 000,00	1 420 000,00	Gmina Włodawa	Budowa drogi gminnej Okuninka – Adamki ok. 3 km
21.	Budowa drogi w Lucie	1 200 000,00				1 200 000,00	Gmina Włodawa	Budowa drogi gminnej w Lucie ok. 2 km
22.	Budowa drogi w Okunince ul. Brzozowa	1 600 000,00				1 600 000,00	Gmina Włodawa	Budowa ulicy Brzozowej w Okunince ok. 2 km
23.	Budowa drogi Stawki	1 800 000,00				1 800 000,00	Gmina Włodawa	Budowa drogi gminnej w m. Stawki ok. 2 km
24.	Budowa drogi w Orchówku ul. Brzozowa	160 000,00				160 000,00	Gmina Włodawa	Budowa ulicy brzozowej w m. Orchówek ok. 0,22 km
25.	Budowa drogi w Szumince	1 000 000,00		100 000,00	400 000,00	500 000,00	Gmina Włodawa	Budowa drogi gminnej w m. Szuminka ok. 1,1 km
26.	Budowa drogi na osiedlu Słonecznym w Susznie	800 000,00	800 000,00				Gmina Włodawa	Budowa drogi gminnej w m. Suszno ok. 0,9km
27.	Budowa drogi „za rojem” w Susznie	360 000,00	60 000,00	300 000,00			Gmina Włodawa	Budowa drogi gminnej w m. Suszno ok. 0,6 km
28.	Modernizacja dróg gminnych: Krasówka – 1,5 km – 700 000 zł – 2015 r. Korolówka Wieś – 0,6 km – 360 000 zł – 2020 r. Okuninka – 0,4 km – 240 000 zł – 2016 r. Orchówek ul. Kolejowa – 0,5 km – 300 000 zł – 2020 r. Orchówek ul. Szkolna – 1,2 km – 750 000 zł – 2016 r. Orchówek ul. Leśna – 0,35 km – 200 000 zł – 2019 r. Orchówek ul. Dąbrowskiego – 0,7 km – 400 000 zł – 2017 r.	2 970 000,00	300 000,00	3000 000,00	3000 000,00	600 000,00	Gmina Włodawa	Modernizacja dróg gminnych ok. 6,25 km

	Wołczyńny – 50 000 zł – 2020 r. Żłobek Mały – 50 000 zł – 2019 r.							
29.	Budowa zejścia na plażę główną w Okunince	150 000,00	150 000,00				Gmina Włodawa	Budowa dojścia do plaży głównej w Okunince
30.	Poprawa spójności komunikacji wewnętrznej w Woli Uhruskiej poprzez budowę dróg gminnych, tj. ulic: Zielonej, Przelotowej, Nadbużańskiej, Ogrodowej, Krótkiej oraz Parkowej, Sportowej i drogi przy „rampie kolejowej”, stanowiących uzupełnienie powiązań komunikacyjnych z drogami wojewódzkimi i powiatowymi	5 650 000,00	250 000,00	2 700 000,00	1 300 000,00	1 400 000,00	Gmina Wola Uhruska	Budowa dróg gminnych tj. ulic: Zielonej, Przelotowej, Nadbużańskiej, Ogrodowej, Krótkiej oraz Parkowej, Sportowej i drogi przy „rampie kolejowej” o długości łącznej ok. 4,5 km, nawierzchnia asfaltowa, kostka brukowa, tłuczeń, częściowo chodniki. Poprawienie spójności komunikacji wewnętrznej w Woli Uhruskiej oraz komunikacji z drogami wojewódzkimi 816 i 819, podniesienie atrakcyjności terenów niżej wymienionych - wokół wzniesienia „Pomnik”, wszystko to powinno przełożyć się na wzrost wykorzystania turystycznego obszaru; Brak dokumentacji technicznej i pozwoleń na budowę na powyższe zakresy projektu. Planowane przygotowanie dokumentacji do roku 2015-2016. Najważniejszy zakres projektu: całość – Budowa dróg gminnych tj. ulic: Zielonej, Przelotowej, Nadbużańskiej, Ogrodowej, Krótkiej oraz Parkowej, Sportowej i drogi przy „rampie kolejowej” Działanie powiązane z priorytetem
		61 890 000,00						
Rewitalizacja i zagospodarowanie terenu								
1.	Rewitalizacja Centrum Miasta Włodawa - II etap, kompleksowy remont ulic: Rynek, Czworobok, (płyta, oświetlenie, mała architektura, monitoring itd.), H. Sawickiej, Spokojna, Mostowa, ul. 11 Listopada-parking (wraz z infrastrukturą)	3 060 000,00	60 000,00	1 000 000,00	1 000 000,00	1 000 000,00	Miasto Włodawa	Tworzenie przestrzeni do rozwoju turystyki i rekreacji Rozwój infrastruktury kulturalnej oraz ochrona zabytków kultury
2.	Rewitalizacja Centrum Miasta Włodawa - III etap Nadstawna, Wąska, Rymarska, Wąwozowa, Działkowców, Kotlarska, Furmańska, Kopernika, Jasna, Czerwonego Krzyża, Sanguszeki	2 800 000,00	2 000 000,00		800 000,00		Miasto Włodawa	Poprawa dostępności komunikacyjnej
3.	Zagospodarowanie terenu Starej Kaflami i budowa Promenady Nadbużańskiej -utwardzonej i oświetlonej ścieżki spacerowo-rowerowej oraz FIT PARK 1	7 500 000,00	1 500 000,00	3 000 000,00	3 000 000,00		Miasto Włodawa	Rewitalizacja terenów poprzemysłowych. Tworzenie przestrzeni do rozwoju turystyki i rekreacji – nowoczesne Centrum Kultury z amfiteatrem
4.	Zagospodarowanie terenu parku przy cerkwi (ścieżki, oświetlenie, ogrodzenie, kanalizacja, ławki, śmietniki, monitoring, itd.)	550 000,00			550 000,00		Miasto Włodawa	Tworzenie przestrzeni do rozwoju turystyki i rekreacji. Park znajduje się przy Cerkwi na Szlaku Trzech Kultur

5.	Rewitalizacja zabytkowego zespołu synagogałnego we Włodawie	6 000 000,00		2 000 000,00	2 000 000,00	2 000 000,00	Powiat włodawski	Kompleksowy remont budynków pokahalnych, przystosowanie do potrzeb turystów oraz zagospodarowanie terenów wokół budynku muzeum we Włodawie. 1. Odgrzybienie i zabezpieczenie przeciwwilgociowe Wielkiej Synagogi. Remont elewacji Wielkiej Synagogi połączony z rekonstrukcją ubytków. Remont wnętrza Wielkiej Synagogi: a. wymiana zagrzybionych tynków b. wymiana stolarki okiennej c. malowanie wnętrza d. wymiana instalacji wod-kan e. wymiana instalacji c.o. f. montaż systemu alarmowego antywłamaniowego i ppoż 4. Wymiana powierzchni dachów w Małej Synagodze i budynku pokahalnym (wymiana zniszczonego i uszkodzonego gontu). Remont wnętrza Małej Synagogi a. naprawa tynków wewnątrz budynku b. malowanie wnętrza c. wymiana stolarki okiennej d. wymiana instalacji wod-kan. wymiana instalacji c.o. f. montaż system alarmowego – antywłamaniowego i ppoż. Remont wnętrza budynku pokahalnego (pełni funkcje administracyjno-wystawiennicze) a. naprawa tynków wewnętrznych b. malowanie wnętrza c. wymiana stolarki okiennej d. wymiana instalacji wod-kan e. wymiana instalacji c.o. f. montaż systemu alarmowego – antywłamaniowego i ppoż. Montaż systemu audioguide umożliwiającego indywidualne zwiedzanie muzeum. 8. Budowa obiektu magazynowego do przechowywania zbiorów. Zagospodarowanie terenu dookoła obiektów muzealnych: skwery, ławki, oświetlenie itp.
6.	Projekt zagospodarowania parku podworskiego w Hniszowie	65 000,00	65 000,00				Gmina Ruda-Huta	Projekt będzie dokumentem wyjściowym zagospodarowania parku i wzbogacenia oferty turystycznej gminy.
7.	Zagospodarowanie terenów doliny rzeki Bug i Uherka w miejscowościach Rudka i Hniszów – stworzenie kompleksu turystyczno-rekreacyjnego.	4 000 000,00		1 000 000,00	1 000 000,00	2 000 000,00	Gmina Ruda-Huta	Zakres inwestycji przewiduje m.in. wykonanie dokumentacji technicznej oraz roboty budowlane związane z: - budową parkingu dla samochodów i autobusów, - zagospodarowanie parku podworskiego, - budowa alejek, ścieżek przyrodniczych i historycznych, - budowa wieży widokowej, - budowa przystani dla kajaków, - itp.
8.	Zagospodarowanie Centrum Gminy Ruda-Huta wraz z remontem i wyposażeniem budynku z przeznaczeniem na Gminny Ośrodek Kultury	2 000 000,00	500 000,00	500 000,00	500 000,00	500 000,00	Gmina Ruda-Huta	Wzbogacenie oferty kulturalnej Gminy Ruda-Huta. Będzie uzupełnieniem pakietu turystycznego.
9.	Zagospodarowanie terenu przy zbiorniku „Torfianki” w Rudzie-Hucie	500 000,00	100 000,00	100 000,00	100 000,00	200 000,00	Gmina Ruda-Huta	Poprawa stanu i czystości środowiska naturalnego oraz przywrócenie różnorodności biologicznej.
10.	Zagospodarowanie parku w Rudzie-Hucie	300 000,00	300 000,00				Gmina Ruda-Huta	Z zagospodarowaniem wiązało będzie się wykonanie alejek, odbudowa urządzeń piętrzących wodę na rz. Gdolanka wraz z utworzeniem średniej wielkości kąpieliska. Inwestycja będzie miała na celu zrewitalizowanie parku i stworzenie w nim miejsca do odpoczynku i spędzania wolnego czasu.

11.	Opracowanie koncepcji zagospodarowania terenu wokół wzniesienia „Pomnik” dotyczącej usług z zakresu turystyki oraz wykonanie podstawowego uzbrojenia terenu	355 000,00	205 000,00	150 000,00			Gmina Wola Uhruska	Opracowanie koncepcji zagospodarowania terenu z uwzględnieniem takich elementów, jak komunikacja, doprowadzenie mediów, wyznaczenie terenu pod parking, pensjonat, wypożyczalnię sprzętu sportowego, punkt żywieniowy, ścieżki rekreacyjne i przyrodnicze, trasy biegowe oraz wyciąg narciarski. Uzbrojenie terenu w podstawowe media: woda, kanalizacja, energia elektryczna. Koncepcja wskazywać będzie dla potencjalnych inwestorów kierunki zagospodarowania terenu oraz stanowić jednocześnie promocję oferty turystycznej gminy Wola Uhruska; Brak dokumentacji technicznej i pozwoleń na budowę na powyższe zakresy projektu. Planowane przygotowanie dokumentacji do roku 2015. Najważniejszy zakres projektu: opracowanie koncepcji zagospodarowania terenu wraz z uzbrojeniem.
		27 130 000,00						
Imprezy kulturowo-rekreacyjne								
12.	Festiwal Kolęd i Szczodrywek nad Bugiem	30 000,00					Powiat włodawski	Festiwal promujący walory kultury nadbużańskich z pogranicza trzech państw: Polski, Ukrainy i Białorusi
13.	Żelazny Bieg– zawody triathlonowe	30 000,00					Powiat włodawski	Impreza o charakterze sportowo-rekreacyjnym promująca walory Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego
14.	Dożynki Powiatowe	30 000,00					Powiat włodawski	Święto rolników organizowane co roku w powiecie włodawskim, ukazujące potencjał gospodarki rolnej
15.	Europejskie Dni Dobrosąsiedztwa Zbereże – Adamczuki	40 000,00					Powiat włodawski	Impreza mająca za zadanie promocję budowy przejścia granicznego Zbereże-Adamczuki. W trakcie tego spotkania budowany jest most łączący sąsiednie obszary: powiat włodawski i rejon szacki.
		130 000,00						
Inne								
1.	Wzmocnienie systemu wczesnego reagowania w sytuacjach nagłego wystąpienia zjawisk katastrofalnych i usuwania skutków katastrof (głównie sprzęt do prowadzenia akcji ratowniczych oraz wyposażenie OSP z terenu Gminy Włodawa)	800 000,00		400 000,00	400 000,00		Gmina Włodawa	Doposażenie jednostek OSP z terenu gminy w sprzęt oraz wyposażenie do wczesnego reagowania w sytuacjach kryzysowych oraz usuwania skutków katastrof.
		800 000,00						
Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna								
Termomodernizacja budynków								
1.	Termomodernizacja budynków Urzędu Gminy oraz budynków użyteczności publicznej	800 000,00		400 000,00	400 000,00		Gmina Hanna	Poprawa efektywności energetycznej budynków oraz wizerunku miejscowości.
2.	Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej	1 030 000,00	515 000,00	515 000,00			Gmina Hańsk	
3.	Termomodernizacja budynku Urzędu Miejskiego	1 000 000,00				1 000 000,00	Miasto Włodawa	

4.	Termomodernizacja szkoły i budynku przyszkolnego ZSP w Sosnowicy	200 000,00				200 000,00	Gmina Sosnowica	Poprawa efektywności energetycznej budynku szkoły oraz wizerunku gminy.
5.	Termomodernizacja budynku przedszkolnego oraz biblioteki w Sosnowicy	35 000,00				35 000,00	Gmina Sosnowica	Poprawa efektywności energetycznej budynku przedszkola i biblioteki oraz wizerunku centrum miejscowości Sosnowica .
6.	Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii.	4 000 000,00	1 000 000,00	2 000 000,00	1 000 000,00		Gmina Urszulín	Gmina posiada dokumentację techniczną i pozwolenie na budowę 2014 Wspieranie efektywności energetycznej i wykorzystanie odnawialnych źródeł energii Inwestycja wpisuje się w: 2.1.3. Produkcja i dystrybucja energii, pochodzącej z odnawialnych źródeł energii tj. energii z wiatru, słońca i biomasy
		7 065 000,00						

Infrastruktura gazowa , oświetlenie, ogrzewanie

1.	Wymiana oświetlenia ulicznego	800 000,00			800 000,00		Gmina Hanna	Wymiana oświetlenia ulicznego w gminie oraz w budynkach użyteczności publicznej na LED-owe. Dla osiągnięcia niskiego zużycia energii wskazane jest wprowadzenie działań energooszczędnego użytkowania tej infrastruktury.
2.	Gazyfikacja Hańska Pierwszego i Dubeczna oraz pozostałych miejscowości z terenu gminy	6 500 000,00			2 500 000,00	4 000 000,00	Gmina Hańsk	
3.	Modernizacja oświetlenia w Hańsku Pierwszym i Dubecznie	635 000,00		335 000,00	300 000,00		Gmina Hańsk	Racjonalizacja oświetlenia ulicznego zarówno pod względem zastosowanych urządzeń jak i zużycia energii elektrycznej. Wraz z kosztem dokumentacji.
4.	Wymiana oświetlenia ulicznego oraz w budynkach użyteczności publicznej na ledowe.	420 000,00		60 000,00	360 000,00		Gmina Sosnowica	Ważnym elementem wpływającym na turystykę i ochronę środowiska jest niskoemisyjność obszaru. Dla osiągnięcia niskiego zużycia energii pożądanego ze względu na rosnące koszty jest wprowadzenie działań energooszczędnego użytkowania tej infrastruktury.
5.	Budowa oświetlenia parkowego przy ul. Grabowej.	180 000,00				180 000,00	Gmina Sosnowica	Budowa energooszczędnego nowoczesnego oświetlenia ulicznego cennym turystycznie obszarze gminy Sosnowica w celu polepszenia infrastruktury turystycznej i zwiększenia potencjału gminy do rozwoju turystyki na tym obszarze.
6.	Zmiana systemu ogrzewania w świetlicy w Nowym Orzechowie, Górkach , Zienkach oraz szkole filialnej w Zienkach na elektryczne.	120 000,00		120 000,00			Gmina Sosnowica	Zmiana systemu ogrzewania przyczyni się do zmniejszenia emisji CO2 do atmosfery oraz poprawi efektywność energetyczną obszaru.
7.	Energooszczędne oświetlenie uliczne w obszarze turystycznym Jezioro Białe – Jezioro Glinki – Orchówek	1 800 000,00		100 000,00	850 000,00	850 000,00	Gmina Włodawa	Modernizacja oświetlenia ulicznego – montaż oświetlenia LED-owego
8.	Oświetlenie uliczne Suszno	250 000,00			250 000,00		Gmina Włodawa	Budowa oświetlenia w Susznie ok. 100 słupów oświetleniowych
9.	Oświetlenie uliczne Okuninka ul. Brzozowa + ulice w strefie rekreacyjnej	250 000,00	50 000,00	200 000,00			Gmina Włodawa	Budowa oświetlenia w Okunince ok. 100 słupów oświetleniowych
		10 955 000,00						

Infrastruktura handlowa

1.	Przebudowa placu targowego przy ul. Sanguszki	800 000,00				800 000,00	Miasto Włodawa	Podniesienie standardu miejsca targowego, uporządkowanie infrastruktury w centrum miasta
2.	Modernizacja targowiska w Sosnowicy	250 000,00				250 000,00	Gmina Sosnowica	Funkcjonujące targowisko usytuowane w centrum miejscowości wymaga kompleksowej modernizacji oraz wyposażenia w niezbędną infrastrukturę (utwardzenie nawierzchni, zakup stoisk z zadaszeniem, stołów targowych, budowa szaletu, parkingu oraz drogi wjazdowej). Podniesienie standardu miejsca targowego przyczyni się do zwiększenia sprzedaży produktów rolnych oraz żywności ekologicznej na runku lokalnym. Poprawa dochodowości gospodarstw rolnych jest jednym z warunków podniesienia konkurencyjności lokalnej gospodarki. Wartością dodaną zrealizowanej inwestycji będzie uporządkowanie infrastruktury w centrum miejscowości Sosnowica.
3.	Adaptacja placu publicznego w Urszulinie do organizacji przedsięwzięć handlowych i kulturalnych popularyzujących lokalne produkty regionalne i lokalną przedsiębiorczość	1 000 000,00	500 000,00	500 000,00			Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2014 roku. Adaptacja placu publicznego w Urszulinie wpłynie na promowanie przedsiębiorczości oraz rozwój infrastruktury poprawiającej konkurencyjność gospodarczą obszaru. Inwestycja wpisuje się w: 2.2.6. Budowa i modernizacja targowisk, służących sprzedaży produktów rolnych na rynku lokalnym
		2 050 000,00						
Infrastruktura drogowa i kolejowa								
1.	Przebudowa drogi powiatowej Nr 1624L na odcinku od drogi krajowej 82 – Urszulin – Hańsk – do drogi wojewódzkiej 819 o dł. 16,0 km	13 600 000,00	300 000,00		5 000 000,00	8 300 000,00	Powiat włodawski	300 tys. zł to wartość dokumentacji technicznej. Projekt zgłoszony do RPO WL
2.	Przebudowa drogi powiatowej Nr 1722L na odcinku od drogi wojewódzkiej 812 – Macoszyn – Kosyń – Stulno – do drogi wojewódzkiej 816 o dł. 10,8 km	9 200 000,00	65 000,00		3 000 000,00	6 135 000,00	Powiat włodawski	65 tys. zł to wartość dokumentacji technicznej Dokumentacja na odcinek Macoszyn – Kosyń wykonana w 2010 r. Do wykonania pozostał odcinek Kosyń – Stulno 4,5 km Droga ta ma szczególne znaczenie ze względu na planowaną budowę drogowego przejścia granicznego Zbereże (PL) – Adamczuki (UA). Remont odcinka tej drogi spowoduje, że będzie to najkrótsza i najszybsza ścieżka komunikacyjna z Lublina do tego przejścia. Stanowić będzie logiczną kontynuację dotychczasowych prac drogowych w tym kierunku.
3.	Przebudowa drogi powiatowej 1733L na odcinku od drogi wojewódzkiej 816 – Uhrusk – Łukówek o dł. 2,3 km	2 000 000,00			1 000 000,00	1 000 000,00	Powiat włodawski	Dokumentacja wykonana w 2012 r.
4.	Przebudowa drogi powiatowej 1708L na odcinku – Hola – Lipówka o dł. 5,8 km	5 000 000,00		1 000 000,00	1 000 000,00	3 000 000,00	Powiat włodawski	Kontynuacja inwestycji rozpoczętej w 2011 r. (wykonano 1,7 km)
5.	Przebudowa dróg powiatowych we Włodawie: ul. Korolowska i ul. 1000-lecia PP o dł. 0,8 km	1 500 000,00	15 000,00			1 485 000,00	Powiat włodawski	15 tys. zł to wartość dokumentacji technicznej
6.	Przebudowa i budowa drogi powiatowej 1715L Grabniak – Załucze; przebudowa – 1,3 km budowa – 2,3 km	3 000 000,00	50 000,00		1 000 000,00	1 950 000,00	Powiat włodawski	50 tys. zł to wartość dokumentacji technicznej
7.	Odbudowa infrastruktury kolejowej						Gmina Ruda-Huta - WOF	Odbudowa infrastruktury kolejowej będzie miała znaczący wpływ na poprawę logistyki wschodniego obszaru funkcjonalnego a co za tym idzie zwiększenia szansy na rozwój regionu
		34 300 000,00						

Infrastruktura kanalizacyjna i wodociągowa								
1.	Modernizacja – rozbudowa oczyszczalni ścieków w Hannie	2 000 000,00	2 000 000,00				Gmina Hanna	Zachowanie czystego środowiska wodnego, zapobieganie wprowadzania do ekosystemu szkodliwych substancji.
2.	Budowa wodociągu w Dobryłowie	800 000,00				800 000,00	Gmina Ruda-Huta	Roboty budowlane związane z budową wodociągu w miejscowości Dobryłów. Uatrakcyjnienie terenów dla potencjalnych inwestorów, którzy tworzyliby nowe miejsca pracy.
		2 800 000,00						
MPZP								
1.	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego w miejscowości Ruda-Huta	200 000,00		200 000,00			Gmina Ruda-Huta	Dokument będzie miał na celu określenie przeznaczenia, warunki zagospodarowania i zabudowy terenu a także rozmieszczenie inwestycji celu publicznego i terenów inwestycyjnych.
		200 000,00						
Odnawialne źródła energii								
1.	Słońce dla Hańska – montaż instalacji solarnych	3 347 000,00		3 347 000,00			Gmina Hańsk	
2.	Zwiększenie jakości powietrza z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii poprzez budowę m.in.: - paneli fotowoltaicznych na budynkach, - farm fotowoltaicznych, - elektrowni wodnych, - itp.	2 000 000,00	500 000,00	500 000,00	500 000,00	500 000,00	Gmina Ruda-Huta	Zwiększenie jakości powietrza poprzez rozwój odnawialnych źródeł energii.
3.	Wprowadzenie systemów odnawialnej energii na terenie gminy poprzez budowę kolektorów słonecznych w gospodarstwach indywidualnych w ilości 250 szt.	2 500 000,00	500 000,00	500 000,00	500 000,00	1 000 000,00	Stary Brus	Wykonanie robót przyczyni się do zmniejszenia emisji CO2, poprawy jakości życia mieszkańców oraz zmniejszeniu kosztów funkcjonowania gospodarstw domowych.
4.	Budowa biogazowni i sieci gazowej w gminie Urszulin	10 000 000,00			5 000 000,00	5 000 000,00	Gmina Urszulin – inwestor prywatny	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2017 roku. Produkcja i dystrybucja energii, pochodzącej z odnawialnych źródeł energii tj. energii z wiatru, słońca i biomasy Inwestycja wpisuje się w: 2.1.3. Produkcja i dystrybucja energii, pochodzącej z odnawialnych źródeł energii tj. energii z wiatru, słońca i biomasy
5.	Budowa instalacji ogniw fotowoltaicznych	3 000 000,00			3 000 000,00		Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2016 roku. Produkcja i dystrybucja energii, pochodzącej z odnawialnych źródeł energii tj. energii z wiatru, słońca i biomasy Inwestycja wpisuje się w: 2.1.3. Produkcja i dystrybucja energii, pochodzącej z odnawialnych

								źródeł energii tj. energii z wiatru, słońca i biomasy
6.	Energia ze słońca – Instalacja systemów energii odnawialnej na budynkach mieszkalnych oraz obiektach użyteczności publicznej	4 000 000,00		2 000 000,00	2 000 000,00		Gmina Włodawa	Montaż instalacji solarnych na budynkach mieszkalnych oraz w obiektach użyteczności publicznej
7.	Budowa biogazowni o mocy 0,5 MW oraz elektrowni fotowoltaicznej o mocy 1 MW	12 300 000,00		6 200 000,00	6 100 000,00		Gmina Wola Uhruska - inwestor prywatny	Budowa nowoczesnej kogeneracyjnej biogazowni o mocy 0,5 MW, która oprócz energii elektrycznej wytwarzać będzie także energię ciepłą. Elektrownia fotowoltaiczna o mocy 1 MW; Brak dokumentacji technicznej i pozwoleń na budowę na powyższe zakresy projektu. Planowane przygotowanie dokumentacji do roku 2016. Najważniejszy zakres projektu: budowa elektrowni fotowoltaicznej.
8.	Montaż kolektorów solarnych na terenie Gminy Wyryki	2 500 000,00		2 500 000,00			Gmina Wyryki	Głównym celem projektu jest poprawa czystości powietrza na terenie Gminy Wyryki oraz promowanie zastępowania tradycyjnych paliw energetycznych, odnawialnymi źródłami energii. Realizacja projektu ma pozytywny wpływ na środowisko naturalne ze względu na redukcję emisji szkodliwych substancji, m.in. (CO ₂ , SO ₂ , NO ₂ , pył, sadza, CO). Dodatkowo ograniczeniu ulegnie zużycie paliw kopalnych (węgla) oraz drewna.
		39 647 000,00						
Priorytet 3: Poprawa skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezpieczeństwa publicznego								
Infrastruktura szkolna i sportowa								
1.	Rozbudowa szkoły podstawowej w Hańsku Pierwszym	260 000,00		260 000,00			Gmina Hańsk	Poprawa dostępności i jakości usług w zakresie edukacji
2.	Budowa sali gimnastycznej przy gimnazjum w Dubecznie	8 600 000,00			2 600 000,00	6 000 000,00	Gmina Hańsk	Rozwój infrastruktury edukacyjno-sportowej
3.	Przebudowa i modernizacja stadionu sportowego w Dubecznie z budową hali sportowej	6 000 000,00	6 000 000,00				Gmina Hańsk	Rozwój infrastruktury edukacyjno-sportowej
4.	Termomodernizacja PG1 i SP3 Boiska SP2 i PG1 Informatyzacja, zakup niezbędnego wyposażenia SP2, SP3, PG1	4 500 000,00		1 500 000,00	1 500 000,00	1 500 000,00	Miasto Włodawa	Poprawa dostępności i jakości usług w zakresie edukacji Rozwój infrastruktury edukacyjno -sportowej
5.	Infrastruktura przedszkoli: termomodernizacja, dostosowanie pomieszczeń, remonty, zakup niezbędnego wyposażenia	2 000 000,00		1 000 000,00	1 000 000,00		Miasto Włodawa	Poprawa dostępności i jakości usług w zakresie edukacji
6.	Budowa boisk przyszkolnych we Włodawie	1 500 000,00	500 000,00	1 000 000,00			Powiat włodawski	Zadaniem jest modernizacja istniejących boisk przy I LO i II LO oraz SOSW we Włodawie. Zostanie położona nowoczesna nawierzchnia tartanowa, bezpieczna dla uczniów wraz z bieżniami, bramkami, koszami i innymi sportowymi urządzeniami. Zadania: boisko przy tych szkołach: – położenie nawierzchni z poliuretanu, nowe podbudowa, budowa piaskownicy, nowe ogrodzenie, wyposażenie (bramki, kosze, słupki), kanalizacja deszczowa. Dodatkowo przy I LO – budowa skoczni w dal (poliuretan, podbudowa, kostka betonowa, piaskownica)
7.	Budowa hali sportowej przy I LO we Włodawie	5 000 000,00	200 000,00	800 000,00	4 000 000,00		Powiat włodawski	Zadanie polega na dobudowaniu od istniejącego budynku szkoły hali sportowej. Wśród prac budowlanych można wymienić: przygotowanie terenu pod budowę, roboty w zakresie wznoszenia kompletnych obiektów budowlanych lub ich części oraz roboty w zakresie inżynierii lądowej i wodnej, roboty budowlane związane z halami sportowymi, roboty instalacyjne w budynkach, roboty instalacyjne elektryczne,

								roboty instalacyjne wodno-kanalizacyjne i sanitarne, roboty w zakresie zakładania stolarki budowlanej oraz roboty ciesielskie, pokrywanie podłóg i ścian, instalowanie centralnego ogrzewania, roboty malarskie i szklarskie, roboty elewacyjne, roboty wykończeniowe w zakresie obiektów budowlanych
8.	Modernizacja gminnego stadionu przy Gminnym Ośrodku Kultury w Sosnowicy	200 000,00	100 000,00	100 000,00			Gmina Sosnowica	Stadion usytuowany przy GOK w Sosnowicy wymaga gruntownej modernizacji, tj. wymiany nawierzchni stadionu oraz systemu nawadniania boiska, modernizację trybun, budowy kortu tenisowego itp. Zdrowy styl życia oraz aktywność społeczna i sportowa ma duży wpływ na jakość życia mieszkańców. Dlatego też działania kulturalno – społeczne realizowane przez GOK w połączeniu z działaniami sportowymi mają duże znaczenie na rzecz lokalnej społeczności.
9.	Budowa pełnowymiarowej hali sportowo-widowskiej wraz z infrastrukturą towarzyszącą	5 000 000,00			5 000 000,00		Gmina Urszulín	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2014 roku. Budowa pełnowymiarowej hali wpłynie na podniesienie poziomu wykształcenia i wiedzy oraz lepszy dostęp do usług edukacyjno – szkoleniowych mieszkańców obszaru. Inwestycja wpisuje się w: 3.4.2. Rozwój infrastruktury zdrowotnej i społecznej, które przyczynią się do rozwoju lokalnego i regionalnego oraz zmniejszenia nierówności w zakresie stanu zdrowia
10.	Rozbudowa istniejącego stadionu sportowego w Urszulinie o boiska wielofunkcyjne oraz adaptacja obiektu na potrzeby dyscyplin lekkoatletycznych oraz organizacji imprez popularyzujących aktywny wypoczynek	2 000 000,00		2 000 000,00			Gmina Urszulín	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2014 roku. Rozwój infrastruktury zdrowotnej i społecznej, które przyczynią się do rozwoju lokalnego i regionalnego oraz zmniejszenia nierówności w zakresie stanu zdrowia Inwestycja wpisuje się w: 3.4.2. Rozwój infrastruktury zdrowotnej i społecznej, które przyczynią się do rozwoju lokalnego i regionalnego oraz zmniejszenia nierówności w zakresie stanu zdrowia
11.	Budowa zbiornika małej retencji Uroczysko Dudek wraz z infrastrukturą towarzyszącą oraz adaptacja do pełnienia funkcji rekreacyjnej i edukacyjnej oraz przebudowa i budowa nowych urządzeń poprawiających zrównoważoną gospodarkę wód powierzchniowych otoczenia miejscowości Urszulín	1 500 000,00		1 000 000,00	500 000,00		Gmina Urszulín	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2014 roku. Projekt ma na celu poprawę stosunków wód powierzchniowych w okolicy miejscowości Urszulín. Inwestycja wpisuje się w: 3.5.1. Wzrost bezpieczeństwa przeciw zagrożeniom naturalnym poprzez rozwój systemów ochrony i zabezpieczeń przed klęskami żywiołowymi oraz systemów zarządzania
		36 560 000,00						
Ochrona zdrowia								
1.	Przebudowa lub budowa ośrodka zdrowia w Hańsku	brak danych					Gmina Hańsk	Poprawa dostępności i jakości usług w zakresie zdrowia
		0,00						
Infrastruktura drogowa								
1.	Kompleksowy remont ulic: Kupały, Piastowska, Światowida, Reja , Saska, Wyrkowska, Orzeszkowej, Prusa, Ziemowita, Estery	4 150 000,00	1 000 000,00	1 000 000,00		2 150 000,00	Miasto Włodawa	Poprawa dostępności komunikacyjnej

2.	Usprawnienie komunikacji w północnej części Miasta Włodawa kompleksowy remont ulic: Północna, Koszarowa, Wiejska, Krzywa, Mielczarskiego, Klasztorna, Szkolna, Wspólna, Kołtąja, Staszica	2 500 000,00	500 000,00	500 000,00	500 000,00	1 000 000,00	Miasto Włodawa	Poprawa dostępności komunikacyjnej
3.	Zagospodarowanie Terenów Powojkowych remont ulic przyległych do terenu: 9 PAC, Pancerniaków, Saperów, Armii Krajowej, Żołnierska, Garnizonowa, Podchorążych	3 000 000,00			1 000 000,00	2 000 000,00	Miasto Włodawa	Poprawa dostępności komunikacyjnej oraz Zagospodarowanie Terenów Powojkowych
4.	Kanalizacja i budowa dróg na osiedlu mieszkaniowym położonym przy ul. Chełmskiej oraz przebudowa drogi gminnej nr działki 375/9 budowa uzbrojenia i dróg w rejonie ulic: Morelowa, Malinowa, Poziomkowa, Wiśniowa, Jarzębinowa, Jagodowa, Truskawkowa, Bursztynowa, Szmaragdowa, Turkusowa, Rubinowa, Diamentowa, Perłowa, Korolowa - budowę przydomowych oczyszczalni ścieków itp.	4 500 000,00				4 500 000,00	Miasto Włodawa	Poprawa dostępności komunikacyjnej oraz stworzenie warunków do zabudowy jednorodzinnej
		14 150 000,00						
Rewitalizacja								
1.	Rewitalizacja terenu po byłej jednostce wojskowej przy we Włodawie	10 000 000,00	1 000 000,00	2 000 000,00	4 000 000,00	3 000 000,00	Powiat włodawski	Zadanie polega na rewitalizacji i przywróceniu terenu do zagospodarowania po byłej jednostce wojskowej we Włodawie. Prace polegać będą na wyburzeniu istniejącej szczątkowej powojkowej infrastruktury, opracowaniu planów zagospodarowania oraz przystosowania kilku ha gruntów do potrzeb mieszkańców powiatu w zakresie rozwoju infrastruktury społecznej i ochrony zdrowia. Konieczne będą gruntowne prace dokumentacyjne, a następnie ziemne wraz z planem zagospodarowania terenu, w tym m.in. plany przygotowania miejsca pod inwestycje
		10 000 000,00						
Infrastruktura teleinformatyczna								
1.	Modernizacja istniejącej infrastruktury teleinformatycznej urzędu i jednostek organizacyjnych wraz z wdrożeniem systemu e-usług.	30 000,00				30 000,00	Gmina Sosnowica	Modernizacja istniejącej infrastruktury oraz wdrożenie systemu e-usług w celu podwyższenia jakości władzy publicznej na poziomie gminnym.
		30 000,00						
Pomoc społeczna								
1.	Budowa nowego lub adaptacja istniejącego budynku na potrzeby mieszkań socjalnych w gminie Urszulin	500 000,00			500 000,00		Gmina Urszulin	Dokumentacja techniczna i pozwolenie na budowę planowane do przygotowania w 2015 roku. Rozwój infrastruktury zdrowotnej i społecznej, które przyczynią się do rozwoju lokalnego i regionalnego oraz zmniejszenia nierówności w zakresie stanu zdrowia Inwestycja wpisuje się w:

								3.4.2. Rozwój infrastruktury zdrowotnej i społecznej, które przyczynią się do rozwoju lokalnego i regionalnego oraz zmniejszenia nierówności w zakresie stanu zdrowia
2.	Budowa Domu Pomocy Społecznej dla 100 osób	5 100 000,00	2 600 000,00	2 500 000,00			Gmina Wola Uhruska - inwestor prywatny	Budowa domu pomocy społecznej dla około 100 osób. Ze względu na „starzenie się społeczeństwa” oraz emigrację zarobkową młodszego pokolenia koniecznością staje się opieka nad osobami starszymi, opuszczonymi. Wykorzystany zostanie potencjał klimatyczny obszaru – czyste powietrze, walory przyrodnicze środowiska naturalnego, Brak dokumentacji technicznej i pozwoleń na budowę na powyższe zakresy projektu. Planowane przygotowanie dokumentacji przez inwestora prywatnego do roku 2015. Najważniejszy zakres projektu: budowa domu pomocy społecznej.
		5 600 000,00						

Strategia Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku

2014

POMOC TECHNICZNA
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Projekt pn. „Włodawski Obszar Funkcjonalny – nowy wymiar partnerstwa w polityce regionalnej”, współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna na lata 2007-2013, w ramach „Konkursu dotacji na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania miejskich obszarów funkcjonalnych”, ogłoszonego przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju realizowany jest w partnerstwie:

Lider Projektu – Gmina Miejska Włodawa

Partnerzy projektu:

Powiat włodawski
Gmina Hanna
Gmina Hańsk
Gmina Ruda-Huta
Gmina Sosnowica
Gmina Stary Brus
Gmina Urszulin
Gmina Włodawa
Gmina Wola Uhruska
Gmina Wryki

Strategia Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego została opracowana przez firmę EuroCompass Sp. z o.o. na podstawie umowy z Gminą Miejską Włodawa z dnia 04.10.2013r.

Autorzy opracowania:

Tomasz Rutkowski
Karolina Szelağ

1. Wprowadzenie	4
1.1. Przesłanki tworzenia Strategii	4
1.2. Metodologia	4
2. Delimitacja Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego	8
3. Pozycja wyjściowa Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego	10
3.1. Środowisko naturalne	10
3.2. Sfera społeczna	17
3.3. Sfera infrastrukturalna	38
3.4. Sfera gospodarcza	65
3.5. Jakość rządzenia i zdolność inwestycyjna samorządów	90
3.6. Współpraca transgraniczna	95
4. Analiza SWOT	97
5. Strategia Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego 2020	100
5.1. Wizja i cel główny	100
5.2. Cele Strategii i kierunki działań	103
6. Spójność z dokumentami strategicznymi i planistycznymi	127
6.1. Poziom wspólnotowy	127
6.2. Poziom krajowy	128
6.3. Poziom regionalny	130
7. System wdrażania i finansowania Strategii	135
8. System monitorowania i ewaluacji strategii	142
9. Strategiczna Ocena Oddziaływania na Środowisko – podsumowanie	146
10. Załączniki	150
11. Spis rycin, fotografii, tabel i wykresów	151

1. WPROWADZENIE

1.1. Przesłanki tworzenia Strategii

Strategia Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego jest podstawowym i najważniejszym dokumentem nowo powstałego obszaru funkcjonalnego. Strategia jest długookresowym planem rozwoju, opracowanym przy współudziale mieszkańców gminy i partnerów społeczno-gospodarczych, zawierającym syntetyczny opis uwarunkowań i kierunków rozwoju obszaru oraz celów strategicznych i kierunków działań, służących ich osiągnięciu.

Przesłanki tworzenia Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego związane są głównie ze zmianami zachodzącymi:

- ✓ w sferze realnej:
 - rosnącą presją globalną na większą koncentrację i specjalizację, zarówno w wymiarze tematycznym, jak i terytorialnym, przy wykorzystaniu potencjałów, decydujących o przewadze konkurencyjnej obszaru,
 - rosnącym znaczeniem dostępności dóbr i usług o podstawowym znaczeniu dla rozwoju społeczno-gospodarczego, przy postępującym jednocześnie procesie przekształceń w systemie osadniczym,
 - wzrastającą rolę ośrodków miejskich w dostarczaniu usług publicznych i generowaniu trwałych miejsc pracy,
 - zachodzącymi przemianami funkcjonalnymi obszarów wiejskich oraz ich wysokim, wciąż niedostatecznie wykorzystywanym, potencjałem,
- ✓ w sferze regulacyjnej, na którą składa się grupa przesłanek, uzasadniających formalną potrzebę tworzenia strategii:
 - zapewnienie spójności pomiędzy strategią lokalną, a celami dokumentów strategicznych na poziomie wspólnotowym, krajowym i regionalnym, w szczególności z celami Strategii na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu – Europa 2020 oraz Strategią Rozwoju Kraju do 2030, Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030, Średniookresową Strategią Rozwoju Kraju do 2020 oraz zintegrowanymi, krajowymi strategiami rozwoju, w tym głównie Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie; a także Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020,
 - określenie założeń niezbędnych dla wdrożenia koncepcji spójności terytorialnej, podyktowane jest również uregulowaniami prawnymi, zawartymi w Ustawie o samorządzie gminy oraz Ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

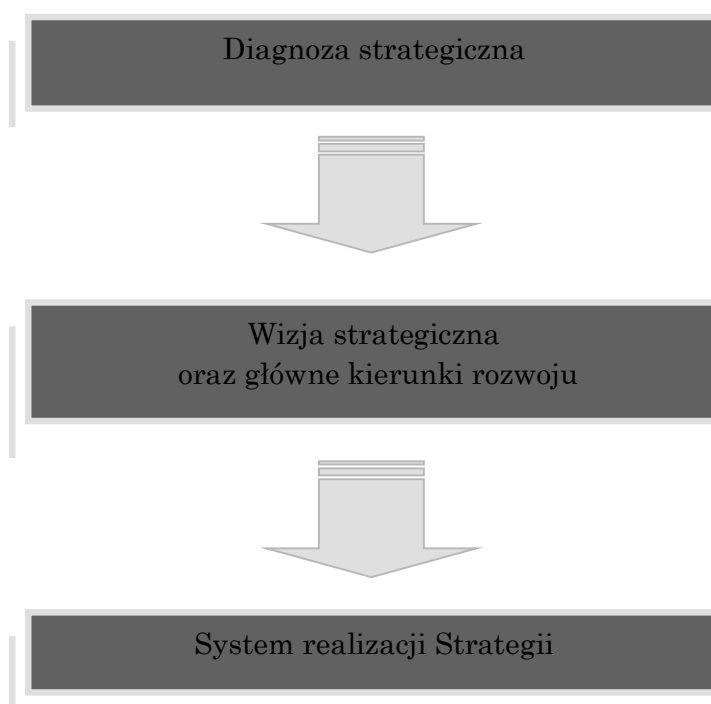
1.2. Metodologia

Strategia Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego prezentuje zasadniczą zmianę podejścia do programowania rozwoju i prowadzenia polityki lokalnej. Kluczowe dla realizacji koncepcji nowej polityki lokalnej jest podejście zintegrowane i terytorialne. Podejście zintegrowane polega m.in. na współdziałaniu wielu podmiotów na różnych

poziomach planowania polityki rozwoju i jej wdrażania. Podejście terytorialne zapoczątkowane zostało poprzez wprowadzenie do systemu krajowych dokumentów strategicznych Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju (DSRK) oraz Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030).

Wyżej zaprezentowane podejście wymusza rezygnację z sektorowego konstruowania dokumentu, rozwiązującego doraźne potrzeby obszaru, na rzecz dokumentu, który stanowi odpowiedź na problemy rozwojowe obszaru, ukierunkowane na jego funkcję.

Przy opracowywaniu niniejszej strategii przyjęto model ekspercko-partycypacyjny, polegający na możliwie szerokim udziale władz i społeczności lokalnej w pracach nad strategią, przy jednoczesnym zaangażowaniu ekspertów zewnętrznych. Strategia składa się z trzech zasadniczych części:

Opracowując metodologię prac nad dokumentem kierowano się przewodnikiem, dotyczącym aktualizacji strategii, opracowanym przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego¹.

Przy określaniu zakresu tematycznego diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz identyfikowaniu luk, które można byłoby uzupełnić dla pełnego obrazu sytuacji, trendów rozwojowych, jak i wyzwań, wykorzystano następujący katalog zagadnień: konkurencyjność, demografia, kapitał ludzki oraz rynek pracy, spójność społeczna i terytorialna, kapitał intelektualny, w tym społeczny, sprawne rządzenie, tworzenie wiedzy i innowacji, zrównoważony rozwój. Charakter ww. zagadnień – obszarów, przekłada się na główne obszary wyzwań rozwojowych, stojących przed Unią Europejską i Polską.

¹ Aktualizacja strategii rozwoju województw z uwzględnieniem uwarunkowań krajowych i unijnych – Przewodnik, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, maj 2011

W związku z tym, że u podstaw nowej filozofii tworzenia strategii leży m.in. zasada zintegrowanego podejścia terytorialnego, realizowana w szczególności dzięki wspieraniu działań zmierzających do wzmacniania i wykorzystania wewnętrznych potencjałów wszystkich rodzajów terytoriów, diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru powinna w większym, niż dotychczas, stopniu uwzględniać wymiar terytorialny. Uwzględnienie wymiaru terytorialnego w diagnozie strategii jest możliwe dzięki zawarciu następujących elementów:

- ✓ określenie podstawowych cech struktury przestrzennej obszaru,
- ✓ określenie różnicowań i specyfiki terytorium,
- ✓ analiza potencjałów rozwojowych w ujęciu terytorialnym,
- ✓ analiza spójności wewnętrznej,
- ✓ analiza profili i rozmieszczenia działalności gospodarczej, które wpływają na zróżnicowanie rozwoju gospodarczego i zagospodarowania przestrzennego,
- ✓ przedstawienie wpływu terytorialnego realizowanych dotychczas działań rozwojowych w obszarze objętym strategią.

Wymiar terytorialny w polityce planowania oznacza, że istnieje konieczność wyznaczania celów rozwojowych, określenia zasad koordynacji i współpracy oraz doboru odpowiednich instrumentów w taki sposób, aby uwzględniać specyficzne uwarunkowania i zróżnicowane potencjały rozwojowe. Obszary miejskie są postrzegane w kategoriach funkcjonalnych, a nie administracyjnych oraz różnicowane według typologii, uwzględniającej rolę i znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego.

W części strategii, dotyczącej formułowania wizji rozwoju oraz celów, kierowano się zasadą, iż cel główny jest sprecyzowaniem ogólnej wizji Strategii – wyobrażeniem zamierzenia tego, co ma zostać osiągnięte dzięki realizacji strategii. Cel ten zidentyfikowano bezpośrednio w oparciu o wyniki diagnozy oraz prognozy trendów rozwojowych obszaru. Natomiast cele strategiczne pokazują, poprzez jakie obszary działań zamierza się osiągnąć cel główny strategii. Ich wypracowanie łączy się z wyznaczeniem priorytetów. Formułując cele kierowano się zasadą SMART: konkretne, mierzalne, możliwe do osiągnięcia/realistyczne, odpowiadające wizji w celu strategicznym, akceptowalne przez adresatów zmian, wskazujące konkretny czas lub termin osiągnięcia określonego stanu. Cele strategii rozwoju określono ilościowo za pomocą wskaźników monitorowania. Głównym źródłem informacji dla konstrukcji systemów wskaźników monitorowania strategii rozwoju jest statystyka publiczna.

Nowe podejście planistyczne wymusza wypracowanie innego niż dotychczas systemu realizacji strategii. Przez system realizacji rozumie się podmioty, instrumenty oraz zasady i procedury, obowiązujące instytucje, uczestniczące w realizacji strategii rozwoju gminy, obejmujące zarządzanie, monitoring i sprawozdawczość oraz sposób koordynacji działań tych instytucji. System realizacji zawiera opis:

- ✓ wszystkich podmiotów publicznych, zaangażowanych w realizację strategii, ich wzajemne relacje oraz przypisane im kompetencje w systemie realizacji strategii,
- ✓ podmiotów niepublicznych i ich roli w realizacji strategii,
- ✓ mechanizmów koordynacji,
- ✓ systemu monitoringu i ewaluacji realizacji oraz sprawozdawczości, co pozwala na ocenę postępów w realizacji celów strategii i sygnalizowanie ewentualnych potrzeb jej aktualizacji.

Ważnym elementem przy tworzeniu strategii są konsultacje społeczne. Dobrze zorganizowany proces opracowywania strategii umożliwia zaangażowanie władz lokalnych oraz mieszkańców w planowanie swojej przyszłości. Uwzględnienie zgłaszanych opinii i pomysłów pozwala na wypracowanie strategii, z którą będzie się identyfikowała w dużym stopniu społeczność lokalna. Utożsamianie się władz i mieszkańców gminy z opracowaną strategią stanowi niezbędny warunek jej skutecznej realizacji.

Efektywne wykorzystanie planowania strategicznego powinno zakładać system ścisłego związku i spójności opracowań na wszystkich poziomach zarządzania, czyli województwa, powiatu i gminy, tak pod względem metody sporządzania, jak i struktury problematyki. Taka konstrukcja systemu umożliwia zachowanie spójności i ciągłości polityki rozwoju, wpisanie ustaleń strategicznych w proces podejmowania decyzji, wprowadzenie zasad zintegrowanego planowania strategicznego oraz stworzenie mechanizmu doskonalenia metod opracowań planistycznych.

Strategia jest narzędziem wspierania pozytywnych zmian w obszarze oraz niwelowania barier, pojawiających się w otoczeniu. W dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości strategia ma ambicję wspierać członków społeczności lokalnej w skutecznym odkrywaniu potencjałów i pełnym wykorzystywaniu szans na rozwój.

2. DELIMITACJA WŁODAWSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO

Delimitacji Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego² dokonano w oparciu o granice gmin, powiązanych ze sobą funkcjonalnie pod względem dziewięciu wybranych kryteriów, które zostały wyselekcjonowane pod kątem funkcji turystycznej, będącej wiodącą funkcją tego obszaru i są to:

1. środowisko kulturowe,
2. środowisko przyrodnicze,
3. obszary rekreacyjno-turystyczne,
 - 3.1. wody powierzchniowe,
 - 3.2. tereny zabudowy turystyczno-rekreacyjnej,
 - 3.3. tereny intensywnej zabudowy letniskowej,
4. baza noclegowa w obszarze,
5. infrastruktura kultury, sportu i rekreacji,
6. dostępność komunikacyjna,
7. szlaki turystyczne,
8. imprezy kulturowo-rekreacyjne,
9. obiekty i tereny niewykorzystywane.

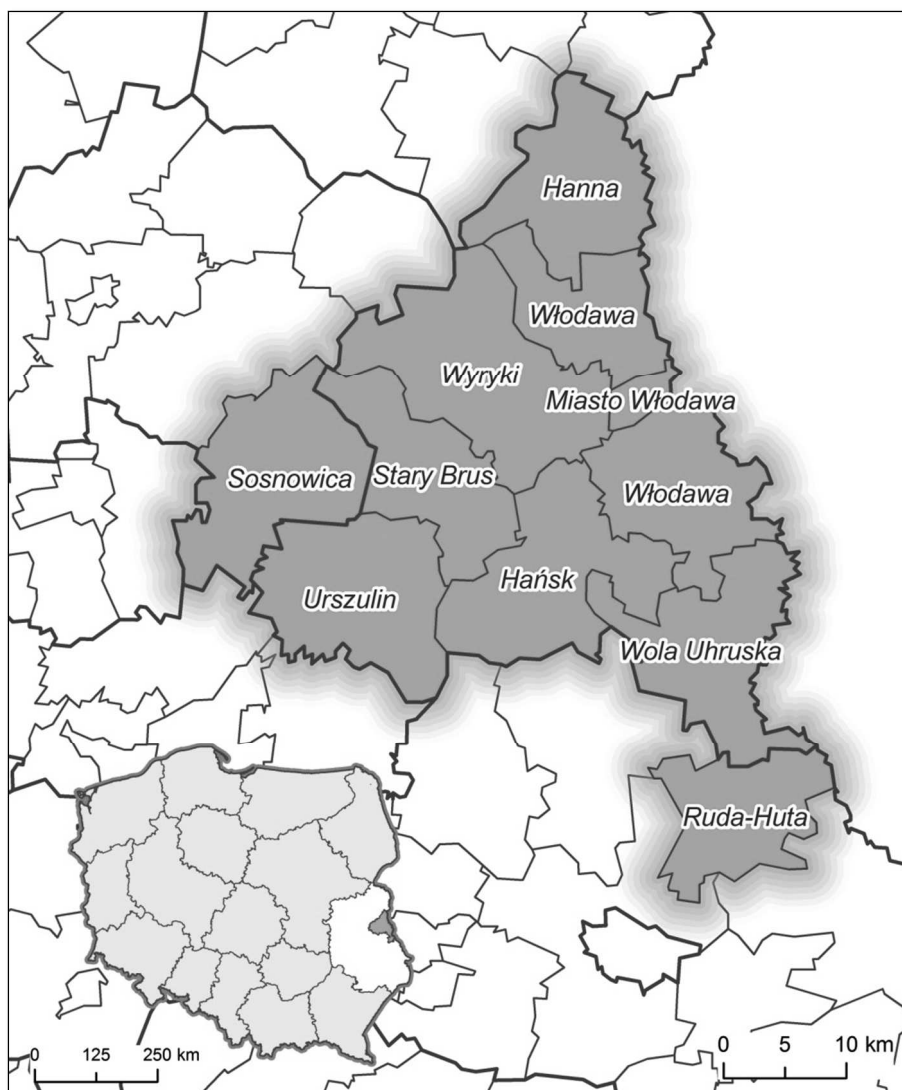
Biorąc pod uwagę powyższe kryteria do Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego zaliczono gminy województwa lubelskiego:

- ✓ z powiatu włodawskiego: miasto Włodawa, Włodawa, Hanna, Hańsk, Wyryki, Stary Brus, Urszulin, Wola Uhruska,
- ✓ z powiatu parczewskiego: Sosnowica,
- ✓ z powiatu chełmskiego: Ruda-Huta.

Wybrane kryteria określają najważniejsze elementy funkcji turystycznej Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, który wyróżnia się niezwykłą, naturalną przyrodą, podlegającą ochronie prawnej. Ponadto obszar cechuje się bogatym dziedzictwem wielokulturowym, przejawiającym się w istnieniu wielu zabytków sakralnych, związanych z trzema religiami: katolicyzmem, prawosławiem i judaizmem. Obszary rekreacyjne to głównie tereny nad licznymi jeziorami, tam również koncentruje się baza gastronomiczna i noclegowa. Na terenie obszaru funkcjonalnego istnieje gęsta sieć szlaków turystycznych, organizowane są również regionalne i ponadregionalne imprezy kulturalne. Ponadto na tym terenie znajduje się wiele obszarów niewykorzystanych, które będą doskonałą bazą do stworzenia jeszcze bardziej atrakcyjnej oferty turystycznej.

² Załącznik nr 1. Delimitacja Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Ryc. 1. Położenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego na tle gmin województwa lubelskiego

Źródło: opracowanie własne

3. POZYCJA WYJŚCIOWA WŁODAWSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO

Na potrzeby określenia pozycji wyjściowej Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wykorzystano szczegółową charakterystykę obszaru w zakresie położenia i podziału administracyjnego, infrastruktury komunikacyjnej, walorów przyrodniczo-krajobrazowych, kulturowych oraz wykorzystania turystycznego, zawartą w Załączniku nr 1: Delimitacja Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. W przytoczonym opracowaniu określono rdzeń obszaru, którym jest miasto Włodawa. Głównymi aspektami, decydującymi o nadrzędnej roli miasta w stosunku do wyznaczonego obszaru, są następujące funkcje miasta:

- ✓ główny ośrodek obsługi ruchu turystycznego,
- ✓ ośrodek aktywności turystycznej,
- ✓ strefa główna – centralna (wraz z gminą Włodawa) funkcji turystycznej obszaru, ze szczególną koncentracją zasobów środowiska kulturowego, obiektów infrastruktury kultury, sportu i rekreacji, zainwestowanych turystycznie obszarów rekreacyjnych, bazy noclegowej, cyklicznych wydarzeń kulturalnych.

W przedmiotowym rozdziale przeprowadzono diagnozę obszaru w celu określenia dalszego rozwoju głównej funkcji obszaru oraz określenia funkcji wspomagających.

3.1. Środowisko naturalne

Środowisko naturalne to całokształt ożywionych i nieożywionych, ściśle ze sobą powiązanych elementów przyrody. Czyste i różnorodne środowisko jest coraz bardziej cenione, zarówno przez mieszkańców, jak i turystów. W czystym miejscu ludność chętniej się osiedla, a turyści doceniają możliwość odpoczynku w otoczeniu naturalnej, niezdegradowanej działalnością ludzką przyrody.

Na środowisko naturalne składa się budowa geologiczna, rzeźba terenu, klimat, wody, gleby, flora i fauna. Szczególne bogactwa naturalne Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego to sieć wodna: liczne rzeki i jeziora oraz różnorodne siedliska roślinne, objęte państwowymi formami ochrony.

Budowa geologiczna i rzeźba terenu

Włodawski Obszar Funkcjonalny jest położony w obrębie Wschodnioeuropejskiej Platformy prekambryjskiej. Na powierzchni występują głównie osady czwartorzędowe, gdzieś na południu obszaru wyłaniają się skały kredowe tj. wapienie, margle, opoki i kreda pizująca. Skały te występują w krajobrazie, jako niewielkie pagórki-ostańce i urozmaicają dosyć monotonną rzeźbę terenu. Zdecydowana większość terenu Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wznosi się na wysokość do 200 m n.p.m., a więc jest to teren nizinny.

Teren Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w Zmianie Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego – uwarunkowania wewnętrzne został oznaczony, jako obszar o nieokreślonym lub niższym potencjale dla występowania gazu

ziemnego w łupkach dolnego paleozoiku. W związku z tym w najbliższej przyszłości nie jest przewidywane tutaj wydobywanie gazu łupkowego i rozwój energetyki na jego bazie.

Klimat

Pod względem klimatycznym Włodawski Obszar Funkcjonalny wyróżnia się, ponieważ posiada szczególnie dużo cech kontynentalnych: długie lato – 105 dni i zima – 110 dni, krótka wiosna i jesień – często poniżej 50 dni. Przeciętna roczna suma opadów tylko nieznacznie przeważa nad silnym parowaniem, co powoduje, że obszar jest upośledzony pod względem możliwości odnawiania zasobów wody. W ciągu roku przeważają masy powietrza polarno-morskiego, najczęściej przetransformowanego.

Obszar należy do najbardziej nasłonecznionych miejsc w kraju. Wartość usłonecznienia rzeczywistego przekracza nieco średnią krajową i wynosi przeciętnie 4,6 godz. w ciągu doby. Dzięki temu WOF jest dogodnym miejscem do rozwoju energetyki solarnej, a także turystyki. Według Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego na tym obszarze możliwe jest wytwarzanie energii słonecznej powyżej 950 kWh/m² na rok. Ponadto Włodawski Obszar posiada korzystne warunki dla rozwoju energetyki wiatrowej, ze względu na znaczną siłę wiejących tu wiatrów. Energia możliwa do pozyskania z wiatru to 1000 kWh/m²/rok. Naturalny potencjał do rozwoju odnawialnych źródeł energii może stać się ważnym czynnikiem rozwojowym Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Średnia wieloletnia temperatura powietrza wynosi 7,3°C. Znaczne są amplitudy temperatur rocznych i wieloletnich. Najniższa temperatura ostatniego półwiecza to -34,2°C (styczeń 1987 r.), a najwyższa +36,2°C (lipiec 1959 r.)³. Opady atmosferyczne cechują się bardzo dużą zmiennością przestrzenną i czasową.

Zgodnie z Koncepcją Programowo-Przestrzenną Rozwoju Turystyki i Rekreacji w Województwie Lubelskim, Włodawski Obszar Funkcjonalny charakteryzuje długi okres utrzymywania się pokrywy lodowej – powyżej 40 dni.

Mikroklimat Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego zbliżony jest do uzdrowskiego, co jest wykorzystywane w Szpitalu w Adampolu (dawne sanatorium w gminie Wiryki), gdzie leczone są choroby płuc i gruźlica⁴. Zgodnie z wymogami Ustawy o lecznictwie uzdrowskim, uzdrowskich i obszarach ochrony uzdrowskiej, oraz o gminach uzdrowskich⁵, gmina Wiryki spełnia wymagania, dotyczące m.in. występowania zakładów lecznictwa uzdrowskiego i urzędów lecznictwa uzdrowskiego, brak natomiast jest udokumentowania leczniczych właściwości klimatu oraz posiadania złóż naturalnych surowców leczniczych. Potwierdzeniem właściwości leczniczych naturalnych surowców i klimatu jest świadectwo, wydawane na podstawie udokumentowanych badań, stwierdzających te właściwości oraz wykluczających negatywne oddziaływanie na organizm ludzki. Tego rodzaju dokument wydawany jest jedynie przez jednostki

³ www.poleskipn.pl

⁴ Pełna nazwa: Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Gruźlicy i Chorób Płuc w Adampolu

⁵ Ustawa z dnia 28 lipca 2005r. o lecznictwie uzdrowskim, uzdrowskich i obszarach ochrony uzdrowskiej oraz o gminach uzdrowskich, Dz.U. 2005 Nr 167 poz. 1399 z późn. zm.

uprawnione przez Ministra Zdrowia. Innym zadaniem dla gminy, która występuje o nadanie danemu obszarowi statusu uzdrowiska albo statusu obszaru ochrony uzdrowiskowej, jest sporządzenie operatu uzdrowiskowego. Jest to dokument, który określa możliwości prowadzenia lecznictwa uzdrowiskowego na jej obszarze.

Wody

Na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego pierwszy poziom wód gruntowych zalega bardzo płytko, w związku z czym występują tu zabagnienia i torfowiska niskie, przejściowe i wysokie oraz unikatowe torfowiska węglanowe. Torfowiska i bagna, jako znak rozpoznawczy tego obszaru, są wykorzystywane w rozwoju turystyki edukacyjnej, która ma tutaj duże znaczenie.

Włodawski Obszar jest pocięty gęstą siecią rzeczną. Większość obszaru znajduje się w dorzeczu Bugu. Bug jest piątą co do wielkości rzeką w Polsce, a jego dolina jest jedną z najmniej przekształconych w Europie. Jest rzeką graniczną między Polską, a Białorusią i Ukrainą. W dolinie Bugu znajdują się liczne zakola i starorzecza, łąki zalewowe i lasy łęgowe. Dolina ta stanowi ważny w skali europejskiej korytarz ekologiczny, szlak migracyjny i siedlisko ptactwa wodno-błotnego, a także rzadkich gatunków ssaków, związanych z wodą. Drugą co do wielkości rzeką na obszarze Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego jest Włodawka – dopływ Bugu, która również ma liczne dopływy. Na zachodzie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, w gminie Sosnowica znajduje się Kanał Wieprz-Krzna, którego budowa miała bardzo negatywny wpływ na środowisko – spowodowała murszenie torfów, degradację i erozję gleb oraz zanik wielu naturalnych siedlisk roślinnych i zwierzęcych.

Fot. 1. Rzeka Bug – jedna z ostatnich naturalnych i nieuregulowanych rzek w Europie

Źródło: <http://www.rzekabug.cba.pl/photogallery.php?album=1>

Włodawski Obszar Funkcjonalny to teren, na którym znajdują się liczne jeziora Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego (74 jeziora naturalne i sztuczne zbiorniki⁶) o łącznej powierzchni ok. 2200 ha, co stanowi 16% powierzchni wszystkich zbiorników wodnych w województwie lubelskim⁷. Występują tu jeziora naturalnego pochodzenia, będące jedyną grupą naturalnych jezior w Polsce, położoną poza zasięgiem ostatniego

⁶ Na podstawie analizy danych wektorowych w programie ArcGIS

⁷ jw.

złodowacenia. Geneza tych jezior nie jest do końca wyjaśniona. Uznaje się, że płytkie jeziora są pozostałością rozlewisk plejstocénskich, a głębokie mają związek ze zjawiskami krasowymi. W gminie Sosnowica i Stary Brus znajdują się ponadto duże kompleksy stawów, na części z nich prowadzona jest gospodarka rybacka. Na tym obszarze istnieje również wiele sztucznych zbiorników wodnych. Największy z nich to zbiornik Wytyczno (300 ha⁸), zbudowany na bazie istniejącego dawniej naturalnego jeziora. Drugi co do wielkości jest Zbiornik Zahajki (230 ha⁹) w dorzeczu Kanału Wieprz-Krzna.

Jeziora na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego stanowią potencjał, który nie zawsze jest wykorzystywany do rozwoju turystyki i rekreacji. Zagospodarowanie turystyczne tych zbiorników i rozwój funkcji turystycznej na ich bazie przyniosłyby wiele korzyści dla obszaru, który słynie w całym kraju z pięknych, czystych i naturalnych wód. Ponadto jeziora stanowią bazę dla gospodarki rybackiej, której rozwój również przyczyniłby się do wzrostu ekonomicznego tego obszaru.

⁸ jw.

⁹ jw.

Ryc. 2. Sieć wodna na obszarze Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Źródło: opracowanie własne

Gleby

Gleby Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wykształciły się w większości na utworach piaszczystych i posiadają wąską warstwę próchnicy, przez co nie należą do najżyźniejszych. Występują tu gleby bielcowe, rdzawe oraz płowe w kompleksie z brunatnymi. Gleby na tym obszarze należą do klas bonitacyjnych IV, V, VI i VIz. Klasa IV zajmuje bardzo niewielki obszar w gminie Wiryki. Duży obszar zajmują gleby pod lasami.

Gleby Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego są w bardzo niewielkim stopniu przydatne dla rolnictwa. Najlepszy kompleks rolniczej przydatności gleb to kompleks żytni dobry. Występuje on na północy obszaru w gminach Wiryki, Hanna i Włodawa, a także w gminie Stary Brus. W pozostałej części gminy Stary Brus, gminie Wola Uhruska i Ruda-Huta występuje kompleks żytni słaby, natomiast w Sosnowicy oraz południowej części gminy Włodawa kompleks żytnio-łubinowy. Pozostały obszar jest zajęty przez użytki zielone i lasy, które również mogą się przyczynić do rozwoju obszaru poprzez

wykorzystanie nadwyżek siana w produkcji biomasy oraz wykorzystanie lasów do rozwoju gospodarki drzewnej.

Ochrona przyrody i roślinność

Na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego występują prawie wszystkie formy Krajowego Systemu Ochrony Przyrody. Powierzchnia obszarów chronionych stanowi 45% powierzchni Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego¹⁰. Ponadto 38% obszaru jest objęte siecią Natura 2000, a 60% obszaru WOF – Międzynarodowym Rezerwatem Biosfery „Polesie Zachodnie” (64% powierzchni Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery znajduje się w obszarze WOF)¹¹.

Najważniejszą i najbardziej restrykcyjną formą ochrony przyrody jest Park Narodowy. Na obszarze Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego występuje *Poleski Park Narodowy*, który obejmuje gminy Sosnowica, Urszulin, Stary Brus i Hańsk. Poleski Park Narodowy nie jest ciągly przestrzennie, występuje w kilku enklawach. Park został ustanowiony w celu ochrony obszarów wodno-błotnych Polesia tj. naturalnych fragmentów torfowisk niskich, przejściowych i wysokich. Różnorodność siedlisk sprawia, że występuje tu wiele gatunków roślin i zwierząt, nie spotykanych w innych regionach Polski. Poleski Park Narodowy jest również jednym z 13 polskich obszarów, włączonych do listy obszarów wodno-błotnych o międzynarodowym znaczeniu, prowadzonej przez Sekretariat Konwencji Ramsarskiej¹² (tzw. obszary Ramsar), co oznacza, że jest to wyjątkowy teren w skali światowej pod względem występowania ptactwa wodno-błotnego.

Pozostałe formy ochrony przyrody na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego to:

- ✓ **3 Parki Krajobrazowe:** Poleski Park Krajobrazowy, Sobiborski Park Krajobrazowy, Chełmski Park Krajobrazowy;
- ✓ **3 Obszary Chronionego Krajobrazu:** Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu, Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu, Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu;
- ✓ **8 rezerwatów przyrody:** „Małoziemce”, „Żółwiowe błota”, „Brudzieniec”, „Trzy jeziora”, „Magazyn”, „Jezioro Orchowe”, „Torfowisko przy Jeziorze Czarnym”, „Bagno Serebryskie”.

Oprócz powyższych form ochrony przyrody na obszarze Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego została wyznaczona sieć Natura 2000.

- ✓ **Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków:** „Uroczysko Mosty-Zahajki”, „Polesie”, „Dolina Środkowego Bugu”, „Lasy Parczewskie”, „Bagno Bubnów”, „Chełmskie Torfowiska Węglanowe”;
- ✓ **Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk:** „Jeziora Uściwierskie”, „Krowie Bagno”, „Ostoja Poleska”, „Poleska Dolina Bugu”, „Lasy Sobiborskie”.

¹⁰ Na podstawie analizy danych wektorowych w programie ArcGIS

¹¹ jw.

¹² Traktat międzynarodowy, uchwalony w irańskim mieście Ramsar

Fot. 2. Poleski Park Narodowy

Źródło: http://www.poleskipn.pl/index.php?option=com_rsgallery2&Itemid=183

Oprócz krajowych obszarów chronionych 60% powierzchni Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego została objęta ochroną jako Międzynarodowy Rezerwat Biosfery „Polesie Zachodnie”. Rezerwat obejmuje centralny obszar WOF. Ochronie podlegają tutaj liczne jeziora, torfowiska oraz rzadkie gatunki roślin i zwierząt.

Włodawski Obszar Funkcjonalny wyróżnia się na tle województwa i kraju pod względem lesistości. Obszar ten charakteryzuje się prawie 40% lesistością, podczas gdy w województwie lubelskim wynosi ona 23%, natomiast w Polsce 30%. Ponadto na tym terenie występują rozległe torfowiska i związana z nim flora i fauna, które są elementami unikalnymi w skali kraju i wyróżniającymi Włodawski Obszar wśród innych terenów.

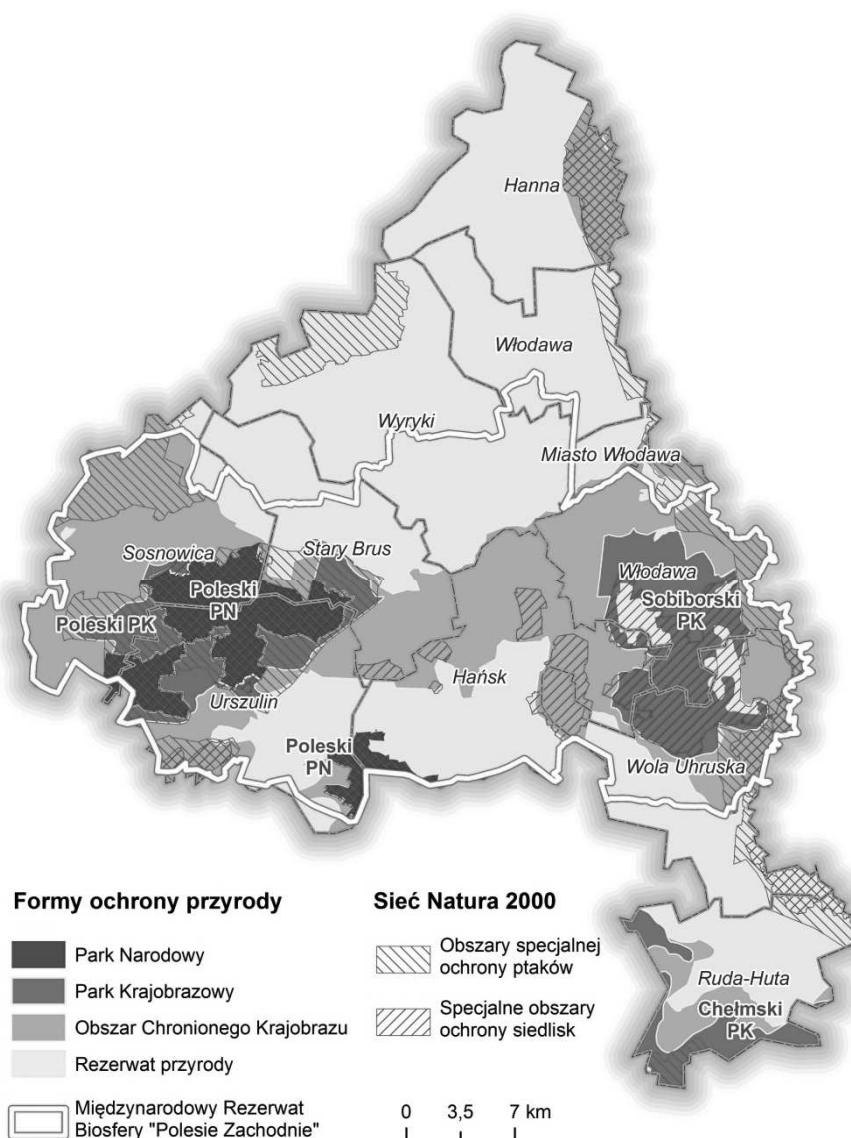
Flora włodawskiego obszaru jest reprezentowana przez wiele gatunków glonów mszaków i roślin naczyniowych. Na uwagę zasługuje największa w kraju populacja brzozy niskiej oraz inne gatunki strefy północnej m.in. wierzba lapońska i borówkolistna. Są to relikty polodowcowe. Inne z występujących tu roślin to turzyca strunowa i bagienna, rosiczka długolistna czy kosaciec syberyjski. Występują tu również rośliny atlantyckie, stepowe i górskie. Na tym obszarze występuje wiele gatunków chronionych w tym zagrożonych wyginięciem, takie jak dzwoniecznik wonny, który ma tutaj jedyne stanowisko na Lubelszczyźnie. Ciekawy jest fakt występowania na torfowiskach roślin mięsożernych np. rosiczka długolistna.

Fauna Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego również jest bardzo bogata, co jest związane z niezwykle różnorodnością siedlisk. Występuje tu wiele gatunków umieszczonych w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt takich jak żółw błotny, nocek łydkowłosy czy wilk. Ponadto żyje tu czapla siwa, bóbr, łasica, sarna, jeleń, łось i dzik.

Tak bogata flora i fauna obszaru jest jedną z jego najbardziej charakterystycznych cech i stanowi potencjał do rozwoju turystyki kwalifikowanej, ukierunkowanej na miłośników przyrody, ornitologów, a także uczniów i studentów.

Różnorodność biologiczna i naturalne środowisko przyrodnicze jest potencjałem, który powinien być wykorzystany w celu przyciągnięcia turystów do Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Jest to jeden z najmniej zanieczyszczonych terenów w Polsce, w związku z czym możliwy jest tu rozwój wielu rodzajów turystyki od aktywnej, poprzez wiejską i biznesową.

Ryc. 3. Ochrona przyrody we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym

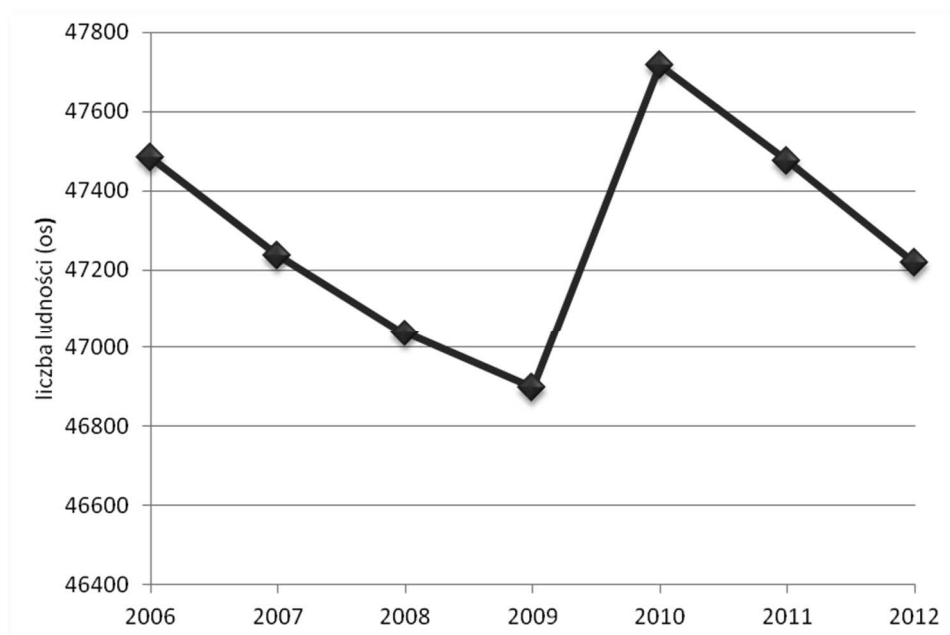
Źródło: opracowanie własne

3.2. Sfera społeczna

Potencjał demograficzny

Potencjał demograficzny Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego to 47 218 mieszkańców (GUS, 2012). Największą liczbę ludności posiada miasto Włodawa – 13 719 mieszkańców, co przekłada się na największą gęstość zaludnienia. Spośród gmin wiejskich największą liczbą mieszkańców charakteryzuje się gmina Włodawa (6045 mieszkańców), natomiast najmniejszą gmina Stary Brus (2167 mieszkańców). Biorąc pod uwagę ostatnie 7 lat liczba ludności Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego podlegała dynamicznym zmianom (wykres 1). Do 2009 roku obserwowano tendencję spadkową, natomiast w 2010 roku liczba ludności znacząco wzrosła, po czym znów zaczęła maleć.

Wykres 1. Dynamika zmian w liczbie ludności Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w latach 2006-2012

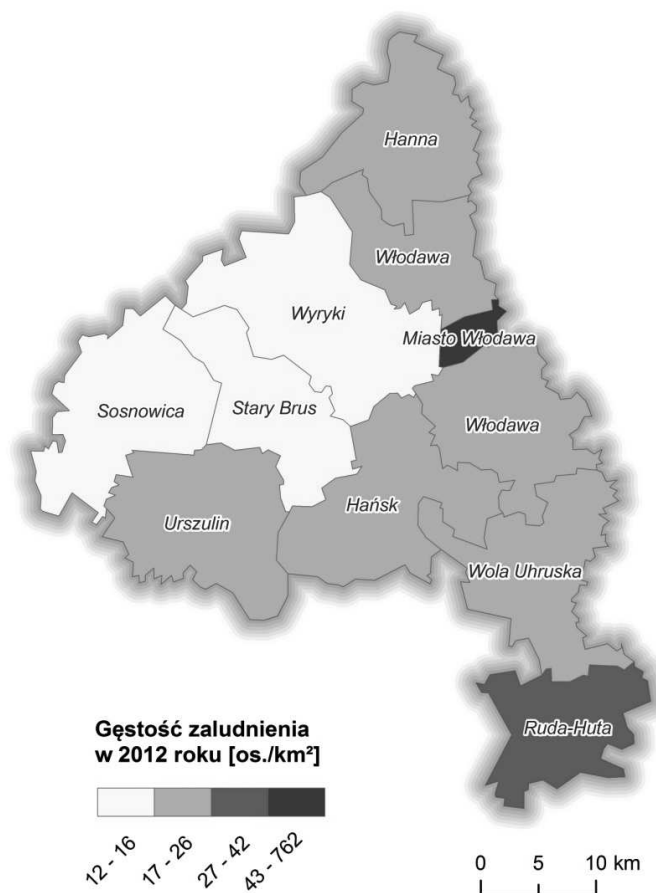
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Włodawski Obszar Funkcjonalny charakteryzuje się niską gęstością zaludnienia – 31 osób/km², podczas gdy w województwie lubelskim wynosi ona 86 osób/km². Spośród wszystkich gmin najgęściej zaludnione jest miasto Włodawa. Najrzadziej zaludnione są gminy Sosnowica, Stary Brus i Wyryki (ryc. 4). Są to gminy o stosunkowo dużej powierzchni, jednocześnie nie posiadające więcej liczby ludności niż pozostałe.

Prognozy liczby ludności Głównego Urzędu Statystycznego do 2030 roku przewidują dalsze zmniejszanie się liczby mieszkańców powiatu włodawskiego¹³. Prognozowany jest spadek o 1540 osób w stosunku do roku 2012, tj. o prawie 4%. Według ekspertów GUS taki stan rzeczy będzie miał związek z trwającym od kilkunastu lat spadkiem rozrodczości, którego przyczyną jest rosnący poziom wykształcenia, trudności na rynku pracy oraz trudne warunki społeczno-ekonomiczne ludności.

¹³ dane dostępne tylko na poziomie powiatów

Ryc. 4. Gęstość zaludnienia we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym w 2012 roku

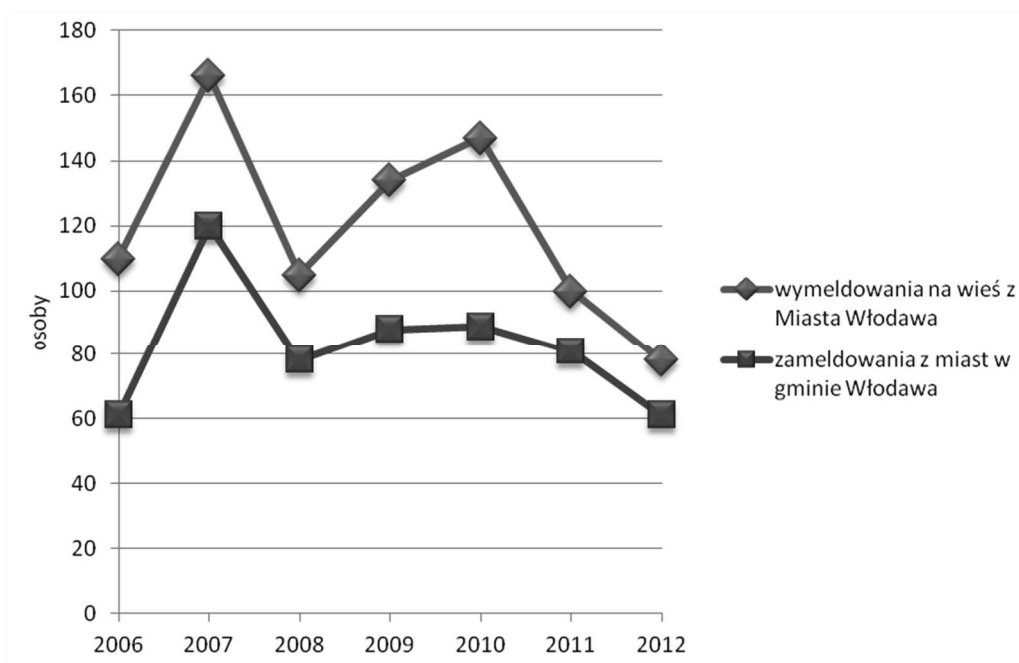

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Potencjał ludnościowy Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego osłabia ujemne saldo migracji w prawie wszystkich gminach. Wyjątkiem jest gmina wiejska Włodawa, gdzie saldo migracji gminnych na pobyt stały jest dodatnie i w 2012 roku wyniosło 28. Jest to związane m.in. z potencjałem gminy do rozwoju branży turystycznej, dzięki czemu ludność chętnie się tam osiedla, szukając w niej zatrudnienia. Najniższe saldo migracji zostało zaobserwowane w mieście Włodawa (-52). Taki stan rzeczy może mieć związek z wyjazdami młodych ludzi w poszukiwaniu pracy oraz z coraz częściej obserwowanym zjawiskiem suburbanizacji tj. osiedlania się mieszkańców miasta na terenach podmiejskich, w związku z czym wokół Włodawy rozrastają się osiedla domków jednorodzinnych. Suburbanizacja na obszarze gminy wiejskiej Włodawa jest wyraźnie widoczna, co przedstawia wykres 2. Podobna tendencja zmian liczby wymeldowań na wieś z miasta Włodawa i zameldowań na wsi w gminie Włodawa w latach 2006-2012, świadczy o rozlewaniu się miasta na obszary wiejskie. Zameldowań z miast w gminie Włodawa jest mniej, ponieważ mieszkańcy Włodawy wyjeżdżają również do innych gmin lub miast. Największa fala suburbanizacji na tym obszarze miała miejsce w 2007 roku, a następnie w 2010 roku. Do najważniejszych przyczyn tego zjawiska należy chęć osiedlania się we własnych domach, zamiast domach wielorodzinnych, poprawa bezpieczeństwa i atrakcyjności miejsca zamieszkania oraz rozwój systemu transportu,

dzięki któremu możliwe jest szybkie dotarcie do miasta, nawet z bardziej oddalonych obszarów.

Wykres 2. Zjawisko suburbanizacji dotyczące miasta i gminy wiejskiej Włodawa

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Włodawski Obszar Funkcjonalny charakteryzuje się stosunkowo korzystną strukturą demograficzną, a starzenie się społeczeństwa nie jest na nim wyraźnie zauważalne. Wskaźnikiem, obrazującym proces starzenia, jest stosunek liczby ludności w wieku poprodukcyjnym (ponad 65 lat) do liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym (poniżej 17 lat). Wskaźnik dla całego obszaru funkcjonalnego wynosi 961,47 osób w wieku poprodukcyjnym na 1000 osób w wieku przedprodukcyjnym, co oznacza, że osób młodych jest nieznacznie więcej niż starszych. Wskaźnik kształtuje się na podobnym poziomie w 6 gminach: miasto Włodawa, Włodawa, Hańsk, Urszulin, Wiryki i Ruda-Huta. Tylko w czterech gminach liczba ludności w wieku poprodukcyjnym przekracza liczbę ludności do 17 lat. Są to gminy: Sosnowica, Hanna, Stary Brus i Wola Uhruska. Taki wskaźnik dobrze świadczy o wieku społeczeństwa WOF, jednak należy się spodziewać w najbliższych latach wzrostu liczby osób w wieku poprodukcyjnym, gdyż takie są obecnie ogólne tendencje w Polsce i Europie.

W 2012 roku najwyższy przyrost naturalny zaobserwowano w gminie Urszulin (11 osób). Gminy Hańsk, miasto Włodawa, Sosnowica, Stary Brus i Wiryki charakteryzują się dodatnim przyrostem naturalnym, gmina Hanna zerowym, natomiast pozostałe trzy gminy: Włodawa, Wola Uhruska i Ruda-Huta – ujemnym. Najniższy ubytek naturalny (-51 osób) zaobserwowano w gminie Włodawa.

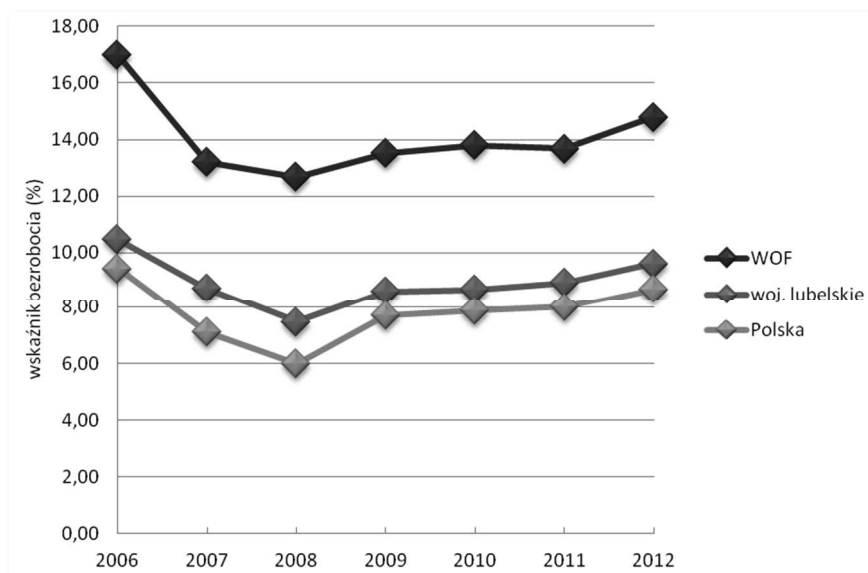
Potencjał ludnościowy obszaru jest jednym z najważniejszych czynników rozwojowych. Młode i wykształcone osoby częściej zakładają nowe, innowacyjne przedsiębiorstwa i tworzą nowe miejsca pracy, co prowadzi do minimalizacji bezrobocia i rozwoju gospodarczego obszaru. W związku z tym bardzo ważne jest prowadzenie działań, przyciągających takie osoby do obszaru i zmniejszenie liczby osób emigrujących.

Konieczna jest również skuteczna polityka prorodzinna, mająca na celu zwiększenie przyrostu naturalnego oraz zapewnienie pomocy i wsparcia nowo zakładanym rodzinom.

Rynek pracy

Wskaźnik bezrobocia, mierzony stosunkiem liczby osób bezrobotnych do liczby osób w wieku produkcyjnym, na obszarze Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w 2006 roku wynosił prawie 17%. Od tego roku zmalał i w 2012 roku wynosił już 14,8%. Biorąc pod uwagę poszczególne gminy, największy wskaźnik bezrobocia w 2012 roku zaobserwowano w gminie Włodawa, natomiast najmniejszy w Sosnowicy. Wysoki poziom bezrobocia rejestrowanego w Obszarze Włodawskim jest jednym z największych jego społecznych problemów. Ma na to wpływ sytuacja gospodarcza tzn. brak wzrostu gospodarczego w tym regionie. Na rynek pracy Obszaru Włodawskiego ma również wpływ jego usytuowanie, odległość od dużych miast i kryzys gospodarczy. Powodem wysokiego bezrobocia sezonowego na tym terenie jest również sezonowe kończenie działalności pracodawców w budownictwie, rolnictwie czy turystyce. Na tym obszarze konieczna jest promocja zatrudnienia, aktywizacja zawodowa społeczeństwa oraz łagodzenie skutków bezrobocia.

Wykres 3. Wskaźnik bezrobocia we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym w porównaniu z województwem lubelskim i Polską

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Ryc. 5. Przestrzenny rozkład wskaźnika bezrobocia na obszarze Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w 2012 roku

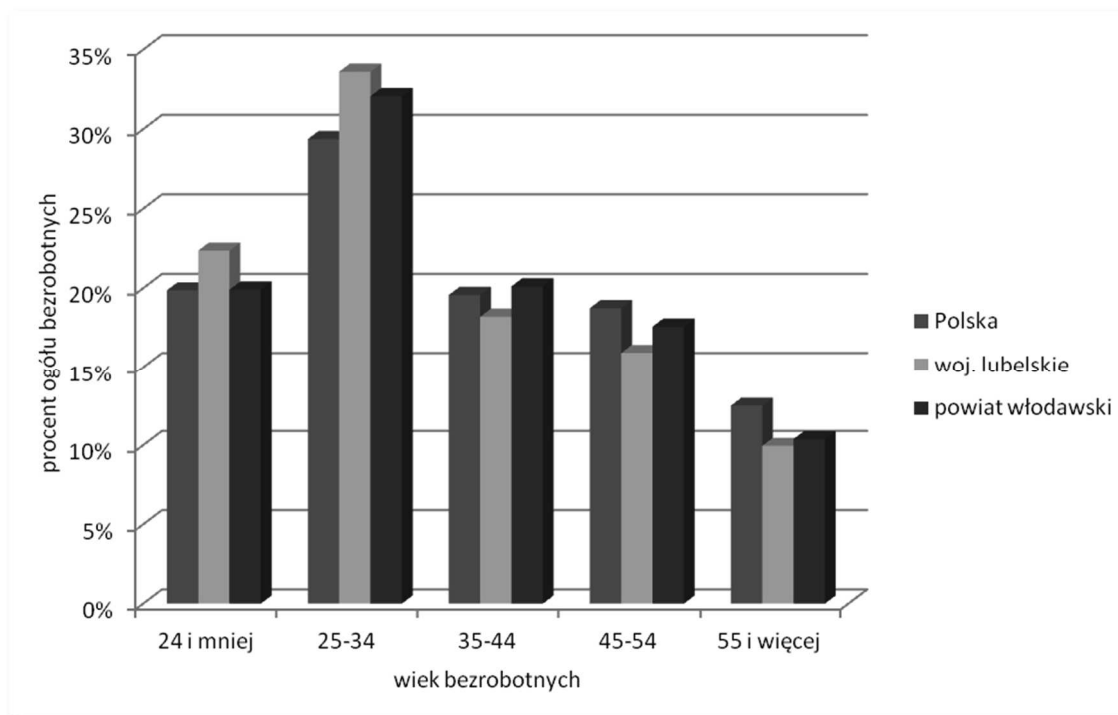
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Struktura wieku osób bezrobotnych w powiecie włodawskim¹⁴ (wykres 4) jest odwzorowaniem tendencji wojewódzkiej i krajowej. Najwięcej osób bezrobotnych znajduje się w przedziale wiekowym od 24 do 35 lat (32% ogółu bezrobotnych), a więc są to osoby młode, które po ukończeniu studiów nie znalazły zatrudnienia. Najmniej liczny przedział wiekowy to osoby bezrobotne w wieku 55 lat i więcej, czyli osoby zbliżające się do wieku emerytalnego. Udział osób bezrobotnych w przedziałach wiekowych poniżej 24 lat i 25-34 lata w powiecie włodawskim jest niższy od średniej wojewódzkiej. Gorzej przedstawia się sytuacja wśród osób powyżej 35 roku życia, ponieważ ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych jest wyższy niż w województwie lubelskim.

Aktywizacja osób młodych na rynku pracy jest jednym z głównych wyzwań samorządów terytorialnych, wchodzących w skład Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Utworzenie nowych miejsc pracy oraz stymulowanie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości to bardzo istotne działania, których podjęcie jest konieczne z punktu widzenia trwałego obniżenia bezrobocia oraz wzrostu gospodarczego tego obszaru.

¹⁴ z powodu braku danych dla poszczególnych gmin, nie można podać struktury wieku osób bezrobotnych na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Wykres 4. Struktura wieku osób bezrobotnych w Polsce, województwie lubelskim i powiecie włodawskim w 2012 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

W 2013 roku powiat włodawski¹⁵ odnotował najwyższą stopę bezrobocia (24,1%) w całym województwie lubelskim, i jest ona prawie dwukrotnie wyższa niż stopa bezrobocia w kraju (13,2%). Niepokojący jest również fakt, iż od 2005 roku stopa bezrobocia rejestrowanego nie zmienia się.

Według danych GUS na 2012 rok w powiecie włodawskim¹⁶ największy udział wśród wszystkich zatrudnionych mają pracujący w sektorze rolniczym (5135 osób). Na drugim miejscu są pracujący w usługach (2681 osób), natomiast najmniejszy udział mają zatrudnieni w przemyśle i gospodarce magazynowej (1928 osób).

Edukacja

Zagadnienie dostępu do szeroko rozumianej edukacji można rozpatrywać na poziomie systemu oświaty (przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne, policealne), a także szkolnictwa wyższego oraz kształcenia ustawicznego.

Ogromne znaczenie dostępu do edukacji i jakości kształcenia wynika z bezpośredniego powiązania tych zagadnień z podstawowymi problemami społeczno-gospodarczymi, tj.

¹⁵ z powodu braku danych dla poszczególnych gmin, nie można podać wielkości wskaźnika na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

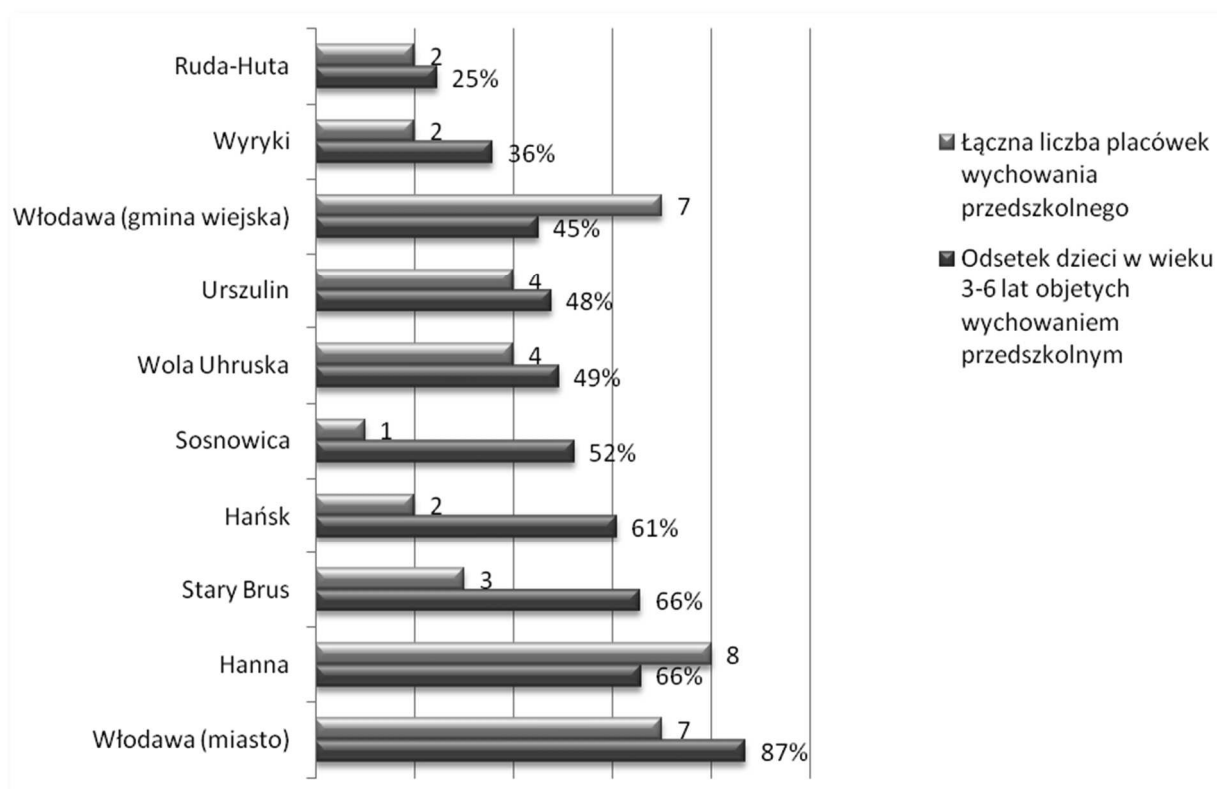
¹⁶ jw.

ubóstwem, wykluczeniem społecznym, bezrobociem oraz problemem niedostosowania kwalifikacji mieszkańców do potrzeb lokalnej gospodarki.

Zgodnie z BDL w 2012 r. na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego zlokalizowanych było 8 przedszkoli, 8 punktów przedszkolnych oraz 24 oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych. Łącznie wychowaniem przedszkolnym objęto 1163 dzieci w wieku 3-6 lat, co przekłada się na niski odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym. Dla Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wynosi on zaledwie 53,4%. Dla porównania w całym województwie lubelskim wychowaniem przedszkolnym objęto 68,9% dzieci w wieku 3-6 lat, w kraju – 71,6%.

Stopień upowszechnienia edukacji przedszkolnej na obszarze poszczególnych gmin Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego nie jest w pełni skorelowany z liczbą dostępnych placówek przedszkolnych w danej gminie. Obrazuje to wykres 5.

Wykres 5. Odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w zestawieniu z liczbą placówek wychowania przedszkolnego w 2012 roku

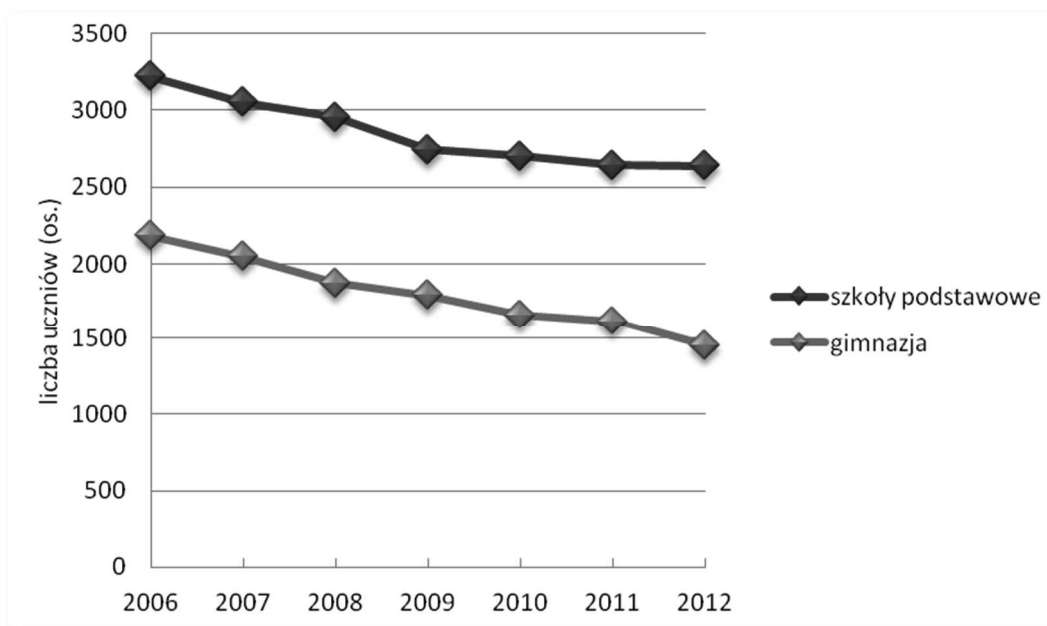
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Przykładem mogą być gminy Włodawa, Urszulin czy też Wola Uhruska, które mimo znacznej liczby placówek przedszkolnych mają niższy odsetek upowszechniania edukacji przedszkolnej niż gminy, w których takich placówek jest mniej – np. gmina Stary Brus, Hańsk, czy Sosnowica. Zatem decyzje rodziców dotyczące posyłania dzieci do placówek wychowania przedszkolnego nie są determinowane jedynie dostępnością geograficzną takiej placówki, czy też liczbą dostępnych miejsc (w 2012 r. zajętych było 97,5% dostępnych miejsc w przedszkolach i tylko 79,5% miejsc w punktach przedszkolnych Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego).

Biorąc pod uwagę powyższe, planując działania ukierunkowane na upowszechnianie edukacji przedszkolnej należy w szerszym zakresie uwzględniać politykę skierowaną na przełamywanie barier finansowych oraz społecznych związanych z posyłaniem dzieci do przedszkoli – akcentując przy tym korzyści dla rozwoju dziecka wynikające z objęcia go wychowaniem przedszkolnym.

Sieć szkół podstawowych na badanym obszarze jest stosunkowo dobrze rozwinięta. Według BDL w 2012 r. funkcjonowało tu 27 szkół podstawowych – co najmniej jedna na obszarze każdej gminy. Największa liczba szkół podstawowych znajduje się kolejno: w gminie Hanna (5), gminie Włodawa (4), mieście Włodawa (3), gminie Wola Uhruska (3), Urszulin (3), Sosnowica (2), Hańsk (2), Ruda-Huta (2), Wyryki (2), Stary Brus (1). Znamienny jest fakt, że rokrocznie maleje liczba placówek szkolnictwa podstawowego. W latach 2006-2012 na badanym obszarze zlikwidowano 3 szkoły podstawowe. Na przełomie ostatnich 15 lat zlikwidowano aż 20 szkół podstawowych. Częściowo związane jest to ze skutkami reformy systemu oświaty z 1999 roku, kiedy to wprowadzono gimnazja. Jednakże głównym czynnikiem, który odpowiada za niską rentowność placówek, a w konsekwencji ich likwidację, jest niż demograficzny. Obrazuje to wykres 6 - w badanym okresie liczba uczniów zmniejszyła się niemal o 20%.

Wykres 6. Zmiany w liczbie uczniów szkół podstawowych oraz szkół gimnazjalnych w latach 2006-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Infrastruktura gimnazjalna na obszarze Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego pod względem liczby szkół utrzymuje się na względnie stałym poziomie. Funkcjonuje tu 12 placówek. W mieście Włodawa funkcjonują 4 gimnazja, w tym 1 specjalne, 1 niepubliczne z oddziałami przysposabiającymi do pracy; 2 pozostałe prowadzone są oddzielnie przez samorząd miasta i przez samorząd gminy Włodawa. W pozostałych gminach znajduje się

po 1 gimnazjum. Podobnie jak wśród szkół podstawowych zauważalna jest tendencja spadkowa liczby uczniów gimnazjów; jednakże skala tego zjawiska jest jeszcze bardziej wyraźna – w latach 2006-2012 liczba gimnazjalistów zmniejszyła się aż o 34%.

Szkolnictwo ponadgimnazjalne Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego koncentruje się na terenie miasta Włodawa (6 placówek). Ponadto 2 szkoły znajdują się w miejscowości Korolówka-Osada oraz jedna w Rudzie-Hucie (Kuratorium Oświaty w Lublinie, Informator o szkołach ponadgimnazjalnych na rok szkolny 2013/2014). Większość placówek oferuje uczniom stołówkę oraz miejsca w internacie (łącznie 219 miejsc we Włodawie i 96 w Korolówce-Osadzie). Geograficzne rozmieszczenie szkół ponadgimnazjalnych stanowić może ograniczenie w dostępie do tego poziomu szkolnictwa, w szczególności dla mieszkańców terenów słabo skomunikowanych z Włodawą. O ile dla uczniów szkół gimnazjalnych odległość od szkoły nie stanowi bariery z uwagi na obligatoryjnie zapewniany transport uczniów, to w przypadku szkół ponadgimnazjalnych sieć komunikacyjna oraz zaplecze szkół w postaci internatów mają duże znaczenie.

Zgodnie z danymi BDL, w 2012 roku szkolnictwo średnie ogólnokształcące Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego obejmowało 3 szkoły, w których uczyło się 695 uczniów – przy czym aż 97,1% z nich to uczniowie I Liceum Ogólnokształcącego i II Liceum Ogólnokształcącego we Włodawie. Do Liceum Ogólnokształcącego w Rudzie-Hucie uczęszczało zaledwie 20 uczniów.

Zgodnie z danymi Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie w 2013 roku uśredniona zdawalność matur wśród uczniów liceów ogólnokształcących z badanego obszaru osiągnęła poziom 89%, który ocenić można jako zadowalający (zdawalność wśród maturzystów liceów ogólnokształcących z całego województwa lubelskiego wyniosła 92%). Wyniki matur wskazują na bardzo zróżnicowany poziom liceów Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Dla Liceum w Rudzie-Hucie zdawalność matur wyniosła 58%, II Liceum Ogólnokształcącego we Włodawie – 87%, a dla I Liceum Ogólnokształcącego wskaźnik przekroczył średnią dla regionu osiągając aż 94%.

Ważną rolę z punktu widzenia zapewnienia kadr lokalnej gospodarce odgrywa szkolnictwo zawodowe na poziomie ponadgimnazjalnym – tj. przede wszystkim technika oraz zasadnicze szkoły zawodowe. Trafność i jakość oferty szkolnictwa zawodowego na badanym obszarze jest szczególnie istotna. Z uwagi na znaczną odległość geograficzną Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego od największych miast regionu, rola Lublina, Chełma, czy Białej Podlaskiej jako ośrodka absorbującego absolwentów szkół zawodowych jest ograniczona. Zatem oferta szkolnictwa zawodowego musi być ściśle powiązana z lokalnym rynkiem pracy i jednocześnie musi uwzględniać lokalne możliwości pozyskania wykwalifikowanych nauczycieli praktycznej nauki zawodu, a także dostępność miejsc do realizacji praktyk i zajęć praktycznych w nauczanych zawodach.

Analizując szkolnictwo zawodowe na badanym obszarze należy uznać, że sieć szkół zawodowych jest stosunkowo dobrze rozwinięta. W mieście Włodawa funkcjonują 3 zasadnicze szkoły zawodowe, w tym 1 szkoła specjalna (Zasadnicza Szkoła Zawodowa we Włodawie, Zasadnicza Szkoła Zawodowa nr 1 we Włodawie oraz Zasadnicza Szkoła Zawodowa Specjalna nr 2 we Włodawie). Ponadto dostępne są dwa technika – Technikum we Włodawie oraz Technikum w Korolówce-Osadzie (na terenie gminy Włodawa). Ponadto w ramach Zespołu Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego im. Ireny

Kosmowskiej w Korolówce-Osadzie funkcjonuje policealna szkoła zawodowa, a we Włodawie Centrum Kształcenia „Edukator”.

Ofertę szkolnictwa zawodowego we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym prezentuje tabela 1. Obrazuje ona stosunkowo duże zróżnicowanie zawodów, w obrębie których prowadzone jest szkolnictwo zawodowe. Wyraźnie widać, że charakter rolniczy obszaru oraz jego potencjał rozwojowy w zakresie turystyki ma swoje przełożenie na ofertę szkół zawodowych – co należy ocenić pozytywnie.

Tabela 1. Wykaz zawodów oferowanych przez poszczególne szkoły zawodowe Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

L.p.	Zawód	Nazwa placówki						
		Technikum w Korolówce-Osadzie	Technikum we Włodawie	Zasadnicza Szkoła Zawodowa nr 1 we Włodawie	Zasadnicza Szkoła Zawodowa Specjalna nr 2 w Włodawie	Zasadnicza Szkoła Zawodowa we Włodawie	Policealna Szkoła Zawodowa w Centrum Kształcenia Rolniczego w Korolówce-Osadzie	Centrum Kształcenia „Edukator”
1.	technik mechanizacji rolnictwa	X						
2.	technik agrobiznesu	X						
3.	technik żywienia i usług gastronomicznych	X	X					
4.	technik turystyki wiejskiej	X					X	
5.	technik architektury krajobrazu	X						
6.	technik pojazdów samochodowych		X					
7.	technik informatyk		X					X
8.	technik budownictwa		X					
9.	technik hotelarstwa		X					
10.	monter zabudowy i robót wykończeniowych w budownictwie			X				
11.	elektromechanik			X				
12.	kucharz			X	X	X*		
13.	cukiernik			X		X*		
14.	blacharz samochodowy			X*		X*		
15.	elektryk			X*				
16.	fryzjer			X*		X*		
17.	krawiec			X*				

18.	lakiernik			X*		X*		
19.	monter sieci, instalacji i urządzeń sanitarnych			X*				
20.	piekarz			X*		X*		
21.	sprzedawca			X*				
22.	stolarz			X*				
23.	ślusarz			X*				
24.	blacharz					X*		
25.	mechanik pojazdów samochodowych					X*		
26.	technik administracji							X
27.	technik usług kosmetycznych							X
28.	technik rachunkowości							X

*X** – kształcenie w ramach oddziałów wielozawodowych

X – zawody oferowane przez więcej niż jedną placówkę

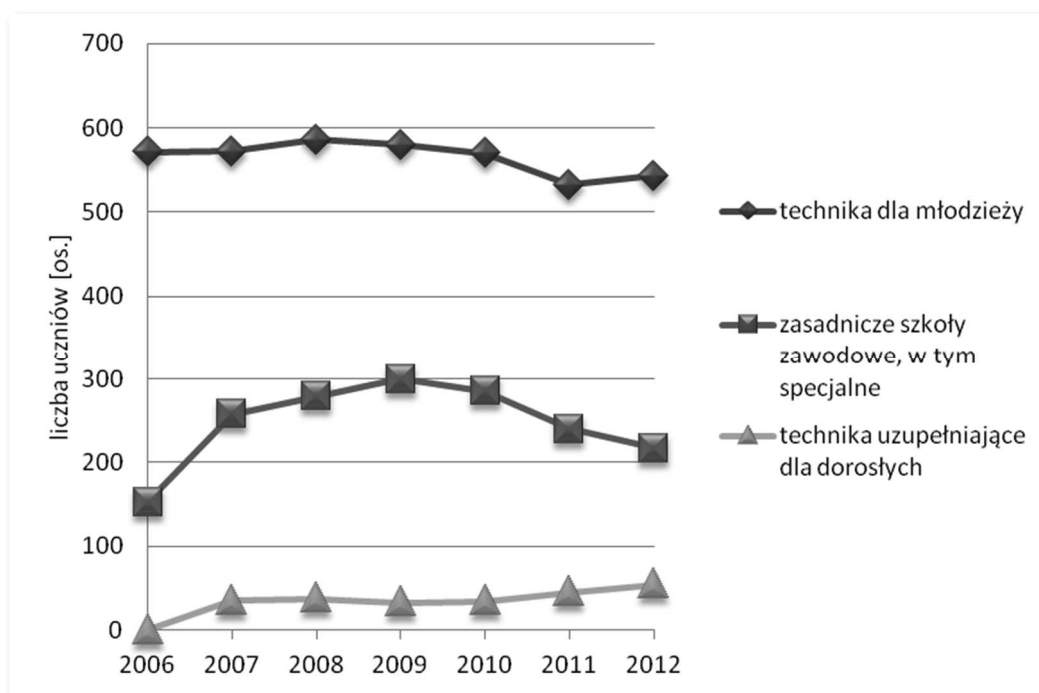
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Kuratorium Oświaty w Lublinie, Informator o szkołach ponadgimnazjalnych na rok szkolny 2013/2014

Kolejnym wnioskiem, który nasuwa się podczas analizy oferty szkolnictwa zawodowego to duża liczba zawodów, w ramach których proponuje się kształcenie (łącznie to aż 28 zawodów). Dotyczy to głównie zasadniczych szkół zawodowych, w których prowadzone są oddziały wielozawodowe. Rodzi to obawę o możliwości organizacyjne placówek w zakresie zapewnienia kształcenia praktycznego na oczekiwanym, najwyższym poziomie.

Ponadto widoczne jest powielanie oferty zawodów proponowanych przez różne szkoły – dotyczy to aż 8 zawodów, z czego aż 4 (piekarz, lakiernik, fryzjer, blacharz) to zawody nauczane wyłącznie w ramach oddziałów wielozawodowych. W obliczu niedostatecznego zainteresowania młodzieży szkolnictwem zawodowym i trudnościami w uruchomieniu oddziałów (klas) jednozawodowych taka wewnętrzna konkurencja szkół utrudnia prowadzenie efektywnego naboru, co w konsekwencji przyczynia się do podnoszenia kosztów nauczania w danym zawodzie.

Analiza liczby uczniów objętych szkolnictwem zawodowym wskazuje, że największe zmiany liczby uczniów dotyczą zasadnicze szkoły zawodowe (wykres 7). Wzrost w roku 2007 związany był z utworzeniem dodatkowej placówki. Z kolei od 2009 roku wyraźna jest już tendencja spadkowa. Pozytywnym zjawiskiem jest przełamanie w 2011 roku tendencji spadkowej w liczbie uczniów techników oraz rosnąca liczba słuchaczy techników uzupełniających dla dorosłych.

Wykres 7. Zmiany w liczbie uczniów szkół zawodowych Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Na badanym obszarze brak jest szkół wyższych czy ich filii/oddziałów. Dostęp do szkolnictwa wyższego zapewniają więc głównie najbliższe ośrodki takie jak Lublin, Chełm czy też Biała Podlaska.

Ważnym zagadnieniem z punktu widzenia wdrażania idei kształcenia ustawicznego jest dostęp do oferty szkoleniowej. Na badanym obszarze funkcjonuje 11 podmiotów zgłoszonych w Rejestrze Instytucji Szkoleniowych (Rejestr Instytucji Szkoleniowych, 2014). Zakres proponowanych przez nie szkoleń jest stosunkowo zróżnicowany, jednakże liczebnie przeważają kursy związane z uprawnieniami komunikacyjnymi oraz związane z aktywizacją na rynku pracy. Zatem w zakresie szkoleń specjalistycznych oraz szkoleń wąsko profilowanych ofertę szkoleniową uzupełniają instytucje spoza Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Włodawski Obszar Funkcjonalny charakteryzuje się bardzo dobrą dostępnością do obiektów sportowych, które w większości są związane ze szkołami. W wielu gminach (Hanna, miasto Włodawa, Hańsk, Ruda-Huta i Wola Uhruska) znajdują się kompleksy boisk „Orlik”, które znacząco urozmaiciły sportową ofertę tych gmin. Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji we Włodawie zapewnia takie atrakcje sportowe, jak pływalnia, stadion miejski, korty tenisowe, hala sportowa i hala tenisowa. W gminie Stary Brus potrzeby ludności dotyczące sportu i rekreacji zaspokajają Centrum Kultury, Sportu i Rekreacji w Starym Brusie. Wiele obiektów sportowych znajduje się w gminie Wola Uhruska. W Gminnym Ośrodku Sportu i Rekreacji znajduje się hala sportowa, a przy szkole podstawowej w Woli Uhruskiej – kompleks sportowo-rekreacyjny. W ramach kompleksu można skorzystać z boisk trawiastych do piłki nożnej, siatkówki, biegni,

siłowni zewnętrznej i placu zabaw. Przy szkole jest również budowana sala gimnastyczna, a przy ulicy Sportowej powstaje hala sportowa z fitness i siłownią. W gminie Urszulin znajduje się boisko sportowe w Urszulinie, kort tenisowy w Zajeździe Drob oraz boisko w ośrodku wypoczynkowym w Grabniaku nad Jeziorem Rotcze.

Ochrona zdrowia

Ochrona zdrowia to jedna z najpotrzebniejszych usług społecznych, koniecznych dla dobrego funkcjonowania społeczeństwa. Dostęp do lekarzy specjalistów na obszarze Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego zapewnia Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej we Włodawie. Szpital posiada 7 oddziałów (ratunkowy, chirurgii ogólnej, ginekologiczno-położniczy, dziecięcy, noworodków i wcześniaków, geriatryczny i internistyczny) oraz 12 poradni specjalistycznych. W 2011 roku zakończono rozbudowę Szpitalnego Oddziału Ratunkowego oraz budowę lądowiska dla helikopterów, dzięki czemu szpital został dostosowany do wymogów Rozporządzenia Ministra Zdrowia, co zapewniło zarówno mieszkańcom, jak i przebywającym tu turystom profesjonalną opiekę medyczną. Szpital w 2012 roku zapewniał 258 łóżek. Mieszkańcy Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego korzystają również z porad lekarzy w Chełmie i Lublinie, które to miasta są położone w najbliższej odległości.

Diagnostyką i leczeniem chorób płuc i gruźlicy zajmuje się na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Adampolu. Do 1997 roku obiekt ten pełnił rolę sanatorium przeciwgruźliczego, obecnie jest to jednospecialistyczny szpital, który z roku na rok przyjmuje coraz więcej pacjentów. Szpital w Adampolu jest jednym z dwóch tego typu obiektów na Lubelszczyźnie (drugi znajduje się w Poniatowej). Budynek szpitala jest usytuowany wśród terenów zielonych i lasu, które sprzyjają leczeniu i regeneracji.

Największą dostępność do przychodni i ośrodków zdrowia obserwuje się w mieście Włodawa. Znajduje się tutaj 1 publiczny ośrodek zdrowia oraz poradnia lekarza rodzinnego, a także 3 niepubliczne przychodnie. Gmina Urszulin posiada dwie placówki ochrony zdrowia. Pozostałe gminy zapewniają usługi ochrony zdrowia dzięki przychodniom, które się w nich znajdują (po jednej w każdej gminie). Wyjątkiem jest gmina Włodawa, która nie posiada na swoim terenie ośrodka zdrowia, jej mieszkańcy korzystają z usług placówek, zlokalizowanych w mieście Włodawa. Ponadto w gminie Włodawa, w Różance zlokalizowany jest Dom Pomocy Społecznej „Senior”, który specjalizuje się w pomocy osobom starszym i przewlekle chorym. Równomierne rozmieszczenie placówek medycznych na obszarze WOF prezentuje poniższa mapa.

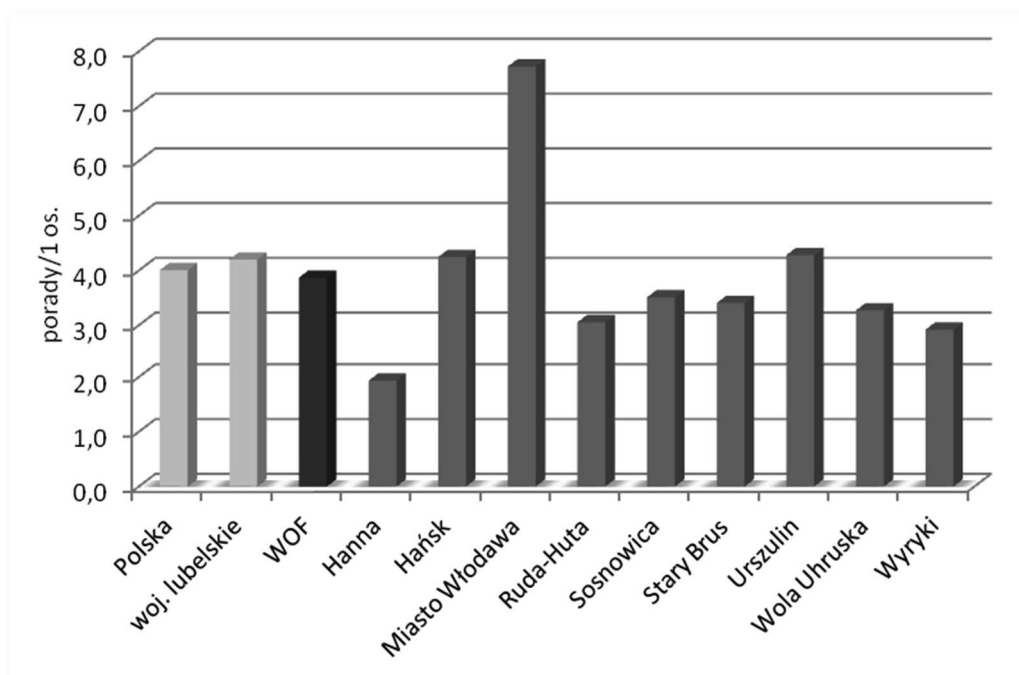
Ryc. 6. Rozmieszczenie szpitali i ośrodków zdrowia we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym

Źródło: opracowanie własne

Następstwem liczby placówek medycznych w poszczególnych gminach jest liczba udzielonych porad lekarskich. Wskaźnik liczby porad lekarskich na jednego mieszkańca w gminach Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w porównaniu do kraju i województwa wypada korzystnie. Najwięcej porad lekarskich udzielanych jest w Mieście Włodawa, co jest związane z największą liczbą placówek medycznych, a także z faktem, iż w mieście powiatowym, jakim jest Włodawa, z opieki medycznej i porad lekarzy specjalistów korzystają również mieszkańcy gmin wiejskich Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Najmniej porad lekarskich w przeliczeniu na jednego mieszkańca udzielono w gminie Hanna. Zarówno liczba placówek medycznych, jak i udzielonych porad wskazują na dobrą dostępność do służby zdrowia we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym oraz na dobrą jakość świadczonych usług.

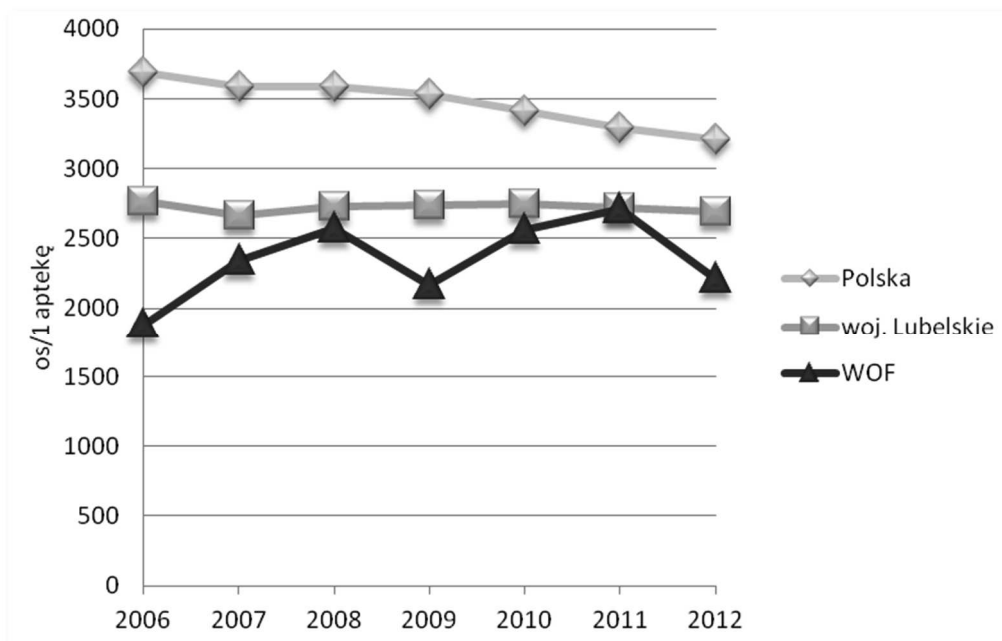
Wykres 8. Liczba porad lekarskich na jednego mieszkańca w gminach WOF w 2012 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Dostępność do infrastruktury zdrowotnej obrazuje również liczba ludności na jedną aptekę ogólnodostępną. Im mniejsza liczba ludności na jedną aptekę tym sytuacja jest korzystniejsza. Wskaźnik ten ulegał dynamicznym zmianom na przestrzeni ostatnich 7 lat we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym. W 2006 roku wynosił 1673 osoby na jedną aptekę, natomiast w 2012 – 1969 osób na 1 aptekę. Najmniejszy wskaźnik zaobserwowano w gminie Sosnowica w 2012 roku, natomiast największy w gminie Ruda-Huta. Gminy Hanna i Wiryki nie posiadają aptek. W porównaniu do średniej dla kraju i województwa lubelskiego Włodawski Obszar Funkcjonalny dobrze się prezentuje pod względem analizowanego wskaźnika.

Wykres 9. Liczba ludności na 1 aptekę ogólnodostępną we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

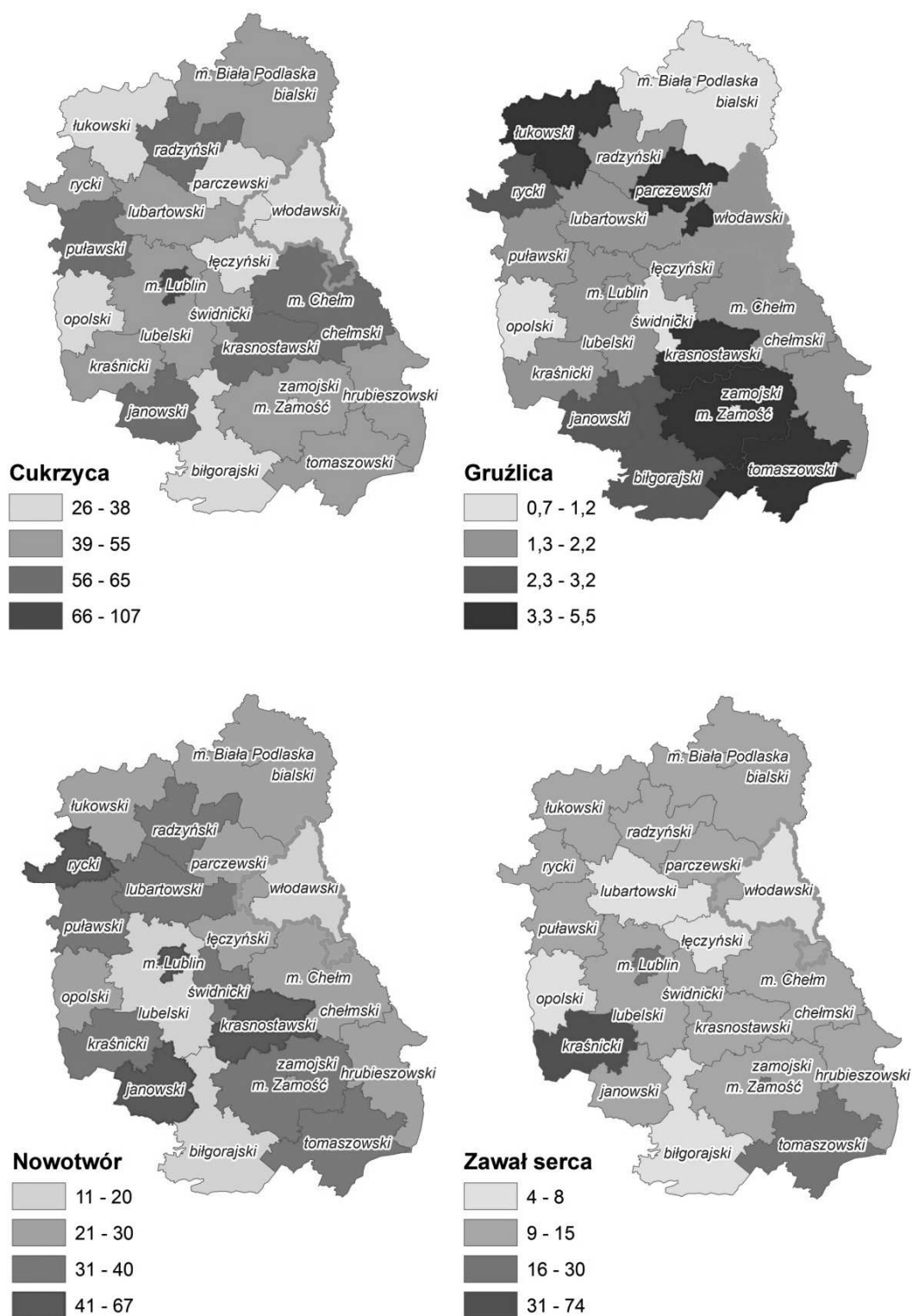
Jak zobrazowano na rycinie 7, powiat włodawski przedstawia się bardzo korzystnie na tle powiatów województwa lubelskiego pod względem wskaźnika zachorowalności na wybrane choroby tj. cukrzycę, gruźlicę, nowotwór i zawał serca na 10 tys. mieszkańców w 2011 roku. W prawie wszystkich przypadkach wskaźnik ten ma najniższą wartość, co świadczy o dobrym stanie zdrowia ludności zamieszkującej ten obszar.

Dokumenty krajowe i regionalne wskazują na ukierunkowanie działań do 2020 roku na 5 grup chorób stanowiących główne przyczyny niezdolności do pracy i umieralności, są to: choroby układu krążenia, nowotworowe, układu kostno-stawowo-mięśniowego, układu oddechowego, psychiczne oraz schorzenia specyficzne dla obszaru województwa lubelskiego, którymi są choroby układu trawiennego i gruźlica.

Planując działania oprócz wymiaru związanego z zapewnieniem dostępności świadczeń zdrowotnych mieszkańcom obszaru, należy zwrócić szczególną uwagę na dostępność tych świadczeń dla turystów, ze szczególnym uwzględnieniem miasta i gminy Włodawa jako strefy głównej – centralnej obszaru.

Innym elementem rozwojowym obszaru mogą być inwestycje ukierunkowane na osoby starsze, zwłaszcza w kontekście trendów demograficznych i społecznych. Posiadane przez obszar funkcjonalny atuty, związane z klimatem, bogactwem przyrody i czystym środowiskiem, atrakcjami turystycznymi oraz niskimi cenami nieruchomości, mogą zostać wykorzystane do osiedlania się osób starszych z innych części kraju, charakteryzujących się gorszymi warunkami życia m.in. ze względu na zanieczyszczenie środowiska.

Ryc. 7. Wskaźnik zachorowalności na wybrane choroby w województwie lubelskim w 2011 roku na 10 tys. mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie Informatora Statystycznego Ochrony Zdrowia Województwa Lubelskiego za rok 2011

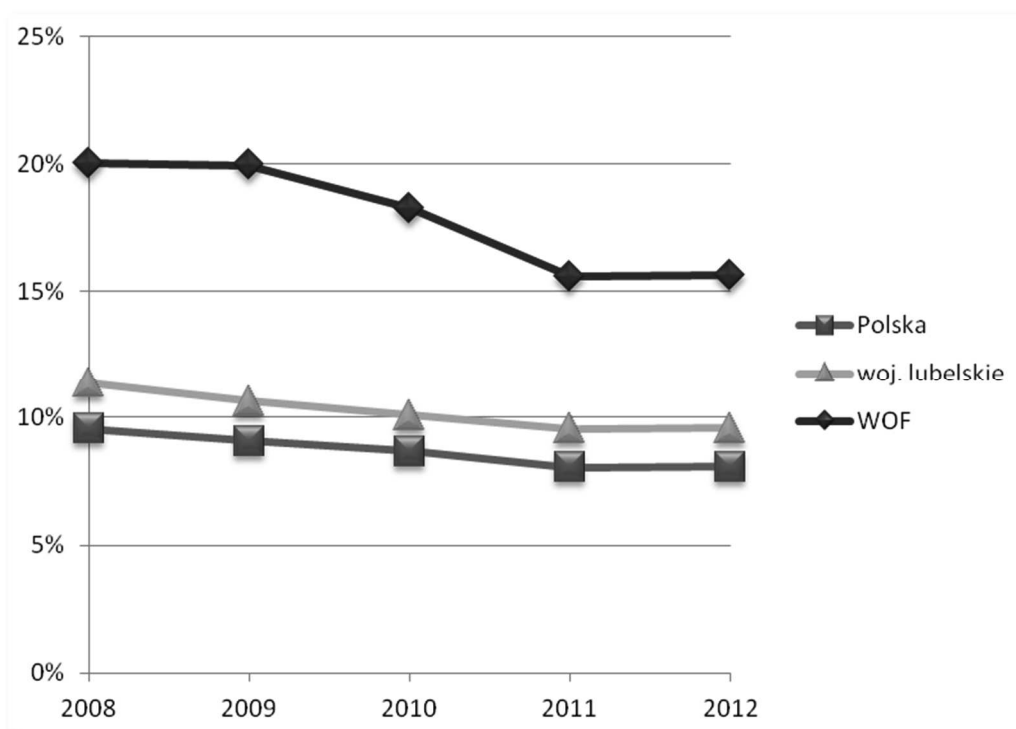
Pomoc społeczna

Stosunkowo dużą skalę problemów społecznych na obszarze Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego obrazują wskaźniki wykorzystania środowiskowej pomocy społecznej i wydatki samorządów na pomoc społeczną. Wysoki poziom bezrobocia oraz niskie dochody mieszkańców są głównymi przyczynami wykluczenia społecznego na obszarze

WOF. Jest to jeden z obszarów w województwie lubelskim o największej liczbie osób, korzystających z pomocy społecznej.

W porównaniu do województwa lubelskiego i kraju Włodawski Obszar Funkcjonalny charakteryzuje się wysokim odsetkiem osób, korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej, tj. pomocy pieniężnej i niepieniężnej, przyznawanej osobom, mającym problemy z samodzielnym funkcjonowaniem w środowisku. Jak przedstawia wykres 10, od 2008 roku odsetek tych osób zmniejszył się i w 2012 wynosił 16%, podczas gdy w województwie lubelskim znajdował się on na poziomie 10%, a w kraju – 8%.

Wykres 10. Udział ludności korzystającej ze świadczeń środowiskowej pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności

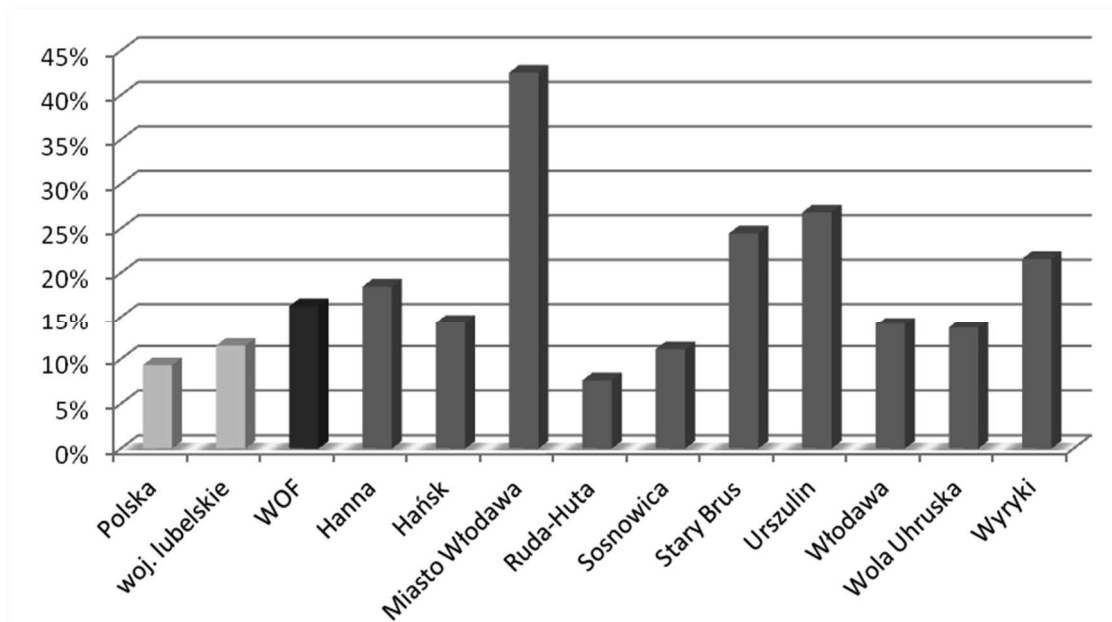

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Włodawski Obszar Funkcjonalny równie niekorzystnie wypada pod względem wydatków na pomoc społeczną (16% wydatków jednostki samorządu w 2012 roku), które znacznie przewyższają średnią dla województwa (12%) i kraju (9%). W podziale na poszczególne gminy największe wydatki poniosło miasto Włodawa. Wyższe wydatki od województwa lubelskiego zanotowano również w gminach Urszulin, Stary Brus, Wiryki, Hanna, Hańsk, Włodawa i Wola Uhruska. Taki stan rzeczy jest niekorzystny z punktu widzenia gospodarczej aktywizacji ludności, stanowi jedynie doraźne zaspokojenie potrzeb, co jest przysłowiową „rybą”, podczas gdy ludności potrzebna jest „wędką”. Mieszkańcy WOF, przyzwyczajeni do otrzymywania świadczeń socjalnych, nie podejmują prób znalezienia zatrudnienia lub założenia własnej działalności gospodarczej, co przyczyniłoby się do polepszenia ich sytuacji finansowej. W związku z tym bardzo ważne jest podejmowanie

przez samorządy działań, mających na celu zmianę postawy osób, objętych pomocą społeczną oraz pomoc mieszkańcom w znalezieniu zatrudnienia lub założeniu przedsiębiorstwa.

Wykres 11. Udział wydatków samorządów Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego na świadczenia pomocy społecznej dla osób fizycznych w wydatkach ogółem w 2012 roku

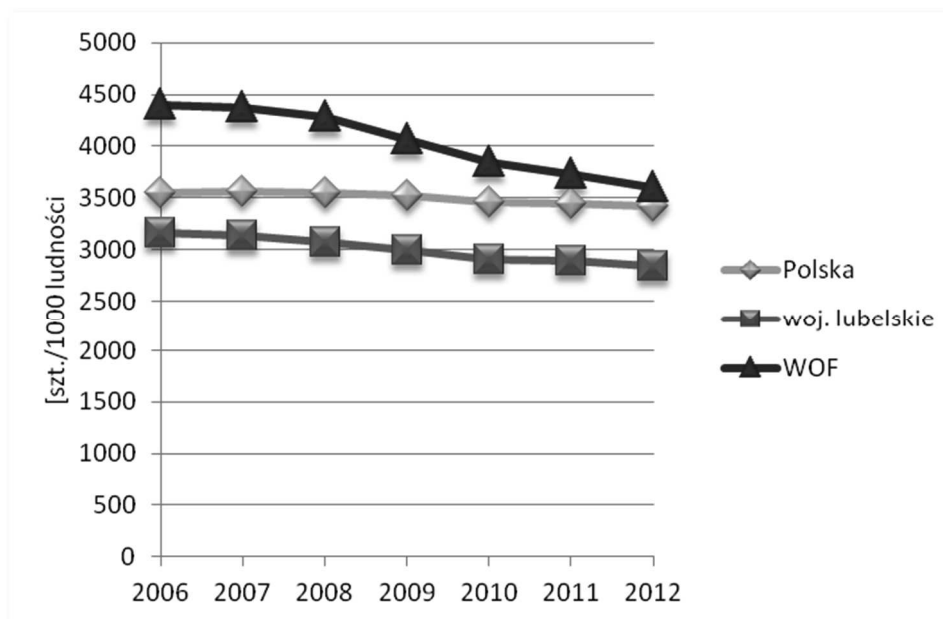
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Kultura

Potencjał kulturowy danego obszaru jest szczególnie istotny z punktu widzenia zaspokajania potrzeb wyższego rzędu, jakimi są potrzeby kulturowe. Pojawiają się one z reguły w późniejszej fazie rozwoju człowieka, a ich zaspokojenie stanowi ważny element w procesie rozwojowym i prowadzi do polepszenia się jakości życia. Człowiek realizuje swoje potrzeby kulturowe poprzez kontakt z książkami, obrazami, a także udział w działalności takich placówek jak kino, opera, teatr, filharmonia czy muzeum.

Na Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym znajdują się 22 biblioteki i liczne filie biblioteczne. Liczba ta zmniejszyła się w porównaniu do lat poprzednich o jedną filię Miejskiej Biblioteki Publicznej we Włodawie. Najwięcej, aż pięć bibliotek, znajduje się w gminie Włodawa, natomiast po jednej bibliotece posiadają gminy Hanna, Hańsk i Wola Uhruska. Niepokojący jest fakt, iż od 2006 roku maleje wielkość księgozbioru w bibliotekach Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Pomimo tego, jego dostępność przedstawia się korzystnie w przeliczeniu na 1000 mieszkańców i w porównaniu do województwa i kraju, co obrazuje wykres 12. Niewielki spadek jest również zauważalny jeśli chodzi o wypożyczenia księgozbioru na zewnątrz. Taka tendencja może być jednak związana z niżem demograficznym i malejącą liczbą uczniów, gdyż to oni wypożyczają najwięcej książek. Wskaźnik czytelnictwa, określony liczbą czytelników na 1000 ludności, dla Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego jest niższy niż średnia wojewódzka i krajowa.

Wykres 12. Wielkość księgozbioru bibliotek Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego na 1000 ludności

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Wartości wskaźników na 2012 rok, które są obecnie najbardziej aktualne w statystyce GUS, prawdopodobnie zmieniają się w kolejnych latach w związku z modernizacją i unowocześnieniem Miejskiej Biblioteki Publicznej we Włodawie, która w 2013 roku zajęła pierwsze miejsce w województwie lubelskim w rankingu Instytutu Książki i dziennika Rzeczpospolita. Biblioteka została zmodernizowana dzięki środkom unijnym. Włodawska biblioteka obecnie działa bardzo prężnie, nie tylko na polu bibliotecznym, ale organizowane są tu również różnorodne wystawy artystyczne. W bibliotece, oprócz czytania i wypożyczania książek, można skorzystać z Internetu, posłuchać muzyki i obejrzeć film. Tak nowoczesna placówka może z powodzeniem konkurować z innymi bibliotekami, zlokalizowanymi w większych miastach województwa lubelskiego i kraju, co na pewno przyczyni się do polepszenia czytelnictwa na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego.

We Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym działa 5 ośrodków kultury, które znajdują się w mieście Włodawa oraz gminach Sosnowica, Hanna, Hańsk i Ruda-Huta. Ośrodek kultury to podstawowa placówka kulturalna, do której dostęp powinien mieć każdy mieszkaniec gminy. Tam dzieci i młodzież, szczególnie z gmin wiejskich, po raz pierwszy stykają się z kulturą poprzez uczestnictwo w różnorodnych warsztatach artystycznych i konkursach muzycznych.

Włodawski Obszar Funkcjonalny charakteryzuje się dużą ilością organizowanych imprez kulturalnych. Pod tym względem na prowadzenie wybija się gmina Hańsk (131 wydarzeń). Jednak pod względem liczby uczestników na pierwszym miejscu w 2012 roku było miasto Włodawa. Najbardziej znaną imprezą, organizowaną we Włodawie jest Festiwal Trzech Kultur, promujący kultury katolicką, prawosławną i żydowską oraz

przybliżający problematykę wielokulturowości i wielowyznaniowości. Innym interesującym wydarzeniem jest Międzynarodowe Poleskie Lato z Folklorem pod flagą CIOFF¹⁷. Jest to spotkanie i koncerty zespołów tańca ludowego z całego świata.

Włodawski Obszar Funkcjonalny korzystnie prezentuje się również pod względem liczby zespołów artystycznych, których w 2012 roku, zgodnie z BDL było tu 37. Najwięcej, bo 16 zespołów funkcjonowało w mieście Włodawa. Ponadto na tym obszarze istnieje 13 kół/klubów. Najwięcej członków posiadają dwa kluby we Włodawie. We Włodawie działa również Stowarzyszenie Twórców Kultury Nadbużańskiej im. Janusza Kalinowskiego. Stowarzyszenie gromadzi artystów słowa, malarstwa, rzeźby i rękodzieła.

Na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego istnieje wiele ośrodków twórczości ludowej. Praktykowane tutaj jest tkactwo, garncarstwo, plecionkarstwo i koronkarstwo w gminie Hanna oraz wikliniarstwo, hafciarstwo, szydełkowanie, malarstwo i pisarstwo w gminie Urszulin.

3.3. Sfera infrastrukturalna

Dostępność komunikacyjna – infrastruktura drogowo - kolejowa

Włodawski Obszar Funkcjonalny jest stosunkowo dobrze skomunikowany wewnętrznie. Obszar pocięty jest siecią dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych, ponadto przebiega tu jedna droga krajowa. Jednak na tle całego województwa lubelskiego obszar ten pod względem gęstości sieci drogowej nie prezentuje się najlepiej, jest jednym z obszarów w województwie o najrzadszej sieci drogowej (ryc. 8).

¹⁷ Międzynarodowa Rada Stowarzyszeń Folklorystycznych, Festiwalu i Sztuki Ludowej

Ryc. 8. Gęstość sieci drogowej w województwie lubelskim

Źródło: opracowanie własne

Kluczowy dla rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego jest rozwój infrastruktury drogowej. Zewnętrzny układ infrastruktury drogowej stanowi sieć dróg krajowych i wojewódzkich, do których należy zaliczyć:

- ✓ **drogi krajowe** o łącznej długości 38,6 km, stanowiące 3% wszystkich dróg publicznych obszaru:
 - nr 63 – przebiega przez województwa: warmińsko-mazurskie, podlaskie, mazowieckie i lubelskie (północna granica Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego). Łączy miejscowość Perły, gdzie ma powstać przejście graniczne Perły-Kryłowo z Rosją z przejściem granicznym Sławatycze-Domaczewo z Białorusią.
 - nr 82 – leży na obszarze województwa lubelskiego. Przebiega przez powiat grodzki Lublin oraz powiaty ziemskie: lubelski, łęczyński i włodawski. Trasa ta łączy Lublin z Włodawą i planowanym przejściem granicznym z Białorusią. Trasa przebiega przez Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie i na obrzeżach Poleskiego Parku Narodowego. Stanowi dogodne połączenie z lotniskiem „Lublin” w Świdniku.

✓ **drogi wojewódzkie** w Planie Rozwoju Sieci Dróg Wojewódzkich Województwa Lubelskiego na lata 2012-2020 zostały podzielone na drogi:

(1) o szczególnym znaczeniu dla obsługi ruchu drogowego:

- 812 – Biała Podlaska – Wisznice – Włodawa – Chełm – Rejowiec - Krasnystaw (GP)¹⁸,
- 816 – Terespol – Kodeń – Sławatycze – Włodawa – Dorohusk – Horodło - Zosin (G),
- 820 – Sosnowica Dwór - Łęczna (G),

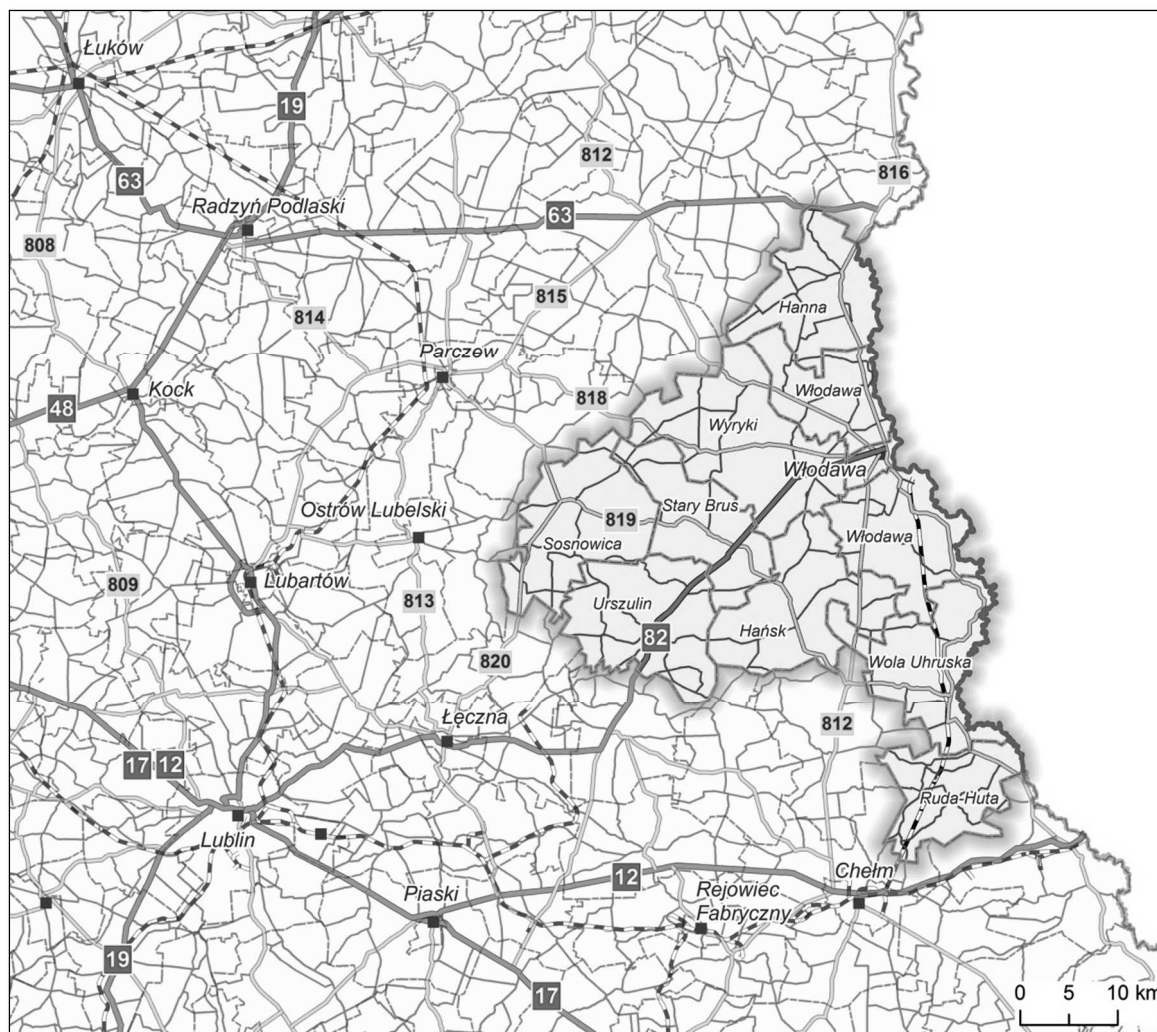
(2) ze względu na ważną funkcję w ruchu turystycznym:

- 816 – Terespol – Kodeń – Sławatycze – Włodawa – Dorohusk – Horodło - Zosin (G),
- 820 – Sosnowica Dwór - Łęczna (G),

(3) pozostałe:

- 818 – Przewłoka - Wyryki - Adampol (G),
- 819 – Parczew - Kołacze - Wola Uhruska (Z).

¹⁸ Klasy techniczne dróg wojewódzkich: (GP) drogi główne ruchu przyspieszonego, (G) drogi główne, (Z) drogi zbiorcze

Ryc. 9. Dostępność komunikacyjna Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Źródło: opracowanie własne

Najbardziej obciążona ruchem w 2010 roku była droga nr 812 – średni SDR 3730 P/dobę (od 1 434 do 6 452 P/dobę) również na tej drodze w 2011 r. zarejestrowano najwięcej wypadków drogowych (6,7% zdarzeń na wszystkich drogach wojewódzkich), w ostatnich latach droga ta została przebudowana oraz rozbudowana, wybudowano również ścieżkę rowerową wzdłuż drogi nr 812 na odcinku Włodawa – Okuninka (J. Białe), dokonano również przebudowy drogi nr 819.

Zgodnie z Planem Rozwoju Sieci Dróg Wojewódzkich Województwa Lubelskiego na lata 2012-2020 ze względu na pełnioną funkcję w ruchu turystycznym do 2020 r. na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego planowana jest modernizacja dróg wojewódzkich nr 816 oraz 820.

Wewnętrzny układ komunikacyjny tworzą drogi powiatowe i gminne. Z uwagi, iż w bazie danych GUS nie są publikowane informacje, dotyczące infrastruktury drogowej w ujęciu gminnym jako punkt odniesienia sytuacji we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym przyjęto powiat włodawski, do którego przynależy większość gmin (wyjątek gmina Ruda-Huta – powiat chełmski oraz gmina Sosnowica – powiat parczewski).

W latach 2006-2012 łączna długość dróg gminnych o twardej nawierzchni zwiększyła się z 64,2 km do 102,2 km, podobnie powiatowe z 275 km do 281,9 km. Nieznacznie zmniejszyła się długość dróg o nawierzchni gruntowej z 378,1 km do 361,4 km i powiatowych z 112 km do 93,9 km. Parametry techniczne i użytkowe większości dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych nie odpowiadają standardom. Wiele odcinków dróg nie posiada dostatecznej nośności, która jest niezwykle ważnym parametrem przy obecnym wzroście przewozu towarów transportem kołowym. Postępująca degradacja dróg, spowodowana m.in. zwiększonym ruchem pojazdów samochodowych w obszarze przygranicznym, wymaga przeprowadzenia na większości dróg dużego zakresu remontów bieżących, poprawy stanu poboczy i odwodnienia.

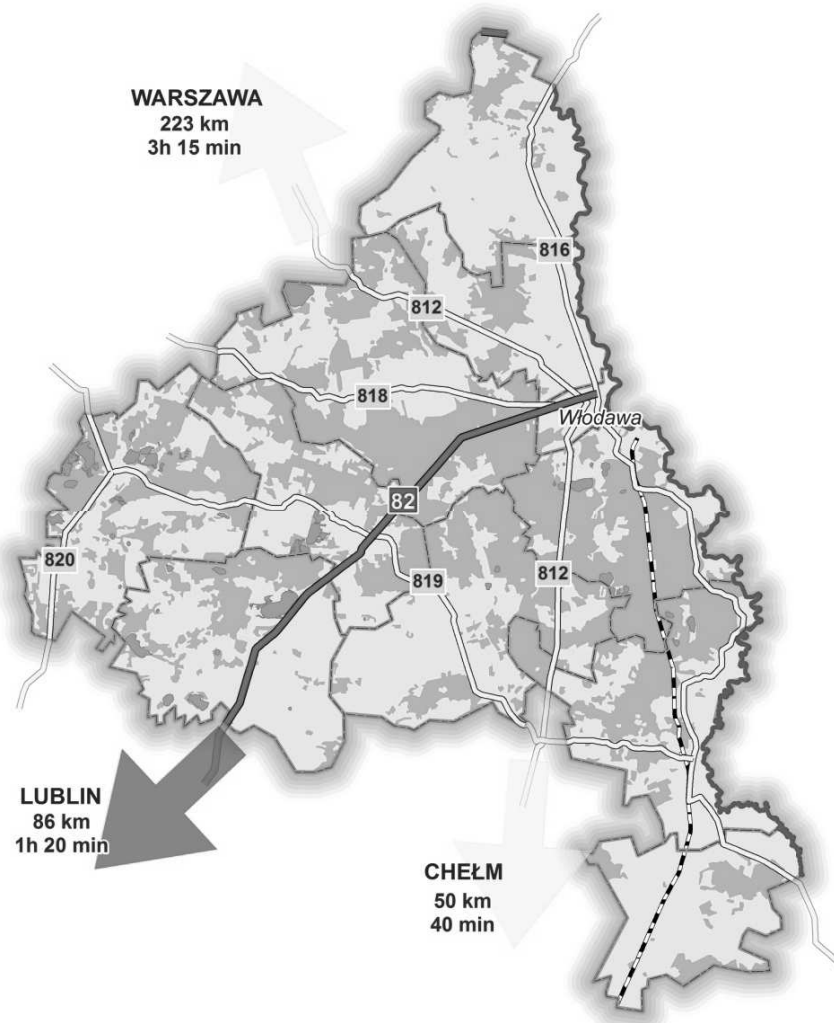
W mieście Włodawa funkcjonuje dworzec autobusowy. Transport zapewniają zarówno PKS Włodawa Sp. z o.o., przedsiębiorstwo wchodzące w skład grupy kapitałowej Lubelskie Dorce S.A., jak i inne przedsiębiorstwa prywatne. Dostępne są następujące połączenia komunikacyjne: z Lublinem, Chełmem, Warszawą, Białą Podlaską, Zamościem, Parczewem, Radzyniem Podlaskim, Międzyrzecem Podlaskim, Siedlcami i wieloma innymi miejscowościami.

Tabela 2. Dostępność komunikacyjna miasta Włodawa

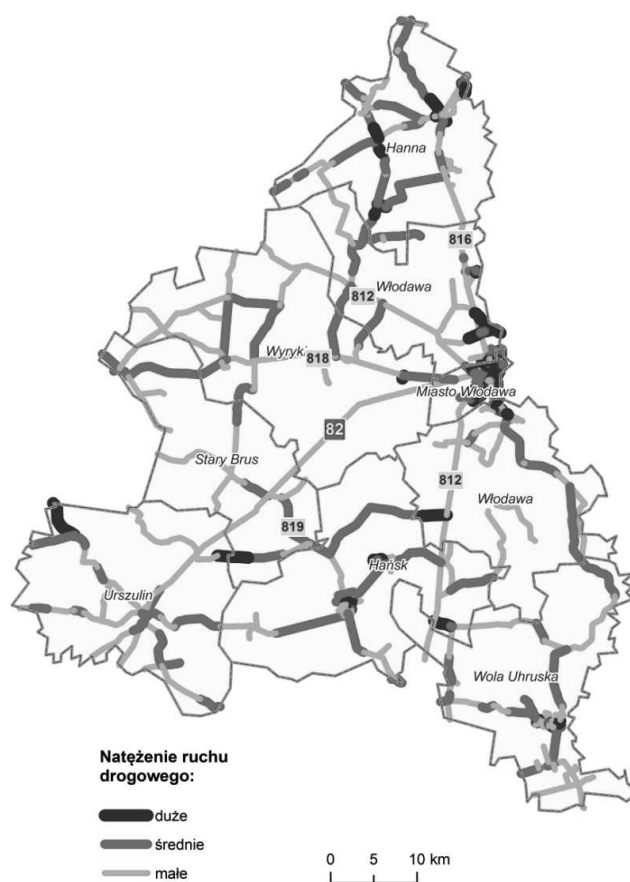
Lokalizacja	Nr drogi	Odległość (km)	Czas dojazdu
Port Lotniczy „Lublin” (Świdnik)	DK 82	88	1 h 25 min
Lublin (dworzec autobusowy, bus, kolejowy)	DK 82 DK 82, E373	86 97,3	1h 20 min
Biała Podlaska (dworzec autobusowy, BUS, kolejowy)	DW 812	75,8	1 h 5 min
Parczew (dworzec autobusowy, bus, kolejowy)	DW 818	50,2	45 min
Chełm (dworzec autobusowy, bus, kolejowy)	DW 812	50	40 min

Źródło: opracowanie własne

Ryc. 10. Główne kierunki wyjazdowe z Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie maps.google.pl

Ryc. 11. Natężenie ruchu drogowego w powiecie włodawskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie Esri – World Traffic Service

Na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego praktycznie brak jest infrastruktury kolejowej. Infrastrukturę stanowi jedynie linia kolejowa 81 – jednotorowa, niezelektryfikowana linia kolejowa łącząca stację Chełm ze stacją Włodawa, która po dwuletnim okresie w 2013 r. przestała funkcjonować. Po przeprowadzeniu modernizacji oraz uzbrojeniu w infrastrukturę turystyczną linia ta mogłaby być wykorzystywana sezonowo do celów turystycznych.

● przejścia graniczne
 ▲ przystanki osobowe
 ■ stacje kolejowe

0 5 10 km

Linia nr 81 jest jedną z najbardziej malowniczych dróg żelaznych na Lubelszczyźnie. Trasa biegnie przez obszary o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych (Chełmskie Torfowiska Węglanowe, Lasy Sobiborskie, dolina Bugu), jest to 45-kilometrowy szlak żelazny, który przebiega przez rezerwat biosfery, rezerwat przyrody, 2 parki krajobrazowe, 2 obszary chronionego krajobrazu, 4 ostoje sieci Natura 2000. Zachowało się także kilka związanych z linią kolejową oryginalnych zabytków jak drewniane dworce w Rudzie Opalin i Woli Uhruskiej oraz murowana wieża ciśnień (stacja Uhrusk)¹⁹. W 2013 r. PKP S.A. przeprowadziło postępowania dotyczące sprzedaży dworców kolejowych. Nabywcą zabytkowego dworca w Uhrusku został samorząd gminny Wola Uhruska. Na przejęcie nieczynnego dworca w Rudzie Opalin zgodziła się również gmina Ruda-Huta. Ponadto istniejąca infrastruktura kolejowa tj. stacja przeładunkowa

¹⁹ http://www.ekolublin.pl/Lubelski_Serwis_Ekologiczny/art.1336/Znikna_pociagi_do_Wlodawy

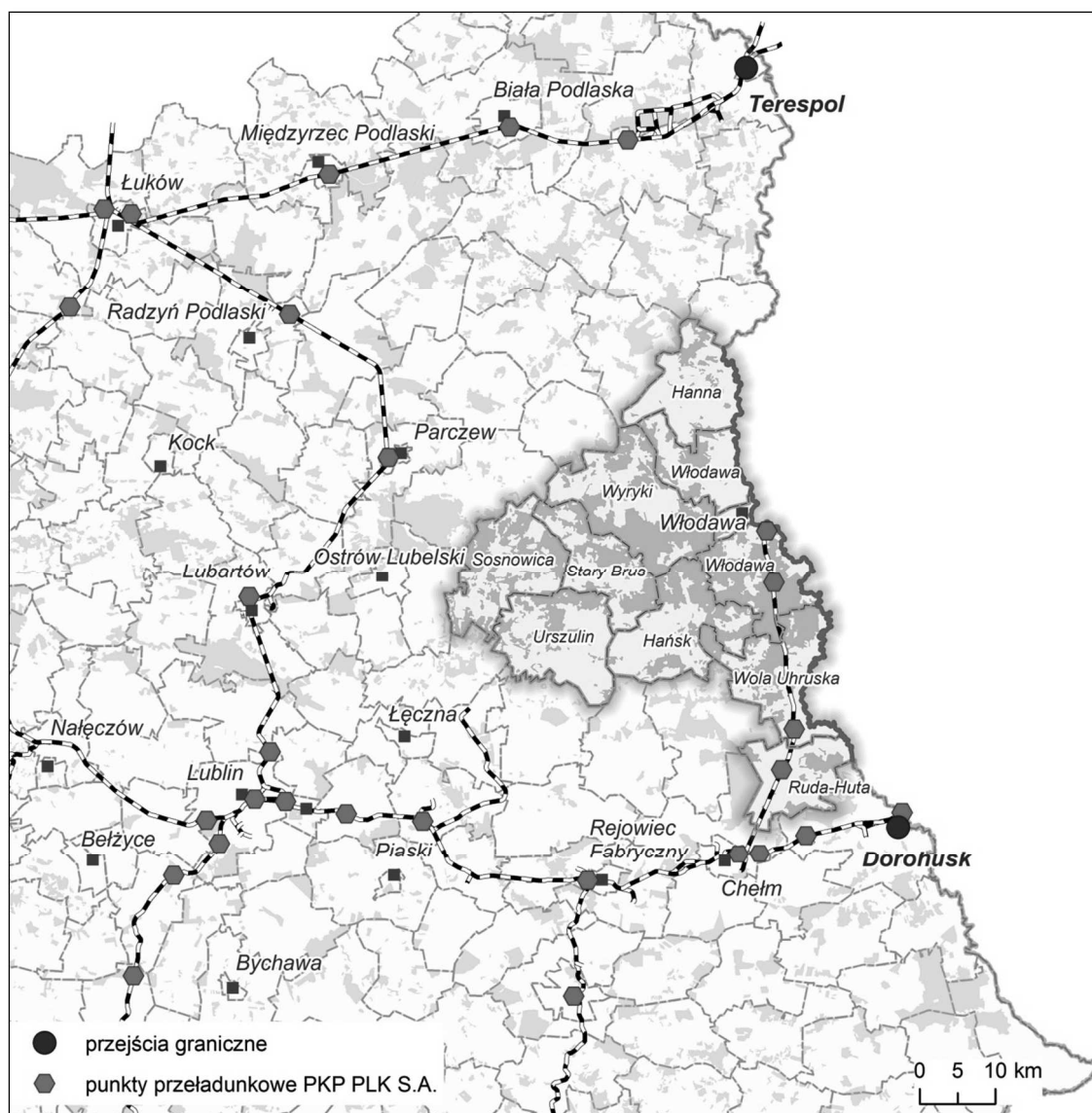
w postaci ramp i placów przeładunkowych jest dodatkowym atutem dla rozwoju działalności logistycznej. Taka infrastruktura znajduje się m.in. we Włodawie.

Dodatkowo w przyszłości do rozwoju, zarówno funkcji turystycznej obszaru, jak i funkcji wspomagających przyczyniłyby się inwestycje związane z budową mostu granicznego przez rzekę Bug we Włodawie, połączone z budową toru szerokiego o prześwicie 1520 mm, równoległego do istniejącego toru normalnotorowego o rozstawie 1435 mm oraz budowa terminalu przeładunkowego. Wymienione inwestycje pociągają za sobą konieczność modernizacji kolejowych urządzeń energetycznych, których stan nie spełnia aktualnie obowiązujących wymogów.

W przypadku prowadzenia w przyszłości na linii 81 przewozów pasażerskich na wszystkich stacjach i przystankach osobowych, na których będą zatrzymywały się pociągi, niezbędna będzie wymiana urządzeń zasilających, wymiana słupów i opraw oświetleniowych oraz modernizacja lub remont instalacji w budynkach.

Obecnie linia kolejowa Chełm-Włodawa wykorzystywana jest wyłącznie przez pociągi towarowe (stacja kolejowa we Włodawie). W 2009 r. za jej pośrednictwem wywożone było drewno z trzech nadleśnictw: Chełm (składnica Ruda Opalin), Sobibór oraz Włodawa. Z Nadleśnictwa Sobibór PKP Cargo wywoziło nawet 40 tys. m³ drewna rocznie. Za pośrednictwem przewoźnika kolejowego trafiało ono m.in. do Kwidzyna i Świecia (zakłady celulozowe) i Elektrowni Połaniec. W 2013 r. usługi dostępu do urządzeń związanych z obsługą pociągów towarowych odnotowano na stacjach technicznie zamkniętych tj. Włodawa, Sobibór, Ruda Opalin²⁰.

²⁰ Informacja PKP Polskie Linie Kolejowe S.A. Zakład Linii Kolejowych w Lublinie, 27.01.2014r.

Ryc. 13. Infrastruktura ładunkowa we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PKP PLK S.A.

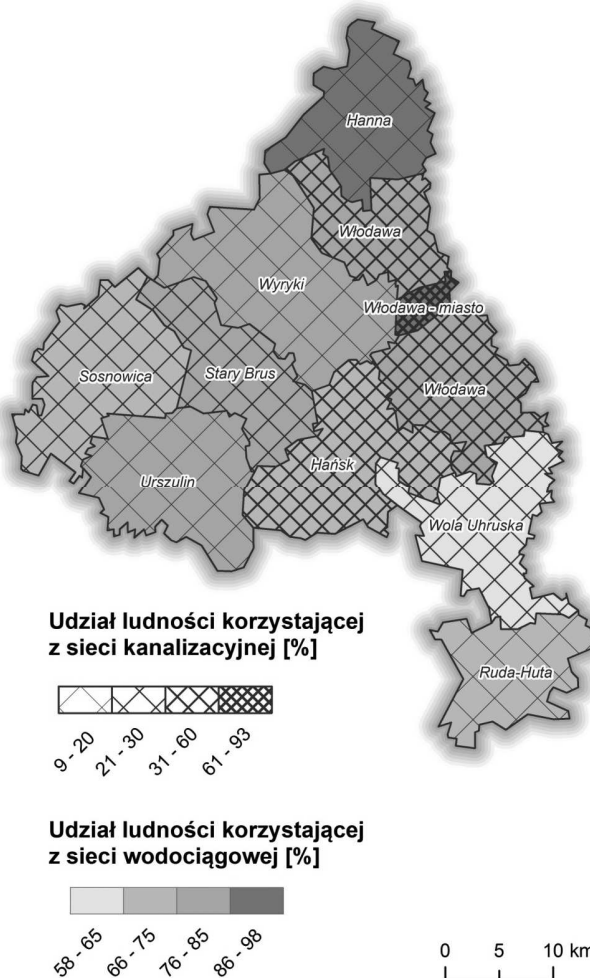
Istnieje również samorządowy plan odtworzenia dawnego połączenia Chelm – Brześć przez Włodawę i wykorzystania go w przewozach międzynarodowych, w tym celu proponowana jest odbudowa toru szerokiego oraz mostu kolejowego na granicy Białorusi i Polski w Orchówku.

Infrastruktura wodno-kanalizacyjna

Na przestrzeni lat 2006-2012 odsetek ludności Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, korzystającej z sieci wodociągowej nieznacznie wzrósł z 83,14% na 84,49% (wskaźnik dynamiki 1,06%). W wyniku działań inwestycyjnych samorządów zwiększyła się również dostępność do sieci kanalizacyjnej z 47,88% ogółu ludności w 2006 r. do 50,33 % w 2012 r. (wskaźnik dynamiki 4,63%).

Najwięcej ludności korzystającej z infrastruktury kanalizacyjnej jest w mieście Włodawa, natomiast najmniej w gminach wiejskich Wyryki, Hanna, Urszulin i Ruda-Huta. Udział ludności, korzystającej z wodociągu jest zdecydowanie większy.

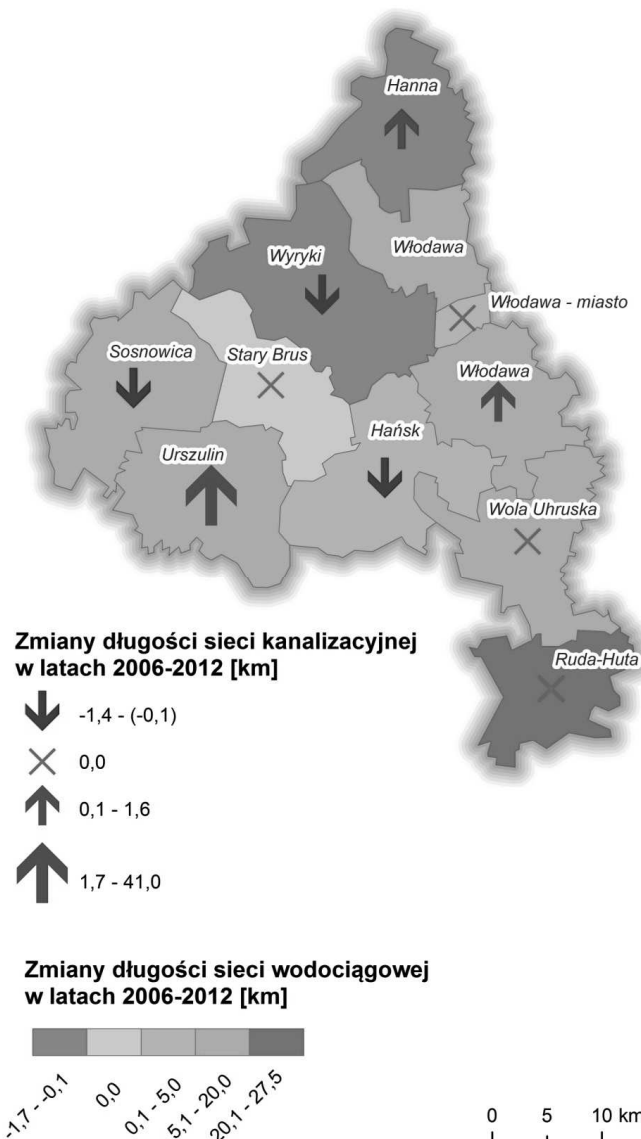
Ryc. 14. Stopień wyposażenia obszaru funkcjonalnego w infrastrukturę wodno-kanalizacyjną 2012 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

W trzech gminach obszaru funkcjonalnego (Włodawa, Hanna i Urszulin) nastąpił wzrost długości infrastruktury kanalizacyjnej, natomiast w gminach Sosnowica, Wyryki i Hańsk długość infrastruktury zmalała. W pozostałych gminach stan infrastruktury kanalizacyjnej nie zmienił się. Lepsza sytuacja ma miejsce jeśli chodzi o infrastrukturę wodociągową, w ośmiu gminach od 2006 roku jej długość wzrosła. Nieznacznie zmalała tylko w gminach Wyryki i Hanna.

Ryc. 15. Zmiany długości infrastruktury wodno-kanalizacyjnej w gminach Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

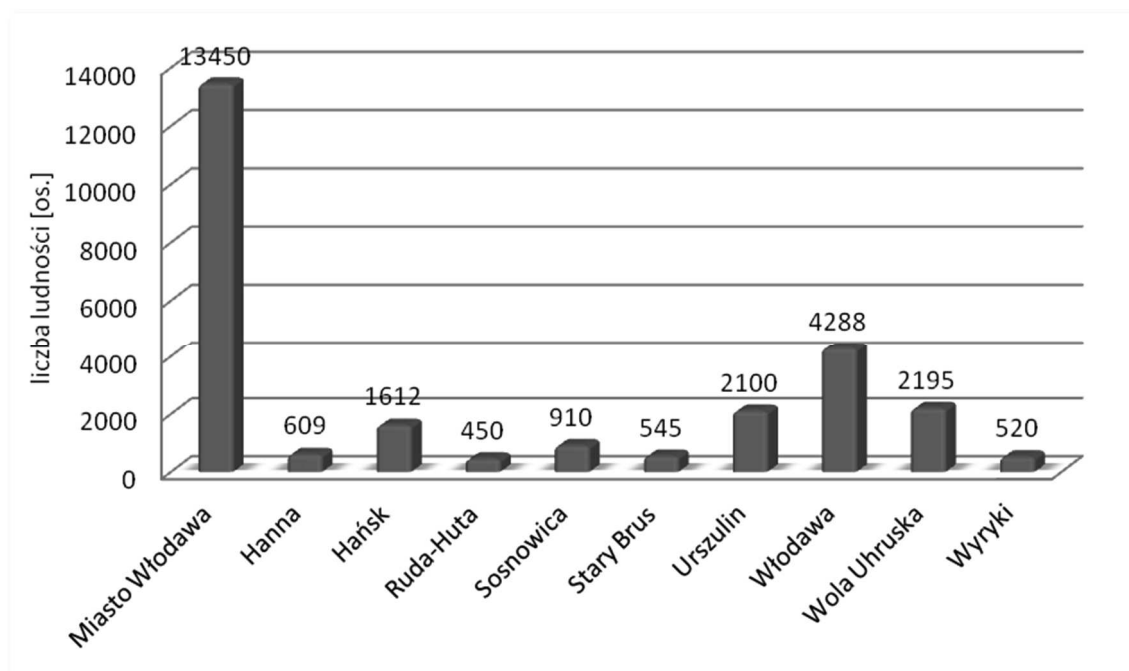

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

W omawianym obszarze łącznie funkcjonuje 20 biologicznych oczyszczalni ścieków, z czego największa jest oczyszczalnia we Włodawie (52800 RLM), z której korzystało 13450 osób (GUS, 2012).

Na terenach wiejskich najwięcej oczyszczalni (5 szt.) znajduje się w gminie Włodawa, z których korzysta 4288 osób (GUS, 2012), do takiej ilości przyczynia się dość zwarty układ osadniczy i turystyczny charakter gminy z ponadregionalnym ośrodkiem turystycznym w Okunince nad. J. Białym. Najmniej osób korzysta z oczyszczalni ścieków w gminie Ruda-Huta (450 osób) oraz Stary Brus (454 osób). Dynamika ilości osób, korzystających z oczyszczalni ścieków na przestrzeni analizowanych lat nie zmienia się za wyjątkiem gmin: Urszulin (wzrost z 720 osób w 2006 r. na 2100 w 2012), Włodawa (wzrost z 3689 osób w 2006 r. na 4288 osób w 2012 r.) oraz Wola Uhruska (wzrost z 2040 osób w 2006 r. do 2195 osób w 2012 r.).

Wykres 13. Liczba osób korzystających z oczyszczalni ścieków w poszczególnych gminach Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w 2012 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

W stosunku do średniej regionu dynamika rozbudowy sieci wodno-kanalizacyjnej w omawianych latach nadal jest niezadowalająca i kształtuje się: dla sieci wodociągowej 3% (region – 13%), dla sieci kanalizacyjnej 2% (region – 46 %).

Najbardziej rozbudowana sieć wodociągowa występuje na terenie gminy Urszulin (115,9 km), Włodawa (105 km), Hanna (104,8 km) i Ruda-Huta (102,9 km), najmniej zaś na terenie gminy Wiryki (45,9 km). Jeżeli chodzi o długość sieci kanalizacyjnej przoduje gmina Włodawa (77 km) oraz gmina Urszulin (48,5 km). Miasto Włodawa zapewnia największą dostępność infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, jest w około 99% zwodociągowane, a system kanalizacji zbiorczej posiada około 91,9% mieszkańców. Poprzez wspólną sieć przewodów wodociągowych zaopatrywany w wodę jest również przemysł i usługi.

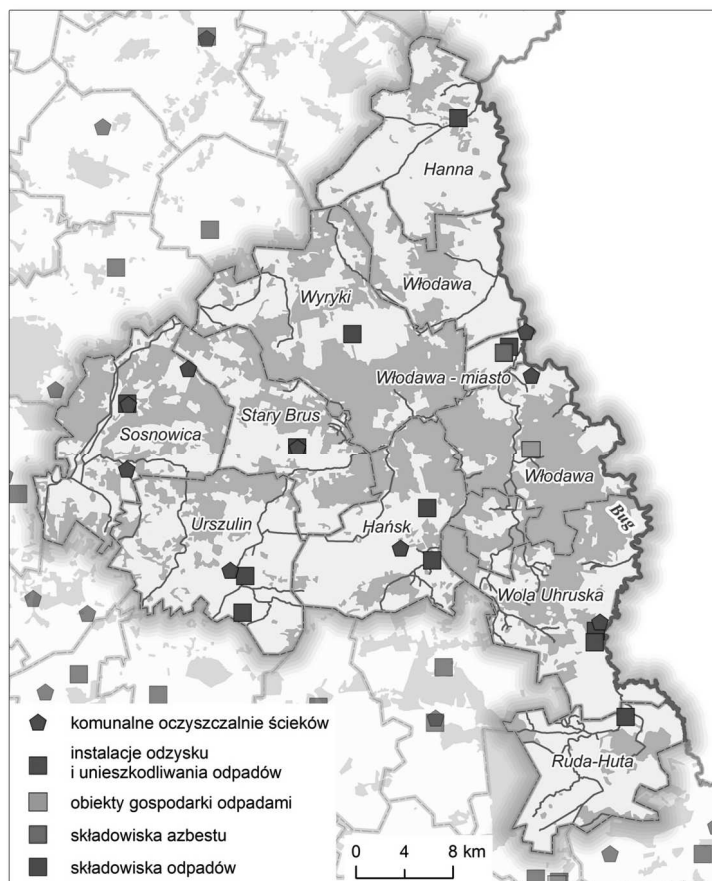
Największy przyrost infrastruktury wodociągowej nastąpił na terenie gminy Ruda-Huta (36%), Wola Uhruska (24%), Sosnowica (20%). Pod względem dynamiki rozbudowy sieci kanalizacyjnej wyróżnia się gmina Urszulin, na terenie której sieć została rozbudowana z 7,5 km w 2006r. do 48,5 km w 2012r.

Niskie wskaźniki rozbudowy sieci wodno-kanalizacyjnej na terenie obszaru wskazują na potrzebę wdrożenia kompleksowych rozwiązań w powyższym zakresie, co ma szczególne znaczenie w związku z główną funkcją turystyczną obszaru. Powstająca oraz planowana zabudowa domków letniskowych dodatkowo wymusza ze strony samorządów podjęcie działań, związanych z rozbudową sieci wodno-kanalizacyjnej.

Gospodarka odpadami

W związku z nowelizacją w 2012 r. Ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach, sektor gospodarki odpadami komunalnymi podlegał dynamicznym zmianom. Na terenie całego obszaru wprowadzony został system selektywnej zbiórki odpadów.

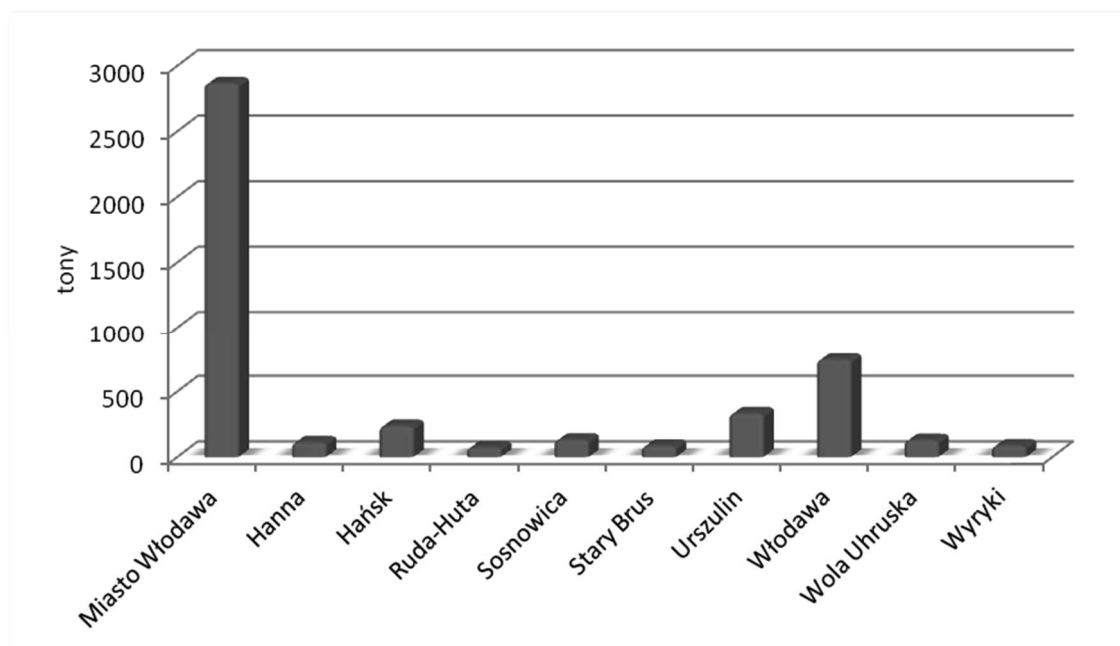
Ryc. 16. Lokalizacja infrastruktury gospodarowania odpadami we Włodawskim Obszarze Funkcyjnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie Zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego, BPP w Lublinie

Wg dostępnych danych za 2012 r. na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcyjnego zbieranych jest 4784,79 ton odpadów zmieszanych, z czego 75% pochodzi z obszaru miasta i gminy Włodawa. Przy czym obszar ten zamieszkuje ok. 20 tys. osób, a szacuje się, iż w okresie letnim liczba ludności tego rejonu nawet potraja się.

Wykres 14. Odpady komunalne zmieszane w poszczególnych gminach Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w 2012 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Od 2006 r. średnia ilość zbieranych odpadów na jednego mieszkańca zmniejszyła się z 70,3 kg na 50,9 kg. Niezmienny pozostaje wskaźnik na terenie miasta Włodawa i wynosi 136,9 kg. Jednocześnie na obszarze znacznie wzrosła ilość budynków mieszkalnych objętych zbieraniem odpadów.

Odpady z terenu miasta gromadzone były na wysypisku, położonym na terenie Miasta Włodawa, które eksploatowane było od 1975r., o powierzchni 8,34 ha i pojemność około 150 000 m³. Unieszkodliwianie odpadów bez ich utylizacji i zagęszczania powodowało szybkie wypełnianie wysypiska. Wysypisko wymagało modernizacji ze względu m.in. na lokalizację na terenie, gdzie brak jest izolacji wód podziemnych od powierzchniowych, co powodowało duże zagrożenie wód podziemnych zwłaszcza, że w odległości 1,5 km od wysypiska znajduje się komunalne ujęcie wody dla miasta. Odległość od wód powierzchniowych (rzeka Włodawka) wynosi około 1 km, a od najbliższych zabudowań 1,5 km²¹. W celu poprawienia poziomu ochrony środowiska naturalnego zrealizowany został projekt „Modernizacja i rozbudowa składowiska odpadów komunalnych we Włodawie w celu utworzenia Zakładu Zagospodarowania Odpadów” w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013. W partnerstwie z innymi gminami powstał Międzygminny Związek Celowy z siedzibą we Włodawie, którego celem było zorganizowanie Zakładu Zagospodarowania Odpadów we Włodawie na bazie funkcjonującego składowiska odpadów we Włodawie. W ramach realizacji projektu o wartości 13 774 091,78 zł wybudowano kompostownię, zmodernizowano składowisko oraz wybudowano sortownię.

Włodawski Obszar Funkcjonalny należy do dwóch regionów gospodarowania odpadami komunalnymi: Region Centralny-Wschodni i Region Chełm. Na terenie obszaru występuje jedna Regionalna Instalacja Przetwarzania Odpadów Komunalnych (RIPOK) we Włodawie. Jest to instalacja mechaniczno-biologicznego przetwarzania zmieszanych

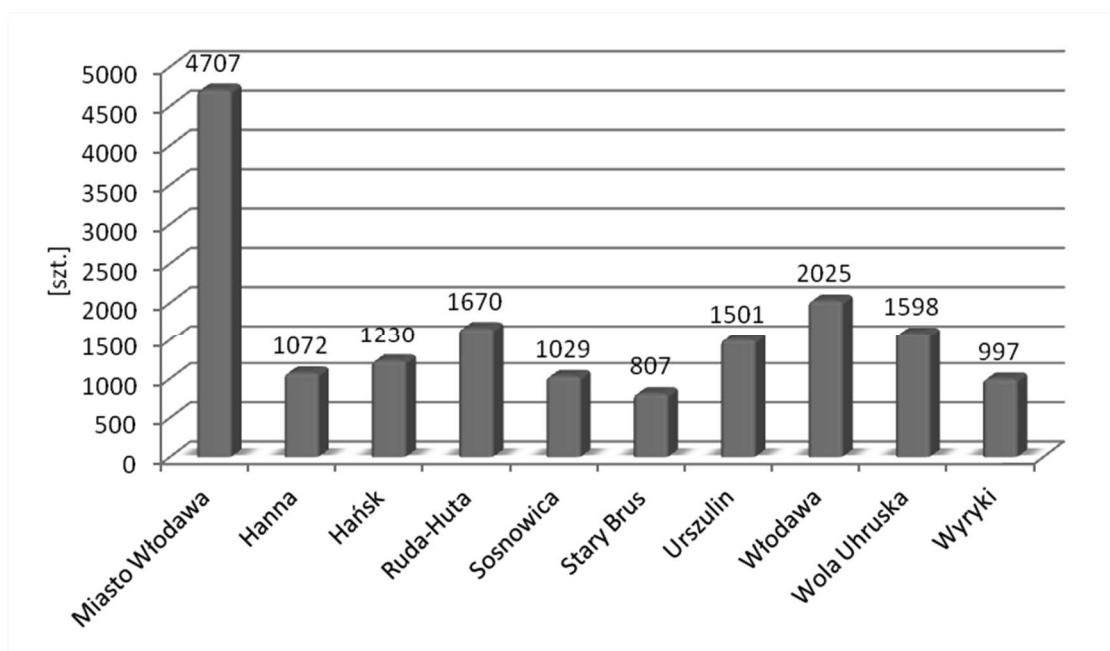
²¹ Program Ochrony Środowiska dla Gminy Miejskiej Włodawa, Załącznik do Uchwały Nr XXX/147/2012 Rady Miejskiej we Włodawie z dnia 31 października 2012 r.

odpadów komunalnych. Planowana jest budowa RIPOK – instalacji przetwarzania selektywnie zebranych odpadów zielonych i innych bioodpadów. Ponadto na obszarze WOF znajduje się inna instalacja tj. linia do segregacji odpadów z selektywnej zbiórki²².

Infrastruktura mieszkaniowa

Na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego najwięcej mieszkań jest w jego rdzeniu – mieście Włodawa, w dalszej kolejności jest gmina Włodawa, Ruda-Huta, Wola Uhruska i Urszulin.

Wykres 15. Ilość mieszkań w poszczególnych gminach Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w 2012 roku

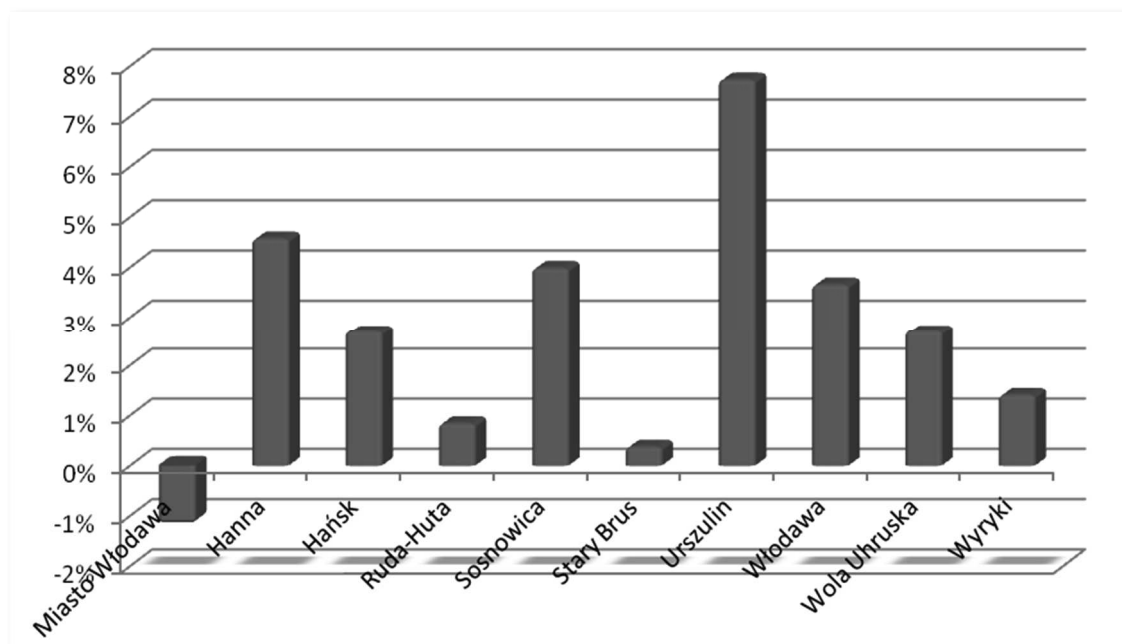
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

W latach 2006-2012 w Obszarze Funkcjonalnym nastąpił wzrost zasobów mieszkaniowych z 16304 na 16636 mieszkań (wskaźnik dynamiki 2%), jednak następował wolniej niż w całym województwie (wskaźnik dynamiki 5%). Niepokojący jest spadek ilości mieszkań na terenie miasta Włodawa (wskaźnik dynamiki –1%).

Największy wzrost odnotowano w gminie Urszulin (wskaźnik dynamiki 8%), Hanna (wskaźnik dynamiki 5%), Sosnowica oraz Włodawa (wskaźnik dynamiki 4%).

²² Plan Gospodarki Odpadami dla Województwa Lubelskiego 2017, Lublin, 2012

Wykres 16. Dynamika mieszkań oddawanych na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w latach 2006-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Średnia powierzchnia użytkowa mieszkania z roku na rok wzrasta i w 2012 roku wynosiła 77,17 m², a na jednego mieszkańca przypadało 27,5 m².

Na ogólną liczbę 16636 mieszkań, około 88% z nich jest wyposażona w wodociąg, zaś 79% w ustęp spłukiwany, centralne ogrzewanie posiada 66% mieszkań.

Infrastruktura energetyczna

Czynnikiem wpływającym na sytuację społeczno-gospodarczą we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym jest infrastruktura energetyczna.

Zaopatrzenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w energię elektryczną odbywa się poprzez linie o napięciu 110 kV Wn, która przebiega przez miejscowości Macoszyn (gmina Wola Uhruska), Włodawa, Lubień (gmina Wyryki), w tych miejscowościach znajdują się również trzy stacje rozdzielcze 110/15 kV (GPZ) zasilające sieć średniego napięcia. Linia o napięciu 110 kV Wn przebiega również przez miejscowość Urszulin. Linie przesyłowe stanowią część Krajowego Systemu Elektroenergetycznego (KSE), obejmującego sieć wraz z przyłączonymi do nich instalacjami do wytwarzania lub pobierania energii elektrycznej. Infrastruktura elektroenergetyczna w powiecie włodawskim jest obsługiwana przez PGE Dystrybucja S.A. Stan sieci i stacji NN jak i WN jest dobry i zapewnia pełne pokrycie obecnego zapotrzebowania na energię elektryczną. Istniejąca sieć SN cechuje się znaczną awaryjnością. Może to skutkować trudnościami w dotrzymaniu prawnie wymaganych standardów jakościowych energii. Stan sieci średniego napięcia ma również znaczenie dla możliwości przyłączania obiektów małej energetyki opartych na odnawialnych źródłach energii. Ze względu na znaczne długości ciągów linii magistralnych SN, na obszarach wiejskich występują duże straty przesyłowe, dlatego w sytuacjach awaryjnych duża liczba odbiorców pozbawiona jest dostaw energii. Występują również problemy z zapewnieniem dostaw energii dla dalszego rozwoju mieszkalnictwa w strefach podmiejskich.

Na podstawie informacji uzyskanych ze spółki dystrybucyjnej największe potrzeby w modernizacji sieci średniego i niskiego napięcia występują w gminie Włodawa.

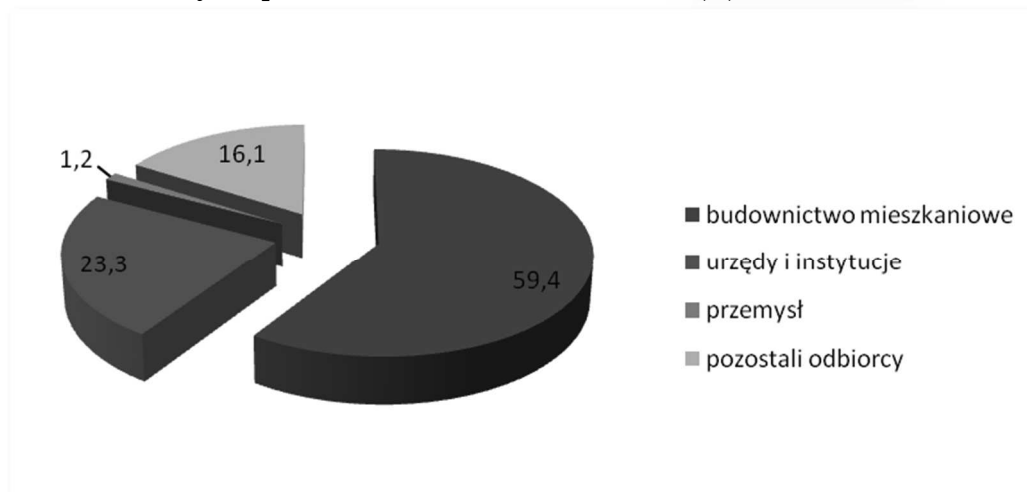
W ostatnim okresie na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wykonano następujące modernizacje:

- ✓ gmina Włodawa: przebudowa linii SN i nN, budowa stacji transformatorowych słupowych w miejscowościach: Włodawa, Suszno, Okuninka, Orchówek,
- ✓ gmina Hańsk: przebudowa linii SN i nN, budowa stacji transformatorowych słupowych w miejscowościach: Dubeczno, Hańsk, Żdzarka,
- ✓ gmina Urszulin: przebudowa linii SN i nN, budowa stacji transformatorowych słupowych w miejscowościach: Wytyczno, Jamniki, Urszulin, Michałów, Grabniak,
- ✓ gmina Stary Brus: przebudowa linii SN i nN, budowa stacji transformatorowych słupowych w miejscowościach: Kołacze, Lubowierz,
- ✓ gmina Sosnowica: przebudowa linii SN i nN, budowa stacji transformatorowych słupowych w miejscowościach: Walerianów, Zamłyniec.

Na przestrzeni lat 2006-2012 w mieście Włodawa liczba odbiorców, korzystających z energii elektrycznej nieznacznie wzrosła z 5400 na 5587 umów, nieznacznie spadło natomiast zużycie energii elektrycznej na niskim napięciu.

W 2011r. Karpacka Spółka Gazownictwa na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego rozpoczęła realizację projektu pn. „Gazyfikacja rejonu Włodawy”. W ramach budowy magistrali gazowniczej gazyfikowane będzie miasto i gmina Włodawa oraz trzy gminy: Wola Uhruska, Hańsk oraz Ruda-Huta. Docelowo do 2015r. ma być wybudowanych 80,5 km sieci gazowych z przyłączami, w tym 57,8 km wysokiego ciśnienia.

Zapotrzebowanie na energię ciepłą we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym pokrywane jest przez ciepłownie komunalne, kotłownie zakładowe oraz indywidualne źródła ciepła. Scentralizowany system ciepła posiada tylko rdzeń obszaru – miasto Włodawa. W mieście ciepło zapewnia MP GK Sp. z o.o. we Włodawie, który prowadzi działalność w zakresie produkcji, przesyłu i dystrybucji ciepła dla odbiorców.

Wykres 17. Odbiorcy ciepła na terenie miasta Włodawa (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MPGK Sp. z o.o. we Włodawie

Obecnie potrzeby ciepłe wynoszą ok. 30 MW. Łączna trwała moc kotłowni wynosi 31,5 MW. Kotłownia wyposażona jest w cztery jednostki ciepłe opalane miałem węglowym typu WR, z czego dwa kotły WR 5-022 warstwowe o wydajności 5,8 MW oraz WR 8(10) ze ścianami szczelnymi o max wydajności 10 MW, powyższe kotły są w pełni zautomatyzowane pod kątem procesów spalania. Czwarty kocioł jest kotłem WR5 starego typu z paleniskiem narzutowym o max wydajności 10 MW.

W celu dostosowania działalności do obowiązującego prawa, a także podnoszenia jakości świadczonych usług konieczne są w Zakładzie Energetyki Ciepłej we Włodawie modernizacje i nowe inwestycje, w następującym zakresie:

- ✓ modernizacja rozdzielni głównej NN,
- ✓ sukcesywna wymiana wyeksploatowanych odcinków sieci na nowe w technologii rur preizolowanych, mająca na celu zmniejszanie strat na przesyle oraz zmniejszanie do minimum i tak częstych obecnie awarii tych odcinków,
- ✓ wykonanie przyłączy ciepłowniczych w obrębie ul. Długiej, ul. Broniewskiego, ul. Bocznej,
- ✓ zastosowanie baterii słonecznych na potrzeby ciepłej wody użytkowej oraz przebudowie automatyki regulacyjnej na Bazie MPGK Sp. z o.o.

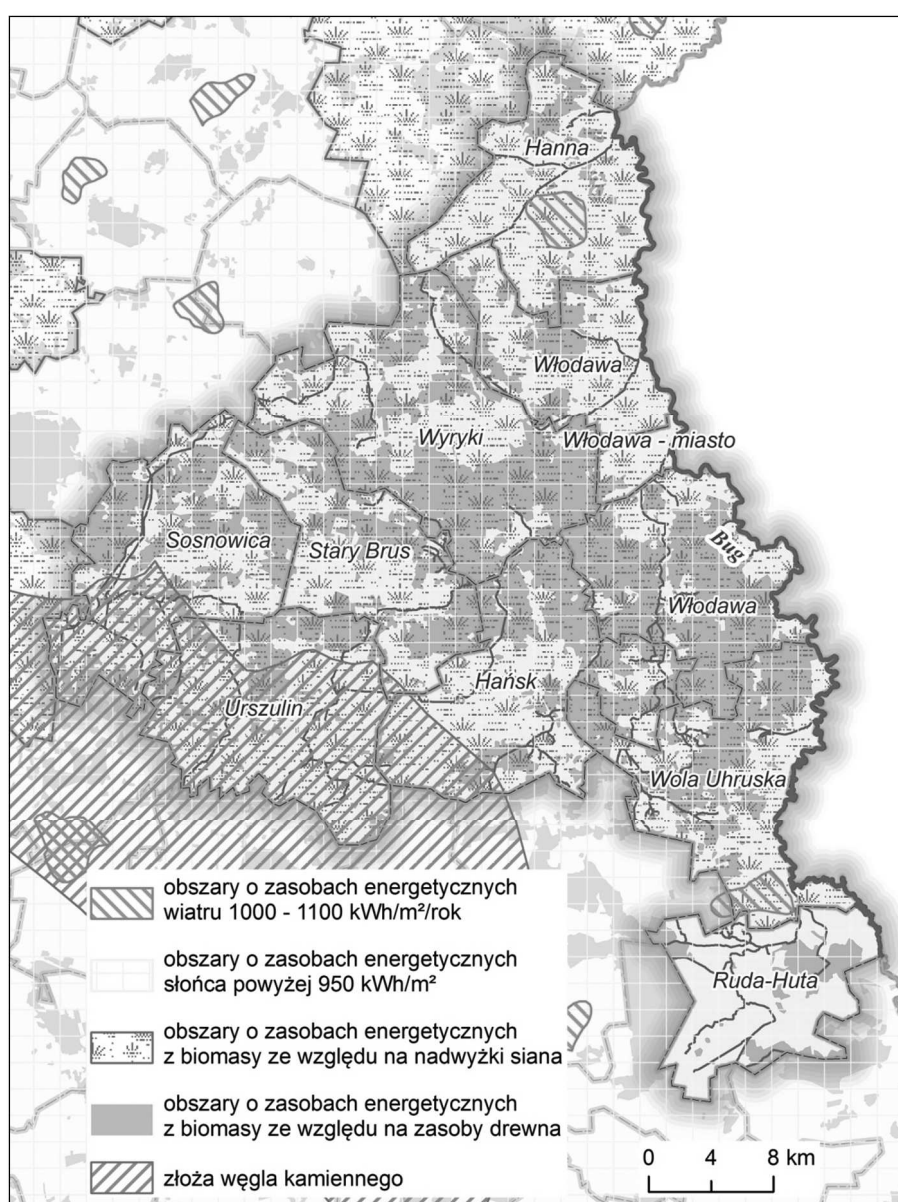
Teren Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego posiada potencjał w zakresie budowy elektrowni na bazie węgla kamiennego. Predysponowaną lokalizacją dla budowy takiej elektrowni oraz zbiornika wodnego są tereny doliny rzeki Uherka w miejscowości Ruda-Opalin lub w miejscowości Ruda-Iłowa²³. Silnymi argumentami, przemawiającymi za lokalizacją ww. infrastruktury w tym konkretnym miejscu są:

- ✓ dobre parametry hydrologiczne rzeki Uherka, której przepływ miarodajny jest na poziomie 3-5 m³/s,
- ✓ lokalizacja w sąsiedztwie złóż węgla kamiennego oraz planowanej lokalizacji kopalni (ok 35 km), lecz poza obszarami potencjalnego wydobywania złóż,
- ✓ bezpośrednie połączenie z Rejowcem poprzez linię kolejową nr 7, 63 i 81,

²³ Przychylność samorządu Gminy Ruda-Huta dla tej inwestycji wyrażona została w stanowisku Rady Gminy z dnia 27 lutego 2013r.

- ✓ istniejący charakter terenu, który pozbawiony jest jakiejkolwiek zabudowy (brak konieczności wysiedleń, wyburzeń, które rodzą konflikt społeczny oraz podwyższają koszty całej inwestycji),
- ✓ istniejąca rzeźba terenu, która posiada naturalną dolinę rzeki o głębokości od 3 do 7m i szerokości od 80 do 230 m, co umożliwia utworzenie zbiornika o pojemności ok 500 000 m³ bez konieczności budowy wałów zabezpieczających (bardzo niskie koszty budowy oraz późniejszej eksploatacji),
- ✓ brak występowania obszarów chronionych w miejscu planowanej lokalizacji elektrowni i zbiornika wodnego,
- ✓ niewielka odległość od dużych miast (Chełm, Włodawa) oraz przejścia granicznego w Dorohusku i planowanego przejścia granicznego we Włodawie.

Ryc. 17. Naturalne zasoby energetyczne Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego, BPP w Lublinie

Zgodnie z Krajowym Planem Działań w zakresie energii ze źródeł odnawialnych krajowy cel na 2020 rok oraz przewidywany kurs dotyczący wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych zakłada:

- ✓ produkcję łączną energii z OZE w roku 2020 – 15,5%,
- ✓ produkcję ciepła z OZE – 17,05%,
- ✓ produkcję energii elektrycznej z OZE – 19,13%,
- ✓ produkcję zielonej energii w transporcie – 10,14%.

W skali kraju i województwa zauważalny jest wzrost ich wykorzystania, co związane jest m.in. z polityką energetyczno-klimatyczną Unii Europejskiej. W okresie 2006-2012 wzrost udziału energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem szczególnie zauważalny był w skali kraju i w 2006 r. wynosił 2,7% natomiast dla województwa 0,9%, w 2012 r. 10,4% dla kraju i tylko 1,5% dla województwa.

Jednym z możliwości pozyskania energii ze źródeł odnawialnych może być biomasa, która na terenie województwa lubelskiego jest najbardziej dostępnym źródłem energii. Może być ona używana na cele energetyczne w procesach bezpośredniego spalania lub może być przetwarzana na biogaz albo paliwa płynne. Za biomasę uznaje się odpady produkcji roślinnej lub zwierzęcej oraz uprawy celowe roślin energetycznych. Szacuje się, że dla województwa roczny potencjał energetyczny odpadów z rolnictwa wynosi około 18,8 PJ (w kraju – 195,0 PJ). Składają się na niego nadwyżki biomasy z odpadów rolnych w postaci słomy zbóż i rzepaku oraz siana z łąk i upraw roślin motylkowych. Na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego zasoby takie występują głównie w gminach: Włodawa, Hanna, Sosnowica, Urszulin, Hańsk, Wola Uhruska, Ruda-Huta. Wymienione zasoby tworzą głównie: fermy hodowlane bydła, trzody chlewnej, przetwórstwa mięsa, nadwyżki siana i potencjalne najwyższe zasoby drewna i potencjału energetycznego z lasów.

Ryc. 18. Lokalizacja ferm hodowlanych oraz elektrowni z OZE

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych oraz Zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego, BPP w Lublinie

Substraty jakie mogą być wykorzystane do produkcji energii to:

- ✓ odpady z przetwórstwa mięsnego (m.in. masarnia P.P.H.U. GRAMAR Sp. z o.o.): odpadowe części miękkie pochodzące z uboju bydła i trzody, tłuszcze, osady z podocyszczalni zakładowych (w przypadku większych zakładów), krew, treści żołądków i jelit, odpady z uboju drobiu,
- ✓ odpady przetwórstwa rolno-spożywczego – główne źródło stanowią hodowle bydła i drobiu w gminach Hańsk, Hanna i Urszulin (substrat w postaci obornika, pomiotu, gnojówki i gnojowicy).
- ✓ produkty z upraw rolniczych – jak już wykazano na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego istnieje około 7000 gospodarstw z czego większość (około 80%) stanowią gospodarstwa o powierzchni do 10 ha, jednocześnie w wśród powierzchni

użytków rolnych dominują tereny pod zasiewami (42,5%), głównie zboża (84%), przeważa uprawa żyta. W dalszej kolejności powierzchnię użytków rolnych stanowią łąki trwale wraz z pastwiskami trwałymi (30%) i potencjalnym substratem jakim są nadwyżki siana. Znaczna powierzchnia lasów i gruntów leśnych (9,5%) stwarza możliwość wykorzystania odpadów leśnych na potrzeby biogospodarki. Biorąc pod uwagę dość duże rozdrobnienie gospodarstw należy rozważyć możliwość kooperacji produkcji w dziedzinie produkcji substratów z przeznaczeniem dla biogospodarki.

Wykorzystanie produktów ubocznych rolnictwa oraz pozostałości przemysłu rolno-spożywczego pozwoliłoby na zachowanie podstawowej funkcji rolnictwa, którą jest produkcja żywności i jednocześnie wytwarzanie energii odnawialnej.

Perspektywicznie najbardziej opłacalnym sposobem pozyskiwania energii z biomasy będzie wykorzystanie biogazu powstałego z fermentacji roślin energetycznych i odpadów organicznych w małych elektrowniach biometanowych.

Na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego zlokalizowana jest jedna z pięciu biogazowni w województwie lubelskim. Znajduje się ona w miejscowości Orchówek w gminie Włodawa. Jest to biogazownia o mocy 1MW. Energia cieplna z biogazowni wykorzystywana jest do produkcji brykietów z biomasy lub brykietów torfowych do ogrzewania gospodarstw domowych. Obiekt powstał na powierzchni 2 ha. W ramach inwestycji powstał zbiornik fermentacyjny o objętości 3500 m³ oraz zbiornik fermentacyjny 2 stopnia ze zbiornikiem gazu o objętości 4300 m³. Roczna wydajność instalacji do wytwarzania energii elektrycznej wynosi 8 326,000 MWh_e/rok oraz ciepła 9394,000 MWh_e/rok²⁴.

Rozważana jest również budowa kolejnych biogazowni m.in. na terenie gminy Urszulin przez przedsiębiorstwo Agromarina Sp. z o.o.

Opisany powyżej potencjał obszaru stwarza możliwość powstania dodatkowej, obok turystyki, funkcji rozwojowej z zachowaniem zrównoważonego rozwoju, w tym przede wszystkim ochrony środowiska, w szczególności poprzez ograniczenie emisji zanieczyszczeń. Z jednej strony wykorzystany byłby oferowany przez obszar substrat, z drugiej strony po przetworzeniu istniałaby możliwość jego wykorzystania i dystrybucji poprzez sieć gazową, łączącą poszczególne biogazownie i odbiorców. W ten sposób oprócz wykorzystania energii elektrycznej powstały biogaz znalazłby również zastosowanie w ogrzewaniu budynków użyteczności publicznej oraz pozostałych obiektów i budynków mieszkalnych. Inne możliwe zastosowanie to również jako alternatywne paliwo dla pojazdów rolniczych, pojazdów ciężarowych i osobowych. Jest to także sposób na aktywizację lokalnej społeczności m.in. poprzez utworzenie spółdzielni energetycznej.

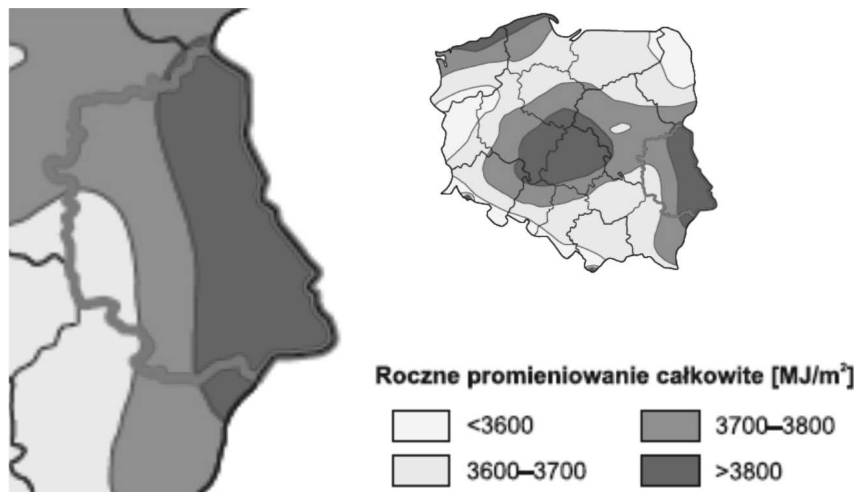
Na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego występuje niewielki potencjał w zakresie wykorzystania w celach energetycznych zasobu wód powierzchniowych. Największa rzeka przepływająca przez obszar – rzeka Bug nie może być wykorzystana ze względu na jej graniczny charakter. Występują jedynie trzy budowle piętrzące, które mogą być wykorzystane na potrzeby małych elektrowni wodnych, znajdują się one na rzece Włodawka we Włodawie, Okunince oraz w Suchawie.

Ze względu na potencjalną energię użyteczną, prawie całe województwo lubelskie znajduje się w rejonie, gdzie roczne sumy promieniowania słonecznego kształtują się na poziomie 950-1020 kWh/m². Włodawski Obszar Funkcjonalny położony jest w obszarze o

²⁴ Dane Agencji Rynku Rolnego, stan na dzień: 19.02.2014 r.

najkorzystniejszych warunkach do rozwoju energetyki słonecznej oraz o wysokim rocznym promieniowaniu całkowitym powyżej 3800 MJ/m².

Ryc. 19. Roczne promieniowanie całkowite w Polsce

Źródło: Bogdańska, 2002

Energia promieniowania słonecznego może być wykorzystywana w dwojaki sposób: do ogrzewania wody lub innej cieczy z zastosowaniem kolektorów słonecznych i do przetwarzania jej na energię elektryczną w ogniwach fotowoltaicznych.

Energia słoneczna może być wykorzystywana przede wszystkim do podgrzewania:

- ✓ wody użytkowej w budownictwie mieszkalnym, turystycznym, kempingowym, sportowym, w obiektach rekreacyjnych (w budynkach mieszkalnych w Polsce zapotrzebowanie na ciepłą wodę użytkową o temperaturze 45°C wynosi 40-100 dm³/d na osobę),
- ✓ wody w budynkach inwentarskich do pojenia zwierząt, przygotowania pasz (zapotrzebowanie na ciepłą wodę o temperaturze 70°C w budynkach inwentarskich wynosi 2-10 dm³/d na stanowisko),
- ✓ wody stosowanej do podlewania roślin w tunelach foliowych i szklarniach (zapotrzebowanie w okresie wiosenno-letnim na wodę do podlewania o optymalnej temperaturze 17-25°C wynosi 10-12 dm³/d na 1 m² powierzchni uprawnej),
- ✓ wody w zbiornikach wodnych hodowli ryb (optymalna temperatura wody w zbiornikach hodowlanych wynosi 20-28°C),
- ✓ wody w otwartych i krytych basenach kąpielowych o temperaturze do 20-25°C,
- ✓ wody do temperatury 60°C w małych zakładach przetwórstwa rolno-spożywczego,
- ✓ do suszenia produktów rolnych,
- ✓ do ogrzewania pasywnego pomieszczeń z wykorzystaniem odpowiedniej konstrukcji przegród budowlanych (ściany kolektorowe, ściany kolektorowo-akumulacyjne – np. przegroda Trombego).

Instalacje słoneczne należą do rozwiązań energooszczędnych, ekonomicznych oraz ekologicznych. Zastosowanie 1 m² powierzchni kolektora słonecznego pozwala na zaniechanie spalania 250 kg węgla w ciągu roku, a tym samym na ograniczenie emisji pyłów o 2,5 kg, dwutlenku siarki o 6 kg i tlenków azotu o 2 kg.

Zaopatrzenie Lubelszczyzny w energię elektryczną wymaga około 1,2 GW mocy. Energia ta pokrywa zarówno potrzeby indywidualnych mieszkańców, jak i przemysłu. Jest zabezpieczana głównie przez elektrociepłownie Regionu, ale zdecydowanie większa jej część jest importowana z innych województw. Jest to jednakże energia pochodząca również z elektrociepłowni węglowych. Stosowanie się Polski do dyrektyw klimatycznych wymusza inwestycje energetyczne pochodzące z OZE. Włodawski Obszar Funkcjonalny posiada potencjał w tym zakresie zarówno jeżeli chodzi o uwarunkowania związane z nasłonecznieniem jak i zagospodarowaniem przestrzennym.

Instalacje fotowoltaiczne mogą być instalowane w następujących lokalizacjach:

- ✓ budynki użyteczności publicznej,
- ✓ dachy domów mieszkalnych nachylone w kierunku południowym,
- ✓ tereny w pobliżu instalacji oświetlenia dróg publicznych (zasilanie autonomiczne energooszczędnego oświetlenia dróg),
- ✓ tereny marginalne (nieczynne wysypiska śmieci, strefy buforowe, wyeksploatowane kopalnie piasku, tereny przystadionowe itp.).

W latach 2006-2012 na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego realizowane były przez gminę Ruda-Huta oraz gminę Wola Uhruska kompleksowe projekty dotyczące kolektorów solarnych. Na terenie gminy Ruda-Huta przedmiotem projektu była dostawa i montaż indywidualnych zestawów płaskich kolektorów słonecznych dla mieszkańców gospodarstw domowych i budynków użyteczności publicznej podległych gminie. Łącznie zainstalowano 1287 szt. kolektorów w 512 instalacjach. Natomiast realizowany przez gminę Wola Uhruska projekt dotyczył wykorzystania biomasy i energii słonecznej, w ramach projektu wykonano 465 instalacji kolektorów słonecznych oraz 140 instalacji kotłów centralnego ogrzewania wykorzystujących biomasę.

Szczególne predyspozycje obszaru do wykorzystania energii słonecznej potwierdzają jego dodatkową funkcję w zakresie produkcji energii elektrycznej bądź cieplnej ze źródeł odnawialnych. Kompleksowe i realizowane w partnerstwie pomiędzy samorządami działania w oparciu o plany niskoemisyjne powinny przynieść wymierną korzyść zarówno ekonomiczną, jak i podnoszącą świadomość szczególnie wśród turystów o czystym środowisku obszaru.

Infrastruktura teleinformatyczna

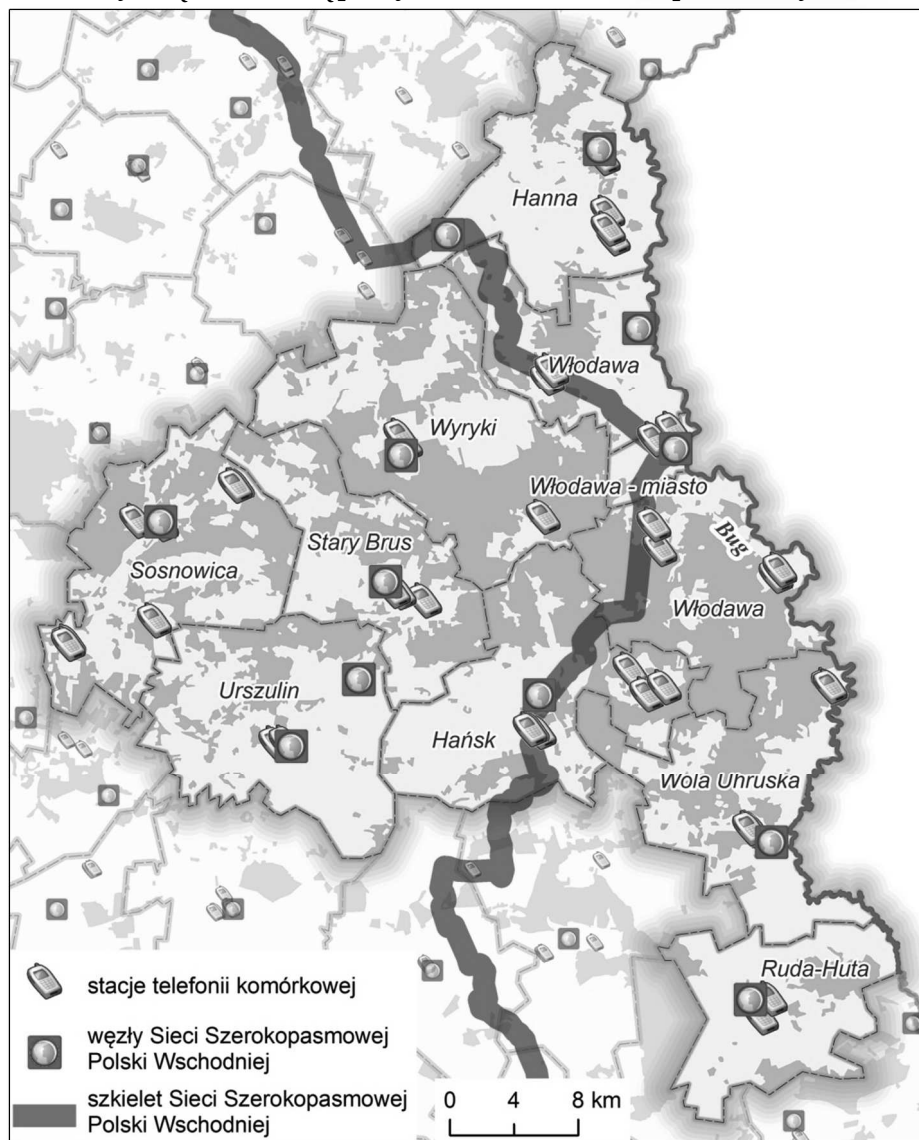
Szczególne znaczenie dla rozwoju obszaru ma cyfryzacja rozumiana, jako powszechny dostęp do szerokopasmowego Internetu zgodnie z założeniami strategii „Europa 2020” (a zwłaszcza inicjatywy Europejska Agenda Cyfrowa), w tym wolny dostęp do Internetu w przestrzeni publicznej.

Danych dotyczących dostępu do Internetu na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego dostarcza analiza studium wykonalności dla projektu pt. „Sieć Szerokopasmowa Polski Wschodniej – województwo lubelskie”.

Zgodnie z przyjętą w dokumencie nomenklaturą obszary dzieli się na:

- ✓ „białe” (B): całkowity brak infrastruktury szkieletowo-dystrybucyjnej (punktów dystrybucyjnych), niezbędnej do zapewnienia podaży usług szerokopasmowego dostępu do Internetu na założonym poziomie, a także brak przedsiębiorców telekomunikacyjnych świadczących takie usługi;
- ✓ „szare” (S): istnieje infrastruktura szkieletowo-dystrybucyjna tylko jednego operatora telekomunikacyjnego (zazwyczaj operatora „zasiedziałego”), co oznacza istnienie punktów dystrybucyjnych tylko jednego operatora na danym terenie i brak konkurencji na poziomie infrastruktury szkieletowo-dystrybucyjnej; w poszczególnych miejscowościach usługi szerokopasmowego dostępu do Internetu są oferowane przez jednego przedsiębiorcę telekomunikacyjnego albo przez kilku przedsiębiorców, korzystających jednak z usług hurtowych tego samego operatora infrastruktury szkieletowo-dystrybucyjnej;
- ✓ „czarne” (C): istnieje infrastruktura szkieletowo-dystrybucyjna co najmniej dwóch operatorów telekomunikacyjnych umożliwiająca zapewnienie podaży usług szerokopasmowego dostępu do Internetu na założonym poziomie (istnieją tam zatem co najmniej dwa punkty dystrybucyjne różnych operatorów), a usługi szerokopasmowego dostępu do Internetu są oferowane poprzez konkurujących ze sobą przedsiębiorców telekomunikacyjnych.

Ryc. 20. Lokalizacja węzłów dostępowych do sieci szerokopasmowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie studium wykonalności dla projektu pt. „Sieć Szerokopasmowa Polski Wschodniej”

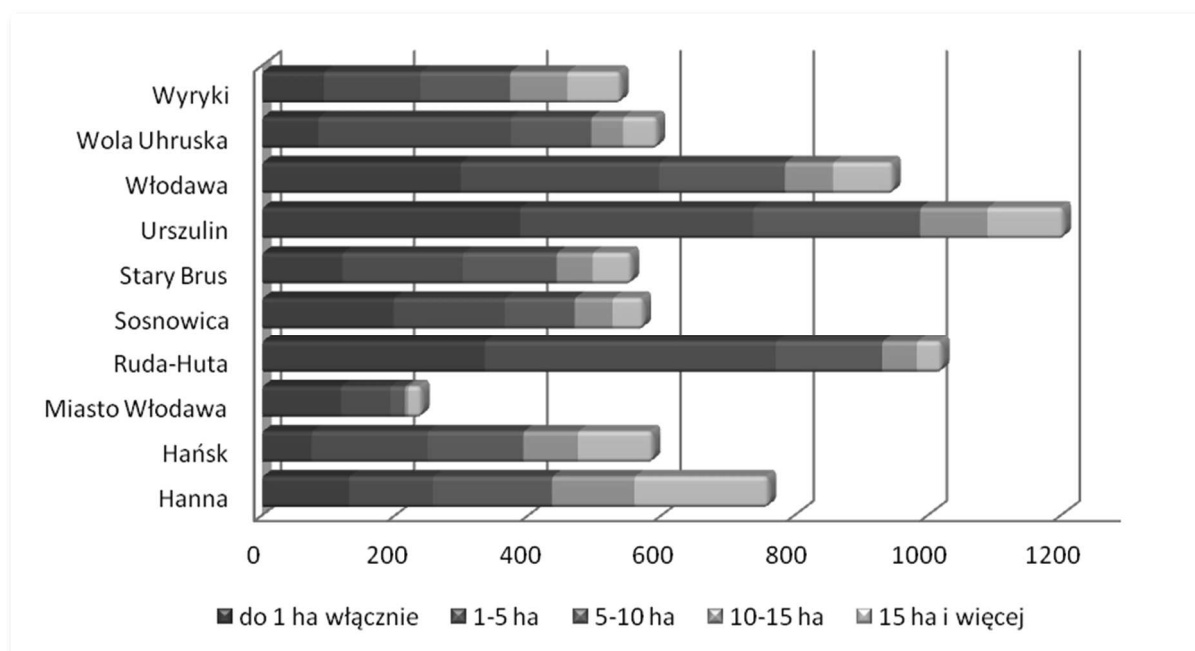
Na Obszarze Funkcjonalnym miasta Włodawa dominują obszary „białe” „B”, obszar „czarny” „C” występuje jedynie w mieście Włodawa, obszary „szare” występują w miejscowościach – siedzibach gmin za wyjątkiem Hańska i Rudy-Huty.

Opisana powyżej sytuacja ulegnie znaczącej poprawie, w wyniku realizacji projektu dotyczącego budowy sieci szerokopasmowej przez Obszar Funkcjonalny przebiegać będzie szkielet sieci wraz z jej węzłami. Węzeł szkieletowy zostanie zlokalizowany w mieście Włodawa, natomiast węzły dystrybucyjne w następujących miejscowościach: Dubeczno (gm. Hańsk), Hanna (gm. Hanna), Holeszów (gm. Hanna), Lubień (gm. Wyrki), Różanka (gm. Włodawa), Sosnowica (gm. Sosnowica), Stary Brus (gm. Stary Brus), Ruda-Huta (gm. Ruda-Huta), Urszulin (gm. Urszulin), Wola Uhruska (gm. Wola Uhruska), Wytyczno (gm. Urszulin).

²⁵ Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.

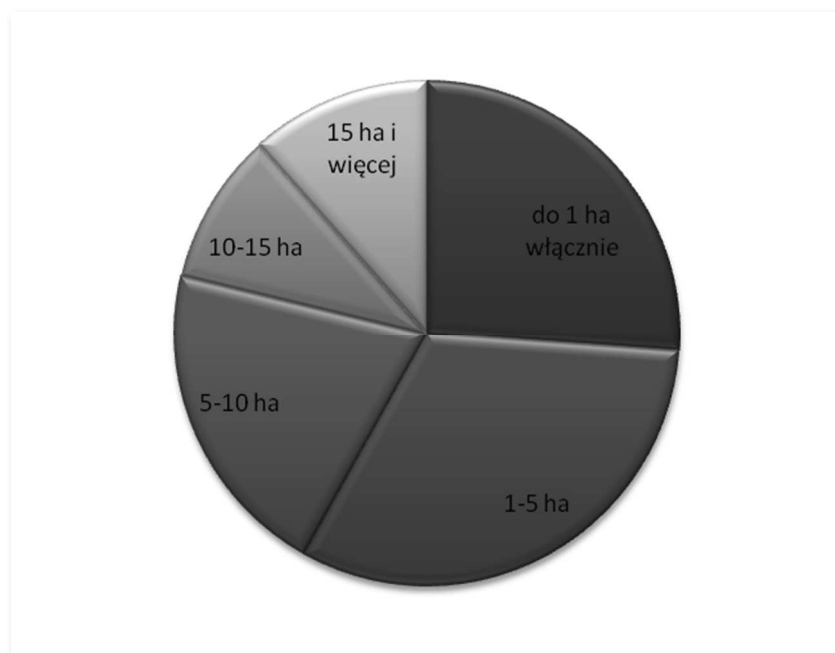
Wg stanu na koniec 2010r. na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego istniało 7012 gospodarstw rolnych, z czego największa liczba zlokalizowana była na terenie gminy Urszulin (1203), Ruda-Huta (1020), Włodawa (947), najmniej zaś na terenie miasta Włodawa (239).

Wykres 18. Struktura ilościowa gospodarstw rolnych Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Wykres 19. Struktura wielkościowa gospodarstw rolnych na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Pod względem wielkości, najwięcej gospodarstw o powierzchni powyżej 15 ha znajduje się na terenie gmin:

- ✓ **Hanna** – 201 gospodarstw w tym 17 gospodarstw powyżej 50 ha we wsiach: Dołhobrody (2 szt.), Hanna (3 szt.), Holeszów (4 szt.), Lack (1 szt.), Zaświatycze (2 szt.), Janówka (1 szt.), Nowy Holeszów (1szt.), Konstantyn (1 szt.), Kuzawka (1 szt.), Pawłuki (1szt.),
- ✓ **Urszulin** – 114 gospodarstw, z czego 5 posiada powyżej 50 ha w miejscowościach: Dębowiec (2 szt.), Wytyczno (1 szt.), Grabniak (1 szt.), teren gminy Urszulin (1 szt.),
- ✓ **Hańsk** – 112 gospodarstw, z czego 6 powyżej 50 ha w miejscowościach: Kulczyn (2 szt.), Hańsk (2 szt.), Rudka Łowiecka (1 szt.), Wojciechów (1 szt.),
- ✓ **Włodawa** – 90 gospodarstw, z czego 15 powyżej 50 ha : Różanka (3 szt.), Korolówka Osada (3 szt.), Orchówek (1 szt.), Żłobek (1 szt.), Żuków (1 szt.), Szuminka (2 szt.), Sobibór (2 szt.), Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna w Różance, Wspólnota Gruntowa Wsi Orchówek,
- ✓ **Wyryki** – 80 gospodarstw, z czego jedno powyżej 50 ha w Ignacowie.

Najmniej zaś gospodarstw powyżej 15 ha znajduje się na terenie:

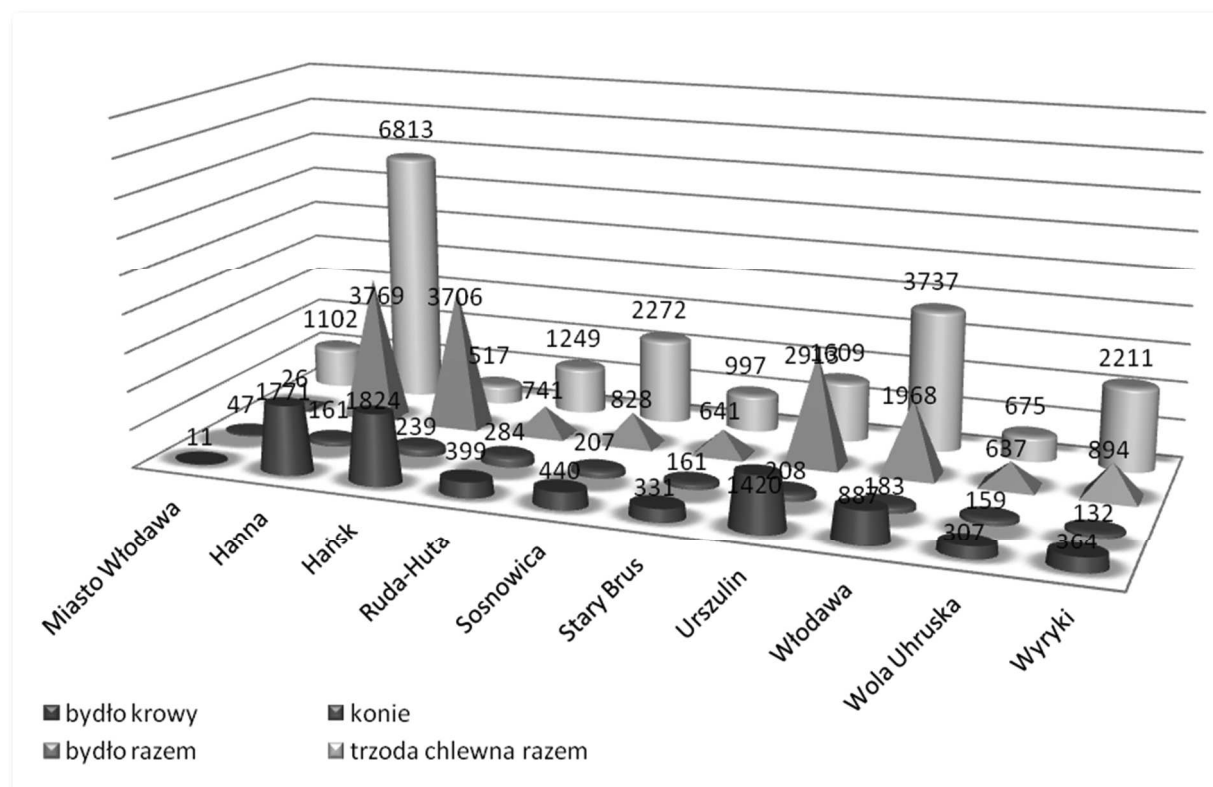
- ✓ **Stary Brus** – 58 gospodarstw,
- ✓ **Wola Uhruska** – 51 gospodarstw, z czego 11 to gospodarstwa powyżej 50 ha: Majdan Stuleński i Macoszyn Duży (1 szt.), Uhrusk (2 szt.), Kosyń i w Mszanna Kolonia (1 szt.), Siedliszcze (1 szt.), Stulno (2 szt.), Majdan Stuleński i Stulno (1 szt.), Siedliszcze i Uhrusk (1 szt.), Majdan Stuleński (1 szt.),

- ✓ **Sosnowica** – 46 gospodarstw, z czego 5 powyżej 50 ha tj.: Gospodarstwo Rolne Agronom w Zienkach, Pasieka (1 szt.), Górki (1 szt.), Turno (1 szt.), Sosnowica (1 szt.),
- ✓ **Ruda-Huta** – 37 gospodarstw, z czego 8 powyżej 50 ha tj.: Karolinów (1 szt.), Ruda (3 szt.), Hniszów (1 szt.), Dobryłów (1 szt.), Gdola (1 szt.), Leśniczówka (1 szt.),
- ✓ **miasto Włodawa** – 20 gospodarstw.

Gospodarstwa o wielkości do 10 ha stanowią 78,75%. Wśród powierzchni użytków rolnych dominują tereny pod zasiewami (42,5%), łąki trwałe wraz z pastwiskami trwałymi (30%) oraz lasy i grunty leśne (9,5%). Pod względem upraw trwałych znacząco wyróżnia się gmina Włodawa, powierzchnia ta stanowi prawie 40% tego rodzaju użytków rolnych gmin z terenu Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Najwięcej łąk i pastwisk znajduje się na terenie gminy Włodawa, Hańsk, Urszulin, Hanna.

Słaba jakość gleb przekłada się na powierzchnię zasiewów, rodzaj upraw i hodowlę zwierząt. Przeważają uprawy zbóż, głównie żyta, (stanowią prawie 84%) pod tym względem przodują gminy Hanna, Włodawa, Wyrzyki, Urszulin. Innym nieznacznym wyróżnikiem są uprawy przemysłowe (2,26%), wyróżnia się gmina Ruda-Huta, Wola Uhruska i Wyrzyki.

Wykres 20. Pogłowie zwierząt gospodarskich na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Pod względem hodowli zwierząt liderami obszaru są gminy Hanna, Hańsk, Urszulin, Włodawa, w których hodowanych jest 77% zwierząt całego Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Ilościowo przeważa pogłowie drobiu, trzody chlewnej i bydła.

Gospodarstwa rolne zajmujące się chowem i hodowlą bydła (powyżej 10 DJP²⁶):

- ✓ **Hanna** – 66 hodowców bydła w następujących miejscowościach: Hanna (13 szt.), Janówka (2szt.), Dańce (3 szt.), Holeszów (10 szt.), Lack (5 szt.), Zaświatycze (10 szt.), Dolhobrody (15 szt.), Pawluki (6 szt.), Kuzawka (1 szt.), Konstantyn (1 szt.),
- ✓ **Hańsk** – 3 gospodarstwa hodowlane: Agromarina Sp. z o.o. Hodowla i sprzedaż bydła mlecznego, Agrofarm Sp. z o.o. , Cerera Sp. z o.o. Hodowla Bydła Mięsnego,
- ✓ **miasto Włodawa** – brak,
- ✓ **Ruda-Huta** – 5 gospodarstw: Gdola (1 szt.), Leśniczówka (1 szt.), Chromówka (2 szt.), Dobryłów (1 szt.),
- ✓ **Sosnowica** – 13 gospodarstw, należących do osób prywatnych w miejscowościach: Sosnowica (1 szt.), Pieszwola (2 szt.), Kropiwki (1 szt.), Mościska (1 szt.), Lejno (2 szt.), Nowy Orzechów (1 szt.), Górki (3 szt.), Lipniak (1 szt.), Zbójno (1 szt.),
- ✓ **Stary Brus** – brak,
- ✓ **Urszulin** – 11 gospodarstw: Urszulin (1 szt.), Wytyczno (1 szt.), Wiązowiec (1 szt.), Andrzejów (2 szt.), Nowe Załucze (1 szt.), Dębowiec (2 szt.), Babsk (1 szt.), Zawadówka (1 szt.) i gospodarstwo Agromarina w Andrzejowie,
- ✓ **Włodawa** – 5 gospodarstw: Luta (1 szt.), Korolówka (1 szt.), Krasówka (1), Szuminka (1), Eko Różanka – Różanka.
- ✓ **Wola Uhruska** – 4 gospodarstwa: Macoszyn Duży (1 szt.), Mszanna Kolonia (1 szt.), Siedliszcze (1 szt.), Stulno (1 szt.),
- ✓ **Wyryki** – 3 gospodarstwa: Zahajki Kolonia (1 szt.), Ignaców (1 szt.), Lipówka (1 szt.).

Gospodarstwa rolne zajmujące się chowem i hodowlą trzody chlewnej (powyżej 10 DJP):

- ✓ **Hanna** – 22 hodowców w następujących miejscowościach: Kuzawka (2 szt.), Dańce (7 szt.), Nowy Holeszów (2szt.), Holeszów (3 szt.), Lack (3szt.), Konstantyn (2szt.), Dolhobrody (2szt.), Zaświatycze (1szt.),
- ✓ **Hańsk** – brak,
- ✓ **miasto Włodawa** – brak,
- ✓ **Ruda-Huta** – 1 gospodarstwo: Leśniczówka,
- ✓ **Sosnowica** – 2 gospodarstwa w miejscowościach Turno oraz Turno Osada,
- ✓ **Stary Brus** – brak,
- ✓ **Urszulin** – 1 gospodarstwo w Dębowcu,
- ✓ **Włodawa** – 3 gospodarstwa: Stawki, Żuków, Różanka.
- ✓ **Wola Uhruska** – brak,

Gospodarstwa rolne zajmujące się chowem i hodowlą drobiu (powyżej 10 DJP):

- ✓ **Hanna** – 2 hodowców drobiu / gęsi/ we wsi Holeszów.
- ✓ **Hańsk** – 1 gospodarstwo: Rudka Łowiecka,
- ✓ **miasto Włodawa** – brak,
- ✓ **Ruda-Huta** – 1 gospodarstwo: Ruda,
- ✓ **Sosnowica** – 2 gospodarstwa w miejscowościach Zienki i Sosnowica,

²⁶ **DJP** – duża jednostka przeliczeniowa inwentarza – umowna jednostka liczebności zwierząt hodowlanych w gospodarstwie, według polskich norm odpowiadająca jednej krowie o masie 500 kg

- ✓ **Stary Brus** – brak,
- ✓ **Urszulin** – brak,
- ✓ **Włodawa** – brak,
- ✓ **Wola Uhruska** – brak,
- ✓ **Wyryki** – 2 gospodarstwa: AGRO EKO – Suchawa, Krzywowierzba.

Pozostałe hodowle:

- ✓ **Hanna** – 17 hodowców owiec powyżej 5 DJP,
- ✓ **Hańsk** – brak,
- ✓ **miasto Włodawa** – brak
- ✓ **Ruda-Huta** – 2 hodowców powyżej 10 DJP: Chromówka, Ruda-Huta,
- ✓ **Sosnowica** – brak,
- ✓ **Stary Brus** – brak,
- ✓ **Urszulin** – brak,
- ✓ **Włodawa** – 1 hodowca owiec powyżej 10 DJP w Żukowie,
- ✓ **Wola Uhruska** – brak,
- ✓ **Wyryki** – brak.

W miejscowości Uhrusk (gmina Wola Uhruska) zlokalizowane jest jedno z czterech w regionie gospodarstw doświadczalnych Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie. Gospodarstwa stanowią m.in. „bank genów” tradycyjnych polskich odmian roślin i ras zwierząt np. Owca Uhruska.

Na terenie obszaru funkcjonalnego brak jest producentów ekologicznych. Zarówno gospodarstwa rolne jak i przedsiębiorstwa funkcjonujące na obszarze nie są członkami Klastra „Dolina Ekologicznej Żywności”. Żaden z producentów rolnych nie znajduje się również w Rejestrze grup producentów rolnych prowadzonych przez Marszałka Województwa Lubelskiego oraz w Rejestrze wstępnie uznanych grup producentów, uznanych organizacji producentów i ich zrzeszeń oraz ponadnarodowych organizacji producentów i ich zrzeszeń.

Zgodnie ze Zmianą Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego – uwarunkowania wewnętrzne, Włodawski Obszar Funkcjonalny ze względu na rodzaj prowadzonej działalności i związane z tym zasoby tj. fermy hodowlane bydła, trzody chlewnej, przetwórstwa mięsa oraz nadwyżki siana i potencjalne najwyższe zasoby drewna i potencjału energetycznego z lasów dysponuje warunkami do rozwoju energii odnawialnej związanej z biomasą pochodzącą z rolnictwa oraz z zasobów naturalnych.

Szacuje się, że dla województwa lubelskiego roczny potencjał energetyczny odpadów z rolnictwa wynosi około 18,8 PJ²⁷ (w kraju – 195,0 PJ). Składają się na niego nadwyżki biomasy z odpadów rolnych w postaci słomy zbóż i rzepaku oraz siana z łąk i upraw roślin motylkowych.

Do celów energetycznych mogą być wykorzystane rośliny wieloletnie (np. wierzba wiciowa) uprawiane na nieużytkach lub terenach zdegradowanych. Potencjalna powierzchnia, którą można przeznaczyć w województwie na produkcję roślin energetycznych, oszacowana została na poziomie 68,81 tys. ha. Są to przede wszystkim grunty odłogowane i ugorowane oraz część gruntów o małej przydatności rolniczej, tzw. grunty marginalne. Największe powierzchnie gruntów pod uprawy energetyczne są w powiatach, w których zlokalizowany jest Włodawski Obszar Funkcjonalny tj.:

²⁷ Petadźul

włodawski, parczewski, chełmski oraz w innych powiatach na terenie województwa: łukowski, biłgorajski, radzyński, lubartowski, rycki, opolski, łęczyński oraz w mniejszym stopniu w powiatach: krasnostawskim, tomaszowskim, kraśnickim, puławskim i lubelskim.

Istnieją również inne możliwości związane z rozwojem sektora rolnego na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Jak wykazano w raporcie końcowym dla badania „Analiza podmiotów oraz powiązań kooperacyjnych w sektorze rolno-spożywczym w kontekście zarządzania regionalnym łańcuchem dostaw żywności”²⁸ rozwój sektora rolnego może nastąpić w wyniku nawiązania współpracy z jednostkami naukowymi i z sektorem B+R. Możliwe kierunki innowacji zostały przedstawione w tabeli nr 3.

Tabela 3. Kierunki innowacji w przemyśle rolno-spożywczym

Obszar innowacji	Rodzaj innowacji
Innowacyjne technologie produkcji i zagospodarowania odpadów	1. Technologia produkcji żywności minimalnie przetworzonej 2. Technologia nietermicznego utrwalania żywności 3. Technologie mające na celu zmniejszenie alergenicności mleka i jaj 4. Technologie produkcji wyrobów mleczarskich o zwiększonej zawartości i biodostępności wapnia 5. Technologie otrzymywania tłuszczów nowej generacji o obniżonej zawartości izomerów trans kwasów tłuszczowych 6. Technologie modyfikacji żywności w kierunku zastąpienia w ich składzie tłuszczów zwierzęcych tłuszczami roślinnymi 7. Technologie mające na celu zmniejszenie alergenicności mleka i jaj
Innowacyjne surowce, innowacyjne produkty	1. Wytwarzanie żywności funkcjonalnej z użyciem do jej produkcji surowców pozyskiwanych ze specjalnych hodowli lub upraw prowadzonych w specyficznych warunkach, lub ze specjalnie selekcionowanych odmian, także modyfikowanych biotechnologicznie w tym również metodami inżynierii genetycznej 2. Produkty spożywcze ukierunkowane na zmniejszenie ryzyka chorób, np. o obniżonej wartości energetycznej, zminimalizowanej ilości soli, cholesterolu lub nasyconych kwasów tłuszczowych; 3. Produkty tłuszczowe (np. margaryny) o niskiej zawartości nasyconych kwasów tłuszczowych i kwasów tłuszczowych w izomerii trans. A jednocześnie o wysokiej zawartości nienasyconych kwasów tłuszczowych (w szczególności omega-3), ewentualnie zawierających stanole i sterole roślinne 4. Wykorzystanie nowych lub mało znanych gatunków roślin uprawnych jako surowców bogatych w substancje bioaktywne

²⁸ Badanie zrealizowane na rzecz Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego w ramach projektu pn. „Regionalny System Zarządzania Zmianą Gospodarczą”, Warszawa 7 października 2013r.

Innowacyjne opakowania	1. Materiały opakowaniowe z surowców odnawialnych oraz biodegradowalnych. z poszerzeniem problematyki objętej omawianą technologią o opakowania do żywności z udziałem surowców z recyklingu oraz o nowe materiały opakowaniowe ograniczające zużycie surowców i ułatwiające ekonomizację opakowań 2. Nanocząsteczki i opakowania wytwarzane z ich udziałem, bezpieczne dla zdrowia człowieka 3. Systemy opakowań inteligentnych ze wskaźnikami monitorującymi stan żywności i jej wewnętrznego i/lub zewnętrznego otoczenia, uznając krajowe ośrodki akademickie i naukowe elektroniki za silny atut w dążeniu do pozycji europejskiego lidera komponentów inteligentnych opakowań żywności
Żywnienie i zdrowie człowieka	1. Żywność prozdrowotna (funkcjonalna) 2. Nutrigenomika i genetyka człowieka podstawą do oceny wrodzonych (genetycznych) uwarunkowań zdrowotnych konsumentów i projektowania indywidualnej diety dla zmniejszenia ryzyka wystąpienia niezakaźnych chorób przewlekłych 3. Żywność dedykowana dla różnych grup konsumentów
Bezpieczeństwo żywności	1. Zarządzanie bezpieczeństwem żywności z wykorzystaniem nowoczesnych technik badawczych; 2. Modelowanie i badania nad bezpieczeństwem żywności otrzymanej z wykorzystaniem procesów nanotechnologicznych; 3. Wykorzystanie mikrobiologii prognostycznej do modelowania bezpieczeństwa mikrobiologicznego żywności; 4. Modelowanie potencjalnych zagrożeń chemicznych pochodzących ze środowiska oraz stosowanych procesów technologicznych i materiałów do kontaktów z żywnością
Zarządzanie procesem produkcji, dystrybucja i marketing	1. Projektowanie i wdrażanie do produkcji nowych rodzajów żywności wykonywane przez wyspecjalizowane firmy współpracujące z ośrodkami naukowymi. 2. Ujednolicony system monitorowania jakości żywności 3. Zarządzanie procesami produkcji żywności

Źródło: Ekspertyza pn. *Analiza potrzeb i kierunków wsparcia sektora przetwórstwa, przetwarzania, wprowadzania do obrotu i rozwoju produktów rolnych w Polsce w latach 2014-2020. Ministerstwo Rozwoju Wsi*

Identyfikując działania rozwojowe dla Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego należy szczególną uwagę zwrócić na rekomendacje dotyczące rozwoju i konsolidacji łańcucha rolno-spożywczego w województwie lubelskim, które określone zostały jako:

1. Wspieranie rozwoju integracji pionowej pomiędzy przedsiębiorstwami przemysłu rolno-spożywczego i gospodarstwami rolnymi, połączonej z pomocą organizacyjną i techniczną oraz doradztwem technologicznym.
2. Wspieranie rozwoju grup producenckich i marketingowych.
3. Inicjowanie i wdrażanie wspólnych przedsięwzięć podmiotów rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego oraz jednostek naukowych, czyli wzmacnianie powiązań między sektorem rolno-spożywczym a sektorem badawczo-rozwojowym (m.in. w ramach inicjatyw klastrowych).

Dodatkowo w Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Lubelskiego do 2020 r. jako specjalizację kluczową regionu określono biogospodarkę, opartą na produkcji pierwotnej, przetwórstwie biozasobów oraz produkcji żywności.

Szczególną uwagę należy zwrócić na bioekonomię jako możliwy obszar inteligentnej specjalizacji Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Bioekonomia obejmuje produkcję odnawialnych zasobów biologicznych (tj. zasobów świata roślinnego, zwierzęcego i mikroorganizmów) oraz przekształcanie tych zasobów i powstających w procesie ich przetwarzania odpadów w produkty o wartości dodanej, takie jak żywność, pasze, bioprodukty i bioenergia. Bioekonomia obejmuje wiele gałęzi przemysłu, w tym głównie sektor rolno-żywnościowy, a także powiązane z nim sektory leśnictwa, przemysłu chemicznego, biotechnologicznego i energetycznego. Dział ten cechuje się dużą konkurencyjnością i innowacyjnością. Wokół sektorów bioekonomii można zbudować sieć powiązań kooperacyjnych w tzw. łańcuchach wartości dodanej (szczególnie ważne jest to w przypadku sektora rolno-spożywczego, gdzie są największe rezerwy na zwiększenie wartości dodanej).

W zakresie rozwoju obszaru w oparciu o posiadany potencjał w sektorze rolniczym warto zwrócić uwagę na następujące aspekty:

- ✓ rozwój gospodarstw rolnych jest nieodłącznie związany z dokonywaniem inwestycji. Niezbędne jest dofinansowanie zakupu maszyn i urządzeń rolniczych modernizacji zakładów oraz szkolenia. Inwestycje mają istotny wpływ na efektywność produkcji i jej konkurencyjność, a zatem siłę rynkową podmiotów. Rozwijać należy rolnictwo, którego produkcja jest dostosowana do potrzeb przetwórstwa rolno-spożywczego (np. produkcja żywności ekologicznej),
- ✓ w celu poprawy zbytu lokalnych produktów należy promować krótkie łańcuchy dostaw. Promocja krótkich łańcuchów dystrybucji jako metoda zwiększania dochodów producentów i zapewniania rentowności dużej liczbie gospodarstw, przede wszystkim dzięki poprawie marż, ograniczeniu kosztów transportu i zmniejszeniu uzależnienia od sektora rolno-przemysłowego,
- ✓ dążenie do zwiększenia ilości i wielkości powierzchni gospodarstw ekologicznych. Zwiększenie produkcji ekologicznej żywności będzie możliwe dzięki podejmowaniu w tym zakresie zarówno działań promocyjnych samej żywności, jak i promocji takich rozwiązań, jak przekształcanie rozdrobnionych gospodarstw w gospodarstwa ekologiczne, które współpracują z przetwórstwem, rozwój systemu certyfikacji i przetwórstwa oraz eksportu żywności ekologicznej. Kluczowe znaczenie dla rozwoju branży ma utworzenie kanałów dystrybucyjnych. W przypadku mniejszych gospodarstw można organizować grupy sprzedażowe, co pozwoli na zwiększenie potencjału i przewagę negocjacyjną względem odbiorców. Działania dystrybucyjne powinny być również ukierunkowane na rynki zagraniczne. W przypadku żywności ekologicznej, której okres przydatności jest krótszy niż żywności tradycyjnej, istotnym elementem efektywnego kanału dystrybucji jest transport i logistyka, co przekłada się na konieczność modernizacji infrastruktury drogowej,
- ✓ ważnym czynnikiem umożliwiającym wykorzystanie potencjału rolniczego jest poziom integracji poziomej i pionowej w sektorze agrobiznesu. Władze samorządowe oraz instytucje otoczenia rolnictwa powinny stwarzać warunki do tworzenia przez podmioty powiązań sieciowych.

- ✓ dobrą praktyką są funkcjonujące grupy producenckie. Zrzeszanie się rolników w grupach producenckich daje lepszą i długotrwałą możliwość rozwoju, dlatego warto rozważyć zintensyfikowanie systemu wsparcia tych grup oraz rozwoju sieci dystrybucji i eksportu. Rozwój grup producenckich powinien być podstawowym zadaniem zmierzającym do prawidłowego funkcjonowania rynku rolnego i dostosowania do wymogów stawianych przez Unię Europejską. Tego typu działania, w warunkach rozdrobnionej produkcji mogą zaktywizować rynek i wpłynąć korzystnie na funkcjonowanie regionalnych i lokalnych kanałów dystrybucji produktów rolnych. Łączenie się w grupy producenckie może być skuteczną odpowiedzią na procesy globalizacyjne. Również na jednolitym rynku unijnym, który liczy ponad 500 mln konsumentów coraz częściej dostrzegana jest potrzeba konsolidacji. Fakt iż producenci rolni potrzebują wsparcia na rzecz ich konsolidacji, która jest niezbędna, aby sprostać wyzwaniom gospodarki rynkowej, związanym z rosnącą konkurencją został dostrzeżony we wstępnym zarysie Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020. Dzięki wspólnemu wprowadzaniu produktów do obrotu, producenci zyskują możliwość podniesienia jakości produkcji oraz dostosowanie jej do wymagań odbiorcy. Jednocześnie grupa producentów może ograniczyć rolę pośredników w obrocie produktami, przez co członkowie grupy zapewniają sobie silniejszą pozycję na rynku. Dlatego przewidziano, że w celu ułatwienia tworzenia grup producentów wypłacane będzie wsparcie w formie płatności rocznych, w trakcie pierwszych pięciu lat ich funkcjonowania. Formą pomocy finansowej będą roczne płatności w okresie pierwszych pięciu lat od dnia wpisu grupy producentów do rejestru, prowadzonego przez marszałka województwa. Kwota płatności będzie zależna od wartości przychodów netto grupy ze sprzedaży produktów lub grup produktów, wytworzonych w gospodarstwach jej członków, w poszczególnych latach.
- ✓ niezbędne jest funkcjonowanie wyspecjalizowanej jednostki usługowej na rzecz koordynacji działań klastrów i grup producenckich. Do zadań należałoby przekazywanie podmiotom informacji o korzyściach płynących z klastrów, grup producenckich i innych sieci innowacji, wspieranie istniejących klastrów, pomoc prawna w rejestracji grupy, wskazywanie możliwości rozwoju, udzielanie wyjaśnień co do zasad finansowania sieci, stałe pośredniczenie między nimi a władzą samorządową. Ważnym elementem działalności byłoby umożliwienie nawiązanie kontaktów odpowiednim przedsiębiorstwom i ośrodkom badawczym, a także opracowanie wspólnego dla sieci profilu,
- ✓ przedsiębiorstwa z branży przetwórstwa rolno-spożywczego powinny zwiększyć udział środków na B&R własne lub zlecane w postaci outsourcingu,
- ✓ z uwagi na zjawisko jakim jest zyskiwanie przewagi konkurencyjnej innymi przewagami niż przewaga cenowo-kosztowa niezbędne są dalsze inwestycje w modernizację i restrukturyzację funkcjonujących w sektorze podmiotów. Aspekt ten jest niezwykle istotny w sytuacji gdy możliwości rozwoju sektora rolno-spożywczego woj. lubelskiego oraz jego ekspansji na rynki zagraniczne w znaczący sposób warunkowane są innowacyjnością podmiotów gospodarczych.
- ✓ rozważenie integracji działań grup produkcyjnych, by razem działać na rynkach zagranicznych. Mogłoby to znaleźć przełożenie np. na obniżenie kosztów transportu i kosztów działań promocyjnych.
- ✓ Wdrożenie pełnej identyfikowalności produkowanych towarów i certyfikatów jakościowych. Jest to wymóg niezbędny by konkurować na rynkach zagranicznych,
- ✓ Należy dążyć do większego zaangażowania sektora nauki (Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, UMCS, Politechnika Lubelska) w rozwój sektora rolno-spożywczego.

Takie działanie zwiększy możliwości konkurencyjne m.in. poprzez wprowadzenie nowych produktów, usług, technologii oraz nowoczesnych strategii działania i zarządzania, a także podnoszeniem jakości kapitału ludzkiego związanego z tym sektorem.

- ✓ ważnym elementem jest podnoszenie wiedzy przez uczestników sektora rolniczego, jednak w celu podniesienia efektywności prowadzonych szkoleń działania takie powinny być prowadzone przez firmy i instytucje doradczo – szkoleniowe w oparciu o strategię szkoleniowo-doradczą uwzględniającą uwarunkowania obszaru.
- ✓ dążyć należy do certyfikacji produktów wytwarzanych na obszarze oraz prowadzić działania wspierające wysiłki w ich pozyskaniu. Posiadanie certyfikatów jest niezbędne w handlu na rynkach unijnych, co wynika z zapotrzebowania na towar identyfikowalny, tj. zawierający informacje o stosowanych nawozach, środkach ochrony roślin, dostawcy, sposobie transportu.

Miasto Włodawa, stanowiące rdzeń obszaru funkcjonalnego, z uwagi na siedzibę oddziałów instytucji rolniczych i agend rządowych, powinno zostać wykorzystane jako centrum inicjowania powyższych działań. W proces ten powinna zostać zaangażowana zarówno administracja samorządowa, jak i wspomniane instytucje i agendy rządowe.

Do sektora produkcji pierwotnej zaliczyć należy również gospodarkę rybacką. Gospodarka rybacka polega na planowanych i skoordynowanych czynnościach, mających na celu racjonalne gospodarowanie organizmami wodnymi w myśl zasad ekonomii i zgodnie z założeniami ochrony przyrody. Rybactwo obejmuje rybołówstwo, zabiegi mające na celu utrzymanie zasobów organizmów wodnych oraz chów i hodowlę ryb i innych organizmów wodnych w wodach morskich i śródlądowych.

Na obszarze Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego znajduje się wiele jezior i zbiorników wodnych, na których prowadzona jest gospodarka rybacka:

- ✓ w gminie Ruda-Huta: torfianki Ruda-Huta;
- ✓ w gminie Sosnowica: jezioro Cycowe, Zienkowskie, Gumienko, Skomielno, Tomaszne, Białe Sosnowickie i Czarne Sosnowickie;
- ✓ w gminie Hanna: akwen Hanna;
- ✓ w gminie Hańsk: jezioro Dubeczyńskie, Hańskie, Laskie, k. wsi Lubowierz, Koseniec;
- ✓ w gminie Urszulin: jezioro Łukie, Wytyckie, Moszne, Płotycze, Karasne, Wereszczyńskie, Karaśne, Rotcze, Sumin i zbiornik Wytyczno;
- ✓ w gminie Włodawa: jezioro Długie, Lipieniec, Święte, Białe, Glinki, Czarne, Rogóźno, Orchowo, Spólne, Pereszpa;
- ✓ w gminie Wola Uhruska: Pompka starorzecze, jezioro Brudzieniec, Brudno, Płotycze;
- ✓ w gminie Wyryki: zbiornik Zahajki.

Na tym obszarze funkcjonują dwa duże łowiska, oba w gminie Sosnowica: Jeziora Zienkowskie/Cycowe – naturalne i komercyjne łowisko „Wysepka”. W gminie Sosnowica znajdują się również drugi pod względem wielkości w województwie lubelskim kompleks stawowy: Sosnowica I, Stawy Rybne Górki oraz Libiszów I o powierzchni ponad 700 ha. W hodowli ryb słodkowodnych wyróżnia się dwa rodzaje rybnych stawów hodowlanych: karpiove i pstrągowe. W powiecie włodawskim znajdują się trzy stawy karpiove o powierzchni minimum 5 ha: staw Stary Brus (160 ha), staw Adamki w gminie

Włodawa (20 ha) i staw Hola w gminie Wiryki (6 ha). Stawy te wymagają odbudowy i renowacji²⁹.

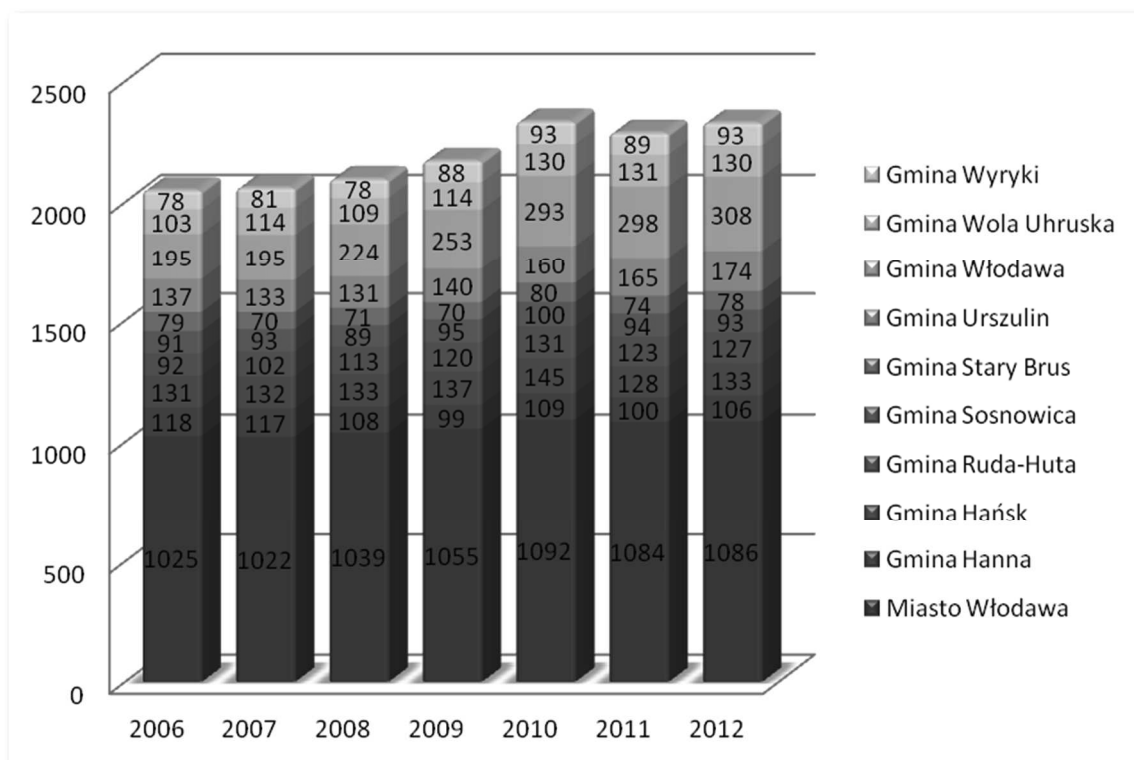
Sektor pozarolniczy

Przedsiębiorczość

Jednym z podstawowych uwarunkowań rozwoju danego obszaru jest jego lokalizacja. Włodawski Obszar Funkcjonalny położony jest w sąsiedztwie wschodniej granicy Polski, a zarazem granicy Unii Europejskiej. Jednakże brak przejść granicznych oraz słaby system komunikacyjny powoduje niskie zainteresowanie inwestycjami, co w efekcie prowadzi do izolacji gospodarczej obszaru.

Na terenie obszaru funkcjonalnego największy potencjał skupiony jest w mieście Włodawa. Zlokalizowanych jest tutaj najwięcej przedsiębiorstw (1086), zarówno osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą (1019) oraz spółek prawa handlowego (51), co stanowi ponad 46% podmiotów gospodarczych Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, który łącznie dysponuje 2328 podmiotami prowadzącymi działalność gospodarczą³⁰.

Wykres 21. Ilość podmiotów gospodarczych na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w latach 2006-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Poniższa tabela przedstawia przedsiębiorstwa produkcyjne, występujące w gminach Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Najwięcej jest przedsiębiorstw małych,

²⁹ Gospodarka Rybacka w Województwie Lubelskim, Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie, 2012

³⁰ wg stanu na 2012 r.

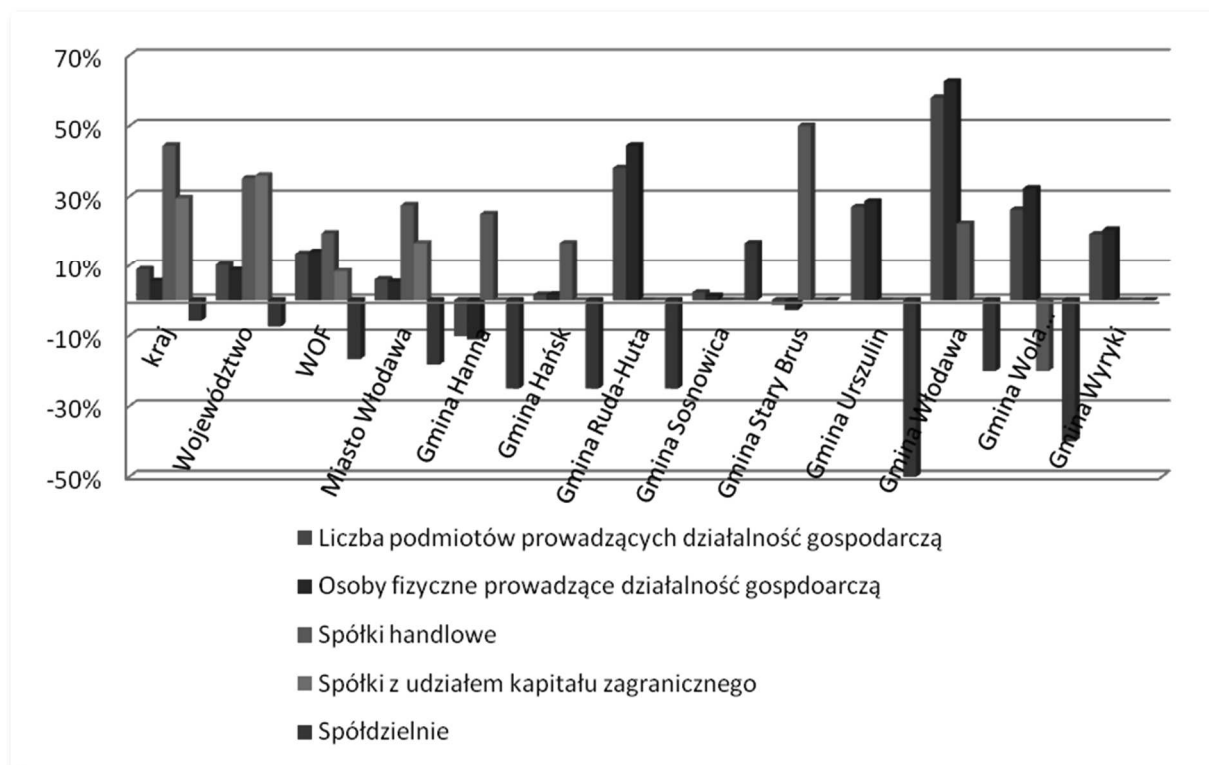
zatrudniających do 49 pracowników. Jedynym dużym przedsiębiorstwem o liczbie pracowników ponad 250 jest Huta Szkła Gospodarczego „Dubeczno” w gminie Hańsk.

Gmina	Nazwa przedsiębiorstwa	Profil działalności
Miasto Włodawa	Firma Handlowo-Produkcyjno-Usługowa "SLAWEX" JANUSZ SŁAWIŃSKI	Produkcja pieczywa; produkcja świeżych wyrobów ciastkarskich i ciastek
	Wiesław Bartoszek Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowo-Usługowe "WIBAR"	Wytwarzanie produktów przemiału zbóż
	Firma produkcyjno-handlowa „ATN” Agnieszka Nieczytor	Przetwórstwo tworzyw sztucznych
	P.P.H.U. GRAMAR sp. z o.o.	Przetwórstwo mięsa
	Sco-Pak Fabryka Papieru Orchówek, ul. Garbarska 16	Produkcja Papieru
	Handbud, ul. Czworobok 17, 22-200 Włodawa	Usługi budowlane
	Zakład Produkcji Mebli "Sosna"	Produkcja mebli
	FPH Teresa i Henryk Siemiak Sp. J.	Produkcja pieczywa; produkcja świeżych wyrobów ciastkarskich i ciastek
Hańsk	Usługi Leśne s.c. Łapiński Sławomir i Ćwir Mariusz	Leśnictwo
	Świeca Mariusz. Zakład usługowo – produkcyjno - handlowy	Budowlana
	Stefan Dołbniak. Produkcja pieczywa, handel	Produkcja pieczywa
	Cerera Sp. z o.o. Hodowla Bydła Mięsnego	Hodowla bydła
	Manufaktura Palet Sp. z o. o.	Produkcja palet
	Agromarina Sp. z o.o.	Hodowla i sprzedaż bydła
	Agrofarm Sp. z o.o.	Hodowla i sprzedaż bydła
	„Dubeczno” Huta Szkła Gospodarczego T.	Produkcja szkła
Ruda-Huta	„Aqua East”	Produkcja wody
Sosnowica	Gospodarstwo Rybackie „Polesie” Sp. z o. o. w	Hodowla ryb
	IR-Bud Ireneusz Goławski Tartak w Sosnowicy	Produkcja wyrobów tartacznych
	Strong Wood Zbigniew Szaruga	Produkcja wyrobów tartacznych
	Nadleśnictwo Parczew z/s w Sosnowicy	
	Produkcja pieczywa Adam Wojcieszuk w	Produkcja pieczywa
	Zakład zadrzewień, zieleni i rekultywacji „Abies” Maciej Osielec w Łomnicy	Usługi związane z uprawami rolnymi, ogrodnictwem, pielęgnacją terenów zielonych
Wola Uhruska	Przedsiębiorstwo Usługowo-Wytwórcze Sp. z o. o. w Woli Uhruskiej	Wydobycie wody, produkcja roślinna – uprawy zboża, koniczyny, w planach produkcja energii ze źródeł odnawialnych (elektrowni fotowoltaicznej)

	Gospodarstwo Doświadczalne w Uhrsku Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie	produkcja roślinna – uprawy kukurydzy, zboża i inne oraz produkcja zwierzęca bydło, owce, trzoda chlewna
	Zakład Obróbki Drewna Zbigniew Walaszek	Obróbka drewna, produkcja tarcicy konstrukcyjnej, desek
	Wola Sp. z o. o.	produkcja pieczywa, wyrobów ciastkarskich
	H2D Hanna Drygiel Daniel Misiurski	produkcja pieczywa, wyrobów ciastkarskich
	Zakład Wytwarzania Artykułów Z Tworzyw Sztucznych Czerwińska Danuta	produkcja rękawa z folii polietylenowej, worków foliowych
	Zakład Usług Leśnych Gębicki Roman w Adampolu	Działalność usługowa związana z leśnictwem. Wynajem i dzierżawa maszyn rolniczych i pozostałych maszyn.
	Usługowy Zakład Stolarski „TADEX-DREW” Tadyniewicz Łukasz w Wyrykach-Półód	Produkcja pozostałych wyrobów stolarskich i ciesielskich dla budownictwa. Produkcja mebli, wykonywanie konstrukcji i pokryć dachowych.
Stary Brus	Energia Natura Renata Brejer w Kaplonosach	Pozyskiwanie drewna, usługi transportowe.
	Przedsiębiorstwo Rolno Rybackie w Starym Brusie	Produkcja ryb konsumpcyjnych i materiału zarybieniowego

W zaktualizowanym Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego miasto Włodawa zidentyfikowane zostało jako pełniące funkcje: obsługi turystyki, obsługi transgranicznej oraz jako miasto dysponujące bazą przeładunkową. Potencjał gospodarczy Włodawy jako lokalnego ośrodka w największym stopniu wspierany jest przez pięć gmin: Włodawa (308 podmiotów), Urszulin (174 podmioty), Hańsk (133 podmioty), Wola Uhruska (130 podmiotów), Ruda-Huta (127 podmiotów). Najmniej podmiotów gospodarczych znajduje się na terenie gminy Sosnowica (93) i Stary Brus (78) ale jednocześnie należy zwrócić uwagę, że są to gminy o najmniejszym zaludnieniu.

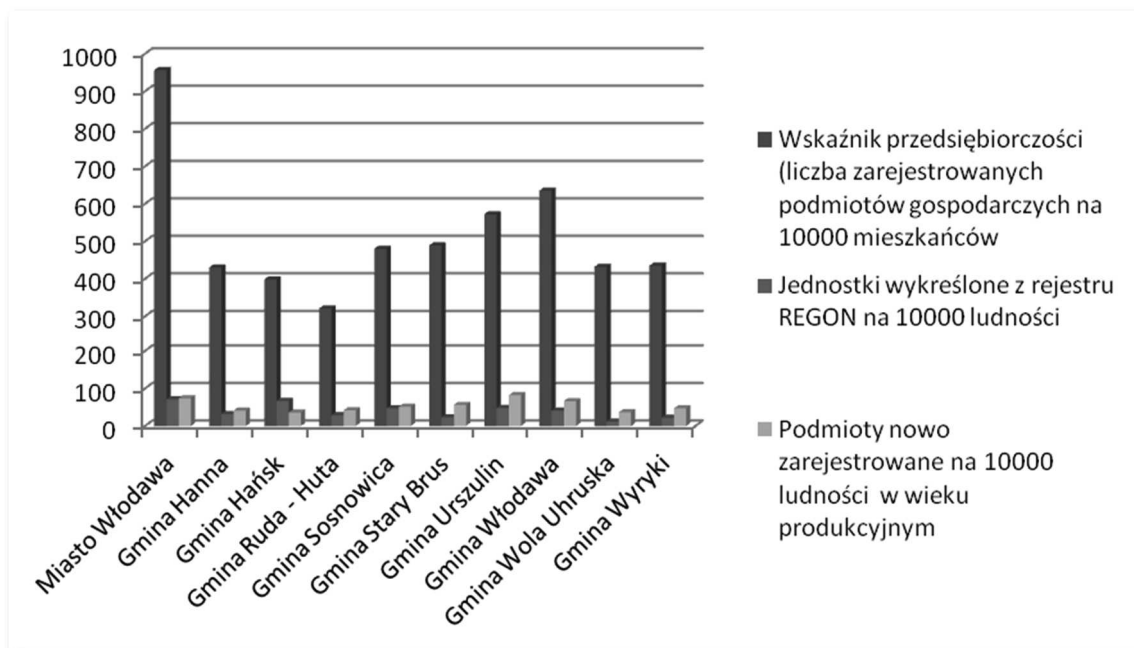
Wykres 22. Dynamika zmian w strukturze podmiotów gospodarczych poszczególnych gmin należących do Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

We Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym pod względem ilościowym dominują osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, które stanowią prawie 94% podmiotów, w dalszej kolejności są spółki prawa handlowego (4%) oraz spółdzielnie (1,6%) i spółki z udziałem kapitału zagranicznego (0,4%). Na terenie miasta Włodawa zarejestrowanych jest siedem spółek z udziałem kapitału zagranicznego, dwie tego typu spółki występują w gminie Włodawa oraz po jednej w gminach Hanna, Hańsk, Ruda-Huta, Sosnowica. W obszarze następuje stabilny wzrost, jeżeli chodzi o spółki prawa handlowego. Najdynamiczniej podmioty gospodarcze powstają na terenie gminy Włodawa, Ruda-Huta. Potwierdza się trend krajowy i wojewódzki jeżeli chodzi o spadek funkcjonujących spółdzielni.

Wykres 23. Wybrane wskaźniki w poszczególnych gminach Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Analizując sferę gospodarczą należy uwzględnić nie tylko bezwzględną liczbę zarejestrowanych przedsiębiorstw, ale również przedsiębiorczość mieszkańców, mierzona liczbą podmiotów na 10 tys. mieszkańców. We Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym wskaźnik ten jest największy w mieście Włodawa (956), gminie Włodawa (635), Urszulin (572), Stary Brus (489), Sosnowica (480).

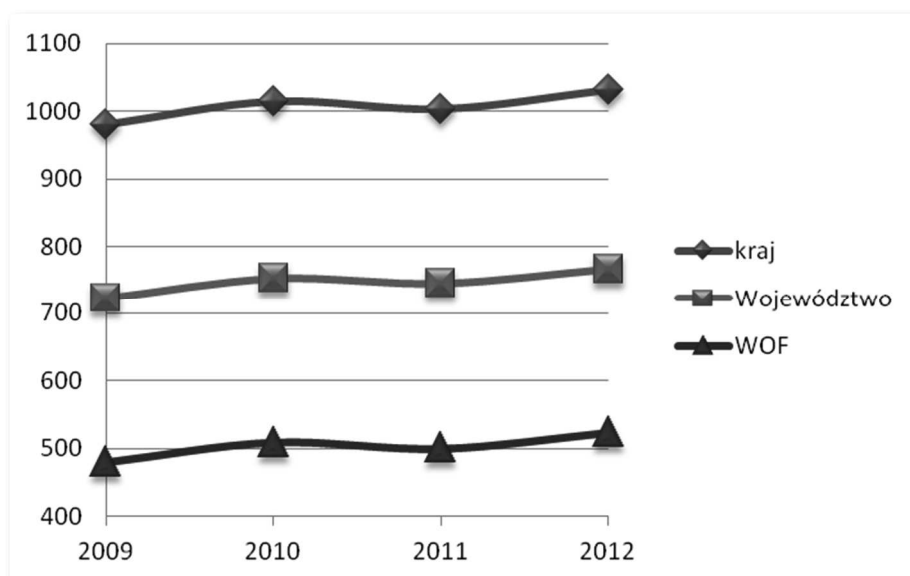
W analizowanym obszarze dominuje tendencja spadkowa nowo zarejestrowanych podmiotów. Najwyższy spadek liczby przedsiębiorstw w relacji do potencjału demograficznego zanotowano w gminie Hańsk (67).

Ryc. 22. Wskaźnik przedsiębiorczości na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w 2012 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Wskaźnik przedsiębiorczości Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego jest niższy (523) od średniej wojewódzkiej (767) i krajowej (1032) jednak na przestrzeni lat 2009-2012 wskaźnik ten rósł podobnie jak w województwie i w kraju.

Wykres 24. Dynamika zmian wskaźnika przedsiębiorczości na tle województwa i kraju

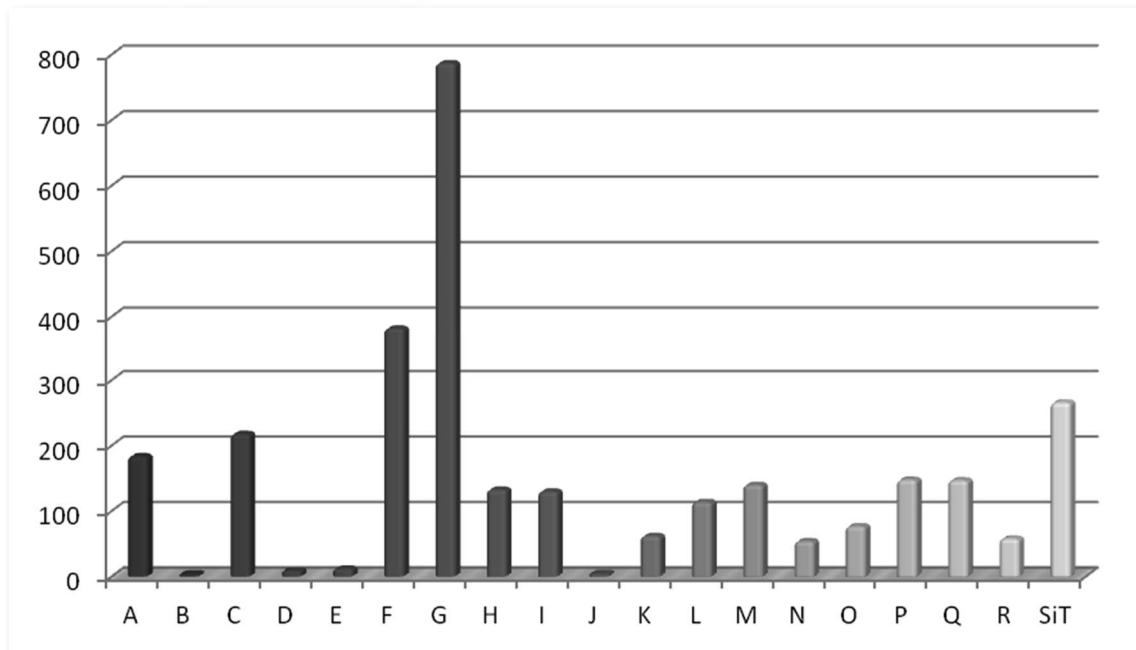
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Niekorzystnie wypada również skuteczność aplikowania przedsiębiorstw z terenu obszaru. W ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013 przedstawia się ona następująco:

- ✓ Działanie 1.1. Dotacje dla nowopowstających przedsiębiorstw – 4 projekty: miasto Włodawa – 1, gmina Włodawa – 1, gmina Urszulin – 1, gmina Hańsk – 1, (branża: zdrowotna, usługi związane z naprawą pojazdów, budowlana, **przetwórstwo drewna**).
- ✓ Działanie 1.2. Dotacje inwestycyjne dla mikro przedsiębiorstw – 10 projektów: miasto Włodawa – 3, gmina Włodawa – 1, gmina Urszulin – 3, gmina Hańsk – 2, gmina Sosnowica – 1, (branża: zdrowotna, **przetwórstwo drewna**, informatyczna)
- ✓ Działanie 1.3. Dotacje inwestycyjne dla małych i średnich przedsiębiorstw – 2: gmina Włodawa – 2 (branża: **przetwórstwo drewna**).
- ✓ Działanie 1.4. Dotacje inwestycyjne w zakresie dostosowania przedsiębiorstw do wymogów ochrony środowiska oraz w zakresie odnawialnych źródeł energii – 2: gmina Włodawa – 2 (termomodernizacja obiektów turystycznych oraz związanych z przetwórstwem drewna).
- ✓ Działanie 1.5. Dotacje inwestycyjne w dziedzinie turystyki – 15: miasto Włodawa – 3, gmina Włodawa – 9, gmina Urszulin – 1, gmina Wola Uhruska – 1, gmina Sosnowica – 1.

Najliczniej reprezentowaną dziedziną działalności jest sekcja G (handel hurtowy i detaliczny), w której działa 33,8% zarejestrowanych podmiotów na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, w dalszej kolejności sekcja F (budownictwo) – 16,4 % w szczególności roboty budowlane związane ze wznoszeniem budynków oraz S i T (działalności organizacji członkowskich oraz napraw i konserwacji komputerów i artykułów użytku osobistego i domowego) – 11,4 %.

Wykres 25. Liczba podmiotów gospodarczych wg sekcji PKD

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS³¹

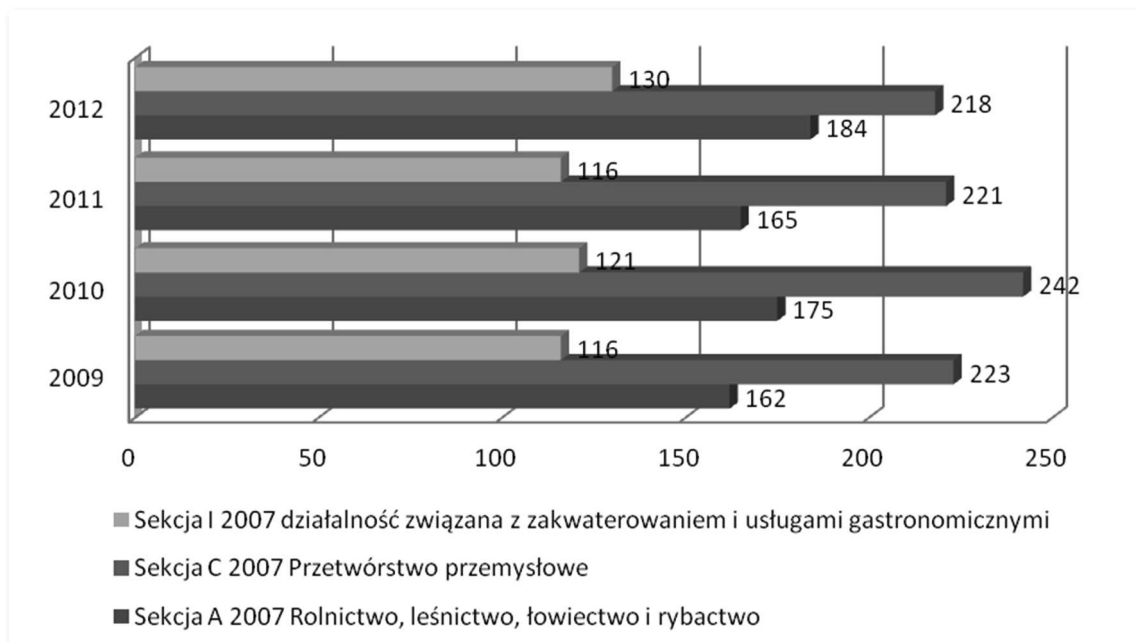
Istotne działalności dla rozwoju gospodarczego, które funkcjonują na obszarze to:

- ✓ sekcja C (przetwórstwo przemysłowe) w szczególności charakterystyczna dla WOF produkcja wyrobów z drewna skupia 9,36%, największa ilość podmiotów zlokalizowana jest na terenie:
 - miasta Włodawa (82),
 - gminy Włodawa (27),
- ✓ sekcja A (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo) – 7,9%, największa ilość podmiotów zlokalizowana jest na terenie:
 - gminy Stary Brus (27),
 - gminy Włodawa (26),
 - gminy Wiryki (23),
 - miasto Włodawa (22),
 - gmina Hanna (19),
- ✓ sekcja I (zakwaterowanie i usługi gastronomiczne) w szczególności powiązane z turystyką – 5,58 %, największa ilość podmiotów zlokalizowana jest na terenie:
 - miasta Włodawa (57),

³¹ Wyjaśnienie skrótów sekcji PKD 2007: A – Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, B – Górnictwo i wydobywanie, C – Przetwórstwo przemysłowe, D – Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych, E – Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją, F – Budownictwo, G – Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle, H – Transport i gospodarka magazynowa, I – Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi, J – Informacja i komunikacja, K – Działalność finansowa i ubezpieczeniowa, L – Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości, M – Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, N – Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca, O – Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne, P – Edukacja, Q – Opieka zdrowotna i pomoc społeczna, R – Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją, S – Pozostała działalność usługowa, T – Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby, U – Organizacje i zespoły eksterytorialne

- gminy Włodawa (40).

Wykres 26. Ilość podmiotów gospodarczych w wybranych sekcjach w latach 2009-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

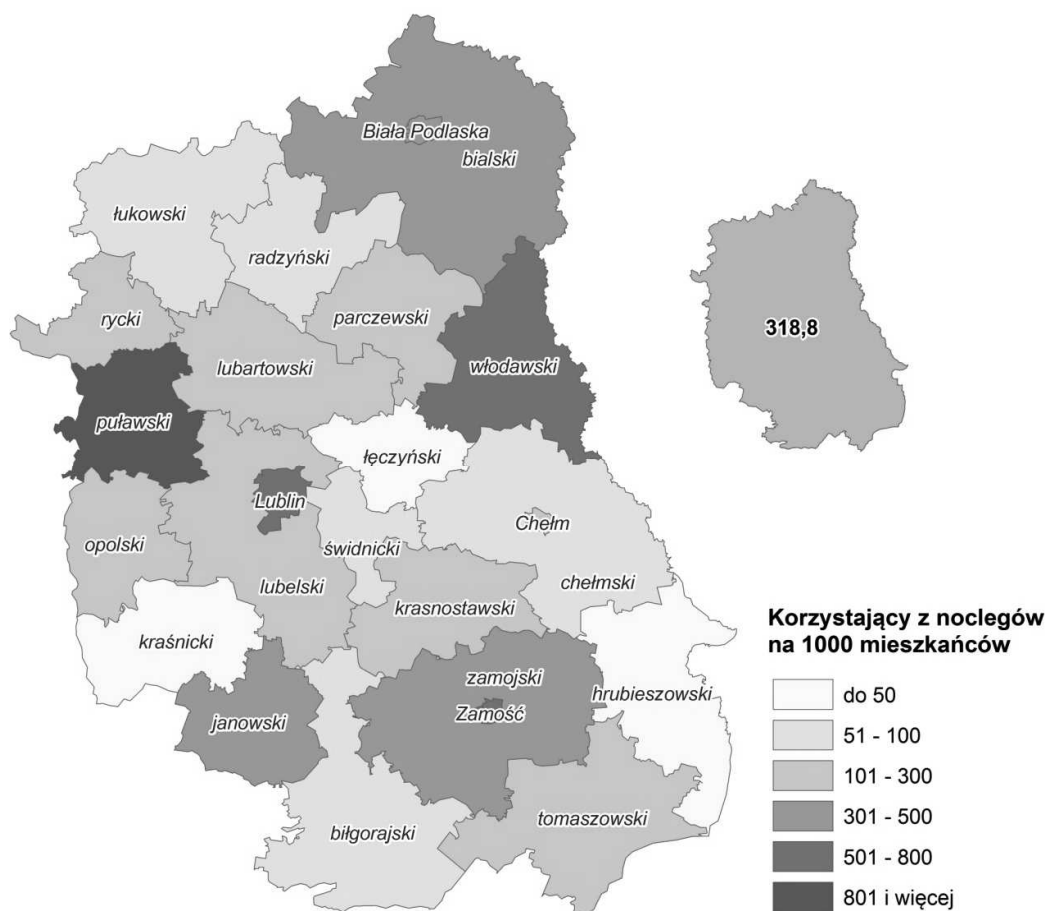
Analiza ilości podmiotów gospodarczych w latach 2009-2012 wykazuje systematyczny wzrost dla branży rolniczej oraz bezpośrednio związanej z obsługą ruchu turystycznego.

Turystyka

Sektor turystyczny jest obecnie dynamicznie rozwijającym się działem światowej gospodarki. Ma wysoki udział w tworzeniu produktu krajowego brutto oraz miejsc pracy. Obejmuje produkcję dóbr i usług związanych z obsługą turystyczną tj. działalność hoteli, obiektów gastronomicznych, transport, atrakcje turystyczne i obsługę ruchu turystycznego m.in. przez biura podróży. Jednym z wyznaczników potencjału obszaru w zakresie turystyki jest wskaźnik, dotyczący liczby turystów korzystających z noclegów.

Jak wynika z analizy danych statystycznych za 2012 r. powiat włodawski, w którym zawiera się Włodawski Obszar Funkcjonalny (12,2% ogółu obiektów w województwie) klasyfikowany jest na drugim miejscu po powiecie puławskim (15,8 %) pod względem ilości turystycznych obiektów noclegowych.

Ryc. 23. Korzystający z noclegów w turystycznych obiektach noclegowych według powiatów w 2012 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Turystyka w województwie Lubelskim w 2012 r.*, Urząd Statystyczny w Lublinie

Turystom, odwiedzającym województwo lubelskie, w 2012r. udzielono 1 mln 531,6 tys. noclegów, pod tym względem na drugim miejscu sklasyfikowany został powiat włodawski (584,2 noclegów).

Powiat włodawski należy do wyjątkowo dobrze predysponowanych powiatów województwa lubelskiego w dziedzinie możliwości wykorzystania walorów turystycznych. Główne atuty obszaru to:

- ✓ dogodne położenie w atrakcyjnym krajobrazie doliny Bugu i na obszarze Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery, w strefie Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego i w sąsiedztwie Pojezierza Szackiego, położonego w Szackim Parku Narodowym po stronie ukraińskiej,
- ✓ sieć szlaków turystycznych,
- ✓ potencjał przyrodniczy i klimatyczny, ponad 35 jezior (Wytyckie, Zbiornik Zahajki, Białe, Sosnowickie, Łukie, Staw Rybitwa), rzeki (Bug, Włodawka, Tarasienka, Piwonia Pn, Uherka Kanał Wieprz-Krzna),

- ✓ jedno z najbardziej nasłonecznionych miejsc w kraju i z czystymi, przejrzystymi jeziorami, co stwarza potencjał do rozwoju turystyki zdrowotnej,
- ✓ bogate dziedzictwo kulturowe, historyczne walory krajoznawcze i obecne walory wielokulturowe, Czworobok we Włodawie, Muzeum Byłego Hitlerowskiego Obozu Zagłady w Sobiborze – gmina Włodawa, Skansen Kultury Materialnej Chełmszczyzny i Podlasia w Holi – gmina Stary Brus.

Fot. 3. Atrakcje turystyczne Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Źródło: <http://powiatwlodawski.pl/galeria>

Zasadniczą rolę w rozwoju turystyki obszaru odgrywa miasto Włodawa – jedyny ośrodek miejski w analizowanym obszarze, położony na przecięciu wszystkich głównych arterii komunikacyjnych. Zgodnie z delimitacją obszaru funkcjonalnego zostało zidentyfikowane jako rdzeń, służący stałej interakcji społeczno-gospodarczej z obszarami zurbanizowanymi tj. obszarami wiejskimi. Miasto Włodawa oprócz statusu głównego ośrodka obsługi ruchu turystycznego, charakteryzuje się obiektami i zespołami zabudowy o znaczeniu ponadlokalnym, ukazującymi wielokulturowe dziedzictwo obszaru wśród, których wyróżnić można zabytkowe obiekty sakralne trzech wyznań: murowana cerkiew prawosławna, zespół klasztorny paulinów z XVIII w., dwukondygnacyjna synagoga z 1764 roku. Najważniejszym obiektem, ukazującym historię oraz dziedzictwo kulturowe obszaru jest niewątpliwie Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego. Do innych miejsc najchętniej odwiedzanych przez turystów należą:

- ✓ Punkt pomiaru wody na Bugu,
- ✓ Stary cmentarz żydowski – założony w XVIII wieku,
- ✓ Nowy cmentarz żydowski – założony w XIX wieku,
- ✓ "Czworobok" – budowla w kształcie kwadratu z dziedzińcem w środku – zabytek unikatowy, najprawdopodobniej jedyny tego rodzaju w Polsce. Czworobok należał do włodawskich Żydów.

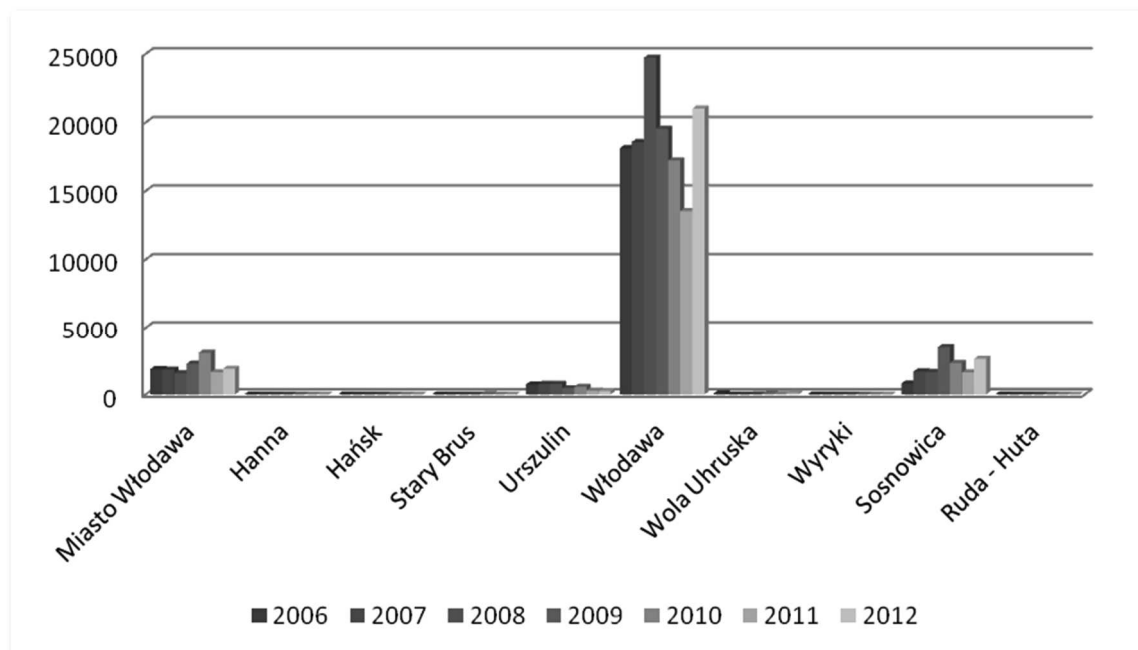
Na terenie miasta występuje również największa koncentracja obiektów turystycznej infrastruktury towarzyszącej. Znaczna ich część to obiekty nowoczesne, wielofunkcyjne, całoroczne, odpowiadające współczesnym standardom (np. basen miejski, zespoły boisk typu Orlik, biblioteka miejska, informacja turystyczna).

Na bazie walorów wielokulturowych organizowane są regularne, cykliczne i okazjonalne imprezy i wydarzenia kulturalne, wśród których od 1999 roku organizowany jest Festiwal Trzech Kultur.

Z uwagi na pełnioną przez Włodawę funkcję głównego ośrodka obsługi ruchu turystycznego obszaru, układ komunikacyjny miasta wymaga usprawnienia m.in. poprzez rewitalizację centrum miasta wraz z kompleksowym remontem ulic. Obecny stan infrastruktury, związanej z turystyką i kulturą jest również niewystarczający i nie pozwala w pełni wykorzystać posiadanych zasobów. Stan techniczny wielu zabytków oraz innych obiektów utrudnia lub wręcz uniemożliwia ich właściwe wykorzystanie oraz promocję walorów historycznych i estetycznych. Potencjał turystyczny miasta wzbogaciłoby m.in. zagospodarowanie obszaru przemysłowego „Starej Kaflarni” na cele turystyczno – rekreacyjno – kulturalne.

Podobnego zakresu działań wymagają obiekty, związane z infrastrukturą kultury i turystyki na terenach wiejskich. Ważnym elementem turystyki są gospodarstwa agroturystyczne, licznie skupione w gminach: Włodawa, Wola Uhruska, Hanna oraz Sosnowica. Gospodarstwa działają zrzeszone w takich stowarzyszeniach agroturystycznych jak np.: Nadbużańskie Stowarzyszenie Agroturystyczne z siedzibą w Woli Uhruskiej i Stowarzyszenie Agroturystyczne Ziemi Włodawskiej z siedzibą w Okunince.

Wykres 27. Liczba turystów korzystających z noclegów w latach 2006-2012 we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym

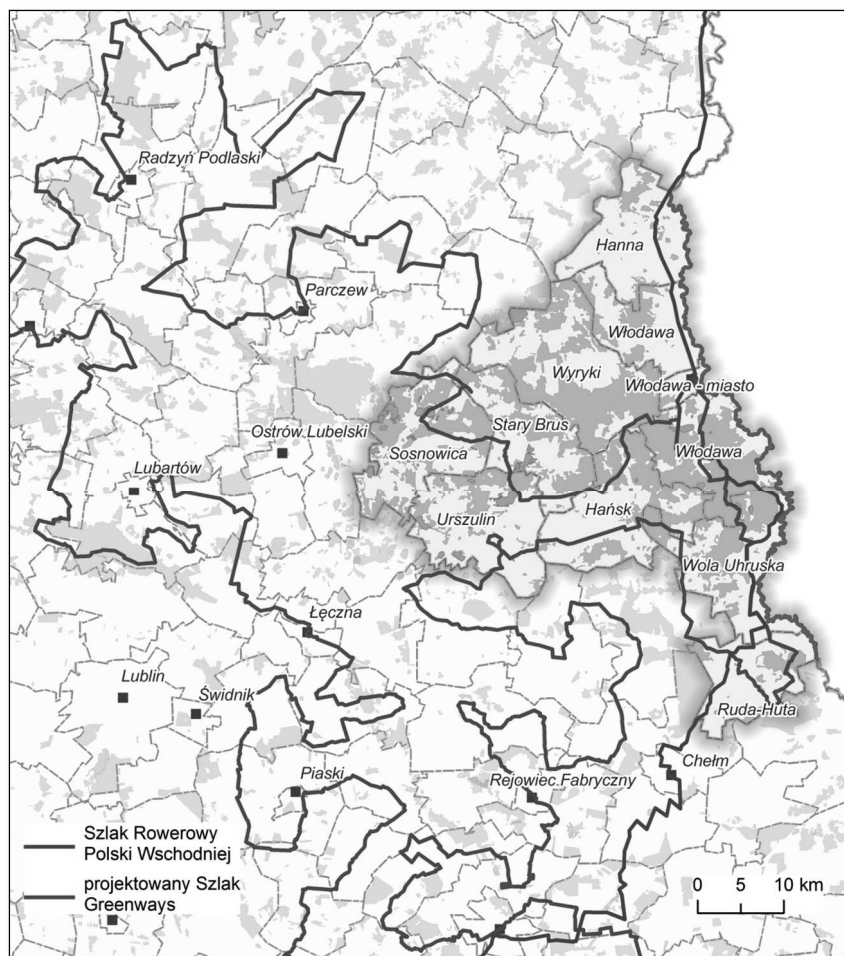

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

We Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym liderem pod względem udzielanych noclegów turystom jest gmina Włodawa, następnie Sosnowica oraz miasto Włodawa. Wysokie natężenie ruchu turystycznego w gminie Włodawa spowodowane jest perłą regionu jaką jest Jezioro Białe. Wokół jeziora zlokalizowane są liczne ośrodki wypoczynkowe. Jezioro Białe jest największym ośrodkiem wypoczynkowym w powiecie i największym w województwie lubelskim. Ośrodki wypoczynkowe są połączone z miastem ścieżkami rowerowymi oraz szlakami turystycznymi.

Ważnym elementem zagospodarowania turystycznego są szlaki turystyczne, szczegółowo omówione w Załączniku 2: Strategia Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Przez ten obszar przebiegają takie ponadregionalne szlaki turystyczne jak Ścieżka Rowerowa Polski Wschodniej oraz projektowany Szlak Greenways.

Powyższe uwarunkowania pozwalają przyjąć, że rozwój turystyki powinien być główną formą wzmacniania systemu gospodarczego Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Ryc. 24. Szlaki turystyczne na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Źródło: opracowanie własne

Instytucje otoczenia i wspierania przedsiębiorczości

Jednym z warunków rozwoju przedsiębiorczości są sprawnie działające instytucje otoczenia przedsiębiorczości. System wspierania przedsiębiorczości i przedsiębiorstw w Polsce obejmuje podmioty, działające na trzech poziomach: krajowym (m.in. Ministerstwo Gospodarki, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości), wojewódzkim (m.in. Urzędy Marszałkowskie, Regionalne Instytucje Finansujące) i lokalnych usługodawców. Ostatni poziom obejmuje organizacje zarejestrowane w Krajowym Systemie Usług (KSU) dla MSP. Podmioty te są odpowiedzialne za formułowanie strategii, programów i wdrażanie działań na rzecz wsparcia przedsiębiorczości. Na terenie powiatu włodawskiego nie ma siedziby żaden ośrodek KSU.

Jednostki, których przedmiotem działania jest wspieranie innowacyjności oraz przedsiębiorczości, nazywane są również Ośrodkami Innowacji i Przedsiębiorczości (OIP). Kompleksowa analiza istniejącej w regionie infrastruktury wspierania przedsiębiorczości

i innowacji była przedmiotem specjalistycznej ekspertyzy³². Na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego występuje tylko jeden podmiot, świadczący tego typu usługi, którym jest Agencja Rozwoju Lokalnego, prowadzona przez Lubelską Fundację Rozwoju.

Przedsiębiorców z terenu obszaru zrzesza Cech Rzemiosł i Przedsiębiorczości we Włodawie, który jest członkiem Izby Rzemiosła i Przedsiębiorczości w Lublinie. Na obszarze o potencjale typowo turystycznym brak jest podmiotu integrującego działania jakim mogłaby być Lokalna Organizacja Turystyczna.

3.5. Jakość rządzenia i zdolność inwestycyjna samorządów

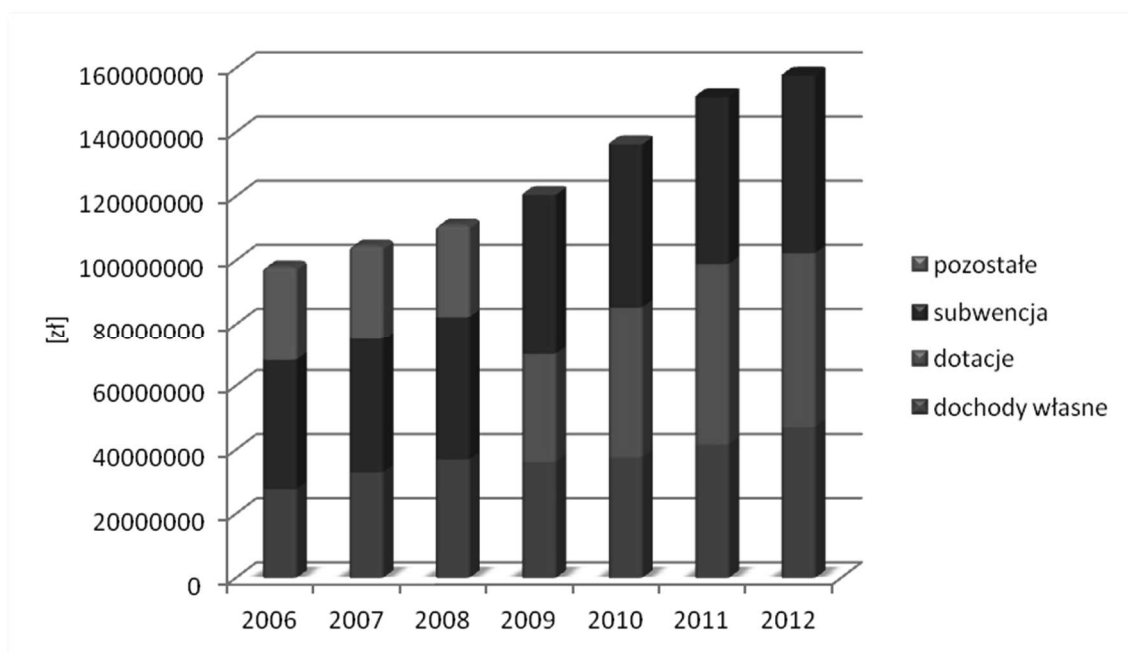
Jakość rządzenia i przewyższania problemów rozwojowych jest jednym z najważniejszych wyzwań samorządów lokalnych. Najważniejsze czynniki, decydujące o jakości rządzenia JST to jej zdolność inwestycyjna, zaangażowanie społeczeństwa w proces rządzenia i rodzaj stosowanych praktyk planowania strategicznego. Dobre gospodarowanie pieniędzmi gmin obszaru funkcjonalnego pozytywnie wpływa na ich rozwój, a znaczna ilość funduszy, wydanych na nowe inwestycje poprawia gospodarczą kondycję obszaru.

Analiza zdolności inwestycyjnej Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Zdolność inwestycyjna w dużej mierze uzależniona jest od wielkości dochodów oraz struktury wydatków jednostki samorządu. Dochody gmin Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego według BDL, w latach 2006-2008 systematycznie wzrastały i w 2012 roku osiągnęły wartość ok. 160 mln zł. Głównymi składnikami budżetu gmin WOF są wpływy z subwencji i dotacji (po 35% dochodów w 2012 roku). Udział dochodów własnych wyniósł ok. 30%, natomiast nie było wpływów z innych źródeł.

³² Świdzińska A. - Analiza istniejącej infrastruktury wspierania przedsiębiorczości i innowacji. Ekspertyza na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego w ramach projektu „Kapitał intelektualny Lubelszczyzny 2010-2013

Wykres 28. Łączne dochody gmin Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w latach 2006-2012

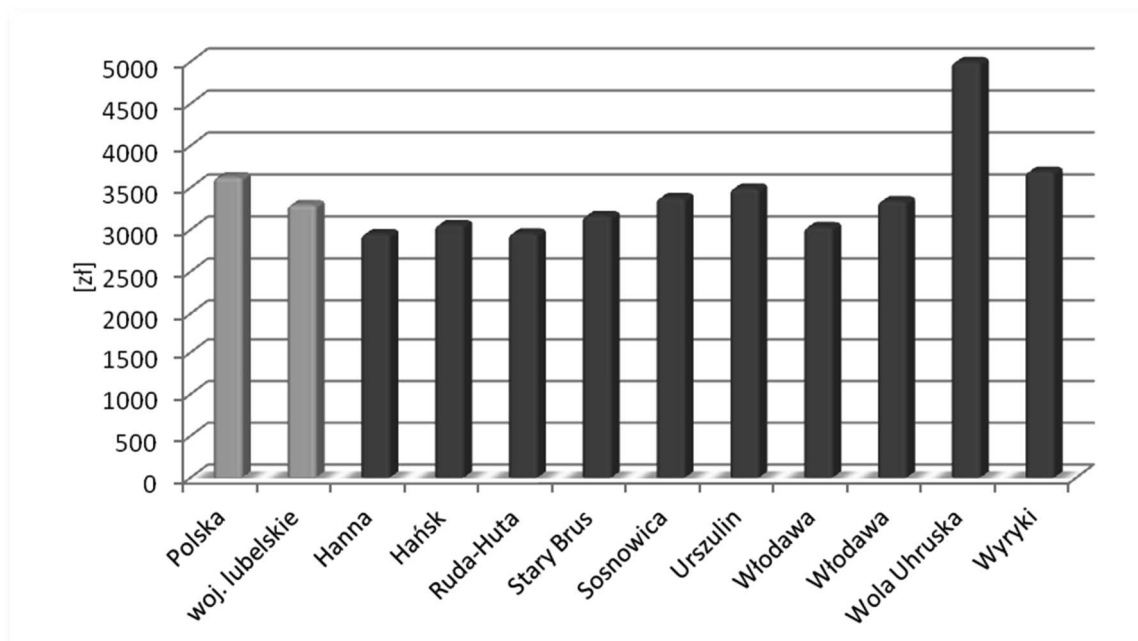

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

W przeliczeniu na jednego mieszkańca, dochody gmin Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego są zbliżone do średniej wojewódzkiej (3293 zł) i krajowej (3624 zł). Wyjątkiem jest gmina Wola Uhruska, która według danych GUS w 2012 roku osiągnęła dochód na mieszkańca – 4995 zł. Wskaźnik ten jest dużo wyższy niż średnia dla województwa i kraju, co jest związane z pozyskaniem funduszy na realizację w latach 2010-2014 międzygminnego projektu unijnego, którego beneficjentem jest gmina Wola Uhruska, a także innych projektów o dużym poziomie dofinansowania³³.

³³ Analiza pozyskiwania funduszy europejskich na obszarze Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego oraz charakterystyka największych projektów znajduje się w dalszej części dokumentu.

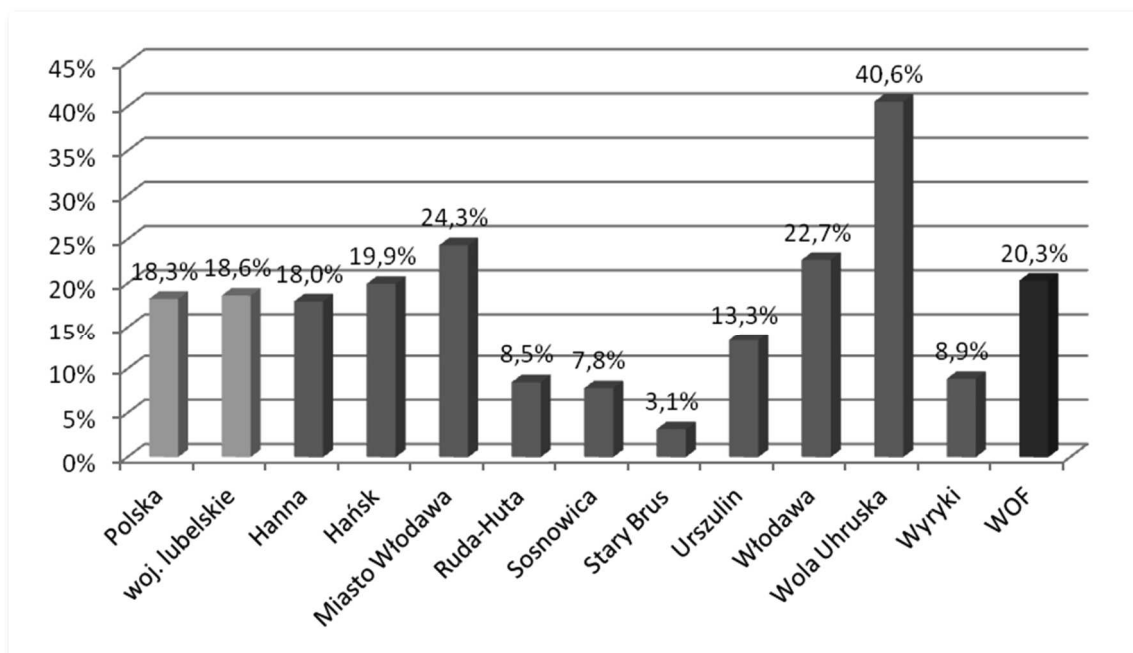
Wykres 29. Dochody gmin Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego na jednego mieszkańca w 2012 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Bardzo ważnym aspektem polityki budżetowej gminy jest wielkość wydatków na cele inwestycyjne. W 2012 roku największe wydatki na inwestycje poniosła gmina Wola Uhruska, wydatki te stanowiły 40,6% wszystkich wydatków w gminie. Niskie wydatki inwestycyjne zaobserwowano w gminach Stary Brus, Sosnowica, Ruda-Huta i Wiryki. Taki stan rzeczy ma bezpośredni związek z niewielką ilością lub brakiem realizacji projektów inwestycyjnych, finansowanych z funduszy europejskich. Wydatki inwestycyjne pozostałych gmin znajdują się na poziomie podobnym lub nieznacznie wyższym niż średnia wojewódzka i krajowa. Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym jest wyższy niż wskaźnik dla województwa lubelskiego i Polski i wynosi 20,3%, co oznacza, iż zdolność inwestycyjna Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego jest na zadowalającym poziomie.

Wykres 30. Udział wydatków inwestycyjnych gmin Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w 2012 roku w wydatkach ogółem

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Analiza skuteczności gmin WOF pod względem pozyskiwania środków z funduszy europejskich

Stosunkowo wysoka zdolność inwestycyjna gmin Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego przekłada się na efektywność pozyskiwania środków ze źródeł zewnętrznych, tj. głównie z Unii Europejskiej. W latach 2007-2013 na Włodawski Obszar Funkcjonalny z funduszy unijnych jednostki samorządu terytorialnego pozyskały ponad 61 mln zł na projekty inwestycyjne³⁴. Środki te pochodzą wyłącznie z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego. Ponadto na tzw. projekty miękkie z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki udało się uzyskać ponad 8 mln zł.

Najwięcej funduszy z Unii Europejskiej na projekty inwestycyjne pozyskała gmina Wola Uhruska (ok. 18,5 mln zł) i miasto Włodawa (ok. 17,5 mln zł), zaś gminy Hanna, Stary Brus i Wyryki nie otrzymały żadnego dofinansowania.

Największą skutecznością w pozyskiwaniu środków z funduszy europejskich na obszarze WOF wykazała się gmina wiejska Wola Uhruska. W 2010 roku gmina ta została beneficjentem międzygminnego projektu pn. „Dolina Bugu – Bezgraniczne Możliwości”, który obejmuje gminy w dolinie rzeki Bug: Wola Uhruska, Hanna, Hańsk, Urszulin, Włodawa, miasto Włodawa i Wyryki. Celem projektu jest budowa ścieżek rowerowych na obszarze powyższych gmin. Ponadto gmina Wola Uhruska pozyskała znaczne środki na wykorzystanie energii słońca i biomasy w produkcji ciepła (ponad 5 mln zł), a także na

³⁴ Lista beneficjentów programów operacyjnych na lata 2007-2013 - stan na 31 grudnia 2013 r.

http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/NaborWnioskow/listabeneficjentow/Strony/Lista_beneficjentow_FE_311213.aspx

budowę sieci kanalizacyjnej na obszarze gminy oraz budowę hali sportowej w Woli Uhruskiej (po 3 mln zł).

Na drugim miejscu pod względem otrzymanego dofinansowania jest miasto Włodawa, które uzyskało na rozbudowę i modernizację infrastruktury szkolnej i sportowej ponad 9 mln zł. Oprócz tego projektu Włodawa otrzymała fundusze z Unii Europejskiej na poprawę jakości infrastruktury transportowej i dostępności komunikacyjnej oraz poprawę atrakcyjności turystycznej.

Pozostałe gminy, którym udało się pozyskać fundusze z UE, zrealizowały projekty dotyczące zagospodarowania turystycznego obszaru, modernizacji lub budowy obiektów użyteczności publicznej, wykorzystania odnawialnych źródeł energii czy gospodarki wodno-ściekowej.

W celu oceny skuteczności JST Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w pozyskiwaniu funduszy europejskich porównano je do innych gmin tego samego typu (miejskich lub wiejskich) o podobnej liczbie mieszkańców. Gminy wiejskie WOF, które pozyskały fundusze europejskie wypadają korzystnie na tle podobnych gmin w województwie lubelskim. Dzięki tym środkom zostało lub zostanie zrealizowanych wiele inwestycji, które nie miałyby szansy bez unijnego wsparcia. Największą skutecznością pozyskiwania środków unijnych w porównaniu do innych gmin województwa lubelskiego wykazała się gmina Wola Uhruska. Dużą skuteczność osiągnęła również gmina Urszulin. Negatywnie wyróżniają się gminy WOF, które nie uzyskały żadnych środków na cele inwestycyjne, ale w związku z rozpoczęciem się nowej perspektywy finansowej UE gminy te w dalszym ciągu mają na to szansę. Miasto Włodawa, pod względem pozyskania funduszy europejskich jest na średnim poziomie w województwie lubelskim w porównaniu do innych miast o nieznacznie większej liczbie ludności (Włodawa posiada najmniejszą liczbę ludności wśród gmin miejskich województwa).

Tabela 4. Wielkość dofinansowania, pozyskanego przez gminy WOF i wybrane gminy województwa lubelskiego

Gmina	Liczba mieszkańców (stan na 31.12.2012r.)	Wartość dofinansowania, pozyskanego z RPO Województwa Lubelskiego [zł]
Miasto Włodawa	13719	17 557 987,00
Miasto Radzyń Podlaski	16298	24 481 376,59
Miasto Międzyrzec Podlaski	17223	13 974 843,79
Gmina Wola Uhruska	4048	18 520 604,45
Gmina Urszulin	4123	11 734 118,35
Gmina Włodawa	6045	6 258 742,19
Gmina Ruda-Huta	4736	4 915 686,85
Gmina Sosnowica	2728	1 582 583,51
Gmina Hańsk	3843	497 654,16
Gmina Hanna	3074	0
Gmina Stary Brus	2167	0
Gmina Wiryki	2735	0
Gmina Ostrówek	4053	1 539 898,56
Gmina Milanów	4052	2 295 193,80
Gmina Wilków	4717	9 293 417,75

Źródło: Lista beneficjentów programów operacyjnych na lata 2007-2013 - stan na 31 grudnia 2013 r. http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/NaborWnioskow/listabeneficjentow/Strony/Listabeneficjentow_FE_311213.aspx

W ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na Włodawski Obszar Funkcjonalny pozyskano ponad 8 mln zł, które przyczyniły się do aktywizacji zawodowej ludności bezrobotnej, a także do ograniczania przedwczesnego kończenia edukacji, minimalizacji dyskryminacji ze względu na płeć oraz poprawy dostępności do szkoleń na wszystkich poziomach nauczania.

Czynnikiem, obrazującym jakość rządzenia w jednostce samorządu terytorialnego jest również jakość planowania strategicznego, tzn. posiadanie aktualnej strategii rozwoju oraz stosowanie się do jej zaleceń. Większość gmin Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego posiada strategię rozwoju, jednak są to dokumenty, tworzone w 2008 lub 2009 roku, a okres, który obejmują niedługo dobiegnie końca. Gminy Hanna i Stary Brus nie posiadają lokalnego dokumentu strategicznego, co niekorzystnie wpływa na rozwój tych gmin.

3.6. Współpraca transgraniczna

Duże możliwości aktywizacji Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego stwarza przygraniczne położenie, głównie poprzez rozwój różnych form współpracy

transgranicznej. Współpraca przygraniczna z partnerskimi samorządami z Ukrainy i Białorusi powinna być skoncentrowana głównie na realizacji wyłonionych wspólnie inicjatyw, służących całemu obszarowi, rozdzielonemu granicą, umacniając i budując rozwój kontaktów pomiędzy społecznościami, zamieszkującymi po obu stronach granicy. Współpraca taka może przynieść szereg korzyści, w następujących wymiarach³⁵:

- ✓ wymiar instytucjonalny – aktywny udział społeczności, instytucji samorządowych i organizacji społecznych po obu stronach granicy, wiedza na temat sąsiada, trwała współpraca transgraniczna, wspólne opracowywanie, finansowanie i realizacja transgranicznych programów i projektów,
- ✓ wymiar społeczno-ekonomiczny – mobilizacja miejscowego potencjału w wyniku wzmocnienia szczebla lokalnego w roli partnerów stymulujących współpracę transgraniczną, współdziałanie podmiotów ze sfery gospodarczej i społecznej, stymulowanie wzrostu kwalifikacji zawodowych, dodatkowe efekty rozwojowe m.in. w dziedzinie infrastruktury, transportu, turystyki, środowiska, edukacji, badań naukowych, przedsiębiorczości i powstanie dodatkowych miejsc pracy w tych dziedzinach.
- ✓ wymiar społeczno-kulturowy – upowszechnienie w sposób trwały i powtarzalny informacji o uwarunkowaniach geograficznych, strukturalnych, gospodarczych, społeczno-kulturalnych i historycznych m.in. poprzez kompleksowe ich przedstawienie w wydawnictwach kartograficznych, systemach informacji przestrzennej, na łamach publikacji, poprzez wspólną realizację imprez kulturowych, współpracę szkół, upowszechnienie znajomości języka kraju sąsiada itp.

Szczególną rolę w inicjowaniu współpracy transgranicznej odgrywa Stowarzyszenie Samorządów Euroregionu Bug, który jest jedyną zinstytucjonalizowaną w województwie lubelskim jednostką wspierającą i koordynującą współpracę transgraniczną samorządów, społeczności lokalnych i władz administracyjnych z obszarów przygranicznych położonych wzdłuż granicy państwowej z Białorusią i Ukrainą na rzece Bug.

W latach 2006-2012 na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego realizowano szereg projektów transgranicznych, wśród których na szczególną uwagę zasługuje cykliczna impreza Europejskie Dni Dobrosąsiedztwa Zberezė-Adamczuki oraz projekt pn. „Poprawa bezpieczeństwa osób korzystających z sieci komunikacyjnej pogranicza Polski, Białorusi i Ukrainy” dotyczący poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego i dostępności komunikacyjnej obszarów przygranicznych m.in. poprzez wyposażenie Powiatu Włodawskiego i Rejonu Szackiego w wysoko specjalistyczny sprzęt drogowy, opracowanie interaktywnej mapy obrazującej sieć drogową obszarów oraz analizy stanu bezpieczeństwa i porządku w ruchu drogowym.

³⁵ Opracowano na podstawie: Strategii Współpracy Transgranicznej Województwa Lubelskiego, Obwodu Lwowskiego, Obwodu Wołyńskiego i Obwodu Brzeskiego na lata 2014 – 2020 (Projekt)

4. ANALIZA SWOT

Analiza SWOT jest podsumowaniem mocnych i słabych stron Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, wynikających z uwarunkowań wewnętrznych oraz szans i zagrożeń, które są pochodną uwarunkowań zewnętrznych. Takie zestawienie pozwoli na sformułowanie optymalnych kierunków rozwoju tego obszaru.

Środowisko naturalne	
Mocne strony	Słabe strony
✓ występowanie licznych form ochrony przyrody, świadczących o dobrej kondycji środowiska naturalnego oraz występowanie unikalnych gatunków roślin i zwierząt, ✓ bardzo dobre warunki bioklimatyczne (sanatorium w Adampolu), jako podstawa do rozwoju funkcji uzdrowiskowej, ✓ duży potencjał wodny obszaru (liczne rzeki i jeziora), ✓ jedno z najbardziej nasłonecznionych miejsc w kraju, ✓ potencjał wiatru do rozwoju energetyki wiatrowej, ✓ duża powierzchnia zajęta przez lasy, ✓ położenie przygraniczne (granica Polsko-Białoruska), ✓ atrakcyjna nieuregulowana rzeka Bug.	✓ gleby najniższych klas bonitacyjnych, słabo przydatne dla rolnictwa, ✓ zagrożenie powodziowe w części obszaru, szczególnie w dolinie Bugu, ✓ mało urozmaicona rzeźba terenu, ✓ nieokreślony lub niski potencjał dla występowania gazu ziemnego w łupkach dolnego paleozoiku.
Szanse	Zagrożenia
✓ wykorzystanie walorów przyrodniczych do rozwoju turystyki, ✓ wykorzystanie walorów przyrodniczych w celu rozwoju bioekonomii (bioprodukty, energia wytwarzana z odnawialnych źródeł energii tj. słoneczna, wiatrowa, z biomasy).	✓ bariery, związane z funkcjonowaniem zewnętrznej granicy UE.
Sfera społeczna	
Mocne strony	Słabe strony
✓ dobrze rozwinięta infrastruktura edukacyjna (Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Korolówce-Osadzie), ✓ wzrost liczby uczniów szkół policealnych, ✓ dobra dostępność do usług zdrowotnych, ✓ bogate dziedzictwo kulturowe, dobry dostęp do placówek kulturowych, ✓ duża liczba interesujących imprez	✓ spadek liczby uczniów w szkołach obszaru funkcjonalnego, ✓ spadająca liczba mieszkańców, ✓ niska gęstość zaludnienia, ✓ odpływ młodych i wykształconych ludzi, ✓ bardzo wysoka stopa bezrobocia ✓ duży poziom wydatków na pomoc społeczną.

kulturalnych oraz ośrodków twórczości ludowej.	
Szanse	Zagrożenia
✓ wykorzystanie walorów historycznych w celu rozwoju sektora turystycznego, ✓ wykorzystanie potencjału kadrowego, oświaty i szkolnictwa oraz infrastruktury szkoleniowej do rozwoju różnych form kształcenia ustawicznego, ✓ rozwijanie inicjatyw lokalnych oraz budowanie partnerstw w celu rozwiązywania wspólnych problemów.	✓ wyludnianie się obszaru funkcjonalnego oraz postępująca pauperyzacja społeczna, ✓ brak regulacji prawnych, dotyczących obszarów funkcjonalnych, co może być barierą przy planowaniu budowy infrastruktury, obejmującej obszar większy niż jedna gmina.

Sfera infrastrukturalna

Mocne strony	Słabe strony
✓ dobrze rozwinięta sieć dróg wojewódzkich, ✓ dobra dostępność do sieci wodociągowej, ✓ funkcjonujący Zakład Zagospodarowania Odpadów we Włodawie, ✓ wzrost zasobów mieszkaniowych.	✓ brak połączeń kolejowych, ✓ niewykorzystana infrastruktura przeładunkowa, ✓ zły stan techniczny dróg, ✓ mała długość sieci kanalizacyjnej na obszarach wiejskich, ✓ zły stan techniczny sieci energetycznej SN, ✓ brak przejść granicznych pomimo przygranicznego położenia.

Szanse	Zagrożenia
✓ reaktywowanie przedwojennej linii kolejowej na trasie Brześć-Włodawa-Chelm, ✓ gazyfikacja obszaru funkcjonalnego, ✓ realizacja na terenie obszaru funkcjonalnego Sieci Szerokopasmowej Polski Wschodniej (budowa węzłów szkieletowych i dystrybucyjnych), ✓ rozwój odnawialnych źródeł energii na bazie wody, wiatru, słońca i biomasy, ✓ utworzenie przejścia granicznego z Białorusią Zberezę-Adamczuki, ✓ Budowa elektrowni na bazie węgla kamiennego oraz zbiornika wodnego na terenie gminy Ruda-Huta w msc. Ruda - Opalin bądź Ruda\Iłowa (powiat chełmski).	✓ brak środków na modernizację dróg oraz infrastruktury wodnokanalizacyjnej i ciepłej, ✓ obniżenie się konkurencyjności obszaru, spowodowane niskim stanem infrastruktury.

Sfera gospodarcza

Mocne strony	Słabe strony
✓ potencjał naturalny do rozwoju energetyki odnawialnej (wiatrowa, solarna, wodna, biomasa), ✓ duża ilość gospodarstw rolnych i hodowlanych, ✓ dużo gospodarstw powyżej 50 ha, ✓ dobre warunki do rozwoju działalności w sektorze turystyki, ✓ drugie miejsce w skali regionu pod	✓ rozdrobnienie gospodarstw rolnych oraz ich niska dochodowość, ✓ brak grup producenckich oraz certyfikowanych gospodarstw ekologicznych, ✓ słabo rozwinięta przedsiębiorczość, ✓ mała ilość instytucji otoczenia i wspierania przedsiębiorczości, ✓ niski wskaźnik przedsiębiorczości,

względem liczby turystów korzystających z noclegów, ✓ dobra dostępność gruntów pod inwestycje, ✓ rozbudowana sieć szlaków turystycznych.	✓ słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna (baza noclegowa i gastronomiczna).
Szanse	Zagrożenia
✓ rozwój sektora rolnego w wyniku nawiązania współpracy z jednostkami naukowymi i sektorem B&R, ✓ utworzenie klastra w celu zwiększenia konkurencyjności podmiotów gospodarczych obszaru funkcjonalnego, ✓ współpraca z innymi przygranicznymi regionami, ✓ rozwój przemysłu w sektorach niszowych, zwłaszcza przetwórstwa i produkcji zdrowej żywności.	✓ brak inwestorów zewnętrznych, ✓ zła sytuacja finansów publicznych powiatu i poszczególnych gmin, ✓ brak skutecznych strategii i programów, aktywizujących i zachęcających do rozwoju przedsiębiorczości, ✓ sezonowość ruchu turystycznego.

5. STRATEGIA WŁODAWSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO 2020

5.1. Wizja i cel główny

W niniejszej strategii obowiązuje hierarchiczny układ celów, składający się z trzech poziomów:

- ✓ **wizji** i zdefiniowanego **celu głównego**, stanowiącego cel nadrzędny działań strategicznych,
- ✓ **priorytetów**, czyli celów strategicznych, pozwalających na strategiczne ukierunkowanie działań obszaru w dłuższym horyzoncie czasowym,
- ✓ **celów operacyjnych**, uszczegóławiających cele strategiczne i będących podstawą do zaplanowania działań realizacyjnych.

Przy określaniu wizji rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wzięto pod uwagę następujące czynniki:

- ✓ uwarunkowania zewnętrzne, czyli otoczenie zewnętrzne rozwoju obszaru, zdefiniowane w analizie SWOT jako szanse i zagrożenia,
- ✓ uwarunkowania wewnętrzne, określone w analizie SWOT jako mocne i słabe strony obszaru,
- ✓ prognozy trendów rozwojowych oraz obowiązujące dokumenty strategiczne, zarówno na poziomie lokalnym, jak i województwa i kraju,
- ✓ instrumenty i programy finansowe, dostępne dla samorządów w ramach perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2014-2020,
- ✓ kompetencje samorządów, które stanowią punkt wyjścia do określonych działań i kluczowych projektów przyczyniających się do rozwoju obszaru,
- ✓ konsultacje społeczne, prowadzone w formie badań ankietowych i warsztatów, których podsumowanie stanowi Załącznik nr 3.

Szeroko rozumiany rozwój społeczno-gospodarczy Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wymaga sprostania takim wyzwaniom jak: ochrona środowiska naturalnego, postępujące zmiany demograficzne, utrzymujące się wysokie bezrobocie na terenie WOF, pobudzenie aktywności gospodarczej poprzez efektywne wykorzystanie naturalnych zasobów oraz źródeł odnawialnych, rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego, podnoszenie wiedzy i kwalifikacji, lepsze wykorzystanie potencjału turystycznego oraz zwiększenie dostępności komunikacyjnej. Nie są to problemy, które poszczególne samorządy są w stanie rozwijać w pojedynkę. Kluczem do sukcesu jest wspólna współpraca na rzecz rozwoju obszaru funkcjonalnego, która powinna obejmować zarówno jednostki samorządu terytorialnego, podmioty gospodarcze, jak i organizacje pozarządowe. Współpraca powinna być podporządkowana osiągnięciu następującej wizji:

WIZJA „WŁODAWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY 2020”

Do roku 2020 Włodawski Obszar Funkcjonalny będzie obszarem o czystym i różnorodnym środowisku naturalnym, z rozwijającą się gospodarką lokalną – lepiej wykorzystującą własne zasoby w sektorach turystyki i biogospodarki oraz generującą więcej miejsc pracy – co doprowadzi do poprawy jakości życia mieszkańców oraz ograniczenia zjawisk wykluczenia społecznego.

Zaprezentowana powyżej wizja wymaga podjęcia działań w następujących obszarach:

1. Turystyka

Obszar dysponuje bardzo dużym potencjałem do rozwoju turystyki, co może przynieść wymierny rezultat, jeżeli chodzi o powstające miejsca pracy. O potencjale obszaru świadczy drugie miejsce w regionie pod względem korzystających z noclegów w turystycznych obiektach noclegowych. Problemem jest nierównomierny rozwój turystyki na obszarze, spowodowany słabo rozwiniętą infrastrukturą turystyczną, sportowo-rekreacyjną, brakiem produktów turystycznych, dostępnością komunikacyjną oraz brakiem zintegrowanej dla całego obszaru atrakcyjnej oferty turystycznej. Należy dążyć również do dalszego rozwoju bazy noclegowej w szczególności poza głównymi ośrodkami turystycznymi tj. miasto i gmina Włodawa, Sosnowica oraz tworzenia gospodarstw agroturystycznych. Jednocześnie poprzez działania inwestycyjne należy wzmocnić rdzeń obszaru, jakim jest miasto Włodawa, zaklasyfikowane jako główny ośrodek aktywności turystycznej i obsługi ruchu turystycznego. Działania te powinny głównie koncentrować się na rewitalizacji centrum miasta wraz z kompleksowym remontem ulic oraz z działaniami, związanymi z renowacją, restauracją, rewaloryzacją, rewitalizacją i zabezpieczeniem obiektów, wpisanych do rejestru zabytków i zespołów tych obiektów wraz z ich otoczeniem. Należy również przeprowadzić działania z zakresu rozwoju oraz ulepszenia stanu infrastruktury kultury, poprawiające dostępność do obiektów i dóbr kultury oraz miejsc atrakcyjnych turystycznie, a także służących rozwojowi aktywnych form turystyki, tworzeniu i rozwijaniu kompleksowego systemu informacji i promocji turystycznej i kulturalnej. Dodatkowo szansą może być wypromowanie walorów pogranicza Polsko – Białorusko – Ukraińskiego i stworzenie wspólnej (transgranicznej) oferty dla turystów z Polski i Europy.

2. Gospodarka

Działania, wspierające gospodarkę w głównej mierze należy koncentrować na wykorzystaniu naturalnych zasobów źródeł odnawialnych w celach energetycznych. Innym kierunkiem działań powinna być poprawa efektywności funkcjonowania sektora rolnego i jego większej specjalizacji (np. w kierunku produkcji ekologicznej żywności), zastosowanie biogospodarki w sektorze rolno-spożywczym oraz rozwój sektora usług na rzecz rolnictwa. Na uwagę zasługuje również sektor przetwórstwa drewna oraz produkcji szkła. W celu konkurencyjności gospodarczej obszaru należy dążyć do wzrostu współpracy ze środowiskiem naukowo-badawczym oraz parkami naukowo-technologicznymi. Zasadniczą rolę w rozwoju gospodarczym obszaru powinno odegrać miasto Włodawa, jedyny miejski ośrodek obszaru, siedziba oddziałów instytucji i agend rządowych. Na terenie miasta powinny koncentrować się inicjatywy samorządów lokalnych, podejmowane w partnerstwie z instytucjami (np. Ośrodek Doradztwa

Rolniczego) i organizacjami pozarządowymi, mające na celu pobudzenie i kreowanie przedsiębiorczości. Przykładem takich działań może być forum gospodarcze oraz utworzenie inkubatora przedsiębiorczości czy spółdzielni energetycznej. Istotna dla gospodarki obszaru jest dostępność komunikacyjna oraz infrastruktura przeładunkowa, która wymaga modernizacji.

3. Kapitał ludzki i społeczny – dostępność usług publicznych

Na jakość życia mieszkańców głównie wpływa otoczenie gospodarstw domowych oraz styl życia i relacje społeczne. Jeżeli chodzi o otoczenie gospodarstw domowych działania powinny się głównie koncentrować na następujących elementach:

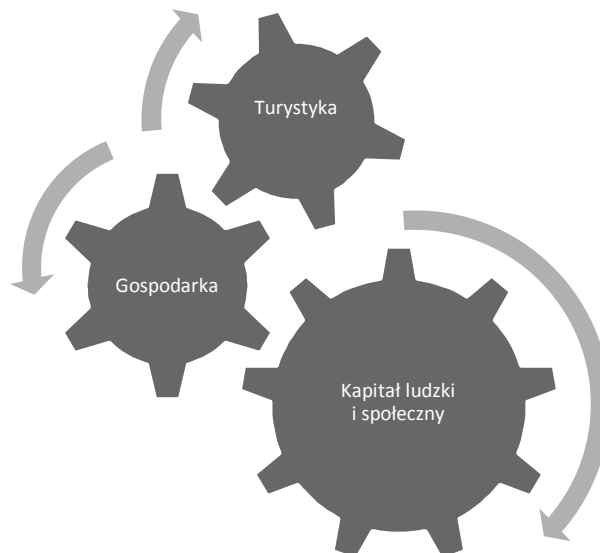
- ✓ dostęp do infrastruktury (głównie kanalizacyjnej),
- ✓ edukacja,
- ✓ opieka zdrowotna,
- ✓ bezpieczeństwo,
- ✓ przyroda i środowisko,
- ✓ transport i komunikacja,
- ✓ kontakty z instytucjami i urzędami.

Pozostałe działania powinny być związane ze stylem życia mieszkańców (wypoczynek i czas wolny, stan zdrowia, aktywność fizyczna), uczestnictwem w życiu społecznym (aktywność na poziomie makro, przejawiająca się np. wsparciem instytucji, organizacji społecznych, ale także na poziomie mikro tj. nawiązanie relacji ze wspólnotą lokalną). Ważnym elementem wpływającym na jakość i styl życia jest dostępność technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Wyżej wymienione obszary wzajemnie się przenikają i są ze sobą silnie powiązane. Sfera gospodarcza wraz z turystyką determinuje funkcjonowanie rynku pracy, co przekłada się na możliwości rozwoju społecznego. Rozwijana infrastruktura wpływa na jakość życia mieszkańców, pozwala przełamać bariery przestrzenne, ma istotny wpływ na możliwości rozwoju gospodarczego i społecznego obszaru.

Cel główny Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wskazuje na generalny kierunek postępowania w realizacji wizji obszaru, jaką chcemy osiągnąć w perspektywie 2020 roku. Mając na uwadze aktualną i oczekiwaną – przyszłą pozycję rozwojową Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, przewiduje się, że wizja ta będzie realizowana poprzez cel główny, którym jest:

Efektywne wykorzystanie lokalnego potencjału do rozwoju gospodarczego i wzrostu spójności społecznej oraz przestrzennej Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Lokalny potencjał Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

5.2. Cele Strategii i kierunki działań

Realizacji celu głównego Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego służyć będą następujące priorytety/cele strategiczne:

Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki

Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna

Priorytet 3: Poprawa skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezpieczeństwa publicznego

Formułując cele kierowano się zasadą SMART: konkretne, mierzalne, możliwe do osiągnięcia/realistyczne, odpowiadające wizji w celu strategicznym, akceptowalne przez adresatów zmian, wskazujące konkretny czas lub termin osiągnięcia określonego celu. Cele strategii rozwoju określono ilościowo za pomocą wskaźników monitorowania. Sposób i zakres monitorowania zakładanych zmian został szczegółowo przedstawiony w rozdziale dotyczącym systemu monitorowania i ewaluacji strategii.

Jak już wcześniej wskazano, rozwój gospodarczy oraz wzrost spójności społecznej i przestrzennej obszaru uwarunkowany jest wykorzystaniem lokalnego potencjału. Większa koncentracja i specjalizacja w wymiarze terytorialnym i tematycznym, związanym z turystyką, odnawialnymi źródłami energii oraz biogospodarką przyczyni się do zmniejszenia głównych problemów obszaru, jakimi są niskie dochody mieszkańców oraz duży poziom bezrobocia, również tego, ukrytego w rozdrobnionych i mało dochodowych gospodarstwach rolnych. Niskie dochody oraz brak możliwości zatrudnienia wpływają na liczbę osób korzystających z pomocy społecznej oraz prowadzą do licznych zjawisk patologii i wykluczenia społecznego.

Problemem obszaru, wpływającym również na jego rozwój gospodarczy, jest mała konkurencyjność funkcjonujących gospodarstw rolnych, związana z brakiem zrzeszeń w postaci np. grup producenckich. Należy dążyć do zintegrowania głównych producentów oraz ich integracji z łańcuchem żywnościowym poprzez systemy jakości, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw.

Nieodłącznym elementem rozwoju gospodarczego i funkcji obszaru jest dostępność komunikacyjna oraz infrastruktura techniczna. Słaba dostępność komunikacyjna wpływa m.in. na atrakcyjność turystyczną obszaru, powoduje również zjawisko koncentracji ruchu turystycznego w wybranych miejscowościach o lepszej dostępności, a tym samym przyczynia się do niekorzystnego zjawiska przekroczenia pojemności i chłonności turystycznej. Zwiększenie dostępności komunikacyjnej, zagospodarowania turystycznego oraz inwestycje, związane z ochroną środowiska są jednym z warunków wykorzystania turystycznego całego Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Cechą wyróżniającą obszar jest transgraniczne położenie wzdłuż granicy z Ukrainą i Białorusią, natomiast barierą w rozwoju gospodarczym jest brak przejścia granicznego, zarówno drogowego jak i kolejowego. Powstanie przejść przyczyniłoby się do dalszego rozwoju funkcji turystycznej.

Innym czynnikiem wpływającym na konkurencyjność gospodarczą obszaru jest ciągle niska jakość kapitału ludzkiego i społecznego. Ogólnie niskie wykształcenie mieszkańców, a także brak wiedzy i kluczowych kwalifikacji powoduje, iż duży odsetek mieszkańców ma niewielkie szanse na znalezienie zatrudnienia lub na założenie własnej działalności gospodarczej. Przejawem tego jest niska aktywność zawodowa mieszkańców.

Przedstawione powyżej bariery rozwojowe będą mogły być w znacznym stopniu ograniczone dzięki realizacji działań operacyjnych w ramach przyjętych priorytetów. W strategii przewidziano realizację następujących celów operacyjnych:

Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki

1.1. Rozwój produktów i usług w oparciu o technologie informacyjno-komunikacyjne

1.2. Wzmocnienie charakteru i funkcji turystycznej obszaru oraz rozwój produktów turystycznych o charakterze ponadregionalnym w wyniku poprawy stanu środowiska i zwiększenia znaczenia obszarów cennych przyrodniczo i kulturowo

1.3. Wzrost wykorzystania turystycznego obszaru w wyniku zwiększenia dostępności komunikacyjnej

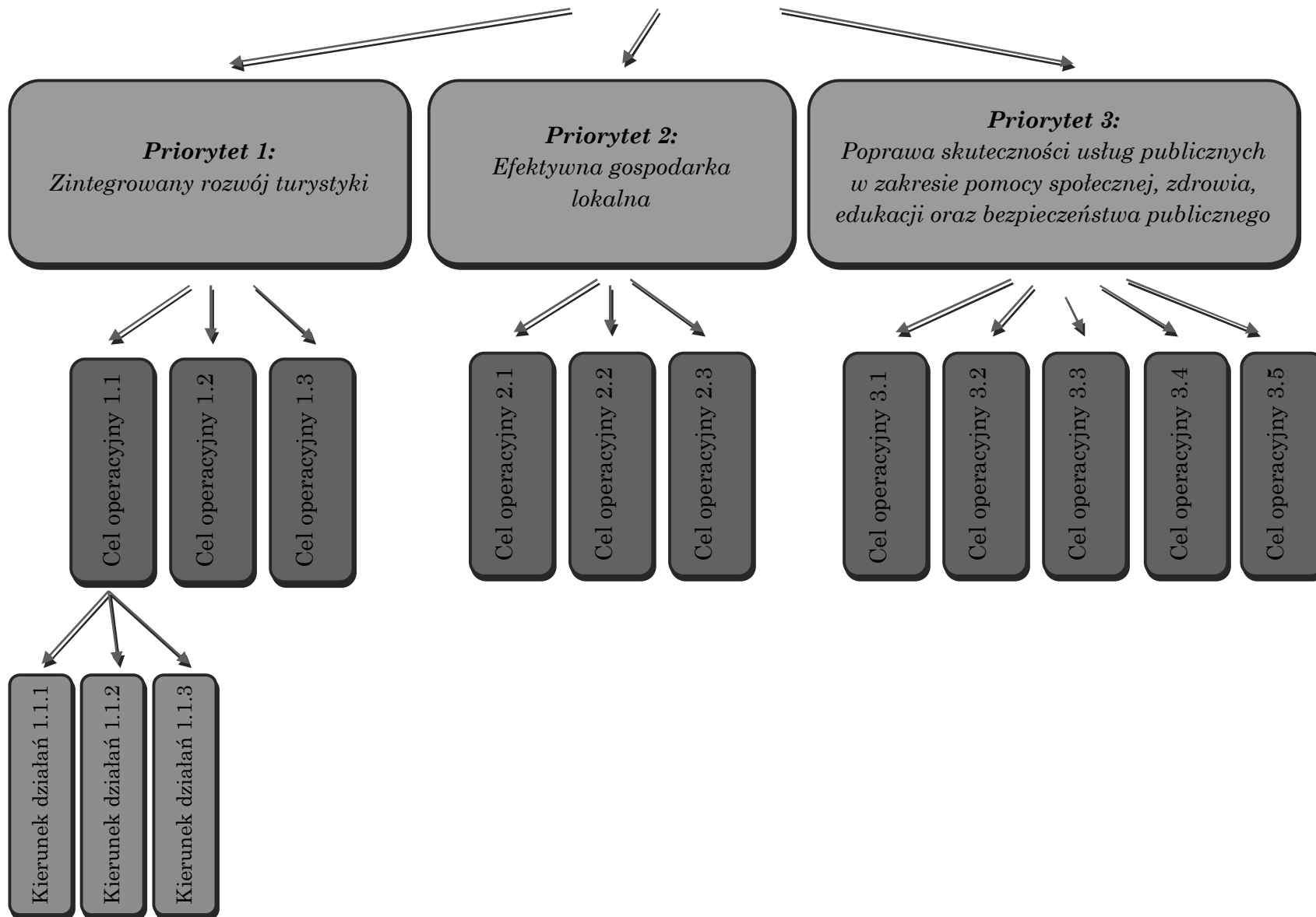
Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna

- 2.1. Wzrost inwestycji na rzecz wzmocnienia gospodarki niskoemisyjnej obszaru*
- 2.2. Poprawa efektywności funkcjonowania sektora rolnego oraz jego większa specjalizacja ze szczególną rolą biogospodarki*
- 2.3. Promowanie przedsiębiorczości oraz rozwój infrastruktury poprawiającej konkurencyjność gospodarczą obszaru*

Priorytet 3: Poprawa skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezpieczeństwa publicznego

- 3.1. Rozwój społeczności poprzez aktywizację społeczną w połączeniu z rewitalizacją obszarów miejskich i wiejskich oraz rozbudową infrastruktury*
- 3.2. Wzrost znaczenia aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu*
- 3.3. Podniesienie poziomu wykształcenia i wiedzy oraz lepszy dostęp do usług edukacyjno-szkoleniowych mieszkańców obszaru*
- 3.4. Lepszy dostęp do opieki zdrowotnej, przeciwdziałanie marginalizacji społecznej oraz zdrowe starzenie się*
- 3.5. Poprawa stanu bezpieczeństwa publicznego oraz wzrost jakości rządzenia w obszarze*

Cel główny:
Efektywne wykorzystanie lokalnego potencjału do rozwoju gospodarczego i wzrostu spójności społecznej oraz przestrzennej Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Główne kierunki działań w ramach poszczególnych priorytetów i celów operacyjnych

Każdy z priorytetów realizowany będzie poprzez wyodrębnione cele operacyjne, złożone z katalogu działań i kluczowych projektów, zidentyfikowanych i zaakceptowanych przez partnerów skupionych w obszarze. Działania określone dla poszczególnych kierunków polityki stanowiąc będą podstawowy punkt odniesienia dla koncentrowania aktywności programowej, finansowej i organizacyjnej do roku 2020. Z uwagi na przyjęte założenia wspólnej współpracy na rzecz rozwoju obszaru funkcjonalnego katalog działań obejmuje zarówno jednostki samorządu terytorialnego, podmioty gospodarcze jak i organizacje pozarządowe. Natomiast w załączniku 4 określono, w formie harmonogramu rzeczowo-finansowego, plan działań inwestycyjnych, dotyczący wyłącznie samorządu terytorialnego.

Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki

1.1. Rozwój produktów i usług w oparciu o technologie informacyjno-komunikacyjne

Istotne znaczenie dla rozwoju gospodarczego obszaru, szczególnie turystyki, odgrywa zastosowanie nowoczesnych technik teleinformatycznych. Ciągły rozwój technologii oraz tendencje rozwojowe w turystyce wsparte są działaniami Komisji Europejskiej. Zachowanie konkurencyjności wymusza zastosowanie nowych rozwiązań wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w turystyce. Rozwój Internetu radykalnie zmienił sposób postępowania konsumenta w zakresie planowania i zakupu usług turystycznych. Inwestycje w opracowywanie produktów, usług i aplikacji oraz działania związane z popytem powinny być skoncentrowane na wykorzystaniu tych technologii w celu sprostania kluczowym wyzwaniom, stawianym przez rynek turystyczny, a także na wzmacnianiu możliwości obszaru. Działania w tej dziedzinie powinny mieć na celu wzrost pozycji jednostek poprzez zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw, w tym lepsze wykorzystanie i udostępnianie danych, poprawę atrakcyjności obszaru w stosunku do innych obszarów w kraju i Europie oraz zapobieganie przenoszeniu działalności gospodarczej i wyludnianiu obszarów słabiej rozwiniętych.

Funkcjonujące na terenie włodawskiego obszaru portale turystyczne oraz strony, za pośrednictwem których promowane są walory i usługi turystyczne, wymagają rozbudowy i modernizacji oraz zintegrowania w jeden ogólnodostępny portal turystyczny. Jednocześnie konieczne jest tworzenie nowych produktów z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Nowe technologie komunikacyjne mają również znaczny wpływ na możliwości rozwoju gospodarczego i społecznego obszarów wiejskich, dlatego wskazane jest wspieranie

wykorzystania technologii informacyjnych w rozwoju pozarolniczych miejsc pracy czy udostępniania zasobów kulturowych, przyrodniczych i turystycznych obszarów wiejskich.

Wymiar terytorialny:

Biorąc pod uwagę nierównomierny rozwój turystyki na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, wsparcie w tym zakresie powinno objąć cały obszar. Z uwagi na priorytet, dotyczący zintegrowania rozwoju turystyki wsparcie powinno się koncentrować na rozwoju powiązań kooperacyjnych między przedsiębiorstwami. Obok powiązań kooperacyjnych istotną kwestią jest także kreacja innowacji, które determinują w dłuższym okresie możliwości konkurencyjne na rynku.

Kierunki działań:

1.1.1. Wsparcie rozwoju produktów i usług turystycznych z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych,

1.1.2. Rozwój e-usług w administracji i w placówkach kulturalnych, związanych z turystyką, m.in. poprzez digitalizację oraz integrację i rozbudowę informacji turystycznej i kulturalnej,

1.1.3. Działania, dotyczące wykorzystania technologii informacyjnych w udostępnianiu zasobów kulturowych, przyrodniczych i turystycznych obszarów wiejskich oraz przyczyniające się do rozwoju pozarolniczych miejsc pracy.

Źródła finansowania działań/projektów:

- ✓ RPO WL na lata 2014-2020, Oś priorytetowa 2: Cyfrowe Lubelskie
- ✓ Program Operacyjny Polska Wschodnia 2014-2020
- ✓ PROW na lata 2014-2020
- ✓ inne

1.2. Wzmocnienie charakteru i funkcji turystycznych obszaru oraz rozwój produktów turystycznych o charakterze ponadregionalnym w wyniku poprawy stanu środowiska i zwiększenia znaczenia obszarów cennych przyrodniczo i kulturowo

Z przeprowadzonych analiz wynika, iż Włodawski Obszar Funkcjonalny dysponuje znacznym potencjałem do rozwoju turystyki. Główne atuty w tym zakresie to wyjątkowe środowisko przyrodnicze i bogate dziedzictwo kulturowe, stwarzające możliwości do uprawiania różnych form turystyki. Wysokie natężenie ruchu turystycznego koncentruje się przede wszystkim wokół największego ośrodka wypoczynkowego w powiecie włodawskim, jakim jest Jezioro Białe. Zasadniczym problemem jest brak integracji

obszaru pod względem turystycznym. Sytuację pogłębia mało rozbudowana infrastruktura techniczna. Dotyczy to zarówno infrastruktury komunalnej, mającej wpływ na rozwój branży turystycznej, jak i infrastruktury turystycznej, w szczególności sposób wpływającej na ochronę środowiska (powiązane szlaki przyrodnicze i ich zagospodarowanie na cele turystyczne, centra ochrony różnorodności biologicznej, parki, ogrody botaniczne, ekoparki).

Istotnym walorem Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego jest dziedzictwo kulturowe, tj. nagromadzone osiągnięcia cywilizacyjne wyrażone w architekturze, zbiorach muzealnych czy żywej kulturze. Dziedzictwo kulturowe ma duże znaczenie dla rozwoju turystyki i tożsamości lokalnej, dumy z „małej ojczyzny”. Dlatego też konieczne jest podjęcie działań, zmierzających z jednej strony do ochrony i konserwacji tego dziedzictwa, z drugiej zaś do jego promocji. Problemem obszaru w dalszym ciągu pozostaje zły stan materialny wielu obiektów zabytkowych. Niezbędna jest przebudowa i renowacja instytucji kultury, obiektów zabytkowych, zakup trwałego wyposażenia, konserwacja muzealiów itp. Ważnym elementem jest wsparcie centrów informacji kulturalnej oraz promocja kultury. Niezbędne jest również przeprowadzenie działań z zakresu odnowy i rewitalizacji oraz zachowania dziedzictwa kulturowego wsi.

Jak już wspomniano elementem wpływającym na rozwój turystyki i jakość życia mieszkańców jest infrastruktura techniczna. Ważnym elementem składowym kluczowej infrastruktury jest zaopatrzenie w wodę oraz odbiór i unieszkodliwianie ścieków. Są to dwa powiązane ze sobą systemy, których sprawne funkcjonowanie pozwala na efektywne korzystanie z zasobów wodnych jak i wpływa na jakość środowiska. Na system zaopatrzenia w wodę składa się w szczególności sieć wodociągowa oraz stacje poboru i uzdatniania wody. Mają one bezpośredni wpływ na jakość życia mieszkańców, gdyż pozwalają dostarczyć czystą wodę w gospodarstwach domowych, jak i w przemyśle czy usługach. Z kolei system odbioru i oczyszczania ścieków pozwala zachować czyste środowisko wodne, zapobiegając wprowadzaniu do ekosystemu szkodliwych substancji. Z przeprowadzonej analizy wynika, iż potrzeby obszaru w tym zakresie są znaczne, zwłaszcza jeżeli chodzi o sieć kanalizacyjną. Dynamika rozbudowy sieci wodno-kanalizacyjnej w ostatnich latach jest niezadowalająca i kształtuje się we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym: dla sieci wodociągowej 3% (region – 13%), dla sieci kanalizacyjnej 2% (region – 46 %). W celu podniesienia jakości życia mieszkańców niezbędne jest podjęcie działań inwestycyjnych, prowadzących do rozbudowy sieci kanalizacyjnej.

Obok gospodarki wodno-ściekowej istotne znaczenie dla środowiska ma także sprawne funkcjonowanie gospodarki odpadami. Zmiana regulacji ustawowych w tym zakresie wskazuje jednocześnie na potrzeby realizacji inwestycji, pozwalających spełnić wymogi zobowiązań akcesyjnych.

Szczególnie ważną zaletą wymienionego katalogu działań jest bardzo ograniczony wpływ na środowisko naturalne, co pozwala promować rozwój zrównoważony, szczególnie ważny dla Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, gdzie walory naturalne stanowią jedną z kluczowych wartości do rozwoju turystyki. Od skuteczności i efektów w tym zakresie

zależy sukces innych zaplanowanych działań, szczególnie związanych z integracją turystyczną obszaru oraz działań odnoszących się do rozwoju przedsiębiorczości.

Wymiar terytorialny:

Z uwagi na integrację obszaru w zakresie rozwoju turystyki wsparciem powinien być objęty cały obszar funkcjonalny, ze szczególnym uwzględnieniem wyznaczonego w delimitacji pasma aktywności turystycznej oraz strefy przeznaczonej do rozwoju funkcji uzupełniających potencjał turystyczny i rekreacyjny obszaru.

W przypadku sieci wodno-kanalizacyjnej zdecydowanie większa skala potrzeb występuje w gminach wiejskich i to one będą stanowiły priorytet dla podejmowanych w tym zakresie inwestycji. Jednocześnie priorytet powinny stanowić inwestycje na obszarach, gdzie zagrożone jest osiągnięcie wskaźników, wynikających ze zobowiązań akcesyjnych.

Priorytetem dla gospodarki odpadami są inwestycje, niezbędne do funkcjonowania Zakładu Zagospodarowania Odpadów we Włodawie.

Kierunki działań:

- 1.2.1. Kompleksowe działania rewitalizacyjne, dotyczące podniesienia atrakcyjności miasta Włodawy jako głównego ośrodka obsługi ruchu turystycznego,
- 1.2.2. Poprawa dostępności infrastruktury wodno-kanalizacyjnej dla turystów i przedsiębiorstw, funkcjonujących w branży turystycznej,
- 1.2.3. Zwiększenie różnorodności i jakości oferty turystycznej dzięki ochronie i promocji dziedzictwa naturalnego i kulturowego oraz prowadzenie działań z zakresu odnowy, rewitalizacji i zachowania dziedzictwa kulturowego wsi,
- 1.2.4. Kompleksowe działania z zakresu ochrony siedlisk przyrodniczych (ekosystemów) na obszarach chronionych oraz z zakresu zachowania różnorodności gatunkowej (zabezpieczanie cennych przyrodniczo obszarów, szczególnie obszarów wodno-błotnych oraz edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju w zakresie ochrony przyrody, realizowana na obszarach leśnych, na terenach użytkowanych rolniczo oraz w miastach),
- 1.2.5. Zmniejszenie zanieczyszczenia środowiska poprzez inwestycje w sektorze gospodarki odpadami.

Źródła finansowania działań/projektów:

- ✓ RPO WL na lata 2014-2020, Oś priorytetowa 6: Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów, Oś priorytetowa 7: Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego
- ✓ PO Infrastruktura i Środowisko na lata 2014-2020, Oś priorytetowa 2: Ochrona środowiska, w tym adaptacja do zmian klimatu, Oś priorytetowa 6: Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego

- ✓ PROW na lata 2014-2020
- ✓ Środki krajowe, inne

1.3. Wzrost wykorzystania turystycznego obszaru w wyniku zwiększenia dostępności komunikacyjnej

Jak wykazują prognozy, dotyczące rozwoju turystyki, ważnym czynnikiem wpływającym na popularność turystyczną obszaru jest jego dostępność. Dlatego też w ruchu turystycznym zyska na znaczeniu regionalny charakter destynacji. Przez turystę będą również wybierane łatwo dostępne miejsca, charakteryzujące się połączeniami drogowymi o dobrej przepustowości, skomunikowane z lotniskiem i dworcem kolejowym. Z przeprowadzonych analiz wynika, że poziom dostępności obszaru jest niski. Potwierdza to również fakt, iż w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego znaczna część Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego została zakwalifikowana jako obszar o bardzo złym dostępie komunikacyjnym do stolicy województwa. Jak już wspomniano w zakresie udostępniania zasobów kluczową kwestią dla obszaru funkcjonalnego jest istnienie sprawnej infrastruktury transportowej, zapewniającej dostępność zewnętrzną tego obszaru oraz jego spójność wewnętrzną. Do najważniejszych dróg zaliczyć należy drogę krajową o znaczeniu międzyregionalnym i regionalnym nr 82 Lublin – Cyców – Włodawa – granica państwa, która stanowi również dogodne połączenie z lotniskiem „Lublin” w Świdniku oraz połączenie z drogami międzynarodowymi: E 12 położoną w korytarzu uzupełniającym paneuropejskiej sieci TEN-T, należącą w części do Transeuropejskiej sieci transportowej TEN-T, a także z E 17, należącą do Transeuropejskiej sieci transportowej TEN-T. Dostępność transportowa obszaru funkcjonalnego, w tym dostępność do stolicy województwa, stanowi problem, którego rozwiązanie leży w interesie wszystkich współpracujących samorządów. Dostępność zewnętrzną tego obszaru, zapewniana głównie drogami krajowymi i wojewódzkimi (nr 812, nr 816, nr 818, nr 819), stanowi element podejmowania działań na szczeblu kraju i województwa. Niemniej ważną kwestią pozostaje także zapewnienie spójności wewnętrznej obszaru, tj. zapewnienie takiej sieci dróg lokalnych (powiatowych i gminnych), które pozwolą na płynne wyprowadzenie ruchu lokalnego do dróg wojewódzkich i krajowych oraz docelowo do sieci TEN-T. Niedostateczny stan wielu dróg lokalnych powoduje konieczność podjęcia szeregu inwestycji w infrastrukturę drogową, które, jeśli tylko to możliwe, powinny być podejmowane w uzgodnieniu między współpracującymi samorządami. Tak zbudowana sprawna sieć drogowa będzie wspomagała rozwój społeczno-gospodarczy, ze szczególnym uwzględnieniem turystyki. Oprócz złego stanu infrastruktury drogowej na terenie obszaru brak jest połączeń kolejowych.

Wymiar terytorialny:

Priorytetem powinny być działania inwestycyjne, koncentrujące się na zwiększeniu dostępności do dróg krajowych i wojewódzkich z ośrodkiem regionalnym, lotniskiem,

dworcem kolejowym oraz modernizacji połączeń drogowych wewnątrz obszaru, które prowadzą do atrakcji turystycznych i miejsc wypoczynku oraz będą charakteryzowały się największym obciążeniem ruchu. Główne pasma dostępności komunikacyjnej Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego zostały wyznaczone na mapie nr 10. Delimitacja obszaru.

Kierunki działań:

- 1.3.1. Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę rozwoju funkcji turystycznej
- 1.3.2. Wspieranie powiązań komunikacyjnych ośrodków aktywności turystycznej oraz ośrodków obsługi ruchu turystycznego
- 1.3.3. Rozwijanie infrastruktury drogowej i modernizacja kluczowych dróg wojewódzkich, mających na celu wzmacnianie powiązań wewnętrznych i rozwijanie funkcji gospodarczych, zwłaszcza związanych z wykorzystaniem endogenicznych potencjałów rozwojowych obszaru
- 1.3.4. Poprawa funkcjonowania regionalnych połączeń kolejowych oraz ewentualne uzupełnianie ich poprzez tworzenie drogowych linii komunikacyjnych użyteczności publicznej, które mogą być wykorzystane w celach turystycznych

Źródła finansowania działań/projektów:

- ✓ RPO WL na lata 2014-2020, Oś priorytetowa 8: Mobilność regionalna i ekologiczny transport
- ✓ PO Infrastruktura i Środowisko na lata 2014-2020, Oś priorytetowa 3: Rozwój infrastruktury transportowej przyjaznej dla środowiska i ważnej w skali europejskiej. Oś priorytetowa 4: Zwiększenie dostępności do transportowej sieci europejskiej
- ✓ PO Polska Wschodnia na lata 2014-2020, Oś priorytetowa 3: Nowoczesna infrastruktura transportowa,
- ✓ Środki krajowe, inne

<i>Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna</i>

2.1. Wzrost inwestycji na rzecz wzmocnienia gospodarki niskoemisyjnej obszaru

Ważnym elementem wpływającym na rozwój obszaru i gospodarkę lokalną jest zapewnienie jej niskoemisyjności. Wpływ na niskoemisyjność, obok transportu drogowego, ma wykorzystanie odnawialnych źródeł energii oraz poprawa efektywności

energetycznej. Potrzeba poprawy efektywności wykorzystania energii dotyczy wszystkich sektorów gospodarki, w tym również budownictwa, zarówno w sektorze mieszkaniowym, jak i w budynkach użyteczności publicznej. Efektywność energetyczna jest kluczową inicjatywą strategii „Europa 2020” na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu oraz przejścia do gospodarki efektywnego wykorzystania zasobów. Efektywność energetyczna jest również kluczem do osiągnięcia celów klimatycznych i energetycznych UE, i jest efektywnym kosztowo sposobem zwalczania zmian klimatycznych i poprawy bezpieczeństwa energetycznego, przy jednoczesnym tworzeniu nowych miejsc pracy. Według danych Komisji Europejskiej budynki są odpowiedzialne za 40% zużycia energii oraz za 36% emisji dwutlenku węgla w UE. Wydatki sektora publicznego stanowią 17% PKB UE, zaś budynki publiczne lub użytkowane przez sektor publiczny, stanowią 12% powierzchni wszystkich budynków w UE.

W celu osiągnięcia niskiego zużycia energii, pożądanego ze względu na rosnące koszty i podnoszone wymagania, nie wystarczy tylko termomodernizacja budynków, ale konieczne są inne inwestycje, poprawiające efektywność energetyczną, związane z poprawą ogrzewania, wentylacji, ewentualnego chłodzenia, przygotowania ciepłej wody i oświetlenia pomieszczeń jak również znacznie szerszego wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych i niekonwencjonalnych, a także wprowadzenie zasad energooszczędnego użytkowania budynku oraz systemu monitoringu i sterowania użytkowaniem energii. Szczególnie zimą istotnie wzrasta poziom niskiej emisji z tytułu ogrzewania budynków. Propozycją dla przeciwdziałania temu negatywnemu zjawisku jest opracowanie strategii niskoemisyjnej dla obszaru funkcjonalnego. Strategia ta wskazywałaby konkretne działania, prowadzące do ograniczenia zapotrzebowania na energię lub ograniczenia ruchu samochodowego. W efekcie powinna powstać kompleksowa koncepcja ograniczenia emisji zanieczyszczeń do powietrza, przekładająca się wprost na poprawę warunków życia.

Z przeprowadzonych analiz wynika, iż Włodawski Obszar Funkcjonalny wykazuje znaczny potencjał do rozwoju przedsiębiorczości w zakresie produkcji energii ze źródeł odnawialnych. Możliwości takie uwarunkowane są największym nasłonecznieniem w regionie, dużą ilością gospodarstw hodowlanych, cechujących się chowem i hodowlą powyżej 10 DJP³⁶ oraz nadwyżkami siana i zasobami drewna. Obszar wpisuje się tym samym w specjalizację województwa lubelskiego w zakresie rozwoju strategicznych technologii niskoemisyjnych. Realizacja działań w powyższym zakresie przyczynia się do wdrażania Europejskiego Strategicznego Planu Rozwoju Technologii Energetycznych (SET-Planu). Działania samorządów lokalnych, ośrodków doradztwa rolniczego, organizacji otoczenia biznesu powinny koncentrować się na inicjowaniu, tworzenia sieci współpracy i propagowaniu rozwoju na obszarze nowoczesnych technologii energetycznych.

³⁶ Duża Jednostka Przeliczeniowa, umowna jednostka odpowiadająca zwierzęciu o masie ciała 500 kg lub wielu zwierzętom o łącznej masie ciała 500 kg, równoznaczna ze sztuką dużą (SD).

Wymiar terytorialny:

Biorąc pod uwagę lukę między odnotowanym poziomem aktywności gospodarczej Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego względem średniej wojewódzkiej, wsparcie w tym zakresie powinno objąć cały obszar. Zróżnicowane mogą być natomiast preferencje dla poszczególnych obszarów w zależności od występujących potencjałów.

W przypadku działań na rzecz ochrony powietrza w wyniku zmniejszenia emisji zanieczyszczeń i związanej z tym poprawy efektywności energetycznej priorytetem będą inwestycje, dotyczące gmin, posiadających plan gospodarki niskoemisyjnej, który wskazuje terytorialny zakres wsparcia.

Kierunki działań:

- 2.1.1. Działania związane z poprawą jakości powietrza m.in. poprzez rozwój odnawialnych źródeł energii,
- 2.1.2. Wspieranie efektywności energetycznej i wykorzystanie odnawialnych źródeł energii,
- 2.1.3. Rozwój zrównoważonego transportu miejskiego oraz promowanie strategii niskoemisyjnych w celu ograniczenia emisji zanieczyszczeń powietrza
- 2.1.4. Produkcja i dystrybucja energii, pochodzącej z odnawialnych źródeł energii tj. energii z wiatru, słońca i biomasy, wysokosprawna kogeneracja

Źródła finansowania działań/projektów:

- ✓ RPO WL na lata 2014-2020, Oś priorytetowa 1: Badania i Innowacje, Oś priorytetowa 2: Cyfrowe Lubelskie, Oś priorytetowa 4: Energia Przyjazna Środowisku, Oś priorytetowa 5: Efektywność energetyczna i gospodarcza
- ✓ PO Inteligentny Rozwój na lata 2014-2020, Oś priorytetowa 1: Wsparcie prowadzenia prac B+R przez przedsiębiorstwa oraz konsorcja naukowo-przemysłowe, Oś priorytetowa 2: Wsparcie innowacji w przedsiębiorstwach, Oś priorytetowa 3: Wsparcie otoczenia i potencjału innowacyjnych przedsiębiorstw
- ✓ PO Infrastruktura i Środowisko na lata 2014-2020, Oś priorytetowa 1: Promocja odnawialnych źródeł energii i efektywności energetycznej
- ✓ PROW na lata 2014-2020

2.2. Poprawa efektywności funkcjonowania sektora rolnego oraz jego większa specjalizacja ze szczególną rolą biogospodarki

Ważną pozycję w gospodarce Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego zajmuje sektor rolny, dając zatrudnienie dla około 50% pracujących na terenie obszaru. Sektor ten charakteryzuje się niskimi dochodami i jest zdominowany przez małe i słabo wyposażone

gospodarstwa rolne. Gospodarstwa te produkują głównie na własne potrzeby i w dużym stopniu uzależnione są od sfery socjalnej.

Zakłada się, że poprawa efektywności funkcjonowania sektora rolnego nastąpi w wyniku realizacji działań, związanych z produkcją rolną, przetwórstwem i sprzedażą produktów rolnych oraz działaniami, związanymi z doradztwem rolniczym, nauką i szkolnictwem.

Poprawa dochodowości gospodarstw rolnych będzie jednym z warunków podniesienia konkurencyjności lokalnej gospodarki. Z jednej strony uwarunkowania gospodarcze zmuszają wiele gospodarstw rolnych do zaprzestania swojej działalności, zaś z drugiej strony następuje i będzie w dalszym ciągu następował proces konsolidacji i specjalizacji działalności rolniczej na danym obszarze. Dlatego realizacja strategii w powyższym zakresie powinna zmierzać do poprawy jakości życia na obszarach wiejskich oraz efektywnego wykorzystania ich zasobów i potencjałów uwzględniając tematykę biogospodarki. Należy więc podjąć działania w ramach niniejszej strategii, łagodzące trudne procesy, zachodzące w trakcie restrukturyzacji rolnictwa, ale również działania, przyczyniające się do wzrostu konkurencyjności i specjalizacji Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, a także do dostosowania się gospodarstw rolnych do wymogów Wspólnej Polityki Rolnej. Jedną z alternatywnych form restrukturyzacji gospodarstw i tworzenia nowych miejsc pracy na wsi powinien być rozwój rolnictwa ekologicznego i powiązanych z nim usług. Wzrost zapotrzebowania na żywność ekologiczną powoduje, że ta produkcja zyskuje w rolnictwie coraz większe znaczenie. Niskie stosunkowo wykorzystanie osiągnięć agrotechniki w lubelskim rolnictwie, stanowiące o słabości towarowej produkcji rolnej, może zostać przekształcone w siłę regionu, dysponującego korzystnymi warunkami dla rozwoju upraw ekologicznych. Istotne również będą działania zmierzające do konsolidacji gospodarstw rolnych w grupy producentów rolnych, jak wynika z analiz problemem jest brak na terenie Włodawskiego Obszaru grup producenckich. W celu wzrostu konkurencyjności oraz dochodowości należy dążyć również do tworzenia łańcucha dostaw żywności (food supply chain), który jest coraz bardziej promowany na poziomie Unii Europejskiej i w poszczególnych krajach członkowskich. Zorganizowane grupy producenckie mogłyby wykorzystywać nowoczesną infrastrukturę, którą dysponuje „Rynek Elizówka” S.A. Inną formą wzmocnienia pozycji w łańcuchu żywnościowym jest certyfikowana produkcja wysokiej jakości. Produkcja ponadstandardowa jest szansą na rozwój gospodarstw rolnych, ich specjalizację i wzrost dochodowości produkcji.

Wymiar terytorialny:

Biorąc pod uwagę liczbę osób zatrudnionych w rolnictwie wsparcie powinno być kierowane do całego obszaru funkcjonalnego.

Kierunki działań:

- 2.2.1. Wspieranie sieci powiązań producentów rolnych i sektora przetwórstwa rolno-spożywczego, transfer wiedzy i współpracy pomiędzy sektorem naukowo-badawczym, a doradztwem i sferą produkcyjną w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich oraz dostosowanie oferty w tym zakresie do identyfikowanych wyzwań i potrzeb sfery rolnictwa
- 2.2.2. Działania, związane ze wspieraniem zintegrowanych działań promocyjnych lokalnych produktów oraz związane z prowadzeniem produkcji rolnej, m.in. z zarządzaniem, technologią i organizacją produkcji w gospodarstwie, marketingiem, ochroną środowiska itp. z wykorzystaniem służb doradczych jako „łącznika”
- 2.2.3. Inicjowanie oraz wspieranie działań na rzecz nowopowstających grup producentów, działających we wszystkich sektorach produkcji rolnej
- 2.2.4. Wspieranie rozwoju systemu odbioru i dystrybucji produktów rolnych mających na celu skrócenie łańcucha dostaw
- 2.2.5. Budowa i modernizacja targowisk, służących sprzedaży produktów rolnych na rynku lokalnym
- 2.2.6. Prowadzenie działań i współpraca z właściwymi podmiotami i agendami w zakresie scalania gruntów
- 2.2.7. Prowadzenie działań, dotyczących ograniczania negatywnego wpływu rolnictwa na środowisko oraz zmierzających do zrównoważonego użytkowania
- 2.2.8. Wspieranie i propagowanie działań, nakierowanych na rozwój dobrych praktyk rolniczych, w tym rolnictwa przyjaznego środowisku, takich jak rolnictwa ekologicznego
- 2.2.9. Wspieranie działań, związanych z gospodarowaniem zasobami i przechodzeniem na gospodarkę niskoemisyjną, odporną na zmianę klimatu w sektorze rolnym, spożywczym i leśnym poprzez poprawę efektywności korzystania: z zasobów wodnych w rolnictwie; z energii w rolnictwie i przetwórstwie spożywczym oraz poprzez ułatwianie dostaw i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii produktów ubocznych, odpadów, pozostałości i innych surowców nieżywnościowych dla celów biogospodarki
- 2.2.10. Realizacja lokalnych strategii rozwoju, wdrażanych przez Lokalne Grupy Działania (LGD) (dofinansowanie projektów z zakresu: transferu wiedzy i innowacji oraz doradztwa, przetwórstwa i marketingu, produktów rolnych, w tym inkubatorów kuchennych, rozwoju przedsiębiorczości, odnowy i rozwoju wsi, tworzenia i funkcjonowania sieci w zakresie krótkich łańcuchów dostaw)
- 2.2.11. Prowadzenie działań związanych z podnoszenie kwalifikacji i doradztwem pozarolniczym

Źródła finansowania działań/projektów:

- ✓ PROW na lata 2014-2020

2.3. Promowanie przedsiębiorczości oraz rozwój infrastruktury poprawiającej konkurencyjność gospodarczą obszaru

Poziom rozwoju przedsiębiorczości na terenie Włodawskiego Obszaru jest dosyć niski, wpływa to negatywnie na poziom zatrudnienia oraz coraz większe uzależnienie mieszkańców od sfery socjalnej. Oprócz wskazanego już potencjału do rozwoju przedsiębiorczości w zakresie turystyki istnieją realne szanse na rozwój przedsiębiorczości w sektorze: usług na rzecz rolnictwa i leśnictwa, przetwórstwa spożywczego, przetwórstwa drewna i produkcji szkła. Obszar posiada potencjał do rozwoju tych sektorów i będzie miał możliwość dostępu do różnego rodzaju instrumentów wspierających przedsiębiorczość zarówno z programu regionalnego jak i programów krajowych. W celu poprawy konkurencyjności gospodarczej inwestycje przedsiębiorców powinna cechować innowacyjność. Innym elementem wymagającym poprawy jest zwiększenie aktywności Instytucji Otoczenia Biznesu. Niepokojący jest również niski wskaźnik aktywności zawodowej, który jest o 33% mniejszy niż dla województwa i prawie 50 % mniejszy niż dla kraju. Działaniem, które powinno wpłynąć na poprawę sytuacji jest utworzenie inkubatora przedsiębiorczości.

Istotą poprawy konkurencyjności i efektywności lokalnej gospodarki jest dobry stan infrastruktury technicznej oraz dostępność komunikacyjna. Rozwijanie infrastruktury drogowej i modernizacja kluczowych dróg wojewódzkich i lokalnych powinno mieć na celu wzmacnianie powiązań wewnętrznych i rozwijanie funkcji gospodarczych, zwłaszcza związanych z wykorzystaniem potencjału rozwojowego obszaru. Na niekorzystną dostępność komunikacyjną obszaru wpływa dodatkowo brak połączeń kolejowych.

Wymiar terytorialny:

Biorąc pod uwagę lukę między odnotowanym poziomem aktywności gospodarczej Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego względem średniej wojewódzkiej oraz najwyższą w regionie stopę bezrobocia wsparcie powinno dotyczyć całego obszaru.

Kierunki działań:

2.3.1. Działania, związane z promowaniem przedsiębiorczości oraz wykorzystaniem nowych pomysłów ze szczególnym uwzględnieniem inteligentnych specjalizacjami regionu wskazanych w Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Lubelskiego m.in. poprzez tworzenie inkubatorów przedsiębiorczości,

2.3.2. Działania związane z tworzeniem odpowiedniej infrastruktury na rzecz rozwoju gospodarczego (w tym na obszarach powojennych, poprzemysłowych, pokolejowych i popegeerowskich) poprzez uporządkowanie i przygotowanie terenów inwestycyjnych w celu nadania im nowych funkcji gospodarczych, uzbrojenie terenów inwestycyjnych w media, budowę lub modernizację układu komunikacyjnego terenu inwestycyjnego,

2.3.3. Działania, związane z kampaniami promocyjnymi i marketingiem gospodarczym,

2.3.4. Prowadzenie działań, dotyczących współpracy z instytucjami otoczenia biznesu w zakresie wsparcia tworzenia nowych firm, wspierania zaangażowania przedsiębiorstw w innowacje oraz tworzenie klastrów regionalnych w celu rozwoju współpracy między przedsiębiorstwami,

2.3.5. Zwiększenie dostępności komunikacyjnej w celu zwiększenia konkurencyjności gospodarczej obszaru,

2.3.6. Rozwój nowoczesnego systemu transportu kolejowego

Źródła finansowania działań/projektów:

- ✓ RPO WL na lata 2014-2020, Oś priorytetowa 3: Konkurencyjność przedsiębiorstw, Oś priorytetowa 8: Mobilność regionalna i ekologiczny transport, Oś priorytetowa 9: Rynek pracy
- ✓ PO Inteligentny Rozwój na lata 2014-2020, Oś priorytetowa 2: Wsparcie innowacji w przedsiębiorstwach, Oś priorytetowa 3: Wsparcie otoczenia i potencjału innowacyjnych przedsiębiorstw
- ✓ PO Polska Wschodnia na lata 2014-2020, Oś priorytetowa 2: Przedsiębiorcza Polska Wschodnia
- ✓ PO Infrastruktura i Środowisko na lata 2014-2020, Oś priorytetowa 3: Rozwój infrastruktury transportowej przyjaznej dla środowiska i ważnej w skali europejskiej
- ✓ PROW na lata 2014-2020

Priorytet 3: Poprawa skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezpieczeństwa publicznego

3.1. Rozwój społeczności poprzez aktywizację społeczną w połączeniu z rewitalizacją obszarów miejskich i wiejskich oraz rozbudowę infrastruktury

Włodawski Obszar Funkcjonalny odnotowuje ogólny rozwój społeczno-gospodarczy, jednak występują tereny nie uczestniczące w procesach wzrostu, będące obszarami wykluczenia społecznego lub gospodarczego. Obszary te negatywnie wpływają na możliwości rozwoju, dlatego wymagają interwencji publicznej. Na obszarach tych dochodzi do nagromadzenia negatywnych zjawisk społecznych, towarzyszących ubóstwu, w tym patologii. Jednym z czynników wzrostu spójności społecznej i terytorialnej miast i obszarów wiejskich, zagrożonych marginalizacją są kompleksowe działania rewitalizacyjne, realizowane w oparciu o Lokalne Plany Rewitalizacji. Realizacja działań społecznych w połączeniu ze wsparciem inwestycyjnym daje realne szanse rozwoju dla uboższych społeczności miejskich i wiejskich. Wsparcie infrastrukturalne oprócz inwestycji poprawiających atrakcyjność gospodarczą powinno obejmować inwestycje w tkankę mieszkaniową, infrastrukturę komunalną i drogową, przekładające się wprost na jakość życia mieszkańców.

Wymiar terytorialny:

W zakresie rewitalizacji ubogich społeczności działaniami powinien być objęty cały obszar funkcjonalny. W oparciu o Lokalny Plan Rewitalizacji w pierwszej kolejności powinny być realizowane działania inwestycyjne, służące spełnieniu założeń Celu tematycznego 9: Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem i koncentrować się na takich zagadnieniach jak m.in. przeciwdziałanie koncentracji ubóstwa na danym obszarze czy też eliminacji czynników prowadzących do wykluczenia społecznego. Dodatkowo projekty mogą wykazywać powiązanie ze wsparciem, udzielanym w ramach Celu tematycznego 8: Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników oraz Celu tematycznego 10: Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie.

Kierunki działań:

3.1.1. Rewitalizacja obszarów zdegradowanych miejskich i wiejskich oraz gospodarcza rewitalizacja ubogich społeczności

3.1.2. Rozbudowa infrastruktury komunalnej i drogowej

Źródła finansowania działań/projektów:

- ✓ RPO WL na lata 2014-2020, Oś priorytetowa 13: Infrastruktura społeczna
- ✓ Środki krajowe, inne

3.2. Wzrost znaczenia aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu

Na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego sytuacja, związana z bezrobociem jest bardzo niekorzystna. Powiat włodawski odnotował najwyższą stopę bezrobocia w 2013 roku (24,1%) w województwie lubelskim (14%), która jest prawie dwukrotnie wyższa niż stopa bezrobocia w kraju (13,2%). Niepokojący jest również fakt, iż w stosunku do 2005 r. stopa bezrobocia rejestrowanego spadła we wszystkich powiatach, z wyjątkiem dwóch powiatów, w tym włodawskiego, gdzie niekorzystna sytuacja bezrobotnych nie zmieniła się. Świadczy to o bardzo poważnych problemach strukturalnych rynku pracy tego obszaru, które wymagają interwencji publicznej. Najważniejsze kierunki wsparcia dotyczyć powinny uruchomienia skutecznych narzędzi rynku pracy, umożliwiających rozwój kwalifikacji i podjęcie pracy. Szczególnym wsparciem kompleksowym powinny być objęte osoby długotrwale bezrobotne, defaworyzowane na rynku pracy z uwagi na m.in. niskie kwalifikacje zawodowe. Jest to jednocześnie grupa zagrożona wykluczeniem społecznym.

Jedną z form skutecznego przeciwdziałania bezrobociu, podnoszenia poziomu aktywności zawodowej mieszkańców jest rozwój przedsiębiorczości poprzez samozatrudnienie. Cel interwencji wynika bezpośrednio ze zdiagnozowanej sytuacji sektora przedsiębiorstw w zakresie ograniczonej możliwości generowania miejsc pracy oraz niskiego stopnia

nasycenia przedsiębiorczością na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Charakter interwencji powinien być skuteczny i ukierunkowany na zakładanie, prowadzenie i rozwijanie własnej działalności oraz zwiększenie przeżywalności nowopowstałych przedsiębiorstw.

Strukturalny problem rynku pracy stanowi również niedostateczny poziom rozwoju systemu opieki nad dziećmi do lat 3 oraz osobami zależnymi. Szczególnie w przypadku kobiet duży wpływ na ich sytuację na rynku pracy ma brak rozwiązań ułatwiających godzenie życia zawodowego i prywatnego.

Przedsięwzięcia realizowane na rzecz osób bezrobotnych będą zgodne z zasadą efektywności zatrudnieniowej, tj. rezultat interwencji zostanie uzyskany w sytuacji, gdy odpowiedni odsetek uczestników projektów podejmie zatrudnienie po zakończeniu udziału w projekcie. Przeciwdziałanie bezrobociu i aktywizacja lokalnego rynku pracy jest jednym z podstawowych zadań samorządu powiatowego. Zadania te powinny być wykonywane zarówno przez publiczne instytucje, w tym przede wszystkim powiatowy urząd pracy, jak i niepubliczne służby zatrudnienia takie jak agencje pośrednictwa pracy, agencje doradztwa personalnego i poradnictwa zawodowego oraz agencje pracy tymczasowej.

Kluczową kwestią do rozwoju gospodarczego Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego jest w pierwszej kolejności aktywizacja lokalnej społeczności poprzez pobudzanie i promowanie przedsiębiorczości, w tym wspieranie tworzenia nowych firm i lokowanie nowych inwestycji. Wiąże się to bezpośrednio z rozwojem sektora małych i średnich przedsiębiorstw, który stanowi istotną część gospodarki, pozwalającą skutecznie przeciwdziałać wahanom na rynku pracy.

Poziom rozwoju przedsiębiorczości na terenie Włodawskiego Obszaru jest dość niski, świadczy o tym wskaźnik nasycenia przedsiębiorczością, który jest prawie o 30% niższy niż w województwie i 50% niższy od wskaźnika krajowego. Wpływa to negatywnie na poziom zatrudnienia w sektorze pozarolniczym i w konsekwencji do korzystania przez społeczeństwo w coraz większym stopniu ze świadczeń socjalnych. Jednocześnie na terenie obszaru istnieje potencjał do rozwoju przedsiębiorczości, szczególnie w sektorze turystycznym. Turystyka jest dynamiczną gałęzią gospodarki, o dużym wpływie na wzrost gospodarczy oraz zatrudnienie w państwach członkowskich Unii Europejskiej, i w Polsce. Szacuje się, że 1 miejsce pracy w sektorze turystyki generuje dodatkowo do 3-4 miejsc pracy w infrastrukturze okołoturystycznej.

W Polsce udział gospodarki turystycznej w PKB ulegał w latach 2007-2011 nieznacznym wahanom, jednak utrzymywał się na wysokim poziomie wnosząc wkład do PKB na poziomie ok. 5-6%. Gminy i przedsiębiorcy będą miały dostęp do instrumentów wspierających rozwój przedsiębiorczości zarówno na poziomie regionalnym jak i krajowym

Wymiar terytorialny

Biorąc pod uwagę, iż stopa bezrobocia na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego jest największa w województwie, działania związane z aktywnymi formami przeciwdziałania bezrobociu powinny objąć wszystkie gminy z obszar funkcjonalnego.

Kierunki działań:

3.2.1. Prowadzenie działań, związanych z zapewnieniem dostępu do zatrudnienia osobom poszukującym pracy i nieaktywnym zawodowo m.in. poprzez zastosowanie Indywidualnych Planów Działania, diagnozowanie potrzeb szkoleniowych oraz możliwości doskonalenia zawodowego, organizacja warsztatów oraz szkoleń z zakresu technik aktywnego poszukiwania pracy oraz nabywania kompetencji kluczowych, wsparcie psychologiczno-doradcze w celu zwiększenia ich szans na powrót na rynek pracy, jak również skorzystać z doradztwa zawodowego, itp.

3.2.2. Podejmowanie lokalnych inicjatyw na rzecz zatrudnienia oraz wspieranie mobilności pracowników

3.2.3. Wsparcie systemowe publicznych i niepublicznych instytucji rynku pracy (rozwój instrumentów analitycznych rynku pracy, szkolenia i doskonalenie zawodowe pracowników służb zatrudnienia, itd.)

3.2.4. Rozwój i doskonalenie usług świadczonych przez instytucje rynku pracy, w tym instrumentów aktywizacji zawodowej (poradnictwo zawodowe, szkolenia i przekwalifikowania, pośrednictwo pracy, staże, zatrudnienia subsydiowane, wspieranie samozatrudnienia)

3.2.5. Wspieranie współpracy i partnerstwa publiczno-społecznego na rzecz rozwoju lokalnego rynku pracy

3.2.6. Aktywne uczestnictwo instytucji rynku pracy w ogólnopolskich i regionalnych programach aktywizacji zawodowej

Źródła finansowania działań/projektów:

- ✓ RPO WL na lata 2014-2020, Oś priorytetowa 9: Rynek pracy, Oś priorytetowa 10: Adaptacyjność przedsiębiorstw i pracowników do zmian
- ✓ PO Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014-2020, Oś priorytetowa 1: Osoby młode na rynku pracy, Oś priorytetowa 2: Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji
- ✓ Środki krajowe, inne

3.3. Podniesienie poziomu wykształcenia i wiedzy oraz lepszy dostęp do usług edukacyjno-szkoleniowych mieszkańców obszaru

Wzrost jakości życia mieszkańców związany jest również z konkurencyjnością obszaru, ta z kolei wymaga budowania aktywnego i dobrze wykształconego społeczeństwa. Dobrze wyedukowane społeczeństwo jest obecnie najważniejszym zasobem gospodarki opartej na wiedzy i informacji. Z przeprowadzonych analiz wynika, iż poziom wykształcenia mieszkańców obszaru jest ciągle niski, pomimo znacznego postępu, jaki dokonał się w tym zakresie na przestrzeni ostatnich lat oraz dosyć dobrego wyposażenia obszaru w infrastrukturę edukacyjną. Słabe wykształcenie ogranicza aktywność gospodarczą i społeczną mieszkańców oraz sprzyja zjawiskom powstawania ubóstwa i wykluczenia społecznego. Należy zatem dążyć do stałego podnoszenia wskaźnika wykształcenia mieszkańców, szczególnie poprzez ograniczanie barier edukacyjnych, występujących na terenach wiejskich, poprzez wprowadzanie dodatkowych zajęć oraz poprzez podnoszenie jakości prowadzonych zajęć. Ponadto należy prowadzić działania mające na celu tworzenie warunków uczenia się, adekwatnych do potrzeb rynku pracy i zmian zachodzących w gospodarce, w szczególności zwiększenia kompetencji cyfrowych uczniów zgodnie z ich zdiagnozowanymi potrzebami edukacyjnymi, budowania ich kompetencji w zakresie matematyki, informatyki i nauk przyrodniczych, jako podstawy do uczenia się przez całe życie – w tym poprzez wyposażenie funkcjonujących laboratoriów w nowoczesne narzędzia do nauczania przyrody, biologii, chemii i fizyki. Podnoszenie wykształcenia mieszkańców powinno odbywać się na wszystkich poziomach edukacji, również ustawicznej, której rozwój powinien być skutecznym narzędziem odnawiania, poszerzania lub zmiany kwalifikacji i wiedzy.

Wymiar terytorialny:

Działaniami, związanymi z podnoszeniem wykształcenia i wiedzy powinien być objęty cały Włodawski Obszar Funkcjonalny, ze szczególnym uwzględnieniem miasta Włodawa w zakresie szkolnictwa ponadgimnazjalnego.

Kierunki działań:

- 3.3.1. Zapewnienie równej dostępności do edukacji elementarnej oraz ograniczenie przedwczesnego kończenia nauki szkolnej
- 3.3.2. Wspieranie uczenia się przez całe życie oraz dostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy
- 3.3.3. Poprawa dostępności do edukacji i szkoleń dzięki rozwojowi infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej

Źródła finansowania działań/projektów:

- ✓ RPO WL na lata 2014-2020, Oś priorytetowa 12: Edukacja, umiejętności i kompetencje, Oś priorytetowa 13: Infrastruktura społeczna
- ✓ PO Wiedza, Edukacja, Rozwój, Oś priorytetowa 1: Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji, Oś priorytetowa 4: Innowacje społeczne i współpraca ponadnarodowa
- ✓ Środki krajowe, inne

3.4. Lepszy dostęp do opieki zdrowotnej, przeciwdziałanie marginalizacji społecznej oraz zdrowe starzenie się

Jednym z czynników, decydujących o jakości kapitału społecznego na danym obszarze jest stan zdrowia jego mieszkańców oraz występujące problemy społeczne. Poziom zdrowotności mieszkańców nie jest zadowalający, świadczą o tym ciągle wysokie wskaźniki zachorowalności i umieralności oraz niższa niż w kraju i województwie średnia wieku życia mieszkańców. Niskim wskaźnikom zdrowotności towarzyszy wysoki udział mieszkańców, borykających się z poważnymi problemami społecznymi, związanymi głównie z ubóstwem, bezrobociem, niepełnosprawnością i różnymi formami patologii społecznej. Potwierdza to odsetek liczby osób, korzystających z pomocy społecznej do liczby ludności w powiatach województwa lubelskiego w 2010 roku, gdzie dla powiatu włodawskiego jest najwyższy z całego województwa i wynosi 19,6% przy średniej wojewódzkiej 11,1%.

W celu ograniczenia występujących problemów społecznych w ramach niniejszego celu operacyjnego będą realizowane działania, ukierunkowane na poprawę stanu zdrowia ludności, w szczególności poprzez zwiększenie dostępu do lekarzy specjalistów oraz działania mające na celu wzmocnienie procesów integracji społecznej. Odbywać się to będzie poprzez rozwój infrastruktury ochrony zdrowia oraz infrastruktury społecznej, przyczyniający się do poprawy jakości i dostępności do usług medycznych i społecznych na terenie obszaru, jak również łagodzenia niekorzystnych trendów demograficznych, związanych ze starzeniem się społeczeństwa. Elementem niezbędnym dla realizacji przedmiotowych zadań jest więc ich powiązanie z celami odnoszącymi się do walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Należy również dążyć do dalszej specjalizacji obszaru w zakresie leczenia chorób płuc, wykorzystując potencjał obszaru skoncentrowany w miejscowości Adampol (gmina Wiryki).

Dużą szansą na przeciwdziałanie niekorzystnym zjawiskom, występującym na obszarze, takim jak: najwyższa skala w województwie zagrożenia bezrobociem, ubóstwem, jest funkcjonowanie sprawnego sektora ekonomii społecznej. Powstanie spółdzielni, przedsiębiorstw socjalnych w powiązaniu z potencjałem obszaru np. spółdzielnia turystyczna, pozwoliłoby aktywizować mieszkańców i prowadzić działalność gospodarczą, z której zyski wspierałyby realizację celów statutowych, w tym tworzenie miejsc pracy.

Kolejną szansą obszaru jest prowadzenie kompleksowych działań, nakierowanych na zdrowe starzenie się i osiedlanie na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego osób z innych części kraju, cechujących się gorszymi warunkami klimatycznymi i zanieczyszczonym środowiskiem.

Szczegółowe cele i działania do 2020 r. w zakresie polityki społecznej powinny być m.in. określone w zaktualizowanej strategii rozwiązywania problemów społecznych.

Wymiar terytorialny:

Działania związane z ochroną zdrowia powinny dotyczyć całego obszaru, szczególnym priorytetem należy objąć zwiększenie dostępności do lekarzy specjalistów w mieście Włodawa jako głównym ośrodku lokalnym obszaru, także obsługi ruchu turystycznego. Ponadto należy wykorzystać potencjał klimatyczny obszaru łącząc funkcję zdrowotną z turystyczną uwzględniając funkcjonujące sanatorium w Adampolu.

Biorąc pod uwagę liczbę osób korzystających z pomocy społecznej na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego działania związane z walką z ubóstwem i wykluczeniem społecznym powinny objąć wszystkie gminy z obszaru funkcjonalnego.

Kierunki działań:

- 3.4.1. Wspieranie aktywnego i zdrowego starzenia się poprzez realizację programów profilaktycznych dot. chorób, będących istotnym problemem regionu oraz inne inwestycje pozytywnie wpływające na zdrowie ludności
- 3.4.2. Rozwój infrastruktury zdrowotnej i społecznej, które przyczynią się do rozwoju lokalnego i regionalnego oraz zmniejszenia nierówności w zakresie stanu zdrowia
- 3.4.3. Wspieranie przedsiębiorczości społecznej m.in. poprzez inwestycje w sprzęt do prowadzenia działalności podmiotów ekonomii społecznej (np. tworzenie Spółdzielni turystycznej itp.)
- 3.4.4. Ułatwienie dostępu do niedrogich i wysokiej jakości usług opieki zdrowotnej i usług społecznych
- 3.4.5. Działania na rzecz aktywizowania społeczności lokalnych, szczególnie biednych i marginalizowanych
- 3.4.6. Zdrowe starzenie się, realizacja projektów typu „przystań dla starszych osób”
- 3.4.7. Integracja społeczeństwa w celu poprawy zatrudnialności
- 3.4.8. Realizowanie lokalnych strategii rozwoju z aktywnym udziałem społeczności

Źródła finansowania działań/projektów:

- ✓ RPO WL na lata 2014-2020, Oś priorytetowa 10: Adaptacyjność przedsiębiorstw i pracowników do zmian, Oś priorytetowa 11: Włączenie społeczne, Oś priorytetowa 13: Infrastruktura społeczna

- ✓ PO Wiedza Edukacja Rozwój, Oś priorytetowa 1: Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji
- ✓ Środki krajowe, inne

3.5. Poprawa stanu bezpieczeństwa publicznego oraz wzrost jakości rządzenia w obszarze

O konkurencyjności i jakości życia na terenie obszaru, tworzonego przez wspólnoty samorządowe, w coraz większym stopniu decyduje stan bezpieczeństwa publicznego oraz jakość rządzenia. Położenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w dolinie rzeki Bug wymusza prowadzenie działań w zakresie bezpieczeństwa publicznego. Występujące w okresie ostatnich kilkunastu lat przypadki katastrofalnych wezbrań rzecznych powodują konieczność poszukiwania skutecznych metod ochrony przed powodzią. Dla zapewnienia efektywności działań, o których mowa powyżej niezbędne są odpowiednie, oparte na przepisach prawnych, procedury sporządzania ocen zagrożenia powodziowego. Uzupełnieniem działań administracyjno-prawnych powinny być zabiegi techniczne zmierzające do rozbudowy infrastruktury przeciwpowodziowej i modernizacji już istniejących obiektów.

Dodatkowo wsparcie uzyskują projekty związane z wyposażeniem w specjalistyczny sprzęt niezbędny do skutecznego prowadzenia akcji ratowniczych oraz usuwania skutków zagrożeń naturalnych i poważnych awarii.

Mówiąc natomiast o jakości rządzenia, chodzi nie tylko o ocenę sprawności władzy publicznej na poziomie gminnym czy też powiatowym, ukazując jak dana administracja radzi sobie z zadaniami, wynikającymi z przypisanych kompetencji. Jakość rządzenia obejmuje szerszy kontekst i dotyczy tak ważnych zagadnień jak stopień posługiwania się w administracji technikami społeczeństwa informacyjnego, współpraca ponadlokalna w rozwiązywaniu wspólnych problemów, aktywność samorządów w zakresie promocji i współpracy międzynarodowej. Pomimo znacznych nakładów w ostatnich latach na e-usługi w administracji, problemem wspólnym dla wszystkich urzędów pozostaje niewystarczające dofinansowanie rozwoju e-usług, wiążący się z tym brak sprzętu oraz niewystarczająca w kontekście rozwoju tego obszaru liczba pracowników działów teleinformatycznych. Interwencja powinna zostać skierowana na stworzenie e-usług dla pomiotów publicznych, polegających na wdrażaniu aplikacji administracji elektronicznej, mających na celu wspieranie innowacji, modernizację administracji publicznej poprzez stworzenie dostępu do e-usług dla obywateli, w tym grup zmarginalizowanych i osób niepełnosprawnych.

Oczekuje się, że jednym z wyznaczników poprawy jakości rządzenia w powiecie będzie również większa efektywność w pozyskiwaniu środków zewnętrznych, przyczynić się do tego powinna realizacja zintegrowanych projektów wspólnych dla Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Wymiar terytorialny:

Działaniami w powyższym zakresie powinien być objęty cały obszar funkcjonalny. Z uwagi na występujące w ostatnich latach podtopienia na terenie gminy Hanna i Włodawa, samorządy te powinny być traktowane priorytetowo w zakresie inwestycji, dotyczących poprawy stanu bezpieczeństwa.

Kierunki działań:

3.5.1. Wzrost bezpieczeństwa przeciw zagrożeniom naturalnym poprzez rozwój systemów ochrony i zabezpieczeń przed klęskami żywiołowymi oraz systemów zarządzania

3.5.2. Zastosowanie e-usług w placówkach administracji publicznej, co usprawni zarządzanie rozwojem jednostki samorządu terytorialnego

3.5.3. Wsparcie inwestycji, przyczyniających się do zapobiegania lub minimalizowania skutków prawdopodobnych klęsk żywiołowych i katastrof oraz związanych z rekultywacją gruntów lub przywracaniem potencjału produkcji roślinnej lub zwierzęcej, zniszczonych w wyniku wystąpienia klęsk żywiołowych lub katastrof

Źródła finansowania działań/projektów:

- ✓ RPO WL na lata 2014-2020, Oś priorytetowa 2: Cyfrowa Lubelskie, Oś priorytetowa 6: Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów
- ✓ PO Polska Cyfrowa na lata 2014-2020, Oś priorytetowa 2: E-Administracja i otwarty rząd
- ✓ Środki krajowe, inne

6. SPÓJNOŚĆ Z DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI I PLANISTYCZNYMI

W rozdziale przedstawiono powiązania z obowiązującymi lub aktualnie tworzonymi dokumentami strategicznymi i planistycznymi na poziomie wspólnotowym, krajowym oraz regionalnym. Szczególnie istotnym wymiarem polityki wspólnotowej jest wspieranie trwałego wzrostu społecznego i gospodarczego, co zostało uwzględnione w poniższej analizie spójności.

6.1. Poziom wspólnotowy

Pakiet legislacyjny polityki spójności na lata 2014-2020

W ramach pakietu legislacyjnego Komisja Europejska zaproponowała 11 strategicznych celów tematycznych, które są ściśle związane ze strategią „Europa 2020”. Odnoszą się one również do wszystkich Funduszy Wspólnych Ram Strategicznych, w tym Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego. Zgodnie z przyjętą zasadą programowania, Strategia Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego została oparta na celach, wynikających z dokumentów programowych, dlatego cele strategiczne niniejszej strategii znajdują odzwierciedlenie w priorytetowych celach Unii Europejskiej, takich jak:

- I. Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji,
- II. Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych,
- III. Podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury,
- IV. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach,
- V. Promowanie dostosowania do zmiany klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem,
- VI. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów,
- VII. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastrukturalnych sieciowych,
- VIII. Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników,
- IX. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem,
- X. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie,
- XI. Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej.

Strategia Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu

Cele wskazane w Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego przyczyniają się do zwiększenia spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej, tym samym wykazują pełną zgodność z priorytetami Strategii Europa 2020 tj.:

- ✓ rozwój inteligentny – rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji,
- ✓ rozwój zrównoważony – wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej,
- ✓ rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu – wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną.

Efektem realizacji powyższych priorytetów powinno być osiągnięcie następujących celów:

- ✓ wzrost wydatków na działalność B+R,
- ✓ wzrost wskaźnika zatrudnienia,
- ✓ wzrost udziału osób z wyższym wykształceniem w społeczeństwie oraz zmniejszenie odsetka osób wcześniej kończących naukę,
- ✓ ograniczenie emisji CO₂ i osiągnięcia celów 20/20/20 w zakresie klimatu i energii,
- ✓ ograniczenia liczby osób żyjących w ubóstwie.

Należy również podkreślić, że wizja określona dla Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wpisuje się w zasadę zrównoważonego rozwoju, przyczyniając się do aktywizacji ekonomicznej i społecznej obszaru przy jednoczesnym racjonalnym korzystaniu z zasobów przyrodniczych.

6.2. Poziom krajowy

Główne cele i kierunki rozwojowe, system zarządzania, monitoringu oraz źródła finansowania wpisują się w schemat, opisany w projekcie **Umowy Partnerstwa**³⁷. Ponadto, zgodnie z innowacyjnym podejściem do terytorialnego wymiaru polityki wskazanym w tym dokumencie, strategia zakłada realizację wspólnych przedsięwzięć, celem wzmocnienia współpracy między samorządami, położonymi na terenie obszaru, a także rozbudowę powiązań funkcjonalnych między miastem, a jego otoczeniem. Dzięki identyfikacji wspólnych celów i kierunków rozwoju, osiągnięty zostanie tzw. efekt synergii – działania zintegrowane, podejmowane wspólnie będą miały większy wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy obszaru, niż gdyby działania były podejmowane przez poszczególne samorządy osobno.

Zdefiniowany w Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego cel główny: *Efektywne wykorzystanie lokalnego potencjału do rozwoju gospodarczego i wzrostu spójności społecznej oraz przestrzennej* jest spójny z celami głównymi następujących dokumentów:

³⁷ wg stanu dokumentu na październik 2013 r.

1. Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2020 (ŚSRK): wzmocnienie i wykorzystanie gospodarczych, społecznych i instytucjonalnych potencjałów, zapewniających szybszy i zrównoważony rozwój kraju oraz poprawę jakości życia ludności,

2. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie: Efektywne wykorzystanie specyficznych regionalnych oraz terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia celów rozwoju kraju – wzrostu, zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym. Jednocześnie Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego postuluje trzy cele polityki regionalnej do 2020 roku. Są one następujące:

- ✓ wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów („konkurencyjność”),
- ✓ budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych („spójność”),
- ✓ tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych, ukierunkowanych terytorialnie („sprawność”).

Priorytety Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wpisują się we wszystkie trzy przytoczone cele. Prowadzą one do zwiększenia konkurencyjności obszaru poprzez określenie jego funkcji – głównie turystycznej, przy wykorzystaniu występujących zasobów. Ponadto poprzez integrację działań, cele wpływają na zwiększenie spójności terytorialnej w układzie regionalnym i krajowym, w szczególności zapewniając możliwość trwałego rozwoju ekonomicznego na terenach marginalizowanych. Powyższe kompleksowe podejście do sprawy planowania rozwoju obszaru funkcjonalnego oraz współpraca gmin i powiatu włodawskiego pozwoli na uzyskanie efektu synergii, polegającego na realizacji działań spójnych i służących osiągnięciu zamierzonych celów, określonych w strategii dla całego obszaru.

3. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030: Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągania ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Strategia Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wpisuje się w powyższy cel, uwzględniając zróżnicowane potencjały rozwojowe obszaru w zakresie rolnictwa i przetwórstwa z wykorzystaniem biogospodarki oraz w zakresie turystyki, bazując na posiadanych zasobach przyrodniczych i kulturowych. Jednocześnie w określonej wizji rozwoju obszaru uwzględniono zrównoważone zarządzanie prowadzące do czystego i różnorodnego środowiska przyrodniczego, które jest jednym z ważniejszych potencjałów rozwojowych obszaru.

Ponadto określone w Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego cele strategiczne są spójne z celami polityki przestrzennego zagospodarowania kraju określonymi w KPZK 2030, zwłaszcza z:

Celem 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów,

Celem 4. Kształtowanie struktur przestrzennych, wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski,

Celem 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

4. Założenia Krajowej Polityki Miejskiej: Wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych do kreowania wzrostu gospodarczego i tworzenia miejsc pracy oraz poprawa jakości życia mieszkańców.

6.3. Poziom regionalny

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 roku)

Dokument jest spójny pod względem przewidzianych działań z wyznaczonym w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 Obszarem Strategicznej Interwencji – gospodarczego wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych. Działania wpisują się wprost w przewidziany dla tego obszaru rodzaj interwencji obejmujący: działania, zmierzające do wykorzystania potencjału obszarów cennych przyrodniczo i kulturowo dla tworzenia warunków wzrostu społeczno-gospodarczego tych obszarów oraz określenia charakteru i natężenia funkcji turystycznej, aby nie powodowała ona dewaloryzacji lub zniszczenia walorów i zasobów przyrodniczych, które na tym terenie są podstawą jej wykształcenia. Ponadto, interwencja powinna obejmować takie działania jak: aktywna ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego i przyrody, rozwój infrastruktury transportowej, poprawa dostępu do usług społecznych, poprawa warunków fitosanitarnych, przywrócenie miastom funkcji społecznych i gospodarczych z jednoczesnym wsparciem zasobów ludzkich i przedsiębiorczości.

W horyzoncie 2020 r. strategiczne cele rozwoju regionu lubelskiego, których realizacji będą służyły działania samorządu województwa, są określone następująco:

1. Wzmacnianie urbanizacji regionu,
2. Restrukturyzacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich,
3. Selektywne zwiększanie potencjału wiedzy, kwalifikacji, zaawansowania technologicznego, przedsiębiorczości i innowacyjności regionu.

Strategia Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wyznacza do realizacji działania, przyczyniające się do:

(1) zintegrowanego rozwoju turystyki, poprzez:

- ✓ rozwój produktów i usług w oparciu o technologie informacyjno-komunikacyjne,
- ✓ wzmocnienie charakteru i funkcji turystycznej obszaru oraz rozwój produktów turystycznych o charakterze ponadregionalnym w wyniku inwestycji,

przyczyniających się do poprawy stanu środowiska oraz zwiększenia znaczenia obszarów cennych przyrodniczo i kulturowo,

- ✓ koncentrację działań, przyczyniających się do rozwoju przedsiębiorczości i zatrudnienia, ukierunkowanego na wiodącą funkcję obszaru,
- ✓ zwiększenie dostępności zewnętrznej i wewnętrznej w celu pełnego wykorzystania potencjału turystycznego obszaru.

(2) efektywnej gospodarki lokalnej, poprzez:

- ✓ wzrost inwestycji na rzecz wzmocnienia gospodarki niskoemisyjnej obszaru,
- ✓ poprawę efektywności funkcjonowania sektora rolnego oraz jego większa specjalizacja ze szczególną rolą biogospodarki,
- ✓ promowanie przedsiębiorczości oraz rozwój infrastruktury, poprawiającej konkurencyjność gospodarczą obszaru.

(3) poprawy skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezpieczeństwa publicznego, poprzez:

- ✓ aktywizację społeczną w połączeniu z rewitalizacją obszarów miejskich i wiejskich, prowadzącą do rozwoju zubożałych społeczności,
- ✓ wzrost znaczenia aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu,
- ✓ podniesienie poziomu wykształcenia i wiedzy oraz lepszy dostęp do usług edukacyjno-szkoleniowych mieszkańców obszaru,
- ✓ lepszy dostęp do opieki zdrowotnej oraz przeciwdziałanie marginalizacji społecznej,
- ✓ poprawę stanu bezpieczeństwa publicznego oraz wzrost jakości rządzenia.

Poprzez powyższe interwencje strategia przyczynia się do osiągnięcia zamierzeń w poszczególnych celach strategicznych Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030r.). Powiązania pomiędzy poszczególnymi priorytetami strategii przedstawione zostały w tabeli nr 5.

Tabela 5. Zestawienie powiązań pomiędzy priorytetami Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 r. a Strategią rozwoju województwa lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategiczne cele rozwoju regionu lubelskiego	Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki	Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna	Priorytet 3: Poprawa skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezpieczeństwa publicznego
Cel strategiczny 1: Wzmacnianie urbanizacji regionu	X		

Cel strategiczny 2: Restrukturyzacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich		X	
Cel strategiczny 3: Selektywne zwiększanie potencjału wiedzy, kwalifikacji, zaawansowania technologicznego, przedsiębiorczości i innowacyjności regionu		X	X
Cel strategiczny 4: Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu	X		X

Źródło: opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego do 2020 roku (projekt)

Zaktualizowana Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego do 2020 roku będzie stanowić uszczegółowienie Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 w części, dotyczącej określenia potencjału innowacyjnego województwa oraz wskazania kierunków jego wzmacniania i wykorzystywania w poszukiwaniu przewag konkurencyjnych, opartych zwłaszcza na inteligentnych specjalizacjach regionu.

W Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego określono *Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna*, który wpisuje się w realizację następujących celów strategicznych Regionalnej Strategii Innowacji:

- ✓ Priorytet 1. Zwiększenie zdolności podmiotów gospodarczych do tworzenia i absorpcji wiedzy oraz wdrażania innowacji w obszarach inteligentnej specjalizacji regionu,
- ✓ Priorytet 3. Wzmocnienie innowacyjnego otoczenia dla rozwoju inteligentnych specjalizacji regionu.

Kluczowym elementem w osiągnięciu powyższych powiązań strategicznych będzie stymulowanie szeroko pojętej współpracy przez samorządy lokalne z przedstawicielami sektora naukowo-badawczego, doradczego oraz przedsiębiorcami. Niezbędnym elementem będzie również rozwijanie łańcuchów kooperacyjnych. Tak prowadzone działania powinny doprowadzić do powstania:

- ✓ nowoczesnych sektorów biogospodarki, bazujących na efektywnym przetwarzaniu biozasobów na cele żywnościowe, energetyczne,
- ✓ rozwoju sektora energetycznego, opartego na technologiach niskoemisyjnych, wykorzystującego zarówno odnawialne, jak i nieodnawialne źródła energii,
- ✓ większej efektywności w sektorze produkcji pierwotnej na potrzeby rozwoju biogospodarki (w tym w rolnictwie, leśnictwie i rybactwie).

Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (projekt)

Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego (RPO WL) jest trzecim szczeblem planowania strategicznego³⁸. RPO WL jest zasadniczym narzędziem realizacji strategii, ocenianym pod kątem zgodności z celami strategicznymi. System wdrażania ukierunkowany jest na realizację projektów spełniających następujące aspekty:

- ✓ projekty partnerskie, w tym partnerstwa publiczno-prywatnego i w obszarach funkcjonalnych,
- ✓ inwestycje i działania, zapewniające efekt prorozwojowy.

W ramach RPO WL określone zostały cele szczegółowe, które będą realizowane poprzez 14 Osi Priorytetowych, odpowiadających celom tematycznym pakietu legislacyjnego Unii Europejskiej.

Szczegółowe powiązania pomiędzy Strategią Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego i Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Lubelskiego zostały przedstawione w tabeli nr 6, wskazując jedynie te priorytety, które będą realizowane przez strategię.

Tabela 6. Powiązania pomiędzy celami strategicznymi Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 r. i Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (projekt)

Oś priorytetowa RPO WL	Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki	Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna	Priorytet 3: Poprawa skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezpieczeństwa publicznego
1. Badania i innowacje			
2. Cyfrowe Lubelskie	X	X	X
3. Konkurencyjność przedsiębiorstw		X	
4. Energia przyjazna środowisku		X	
5. Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna		X	
6. Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów	X		X
7. Dziedzictwo kulturowe	X		

³⁸ Ramowy System Organizacji Programowania Strategicznego w Województwie Lubelskim, UMWL, Zał. do Uchwały Nr CII/1911/2012 Zarządu Województwa Lubelskiego z dnia 20 marca 2012r. Pierwszy szczebel systemu stanowi: Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego, drugim szczeblem programowania strategicznego jest Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego, a także strategię sektorowe.

i poprawa stanu środowiska			
8. Mobilność regionalna i ekologiczny transport	X	X	
9. Rynek pracy			X
10. Adaptacyjność przedsiębiorstw i pracowników do zmian			X
11. Włączenie społeczne			X
12. Edukacja, umiejętności i kompetencje			X
13. Infrastruktura społeczna			X

Źródło: opracowanie własne na podstawie RPO WL na lata 2014-2020 (projekt)

Strategia Współpracy Transgranicznej Województwa Lubelskiego, Obwodu Lwowskiego, Obwodu Wołyńskiego i Obwodu Brzeskiego na lata 2014-2020 (Projekt)

Cele wskazane w Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego przyczyniają się do podniesienia konkurencyjności społeczno-gospodarczej obszaru transgranicznego tym samym wpisują się w Cel generalny Strategii Transgranicznej oraz określone w niej dziedziny działań strategicznych:

1. Współpraca gospodarcza.
2. Środowisko naturalne, kultura i turystyka.
3. Infrastruktura komunikacyjna i graniczna
4. Nauka i szkolnictwo wyższe

7. SYSTEM WDRAŻANIA I FINANSOWANIA STRATEGII

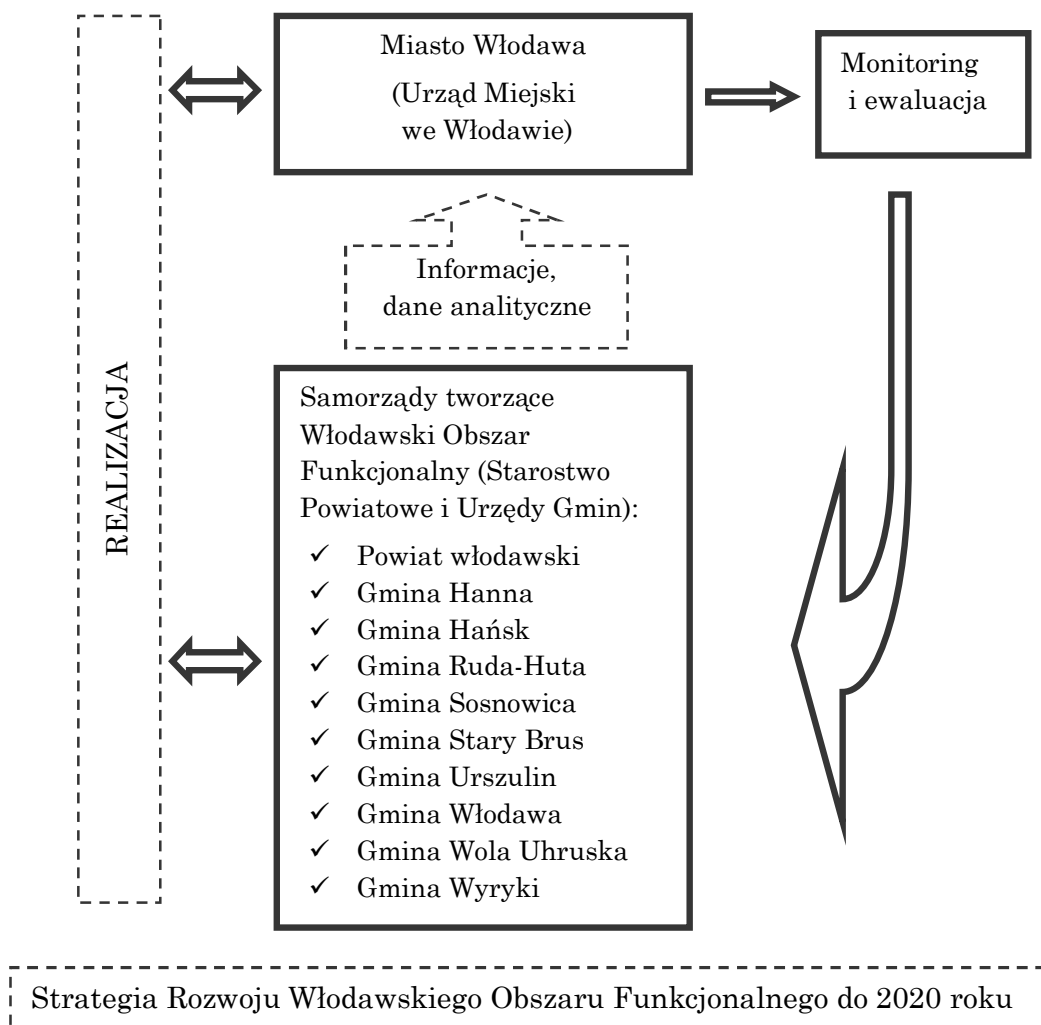
Przez system realizacji Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego rozumie się podmioty i instrumenty jej wdrażania oraz zasady i procedury, obowiązujące instytucje uczestniczące w realizacji, obejmujące zarządzanie, monitoring i sprawozdawczość, ewaluację oraz sposób koordynacji działań tych instytucji.

Podmioty wdrażania strategii

System wdrażania Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego zbudowany został w oparciu o Urząd Miejski we Włodawie (miasto Włodawa – rdzeń obszaru funkcjonalnego) przy partnerskim zaangażowaniu w proces wdrażania powiatu włodawskiego oraz poszczególnych gmin, tworzących Włodawski Obszar Funkcjonalny, w szczególności co do zadań, które należą do ich kompetencji, zgodnie z Ustawą o Samorządzie Gminnym i Powiatowym. Niniejszy dokument strategiczny jest bowiem dokumentem rozwojowym zarówno miasta Włodawy, jak i całego obszaru funkcjonalnego, wyznaczonego delimitacją ze względu na funkcję główną tj. rozwój turystyki. Ponadto w strategii wyznaczono wspomagające funkcje rozwojowe.

W bezpośredni proces zarządzania realizacją wdrażania strategii zaangażowane będą następujące podmioty:

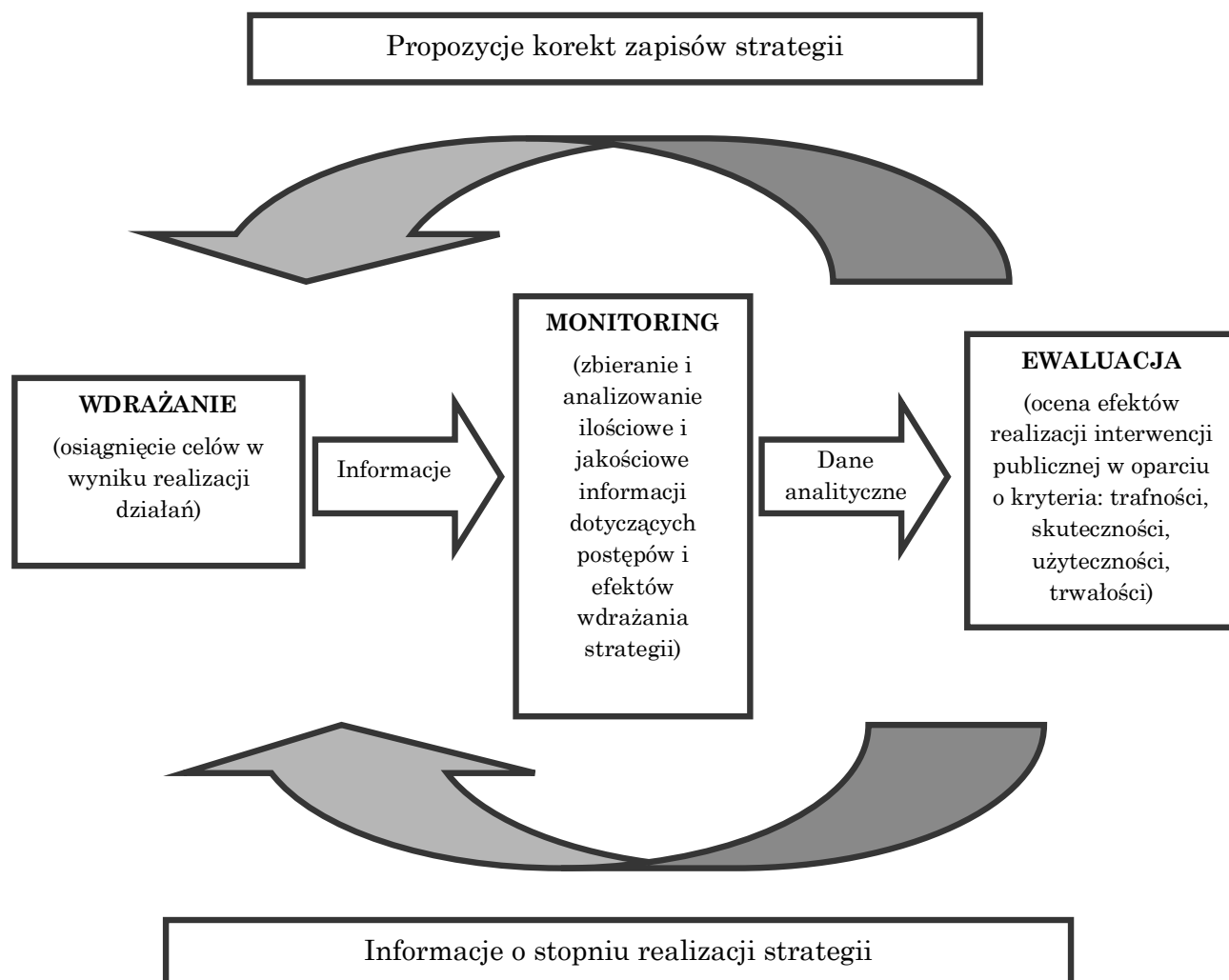
- ✓ organy wykonawcze,
- ✓ organy stanowiące,
- ✓ właściwe komórki odpowiedzialne za planowanie strategiczne w poszczególnych urzędach,
- ✓ podmioty wspomagające.

Ryc. 25. Sposób koordynacji procesu wdrażania strategii

Źródło: opracowanie własne

Na organach wykonawczych (Burmistrz, Wójt, Zarząd Powiatu) spoczywał będzie obowiązek wdrożenia strategii, w szczególności ogólnej koordynacji procesu wdrażania i monitorowania oraz ewaluacji, a także przygotowanie i wdrożenie własnych projektów lub realizowanych w partnerstwie, wynikających z Wieloletniego Planu Inwestycyjnego. Szczególna rola w zakresie monitorowania i ewaluacji spoczywała będzie na Burmistrzu Włodawy – jako liderze przedsięwzięcia, który odpowiedzialny będzie za zbiorcze gromadzenie danych analitycznych oraz ich ocenianie w ramach monitoringu i ewaluacji, przy zaangażowaniu partnerskich samorządów, a także informowanie o stopniu realizacji strategii. Zadanie to zostanie powierzone, w przypadku miasta oraz gmin i powiatu, komórce odpowiedzialnej za planowanie strategiczne.

Ryc. 26. System wdrażania strategii

Źródło: opracowanie własne

W proces realizacji strategii pośrednio zaangażowane będą także inne podmioty, w tym m.in.:

- ✓ jednostki organizacyjne samorządów (w szczególności: Miejska Biblioteka Publiczna, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji, Włodawski Dom Kultury, Powiatowy Urząd Pracy, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, szkoły i placówki oświatowo-wychowawcze itp.)
- ✓ placówki i organizacje kultury,
- ✓ Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej we Włodawie,
- ✓ Komenda Powiatowa Policji we Włodawie
- ✓ Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna,
- ✓ Powiatowy Inspektorat Weterynarii,
- ✓ Ośrodek Doradztwa Rolniczego,
- ✓ Kościoły i związki wyznaniowe,

- ✓ partnerzy społeczno-gospodarczy – wzajemna współpraca i dialog pomiędzy władzami publicznymi, organizacjami społecznymi i podmiotami gospodarczymi są bardzo istotne i odgrywają znaczącą rolę w kreowaniu konkurencyjności danego obszaru, ponieważ środowiska lokalne najlepiej znają problemy, potrzeby oraz zasoby swojego regionu,
- ✓ pozostali uczestnicy życia społeczno-gospodarczego – m.in. firmy projektowe, doradcze i ich specjaliści, eksperci, którzy m.in. przygotowywać będą dokumentację projektową dla podejmowanych przedsięwzięć.

Docelową grupą beneficjentów pomocy, oprócz samorządów, będą przede wszystkim:

- ✓ przedsiębiorcy i ich związki,
- ✓ rolnicy i ich związki,
- ✓ organizacje pozarządowe, w tym Lokalne Grupy Działania,,
- ✓ koła gospodyń wiejskich,
- ✓ bezrobotni,
- ✓ osoby podnoszące swoje kwalifikacje.

W realizacji strategii zastosowanie mieć będą cztery zasady postępowania:

1. Zasada zintegrowanego zarządzania rozwojem obszaru funkcjonalnego, oznaczająca skoordynowane podejście do wyznaczania i stymulowania działań, realizowanych przez różne podmioty na rzecz rozwoju – w ujęciu tematycznym oraz przestrzennym, osiągnięta poprzez:

- ✓ włączenie i dostosowanie do systemu realizacji strategii głównych instrumentów programowych i finansowych, pozostających w dyspozycji administracji samorządowej,
- ✓ ukształtowanie i rozwój mechanizmów skutecznego wpływania przez samorząd lokalny na zakres i kierunki interwencji, podejmowanych w wymiarze lokalnym i subregionalnym, w celu zwiększenia ich spójności oraz komplementarności z działaniami podejmowanymi dla całego obszaru funkcjonalnego.

2. Zasada efektywności ekonomicznej, społecznej i przestrzennej, oznaczająca:

- ✓ wypracowanie i wdrożenie mechanizmów, służących ocenie wpływu i znaczenia kluczowych interwencji publicznych, planowanych do realizacji dla osiągnięcia celów strategicznych, przyjętych w ramach poszczególnych celów operacyjnych strategii – realizowana w formule oceny ex ante,
- ✓ interwencję, opartą na zastosowaniu kryterium efektywności w ujęciu: ekonomicznym, społecznym oraz przestrzennym. Zaleca się stosowanie w odniesieniu do efektywności ekonomicznej oraz społecznej prowadzenie oceny w oparciu o kategorie efektywności absolutnej oraz efektywności porównawczej. Miarą praktycznego stosowania obu tych kategorii będą kryteria selekcji i wyboru projektów, wartościujące przedsięwzięcia, ubiegające się o wsparcie. Punktem odniesienia dla oceny efektywności przestrzennej będzie znaczenie i skala oddziaływania terytorialnego danego przedsięwzięcia.

3. Zasada ochrony środowiska, oznaczająca potrzebę i celowość wdrożenia warunków dla zabezpieczenia i poprawy jakości środowiska naturalnego jako czynnika współkształtującego zrównoważony rozwój obszaru w warstwie społecznej i gospodarczej. Takie postępowanie przyczyni się do osiągnięcia celów wyznaczonych w Traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, do których należy:

- ✓ zachowanie, ochrona i poprawa jakości środowiska naturalnego,
- ✓ ochrona zdrowia człowieka,
- ✓ ostrożne i racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych,
- ✓ przyczynianie się do zwalczania skutków zmian klimatu.

Zaleca się egzekwowanie powyższych zasad w procesie wyboru oraz realizacji przedsięwzięć, ze szczególnym uwzględnieniem projektów o charakterze infrastrukturalnym.

4. Zasada partnerstwa, rozumiana jako sposób postępowania, polegający na otwartej i aktywnej współpracy, równoprawnie traktowanych podmiotów, reprezentujących różnorodne środowiska oraz instytucje, realizujące i wspierające realizację działań na rzecz rozwoju obszaru funkcjonalnego, obejmująca mobilizowanie i angażowanie różnorodnych zasobów i kompetencji dla osiągnięcia celów strategii, w trzech obszarach:

- ✓ partnerstwo publiczno-społeczne, w relacjach administracji samorządowej z mieszkańcami obszaru funkcjonalnego oraz ich organizacjami, w ramach efektywnej formuły partycypacji, konsultacji i uzgadniania kluczowych spraw dla obszaru,
- ✓ partnerstwo publiczno-publiczne, w relacjach administracji samorządu lokalnego z samorządem regionalnym, administracją rządową oraz innymi jednostkami sektora finansów publicznych,
- ✓ partnerstwo publiczno-prywatne, w relacjach administracji samorządowej z sektorem gospodarczym, w tym współpraca z kluczowymi przedsiębiorcami na terenie obszaru.

Współpraca i partnerstwo na rzecz realizacji strategii są warunkami koniecznymi powodzenia w jej realizacji. Wynika to w szczególności z faktu, że na zakres interwencji strategii w zasadniczej mierze składają się zadania, wykraczające poza sferę formalnych kompetencji administracji samorządowej.

Instrumenty wdrażania strategii

Instrumenty wdrażania strategii podzielić można na dwa rodzaje:

- ✓ *Instrumenty prawne:*

Jednym z pierwszych kroków w realizacji zapisów niniejszego dokumentu strategicznego jest podjęcie uchwały w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego przez poszczególne samorządy, tworzące obszar funkcjonalny. Uchwała taka stanowi prawną podstawę do rozpoczęcia wdrażania strategii.

✓ *Instrumenty finansowe*

Kluczową rolę do osiągnięcia zamierzonych w strategii celów odegra posiadanie środków finansowych. Źródłem finansowania ujętych w strategii zadań będą własne środki finansowe, pochodzące z budżetu poszczególnych samorządów, w tym dostępne również w ramach Wieloletniej Prognozy Finansowej w przypadku przedsięwzięć dłuższych niż 1 rok. Dodatkowym i znaczącym źródłem finansowania będą również zewnętrzne środki finansowe, o jakie samorzady będą aplikować w ramach dostępnych dla nich właściwych programów.

Finansowanie Strategii

Zakłada się następujące źródła finansowania zadań przedstawionych w Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku.

- ✓ środki własne samorządu powiatowego, gminnego, w tym także środki krajowe (np. kontrakt terytorialny, MKiDN)
- ✓ środki pochodzące z funduszy europejskich w ramach poszczególnych programów operacyjnych:
 - Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020,
 - Infrastruktura i Środowisko 2014-2020,
 - Inteligentny Rozwój 2014-2020,
 - Wiedza, Edukacja, Rozwój 2014-2020,
 - Polska Wschodnia 2014-2020,
 - Polska Cyfrowa 2014-2020,
 - Pomoc Techniczna 2014-2020,
 - inne,
- ✓ środki, pochodzące z krajów europejskich, nie wchodzących w skład Unii Europejskiej, a należące do Europejskiego Obszaru Gospodarczego, dostępne w ramach Szwajcarskiego Mechanizmu Finansowego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego.

Przyjęty system wdrażania zakłada realizację całego szeregu działań i projektów, przewidzianych do realizacji w ramach poszczególnych celów operacyjnych strategii. Część projektów została zidentyfikowana i ujęta w Planie działań inwestycyjnych na lata 2014-2020 (załącznik nr 4). Są to najważniejsze projekty inwestycyjne obszaru funkcjonalnego, dla których zaplanowano dofinansowanie z budżetu poszczególnych samorządów. Zakłada się, że znaczna ilość projektów pozostanie poza ramami planu działań inwestycyjnych i będzie wdrażana przez uprawnione do tego instytucje i podmioty. Głównym zadaniem władz samorządowych w tym zakresie będzie zidentyfikowanie i zmobilizowanie wszystkich potencjalnych projektodawców i wsparcie ich od strony szkoleniowo-informacyjnej w realizacji określonych typów projektów.

Poszukiwanie i pozyskanie dostępnych środków finansowych, które pozwolą na realizację ujętych w strategii przedsięwzięć, jest jednym z najtrudniejszych, a zarazem najważniejszych etapów skutecznego wdrażania zapisów niniejszego dokumentu strategicznego. W przypadku obszaru funkcjonalnego dodatkowym atutem,

zwiększającym szanse na pozyskanie dodatkowych środków jest realizacja sieciowych projektów w partnerstwie. W ten sposób możliwe będzie urealnienie w wymiarze długookresowym przyjętej wizji Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku. Skuteczne wdrożenie i efektywne funkcjonowanie systemu realizacji strategii będzie bezpośrednią pochodną i miernikiem realizacji celu głównego.

8. SYSTEM MONITOROWANIA I EWALUACJI STRATEGII

Monitoring

Monitoring to proces systematycznego zbierania i analizowania ilościowych i jakościowych informacji, dotyczących stanu zaawansowania wdrażania strategii rozwoju. Sprawny i czytelny system monitorowania jest warunkiem efektywnego wdrażania strategii. Umiejętne wykorzystanie tego narzędzia umożliwia skuteczną weryfikację kierunków i celów, określonych w strategii, dzięki czemu możliwa jest ocena stopnia jej realizacji oraz wprowadzenie ewentualnych zmian i korekt.

Proces monitoringu można podzielić na trzy etapy:

1. *Przygotowanie monitoringu* – doprecyzowanie wskaźników oraz przygotowanie procedur zbierania danych,
2. *Prowadzenie monitoringu* – wprowadzenie danych, generowanie zestawień, analiza i ocena wyników,
3. *Wykorzystanie monitoringu* – regularne raportowanie i dyskusja na poziomie komitetów monitorujących.

Monitoring oparty jest o system wskaźników, które możemy podzielić, ze względu na ich rolę, na:

- ✓ wskaźniki produktu – wytwory materialne i usługi otrzymywane lub wytwarzane w trakcie realizacji strategii,
- ✓ wskaźniki rezultatu – bezpośrednie i natychmiastowe efekty realizacji strategii,
- ✓ wskaźniki oddziaływania – konsekwencje strategii, wykraczające poza bezpośrednie i natychmiastowe efekty.

Monitorowanie Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego obejmuje okres 2014-2020, który jest zbieżny z nowym okresem programowania Unii Europejskiej. Monitoring będzie odbywał się na poziomie priorytetów tj. celów strategicznych. Do każdego priorytetu zostały przyporządkowane wybrane wskaźniki oraz określona została ich wartość bazowa, przypadająca na 2012 rok. System monitorowania został skonstruowany w oparciu o wskaźniki, dostępne ze źródła publicznego, jakim jest Bank Danych Lokalnych GUS, dzięki czemu ułatwiona będzie ich późniejsza weryfikacja.

Tabela 8. Wskaźniki monitorowania realizacji Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Priorytet	Wskaźnik	Jednostka	Wartość bazowa 2012 r.	Źródło weryfikacji
<i>Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki</i>	Ilość kategoryzowanych hoteli, moteli i pensjonatów	szt.	2	BDL, GUS
	Liczba obiektów noclegowych (hotelowych i innych)	szt.	44	BDL, GUS
	Liczba pokoi w obiektach hotelowych	szt.	112	BDL, GUS
	Liczba miejsc noclegowych w obiektach noclegowych	szt.	2700	BDL, GUS
	Liczba polskich turystów, korzystających z obiektów noclegowych	os.	25371	BDL, GUS
	Liczba udzielonych noclegów turystom polskim	szt.	86901	BDL, GUS
	Liczba turystów zagranicznych, korzystających z obiektów noclegowych	os.	504	BDL, GUS
	Liczba udzielonych noclegów turystom zagranicznym	szt.	611	BDL, GUS
	Liczba osób fizycznych, prowadzących działalność gospodarczą w sekcji PKD 2007: I oraz R ³⁹	szt.	121	BDL, GUS
	Liczba osób prawnych i jedn. Organizacyjnych, niemających osobowości prawnej wg sekcji PKD 2007: I oraz R	szt.	67	BDL, GUS
	Powierzchnia terenów zieleni	ha	262,8	BDL, GUS
	Ilość ścieków oczyszczonych w ciągu roku	dam ⁴⁰	1090,2	BDL, GUS
	Długość czynnej infrastruktury kanalizacyjnej	km	233,7	BDL, GUS
	Liczba ludności, korzystającej z sieci kanalizacyjnej	os.	21778	BDL, GUS
	Długość czynnej wodociągowej sieci rozdzielczej	km	765,3	BDL, GUS
	Liczba osób, korzystających z sieci wodociągowej	os.	37886	BDL, GUS
	Liczba imprez kulturalnych	szt.	400	BDL, GUS
	Liczba uczestników imprez kulturalnych	os.	87689	BDL, GUS
	Liczba zespołów artystycznych	szt.	37	BDL, GUS
	Liczba członków zespołów artystycznych	os.	393	BDL, GUS
	Liczba kół/klubów	szt.	13	BDL, GUS
	Liczba członków kół/klubów	os.	298	BDL, GUS
	Liczba muzeów	szt.	1	BDL, GUS
	Liczba osób zwiedzających muzea	os.	32346	BDL, GUS
<i>Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna</i>	Średnie dochody gmin na 1 mieszkańca	zł/1 os.	3403,75	BDL, GUS
	Liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności	szt./10000 os.	523,2	BDL, GUS
	Udział wydatków inwestycyjnych gmin w wydatkach ogółem	%	20,3	BDL, GUS
	Osoby fizyczne, prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym	szt./100 os.	5,98	BDL, GUS

³⁹ I – działalność, związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi

R – działalność, związana z kulturą, rozrywką i rekreacją

⁴⁰ dekametr sześcienny

	Liczba osób fizycznych, prowadzących działalność gospodarczą	szt.	2183	BDL, GUS
	Liczba osób prawnych i jednostek nieposiadających osobowości prawnej	szt.	771	BDL, GUS
	Liczba gospodarstw rolnych powyżej 15 ha ⁴¹	szt.	809	BDL, GUS
	Liczba gospodarstw rolnych, utrzymujących zwierzęta gospodarskie	szt.	3304	BDL, GUS
	Pogłowie zwierząt gospodarskich	SD ⁴²	20295	BDL, GUS
	Średnia powierzchnia gospodarstw rolnych	ha	10,14	BDL, GUS
	Średnia powierzchnia użytkowa mieszkań	m ²	1071	BDL, GUS
Priorytet 3: Poprawa skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezpieczeństwa publicznego	Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców	szt./10 tys. os.	37,3	BDL, GUS
	Liczebność księgozbioru bibliotek na 1000 ludności	szt./1000 os.	3693,67	BDL, GUS
	Liczba osób pracujących	os.	5279	BDL, GUS
	Wskaźnik bezrobocia ⁴³	%	14,8	BDL, GUS
	Liczba czytelników bibliotek publicznych na 1000 ludności	os./1000 os.	152,2	BDL, GUS
	Wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika	szt./1os.	14,99	BDL, GUS
	Liczba komputerów dostępnych dla czytelników w placówkach bibliotecznych	szt.	88	BDL, GUS
	Liczba ludności na 1 aptekę ogólnodostępną	os.	2215	BDL, GUS
	Liczba porad lekarskich podstawowej opieki zdrowotnej	szt.	198541	BDL, GUS
	Udział osób, korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności	%	19,5	BDL, GUS
	Liczba rodzin, otrzymujących świadczenia rodzinne na dzieci	szt.	2778	BDL, GUS
	Średni współczynnik skolaryzacji brutto ⁴⁴ w szkołach podstawowych	%	93,43	BDL, GUS
	Średni współczynnik skolaryzacji brutto w gimnazjach	%	86,06	BDL, GUS
	Odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym	%	53,36	BDL, GUS
	Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę	m ² /os.	27,53	BDL, GUS
	Liczba budynków mieszkalnych	szt.	11776	BDL, GUS

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS

Ewaluacja

Wyniki monitoringu są punktem wyjścia i jednym ze źródeł, wykorzystywanych w ewaluacji. Ewaluacja jest to proces oceny efektów realizacji interwencji publicznej, przeprowadzony w oparciu o odpowiednie kryteria, za pomocą odpowiedniej metodologii,

⁴¹ dane, dotyczące rolnictwa pochodzą z Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku

⁴² SD – sztuki duże – przeliczone sztuki fizyczne przy użyciu odpowiednich współczynników

⁴³ Udział liczby osób bezrobotnych w osobach w wieku produkcyjnym (18-64 lata)

⁴⁴ **Współczynnik skolaryzacji brutto** – relacja liczby osób uczących się (stan na początku roku szkolnego) na danym poziomie kształcenia (niezależnie od wieku) do liczby ludności (stan w dniu 31 XII) w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania

w celu poprawy jakości podejmowanych działań ze szczególnym uwzględnieniem celów, jakie interwencja ma realizować.

Ewaluacja działań, wynikających ze Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego będzie przebiegała w trakcie jej realizacji, jako ewaluacja on-going oraz po zakończeniu realizacji strategii, jako ewaluacja ex-post:

- ✓ **ewaluacja on-going** – może być realizowana przez cały okres wdrażania strategii, jej celem jest diagnoza i analiza problemów, pojawiających się w trakcie realizacji strategii oraz określenie możliwości ich rozwiązania,
- ✓ **ewaluacja ex-post** – jest ewaluacją podsumowującą, dokonywaną po zakończeniu wdrażania strategii, celem ewaluacji ex-post jest określenie oddziaływania strategii oraz jej trwałości, w tej ewaluacji istotną rolę odgrywa odniesienie się do założonych celów oraz ocena na ile udało się je osiągnąć.

Kryteria przeprowadzania ewaluacji to trafność, skuteczność, efektywność (ewaluacja on-going) oraz skuteczność, efektywność, użyteczność oraz trwałość (ewaluacja ex-post):

- ✓ **trafność** – analiza określonych celów strategii w odniesieniu do zmieniających się potrzeb danego obszaru,
- ✓ **skuteczność** – określenie, czy kierunki działań strategii prowadzą do osiągnięcia celów, analiza tempa wydatkowanych środków oraz efektów strategii w kontekście zaplanowanych wartości docelowych,
- ✓ **efektywność** – analiza kosztów interwencji w odniesieniu do jej skuteczności,
- ✓ **użyteczność** – ocena na ile osiągnięte efekty odpowiadają rzeczywistym problemom społeczno-gospodarczym,
- ✓ **trwałość** – ocena, czy efekty interwencji będą utrzymywać się po jej zakończeniu oraz jak długo będą widoczne jej skutki.

9. STRATEGICZNA OCENA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO – PODSUMOWANIE

Prognoza oddziaływania na środowisko wykonana została zgodnie z wymaganiami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. Nr 199 poz. 1227 ze zm.), w myśl której przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko wymagają projekty polityk, strategii, planów lub programów w określonych obszarach, wyznaczających ramy dla późniejszych realizacji przedsięwzięć, mogących znacząco oddziaływać na środowisko.

Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Lublinie (RDOŚ w Lublinie) w dniu 16 maja 2014 r. oraz Lubelski Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny w Lublinie (LPWIS w Lublinie) w dniu 3 czerwca 2014 r. przedstawili zakres prognozy oddziaływania na środowisko. Następnie projekt Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 r. wraz załącznikami i Prognozą został wysłany do zaopiniowania do RDOŚ w Lublinie oraz LPWIS w Lublinie. Jednocześnie rozpoczęły się konsultacje społeczne poprzez podanie do publicznej wiadomości informacji o przystąpieniu do strategicznej oceny oddziaływania na środowisko oraz o wszczęciu postępowania z udziałem społeczeństwa dla projektu dokumentu pn. „Strategia Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 r. wraz z załącznikami: (1) Delimitacja Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, (2) Strategia Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, (3) Podsumowanie konsultacji społecznych, (4) Plan działań inwestycyjnych oraz z Prognozą oddziaływania na środowisko.

W dniu 16.06.2014 r. Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Lublinie zaopiniował pozytywnie przedstawione dokumenty nie wnosząc żadnych uwag, podobnie Lubelski Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny w Lublinie pismem z dnia 18.06.2014 r.

W trakcie realizacji procesu strategicznej oceny oddziaływania na środowisko projektu Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 r. nie zgłoszono ze strony społeczeństwa uwag i wniosków do opracowywanego dokumentu.

Realizując działania określone dla poszczególnych celów strategicznych należy wziąć pod uwagę niżej wymienione kwestie formalno-prawne.

Z uwagi, iż obszary chronione stanowią 45% Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, mogą potencjalnie stać się obszarami realizacji celów, kierunków działań lub przedsięwzięć zapisanych Strategii, a w szczególności działań, polegających na rozbudowie infrastruktury technicznej. Niektóre z nich będą skutkować realizacją przedsięwzięć, które wpisują się w definicję inwestycji celu publicznego, takie jak: budowa i utrzymywanie dróg publicznych oraz obiektów i urządzeń transportu publicznego, a także wydzielanie gruntów pod te drogi, budowa i utrzymanie linii kolejowych oraz wydzielanie gruntów pod te linie, czy też budowa i utrzymywanie urządzeń służących do przesyłania lub dystrybucji energii. Będą to także liniowe

inwestycje celu publicznego, których realizacja na obszarach chronionych jest, jak wykazano w poprzednim podrozdziale, szczególnie uprzywilejowana.

Wdrażanie ww. działań Strategii będzie się wiązać z realizacją przedsięwzięć, które zalicza się do grupy przedsięwzięć mogących potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko i które, ze względu na rodzaj i charakterystykę bądź usytuowanie, mogą wymagać przeprowadzenia takiej oceny oraz sporządzenia raportu. W przypadku przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, o możliwości i warunkach ich realizacji, będą decydować wyniki postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, a sposoby minimalizacji szkodliwego wpływu na środowisko zostaną zaproponowane w raportach oraz ujęte w decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach zgody na realizację przedsięwzięcia.

Inwestycje realizowane na obszarach chronionych mogą generować negatywne oddziaływania na ekosystemy, gatunki roślin lub zwierząt bądź krajobraz, polegające na niszczeniu siedlisk przyrodniczych, fragmentacji ekosystemów i korytarzy ekologicznych, tworzeniu barier utrudniających migrację zwierząt, zmianie warunków abiotycznych siedlisk itp., dlatego podstawową zasadą jaką należy się kierować wdrażając zapisy strategii powinno być wyprzedzające unikanie konfliktów ze środowiskiem w całości oraz z jego poszczególnymi komponentami na etapie planowania szczegółowej lokalizacji przedsięwzięć. Wymogiem obligatoryjnym jest zgodność z planami ochrony, obowiązującymi na terenie rezerwatów przyrody i parków krajobrazowych oraz planami zadań ochronnych na obszarach Natura 2000. Na obszarach chronionych, które nie posiadają planów ochrony planowanie powinno być poprzedzone rzetelnym rozpoznaniem uwarunkowań środowiskowych, prowadzącym do identyfikacji istotnych problemów i obszarów konfliktowych, a decyzja o lokalizacji powinna wynikać z wielokryterialnej oceny wariantów przedsięwzięcia. Jeśli uniknięcie konfliktów nie jest możliwe, realizacja projektów powinna być uwarunkowana zastosowaniem środków łagodzących negatywne oddziaływania bądź wykonaniem kompensacji środowiskowej.

Obszary chronione Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, to przeważnie także obszary atrakcyjne turystycznie i z tego względu podlegające stałej presji, zarówno ze strony potencjalnych inwestorów infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej, jak i turystów. Dlatego należy mieć świadomość, iż przewidziane w Strategii działania nastawione na tworzenie nowych oraz rozwój i zagospodarowanie już istniejących szlaków turystycznych (*1.2.3. Zwiększenie różnorodności i jakości oferty turystycznej dzięki ochronie i promocji dziedzictwa naturalnego i kulturowego oraz prowadzenie działań z zakresu odnowy, rewitalizacji i zachowania dziedzictwa kulturowego wsi,*) oraz promowanie i upowszechnianie turystyki (*1.1.3. Działania, dotyczące wykorzystania technologii informacyjnych w udostępnianiu zasobów kulturowych, przyrodniczych i turystycznych obszarów wiejskich oraz przyczyniające się do rozwoju pozarolniczych miejsc pracy,*) mogą stanowić potencjalne zagrożenie dla obszarów chronionych, w szczególności dla tych, które już w chwili obecnej odczuwają negatywne skutki nadmiernego obciążenia ruchem turystycznym.

Działania nastawione na promocję turystyki będą wpływać, w sposób pośredni, na wzrost zainwestowania na obszarach chronionych lub w ich bezpośrednim otoczeniu oraz na

wzrost natężenia ruchu turystycznego, co w przypadku braku zrównoważonego użytkowania tych obszarów, może skutkować pogorszeniem stanu i funkcjonowania ekosystemów i gatunków oraz degradacją walorów krajobrazowych. Niedostateczny poziom egzekucji formalno-prawnych ograniczeń w sposobach gospodarowania na obszarach chronionych oraz w ich sąsiedztwie, a jednocześnie brak dostatecznie rozwiniętych narzędzi systemu kontroli i monitorowania wpływu aktywności turystycznej na środowisko przyrodnicze, a zwłaszcza na stan i funkcjonowanie ekosystemów i gatunków, stwarzają istotne zagrożenia dla walorów przyrodniczych i krajobrazowych obszarów chronionych oraz ograniczają skuteczność realizacji ochrony przyrody. Działania podejmowane na obszarach chronionych, nie służące celom ochrony tych obszarów, powodują negatywny wpływ na środowisko, nawet jeśli ich zakres mieści się w granicach dozwolonych prawem. Dlatego konieczne jest zapewnienie harmonizacji planów rozwoju turystyki z niezbędnymi, z przyrodniczego punktu widzenia, ograniczeniami, w szczególności wynikającymi z planów ochrony parków narodowych, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych czy też planów zadań ochronnych obszarów Natura 2000. Rozwój turystyki powinien odbywać się z uwzględnieniem uwarunkowań, wynikających z potrzeb ochrony siedlisk i gatunków, ochrony krajobrazu oraz zachowania w niezmiennym stanie obszarów i obiektów najcenniejszych przyrodniczo, w tym chłonności środowiska i optymalizacji wielkości ruchu turystycznego. Świadomość potrzeby zrównoważonego rozwoju turystyki powinna być kluczowym założeniem i jako takie, wyznaczać podstawowy wymiar skali podejmowanych działań. Należy mieć na uwadze podrzędność funkcji turystycznych wobec funkcji ekologicznych na obszarach podlegających ochronie prawnej. Aby zmniejszyć obciążenie najcenniejszych obszarów chronionych, konieczne jest tworzenie konkurencyjnych produktów turystycznych na terenach o mniejszej wartości przyrodniczej i mniej uczęszczanych.

Strategia przewiduje, działania na rzecz ochrony rzadkich i zagrożonych siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt (*1.2.4. Kompleksowe działania z zakresu ochrony siedlisk przyrodniczych (ekosystemów) na obszarach chronionych oraz z zakresu zachowania różnorodności gatunkowej - zabezpieczanie cennych przyrodniczo obszarów, szczególnie obszarów wodno-błotnych oraz edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju w zakresie ochrony przyrody*). Z całą pewnością obejmą one także siedliska i gatunki na obszarach chronionych, w tym stanowiące przedmiot ochrony tych obszarów a także zwierzęta, przemieszczające się swobodnie pomiędzy różnymi obszarami. Działania te, z założenia, służyć będą celom ochrony przyrody.

Także działania służące poprawie jakości środowiska, mogą pozytywnie wpłynąć na stan siedlisk i gatunków także na obszarach chronionych. W ramach kierunku *1.2.2. Poprawa dostępności infrastruktury wodno-kanalizacyjnej dla turystów i przedsiębiorstw, funkcjonujących w branży turystycznej, oraz 3.1.2. Rozbudowa infrastruktury komunalnej i drogowej* przewiduje się m.in. wspólne działania na rzecz poprawy jakości wód powierzchniowych i podziemnych. Wody płynące i stojące stanowią podstawowy element środowiska przyrodniczego wielu obszarów chronionych, w tym obszarów Natura 2000 Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, a związane z nimi gatunki i siedliska stanowią nierzadko przedmiot ochrony tych obszarów. Stan siedlisk i kondycja

populacji roślin i zwierząt wodnych i od wód zależnych, w dużej mierze uwarunkowane są jakością wody. W przypadku niektórych gatunków wodnych, odznaczających się wąską skalą tolerancji ekologicznej, wysoka jakość wód warunkuje ich istnienie. Dlatego poprawa jakości wód będzie przekładać się na większą skuteczność ochrony przyrody. Także współpraca w zakresie gospodarki odpadami będzie pośrednio przyczyniać się do poprawy stanu środowiska, poprzez zmniejszenie ilości odpadów trafiających do środowiska przyrodniczego, w formie nielegalnych składowisk odpadów, stanowiących problem także na obszarach chronionych.

10. ZAŁĄCZNIKI

Załącznik nr 1. Delimitacja Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Załącznik nr 2. Strategia Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Załącznik nr 3. Podsumowanie konsultacji społecznych

Załącznik nr 4. Plan działań inwestycyjnych

11. SPIS RYCIN, FOTOGRAFII, TABEL I WYKRESÓW

Spis rycin:

- Ryc. 1. Położenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego na tle gmin województwa lubelskiego
- Ryc. 2. Sieć wodna na obszarze Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego
- Ryc. 3. Ochrona przyrody we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym
- Ryc. 4. Gęstość zaludnienia we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym w 2012 roku
- Ryc. 5. Przestrzenny rozkład wskaźnika bezrobocia na obszarze Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w 2012 roku
- Ryc. 6. Rozmieszczenie szpitali i ośrodków zdrowia we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym
- Ryc. 7. Wskaźnik zachorowalności na wybrane choroby w województwie lubelskim w 2011 roku na 10 tys. mieszkańców
- Ryc. 8. Gęstość sieci drogowej w województwie lubelskim
- Ryc. 9. Dostępność komunikacyjna Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego
- Ryc. 10. Główne kierunki wyjazdowe z Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego
- Ryc. 11. Natężenie ruchu drogowego w powiecie włodawskim
- Ryc. 12. Lokalizacja stacji kolejowych oraz przystanków osobowych we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym i okolicach
- Ryc. 13. Infrastruktura ładunkowa we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym
- Ryc. 14. Stopień wyposażenia obszaru funkcjonalnego w infrastrukturę wodno-kanalizacyjną 2012 roku
- Ryc. 15. Zmiany długości infrastruktury wodno-kanalizacyjnej w gminach Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego
- Ryc. 16. Lokalizacja infrastruktury gospodarowania odpadami we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym
- Ryc. 17. Naturalne zasoby energetyczne Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego
- Ryc. 18. Lokalizacja ferm hodowlanych oraz elektrowni z OZE
- Ryc. 19. Roczne promieniowanie całkowite w Polsce
- Ryc. 20. Lokalizacja węzłów dostępowych do sieci szerokopasmowej
- Ryc. 21. Wskaźnik bonitacji jakości i przydatności rolniczej gleb w skali punktowej
- Ryc. 22. Wskaźnik przedsiębiorczości na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w 2012 roku
- Ryc. 23. Korzystający z noclegów w turystycznych obiektach noclegowych według powiatów w 2012 roku

Ryc. 24. Szlaki turystyczne na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Ryc. 25. Sposób koordynacji procesu wdrażania strategii

Ryc. 26. System wdrażania strategii

Spis fotografii:

Fot. 1. Rzeka Bug – jedna z ostatnich naturalnych i nieuregulowanych rzek w Europie

Fot. 2. Poleski Park Narodowy

Fot. 3. Atrakcje turystyczne Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Spis tabel:

Tabela 1. Wykaz zawodów oferowanych przez poszczególne szkoły zawodowe Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Tabela 2. Dostępność komunikacyjna miasta Włodawa

Tabela 3. Kierunki innowacji w przemyśle rolno-spożywczym

Tabela 4. Wielkość dofinansowania, pozyskanego przez gminy WOF i wybrane gminy województwa lubelskiego

Tabela 5. Zestawienie powiązań pomiędzy priorytetami Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 r. a Strategią rozwoju województwa lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Tabela 6. Powiązania pomiędzy celami strategicznymi Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 r. i Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (projekt)

Tabela 7. Wskaźniki monitorowania realizacji Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Spis wykresów:

Wykres 1. Dynamika zmian w liczbie ludności Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w latach 2006-2012

Wykres 2. Zjawisko suburbanizacji dotyczące miasta i gminy wiejskiej Włodawa

Wykres 3. Wskaźnik bezrobocia we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym w porównaniu z województwem lubelskim i Polską

Wykres 4. Struktura wieku osób bezrobotnych w Polsce, województwie lubelskim i powiecie włodawskim w 2012 roku

Wykres 5. Odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w zestawieniu z liczbą placówek wychowania przedszkolnego w 2012 roku

Wykres 6. Zmiany w liczbie uczniów szkół podstawowych oraz szkół gimnazjalnych w latach 2006-2012

Wykres 7. Zmiany w liczbie uczniów szkół zawodowych Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Wykres 8. Liczba porad lekarskich na jednego mieszkańca w gminach WOF w 2012 roku

Wykres 9. Liczba ludności na 1 aptekę ogólnodostępną we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym

Wykres 10. Udział ludności korzystającej ze świadczeń środowiskowej pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności

Wykres 11. Udział wydatków samorządów Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego na świadczenia pomocy społecznej dla osób fizycznych w wydatkach ogółem w 2012 roku

Wykres 12. Wielkość księgozbioru bibliotek Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego na 1000 ludności

Wykres 13. Liczba osób korzystających z oczyszczalni ścieków w poszczególnych gminach Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w 2012 roku

Wykres 14. Odpady komunalne zmieszane w poszczególnych gminach Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w 2012 roku

Wykres 15. Ilość mieszkań w poszczególnych gminach Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w 2012 roku

Wykres 16. Dynamika mieszkań oddawanych na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w latach 2006-2012

Wykres 17. Odbiorcy ciepła na terenie miasta Włodawa (%)

Wykres 18. Struktura ilościowa gospodarstw rolnych Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Wykres 19. Struktura wielkościowa gospodarstw rolnych na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Wykres 20. Pogłowie zwierząt gospodarskich na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Wykres 21. Ilość podmiotów gospodarczych na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w latach 2006-2012

Wykres 22. Dynamika zmian w strukturze podmiotów gospodarczych poszczególnych gmin należących do Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Wykres 23. Wybrane wskaźniki w poszczególnych gminach Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Wykres 24. Dynamika zmian wskaźnika przedsiębiorczości na tle województwa i kraju

Wykres 25. Liczba podmiotów gospodarczych wg sekcji PKD

Wykres 26. Ilość podmiotów gospodarczych w wybranych sekcjach w latach 2009-2012

Wykres 27. Liczba turystów korzystających z noclegów w latach 2006-2012 we Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym

Wykres 28. Łączne dochody gmin Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w latach 2006-2012

Wykres 29. Dochody gmin Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego na jednego mieszkańca w 2012 roku

Wykres 30. Udział wydatków inwestycyjnych gmin Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w 2012 roku w wydatkach ogółem

Prognoza Oddziaływania na Środowisko Projektu Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku

2014

POMOC TECHNICZNA
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Projekt pn. „Włodawski Obszar Funkcjonalny – nowy wymiar partnerstwa w polityce regionalnej”, współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna na lata 2007-2013, w ramach „Konkursu dotacji na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania miejskich obszarów funkcjonalnych”, ogłoszonego przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju realizowany jest w partnerstwie:

Lider Projektu – Gmina Miejska Włodawa

Partnerzy projektu:

Powiat włodawski
Gmina Hanna
Gmina Hańsk
Gmina Ruda-Huta
Gmina Sosnowica
Gmina Stary Brus
Gmina Urszulin
Gmina Włodawa
Gmina Wola Uhruska
Gmina Wiryki

Prognoza oddziaływania na środowisko Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego została opracowana przez firmę EuroCompass Sp. z o.o. na podstawie umowy z Gminą Miejską Włodawa z dnia 04.10.2013r.

Autor opracowania:

Łukasz Kuczek

1. Wprowadzenie
 - 1.1. Podstawa prawna i cel opracowania Prognozy
 - 1.2. Zawartość merytoryczna Prognozy
 - 1.3. Metodologia wykonania Prognozy
2. Analiza zawartości „Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku”
 - 2.1. Zawartość i cele Strategii
 - 2.2. Powiązania Strategii z innymi dokumentami
 - 2.2.1. Poziom wspólnotowy
 - 2.2.2. Poziom krajowy
 - 2.2.3. Poziom regionalny
3. Opis stanu środowiska naturalnego Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego na obszarach objętych przewidywanym znaczącym oddziaływaniem
 - 3.1. Istniejący stan Środowiska
 - 3.1.1. Powietrze atmosferyczne
 - 3.1.2. Wody powierzchniowe
 - 3.1.3. Wody podziemne
 - 3.1.4. Hałas
 - 3.1.5. Promieniowanie elektromagnetyczne
 - 3.1.6. Budowa geologiczna i gleby
 - 3.1.7. Warunki Klimatyczne
 - 3.1.8. Ochrona przyrody i roślinność
4. Potencjalne zmiany stanu środowiska w przypadku braku realizacji Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku
5. Cele ochrony środowiska ustanowione na szczeblu międzynarodowym i krajowym istotne z punktu widzenia projektowanego dokumentu oraz sposoby w jakich te cele i problemy środowiska zostały uwzględnione podczas jego opracowania
 - 5.1. Ocena spójności celów Strategii z celami ustanowionymi w dokumentach rangi międzynarodowej
 - 5.2. Ocena spójności celów Strategii z celami ustanowionymi w dokumentach krajowych
6. Przewidywane oddziaływanie na środowisko
 - 6.1. Istniejące problemy ochrony środowiska istotne z punktu widzenia realizacji projektowanego dokumentu, w szczególności dotyczące obszarów podlegających ochronie na podstawie ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody
 - 6.2. Przewidywane znaczące oddziaływania (bezpośrednie, pośrednie, wtórne, skumulowane, krótkoterminowe, średnioterminowe i długoterminowe, stałe, chwilowe, pozytywne i negatywne) na
 - 6.3. Oddziaływania wtórne i skumulowane .
 - 6.4. Rozwiązania mające na celu zapobieganie, ograniczanie negatywnych oddziaływań na środowisko, mogących być rezultatem realizacji projektowanego dokumentu, w szczególności na cele i przedmiot ochrony obszaru Natura 2000 oraz integralność tego obszaru
7. Niedostatki i braki materiałów utrudniające ocenę szkodliwego oddziaływania na środowisko ustaleń projektowanego dokumentu
8. Rozwiązania alternatywne do rozwiązań zawartych w projekcie Strategii
9. Przewidywane metody analizy skutków realizacji postanowień projektu Strategii
10. Streszczenie w języku niespecjalistycznym

1. Wprowadzenie

1.1. Podstawa prawna i cel opracowania Prognozy

Podstawę prawną sporządzenia niniejszej „Prognozy oddziaływania na środowisko „Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku”, zwanej dalej Prognozą jest art. 46 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2008 Nr 199, poz. 1227 z późn. zm.). Artykuł ten zobowiązuje organy administracji opracowujące projekty polityk, strategii, planów lub programów do przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko skutków realizacji tych dokumentów. Związane jest to ze stosowaniem w prawodawstwie polskim postanowień Dyrektywy 2001/42/WE z 27 czerwca 2001 roku w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko.

Zgodnie z art. 46 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko wymagają projekty: „strategii rozwoju regionalnego (...) polityki, strategii, plany lub programy dotyczące w szczególności przemysłu, energetyki, transportu, telekomunikacji, gospodarki wodnej, gospodarki odpadami, gospodarki przestrzennej, leśnictwa, rolnictwa, rybołówstwa, turystyki i wykorzystania terenu, opracowywane lub przyjmowane przez organy administracji (...) polityk, strategii, planów lub programów, których realizacja może spowodować znaczące oddziaływanie na obszar natura 2000”.

Nadrzędnym celem Prognozy jest określenie potencjalnych skutków w środowisku, jakie mogą wystąpić po wdrożeniu zapisów „Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku”, zwanego dalej Strategią, jak również sformułowanie zaleceń o charakterze przeciwdziałania lub minimalizacji dla wszelkich jego negatywnych oddziaływań. Prognoza winna wspierać proces decyzyjny dla realizacji inwestycji ingerujących w stan środowiska.

Celem przeprowadzenia niniejszej Prognozy było:

- ocena stopnia i sposobu uwzględnienia zagadnień ochrony środowiska we wszystkich częściach „Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku”,
- ocena potencjalnych skutków środowiskowych wdrażania zapisów Programu.

1.2. Zawartość merytoryczna Prognozy

Zgodnie z art. 51 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, ocena powinna:

- 1) zawierać:
 - a) informacje o zawartości, głównych celach projektowanego dokumentu oraz jego powiązaniach z innymi dokumentami,
 - b) informacje o metodach zastosowanych przy sporządzaniu Prognozy,

- c) propozycje dotyczące przewidywanych metod analizy skutków realizacji postanowień projektowanego dokumentu oraz częstotliwości jej przeprowadzania,
 - d) informacje o możliwym transgranicznym oddziaływaniu na środowisko,
 - e) streszczenie sporządzone w języku niespecjalistycznym,
- 2) określać, analizować i oceniać:
- a) istniejący stan środowiska oraz potencjalne zmiany tego stanu w przypadku braku realizacji projektowanego dokumentu,
 - b) stan środowiska na obszarach objętych przewidywanym znaczącym oddziaływaniem,
 - c) istniejące problemy ochrony środowiska istotne z punktu widzenia realizacji projektowanego dokumentu, w szczególności dotyczące obszarów podlegających ochronie na podstawie ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody,
 - d) cele ochrony środowiska ustanowione na szczeblu międzynarodowym, wspólnotowym i krajowym, istotne z punktu widzenia projektowanego dokumentu, oraz sposoby, w jakich te cele i inne problemy środowiska zostały uwzględnione podczas opracowywania dokumentu,
 - e) przewidywane znaczące oddziaływania, w tym oddziaływania bezpośrednie, pośrednie, wtórne, skumulowane, krótkoterminowe, średnioterminowe i długoterminowe, stałe i chwilowe oraz pozytywne i negatywne, na cele i przedmiot ochrony obszaru Natura 2000 oraz integralność tego obszaru, a także na środowisko, a w szczególności na:
 - różnorodność biologiczną,
 - ludzi,
 - zwierzęta,
 - rośliny,
 - wodę,
 - powietrze,
 - powierzchnię ziemi,
 - krajobraz,
 - klimat,
 - zasoby naturalne,
 - zabytki,
 - dobra materialne,
 - z uwzględnieniem zależności między tymi elementami środowiska i między oddziaływaniami na te elementy,
- 3) przedstawiać:
- a) rozwiązania mające na celu zapobieganie, ograniczanie lub kompensację przyrodniczą negatywnych oddziaływań na środowisko, mogących być rezultatem realizacji projektowanego dokumentu, w szczególności na cele i przedmiot ochrony obszaru Natura 2000 oraz integralność tego obszaru,
 - b) biorąc pod uwagę cele i geograficzny zasięg dokumentu oraz cele i przedmiot ochrony obszaru Natura 2000 oraz integralność tego obszaru - rozwiązania alternatywne do rozwiązań zawartych w projektowanym dokumencie wraz z uzasadnieniem ich wyboru oraz opis metod dokonania oceny prowadzącej do

tego wyboru albo wyjaśnienie braku rozwiązań alternatywnych, w tym wskazania napotkanych trudności wynikających z niedostatków techniki lub luk we współczesnej wiedzy.

1.3. Metodologia wykonania Prognozy

Prognoza oddziaływania na środowisko powstała w wyniku analizy treści projektu Strategii i oceny jaki będzie wpływ na środowisko realizacji określonych w niej kierunków działań. W prognozie uwzględniono m.in. wpływ na różnorodność biologiczną, zwierzęta, siedliska przyrodnicze, obszary chronione na podstawie ustawy o ochronie przyrody, w tym na obszary Natura 2000, zdrowie ludzi, krajobraz, zabytki etc.

Podczas prac nad prognozą przyjęto, że wszystkie realizowane w ramach kierunków działań przedsięwzięcia inwestycyjne będą spełniały wszelkie określone obowiązującym prawem wymagania i będą zastosowane najnowsze technologie i techniki. Posłużono się metodą ekspercką oraz metodą analogii, czyli podobieństwa zjawisk.

Celem przeprowadzonej analizy jest ocena czy i w jaki sposób działania ujęte w Strategii mogą oddziaływać na środowisko. W pierwszej części przeprowadzona została analiza czy i w jakim zakresie zapisy ujęte w Strategii będą wspierały realizację celów umieszczonych w dokumentach strategicznych powiązanych z niniejszą Strategią, sporządzonych na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym. Następnie na podstawie dokonanej oceny stanu środowiska zdefiniowano główne problemy w zakresie ochrony środowiska. Określono też wnioski w kontekście braku realizacji Strategii. W drugiej części dokonano identyfikacji potencjalnych oddziaływań poszczególnych projektów. Na tym etapie posłużono się macierzą relacyjną elementów środowiska i przyjętych projektów przewidzianych do realizacji w ramach Strategii, przedstawiającą w skondensowanej postaci możliwe oddziaływanie na środowisko. Występowanie wzajemnego oddziaływania pomiędzy składnikami przeciwstawnych osi opisywano za pomocą określonych symboli, które zostały opisane poniżej:

- (+) realizacja projektu spowoduje pozytywne oddziaływania i skutki w zakresie analizowanego zagadnienia,
- (-) realizacja projektu spowoduje negatywne oddziaływania i skutki w zakresie analizowanego zagadnienia,
- (0) realizacja projektu nie wpłynie w sposób zauważalny na analizowane zagadnienie,
- (+/-) realizacja projektu może spowodować zarówno pozytywne, jak i negatywne oddziaływania i skutki w zakresie analizowanego zagadnienia,
- (N) brak możliwości jednoznacznego określenia spodziewanego oddziaływania i skutków - są one zależne od wyboru szczegółowych rozwiązań lub innych niemożliwych obecnie do przewidzenia i uwzględnienia w symulacji, uwarunkowań.

Kolejnym etapem sporządzenia Strategii było przedstawienie rozwiązań mających na celu zapobieganie, ograniczanie lub kompensację przyrodniczą negatywnych oddziaływań na środowisko, mogących być rezultatem realizacji Strategii. Następnie przedstawiono metody monitoringu realizacji Strategii oraz sporządzono streszczenie w języku niespecjalistycznym.

2. Analiza zawartości „Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku”

2.1. Zawartość i cele Strategii

Strategia Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego jest podstawowym i najważniejszym dokumentem nowo powstałego obszaru funkcjonalnego. Strategia jest długookresowym planem rozwoju, opracowanym przy współudziale mieszkańców gminy i partnerów społeczno-gospodarczych, zawierającym syntetyczny opis uwarunkowań i kierunków rozwoju obszaru oraz celów strategicznych i kierunków działań, służących ich osiągnięciu.

Przesłanki tworzenia Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego związane są głównie ze zmianami zachodzącymi:

- w sferze realnej:
 - rosnącą presją globalną na większą koncentrację i specjalizację, zarówno w wymiarze tematycznym, jak i terytorialnym, przy wykorzystaniu potencjałów, decydujących o przewadze konkurencyjnej obszaru,
 - rosnącym znaczeniem dostępności dóbr i usług o podstawowym znaczeniu dla rozwoju społeczno-gospodarczego, przy postępującym jednocześnie procesie przekształceń w systemie osadniczym,
 - wzrastającą rolą ośrodków miejskich w dostarczaniu usług publicznych i generowaniu trwałych miejsc pracy,
 - zachodzącymi przemianami funkcjonalnymi obszarów wiejskich oraz ich wysokim, wciąż niedostatecznie wykorzystywanym, potencjałem,
- w sferze regulacyjnej, na którą składa się grupa przesłanek, uzasadniających formalną potrzebę tworzenia strategii:
 - zapewnienie spójności pomiędzy strategią lokalną, a celami dokumentów strategicznych na poziomie wspólnotowym, krajowym i regionalnym, w szczególności z celami Strategii na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu – Europa 2020 oraz Strategią Rozwoju Kraju do 2030, Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030, Średniookresową Strategią Rozwoju Kraju do 2020 oraz zintegrowanymi, krajowymi strategiami rozwoju, w tym głównie Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie; a także Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020,
 - określenie założeń niezbędnych dla wdrożenia koncepcji spójności terytorialnej, podyktowane jest również uregulowaniami prawnymi, zawartymi w Ustawie o samorządzie gminy oraz Ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

W kolejnych rozdziałach przedstawione zostały następujące zagadnienia:

□ Delimitacja Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

W rozdziale dokonano ustalenia przebiegu granicy Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Delimitacji dokonano w oparciu o granice gmin, powiązanych ze sobą funkcjonalnie pod względem dziewięciu wybranych kryteriów, które zostały

wyselekcjonowane pod kątem funkcji turystycznej, będącej wiodącą funkcją tego obszaru.

❑ **Pozycja wyjściowa Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego**

W rozdziale pozycję wyjściową Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wykorzystując szczegółową charakterystykę obszaru w zakresie położenia i podziału administracyjnego, infrastruktury komunikacyjnej, walorów przyrodniczo-krajobrazowych, kulturowych oraz wykorzystania turystycznego. W przedmiotowym rozdziale przeprowadzono diagnozę obszaru w celu określenia dalszego rozwoju głównej funkcji obszaru oraz określenia funkcji wspomagających.

Rozdział podzielono na 6 bloków tematycznych:

- Środowisko naturalne
 - Budowa geologiczna i rzeźba terenu
 - Klimat
 - Wody
 - Gleby
 - Ochrona przyrody i roślinność
- Sfera społeczna
 - Potencjał demograficzny
 - Rynek pracy
 - Edukacja
 - Ochrona zdrowia
 - Pomoc społeczna
 - Kultura
- Sfera infrastrukturalna
 - Dostępność komunikacyjna – infrastruktura drogowo - kolejowa
 - Infrastruktura wodno-kanalizacyjna
 - Gospodarka odpadami
 - Infrastruktura mieszkaniowa
 - Infrastruktura energetyczna
 - Infrastruktura teleinformatyczna
- Sfera gospodarcza
 - Sektor rolniczy
 - Sektor pozarolniczy
- Jakość rządzenia i zdolność inwestycyjna samorządów
 - Analiza zdolności inwestycyjnej Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego
 - Analiza skuteczności gmin WOF pod względem pozyskiwania środków z funduszy europejskich
- Współpraca transgraniczna

❑ **Analiza SWOT**

Analiza SWOT jest podsumowaniem mocnych i słabych stron Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, wynikających z uwarunkowań wewnętrznych oraz szans i zagrożeń, które są pochodną uwarunkowań zewnętrznych. Takie zestawienie pozwoliło na sformułowanie optymalnych kierunków rozwoju tego obszaru.

❑ **Strategia Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego 2020**

W tym rozdziale przedstawiono hierarchiczny układ celów, składający się z trzech poziomów:

- wizji i zdefiniowanego celu głównego, stanowiącego cel nadrzędny działań strategicznych,
- priorytetów, czyli celów strategicznych, pozwalających na strategiczne ukierunkowanie działań obszaru w dłuższym horyzoncie czasowym,
- celów operacyjnych, uszczegóławiających cele strategiczne i będących podstawą do zaplanowania działań realizacyjnych.

Cel główny Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wskazuje na generalny kierunek postępowania w realizacji wizji obszaru, założonej do osiągnięcia w perspektywie 2020 roku. Mając na uwadze aktualną i oczekiwaną – przyszłą pozycję rozwojową Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, przewiduje się, że wizja ta będzie realizowana poprzez cel główny, którym jest:

Efektywne wykorzystanie lokalnego potencjału do rozwoju gospodarczego i wzrostu spójności społecznej oraz przestrzennej Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Realizacji celu głównego Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego służyć będą następujące priorytety strategiczne i cele operacyjne:

- **Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki**
 - Rozwój produktów i usług w oparciu o technologie informacyjno-komunikacyjne,
 - Wzmocnienie charakteru i funkcji turystycznej obszaru oraz rozwój produktów turystycznych o charakterze ponadregionalnym w wyniku poprawy stanu środowiska i zwiększenia znaczenia obszarów cennych przyrodniczo i kulturowo
 - Wzrost wykorzystania turystycznego obszaru w wyniku zwiększenia dostępności komunikacyjnej
- **Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna**
 - Wzrost inwestycji na rzecz wzmocnienia gospodarki niskoemisyjnej obszaru
 - Poprawa efektywności funkcjonowania sektora rolnego oraz jego większa specjalizacja ze szczególną rolą biogospodarki
 - Promowanie przedsiębiorczości oraz rozwój infrastruktury poprawiającej konkurencyjność gospodarczą obszaru
- **Priorytet 3: Poprawa skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezpieczeństwa publicznego**
 - Rozwój społeczności poprzez aktywizację społeczną w połączeniu z rewitalizacją obszarów miejskich i wiejskich oraz rozbudową infrastruktury
 - Wzrost znaczenia aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu
 - Podniesienie poziomu wykształcenia i wiedzy oraz lepszy dostęp do usług edukacyjno-szkoleniowych mieszkańców obszaru

- Lepszy dostęp do opieki zdrowotnej, przeciwdziałanie marginalizacji społecznej oraz zdrowe starzenie się
- Poprawa stanu bezpieczeństwa publicznego oraz wzrost jakości rządzenia w obszarze

Każdy z priorytetów realizowany będzie poprzez wyodrębnione cele operacyjne, złożone z katalogu działań i kluczowych projektów, zidentyfikowanych i zaakceptowanych przez partnerów skupionych w obszarze. Działania określone dla poszczególnych kierunków polityki stanowią podstawowy punkt odniesienia dla koncentrowania aktywności programowej, finansowej i organizacyjnej do roku 2020.

❑ **Spójność z dokumentami strategicznymi i planistycznymi**

W rozdziale przedstawiono powiązania z obowiązującymi lub aktualnie tworzonymi dokumentami strategicznymi i planistycznymi na poziomie wspólnotowym, krajowym oraz regionalnym.

❑ **System wdrażania i finansowania strategii**

W rozdziale opisano podmioty i instrumenty wdrażania strategii oraz zasady i procedury, obowiązujące instytucje uczestniczące w realizacji, obejmujące zarządzanie, monitoring i sprawozdawczość, ewaluację oraz sposób koordynacji działań tych instytucji.

❑ **System monitorowania i ewaluacji strategii**

W rozdziale opisano proces systematycznego zbierania i analizowania ilościowych i jakościowych informacji, dotyczących stanu zaawansowania wdrażania strategii rozwoju oraz proces oceny efektów realizacji interwencji publicznej, przeprowadzony w oparciu o odpowiednie kryteria, za pomocą odpowiedniej metodologii, w celu poprawy jakości podejmowanych działań ze szczególnym uwzględnieniem celów, jakie interwencja ma realizować.

Do Strategii Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego (dokumentu głównego) zostały załączone następujące załączniki:

- Załącznik nr 1. Delimitacja Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego,
- Załącznik nr 2. Strategia Rozwoju Turystyki Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego stanowiąca rozwinięcie priorytetu nr 1 Strategii - Zintegrowany rozwój turystyki,
- Załącznik nr 3. Podsumowanie konsultacji społecznych,
- Załącznik nr 4. Plan działań inwestycyjnych na podstawie którego dokonano oceny wpływu na środowisko realizacji proponowanych zadań „Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego”

2.2. Powiązania Strategii z innymi dokumentami

Powiązanie strategii z obowiązującymi lub aktualnie tworzonymi dokumentami strategicznymi i planistycznymi można rozpatrywać na poziomie wspólnotowym, krajowym oraz regionalnym.

2.2.1. Poziom wspólnotowy

Pakiet legislacyjny polityki spójności na lata 2014-2020

W ramach pakietu legislacyjnego Komisja Europejska zaproponowała 11 strategicznych celów tematycznych, które są ściśle związane ze strategią „Europa 2020”. Odnoszą się one również do wszystkich Funduszy Wspólnych Ram Strategicznych, w tym Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego. Zgodnie z przyjętą zasadą programowania, Strategia Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego została oparta na celach, wynikających z dokumentów programowych, dlatego cele strategiczne niniejszej strategii znajdują odzwierciedlenie w priorytetowych celach Unii Europejskiej, takich jak:

- I. Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji,
- II. Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych,
- III. Podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury,
- IV. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach,
- V. Promowanie dostosowania do zmiany klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem,
- VI. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów,
- VII. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych,
- VIII. Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników,
- IX. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem,
- X. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie,
- XI. Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej.

Strategia Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu

Cele wskazane w Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego przyczyniają się do zwiększenia spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej, tym samym wykazują pełną zgodność z priorytetami Strategii Europa 2020 tj.:

- rozwój inteligentny – rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji,
- rozwój zrównoważony – wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej,
- rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu – wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną.

Efektom realizacji powyższych priorytetów powinno być osiągnięcie następujących celów:

- wzrost wydatków na działalność B+R,
- wzrost wskaźnika zatrudnienia,
- wzrost udziału osób z wyższym wykształceniem w społeczeństwie oraz zmniejszenie odsetka osób wcześniej kończących naukę,
- ograniczenie emisji CO₂ i osiągnięcia celów 20/20/20 w zakresie klimatu i energii,
- ograniczenia liczby osób żyjących w ubóstwie.

Należy również podkreślić, że wizja określona dla Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wpisuje się w zasadę zrównoważonego rozwoju, przyczyniając się do

aktywizacji ekonomicznej i społecznej obszaru przy jednoczesnym racjonalnym korzystaniu z zasobów przyrodniczych.

2.2.2. Poziom krajowy

Zdefiniowany w Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego cel główny: *Efektywne wykorzystanie lokalnego potencjału do rozwoju gospodarczego i wzrostu spójności społecznej oraz przestrzennej* jest spójny z celami głównymi następujących dokumentów:

- Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2020 (ŚSRK): wzmocnienie i wykorzystanie gospodarczych, społecznych i instytucjonalnych potencjałów, zapewniających szybszy i zrównoważony rozwój kraju oraz poprawę jakości życia ludności,
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie: Efektywne wykorzystanie specyficznych regionalnych oraz terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia celów rozwoju kraju – wzrostu, zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym. Jednocześnie Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego postuluje trzy cele polityki regionalnej do 2020 roku. Są one następujące:
 - wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów („konkurencyjność”),
 - budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych („spójność”),
 - tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych, ukierunkowanych terytorialnie („sprawność”).

Priorytety Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wpisują się we wszystkie trzy przytoczone cele. Prowadzą one do zwiększenia konkurencyjności obszaru poprzez określenie jego funkcji – głównie turystycznej, przy wykorzystaniu występujących zasobów. Ponadto poprzez integrację działań, cele wpływają na zwiększenie spójności terytorialnej w układzie regionalnym i krajowym, w szczególności zapewniając możliwość trwałego rozwoju ekonomicznego na terenach marginalizowanych. Powyższe kompleksowe podejście do sprawy planowania rozwoju obszaru funkcjonalnego oraz współpraca gmin i powiatu włodawskiego pozwoli na uzyskanie efektu synergii, polegającego na realizacji działań spójnych i służących osiągnięciu zamierzonych celów, określonych w strategii dla całego obszaru.

- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030: Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągania ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Strategia Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wpisuje się w powyższy cel, uwzględniając zróżnicowane potencjały rozwojowe obszaru w zakresie rolnictwa i przetwórstwa z wykorzystaniem biogospodarki oraz w zakresie turystyki, bazując na posiadanych zasobach przyrodniczych i kulturowych. Jednocześnie w określonej wizji rozwoju obszaru uwzględniono zrównoważone zarządzanie prowadzące do czystego i różnorodnego środowiska

przyrodniczego, które jest jednym z ważniejszych potencjałów rozwojowych obszaru.

Ponadto określone w Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego cele strategiczne są spójne z celami polityki przestrzennego zagospodarowania kraju określonymi w KPZK 2030, zwłaszcza z:

- Celem 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów,
 - Celem 4. Kształtowanie struktur przestrzennych, wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski,
 - Celem 6. Przywrócenie i utrwalenie ład przestrzennego.
- Założenia Krajowej Polityki Miejskiej: Wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych do kreowania wzrostu gospodarczego i tworzenia miejsc pracy oraz poprawa jakości życia mieszkańców.

2.2.3. Poziom regionalny

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 roku)

Dokument jest spójny pod względem przewidzianych działań z wyznaczonym w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 Obszarem Strategicznej Interwencji – gospodarczego wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych. Działania wpisują się wprost w przewidziany dla tego obszaru rodzaj interwencji obejmujący: działania, zmierzające do wykorzystania potencjału obszarów cennych przyrodniczo i kulturowo dla tworzenia warunków wzrostu społeczno-gospodarczego tych obszarów oraz określenia charakteru i natężenia funkcji turystycznej, aby nie powodowała ona dewaloryzacji lub zniszczenia walorów i zasobów przyrodniczych, które na tym terenie są podstawą jej wykształcenia. Ponadto, interwencja powinna obejmować takie działania jak: aktywna ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego i przyrody, rozwój infrastruktury transportowej, poprawa dostępu do usług społecznych, poprawa warunków fitosanitarnych, przywrócenie miastom funkcji społecznych i gospodarczych z jednoczesnym wsparciem zasobów ludzkich i przedsiębiorczości.

W horyzoncie 2020 r. strategiczne cele rozwoju regionu lubelskiego, których realizacji będą służyły działania samorządu województwa, są określone następująco:

- Wzmacnianie urbanizacji regionu,
- Restrukturyzacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich,
- Selektywne zwiększanie potencjału wiedzy, kwalifikacji, zaawansowania technologicznego, przedsiębiorczości i innowacyjności regionu.

Strategia Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wyznacza do realizacji działania, przyczyniające się do:

(1) zintegrowanego rozwoju turystyki, poprzez:

- rozwój produktów i usług w oparciu o technologie informacyjno-komunikacyjne,
- wzmocnienie charakteru i funkcji turystycznej obszaru oraz rozwój produktów turystycznych o charakterze ponadregionalnym w wyniku inwestycji,

- przyczyniających się do poprawy stanu środowiska oraz zwiększenia znaczenia obszarów cennych przyrodniczo i kulturowo,
- koncentrację działań, przyczyniających się do rozwoju przedsiębiorczości i zatrudnienia, ukierunkowanego na wiodącą funkcję obszaru,
 - zwiększenie dostępności zewnętrznej i wewnętrznej w celu pełnego wykorzystania potencjału turystycznego obszaru.
- (2) efektywnej gospodarki lokalnej, poprzez:
- wzrost inwestycji na rzecz wzmocnienia gospodarki niskoemisyjnej obszaru,
 - poprawę efektywności funkcjonowania sektora rolnego oraz jego większą specjalizacją ze szczególną rolą biogospodarki,
 - promowanie przedsiębiorczości oraz rozwój infrastruktury, poprawiającej konkurencyjność gospodarczą obszaru.
- (3) poprawy skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezpieczeństwa publicznego, poprzez:
- aktywizację społeczną w połączeniu z rewitalizacją obszarów miejskich i wiejskich, prowadzącą do rozwoju zubożałych społeczności,
 - wzrost znaczenia aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu,
 - podniesienie poziomu wykształcenia i wiedzy oraz lepszy dostęp do usług edukacyjno-szkoleniowych mieszkańców obszaru,
 - lepszy dostęp do opieki zdrowotnej oraz przeciwdziałanie marginalizacji społecznej,
 - poprawę stanu bezpieczeństwa publicznego oraz wzrost jakości rządzenia.

Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego do 2020 roku (projekt)

Zaktualizowana Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego do 2020 roku będzie stanowić uszczegółowienie Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 w części, dotyczącej określenia potencjału innowacyjnego województwa oraz wskazania kierunków jego wzmocnienia i wykorzystywania w poszukiwaniu przewag konkurencyjnych, opartych zwłaszcza na inteligentnych specjalizacjach regionu.

W Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego określono *Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna*, który wpisuje się w realizację następujących celów strategicznych Regionalnej Strategii Innowacji:

- Priorytet 1. Zwiększenie zdolności podmiotów gospodarczych do tworzenia i absorpcji wiedzy oraz wdrażania innowacji w obszarach inteligentnej specjalizacji regionu,
- Priorytet 3. Wzmocnienie innowacyjnego otoczenia dla rozwoju inteligentnych specjalizacji regionu.

Kluczowym elementem w osiągnięciu powyższych powiązań strategicznych będzie stymulowanie szeroko pojętej współpracy przez samorządy lokalne z przedstawicielami sektora naukowo-badawczego, doradczego oraz przedsiębiorcami. Niezbędnym elementem będzie również rozwijanie łańcuchów kooperacyjnych. Tak prowadzone działania powinny doprowadzić do powstania:

- nowoczesnych sektorów biogospodarki, bazujących na efektywnym przetwarzaniu biozasobów na cele żywnościowe, energetyczne,
- rozwoju sektora energetycznego, opartego na technologiach niskoemisyjnych, wykorzystującego zarówno odnawialne, jak i nieodnawialne źródła energii,

- większej efektywności w sektorze produkcji pierwotnej na potrzeby rozwoju biogospodarki (w tym w rolnictwie, leśnictwie i rybactwie).

Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (projekt)

Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego (RPO WL) jest trzecim szczeblem planowania strategicznego. RPO WL jest zasadniczym narzędziem realizacji strategii, ocenianym pod kątem zgodności z celami strategicznymi. System wdrażania ukierunkowany jest na realizację projektów spełniających następujące aspekty:

- projekty partnerskie, w tym partnerstwa publiczno-prywatnego i w obszarach funkcjonalnych,
- inwestycje i działania, zapewniające efekt prorozwojowy.

W ramach RPO WL określone zostały cele szczegółowe, które będą realizowane poprzez 14 Osi Priorytetowych, odpowiadających celom tematycznym pakietu legislacyjnego Unii Europejskiej.

Strategia Współpracy Transgranicznej Województwa Lubelskiego, Obwodu Lwowskiego, Obwodu Wołyńskiego i Obwodu Brzeskiego na lata 2014-2020 (Projekt)

Cele wskazane w Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego przyczyniają się do podniesienia konkurencyjności społeczno-gospodarczej obszaru transgranicznego tym samym wpisują się w Cel generalny Strategii Transgranicznej oraz określone w niej dziedziny działań strategicznych:

- Współpraca gospodarcza.
- Środowisko naturalne, kultura i turystyka.
- Infrastruktura komunikacyjna i graniczna
- Nauka i szkolnictwo wyższe

3. Opis stanu środowiska naturalnego Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego na obszarach objętych przewidywanym znaczącym oddziaływaniem

3.1. Istniejący stan Środowiska

3.1.1. Powietrze atmosferyczne

Na poziom stężeń zanieczyszczeń w powietrzu mają wpływ:

- wielkość napływowej i lokalnej emisji zanieczyszczeń do powietrza,
- warunki klimatyczne,
- topografia terenu,

Włodawski Obszar Funkcjonalny, podobnie jak województwo, znajduje się pod wpływem dominującej zachodniej cyrkulacji mas powietrza. Sprzyja to napływowi zanieczyszczeń z dalszych odległości, w tym z terenów uprzemysłowionych zachodniej i południowej Polski. Napływ mas powietrza z zachodu ma duży udział w ładunkach wnoszonych z opadami do podłoża na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Źródłami emisji zanieczyszczeń powietrza mogą być:

- punktowe tzw. emisja punktowa - pochodząca ze źródeł zorganizowanych, powstająca głównie w wyniku energetycznego spalania paliw i przemysłowych procesów technologicznych,
- liniowe tzw. emisja liniowa – komunikacyjna, pochodząca głównie z transportu samochodowego, kolejowego, wodnego i lotniczego, w której poszczególne odcinki drogi rozpatrywane są jako emitery liniowe,
- powierzchniowe tzw. emisja powierzchniowa – której głównym źródłem są paleniska domowe, gromadzenie oraz utylizacja ścieków i odpadów.

We Włodawskim Obszarze Funkcjonalnym, poza zanieczyszczeniami powietrza napływającymi na jej teren z terenów ościennych największy udział w zanieczyszczeniu powietrza ma emisja powierzchniowa i w mniejszym stopniu emisja liniowa.

Standardy oceny jakości powietrza określa Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 24 sierpnia 2012 r. w sprawie poziomu niektórych substancji w powietrzu (Dz. U. Nr 0 poz. 1031). Włodawski Obszar Funkcjonalny należy do lubelskiej strefy oceny jakości powietrza. W poniższych tabelach przedstawiono wyniki oceny i klasyfikacji strefy według kryteriów ochrony zdrowia i roślin.

Tabela nr 1. Klasa strefy uzyskana w ocenie jakości powietrza za 2013 r. dokonanej ze względu na ochronę zdrowia

Nazwa strefy	Kod strefy	Zanieczyszczenia podlegające ocenie											
		C ₆ H ₆	PM _{2,5}	SO ₂	NO ₂	PM ₁₀	CO	Pb	As	Cd	Ni	B/a/p	O ₃
Lubelska	PL0602	A	A	A	A	C	A	A	A	A	A	A	A

Tabela nr 2. Klasa strefy uzyskana w ocenie jakości powietrza za 2013 r. dokonanej ze względu na ochronę roślin

Nazwa strefy	Kod strefy	Zanieczyszczenia podlegające ocenie		
		SO ₂	NO _x	O ₃
lubelska	PL0602	A	A	A

Strefa lubelska w ocenie jakości powietrza za 2013 r. dokonanej ze względu na ochronę zdrowia została zaliczona do klasy C ze względu na zanieczyszczenie powietrza pyłem PM₁₀. Stężenia benzenu, dwutlenku siarki, dwutlenku azotu, tlenku węgla, ołowiu, arsenu, kadmu, niklu, benzo/a/pirenu i ozonu zostały zaliczone do klasy A. Ze względu na kryteria mające na celu ochronę roślin, dla wszystkich zanieczyszczeń strefę lubelską zaliczono do klasy A.

Zidentyfikowanymi obszarami przekroczeń w strefie lubelskiej, wymagającymi podjęcia działań na rzecz poprawy jakości powietrza, są tereny położone w Puławach, Kraśniku i Zamościu.

Ze względu na swój rolniczy charakter, Włodawski Obszar Funkcjonalny nie jest obszarem zagrożonym pod względem zanieczyszczenia powietrza. Na jego terenie brak jest większych zakładów przemysłowych, emitujących zanieczyszczenia gazowe czy też pyły. Stąd też głównymi źródłami zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego są zanieczyszczenia komunikacyjne – liniowe oraz pochodzące ze źródeł niskiej emisji.

3.1.2. Wody powierzchniowe

Włodawski Obszar jest pocięty gęstą siecią rzeczną. Większość obszaru znajduje się w dorzeczu Bugu. Bug jest piątą co do wielkości rzeką w Polsce, a jego dolina jest jedną z najmniej przekształconych w Europie. Jest rzeką graniczną między Polską, a Białorusią i Ukrainą. W dolinie Bugu znajdują się liczne zakola i starorzecza, łąki zalewowe i lasy łęgowe. Dolina ta stanowi ważny w skali europejskiej korytarz ekologiczny, szlak migracyjny i siedlisko ptactwa wodno-błotnego, a także rzadkich gatunków ssaków, związanych z wodą. Drugą co do wielkości rzeką na obszarze Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego jest Włodawka – dopływ Bugu, która również ma liczne dopływy. Na zachodzie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, w gminie Sosnowica znajduje się Kanał Wieprz-Krzna, którego budowa miała bardzo negatywny wpływ na środowisko – spowodowała murszenie torfów, degradację i erozję gleb oraz zanik wielu naturalnych siedlisk roślinnych i zwierzęcych.

Analizę stanu czystości rzek na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego opracowano na podstawie oceny jakości rzek przeprowadzonej przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Lublinie w latach 2010 - 2012 roku.

Tabela nr 3. Ocena jakości wód rzecznych Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Rzeka	Nazwa punktu pomiarowo kontrolnego	Klasa elementów biologicznych	Klasa elementów hydro morfologicznych	Klasa elementów fizyko chemicznych	STAN / POTENCJAŁ EKOLOGICZNY	STAN / POTENCJAŁ EKOLOGICZNY w obszarach chronionych	STAN JCW
Uherka – od Gdolanki do ujścia	Uherka - Rudka	III	I	PSD	UMIARKOWANY	UMIARKOWANY	ZŁY
Włodawka – od Mietułki do ujścia	Włodawka - Włodawa	III	I	PSD	UMIARKOWANY	UMIARKOWANY	ZŁY
Bug od Uherki do Włodawki	Bug - Włodawa	III	I	PSD	UMIARKOWANY	UMIARKOWANY	ZŁY
Bug od Włodawki do Grabara	Bug - Sławatycze	III	I	PSD	UMIARKOWANY	UMIARKOWANY	ZŁY
Włodawka od źródeł do Mietułki	Włodawka - Kołacze	III	II	II	UMIARKOWANY	UMIARKOWANY	ZŁY
Tarasienka	Tarasienka - Okuninka	III	I	II	UMIARKOWANY	UMIARKOWANY	ZŁY
Hanna bez Romanówki	Hanna - Kuzawka	III	II	II	UMIARKOWANY	UMIARKOWANY	ZŁY
Uherka od Garki do Gdolanki	Uherka – Ruda Wieś	II	II	II	DOBRY I POWYŻEJ	UMIARKOWANY	ZŁY
Gdolanka	Gdolanka - Karolinów	III	II	II	UMIARKOWANY	UMIARKOWANY	ZŁY

Źródło: WIOŚ Lublin

Cieki wodne na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego są ciekami zanieczyszczonymi. W ciekach w których badane były parametry fizykochemiczne najwyższe stężenia, przekraczające poziomy dopuszczalne, stwierdzono dla związków azotu i fosforu. Dla rzek dla których nie prowadzono monitoringu substancji

chemicznych, zły stan został zdeterminowany przez umiarkowany stan/potencjał ekologiczny. Duże ilości substancji biogennych (związków azotu i fosforu) doprowadzają do eutrofizacji tj. nadmiernego użyźnienia rzek. Wśród głównej przyczyny zanieczyszczenia rzek na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego należy wskazać słaby stopień skanalizowania gmin powodujący bezpośrednie zrzucanie ścieków komunalnych do wód lub do ziemi.

Włodawski Obszar Funkcjonalny to również teren, na którym znajdują się liczne jeziora Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego (74 jeziora naturalne i sztuczne zbiorniki) o łącznej powierzchni ok. 2200 ha, co stanowi 16% powierzchni wszystkich zbiorników wodnych w województwie lubelskim. Występują tu jeziora naturalnego pochodzenia, będące jedyną grupą naturalnych jezior w Polsce, położoną poza zasięgiem ostatniego zlodowacenia. Geneza tych jezior nie jest do końca wyjaśniona. Uznaje się, że płytkie jeziora są pozostałością rozlewisk plejstoceniowych, a głębokie mają związek ze zjawiskami krasowymi. W gminie Sosnowica i Stary Brus znajdują się ponadto duże kompleksy stawów, na części z nich prowadzona jest gospodarka rybacka. Na tym obszarze istnieje również wiele sztucznych zbiorników wodnych. Największy z nich to zbiornik Wytyczno (300 ha), zbudowany na bazie istniejącego dawniej naturalnego jeziora. Drugi co do wielkości jest Zbiornik Zahajki (230 ha) w dorzeczu Kanału Wieprz-Krzna.

W latach 2010 – 2012 Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Lublinie prowadziła badania stanu czystości pięciu jezior w granicach Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Tabela nr 4. Ocena jakości wód jezior Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w latach 2010 - 2012.

Nazwa jeziora	Stan Ekologiczny	Stan Chemiczny	Stan JCW
2010 rok			
Białe Włodawskie	DOBRY	-	BRAK OCENY
2011 rok			
Białe Włodawskie	DOBRY	DOBRY	DOBRY
Białe Sosnowickie	UMIARKOWANY	DOBRY	ZŁY
Sumin	DOBRY	-	-
Zagłębcze	DOBRY	-	DOBRY
2012 rok			
Białe Włodawskie	DOBRY	-	BRAK OCENY
Łukie	BARDZO DOBRY	-	BRAK OCENY

Źródło: WIOŚ Lublin

Jezioro **Białe Włodawskie** jest tzw. jeziorem reperowym badanym corocznie ze zwiększoną częstotliwością. Dzięki dużej głębokości i objętości zgromadzonej wody oraz niewielkiej zlewni całkowitej charakteryzuje się dużą odpornością na degradację. W rezultacie, pomimo ogromnej antropopresji związanej z intensywnym zagospodarowaniem rekreacyjnym jezioro utrzymuje dobre parametry wody. W 2012 roku o dobrym stanie ekologicznym jeziora zdecydował indeks fitoplanktonowy, wskaźniki fizykochemiczne spełniały wymagania Ramowej Dyrektywy Wodnej dla stanu dobrego.

Jezioro **Łukie**, ze względu na położenie w Poleskim Parku Narodowym podlega stosunkowo niewielkiej antropopresji. Wody jeziora cechują dobre parametry jakościowe

wynikające z niskich stężeń substancji biogennych oraz niskiej produkcji biomasy fitoplanktonu.

Jezioro **Białe Sosnowickie** użytkowane jest jako staw hodowlany i okresowo zasilane wodami Kanału Wieprz-Krzna. Jezioro jest bardzo podatne na degradację ze względu na niekorzystne wskaźniki morfometryczne – małą głębokość średnią i brak stratyfikacji.

Jezioro **Sumin** posiada niewielką i rozproszoną zabudowę turystyczną. Ze względu na niedostępne dla turystyki brzegi (bagna i torfowiska) podlega niewielkiej antropopresji. Jezioro posiada niską odporność na degradację ze względu na niekorzystne wskaźniki morfometryczne – małą głębokość średnią i brak stratyfikacji.

Jezioro **Zagłębcze** w strukturze swojej zlewni posiada głównie lasy, łąki i ugory oraz rozproszoną zabudowę rekreacyjną. Jezioro jest średnio podatne na degradację. Decydują tu głównie warunki zlewniowe.

3.1.3. Wody podziemne

Włodawski Obszar Funkcjonalny położony jest w zasięgu Głównego Zbiornika Wód Podziemnych - GZWP 407 „Niecka Lubelska”. Jest to zbiornik szczelinowo - porowy, którego szacunkowe zasoby dyspozycyjne wynoszą około 1050 tys. m³/d, przy średniej głębokości ujęć odpowiednio 85-70 m.

Włodawski Obszar Funkcjonalny leży w zasięgu następujących jednolitych części wód podziemnych:

- JCWP 85 (większa część WOF)
- JCWPd 86 (niewielka północna część WOF)
- JCWPd 87 (niewielka wschodnia część WOF)
- JCWPd 108 (niewielka południowa część WOF)

W ramach krajowego monitoringu jakości wód podziemnych, w latach 2010 i 2012, Główny Inspektor Ochrony Środowiska prowadził badania jakości wód podziemnych w w/w jednolitych częściach wód podziemnych.

Tabela nr 5. Ocena jakości wód podziemnych Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w latach 2010 i 2012.

Nazwa JCWP	Stan Chemiczny	Stan Ilościowy
2010		
JCWPd 85	DOBRY	DOBRY
JCWPd 86	DOBRY	DOBRY
JCWPd 87	DOBRY	DOBRY
JCWPd 108	DOBRY	DOBRY
2012		
JCWPd 85	SŁABY	DOBRY
JCWPd 86	DOBRY	DOBRY
JCWPd 87	DOBRY	DOBRY
JCWPd 108	DOBRY	DOBRY

Źródło: WIOŚ Lublin

Na terenie JCWPd nr 85 znajdują się trzy punkty monitoringowe, w których punktowa ocena stanu za 2012 rok wskazywała na stan słaby wód podziemnych. O słabym stanie tej JCWPd zdecydowała analiza danych monitoringowych dla jednego z w/w punktów o nr 1168 i odpowiadającej mu JCW (wspólnym wskaźnikiem dla którego odnotowano przekroczenia wartości granicznych były fosforany). Punkt monitoringowy nr 1168 z przekroczeniami wartości granicznych stanu dobrego w 2012 roku w przypadku TOC, Se, NO₂, PO₄, K znajduje się w obszarze zlewniowym JCW o kodzie: PLRW2000232664989 o umiarkowanym stanie ekologicznym i dobrym stanie chemicznym (wg pomiarów z 2012 roku). Stany wody w punkcie nr 1168 w latach 2009-2012 były wysokie - zwierciadło układało się 1-2 m p.p.t. Punkt znajduje się względnie blisko (ok 300 m) od cieku Czapelka (JCW). W opisanym przypadku, przy znacznie wyższych stężeniach fosforanów w wodach podziemnych niż powierzchniowych wysoce prawdopodobne jest, aby zanieczyszczenia migrowały z wód podziemnych w stronę wód powierzchniowych i oszacowano, że ładunek tego zanieczyszczenia okresowo mógł przekraczać 50% całego ładunku fosforanów w cieku (JCW). Punkt monitoringowy nr 829 z przekroczeniami wartości granicznych stanu dobrego w 2012 roku w przypadku NO₃, PO₄, K znajduje się w obszarze zlewniowym JCW o kodzie: PLRW2000212663999 o słabym stanie ekologicznym i dobrym stanie chemicznym (wg pomiarów z 2012 roku). Przeanalizowano zawartość fosforanów w latach 2007-2012 w punkcie 829. Poza rokiem 2012 (próbka pobrana w październiku) zawartości były poniżej granicy oznaczalności. Na tej podstawie, w przypadku punktu nr 829 nie można stwierdzić negatywnego wpływu wód podziemnych na powierzchniowe. Pozostały trzeci punkt monitoringowy z przekroczeniami wartości granicznych stanu dobrego nr 1164 znajduje się w obszarze zlewniowym niemonitorowanej JCW rzecznej o potencjale ekologicznym PPD i stanie chemicznym dobrym.

3.1.4. Hałas

Hałas określa się jako wszystkie niepożądane, nieprzyjemne, dokuczliwe lub szkodliwe drgania mechaniczne ośrodka sprężystego oddziałujące za pośrednictwem powietrza na organizm ludzki (w tym na organ słuchu i inne zmysły jak i inne elementy organizmu człowieka). Hałas uważany jest za jeden z czynników zanieczyszczających środowisko. W związku z rozwojem komunikacji, uprzemysłowieniem i postępującą urbanizacją stanowi on dużą uciążliwość dla człowieka. Może powodować częściową lub całkowitą utratę słuchu. Ponadto bywa przyczyną nadciśnienia, zaburzeń nerwowych, zaburzeń w układzie kostno-naczyniowy, wywołuje zmęczenie, złe samopoczucie, utrudnia wypoczynek.

Ze względu na środowisko oraz źródło generujące, hałas dzielimy na:

- komunikacyjny - generowany jest przez ruch drogowy, kolejowy i lotniczy;
- przemysłowy - generowany jest przez zakłady przemysłowe lub poszczególne maszyny i urządzenia zlokalizowane na ich terenie;
- komunalny - generowany jest:
 - wewnątrz budynków mieszkalnych przez węzły cieplne, kotłownie, stacje transformatorowe, instalacje wodno-kanalizacyjne, windy, dźwigi, zsypy śmieci;
 - przez źródła znajdujące się w środowisku zewnętrznym: sklepy, restauracje, dyskoteki, sygnały instalacji alarmowych, handlowych

punktów obwoźnych oraz sygnały dźwiękowe pojazdów uprzywilejowanych itd.

Problemy związane z oddziaływaniami akustycznymi na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, spowodowane są wieloma czynnikami m.in. stopniem urbanizacji oraz gęstością sieci drogowej.

3.1.4.1. Hałas przemysłowy

Uciążliwość hałasu przemysłowego zależy od ilości źródeł powstawania, czasu pracy tych urządzeń/zakładów, stopnia wytłumienia oraz wartości normatywnej dopuszczalnego poziomu hałasu na danym terenie. Na hałas przemysłowy składają się wszelkie źródła dźwięku znajdujące się na terenie zakładu. Rozróżniamy:

- hałas punktowy - źródła hałasu znajdują się na zewnątrz budynków, są to np. wentylatory, sprężarki i inne urządzenia umieszczone na otwartej przestrzeni;
- hałas wtórny - źródła hałasu znajdują się wewnątrz budynków (np. produkcyjnych), gdzie hałas emitowany przez maszyny i urządzenia dostaje się do środowiska przez ściany, strop, drzwi i okna;
- hałas dodatkowy - źródła hałasu znajdują się na zewnątrz budynków i są spowodowane przez obsługę transportową zakładów (transport kołowy) oraz prace dorywcze wykonywane poza budynkami zakładów (np. remonty).

Na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego funkcjonują firmy, warsztaty, podmioty gospodarcze, jednostki handlu detalicznego, osoby fizyczne, których działalność kształtuje klimat akustyczny terenów bezpośrednio z nimi sąsiadujących.

3.1.4.2. Hałas komunikacyjny

Pod pojęciem hałasu drogowego rozumie się hałas pochodzący od środków transportu poruszających się po wszelkiego rodzaju drogach niebędących drogami kolejowymi w tym po torach tramwajowych. Jest to hałas typu liniowego. Stały wzrost ilości pojazdów oraz natężenia ruchu komunikacyjnego spowodował, że zagrożenie hałasem komunikacyjnym jest dużo większe niż hałasem przemysłowym.

Włodawski Obszar Funkcjonalny jest stosunkowo dobrze skomunikowany wewnętrznie. Obszar pocięty jest siecią dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych, ponadto przebiega tu jedna droga krajowa. Zewnętrzny układ infrastruktury drogowej stanowi sieć dróg krajowych i wojewódzkich, do których należy zaliczyć:

- **drogi krajowe** o łącznej długości 38,6 km, stanowiące 3% wszystkich dróg publicznych obszaru:
 - nr 63 – przebiega przez województwa: warmińsko-mazurskie, podlaskie, mazowieckie i lubelskie (północna granica Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego).
 - nr 82 – leży na obszarze województwa lubelskiego. Przebiega przez powiat grodzki Lublin oraz powiaty ziemskie: lubelski, łęczyński i włodawski. Trasa ta łączy Lublin z Włodawą i planowanym przejściem granicznym z Białorusią. Trasa przebiega przez Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie i na obrzeżach Poleskiego Parku Narodowego. Stanowi dogodne połączenie z lotniskiem „Lublin” w Świdniku.

✓ **drogi wojewódzkie:**

- 812 – Biała Podlaska-Wisznice-Włodawa- Chełm- Rejowiec- Krasnystaw (GP),
- 816 – Terespol-Kodeń- Sławatycze- Włodawa- Dorohusk- Horodło- Zosin (G),
- 820 – Sosnowica Dwór- Łączna (G),
- 818 - Przewłoka - Wyryki – Adampol (G),
- 819 - Parczew - Kołacze - Wola Uhruska (Z).

Pod pojęciem hałasu kolejowego rozumie się hałas powstający w wyniku eksploatacji linii kolejowych. W porze nocnej hałas pochodzący od linii kolejowej może przekraczać dopuszczalną wartość w odległości do około 80m od osi torów. Lokalnie mogą wystąpić niekorzystne zmiany ze względu na stan infrastruktury (torowiska), prędkości przejazdu, rodzaju taboru kolejowego, stanu taboru kolejowego, położenia torowiska (nasyp, wawóz, teren płaski).

Na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego praktycznie brak jest infrastruktury kolejowej. Infrastrukturę stanowi jedynie linia kolejowa 81 – jednotorowa, niezelektryfikowana linia kolejowa łącząca stację Chełm ze stacją Włodawa, która po dwuletnim okresie w 2013 r. przestała funkcjonować.

Według rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 14 czerwca 2007 r. w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku (Dz.U.2007, Nr 120, poz.826 z późniejszymi zmianami) terenami podlegającymi ochronie akustycznej są tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, wielorodzinnej, zagrodowej, tereny szpitali, szkół, domów opieki społecznej, uzdrowisk oraz tereny rekreacyjno-wypoczynkowe.

Tabela 6. Dopuszczalne poziomy hałasu w środowisku powodowanego przez poszczególne grupy źródeł hałasu, z wyłączeniem hałasu powodowanego przez straty, lądowania i przeloty statków powietrznych oraz linie elektroenergetyczne, wyrażone wskaźnikami $L_{Aeq D}$ i $L_{Aeq N}$, które to wskaźniki mają zastosowanie do ustalania i kontroli warunków korzystania ze środowiska, w odniesieniu do jednej doby

Lp.	Rodzaj terenu	Dopuszczalne poziomy hałas w [dB]			
		Drogi lub linie wypoczynkowe		Pozostałe obiekty i działalność będąca źródłem hałasu	
		$L_{Aeq D}$ Przedział czasu odniesienia równy 16 godzinom	$L_{Aeq N}$ Przedział czasu odniesienia równy 16 godzinom	$L_{Aeq D}$ Przedział czasu odniesienia równy najmniej korzystnym godzinom dnia kolejno po sobie następującym	$L_{Aeq N}$ Przedział czasu odniesienia równy 1 najmniej korzystnej godzinie nocy
1.	a) Strefa ochronna „A” uzdrowiska	50	45	45	40

	b) Tereny szpitali poza miastem				
2.	a) Tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej b) Tereny zabudowy związane ze stałym lub czasowym pobytem dzieci lub młodzieży c) Tereny domów opieki społecznej d) Tereny szpitali w miastach	61	56	50	40
3.	a) Tereny zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej i zamieszkania zbiorowego b) Tereny zabudowy zagrodowej c) Tereny rekreacyjno – wypoczynkowe d) Tereny mieszkaniowo – usługowe	65	56	55	45
4.	Tereny w strefie śródmiejskiej miast powyżej 100 tys. mieszkańców	68	50	55	45

$L_{Aeq\ D}$ – równoważny poziom hałasu dla pory dnia w decybelach (dB)

$L_{Aeq\ N}$ – równoważny poziom hałasu dla pory nocnej w decybelach (dB)

Przy ocenie klimatu akustycznego w zakresie hałasu komunikacyjnego wykorzystuje się także opracowaną przez Państwowy Zakład Higieny skalę subiektywnej uciążliwości zewnętrznych hałasów komunikacyjnych tj.:

- mała uciążliwość - $L_{Aeg} \leq 52$ dB
- średnia uciążliwość - 52 dB < $L_{Aeg} \leq 62$ dB
- duża uciążliwość - 63 dB < $L_{Aeg} \leq 70$ dB
- bardzo duża uciążliwość - $L_{Aeg} > 70$ dB

Hałas komunikacyjny jest głównym źródłem zakłóceń klimatu akustycznego na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Pomiary hałasu komunikacyjnego dla dróg przebiegających przez Włodawski Obszar Funkcjonalny były prowadzone w 2010 roku.

Tabela 7. Wyniki pomiarów hałasu drogowego dla dróg przebiegających przez Włodawski Obszar Funkcjonalny w 2010 roku

Nazwa odcinka pomiarowego	Nr drogi	$L_{Aeq\ D}$ [dB]	$L_{Aeq\ N}$ [dB]	Wartość przekroczenia (dla

				zabudowy zagrodowej i rekreacyjnej)	
				Dzień [dB]	Noc [dB]
Łuków, ul. Radzyńska	DK 63	65	56	-	-
Łuków, ul. Wyszyńskiego		71	67	6	11
Bezwola - Rudno		60	54	-	-
Radzyń Podlaski, ul. Warszawska		65	58	-	2
Biała Podlaska	DW 812	65	59	-	3
Horodyszcze		69	61	4	5
Hanna	DW 816	61	54	-	-
Piaseczno	DW 820	63	56	-	-

Źródło: WIOŚ Lublin

Przekroczenie norm hałasu dopuszczalnego powoduje pogorszenie warunków akustycznych w obrębie tras komunikacyjnych.

3.1.5. Promieniowanie elektromagnetyczne

Wśród zidentyfikowanych, szkodliwych dla środowiska, rodzajów promieniowania powodowanego działalnością człowieka, wyróżnia się :

- **promieniowanie jonizujące**, pojawiające się w wyniku użytkowania zarówno wzbogaconych, jak i naturalnych substancji promieniotwórczych w energetyce jądrowej, ochronie zdrowia, przemyśle, badaniach naukowych,
- **promieniowanie niejonizujące**, pojawiające się wokół linii energetycznych wysokiego napięcia, radiostacji, pracujących silników elektrycznych oraz instalacji przemysłowych, urządzeń łączności, domowego sprzętu elektrycznego, elektronicznego itp., nadmierne dawki promieniowania działają szkodliwie na człowieka i inne żywe organizmy, stąd ochrona przed szkodliwym promieniowaniem jest jednym z ważnych zadań ochrony środowiska.

Znaczenie oddziaływania promieniowania niejonizującego w ostatnich latach rośnie. Powodowane jest to przez rozwój radiokomunikacji oraz powstawanie coraz większej liczby stacji nadawczych radiowych i telewizyjnych (operatorów publicznych i komercyjnych). Dodatkowymi źródłami promieniowania niejonizującego są stacje bazowe telefonii komórkowej, systemów przywoławczych, radiotelefonicznych, alarmowych komputerowych itp., pokrywających coraz gęstszą siecią obszary dużych skupisk ludności, jak również coraz powszechniej stosowane radiotelefony przenośne.

Wymieniony rozwój źródeł pól elektromagnetycznych powoduje zarówno ogólny wzrost poziomu tła promieniowania elektromagnetycznego w środowisku, jak też zwiększenie liczby i powierzchni obszarów o podwyższonym poziomie natężenia promieniowania. Należy jednak stwierdzić, że wzrost poziomu tła elektromagnetycznego nie zwiększa istotnie zagrożenia środowiska i ludności. W dalszym ciągu poziom promieniowania w tle pozostaje wielokrotnie niższy od natężeń, przy których możliwe jest jakiegokolwiek szkodliwe oddziaływanie na organizm ludzki. Nie dotyczy to jednak pól

elektromagnetycznych w bezpośrednim otoczeniu wszelkiego rodzaju stacji nadawczych, które lokalnie, w odległościach zależnych od mocy, częstotliwości i konstrukcji stacji, mogą osiągać natężenie na poziomie uznawanym za aktywny pod względem biologicznym. Zagrożenie promieniowaniem niejonizującym może być stosunkowo łatwo wyeliminowane lub ograniczone pod warunkiem zapewnienia odpowiedniej separacji przestrzennej człowieka od pól przekraczających określone wartości graniczne. W przepisach obowiązujących w Polsce ustalone są dopuszczalne poziomy elektromagnetycznego promieniowania niejonizującego na terenach dostępnych dla ludzi. Szczególnej ochronie podlegają obszary zabudowy mieszkaniowej, a także obszary, na których zlokalizowane są szpitale, żłobki, przedszkola, internaty.

Na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w 2012 roku Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Lublinie przeprowadzał badania wartości skutecznych natężeń pól elektrycznych promieniowania elektromagnetycznego w punktach pomiarowych w Sosnowicy i Urszulinie. Wartości PEM przedstawiały się następująco:

- Sosnowica – 0,15 V/m,
- Urszulin – 0,08 V/m.

Analiza wyników badań przeprowadzonych na obszarze Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego nie wykazała przekroczeń dopuszczalnej wartości składowej elektrycznej pola elektromagnetycznego wynoszącej 7 V/m, określonej w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 30 października 2003 r. w sprawie dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku oraz sposobów sprawdzania dotrzymania tych poziomów (Dz. U. Nr 192, poz. 1883).

3.1.6. Budowa geologiczna i gleby

Włodawski Obszar Funkcjonalny jest położony w obrębie Wschodnioeuropejskiej Platformy prekambryjskiej. Podłoże stanowią skały krystaliczne środkowego proterozoiku, występujące na głębokości ok. 1 800 m. W budowie geologicznej wyróżnia się:

- syrul – wykształcony w postaci facji graptolitowych iłowców z wkładkami wapiennymi, miąższość ok. 850 m;
- dewon – zbudowane z utworów piaszczysto – mułowcowych miąższości ok. 300 m;
- karbon – zbudowane ze zlepieńców, piaskowców, iłowców i mułowców, miąższość ok. 600 m;
- jura środkowa – zbudowana głównie z wapieni, miąższość od 30 do 300 m;
- kreda – w postaci skał węglanowych;
- trzeciorzęd – zbudowany z jeziornych piasków i mułków, miąższość od 30 do 40 m;
- czwartorzęd – zbudowany głównie z piasków, żwirów, ilów jeziornych, mułków, gyti i torfów, miąższość od 0 do 65 m.

Na powierzchni występują głównie osady czwartorzędowe, gdzieśgdzie na południu obszaru wylaniają się skały kredowe tj. wapienie, margle, opoki i kreda piaszczą. Skały te występują w krajobrazie, jako niewielkie pagórki-ostańce i urozmaicają dosyć monotonną rzeźbę terenu. Zdecydowana większość terenu Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego wznosi się na wysokość do 200 m n.p.m., a więc jest to teren nizinny.

Na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego największy obszar zajmują gleby bielcowe. Są to gleby bielicoziemne wykształcone na podłożu mułków pochodzenia

wodnego. Zawartość próchnicy nie przekracza 1,5 %. Są to gleby bardzo kwaśne o niewielkiej pojemności sorpcyjnej. Z glebami bielicoziemnymi występują gleby brunatnoziemne. Są one ubogie w związki próchniczne i zawierają mało wapnia, magnezu, potasu i fosforu. W północnej części krowiego bagna występują w zwartym kompleksie gleby bagienne wykształcone z torfowisk niskich.

Według wskaźnika będącego syntezą punktowej oceny bonitacji gleb uprawnych i użytków zielonych oraz ich przydatności rolniczej na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego występują gleby o słabej jakości (największy udział w powierzchni obszaru), bardzo słabej jakości (gmina Hańsk i miasto Włodawa – najslabsze gleby w województwie) i średniej jakości (gmina Hanna).

Badania jakości gleb ornych realizowane w ramach programu „Monitoring chemizmu gleb ornych w Polsce w latach 2010 – 2012” prowadzone były przez Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach na zlecenie Głównego Inspektora Ochrony Środowiska i sfinansowane przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie. Na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego nie było zlokalizowanych punktów pomiarowo badawczych niemniej jednak wyniki uzyskane dla województwa lubelskiego można odnieść do tego obszaru. Badane profile glebowe wykazały duże zróżnicowanie zasobności w przyswajalne formy składników nawozowych (fosfor, potas, magnez) wynikające z warunków naturalnych oraz stosowanego poziomu nawożenia. Nie wykazano pogorszenia wskaźników zasobności gleb w P, K i Mg. Gleby użytków rolnych nie były nadmiernie zasolone i zanieczyszczone siarką. Zawartości siarki przyswajalnej w zdecydowanej większości profili były niskie, co w przypadku wrażliwych roślin może skutkować deficytami siarki. Gleby użytków rolnych nie były zanieczyszczone metalami śladowymi i WWA. W przypadku niklu, chromu, baru i kobaltu nie zaobserwowano przekroczeń dopuszczalnych zawartości. W przypadku żadnego z analizowanych pierwiastków śladowych nie zaobserwowano, na przestrzeni 15 lat, trendu akumulacji w warstwie powierzchniowej gleb obszarów użytkowanych rolniczo.

Wyniki badań potwierdzają potrzebę wprowadzenia programów wapnowania oraz systemów produkcji i agrotechniki sprzyjających gromadzeniu materii organicznej w glebie. Zakwaszenie gleb oraz niedostatek próchnicy są istotniejszymi zagrożeniami dla jakości gleb niż poziom potencjalnie toksycznych zanieczyszczeń.

3.1.7. Warunki Klimatyczne

Ze względu na regiony klimatyczne obszar Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego należy do regionu mazowiecko – podlaskiego. Klimat w tym regionie kształtuje napływające z nad Atlantyku powietrze polarno – morskie i częściowo powietrze kontynentalne. Średnioroczne temperatury wahają się od 7,2 do 8, 7° C. Najcieplejszym miesiącem jest lipiec (max. 33,9° C), zaś najzimniejszym styczeń (max. minus 30,2° C). Średnie roczne zachmurzenie wynosi około 64 %. Porą o najmniejszym zachmurzeniu jest lato (ok. 56 %). Odpowiednio wysokie są wartości usłonecznienia względnego, średnio w roku około 36 % (w lecie ok. 46 %). Długość zalegania pokrywy śnieżnej wynosi około 90 dni. Okres wegetacji wynosi średnio 205 – 210 dni w roku. Na terenie obszaru dominują wiatry o kierunku zachodnim i południowo – zachodnim, północnym i północno – wschodnim, o prędkości 0-2 m/s (bardzo słabe) i prędkości 2-4 m/s (słabe). Występują również wiatry o prędkości powyżej 10 m/s.

Wielkość opadów atmosferycznych wynosi około 540 – 550 mm. W przebiegu rocznym przeważają opady letnie (ok. 40% całorocznej sumy).

3.1.8. Ochrona przyrody i roślinność

Na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego występują prawie wszystkie formy Krajowego Systemu Ochrony Przyrody. Powierzchnia obszarów chronionych stanowi 45% powierzchni Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Ponadto 38% obszaru jest objęte siecią Natura 2000, a 60% obszaru WOF – Międzynarodowym Rezerwatem Biosfery „Polesie Zachodnie”.

Najważniejszą i najbardziej restrykcyjną formą ochrony przyrody jest Park Narodowy. Na obszarze Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego występuje **Poleski Park Narodowy**, który obejmuje gminy Sosnowica, Urszulin, Stary Brus i Hańsk. Poleski Park Narodowy nie jest ciągly przestrzennie, występuje w kilku enklawach. Park został ustanowiony w celu ochrony obszarów wodno-błotnych Polesia tj. naturalnych fragmentów torfowisk niskich, przejściowych i wysokich. Różnorodność siedlisk sprawia, że występuje tu wiele gatunków roślin i zwierząt, nie spotykanych w innych regionach Polski. Poleski Park Narodowy jest również jednym z 13 polskich obszarów, włączonych do listy obszarów wodno-błotnych o międzynarodowym znaczeniu, prowadzonej przez Sekretariat Konwencji Ramsarskiej (tzw. obszary Ramsar), co oznacza, że jest to wyjątkowy teren w skali światowej pod względem występowania ptactwa wodno-błotnego. Pozostałe formy ochrony przyrody na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego to:

- **3 Parki Krajobrazowe:** Poleski Park Krajobrazowy, Sobiborski Park Krajobrazowy, Chełmski Park Krajobrazowy;
- **3 Obszary Chronionego Krajobrazu:** Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu, Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu, Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu;
- **8 rezerwatów przyrody:** „Małoziemce”, „Żółwiowe błota”, „Brudzieniec”, „Trzy jeziora”, „Magazyn”, „Jezioro Orchowe”, „Torfowisko przy Jeziorze Czarnym”, „Bagno Serebryskie”.

Oprócz powyższych form ochrony przyrody na obszarze Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego została wyznaczona sieć Natura 2000:

- **Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków:** „Uroczysko Mosty-Zahajki”, „Polesie”, „Dolina Środkowego Bugu”, „Lasy Parczewskie”, „Bagno Bubnów”, „Chełmskie Torfowiska Węglanowe”;
- **Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk:** „Jeziora Uściwierskie”, „Krowie Bagno”, „Ostoja Poleska”, „Poleska Dolina Bugu”, „Lasy Sobiborskie”.

Oprócz krajowych obszarów chronionych 60% powierzchni Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego została objęta ochroną jako Międzynarodowy Rezerwat Biosfery „Polesie Zachodnie”. Rezerwat obejmuje centralny obszar WOF. Ochronie podlegają tutaj liczne jeziora, torfowiska oraz rzadkie gatunki roślin i zwierząt. Włodawski Obszar Funkcjonalny wyróżnia się na tle województwa i kraju pod względem lesistości. Obszar ten charakteryzuje się prawie 40% lesistością, podczas gdy w województwie lubelskim wynosi ona 23%, natomiast w Polsce 30%. Ponadto na tym terenie występują rozległe

torfowiska i związana z nim flora i fauna, które są elementami unikalnymi w skali kraju i wyróżniającymi Włodawski Obszar wśród innych terenów.

Flora włodawskiego obszaru jest reprezentowana przez wiele gatunków glonów mszaków i roślin naczyniowych. Na uwagę zasługuje największa w kraju populacja brzozy niskiej oraz inne gatunki strefy północnej m.in. wierzba lapońska i borówkolistna. Są to relikty polodowcowe. Inne z występujących tu roślin to turzyca strunowa i bagienna, rosiczka długolistna czy kosaciec syberyjski. Występują tu również rośliny atlantyckie, stepowe i górskie. Na tym obszarze występuje wiele gatunków chronionych w tym zagrożonych wyginięciem, takie jak dzwoniecznik wonny, który ma tutaj jedyne stanowisko na Lubelszczyźnie. Ciekawy jest fakt występowania na torfowiskach roślin mięsożernych np. rosiczka długolistna.

Fauna Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego również jest bardzo bogata, co jest związane z niezwykle różnorodnością siedlisk. Występuje tu wiele gatunków umieszczonych w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt takich jak żółw błotny, nocek łydkowłosy czy wilk. Ponadto żyje tu czapla siwa, bóbr, łasica, sarna, jelen,łoś i dzik.

3.1.8.1. Rezerwat Biosfery Polesie Zachodnie

Status Rezerwatu Biosfery nadawany jest przez UNESCO obszarom o szczególnych walorach przyrodniczych i krajobrazowych. Nie wiąże się to z wprowadzeniem nowych przepisów ochrony środowiska, jest natomiast międzynarodową promocją takiego obszaru poprzez objęcie go patronatem, opieką i nadzorem przez UNESCO. Główne zadania światowej sieci Rezerwatów Biosfery to:

- trwale zachowanie zasobów i walorów najcenniejszych ekosystemów i krajobrazów naturalnych, reprezentatywnych dla głów biomów Kuli Ziemskiej;
- zapewnienie dogodnych warunków do badań naukowych, dotyczących struktury i funkcjonowania przyrody tych terenów, a także kontrolowania procesów ich ewentualnych przekształceń;
- pełnienie funkcji głównych ogniw światowej sieci monitoringu przyrodniczego;
- wypracowanie i wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju, na obszarach nie zakwalifikowanych do stref ścisłej ochrony;
- szkolenie światowych kadr ochrony przyrody.

Jednym z warunków ustanowienia Rezerwatu Biosfery jest uprzednie objęcie znaczącej części jego obszaru zróżnicowanymi formami ochrony prawnej, obowiązującymi w danym państwie. Główne elementy strukturalne stanowią tu zazwyczaj parki narodowe i rezerваты przyrody wraz z otulinami.

W kwietniu 2002 r. w południowej części Polesia Lubelskiego, na obszarze zbliżonym do fizjograficznych granic Pojezierza Łęczyńsko – Włodawskiego, ustanowiono najnowszy polski Rezerwat Biosfery – „Polesie Zachodnie”. W tym samym roku po drugiej stronie rzeki Bug, na Pojezierzu Szackim na Ukrainie utworzono stykający się z nim Rezerwat Biosfery „Shatsk”. W 2004 r. do realizacji podobnego przedsięwzięcia włączyła się także Białoruś. Graniczący z Polską od wschodu i z Ukrainą od północy pas terenu, ciągnący się wzdłuż doliny rzeki Bugu aż do okolic wsi Stradiczi, uznano za Rezerwat Biosfery „Pribużskoje Polesie”. Razem te trzy Rezerваты tworzą wspólny, transgraniczny kompleks o powierzchni blisko 250 000 ha, mający szansę stać się drugim na świecie trójpasństwowym Rezerwatem Biosfery.

Polska część Rezerwatu Biosfery „Polesie Zachodnie” obejmuje największe w Polsce zgrupowanie jezior występujących poza obszarami uformowanymi przez morfogenezę ostatniego zlodowacenia. Przeplatają się tu cechy fizjograficzne Nizy i Pasa Wyżyn Polski, tworząc szczególną unikatową mozaikę zjawisk przyrodniczych. Teren ten to krajobraz równiny akumulacyjnej, położonej w strefie wododziałowej Bugu i Wieprza. Wysokość nad poziomem morza waha się tu od 139,4 m w dolinie rzeki Tyśmienicy powyżej Stawu Siemień, po 196,0 m na szczycie wzniesienia na Bagnem Staw. Proces formowania się dolin rzecznych na tych terenach występuje dopiero w stadium inicjalnym, co nadaje temu obszarowi charakter geomorfologicznej młodości. Płaskość terenu oraz płytkie zaleganie pierwszego poziomu wód gruntowych sprawiają, że znaczne fragmenty Pojezierza są stale lub okresowo podmokłe, o bardzo delikatnej równowadze hydrologicznej. Na podmokłościach tych wykształciły się rozległe torfowiska o wielkiej różnorodności siedliskowej i gatunkowej. Szczególnie cenny element krajobrazu są jeziora. Ich wiek ocenia się na ok. 11 300 lat, a na temat ich genezy istnieje kilka hipotez. Jest prawdopodobne, że różne jeziora posiadają odmienną genezę. Większość z nich charakteryzuje się niewielką głębokością maksymalną, nieznaczną powierzchnią oraz małą dostępnością brzegów. Do początków XXI w. zachowało się 60 jezior o powierzchni powyżej 1 ha. Poszczególne jeziora znajdują się w bardzo zróżnicowanych stadiach sukcesyjnych i gromadzą wodę o różnej trofii. Obok jezior niemal nie zarośniętych, o wodach mezotroficznych (np. J. Piaseczno), spotykamy zbiorniki słabo eutroficzne, silnie eutroficzne oraz dystroficzne. Bogata jest mikroflora jezior. Szczególnie wartościowe dla nauki okazały się badania sprzężnic Conjugate. Odkryto tu wiele taksonów bardzo rzadkich w skali globalnej i kilka nowych dla nauki. Znaleziono także szereg niezwykle rzadkich w skali kraju gatunków sinic, różnowiciowców i zielenic. Łącznie w jeziorach rejonu zidentyfikowano 341 gatunków glonów. Interesująco przedstawiają się wodne i lądowe zespoły makrofytów. Fragmenty tego obszaru jeszcze w latach 60. XX w. były porównywane do miniaturowej europejskiej tundry i lasotundry, wysuniętej najdalej w Europie na południowy zachód. W ostatnich kilku dziesięcioleciach ich charakter zmienił się jednak znacząco. Nadal jednak jest to obszar o wyjątkowym bogactwie torfowisk wysokich, przejściowych i niskich, a miejscami także unikatowych torfowisk węglanowych. Duże nagromadzenie północnych gatunków roślin (150 gatunków), a jednocześnie obecność wielu roślin strefy atlantyckiej (25 gatunków), strefy wschodnio – kontynentalnej (43 gatunki) i strefy południowej (30 gatunków), stwarza jedyną w swoim rodzaju osobliwość na skalę europejską. Z rzadszych występujących tu roślin północnych można wymienić brzozę niską oraz wierzbę lapońską i borówkolistną. Z roślin atlantyckich: widłak torfowy, 3 gatunki rosiczek, przygielkę brunatną, aldrowandę pęcherzykowatą, bagnicę torfową, wywłócznik skrętoległy, wąkrotę zwyczajną i wiele innych osobliwości. Łącznie na Pojezierzu Łęczyńsko – Włodawskim stwierdzono występowanie 1466 gatunków roślin naczyniowych, w tym 12 gatunków z europejskiej listy CORINE i 4 gatunki z polskiej „Czerwonej Księgi Roślin”. Najcenniejsza przyrodniczo i zachowana stosunkowo nieznacznie przekształconym stanie jest wschodnia i środkowo- zachodnia część Pojezierza. Najbardziej wartościowe zbiorowiska roślinne znajdują się wokół jezior: Długie, Moszne, Łukie, Uściwierz, Brudno, Potyce, na Durnym Bagnie, Torfowisku Orłowskim, Bagnie Bubnów i Torfowisku Dubeczyńskim oraz na śródleśnych torfowiskach w Sobiborskim Parku Krajobrazowym. W kompleksach leśnych zaznacza się większy niż w wielu innych regionach udział olsów i borów

bagiennych. Znaczne powierzchnie zajmują łożowiska. Osobliwością są rzadkie w skali kraju zarośla brzozy niskiej. Mozaikowa kompozycja powierzchni leśnych, torfowiskowych, łąkowych, wodnych i polnych składa się na nie wielką różnorodność biologiczną i krajobrazową tego regionu. Szczególnie bogaty jest świat zwierzęcy. Badania wykazały występowanie w jeziorach Łęczyńsko – Włodawskich łącznie 530 gatunków bezkręgowców wodnych. W składzie ichtiofauny Pojezierza Łęczyńsko – Włodawskiego, zarówno wód stojących, jak i cieków, stwierdzono 35 gatunków, wśród nich należące do stosunkowo rzadkich: minóg strumieniowy i piekielnica. Na podkreślenie zasługuje występowanie w torfiankach bardzo rzadkiej strzebli błotnej. W jeziorach dobre warunki bytowania mają: lin, sandacz, węgorz i inne o dużym znaczeniu gospodarczym. Najcenniejszym gatunkiem gadów Polesia Zachodniego jest żółw błotny. Jego populacja występująca na Pojezierzu Łęczyńsko – Włodawskim jest najbogatsza w Polsce i jedna z największych w Europie. Poleski Park Narodowy od 1998 r. prowadzi Ośrodek Hodowli Żółwia Błotnego, dzięki któremu populacja tego ginącego w Europie gatunku jest tu sukcesywnie, umiejętnie zasilana. Stosunkowo liczne są w polskiej części Polesia Zachodniego masowo ginące w innych rejonach Europy płazy, w tym rzadka ropucha paskówka. Bardzo różnorodna i cenna jest awifauna, reprezentowana przez co najmniej 150 gatunków lęgowych. Gnieźdzą się tu takie rzadkości jak: wodniczka (druga co do wielkości populacja w Polsce), dubelt, cietrzew, bąk, kulik wielki, krwawodziób, sowa błotna, puchacz, błotniak łąkowy, zielonka, derkacz, żuraw, bocian czarny, bielik, orlik krzykliwy, dzięcioł białogrzbiety, rybitwa białowąsa, rybitwa białoskrzydła, kania czarna. Z ssaków warte wymienienia są m. in. smużka, popielica, wydra, wilk oraz łos. Aż 98 gatunków fauny tego regionu wpisanych jest na europejską listę CORINE, a 25- do „Polskiej Księgi Zwierząt”.

Z punktu widzenia potrzeb ochrony różnorodności genetycznej, bardzo ważne znaczenie ma zachowanie tradycyjnych, zanikłych już w wielu rejonach Europy gatunków i odmian roślin uprawnych oraz ras zwierząt hodowlanych. Obszar łęczyńsko – Włodawskiego jest ich szczególnie cenną stoją. Jako relikty zachowały się tu między innymi rośliny: pasternak zwyczajny, soczewica jadalna – odmiana okrągła, jabłoń zwyczajna – odmiany: szara reneta i kosztela, proso zwyczajne, brukiew. Wśród reliktowych ras zwierząt wymienić warto konia domowego rasy kopczyk podlaski, bydło domowe starej poleskiej rasy „białogrzbiety” oraz owcę domową ras: wrzosówka, świniarka i karnówka.

3.1.8.2. Poleski Park Narodowy

Poleski Park Narodowy utworzony został 1 maja 1990 r. Obejmuje liczne bagna, torfowiska i jeziora krasowe oraz naturalne kompleksy leśne z bogactwem flory i fauny, znajdujące się na Równinie Łęczyńsko-Włodawskiej. Powierzchnia parku wynosi 9764,3071 ha, zaś jego otuliny 13 624,25 ha.

Poleski PN położony jest na obszarze wododziałowym (rzek Bug i Wieprz), naturalne ciek (rzeki Piwonia, Bobrek, Mietiułka i Włodawka) zostały w ubiegłym stuleciu znacznie przekształcone. Obecnie jedynie niewielkie fragmenty zachowały swój pierwotny charakter. Elementami antropogenicznymi są kanały: Doprowadzalnik Bogdanka - Wola Wereszczyńska i Doprowadzalnik Wola Wereszczyńska - Zbiornik Retencyjny Wytoczno, a także gęsta sieć rowów.

Na wody stojące Parku składają się jeziora: Łukie, Torfianka Karaśne, Moszne, Długie oraz stawy. Te ostatnie położone są w dwu kompleksach "Bruskim" i "Pieszowolskim". Jezioro Łukie, największe z jezior parku, ma misę bardzo płytką, średnia głębokość to 1,8 m, maksymalna 6,5 m. Jest zbiornikiem eutroficznym, otoczonym pasem trzcin i szuwarów oraz podmokłymi łąkami. W ostatnich latach można zaobserwować silne zarastanie jeziora osoką aleosowatą. Pozostałe trzy jeziora Moszne, Długie i Karaśne to małe, płytkie zbiorniki dystroficzne, otoczone szerokim pasem splei („kożuchem” roślinności torfotwórczej, przede wszystkim torfowców). Ich misy są płaskie, a dna muliste (gytia). Warstwa wody jest rzędu 1 m. Ponadto z przyrodniczego punktu widzenia ważną rolę pełnią drobne zbiorniki wodne jak np. torfianki oraz rozlewiska i inne zbiorniki astatyczne. Łącznie wody stanowią około 5% powierzchni PPN.

Fauna Poleskiego Parku Narodowego jest bardzo bogata. Jej różnorodność gatunkowa wynika z ilości i bogactwa siedlisk, obecnych na obszarze Parku. Niezwykle bogactwo bezkręgowców stanowi doskonałą bazę pokarmową dla ryb, płazów, gadów, ptaków i ssaków. Znaczna część gatunków została zidentyfikowana, jednak wciąż odkrywane są nowe, zwłaszcza w świecie bezkręgowców. W Parku występuje wiele ciekawych i rzadkich gatunków, znajdujących się w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt, jak i znajdujących się na liście gatunków objętych Dyrektywą Ptasia, a będących gatunkami priorytetowymi w europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000.

Szata roślinna Poleskiego Parku Narodowego jest jedną z jego głównych atrakcji. Najbardziej charakterystycznym i najcenniejszym elementem są rozległe torfowiska, wyróżniające ten obszar spośród wszystkich innych parków narodowych w Polsce. W Parku wyróżniono 208 zespołów roślinnych, z których 30 prezentuje zespoły leśne i zaroślowe, a pozostałe 178 to formacje nieleśne. Florę PPN reprezentuje ok. 260 gat. glonów, 130 gat. mszaków (najliczniejsze są torfowce - 13 gat. - mszar nastroszony, skorpionowiec brunatny, oba gat. zagrożone wyginięciem) i ok. 1000 gat. roślin naczyniowych (w tym 107 to gat. rzadkie). 120 gat. to przedstawiciele flory środkowoeuropejskiej. Blisko 140 gat. to rośliny strefy północnej, należy tu wymienić brzozę niską (największa populacja w kraju), wierzba lapońska i borówkolistna. Te trzy gatunki to typowe relikty polodowcowe. Jest ich w Parku znacznie więcej m.in. turzyca strunowa i bagienna, gnidosz królewski, bagnica torfowa, rosiczka długolistna, kosaciec syberyjski, lepnica litewska. Relikty atlantyckie (ok. 25 gat.) a między nimi prosienicznik gładki i chroszcz nagołodygowy. W Parku występują również rośliny stepowe (pontyjskie) i górskie. Do tych ostatnich należą: ciemiężca zielona, kosatka kielichowata i storczyk gółka długoostrogowa. Przez teren Parku przebiega granica zasięgu dla ok. 150 gat. roślin. Występuje tu 81 gat. chronionych roślin naczyniowych, 36 gatunków znajduje się na polskiej czerwonej liście gatunków zagrożonych wyginięciem. Z gatunków zaliczanych do wymierających w Parku występuje mięsożerna aldrowanda pęcherzykowata, buławnik czerwony, starodub łąkowy i tłustosz zwyczajny dwubarwny. Pozostałe 32 gatunki zaliczane są do kategorii narażonej na wymarcie lub rzadkiej. Na szczególną uwagę zasługuje tu dzwonecznik wonny, mający w Parku jedyne stanowisko na Lubelszczyźnie, oraz kilka gatunków turzyc: turzyca Davalla, t. strunowa, t. Buxbauma, t. torfowa, t. bagienna, t. cienista i spokrewniona z nimi marzyca ruda. Wiele z nich tworzy całe zespoły roślinne na znacznych powierzchniach, podczas gdy w innych regionach kraju występują na pojedynczych stanowiskach. Najciekawszą grupę roślin, jaką są storczyki, w Parku reprezentuje 14 gatunków i 1 podgatunek. Do najrzadszych

(po 1 stanowisku) należą obuwik pospolity i buławnik mieczolistny, którego stanowiska ostatnio nie odnaleziono oraz buławnik czerwony i lipiennik Loesela, mające tutaj po 2 stanowiska. Do rzadszych należą podkolan biały, podkolan zielonawy, kukulka (storczyk) szerokolistna, kukulka (storczyk) plamista, gółka długoostrogowa, kruszczyk szerokolistny, listera jajowata i bezzieleniowy, pasożytniczy gnieźnik leśny. Natomiast kukulka (storczyk) krwista i kruszczyk błotny to najpospolitsze storczyki Parku, a jedynie podgatunek kukulka krwista żółtawa występuje rzadziej i tylko na Bagnie Bubnów i Staw. Niezwykle interesujący jest również fakt występowania na torfowiskach Parku aż 8 gat. roślin mięsożernych. Należą do nich: aldrowanada pęcherzykowata, rosiczka długolistna, r. pośrednia, r. okrągłolistna, r. owalna (mieszaniec), tłustosz pospolity dwubarwny, pływacz zwyczajny, p. średni i p. drobny. Pośród grzybów objętych ochroną na terenie Parku zaobserwowano tylko 5 gatunków. Są to pojawiający się wczesną wiosną, nawet już w marcu, smardz wyniosły (stożkowaty), pasożytująca na drzewach żagwica listkowata, czy będący w mikoryzie z sosnami szmaciak gałęzisty, a także podgrzybek pasożytniczy i purchawica olbrzymia, której owocniki osiągają często wielkość piłki futbolowej, a nawet koszykowej. Wymienione gatunki w Parku spotykane są dosyć rzadko, a nawet sporadycznie. Najliczniej z grzybów chronionych można spotkać sromotnika bezwstydneho.

Grunty leśne są dominującym typem ekosystemów i przeważającym elementem krajobrazu ekologicznego, zwłaszcza w centralnej i wschodniej części PPN. Wśród gruntów leśnych zawartych w granicach Parku 88% stanowi własność Skarbu Państwa pozostająca pod zarządem PPN, a pozostałe 12% należy do innych grup własności, głównie indywidualnej. Grunty leśne pod zarządem PPN objęte są ochroną ścisłą oraz czynną, zaś obca własność podlega ochronie krajobrazowej. Ochronie ścisłej poddano 115 ha (bór bagienny i las bagienny sosnowo-brzozowy). Poniżej przedstawiono wiodące funkcje i cele ochrony ekosystemów leśnych w ramach ochrony ścisłej, czynnej i krajobrazowej.

Obszary leśne objęte ochroną ścisłą:

- Funkcje wiodące:
 - ochrona naturalnych procesów przyrodniczych,
 - funkcja naukowa (poznawcza),
 - monitoring
- Cele ochrony:
 - zagwarantowanie swobodnego (niezakłóconego) przebiegu procesów przyrodniczych poprzez wyeliminowanie lub ograniczenie oddziaływań czynników zewnętrznych, zminimalizowanie penetracji, tworzenie stref buforowych z otaczających obszarów objętych ochroną częściową lub krajobrazową;
 - prowadzenie badań nad prawidłowościami rządzącymi procesami przyrodniczymi w warunkach naturalnych;
 - okresowe badanie stanu ekosystemów w celu określenia tendencji i kierunków zmian (na stałych powierzchniach obserwacyjnych, obejmowanych pomiarami kontrolnymi według przyjętej metodyki)

Obszary leśne objęte ochroną czynną:

- Funkcje wiodące:
 - ochrona ekosystemów leśnych jako całości;
 - ochrona określonych zbiorowisk roślinnych stanowiących pośrednie stadia w łańcuchach sukcesyjnych;
 - ochrona wybranych gatunków roślin i zwierząt, uznanych za przedmiot szczególnej troski;
 - pełnienie przez ekosystemy leśne funkcji służebnych (zabezpieczających) względem wybranych ekosystemów nieleśnych;
 - pełnienie przez obszary leśne funkcji krajobrazowych i kulturowych;
 - funkcja poznawcza;
 - monitoring
- Cele ochrony:
 - zachowanie, unaturalnienie, odtworzenie ekosystemów leśnych;
 - utrzymywanie w niezmienionym stanie leśnych zbiorowisk roślinnych uznanych za cenne z przyrodniczego lub naukowego punktu widzenia, stanowiących nietrwale stadia sukcesyjne (np. dla zachowania biotopów rzadkich gatunków lub zwiększenia bioróżnorodności);
 - zachowanie lub restytuowanie elementów rodzimej flory i fauny, rzadkich lub zagrożonych wyginięciem;
 - wspieranie ochrony ekosystemów nieleśnych uznanych za szczególnie ważne dla realizacji głównych celów ochronnych Parku;
 - zachowanie lub kształtowanie wartości estetycznych krajobrazu regionalnego oraz związanych z lasami funkcji kulturowych;
 - stworzenie możliwości prowadzenia badań przyrodniczych, w tym z zakresu nauk leśnych;
 - okresowe badania stanu ekosystemów leśnych, w tym zasobów leśnych i ich zmian w warunkach ochrony czynnej.

Obszary leśne objęte ochroną krajobrazową

- Funkcje wiodące: na terenach leśnych objętych w granicach Parku ochroną krajobrazową, a więc wykorzystywanych gospodarczo, muszą być godzone funkcje ochrony przyrody z funkcjami użytkowymi. Muszą one zostać włączone w ogólne funkcje ochronne Parku, choćby z racji występowania w szachownicy z lasami i innymi gruntami będącymi w zarządzie PPN. Powinny one wspierać te funkcje, a w sytuacjach konfliktowych oddziaływanie negatywne gospodarczego wykorzystania lasów powinno być minimalizowane.
- Cele ochrony: ogólne cele ochrony są analogiczne jak w lasach Parku objętych ochroną czynną, a sprowadzają się do zachowania lub unaturalnienia ekosystemów leśnych oraz odtwarzania ich na gruntach z różnych przyczyn nie przydatnych do wykorzystania rolniczego. Muszą być one realizowane w warunkach gospodarczego użytkowania lasu, opartego jednak na solidnych podstawach przyrodniczych.

Poza gruntami leśnymi na terenie Poleskiego Parku Narodowego znajdują się ekosystemy nieleśne które możemy podzielić na torfowiska, Łąki i Ekosystemy synantropijne.

W granicach Poleskiego Parku Narodowego wyróżniają się trzy kompleksy torfowiskowe o w miarę czytelnym charakterystykach i wspólnych cechach krajobrazu i podłoża:

- Kompleks torfowisk Bagno Bubnów (wraz z Bagnem Staw). Usytuowane na kredowym podłożu, w niecce, rozległe torfowiska węglanowe - Bagno Staw i Bagno Bubnów z małymi enklawami niskotorfowiskowych łąk trzęślicowych i zbiorowisk roślinności torfowisk przejściowych.
- Torfowisko Durne Bagno wraz z kompleksem jezior Moszne i Długie oraz obszar między nimi. Na ogół są to torfowiska kwaśne, występują również torfowiska otwarte oraz małe śródleśne torfowiska.
- Torfowisko Orłowskie wraz z jeziorem Karaśne i jego otoczeniem. Występuje tu bardzo rzadkie na tym obszarze torfowisko przejściowe.

Poza tym występuje tu cały szereg niewielkich torfowisk śródleśnych z porastającą je rzadką i cenną florą. Torfowiska niskie na obszarze PPN usytuowane są w bezodpływowych nieckach i są zasilane obszarowo wodą spływającą ze zboczy. Często dno niskich torfowisk stanowi płytko zalegająca kreda piszcząca, takie torfowiska zwiemy węglanowymi (rzadkość na skalę kraju i Europy). Torfowiska wysokie zasilane są wodami opadowymi i mają charakterystyczną wykształconą strukturę kępkowo-dolinkową będącą wynikiem letnich niedoborów wody w stosunku do parowania na przemian z paroletnimi okresami lat mokrych. Torfowiska otwarte stanowią 16,5 % ogólnej powierzchni Parku, chociaż gleby torfowe zajmują aż 65 %, a murszowe 2 % co wskazuje na pierwotnie znacznie większą powierzchnię torfowisk.

Znaczne powierzchnie zajmują łąki i pastwiska skupione w trzech większych kompleksach. Największym są „Łąki Zienkowskie” gdzie w zależności od stopnia uwilgotnienia dominują zbiorowiska *Poa pratensis*-*Festuca rubra* lub z *Alopecurus pratensis*. Obszar cechuje się dużą różnorodnością florystyczną i zróżnicowaniem, jest obszarem szczególnie cennym dla fauny związanej z tego typu obszarami. Następny kompleks „Łąki Orłowskie” położony jest w obszarze śródleśnym. Ekosystemy trawiaste porastają tu niewielkie obszarowo enklawy. W granicach PPN znajdują się również fragment łąk kompleksu „Dzikie Łąki”. Dwa ostatnio wymienione obszary są w większości użytkowane rolniczo.

Na terenie PPN można również spotkać wiele miejsc gdzie występują pola i ugory. Wiążą się z nimi cenne zespoły i gatunki roślin synantropijnych, w wielu wypadkach rzadkie w kraju lub stopniowo zanikające z uwagi na zmianę sposobu zagospodarowania rolniczego. Aby chronić te obszary wskazane jest dalsze zagospodarowanie tradycyjnymi metodami użytkowania niektórych fragmentów takich zbiorowisk.

Podstawowym warunkiem istnienia i funkcjonowania PPN, parku narodowego o charakterze wodno-torfowiskowym jest utrzymanie właściwych stosunków wodnych. Dotychczasowe opracowania naukowe wykazały wyraźne przekształcenia w hydrosferze Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego, ale nie dały dotychczas jednoznacznej odpowiedzi, dotyczącej przyczyn obniżania zwierciadła wód oraz zmian składowych obiegu wody. Aby przeciwdziałać skutkom stałego procesu odwodnienia terenów PPN podejmowane są ciągłe prace zmierzające do spowolnienia odpływu wód z terenów chronionych.

Głównym zagrożeniem nieleśnych ekosystemów lądowych jest obserwowane od lat zarastanie terenów otwartych. Proces ten obejmuje głównie torfowiska, ale także wrzosowiska i nieużytkowane łąki. Jego przyczyny tkwią w melioracjach przeprowadzonych przed laty, polegających zasadniczo na osuszeniu znacznych obszarów. Efektem wybudowania systemu rowów i kanałów odwadniających było obniżenie zwierciadła wód gruntowych, następnie napowietrzenie torfów, przyspieszenie ich mineralizacji, a ostatecznie drastyczne zmiany warunków glebowych. Naturalnie powolne procesy sukcesji uległy nagłemu przyspieszeniu. Obecnie zahamowanie zarastania terenów otwartych jest trudne z powodów:

- ciągle jeszcze niedostatecznie wysokiego poziomu wody gruntowej na znacznych obszarach dawniej bagiennych lub podmokłych,
- użyźnienia gleb przez uwolnione z murszejącego torfu substancje mineralne,
- silnej transpiracji drzew wkraczających na nowe siedliska,
- zaniku naturalnych lub półnaturalnych czynników zapobiegających sukcesji lasu: wypalania, wypasu, zgryzania.

Poza tym działania ochronne napotykają na opory psychologiczne - konieczna jest bowiem interwencja człowieka, wycinanie i inne zabiegi niechętnie postrzegane jako nieodzowne elementy ochrony tego typu biocenoz.

Wśród ekosystemów wodnych PPN głównym zagrożeniem jest ciągle zbyt niski stan wód ułatwiający zarastanie i kurczenie się otwartego lustra. Szczególnie wyraźnie widać to w przypadku jezior. Przyczynami podobnie jak w nieleśnych ekosystemach lądowych są osuszanie i eutrofizacja.

3.1.8.3. Parki Krajobrazowe

3.1.8.3.1. Poleski Park Krajobrazowy

Poleski Park Krajobrazowy jest częścią otuliny Poleskiego Parku Narodowego. Park składa się z 4 enklaw o łącznej powierzchni 5 113 ha i powierzchni otuliny 16 954 ha. Park został utworzony w 1983 roku na terenie gmin: Urszulin, Sosnowiec, Stary Brus.

Park obejmuje głównie płaskie tereny, na których wysokości względne nie przekraczają 20 m. Krajobraz charakteryzuje mozaika pól, łąk i lasów wraz z dużym udziałem terenów podmokłych. Największym zbiornikiem wodnym jest Jezioro Wytyckie. Pod koniec lat siedemdziesiątych jezioro otoczono groblami a na początku lat osiemdziesiątych powstał tu zbiornik retencyjny. Pozostałe jeziora to Jezioro Karaśne koło Urszulina oraz Gumienko (tzw. Owenek). Ważnym elementem parku jest zespół stawów w Starym Brusie. Obejmuje on 23 stawy, wśród których największymi są: Żabka, Rybitwa, Trościany. Zostały one zbudowane w okresie międzywojennym na terenie torfowisk. Przez park przepływają rzeki Włodawka, Piwonia i Bobryk. Cały ten obszar pocięty jest przez sieć rowów melioracyjnych.

Najbardziej charakterystycznymi formacjami roślinnymi parku są torfowiska. Kształtowały się one przez tysiące lat w zagłębieniach terenu oraz wokół jezior doprowadzając z czasem do ich zarastania. Do najciekawszych roślin związanych z torfowiskami należą brzoza niska, rosiczka okrągłolistna, widłak torfowy. Na terenie parku znajduje się jeden pomnik przyrody, jest nim dąb szypułkowy w Załuczu Starym o obwodzie 460 cm.

Wśród zwierząt najlepiej poznaną grupą na terenie parku są ptaki. Obserwować można tu gatunki związane ze środowiskiem wodnym. Do najciekawszych z nich należą żuraw, gęś gęgawa, perkoz rdzawoszyi, zausznik i łabędź niemy.

3.1.8.3.2. Sobiborski Park Krajobrazowy

Sobiborski Park Krajobrazowy powstał w 1983 roku. Jego zadaniem jest ochrona najcenniejszych fragmentów przyrody wschodniej części Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego. Cechą charakterystyczną tego terenu są rozległe równiny porośnięte lasami, wśród których znajdują się śródlądne jeziora i torfowiska. Najcenniejsze fragmenty chronione są w postaci aż sześciu rezerwatów przyrody. Park jest ostoją żółwia błotnego o randze europejskiej.

Sobiborski Park Krajobrazowy jest typowym parkiem leśnym – lasy zajmują 75% jego powierzchni. W drzewostanach przeważa sosna, mimo tego brak jest tutaj większych i jednorodnych monokultur sosnowych. Bory zróżnicowane są pod względem składu gatunkowego drzew i runa oraz warunków siedliskowych. Na siedliskach o wzrastającej wilgotności podłoża spotykamy bory suche, bory świeże, bory wilgotne i bory bagienne. Wyjątkiem na siedliskach borowych, w których sosna ma niewielki udział jest brzezina bagienna, gdzie dominują brzoza omszona i olcha czarna. Liściaste lasy grądowe zajmują niewielką powierzchnię, większe płaty spotykamy jedynie w południowej części parku.

Wody zajmują 2% powierzchni Parku i składają się na nie rzeczka Tarasienka oraz siedem, trudnodostępnych, bo otoczonych torfowiskami oraz podmokłymi lasami, jezior. Do najcenniejszych przyrodniczo elementów szaty roślinnej parku należą właśnie torfowiska. Spotkać tu można wszystkie trzy typy torfowisk: niskie, przejściowe i wysokie. Na tych obszarach zgrupowana jest większość gatunków borealnych, do których należą: wierzby lapońska i borówkolistna, brzoza niska, rosiczka długolistna, gnidosz królewski, przygielka biała, bagnica torfowa. Do gatunków atlantyckich należą rosiczka pośrednia, jeziora giętka, dziurawiec rozesłany. Bogata jest również roślinność związana z jeziorami i torfiankami. Występują tu grzybienie północne, grązele żółte, osoka aleosowata. Niewielką powierzchnię zajmują tu ciepłolubne murawy napiaskowe, na których spotkać można chronione goździki piaskowe i lepnice litewską.

Niewielki stopień przekształcenia środowiska, trudno dostępny teren oraz duże zróżnicowanie warunków siedliskowych decydują o bogactwie faunistycznym Parku. W wyniku dużego zróżnicowania siedlisk w Lasach Sobiborskich wykształciła się bogata gatunkowo fauna. Wśród bezkręgowców znajdują się rzadkie gatunki motyli: przeplatka aurinia, paź królowej, mieniak strużnik, mieniak tęczowiec, modraszek telejus i modraszek nausitous, których obecność świadczy o naturalności ekosystemów leśnych i torfowiskowych. Ponadto została stwierdzona liczna populacja raka stawowego w Jeziorze Płotycze, co świadczy o wysokiej czystości tego zbiornika wodnego. W wyniku dużego bogactwa jezior i cieków wodnych na terenie nadleśnictwa możemy obserwować dosyć liczną ichtiofaunę. Na uwagę zasługuje stwierdzenie strzebli błotnej w rzece Tarasience - gatunku znajdującego się na czerwonej liście ginących zwierząt Europy. Podmokłe tereny, liczne zbiorniki wodne są idealne dla biologii płazów. Do najrzadszych stwierdzonych na terenie parku należą: traszka grzebieniasta, ropucha paskówka i ropucha zielona. W awifaunie parku znajdują się gatunki objęte ochroną strefową: bocian czarny oraz puchacz. Spośród ptaków szponiastych występuje tu: bielik i orlik krzykliwy.

Kolejnymi rzadkimi gatunkami ptaków, jakie możemy spotkać w Lasach Sobiborskich są: bąk, jarząbek, siniak, włochatka (drugie stwierdzenie na Lubelszczyźnie), lelek, dzięcioł białogrzbiety, dzięcioł czarny, srokosz, muchołówka białoszyja, muchołówka mała, podróżniczek, dudek oraz żuraw. Do jednej z najważniejszych obserwacji należy stwierdzenie w 2010 r. nowego gatunku lęgowego dla Polski i Lubelszczyzny – puszczyka mszarnego.

Wśród ssaków występujących na terenie Lasów Sobiborskich stwierdzono występowanie rzadkich gatunków nietoperzy - nocek Brandta, mroczek posrebrzony i nocek łydkowłosy oraz gryzoni: smużka i popielica. Inne ssaki na terenie nadleśnictwa reprezentuje wydra, bóbr i wilk. Na szczególną uwagę zasługuje także obecność wilka, którego występowanie świadczy o małym przekształceniu tutejszych lasów i niewielkiej presji antropogenicznej.

Wśród fauny gadów gatunkiem najcenniejszym, zagrożonym wyginięciem w skali globalnej jest żółw błotny. W Lasach Sobiborskich znajduje się jego najliczniejsza udokumentowana populacja i liczy około 500 osobników. Ten jedyny przedstawiciel żółwi w polskiej faunie jest gatunkiem zagrożonym w skali Europy. Populacja zamieszkująca teren parku szacowana jest na około 500 osobników dorosłych. Występuje on w niewielkich zbiornikach wodnych, jeziorach, stawach, dołach potorfowych, które porośnięte są przez zespół lilii wodnych. Żółw błotny został wpisany do Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt i posiada tam status gatunku zagrożonego wymarciem. Na terenie Parku prowadzony jest program aktywnej ochrony żółwia, polegający na aktywnej ochronie lęgówisk i lęgów.

Wyjątkowe walory przyrodnicze i krajobrazowe wpłynęły na włączenie Sobiborskiego Parku Krajobrazowego do Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery "Polesie Zachodnie".

3.1.8.3.3. Chełmski Park Krajobrazowy

Chełmski Park Krajobrazowy powstał w 1983 roku w celu ochrony dużych kompleksów leśnych w pobliżu Żalina, Czulczyc i Sawina oraz łąk i torfowisk. Do najciekawszych zbiorowisk leśnych należą świetliste dąbrowy z ciepłolubnym runem oraz bagienne lasy brzoźowo-olchowe.

Chełmski Park Krajobrazowy leży na granicy dwóch mezoregionów: Obniżenia Dubieńskiego i Pagórów Chełmskich zaliczanych do makroregionu Polesia Wołyńskiego. W obrębie Obniżenia Dubieńskiego dominują równiny torfowe. Tworzą one monotonną wyrównaną powierzchnię w poziomie 170-175 m n.p.m. Ponad nimi (175-178 m n.p.m.) wznoszą się terasy jeziorne urozmaicone formami krasowymi oraz zagłębieniami bezodpływowymi. Głównymi elementami Pagórów Chełmskich są formy pochodzenia lodowcowego (wysoczyzny morenowe o wysokości 215-225 m n.p.m. oraz pagórki morenowe) i wodnolodowcowego (równiny sandrowe i terasy kemowe). Na terenie Chełmskiego Parku Krajobrazowego i jego otuliny znajdują się cztery rezerваты przyrody. Podzielić je można na dwie grupy, pierwsza to rezerваты typu leśnego: Bachus i Serniawy, drugą grupę stanowią rezerваты typu torfowiskowego: Brzeźno i Bagno Serebryskie. I to właśnie torfowiska o charakterze węglanowym są wielką osobliwością przyrodniczą Chełmskiego Parku Krajobrazowego. Powstały one w obniżeniu terenu na płytko zalegających pokładach kredy pizżącej. Kreda pęczniąc tworzy słabo przepuszczalną warstwę i stanowi główne źródło węglanu wapnia dla roślinności

torfowiskowej. Torfowiska te charakteryzują się wysoką żyznością oraz pH 6,3-7,2 i pomimo sposobu zasilania wodą z opadów bądź ze spływów z otaczających wzniesień są zaliczane do torfowisk niskich.

Torfowiska węglanowe są unikatowym siedliskiem w Polsce i charakteryzują się niezwykle bogactwem flory i fauny. Dominującą rośliną jest kłoc wiechowata, tworząca szuwar kłociowy, i to ona jest podstawowym elementem torfotwórczym. Łanowa struktura kłoci wiechowatej jest ewenementem w skali kraju, gdyż w innych rejonach Polski występuje niemal wyłącznie, jako roślinność szuwarowa, otaczająca jeziora, natomiast w Chełmskim Parku Krajobrazowym tworzy największe w kraju obszary zwartego występowania. Na torfowiskach węglanowych występują wiele rzadkich gatunków roślin m.in.: jęczyczka syberyjska, turzyca Buxbauma, turzyca Davalla, marzyca ruda, pełnik europejski, tłustosz dwubarwny, grzybień północny. Na uwagę zasługuje występowanie populacji starca wielkolistnego oraz dwulistnika muszowego, które poza torfowiskami węglanowymi mają tylko dwa stanowiska w Polsce. Na sąsiadujących z torfowiskami murawach kserotermicznych znajdujących się na kredowych śródbagiennych wyniesieniach zwanych „grądzikami” występują ciepłolubne rośliny: oman wąskolistny, zawilec wielkokwiatowy, głowienka wielkokwiatowa, len złocisty. Natomiast na łąkach użytkowanych ekstensywnie możemy spotkać kilka gatunków storczyków.

Torfowiska węglanowe są także znakomitym siedliskiem dla wielu rzadkich gatunków motyli: szlaczkoń szafrańiec, szlaczkoń erate, czerwńczyk fioletek, mieniak strużnik, mieniak tęczowiec i przeplatka aurinia. Na terenie Chełmskiego Parku Krajobrazowego występują także gatunki motyli należące do wymierających: strzępotek sopłaczek oraz czerwńczyk nieparek.

Wśród awifauny torfowisk spotkamy gatunki bardzo rzadkie w skali świata – jednym z nich jest wodniczka – gatunek zagrożony wyginięciem w skali świata. Na chełmskich torfowiskach ptak ten od wielu lat wykazuje stabilność populacji. Znajdziemy tu także siedliska błotniaka łąkowego i stawowego, do rzadkich stwierdzeń należą obserwację kulika wielkiego i dubelta. Na podmokłych łąkach, wśród wysokiej roślinności możemy usłyszeć odzywającego się derkacza.

3.1.8.4. Obszary Chronionego Krajobrazu

3.1.8.4.1. Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu

Nadbuziański Obszar Chronionego Krajobrazu obejmuje cenne przyrodniczo tereny lewobrzeżnej doliny Bugu. Nadbuziański Obszar Chronionego Krajobrazu utworzony został w 1990 roku. Jego aktualna powierzchnia wynosi 11 340 ha.

Granica południowa NOChK pokrywa się z północną granicą Dołhobyczowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Najbardziej czytelnym elementem krajobrazu jest dolina Bugu i sama rzeka Bug, która na odcinku Kryłów - Horodło wyznacza wschodnią granicę Nadbuziańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Liczne i niepowtarzalne zakola, meandry koryta i naturalny charakter rzeki wpływają na jej wyjątkową wartość fizjograficzną i przyrodniczą. Na terenie NOChK występuje około 100 gatunków roślin, w tym większość jest chronionych. Także wiele gatunków zwierząt znalazło tam sobie warunki do życia m.in.: borsuk, kuna, sarna, lis, bóbr europejski. Ze środowiskiem wodnym powiązane są liczne gatunki ptaków. W Kosmowie i okolicy występuje

największa w tym regionie kolonia czapli siwej zwanej „Czapliniec”. Na terenie Nadbużańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu występują różnego rodzaju formy ochrony są to miejsca o najwyższej wartości przyrodniczej. Utworzono tam dwa użytki ekologiczne: - „Jezioro Kacapka” – pochodzenia krasowego, miejsce gniazdowania wielu gatunków ptaków - „Błonia Nadbużańskie” – stanowisko susła perełkowatego, bobra europejskiego, a także roślina, która jest wpisana do Polskiej Czerwonej Księgi Roślin – żmijowiec północny. Tereny wzdłuż Bugu znajdują się w obrębie europejskiej sieci obszarów chronionych „Natura 2000”, a cały odcinek rzeki w obrębie NOChK wchodzi w skład obszarów specjalnej ochrony ptaków pod nazwą „Dolina Środkowego Bugu” (PLB 060000). Część obszarów pokrywa się również z projektowanym specjalnym obszarem ochrony siedlisk „Zachodniowołyńska Dolina Bugu” – PLH 060035.

3.1.8.4.2. Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu

Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu o powierzchni ok. 41 000 ha, utworzono został w 1983 r. na terenie gmin: Sosnowiec, Urszulin, Cyców, Stary Brus, Wyrki, Hańsk, miasto Włodawa, Włodawa, Wola Uhruska.

POChK obejmuje znaczną część Równiny Łęczyńsko-Włodawskiej, łącząc ze sobą zespół obszarów chronionych w rejonie Poleskiego Parku Narodowego z Sobiborskim Parkiem Krajobrazowym oraz Szackim Parkiem Narodowym na Ukrainie. Podstawowym elementem krajobrazu tego obszaru jest rozległa równina z licznymi torfowiskami (m.in. Krowie Bagno, Torfowisko Dubeczyńskie), jeziorami (m.in. Białe Sosnowickie, Uściwierz, Białe Włodawskie) oraz lasami sosnowymi i mieszanymi. POChK spełnia niezwykle ważną funkcję w zachowaniu równowagi stosunków wodnych i klimatycznych regionu. Na tym obszarze znajduje się jeden zatwierdzony rezerwat przyrody ("Torfowisko nad Jeziorem Czarnym") oraz kilka projektowanych rezerwatów przyrody: "Dolina Włodawki", "Torfowisko Dubeczyńskie", "Uroczysko Uściwierskie", "Ciesacin".

3.1.8.4.3. Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu

Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu powstał w 1983 roku i obejmuje powierzchnię 32 110 ha. Chełmski OCH obejmuje gminy Cyców, Siedliszcze, Urszulin, Wierzbica, Hańsk, Sawin, Ruda Huta, Chełm, Dorohusk, Kamień, Żmudź, Leśniowice, Gmina Chełm. W granicach obszaru znajdują się charakterystyczne krajobrazy Pagórów Chełmskich i Obniżenia Dubienki. Są to masywne wyniosłości zbudowane ze skał wapiennych na przemian z podmokłymi zagłębieniami, w których spotkać można różne typy torfowisk niskich, w tym charakterystyczne dla tego mezoregionu torfowiska węglanowe. Szczególną funkcją Chełmskiego OCK jest stworzenie regulatora warunków aerosanitarnych i hydrologicznych wokół uprzemysłowionego rejonu Chełma. W granicach obszaru występują zatwierdzone rezerваты przyrody: "Jezioro Świerszczów", "Serniawy" i "Roskosz" oraz Chełmski Park Krajobrazowy.

3.1.8.5. Rezerваты Przyrody

3.1.8.5.1. Rezerwat Brudziniec

Rezerwat Brudziniec został utworzony w 1973 roku i zajmuje powierzchnię 36,43 ha. Celem ochrony jest zachowanie śródleśnego jeziora wraz z otaczającym je torfowiskiem i olsami. Największą ciekawostką faunistyczną rezerwatów jest bóbr

europeski. W połowie lat osiemdziesiątych rozpoczęto jego reintrodukcję na terenie Sobiborskiego PK. Do jeziora Brudzieniec wpuszczono wówczas rodzinę bobrów, która się tutaj zaaklimatyzowała i rozmnożyła. W dniu dzisiejszym występują one nad większością jezior w Parku oraz jego sąsiedztwie.

3.1.8.5.2. Rezerwat Jezioro Orchowe

Rezerwat Jezioro Orchowe, jako rezerwat wodno-torfowiskowy został utworzony w 1996 roku w celu ochrony zbiorowisk wodno-torfowiskowych z unikalną florą naczyniową. Przedmiotem ochrony jest stale podtapiane, wydłużone torfowisko wraz z dystroficznym jeziorem Orchowe (8,42 ha). Powierzchnia rezerwatu wynosi 58,23 ha. Na torfowiskach występuje wiele ciekawych gatunków roślin (wierzba borówkolista i lapońska brzoza niska, trzy gatunki rosiczek).

3.1.8.5.3. Rezerwat Małoziemce

Rezerwat Małoziemce został utworzony w 1988 r. Zajmuje powierzchnię 38,07 ha. Głównym celem ochrony jest zachowanie miejsca gniazdowania czapli siwej. Kolonia w Małoziemcach powstała już w latach pięćdziesiątych i obecnie gnieździ się tutaj około 50 par czapli. Zdarzają się przypadki, że na jednym drzewie jest nawet kilkanaście gniazd. Pomimo tego, że czapla należy do gatunków często obserwowanych na wielu zbiornikach wodnych, jej kolonie lęgowe nie są zbyt częste. Obserwując tutejsze czaple stwierdzono, iż większość pokarmu zdobywają one w Bugu i jego starorzeczach, rzadziej natomiast w pobliskich jeziorach.

3.1.8.5.4. Rezerwat Żółwiowe Błota

Rezerwat "Żółwiowe Błota", o powierzchni 737,41 ha został utworzony w 1988 r. Obejmuje bardzo rzadkie na skalę europejską podwójne jezioro Spólne-Kosaniec i Pereszpę. Są to jeziora torfowe, zarastające. W rezerwacie znajduje się jedyne w Polsce stanowisko lęgowe żółwia błotnego, są również kolonie bobrów, tworzących żeremia. Na brzegu jeziora Spólne-Kosaniec znajduje się wieża widokowa ułatwiająca obserwację przyrody. Głównym przedmiotem ochrony w rezerwacie jest największa w Polsce ostoja rzadkiego żółwia błotnego.

3.1.8.5.5. Rezerwat Trzy Jeziora

Rezerwat "Trzy Jeziora" to jeden z siedmiu rezerwatów w Sobiborskim Parku Krajobrazowym. Rezerwat powstał w 1996 roku, zajmuje powierzchnię 749,24 ha. Na jego terenie znajdują się jeziora: Brudno i Płotyczne. Trzecie jezioro i jego otoczenie tworzą odrębny rezerwat "Brudzieniec" powstały znacznie wcześniej w 1973 roku. Oba rezerваты przylegają do siebie, tworząc całość. Jeziora otoczone są przez pas trudnodostępnych torfowisk. Przylegające do omawianych jezior torfowiska stanowią bardzo cenne zbiorowiska ze względu na występujące tu rośliny i zwierzęta. Spotkamy tutaj rzadkie rośliny, relikty okresu polodowcowego: wierzbę lapońską, brzozę niską i owadożerne rosiczki. W leśnych i bagiennych ostępach doskonale czują się przedstawiciele chronionych gatunków fauny: bóbr, żmija zygzakowata, bielik, bocian czarny, puchacz, gagoł - kaczka zakładająca gniazda w dziuplach. Rezerwat posiada niezwykle walory krajobrazowe.

3.1.8.5.6. Rezerwat Magazyn

Rezerwat został utworzony w 1996 r. na powierzchni 51,98 ha. Przedmiotem ochrony jest rozległe bagno ze stagnującą wodą i bogatą roślinnością torfowiskową oraz występujący tu bór sosnowo-świerkowy. Występuje tu żółw błotny, strzebla błotna, żuraw. Kępiasta struktura zbiorowisk turzycowych i wkomponowane w niej konary uschniętych drzew decydują o jego walorach krajobrazowych.

3.1.8.5.7. Rezerwat Torfowisko przy Jeziorze Czarnym

Rezerwat został utworzony w 1959 roku jako rezerwat florystycznym. Ochroną ściśle objęto torfowisko wysokie o powierzchni 47,87 ha, położone na południe od jeziora Czarnego Sosnowickiego w Leśnictwie Jedlanka (Nadleśnictwo Parczew z siedzibą w Sosnowicy). Rezerwat chroni okazałe torfowisko wysokie typu kontynentalnego (bardzo rzadko wstępujące Polsce), rosną tu karłowate sosny, brzozy oraz rzadkie rośliny bagienne. Wśród rzadkich gatunków występuje widłak torfowy, 3 gatunki rosiczki owadożerne, wywłócznik skrętoległy, zimozioł północny, bagno zwyczajne, widłak goździsty i jałowcowaty, grążel żółty. Występują tu również kocanki piaskowe i grzybienie północne. W szuwarach otaczających jezioro oraz w okolicznych lasach gnieździ się wiele chronionych gatunków ptaków, m.in.: perkoz dwuczuby, muchołówka żałobna, gil. Na terenie samego rezerwatu spotkać można żurawia i bociana czarnego.

3.1.8.5.8. Rezerwat Bagno Serebryskie

Rezerwat przyrody pod nazwą "Bagno Serebryskie" utworzony został w 1991 r. Jest jednym z tzw. torfowisk węglanowych znajdujących się w okolicach Chełma. Są to jedne z najciekawszych pod względem przyrodniczym obszarów Polski. O ich unikalnym charakterze świadczą nagromadzone tu rzadkie i chronione gatunki roślin i zwierząt. Największe osobliwości rezerwatu kryje w sobie awifauna (ptaki) oraz entomofauna (owady). Obecność wapiennego podłoża sprzyja wegetacji roślin wapniolubnych, spośród których warto wymienić: pełnika europejskiego, główienkę wielokwiatową, storczyka kukawkę, zawilca wielokwiatowego oraz goryczki: krzyżową i wąskolistną. Na szczególną uwagę zasługują występujące w podtopionych miejscach zwarte łąny marzycy rudej i kłoci wiechowatej, rzadkich gatunków roślin pochodzenia atlantyckiego. Na terenie rezerwatu stwierdzono występowanie około 60 gatunków ptaków. Wśród nich wiele gatunków jest ginących lub zagrożonych wyginięciem. Do najrzadszych należą: wodniczka, kulik wielki, dubelt, błotniak popielaty, brodziec krwawodzioby, kobuz, bąk.

3.1.8.6. Pomniki Przyrody

Na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego znajduje się 56 pomników przyrody. Są to głównie pojedyncze drzewa, alei, stanowiska roślin chronionych, a także nisze źródłiskowe.

Tabela 8. Wykaz pomników przyrody na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Lp	Opis Pomnika Przyrody	Lokalizacja
1	Bagno, zbiorowiska szuwarowe z klasy Phragmitetea, zbiorowiska zaroślowe Alnetea z klasy Alnetea glutinosae,	Wola Uhruska

	wodne z klasy Lemneta (okresowo), torfowisk przejściowych - zespół klasy Caricetum lasiocarpae, o pow. 14.04 ha	
2	dąb szypułkowy, nr ewidencyjny 198, obw. 328 cm	Hanna
3	2 dęby szypułkowe, nr ewidencyjny 199, obw. 328, 330	Hanna
4	dąb szypułkowy, nr ewidencyjny 209, obw. 330 cm	Hanna
5	dąb szypułkowy, nr ewidencyjny 261, obw. 370 cm	Hanna
6	klon zwyczajny, nr ewidencyjny 262, obw. 275 cm	Hanna
7	jałowiec pospolity, nr ewidencyjny 287, obw. 54 cm	Hanna
8	lipa drobnolistna, nr ewidencyjny 288, obw. 410 cm	Hanna
9	dąb szypułkowy, nr ewidencyjny 393, obw. 495 cm	Hanna
10	lipa drobnolistna, nr ewidencyjny 460, obw. 320 cm	Hanna
11	klon zwyczajny, nr ewidencyjny 84, obw. 373 cm	Stary Brus
12	dąb szypułkowy, nr ewidencyjny 85, obw. 524 cm	Stary Brus
13	2 wiązy polne, nr ewidencyjny 86, obw. 236, 263 cm	Stary Brus
14	2 wiązy szypułkowe, nr ewidencyjny 153, obw. 480, 406 cm	Stary Brus
15	jesion wyniosły, nr ewidencyjny 154, obw. 396 cm	Stary Brus
16	dąb szypułkowy, nr ewidencyjny 58, obw. 520 cm	Urszulin
17	głaz narzutowy, nr ewidencyjny 105, obw. 530	Włodawa
18	głaz narzutowy, nr ewidencyjny 106, obw. 492 cm	Włodawa
19	głaz narzutowy, nr ewidencyjny 107, obw. 354 cm	Włodawa
20	miłorząb dwuklapowy, nr ewidencyjny 108, obw. 198 cm	Włodawa
21	sosna wejmutka, nr ewidencyjny 109, obw. 296 cm	Włodawa
22	jesion wyniosły, nr ewidencyjny 110, obw. 354 cm	Włodawa
23	3 świerki pospolite, nr ewidencyjny 111, obw. 252, 283, 327 cm	Włodawa
24	6 lip drobnolistnych, nr ewidencyjny 112, obw. 297 - 418 cm	Włodawa
25	Nisza źródłowa „Wulkanowa Krynica”, nr ewidencyjny 103, pow. 0.04 ha	Włodawa
26	nisza źródłowa "Duża Krynica", nr ewidencyjny 104, pow. 0.05 ha	Włodawa
27	dąb szypułkowy, nr ewidencyjny 3, obw. 414 cm	Wola Uhruska
28	dąb szypułkowy, nr ewidencyjny 4, obw. 390 cm	Wola Uhruska
29	jesion wyniosły, nr ewidencyjny 61, obw. 520 cm	Wola Uhruska
30	jesion wyniosły, nr ewidencyjny 62, obw. 383 cm	Wola Uhruska
31	jesion wyniosły, nr ewidencyjny 63, obw. 347 cm	Wola Uhruska
32	2 jesiony wyniosłe nr ewidencyjny 64, obw 350, 295 cm	Wola Uhruska
33	lipa drobnolistna nr ewidencyjny 87, obw. 546 cm	Wola Uhruska
34	klon zwyczajny nr ewidencyjny 88, obw. 376 cm	Wola Uhruska
35	lipa drobnolistna nr ewidencyjny 89, obw. 575 cm	Wola Uhruska
36	lipa drobnolistna, nr ewidencyjny 90, obw. 315 cm	Wola Uhruska
37	3 jesiony wyniosłe nr ewidencyjny 144, obw. 285, 292, 325	Wola Uhruska
38	dąb szypułkowy nr ewidencyjny 145, obw. 327 cm	Wola Uhruska
39	lipa drobnolistna nr ewidencyjny 146, obw. 455	Wola Uhruska
40	głaz narzutowy nr ewidencyjny 113, obw. 463 cm	Wyryki
41	stanowisko widłaka torfowego i roszarki okrągłolistnej nr ewidencyjny 156, pow. 1 ha	Wyryki
42	lipa drobnolistna nr ewidencyjny 157, obw. 634 cm	Wyryki
43	jawor nr ewidencyjny 158, obw. 361 cm	Wyryki

44	stanowisko zimoziółu północnego nr ewidencyjny 159, pow. 0.10, ha	Wyryki
45	dąb szypułkowy nr ewidencyjny 160, obw 423 cm	Wyryki
46	dąb szypułkowy nr ewidencyjny 161 obw. 585 cm	Wyryki
47	2 dęby szypułkowe nr ewidencyjny 163 obw. 434, 497 cm	Wyryki
48	dąb szypułkowy "Bolko" obw. 874	Ruda Huta
49	4 dęby szypułkowe obw. 383, 380, 392, 398	Ruda Huta
50	dąb szypułkowy obw. 365	Ruda Huta
51	dąb szypułkowy obw. 352	Ruda Huta
52	iglicznia trójcieniowa obw. 156	Ruda Huta
53	brzoza brodawkowa obw 246	Ruda Huta
54	jesion wyniosły obw 363	Ruda Huta
55	jesion wyniosły obw. 357	Ruda Huta
56	wiąz polny obw. 335	Ruda Huta

Źródło: <http://crfop.gdos.gov.pl/>

3.1.8.7. Obszary Natura 2000

3.1.8.7.1. Uroczysko Mosty-Zahajki

Powierzchnia: 5061.7 ha

Kod obszaru : PLB060014

Forma ochrony w ramach sieci Natura 2000: obszar specjalnej ochrony ptaków (Dyrektywa Ptasia)

Status obszaru: obszar wyznaczony Rozporządzeniem Ministra Środowiska

Opis: Obszar obejmuje dwa sztuczne, dość płytkie zbiorniki retencyjne należące do systemu melioracyjnego Kanału Wieprz - Krzna - we wsi Mosty o powierzchni lustra wody 396 ha i we wsi Zahajki o powierzchni 240 ha, wraz z otaczającymi je terenami (głównie lasy olsowe - Zahajki oraz pola uprawne i lasy mieszane - Mosty). W sumie na terenie ostoi wody śródlądowe zajmują 10% powierzchni, podmokłości - 35%, lasy zajmują 54% powierzchni, łąki i pastwiska - 21%. Stawy są przedmiotem zabiegów hodowlanych gospodarki rybackiej. Na terenie ostoi występuje 21 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej oraz 8 innych, cennych i zagrożonych gatunków ptaków (nie wymienionych w Dyrektywie). Porastające je szuwary i zarośla wierzbowe są idealnym miejscem dla różnych gatunków rybitw.

Zagrożenia: Podstawowym zagrożeniem jest intensyfikacja gospodarki leśnej.

Ważne dla Europy gatunki zwierząt (z Zał. II Dyr. siedliskowej i z Zał. I Dyr. Ptasiej, w tym gatunki priorytetowe):

bączek [ptak]

bąk [ptak]

bielik [ptak]

blotniak łąkowy [ptak]

blotniak stawowy [ptak]

bocian czarny [ptak]

derkacz [ptak]

dzięcioł czarny [ptak]

dzięcioł średni [ptak]

gąsiorek [ptak]
mucholówka mała [ptak]
orlik krzykliwy [ptak]
ortolan [ptak]
podróżniczek [ptak]
puchacz [ptak]
rybitwa białowasa [ptak]
rybitwa czarna [ptak]
trzmiełojad [ptak]
zielonka [ptak]
zimorodek [ptak]
żuraw [ptak]

3.1.8.7.2. Polesie

Powierzchnia: 18030.9 ha

Kod obszaru: PLB060019

Forma ochrony w ramach sieci Natura 2000: obszar specjalnej ochrony ptaków (Dyrektywa Ptasia)

Status obszaru: obszar wyznaczony Rozporządzeniem Ministra Środowiska

Opis: Obszar obejmuje fragment zabagnionych równin z jeziorami (o różnych typach żyzności i w różnym stadium rozwoju) oraz torfowiskami. W podłożu, a także często w formie wzgórz ostańców, występują węglanowe skały krasowiejące, co warunkuje krasową lub termokrasową genezę zagłębień i zasadowy odczyn torfów. Lasy (bory mieszane, olsy i łęgi) zajmują 34% powierzchni ostoi. Pozostałe tereny to pola - 24%, łąki i pastwiska - 28% lub nieużytki. Wody śródlądowe, stojące i płynące zajmują 7% obszaru. Mokradła poleskie (zachowane na ok. 6% terenu) zostały w latach 50-60-tych zmeliorowane (osuszone), a ciekі uregulowane. W okolicy miejscowości Stary Brus wykopano stawy rybne. Położenie wododziałowe obszaru ułatwia prowadzenie obecnie, w granicach Poleskiego Parku Narodowego, eksperymentalnych zabiegów przywracających naturalne uwilgocenie terenu. Na terenie ostoi występuje 28 gatunków ptaków lęgowych z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej oraz 10 innych gatunków ptaków zagrożonych i cennych w skali Polski.

Formy ochrony przyrody:

Poleski Park Narodowy [*park narodowy*]

Park Krajobrazowy Pojezierze Łęczyńskie [*park krajobrazowy*]

Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu [*obszar chronionego krajobrazu*]

Poleski Park Krajobrazowy [*park krajobrazowy*]

Ciesacin [*użytek ekologiczny*]

Polesie Zachodnie [*światowy rezerwat biosfery*]

Uroczysko Uściwierz [*użytek ekologiczny*]

Zagrożenia: Podstawowym zagrożeniem walorów obszaru jest zaniechanie prowadzenia gospodarki rolnej (zarastanie), osuszanie, zanieczyszczenie wód i nadmierna presja turystyczna.

Ważne dla Europy gatunki zwierząt (z Zał. II Dyr. siedliskowej i z Zał. I Dyr. Ptasiej, w tym gatunki priorytetowe):

bączek [ptak]
bąk [ptak]
błotniak łąkowy [ptak]
błotniak stawowy [ptak]
bocian biały [ptak]
bocian czarny [ptak]
derkacz [ptak]
dubelt [ptak]
dzięcioł czarny [ptak]
dzięcioł średni [ptak]
gąsiorek [ptak]
jarzębatka [ptak]
kropiatka [ptak]
lelek [ptak]
lerka [ptak]
mucholówka mała [ptak]
orlik krzykliwy [ptak]
ortolan [ptak]
podgorzałka [ptak]
podróżniczek [ptak]
puchacz [ptak]
rybitwa białowąsa [ptak]
rybitwa czarna [ptak]
rybitwa zwyczajna (rzeczna) [ptak]
sowa błotna [ptak]
trzmielojad [ptak]
zielonka [ptak]
zimorodek [ptak]
żuraw [ptak]

3.1.8.7.3. Dolina Środkowego Bugu

Powierzchnia: 28096.6 ha

Kod obszaru: PLB060003

Forma ochrony w ramach sieci Natura 2000: obszar specjalnej ochrony ptaków (Dyrektywa Ptasia)

Status obszaru: obszar wyznaczony Rozporządzeniem Ministra Środowiska

Opis: Ostoja obejmuje długi fragment naturalnej doliny Bugu wyciętej w równinach Polesia Wołyńskiego i Polesia Podlaskiego, stanowiącej na tym odcinku granicę państwa - między Gołębiami (miejsce gdzie Bug wpływa na teren Polski) a Terespołem. Rzeka na obszarze ostoi płynie głęboko wciętym korytem, występują tu liczne meandry i starorzecza, a także kilkumetrowej wysokości skarpy brzegowe. Znaczna część gruntów dolinie zajęta jest przez łąki i zdegradowane lasy nadrzeczne oraz zarośla wierzbowe. Występują tu również pola uprawne. W ostoi stwierdzono co najmniej 22 gatunki ptaków wymienianych w załączniku I Dyrektywy Ptasiej, w tym 9 wpisanych do Polskiej

Czerwonej Księgi Zwierząt. Do lęgów przystępuje tu przynajmniej 1% krajowej populacji: błotniaka łąkowego, bociana białego, derkacza, dzięcioła białogrzbietego, rybitwy białowąsej, rybitwy czarnej, rybitwy białoskrzydłej, zimorodka, piskliwca, krwawodzioba i rycyka. Ostoje zasiedla również ponad 5% krajowej populacji brzegówki, czyli ponad 10 tys. par. Ponadto w ostoi stwierdzono 8 gatunków ptaków migrujących wpisanych do załącznika I Dyrektywy Ptasiej. Stwierdzono w nim również wysokie zagęszczenia bąka, błotniaka stawowego, podróżniczka i jarzębatki. Prócz cennych gatunków ptaków, obszar jest również ostoją wielu innych rzadkich zwierząt i roślin, w tym jednego gatunku rośliny naczyniowej wpisanej do załącznika II Dyrektywy Siedliskowej.

Formy ochrony przyrody:

Sobiborski Park Krajobrazowy [*park krajobrazowy*]

Strzelecki Park Krajobrazowy [*park krajobrazowy*]

Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu [*obszar chronionego krajobrazu*]

Dołhobyczowski Obszar Chronionego Krajobrazu [*obszar chronionego krajobrazu*]

Strzelecko-Grabowiecki Obszar Chronionego Krajobrazu [*obszar chronionego krajobrazu*]

Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu [*obszar chronionego krajobrazu*]

Zagrożenia: Za podstawowe uznaje się zanieczyszczenie wody, narastającą urbanizację terenów, nielegalną zabudowę lotniskową, a także zaprzestanie gospodarki łąkowej i pastwiskowej.

Ważne dla Europy gatunki zwierząt (z Zał. II Dyr. siedliskowej i z Zał. I Dyr. Ptasiej, w tym gatunki priorytetowe):

bąk [*ptak*]

błotniak łąkowy [*ptak*]

błotniak stawowy [*ptak*]

bocian biały [*ptak*]

bocian czarny [*ptak*]

derkacz [*ptak*]

dubelt [*ptak*]

dzięcioł zielonosiwy [*ptak*]

gąsiorek [*ptak*]

jarzębatka [*ptak*]

kropiatka [*ptak*]

orlik krzykliwy [*ptak*]

ortolan [*ptak*]

podróżniczek [*ptak*]

puchacz [*ptak*]

rybitwa białowasa [*ptak*]

rybitwa czarna [*ptak*]

rybitwa zwyczajna (rzeczna) [*ptak*]

trzmiełojad [*ptak*]

zielonka [*ptak*]

zimorodek [*ptak*]

Ważne dla Europy gatunki roślin (z Zał. II Dyr. siedliskowej), w tym gatunki priorytetowe:

starodub łąkowy,

3.1.8.7.4. Lasy Parczewskie

Powierzchnia: 14024.3 ha

Kod obszaru: PLB060006

Forma ochrony w ramach sieci Natura 2000: obszar specjalnej ochrony ptaków (Dyrektywa Ptasia)

Status obszaru: obszar wyznaczony Rozporządzeniem Ministra Środowiska

Opis: Obszar obejmujący duży kompleks Lasów Parczewskich, położonych między rzeką Tyśmienicą a Kanałem Wieprz-Krzna, a także znajdujące się w tym rejonie łąki „Ochoża”. W jego skład wchodzi ponadto niewielkie fragmenty terenów rolniczych, stawów rybnych, 3 jeziora: Czarne Gościńskie, Kleszczów i Miejskie, a także torfowiska przejściowe. W ostoi przeważają bory sosnowe i mieszane. W obniżeniach terenu i dolinach rzek: Ochoża, Piwonia-Bobrówka i Konotopa spotykane są olsy i łągi ochowollesionowe, a miejscami również bory bagienne. Obszar jest ostoją ptaków o randze europejskiej. Odnotowano tu występowanie przynajmniej 23 gatunków ptaków z załącznika I Dyrektywy Ptasiej. 5 gatunków zostało wpisanych do Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt. Łęgi odbywa tu powyżej 1% krajowej populacji bielika, trzmielajada, puchacza i podgorzałki, dla której jest to jedno z nielicznych stałych lęgówisk w Polsce. W ostoi stwierdzono też wysokie zagęszczenie bociana białego i dzięcioła białogrzbiatego.

Formy ochrony przyrody:

Jezioro Obradowskie [*rezerwat przyrody*]

Królowa Droga [*rezerwat przyrody*]

Lasy Parczewskie [*rezerwat przyrody*]

Park Krajobrazowy Pojezierze Łęczyńskie [*park krajobrazowy*]

Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu [*obszar chronionego krajobrazu*]

Zagrożenia: Za najpoważniejsze uważa się obniżanie poziomu wody gruntowej oraz zanieczyszczenie wód płynących. Ponadto niekorzystne zmiany wywołuje zaniechanie wypasu i gospodarki łąkarskiej oraz zaniechanie bądź zbyt intensywna gospodarka stawowa.

Ważne dla Europy gatunki zwierząt (z Zał. II Dyr. siedliskowej i z Zał. I Dyr. Ptasiej, w tym gatunki priorytetowe):

bielik [*ptak*]

blotniak łąkowy [*ptak*]

blotniak stawowy [*ptak*]

bocian biały [*ptak*]

bocian czarny [*ptak*]

derkacz [*ptak*]

dzięcioł białogrzbiety [*ptak*]

dzięcioł średni [*ptak*]

dzięcioł zielonosiwy [*ptak*]

gąsiorek [*ptak*]

jarząbek [*ptak*]

jarzębatka [*ptak*]

lelek [*ptak*]

lerka [*ptak*]

mucholówka białoszyja [ptak]
mucholówka mała [ptak]
orlik krzykliwy [ptak]
ortolan [ptak]
podgorzałka [ptak]
puchacz [ptak]
trzmiełojad [ptak]
zimorodek [ptak]
żuraw [ptak]

3.1.8.7.5. Bagno Bubnów

Powierzchnia: 2187.6 ha

Kod obszaru: PLB060001

Forma ochrony w ramach sieci Natura 2000: obszar specjalnej ochrony ptaków (Dyrektywa Ptasia)

Status obszaru: obszar wyznaczony Rozporządzeniem Ministra Środowiska

Opis: Obszar położony jest na Równinie Łęczyńsko-Włodawskiej, w obrębie Polesia Podlaskiego (nazywanego też Polesiem Lubelskim). Ostoja obejmuje dwa torfowiska niskie (Bagno Bubnów i Bagno Staw) otoczone terenami rolniczymi i stanowi fragment Poleskiego Parku Narodowego. Zdecydowaną większość ostoi zajmują środowiska otwartych szuwarów wysokoturzycowych. Miejscami spotyka się wierzbowe zakrzaczenia, trzcinowiska (ok. 10 ha) oraz występujące w zachodniej części ostoi, niewielkie zbiorniki powstałe po wydobyciu torfu. Teren w niewielkim stopniu pokryty jest również lasem. Obszar jest odwadniany bezimiennym ciekiem uchodzącym do rzeki Włodawki. Jest to ostoja ptasia mająca rangę europejską. Jest to stanowisko lęgowe ponad 1% krajowej populacji wodniczki, sowy błotnej, błotniaka łąkowego i błotniaka zbożowego. Ponadto jest to ważne stanowisko dubelta. W sumie stwierdzono tu występowanie 17 gatunków ptaków z załącznika I Dyrektywy Ptasiej oraz 8 gatunków ptaków zagrożonych, wpisanych do Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt.

Formy ochrony przyrody:

Poleski Park Narodowy [*park narodowy*],

Zagrożenia: Za największe zagrożenie dla ostoi uważa się okresowe wypalanie trzcinowisk oraz niedobory wody, szczególnie w latach z niskimi opadami atmosferycznymi.

Ważne dla Europy gatunki zwierząt (z Zał. II Dyr. siedliskowej i z Zał. I Dyr. Ptasiej, w tym gatunki priorytetowe):

bąk [ptak]
błotniak łąkowy [ptak]
błotniak stawowy [ptak]
błotniak zbożowy [ptak]
bocian biały [ptak]
derkacz [ptak]
dubelt [ptak]
gąsiorek [ptak]
jarzębatka [ptak]

kropiatka [ptak]
orlik krzykliwy [ptak]
ortolan [ptak]
podróżniczek [ptak]
sowa błotna [ptak]
wodniczka [ptak]
zielonka [ptak]
żuraw [ptak]

3.1.8.7.6. Chełmskie Torfowiska Węglanowe

Powierzchnia: 4309.4 ha

Kod obszaru: PLB060002

Forma ochrony w ramach sieci Natura 2000: obszar specjalnej ochrony ptaków (Dyrektywa Ptasia)

Status obszaru: obszar wyznaczony Rozporządzeniem Ministra Środowiska

Opis: Obszar położony jest na wschód od Chełma w Obniżeniu Dubienki, stanowiącym fragment Polesia Wołyńskiego. Złożony jest z 5 torfowisk niskich typu węglanowego. Geneza tych torfowisk związana jest z powstaniem, w wyniku procesów krasowych, zagłębień terenu, w których gromadziła się materia organiczna i materiały organiczne. Torfowiska te są zasilane wyłącznie przez wodę pochodzącą z opadów atmosferycznych. Szczególną rolę w tworzeniu torfowisk należy przypisać jednej roślinie - kłoci wiechowatej, która porasta znaczną część obszaru (ok. 50%). W krajobrazie ostoi ważną rolę odgrywają tzw. grądziaki, czyli porosłe lasem lub murawami ciepłolubnymi, kredowe wywyższenia terenu. To na nich można spotkać niewielkie płąty lasów typu dąbrowy świetlistej, która prawdopodobnie jest zbiorowiskiem pierwotnym dla tego siedliska. Zdecydowana większość powierzchni ostoi poprzecinana jest rowami melioracyjnymi. Występują tu również liczne oczka wodne. Obszar uznawany jest za ważną ostoję ptaków o randze europejskiej. Stwierdzono tu przynajmniej 20 lęgowych gatunków ptaków wymienianych w załączniku I Dyrektywy Ptasiej oraz 16 gatunków ptaków migrujących wymienianych w tej dyrektywie, wśród których 10 gatunków jest zagrożonych i znalazło się w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt. Torfowiska te stanowią jedną z najważniejszych polskich ostoi lęgowych wodniczki. Zasiedlane są bowiem przez 7-8% krajowej populacji tego gatunku. Ponadto lęgi odbywa tu przynajmniej 1% krajowej populacji błotniaka łąkowego i stawowego, dubelta, podróżniczka, sowy błotnej, krwawodzioba, kszyska, kulika wielkiego i rycyka. Obszar jest ważny nie tylko ze względu na występowanie ptaków. W ostoi stwierdzono ponadto występowanie 1 gatunku gada, 1 płaza oraz 4 gatunki bezkręgowców i 1 gatunek rośliny naczyniowej, znajdujących się w załączniku II Dyrektywy Siedliskowej. Odnotowano tu również wiele rzadkich gatunków roślin, w tym 19 objętych w Polsce ochroną prawną.

Formy ochrony przyrody:

Bagno Serebryskie [*rezerwat przyrody*]

Brzeźno [*rezerwat przyrody*]

Roskosz [*rezerwat przyrody*]

Chełmski Park Krajobrazowy [*park krajobrazowy*]

Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu [*obszar chronionego krajobrazu*]

Zagrożenia: Najpoważniejszym jest odwodnienie terenu powodowane przez odpompowywanie wody z wyrobiska w rejonie pobliskiej cementowni Chelmu oraz oczyszczanie rowów melioracyjnych na torfowiskach. Pewnym zagrożeniem jest również emisja zanieczyszczeń z cementowni.

Ważne dla Europy gatunki zwierząt (z Zał. II Dyr. siedliskowej i z Zał. I Dyr. Ptasiej, w tym gatunki priorytetowe):

batalion [ptak]
bączek [ptak]
bąk [ptak]
błotniak łąkowy [ptak]
błotniak stawowy [ptak]
błotniak zbożowy [ptak]
bocian biały [ptak]
czerwończyk nieparek [bezkregowiec]
derkacz [ptak]
dubelt [ptak]
gadożer [ptak]
gąsiorek [ptak]
kania czarna [ptak]
kropiatka [ptak]
modraszek nausitous [bezkregowiec]
modraszek telejus [bezkregowiec]
orlik krzykliwy [ptak]
podróżniczek [ptak]
przeplatka aurinia [bezkregowiec]
sowa błotna [ptak]
wodniczka [ptak]
zielonka [ptak]
żuraw [ptak]

Ważne dla Europy gatunki roślin (z Zał. II Dyr. siedliskowej), w tym gatunki priorytetowe:

starodub łąkowy,

3.1.8.7.7. Jeziora Uściwierskie

Powierzchnia: 2065.6 ha

Kod obszaru: PLH060009

Forma ochrony w ramach sieci Natura 2000: specjalny obszar ochrony siedlisk (Dyrektywa Siedliskowa)

Status obszaru: obszar zatwierdzony Decyzją Komisji Europejskiej

Propozycje zmian: w ramach Shadow List 2008 proponowano zwiększenie zasięgu obszaru do 2797,9 ha.

Opis: Jeziora Uściwierskie położone są w rejonie administracyjnym Lublina i Białej Podlaskiej, na Polesiu Zachodnim. Obszar ten charakteryzuje się wysokimi walorami przyrodniczymi. Wyróżnia się naturalnością środowiska oraz bogactwem unikalnej fauny i flory. Zespół Jezior Uściwierskich składa się z 8 płytkich jezior o charakterze

eutroficznym, oraz torfowisk niskich i przejściowych otaczających jeziora, a także z niewielkich wzniesień użytkowanych rolniczo. Na pozostałej części terenu występują bagna, łąki i lasy liściaste. Jeziora położone są w górnej części zlewni rzeki Piwonii, częściowo na obszarze Parku Krajobrazowego Pojezierze Łęczyńskie. Obszar położony jest na terenie rezerwatu Biosfery Polesie Zachodnie, w bliskim sąsiedztwie Poleskiego Parku Narodowego i Krajobrazowego. W większości obszar nie jest chroniony. Jest to teren zróżnicowany biologicznie. Występuje tu 10 rodzajów siedlisk z I Dyrektywy Siedliskowej, m.in. starorzecza, łąki trzęślicowe, łąki użytkowane ekstensywnie, bory i lasy bagienne, a obszarem o wyjątkowej wartości przyrodniczej są torfowiska. Występuje tu wiele (do 30) gatunków ptaków chronionych na mocy dyrektywy ptasiej, m.in. żurawie. Ponadto spotkać tu można inne chronione w Europie gatunki zwierząt - bobra i wydrę, należącą do gryzoni smożkę, kumaka nizinnego, ryby - kozę, piskorza, różankę i strzeblę błotną oraz motyle - czerwonończyka nieparka, modraszka teleiusa i modraszka nausitousa. Jest to ostoja dla ponad 900 gatunków roślin naczyniowych m.in. brzozy niskiej, w tym rzadkich i chronionych w Polsce gatunków.

Formy ochrony przyrody:

Park Krajobrazowy Pojezierze Łęczyńskie [*park krajobrazowy*]

Polesie Zachodnie [*światowy rezerwat biosfery*],

Zagrożenia: Głównym zagrożeniem występującym na tych terenach są melioracje powodujące odwadnianie torfowisk i łąk, które są ostatnimi w Polsce i nielicznymi w Europie tego typu formacjami. Zaliczane są do najcenniejszych, najmniej przekształconych ekosystemów w skali kontynentalnej.

Siedliska:

- twardowodne oligo- i mezotroficzne zbiorniki wodne z podwodnymi łąkami ramienic Charetea,
- starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z Nympeion, Potamion,
- naturalne, dystroficzne zbiorniki wodne,
- zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (Molinion),
- ziołorośla górskie (Adenostyilion alliariae) i ziołorośla nadrzeczne (Convolvuletalia sepium),
- niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (Arrhenatherion elatioris), torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe),
- torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z Scheuchzerio-Caricetea),
- górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk,

Ważne dla Europy gatunki zwierząt (z Zał. II Dyr. siedliskowej i z Zał. I Dyr. Ptasiej, w tym gatunki priorytetowe):

bączek [*ptak*]

bąk [*ptak*]

błotniak łąkowy [*ptak*]

błotniak stawowy [*ptak*]

bocian biały [*ptak*]

bocian czarny [*ptak*]

bóbr europejski [*ssak*]

czerwończyk nieparek [bezkregowiec]
derkacz [ptak]
dubelt [ptak]
dzięcioł czarny [ptak]
dzięcioł średni [ptak]
gąsiorek [ptak]
jarzębatka [ptak]
kropiatka [ptak]
lelek [ptak]
lerka [ptak]
modraszek nausitous [bezkregowiec]
modraszek telejus [bezkregowiec]
mucholówka mała [ptak]
orlik krzykliwy [ptak]
ortolan [ptak]
podgorzałka [ptak]
podróżniczek [ptak]
puchacz [ptak]
rybitwa białowasa [ptak]
rybitwa czarna [ptak]
rybitwa zwyczajna (rzeczna) [ptak]
sowa błotna [ptak]
trzmiełojad [ptak]
wodniczka [ptak]
wydra [ssak]
zielonka [ptak]
zimorodek [ptak]
żuraw [ptak]

Obszar biogeograficzny: kontynentalny

3.1.8.7.8. Krowie Bagno

Powierzchnia: 535.2 ha

Kod obszaru: PLH060011

Forma ochrony w ramach sieci Natura 2000: specjalny obszar ochrony siedlisk (Dyrektywa Siedliskowa)

Status obszaru: obszar zatwierdzony Decyzją Komisji Europejskiej

Opis: Ostoja obejmuje fragment jednego z największych kompleksów torfowiskowych polskiej części Polesia. Niemal połowę jej obszaru zajmują wilgotne, ekstensywnie użytkowane lub zarastające, łąki. Nieco mniej miejsca zajmują torfowiska niskie i przejściowe oraz łąki i zbiorowiska roślinności nadwodnej. W granicach obszaru znajdują się cztery jeziora: Laskie, Lubowierz, Lubowierzek i Hańskie. Są to zarastające eutroficzne zbiorniki, otoczone zarastającymi torfowiskami. W pobliżu ostatniego z nich płynie rzeka Krzewianka. W obszarze wyróżniono 6 siedlisk znajdujących się w załączniku I Dyrektywy Siedliskowej. Łącznie obejmują one około połowy powierzchni ostoi, a za najcenniejsze uważa się łąki trzęślicowe, będące ostoją rzadkich gatunków

roślin. Ponadto stwierdzono tu występowanie 3 gatunków motyli znajdujących się w załączniku II Dyrektywy Siedliskowej i 4 gatunki ptaków lęgowych znajdujących się w załączniku I Dyrektywy Ptasiej. Planowane jest włączenie ostoi do Poleskiego Parku Narodowego. Ma ona duże znaczenie jako korytarz ekologiczny łączący ten park z Bagnem Bubnów i Sobiborskim Parkiem Krajobrazowym

Formy ochrony przyrody:

Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu [*obszar chronionego krajobrazu*]

Polesie Zachodnie [*światowy rezerwat biosfery*]

Zagrożenia: Największym jest osuszanie torfowisk w wyniku melioracji - znaczna część obszaru została zmeliorowana w latach 60. XX wieku - oraz zarastanie krzewami i drzewami odwodnionych fragmentów obszaru. Dostrzegalna jest również eutrofizacja wód.

Siedliska:

- starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z Nympheion, Potamion,
- zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (Molinion),
- niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (Arrhenatherion elatioris), torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z Scheuchzeria-Caricetea) ,
- obniżenia na podłożu torfowym z roślinnością ze związku Rhynchosporion, górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk ,

Ważne dla Europy gatunki zwierząt (z Zał. II Dyr. siedliskowej i z Zał. I Dyr. Ptasiej, w tym gatunki priorytetowe):

blotniak łąkowy [ptak]

blotniak stawowy [ptak]

czerwończyk nieparek [bezkregowiec]

derkacz [ptak]

modraszek nausitous [bezkregowiec]

modraszek telejus [bezkregowiec]

żuraw [ptak]

Obszar biogeograficzny: kontynentalny

3.1.8.7.9. Ostoja Poleska

Powierzchnia: 10159.2 ha

Kod obszaru: PLH060013

Forma ochrony w ramach sieci Natura 2000: specjalny obszar ochrony siedlisk (Dyrektywa Siedliskowa)

Status obszaru: obszar zatwierdzony Decyzją Komisji Europejskiej

Opis: W jej skład wchodzi dwa niepołączone ze sobą obszary: Poleski Park Narodowy i Bagno Bubnów z Bagnim Stawem. Pierwszy zajmuje ok. 9 tys. ha obejmując zasięgiem jeziora: Łukie, Karaśne, Moszne i Długie wraz z otaczającymi je torfowiskami i lasami, a także kompleksy stawów w Pieszowoli i Starej brucie (fragment). Ponadto w jego skład wchodzi również obszary położone poza granicami parku narodowego, konkretnie zaś jezioro Płotycze, bagno Karaśne, łąki w okolicy wsi Jamniki i uroczysko Jelino. Teren w

granicach parku to w przeważającej mierze mozaika torfowisk przejściowych i wysokich, obszarów leśnych - w tym rzadkich brzezin bagiennych - a także łąk, jezior i stawów. Drugi fragment ostoi, zwany Bagnem Bubnów - Bagnim Stawem, to dwa kompleksy torfowiskowe, położone w górnym biegu rzeki Włodawki. Łącznie obejmują ok. 1400 ha powierzchni torfowisk niskich, fragmentami węglanowych, ze znajdującym się na granicy południowego zasięgu geograficznego zespołem kłoci wiechowatej. Jednak na obu torfowiskach głównymi zbiorowiskami są różne odmiany szuwaru turzycowego. Ok. 30% Bagniego Stawu porasta szuwar trzcinowy. Lokalnie na kredowych wywyższeniach terenu występują wrzosowiska, zbiorowiska kserotermiczne oraz wilgotne łąki. Miejscami spotykane są również zalewiska oraz nieduże zbiorniki powstałe po wydobyciu torfu, na których wykształciły się bogate zbiorowiska roślinne z ramienicami i grążelami północnymi. W ostoi znajduje się 15 typów siedlisk wymienionych w załączniku I Dyrektywy Siedliskowej oraz 20 gatunków zwierząt i roślin wymienianych w załączniku II tej dyrektywy. Łącznie stwierdzono tu 1400 gatunków roślin i ok. 200 gatunków kręgowców. Bogaty jest również skład gatunkowy bezkręgowców. Samych motyli stwierdzono tu 340 gatunków, co stanowi dziesiątą część wszystkich ich gatunków znanych w kraju, dla 3 z nich Ostoja Poleska jest jedynym stanowiskiem w Polsce. Obszar ma również olbrzymie znaczenie dla żółwia błotnego i strzebli błotnej, gdyż jest to jedna z największych krajowych ostoi tych gatunków.

Formy ochrony przyrody:

Poleski Park Narodowy [*park narodowy*]

Polesie Zachodnie [*światowy rezerwat biosfery*]

Zagrożenia: Za najpoważniejsze uważa się przesuszanie terenów okalających ostoję, a także eutrofizację wód i zarastanie odwodnionych siedlisk.

Siedliska:

- twardowodne oligo- i mezotroficzne zbiorniki wodne z podwodnymi łąkami ramienic Charetea,
- starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z Nympheion, Potamion,
- naturalne, dystroficzne zbiorniki wodne,
- ciepłolubne, śródlądowe murawy napiaskowe (Koelerion glaucae),
- górskie i niżowe murawy bliźniczkowe (Nardion - płaty bogate florystycznie),
- zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (Molinion),
- ziołorośla górskie (Adenostylion alliariae) i ziołorośla nadrzeczne (Convolvuletalia sepium),
- niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (Arrhenatherion elatioris), torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe),
- torfowiska wysokie zdegradowane, lecz zdolne do naturalnej i stymulowanej regeneracji,
- torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z Scheuchzerio-Caricetea),
- obniżenia na podłożu torfowym z roślinnością ze związku Rhynchosporion, torfowiska nakredowe (Cladietum marisci, Caricetum buxbaumii, Schoenetum nigricantis),
- górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk,

Ważne dla Europy gatunki zwierząt (z Zał. II Dyr. siedliskowej i z Zał. I Dyr. Ptasiej, w tym gatunki priorytetowe):

bączek [ptak]
bąk [ptak]
bielik [ptak]
błotniak łąkowy [ptak]
błotniak stawowy [ptak]
błotniak zbożowy [ptak]
bocian biały [ptak]
bocian czarny [ptak]
bóbr europejski [ssak]
czerwończyk nieparek [bezkregowiec]
derkacz [ptak]
dubelt [ptak]
dzięcioł czarny [ptak]
dzięcioł średni [ptak]
gąsiorek [ptak]
jarzębatka [ptak]
kropiatka [ptak]
lelek [ptak]
lerka [ptak]
modraszek nausitous [bezkregowiec]
modraszek telejus [bezkregowiec]
mucholówka mała [ptak]
orlik krzykliwy [ptak]
ortolan [ptak]
pływak szerokobrzegi [bezkregowiec]
podgorzałka [ptak]
podróżniczek [ptak]
przeplatka aurinia [bezkregowiec]
puchacz [ptak]
rybitwa białowąsa [ptak]
rybitwa czarna [ptak]
sowa błotna [ptak]
trzmiełojad [ptak]
wilk [ssak]
wodniczka [ptak]
wydra [ssak]
zielonka [ptak]
zimorodek [ptak]
żuraw [ptak]

Ważne dla Europy gatunki roślin (z Zał. II Dyr. siedliskowej), w tym gatunki priorytetowe:

aldrowanda pęcherzykowata,
starodub łąkowy,
obuwik pospolity ,

lipiennik Loesela,
dzwonecznik wonny,
Obszar biogeograficzny: kontynentalny

3.1.8.7.10. Poleska Dolina Bugu

Powierzchnia: 8173.3 ha

Kod obszaru: PLH060032

Forma ochrony w ramach sieci Natura 2000: specjalny obszar ochrony siedlisk (Dyrektywa Siedliskowa)

Status obszaru: obszar zatwierdzony Decyzją Komisji Europejskiej

Propozycje zmian: W ramach Shadow List 2008 proponowano zwiększenie zasięgu obszaru do 8408,5 ha.

Opis: Ostoja położona jest we wschodniej Polsce, na Polesiu Zachodnim. Obszar obejmuje 6 odcinków doliny rzeki Bug, między Sławatyczami, a Dubienką. Ostoja przebiega wzdłuż polsko - ukraińskiej granicy. W ostoi znalazła się lewobrzeżna (polska) część doliny. Obszar obejmuje najcenniejsze przyrodniczo i szczególnie atrakcyjne krajoznawczo odcinki doliny środkowego Bugu. Dolina Bugu jest jedną z niewielu dolin dużych rzek europejskich, która zachowała tak naturalny charakter. O jej naturalności świadczą liczne meandry i starorzecza oraz dobrze zachowane siedliska związane z dolinami rzecznyymi. W dolinie Bugu znajdują się rozległe łąki ekstensywnie użytkowane, wśród których spotyka się łagodne, piaszczyste wzniesienia z murawami ciepłolubnymi. Obniżenia terenu natomiast porastają płaty łęgów i zarośli wierzbowo-topolowych. Zidentyfikowano tu 6 rodzajów siedlisk cennych dla przyrody europejskiej, które zajmują w sumie 66% obszaru. Największą powierzchnię z nich zajmują łąki użytkowane ekstensywnie (30%) oraz starorzecza (12%). Obszar obejmuje także miejsca bytowania wielu gatunków owadów, płazów i drobnych ssaków, występujących tu w bogatych populacjach. Ogółem stwierdzono tu 26 gatunków zwierząt ważnych dla zachowania dziedzictwa przyrodniczego Europy. Szczególnie bogata jest tu ornitofauna np. rybitwa białowąsa, rybitwa czarna oraz bardzo rzadka rybitwa zwyczajna. Cała dolina Bugu jest uważana za korytarz ekologiczny o randze europejskiej.

Formy ochrony przyrody:

Strzelecki Park Krajobrazowy [*park krajobrazowy*]

Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu [*obszar chronionego krajobrazu*]

Polesie Zachodnie [*światowy rezerwat biosfery*]

Zagrożenia: Zagrożenie stanowią zanieczyszczenie wód Bugu, projekty zalesiania znacznych powierzchni łąk i muraw w dnie doliny, plany zagospodarowania rekreacyjnego starorzeczy w rejonach sąsiadujących z większymi wsiami letniskowymi.

Siedliska:

- starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z Nympeion, Potamion,
- suche, śródlądowe murawy napiaskowe,
- zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (Molinion) ,
- górskie i niżowe ziołorośla nadrzeczne i okrajkowe,
- niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (Arrhenatherion elatioris),

- lasy łęgowe i nadrzeczne zarośla wierzbowe,

Ważne dla Europy gatunki zwierząt (z Zał. II Dyr. siedliskowej i z Zał. I Dyr. Ptasiej, w tym gatunki priorytetowe):

bąk [ptak]
błotniak łąkowy [ptak]
błotniak stawowy [ptak]
bocian biały [ptak]
bóbr europejski [ssak]
czerwończyk nieparek [bezkregowiec]
derkacz [ptak]
dubelt [ptak]
dzięcioł białoszyi [ptak]
gąsiorek [ptak]
jarzębatka [ptak]
koza [ryba]
kumak nizinny [płaz]
minóg strumieniowy [ryba]
modraszek nausitous [bezkregowiec]
modraszek telejus [bezkregowiec]
ortolan [ptak]
piskorz [ryba]
przeplatka aurinia [bezkregowiec]
rybitwa białowasa [ptak]
rybitwa czarna [ptak]
rybitwa zwyczajna (rzeczna) [ptak]
wydra [ssak]
zielonka [ptak]
zimorodek [ptak]

Ważne dla Europy gatunki roślin (z Zał. II Dyr. siedliskowej), w tym gatunki priorytetowe:

starodub łąkowy,

Obszar biogeograficzny: kontynentalny

3.1.8.7.11. Lasy Sobiborskie

Powierzchnia: 9709.3 ha

Kod obszaru: PLH060043

Forma ochrony w ramach sieci Natura 2000: specjalny obszar ochrony siedlisk (Dyrektywa Siedliskowa)

Status obszaru: obszar zatwierdzony Decyzją Komisji Europejskiej

Opis: Obszar obejmuje 3 fragmenty dużego kompleksu leśnego (77% powierzchni) ze znacznym udziałem cennych borów bagiennych i olsów. Lasy iglaste zajmują 35% terenu, lasy liściaste – 17%, lasy mieszane – 23%, a siedliska leśne (ogólnie) – 2%.

1. Uroczysko "Mozaika Kosyńska" – torfowiska niskie z niewielkimi oczkami wodnymi oraz kompleksy wilgotnych i suchych łąk, olsów, borów mieszanych oraz muraw napiaskowych.

2. Część zlewni rzeki Krzemianki, z licznymi płatami borów bagiennych i wilgotnych łąk.
3. Dystroficzne jezioro Dubeczyńskie, otoczone torfowiskami wysokimi, przejściowymi i niskimi oraz borami bagiennymi.

W granicach obszaru znajduje się 6 eutroficznych jezior (wody stojące i płynące to 2% terenu). W jednym z jezior stwierdzono występowanie relikтового, polodowcowego mchu wodnego – *Scorpidium scorpidoides* [Hedw.]. Jeziora otaczają torfowiska przejściowe i niskie. Licznie występują także śródlądowe torfowiska wysokie i przejściowe oraz kompleksy bagienne (torfowiska, bagna, roślinność na brzegach wód i młaki zajmują 7%) i łąkowe (3% obszaru) w dolinach cieków. Wszystkie one są w bardzo dobrym stanie. Na torfowiskach rośnie wiele rzadkich, zagrożonych i chronionych prawnie gatunków roślin naczyniowych m.in. aldrovanda pęcherzykowata (*Aldrovanda vesiculosa*) czy lepnica litewska (*Silene lithuanica*). Jest to jedna z największych populacji tego gatunku rośliny w Polsce. Siedliska rolnicze zajmują 11% powierzchni. W obszarze stwierdzono występowanie 12 rodzajów siedlisk z Załącznika I Dyrektywy Siedliskowej na ponad 17 % obszaru. Występuje tu też 17 gatunków z Załącznika II Dyrektywy Siedliskowej. Siedliska wodne i torfowiskowe to największa w Polsce i jedna z największych w Europie ostoja żółwia błotnego, także jedna z większych na terenie województwa lubelskiego ostoja strzebli błotnej (*Phoxinus phoxinus*) oraz wielu gatunków ptaków m.in. wodno - błotnych i drapieżnych.

Formy ochrony przyrody:

Polesie Zachodnie [*światowy rezerwat biosfery*]

Sobiborski Park Krajobrazowy [*park krajobrazowy*]

Jezioro Brudzieniec [*rezerwat przyrody*]

Żółwiowe Błota [*rezerwat przyrody*]

Trzy Jeziora [*rezerwat przyrody*]

Zagrożenia:

Do najpoważniejszych zagrożeń należą:

- zarastanie torfowisk, łąk i muraw napiaskowych - sukcesja naturalna,
- zalesianie dolin rzecznych i terenów porolnych przez właścicieli prywatnych
- melioracje osuszające, wykonane na części terenu w latach 60. XX w.
- eksploatacja torfu w zachodnim płacie ostoi.

Siedliska:

- starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z Nympheion, Potamion,
- naturalne, dystroficzne zbiorniki wodne,
- ciepłolubne, śródlądowe murawy napiaskowe (Koelerion glaucae),
- górskie i niżowe murawy bliźniczkowe (Nardion - płaty bogate florystycznie),
- zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (Molinion),
- ziołorośla górskie (Adenostylion alliariae) i ziołorośla nadrzeczne (Convolvuletalia sepium),
- niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (Arrhenatherion elatioris),
- torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe),
- torfowiska wysokie zdegradowane, lecz zdolne do naturalnej i stymulowanej regeneracji,

- torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z Scheuchzerio-Caricetea),
- obniżenia na podłożu torfowym z roślinnością ze związku Rhynchosporion, górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk,
- bory i lasy bagienne (Vaccinio uliginosi-Betuletum pubescentis, Vaccinio uliginosi-Pinetum, Pino mugo-Sphagnetum, Sphagno girgensohnii-Piceetum i brzoźowo-sosnowe bagienne lasy borealne),
- łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (Salicetum albo-fragilis, Populetum albae, Alnenion glutinoso-incanae, olsy źródłiskowe),

Ważne dla Europy gatunki zwierząt (z Zał. II Dyr. siedliskowej i z Zał. I Dyr. Ptasiej, w tym gatunki priorytetowe):

bąk [ptak]
 bielik [ptak]
 błotniak łąkowy [ptak]
 błotniak stawowy [ptak]
 bocian czarny [ptak]
 bóbr europejski [ssak]
 czerwńczyk nieparek [bezkregowiec]
 derkacz [ptak]
 dzięcioł białogrzbiety [ptak]
 dzięcioł czarny [ptak]
 dzięcioł średni [ptak]
 dzięcioł zielonosiwy [ptak]
 gąsiorek [ptak]
 jarząbek [ptak]
 jarzębatka [ptak]
 koza [ryba]
 kumak nizinny [płaz]
 lelek [ptak]
 lerka [ptak]
 modraszek nausitous [bezkregowiec]
 modraszek telejus [bezkregowiec]
 muchołówka białoszyja [ptak]
 muchołówka mała [ptak]
 nocek łydkowłosy [ssak]
 orlik krzykliwy [ptak]
 ortolan [ptak]
 piskorz [ryba]
 podróżniczek [ptak]
 przeplatka aurinia [bezkregowiec]
 puchacz [ptak]
 różanka [ryba]
 rybitwa czarna [ptak]
 szlaczkoń szafraniec [bezkregowiec]
 trzmielojad [ptak]

wilk [ssak]
 włośchatka [ptak]
 wydra [ssak]
 żółw błotny [gad]
 żuraw [ptak]

Ważne dla Europy gatunki roślin (z Zał. II Dyr. siedliskowej), w tym gatunki priorytetowe:

aldrowanda pęcherzykowata,
 lipiennik Loesela,

Obszar biogeograficzny: kontynentalny

3.1.8.8. Użytki ekologiczne

Tabela 9. Użytki ekologiczne na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Nazwa	Powierzchnia [ha]	Gmina	Opis
Ciesacin	195,03	Urszulin, Cyców	obszar łąk, zadrzewień, nieużytków
Żdzarka	21,28	Hańsk	bagno, zbiorowiska szuwarowe z klasy Phragmitetea, zbiorowiska zaroślowe z klasy Alnetea glutinosae
Bagna Ostrowskie	25,08	Hańsk	obszar śródlęśnych bagien, torfowisk i łąk
Uściwierz	211,1	Ludwin, Cyców, Urszulin	obszar jeziora Uściwierz o powierzchni 284 ha, długości 2,4 km, szerokości 1,8 km oraz maksymalnej głębokości 6,6 m, oraz łąk rowów i nieużytków
Kołacze	79,8	Stary Brus	-
Luta	76,28	Włodawa	bagno, zbiorowiska torfowisk przejściowych
Żłobek	67,65	Włodawa	bagno, zbiorowiska torfowisk przejściowych
Adamki	6	Włodawa	bagno. Zbiorowiska szuwarowe
Uroczysko Dekowina	3,11	Włodawa	obszar śródlęśnych bagien i torfowisk
Bagno Niedźwiedź	11	Włodawa	-
Dolina rzeki Tarasienki	71,17	Włodawa, Hańsk	bagna, zbiorowiska zaroślowe
Skarpa nadbużańska	78,46	Włodawa, Wola Uhruska	bagna, starorzecza, zbiorowiska zaroślowe
Dolina rzeki Krzemianki	57,27	Włodawa, Wola Uhruska, Hańsk	bagna, starorzecza, zbiorowiska zaroślowe
Baranie Bagno	14,04	Wola Uhruska	bagno, zbiorowiska szuwarowe

Kapinosy	24,05	Wyryki	-
Dolina rzeki Włodawki I	5,8	Wyryki	-
Suchawa	9,67	Wyryki	-
Adampol	4,17	Wyryki	-
Dolina rzeki Włodawki I	19,5	Wyryki, Stary Brus	-
Bankowizna	40,03	Wyryki, Stary Brus	-

Źródło: RDOŚ Lublin

3.1.9. Zabytki i dobra materialne

Obecnie na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego występuje kilkadziesiąt zabytków kultury materialnej, stanowiących głównie czynne obiekty sakralne. Na terenie gmin w/w obszaru możemy znaleźć następujące zabytki:

- gmina Hanna:
 - zespół cerkwi, ob. kościoła rzym.-kat. par.p.w. śś. Piotra i Pawła (cerkiew, cmentarz i dzwonnica z XVIII wieku)
 - zespół cerkwi unickiej,
- gmina Hańsk:
 - wiatrak koźlak z końca XIX wieku,
 - cerkiew prawosławna, ob. kościół rzym.-kat. par. p.w. św. Rajmunda z 1882 roku.
- Gmina Stary Brus:
 - zespół cerkwi unickiej, ob. prawosławnej p.w. św. Praksedy z 1702 roku,
 - kaplica cmentarna z połowy XVIII wieku,
 - zespół cerkwi greko-kat., ob. kościół rzym.-kat. par. p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej z początku XIX wieku,
 - czworak (nr 77), z początku XIX wieku,
 - wiatrak koźlak z 1934 roku
- gmina Urszulin:
 - zespół kościoła par. p.w. św. Stanisława Biskupa,
 - zespół cmentarza rzym.-kat. z połowy XIX wieku,
 - kaplica grobowa Rulikowskich z XIX wieku (na cmentarzu rzym.-kat.),
- gmina Włodawa:
 - zespół kościoła klasztorного augustianów, ob. par. p.w. św. Jana Jałmużnika, lata budowy 1770-1780,
 - kościół par. p.w. św. Augustyna, lata budowy 1909-1913,
 - zespół pałacowo-folwarczny z XIX wieku,
 - cmentarz prawosławny (na terenie Lasów Państwowych), z końca XIX wieku,
 - układ urbanistyczny z połowy XVI wieku,
 - zespół klasztorный paulinów z XVIII wieku,
 - zespół cerkwi prawosławnej p.w. Narodzenia Marii wraz z plebanią, lata budowy 1840-1842,
 - zespół synagogi z XVIII i XIX wieku,
 - cmentarz unicki i rzym.-kat. z końca XVIII wieku,

- zespół kramów, tzw. Czworobok, z drugiej połowy XVIII wieku
- gmina Wola Uhruska:
 - zespół cerkwi prawosławnej, ob. kościół rzym.-kat. p.w. św. Stanisława, lata budowy 1889-1890,
 - cmentarz prawosławny z połowy XIX wieku,
 - zespół kościoła par. p.w. św. Jana Chrzciciela, lata budowy 1672-1676,
 - plebania z 1890 roku
 - zespół cerkwi prawosławnej par. p.w. Wniebowzięcia NMP z 1849 roku
 - kapliczka z połowy XIX wieku,
 - cmentarz rzym.-kat z końca XVIII wieku,
 - zespół dworski, po 1850 roku
- gmina Wiryki:
 - pałac, lata budowy 1923-1928,
 - zespół cerkwi par. p.w. Podwyższenia Krzyża z XVII wieku
 - cmentarz prawosławny z połowy XIX wieku
 - cmentarz prawosławny z XIX wieku
 - wiatrak koźlak, z początku XX wieku
- gmina Ruda-Huta:
 - park dworski z połowy XIX wieku,
 - zespół kościoła ewangelicko-augsburskiego, ob. polsko-kat. p.w. św. Mateusza z połowy XIX wieku

4. Potencjalne zmiany stanu środowiska w przypadku braku realizacji Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku

Elementem oceny wpływu na środowisko jest rozważanie tzw. „wariantu zerowego”, czyli określenie jak zmieniałoby się środowisko w przypadku braku realizacji planowanych zadań. Założenie, że brak realizacji założeń Strategii będzie miał charakter pro środowiskowy, jest założeniem mylnym, a podejmowane działania mogą przyczynić się do osiągnięcia korzyści środowiskowych.

Przewiduje się, że brak realizacji Strategii spowodowałby następujące skutki:

Tabela 10. Potencjalne zmiany stanu środowiska w przypadku braku realizacji Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku

Priorytety strategii (brak realizacji priorytetu)	Element środowiska	Skutki (brak realizacji priorytetu) o charakterze pozytywnym	Skutki (brak realizacji priorytetu) o charakterze negatywnym
Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki	Ludzie		- dalsza degradacja terenów przewidzianych do rewitalizacji i terenów zielonych, - postępujące ubożenie społeczeństwa i wzrost zachowań patologicznych, - ograniczenie dostępu mieszkańców i turystów do obiektów o znaczeniu rekreacyjnym, kulturowym i historycznym, - ograniczenie możliwości rozwoju usług i handlu na terenie WOF, - Zaniechanie kreowania nowych funkcji na terenach atrakcyjnych przyrodniczo i kulturowo, - Ograniczenie dostępu mieszkańców i turystów do wiedzy z zakresu historii regionu i ekologii,
	Różnorodność biologiczna, zwierzęta, rośliny i obszary chronione	- zmniejszenie zagrożenia wiążącego się ze zwiększaniem wykorzystania walorów przyrodniczych, polegających m. in. na wkraczaniu ludzi na tereny cenne przyrodniczo,	- zahamowanie inwestycji polegających na uporządkowaniu i zagospodarowaniu terenów zielonych, - zahamowanie inwestycji promujących wiedzę ekologiczną społeczeństwa, - dalsza degradacja zdegradowanych terenów zielonych, - zaniechanie prac nad wytyczeniem i budową ścieżek dydaktycznych co zmniejszyłoby presję turystyczną w środowisko naturalne,
	Woda	- Zmniejszenie zagrożenia wynikającego z wykorzystania zbiorników wodnych w celu rekreacyjnym, - zmniejszenie zagrożenia wynikającego z realizacji inwestycji mogących powodować zmiany stosunków wodnych oraz składu wód powierzchniowych i podziemnych,	- wzrost ilości ścieków nieoczyszczonych odprowadzanych bezpośrednio do rzek i jezior będący wynikiem ograniczenia tempa rozwoju infrastruktury wodno – kanalizacyjnej,
	Powietrze		- wzrost ilości zanieczyszczeń emitowanych do powietrza spowodowany brakiem działań zmierzających do likwidacji lub ograniczenia źródeł emisji (zmiana paliwa na ekologiczne, odnawialne źródła energii) , - wzrost ilości zanieczyszczeń i zapylenia powietrza spowodowany poruszaniem się pojazdów po drogach nieutwardzonych i drogach o słabej nawierzchni, - wzrost emisji zanieczyszczeń do powietrza spowodowany brakiem termomodernizacji budynków co wiąże się z większym zapotrzebowaniem na

			ciepło,
	Powierzchnia ziemi i krajobraz	- zmniejszenie zagrożenia wiążącego się ze zwiększaniem wykorzystania walorów przyrodniczych, polegających m. in. na wkraczaniu ludzi na tereny cenne przyrodniczo,	- dalsza degradacja terenów przewidzianych do rewitalizacji i terenów zielonych, - wzrost zanieczyszczeń odprowadzanych bezpośrednio do gleby,
	Klimat	- zmniejszenie zagrożenia wiążącego się ze zmianą mikroklimatu m. in. w przypadku budowy zbiorników retencyjnych	- wzrost ilości zanieczyszczeń emitowanych do powietrza spowodowany brakiem działań zmierzających do likwidacji lub ograniczenia źródeł emisji (zmiana paliwa na ekologiczne, odnawialne źródła energii) , - wzrost ilości zanieczyszczeń i zapylenia powietrza spowodowany poruszaniem się pojazdów po drogach nieutwardzonych i drogach o słabej nawierzchni, - wzrost emisji zanieczyszczeń do powietrza spowodowany brakiem termomodernizacji budynków co wiąże się z większym zapotrzebowaniem na ciepło,
	Zabytki		- dalsza degradacja terenów i obiektów zabytkowych,
	Dobra materialne		- dalsza degradacja terenów i obiektów zabytkowych,
Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna	Ludzie		- postępujące ubożenie społeczeństwa i wzrost zachowań patologicznych, - ograniczenie dostępu mieszkańców i turystów do obiektów o znaczeniu rekreacyjnym, kulturowym i historycznym, - ograniczenie możliwości rozwoju usług i handlu na terenie WOF,
	Różnorodność biologiczna, zwierzęta, rośliny i obszary chronione	- zmniejszenie zagrożenia wiążącego się ze zwiększaniem wykorzystania walorów przyrodniczych, polegających m. in. na wkraczaniu ludzi na tereny cenne przyrodniczo,	
	Woda	- zmniejszenie zagrożenia wynikającego z realizacji inwestycji mogących powodować zmiany stosunków wodnych oraz składu wód powierzchniowych i podziemnych,	wzrost ilości ścieków nieoczyszczonych odprowadzanych bezpośrednio do rzek i jezior będący wynikiem ograniczenia tempa rozwoju infrastruktury wodno – kanalizacyjnej,
	Powietrze	- brak dodatkowego zanieczyszczenia powietrza powstającego w wyniku lokalizacji nowych zakładów	- wzrost ilości zanieczyszczeń emitowanych do powietrza spowodowany brakiem działań zmierzających do likwidacji lub ograniczenia źródeł emisji (zmiana paliwa na ekologiczne, odnawialne źródła energii) , - wzrost ilości zanieczyszczeń i zapylenia powietrza spowodowany poruszaniem się

			pojazdów po drogach nieutwardzonych i drogach o słabej nawierzchni, - wzrost emisji zanieczyszczeń do powietrza spowodowany brakiem termomodernizacji budynków co wiąże się z większym zapotrzebowaniem na ciepło,
	Powierzchnia ziemi i krajobraz	- brak przekształcenia krajobrazu związanego z budową nowych zakładów.	- zaniechanie działań zmierzających do sporządzenia Miejskich Planów Zagospodarowania Przestrzennego wyznaczających ramy pod realizację przyszłych przedsięwzięć - dalsza degradacja terenów przewidzianych do rewitalizacji i terenów zielonych, - wzrost zanieczyszczeń odprowadzanych bezpośrednio do gleby,
	Klimat	- zmniejszenie zagrożenia wiążącego się ze zmianą mikroklimatu m. in. w przypadku budowy zbiorników retencyjnych	- wzrost ilości zanieczyszczeń emitowanych do powietrza spowodowany brakiem działań zmierzających do likwidacji lub ograniczenia źródeł emisji (zmiana paliwa na ekologiczne, odnawialne źródła energii) , - wzrost ilości zanieczyszczeń i zapylenia powietrza spowodowany poruszaniem się pojazdów po drogach nieutwardzonych i drogach o słabej nawierzchni, - wzrost emisji zanieczyszczeń do powietrza spowodowany brakiem termomodernizacji budynków co wiąże się z większym zapotrzebowaniem na ciepło,
	Zabytki		
	Dobra materialne		
Priorytet 3: Poprawa skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezpieczeństwa publicznego	Ludzie		- zmniejszenie atrakcyjności miasta wynikający z braku infrastruktury sportowej oraz turystycznej, - ograniczenie informatyzacji społeczeństwa, - ograniczenie dostępu do usług medycznych, - dalsza degradacja terenów powojaskowych, - ograniczenie dostępu dzieci do infrastruktury sportowej, - ograniczenie dostępu do mieszkań socjalnych, - ograniczenie prac nad działaniami zwiększającymi dostęp do opieki społecznej,
	Różnorodność biologiczna, zwierzęta, rośliny i obszary chronione	- zmniejszenie zagrożenia wiążącego się ze zwiększaniem wykorzystania walorów przyrodniczych, polegających m. in. na wkraczaniu ludzi na tereny cenne przyrodniczo,	
	Woda		- wzrost ilości ścieków nieoczyszczonych odprowadzanych bezpośrednio do rzek i jezior będący wynikiem ograniczenia tempa rozwoju infrastruktury wodno –

			kanalizacyjnej,
	Powietrze		- wzrost ilości zanieczyszczeń i zapylenia powietrza spowodowany poruszaniem się pojazdów po drogach nieutwardzonych i drogach o słabej nawierzchni, - wzrost emisji zanieczyszczeń do powietrza spowodowany brakiem termomodernizacji budynków co wiąże się z większym zapotrzebowaniem na ciepło,
	Powierzchnia ziemi i krajobraz	- brak przekształcenia krajobrazu związanego z budową lub rozbudową budynków.	
	Klimat		- wzrost ilości zanieczyszczeń i zapylenia powietrza spowodowany poruszaniem się pojazdów po drogach nieutwardzonych i drogach o słabej nawierzchni, - wzrost emisji zanieczyszczeń do powietrza spowodowany brakiem termomodernizacji budynków co wiąże się z większym zapotrzebowaniem na ciepło,
	Zabytki		
	Dobra materialne		- dalsza degradacja terenów wojskowych,

5. Cele ochrony środowiska ustanowione na szczeblu międzynarodowym i krajowym istotne z punktu widzenia projektowanego dokumentu oraz sposoby w jakich te cele i problemy środowiska zostały uwzględnione podczas jego opracowania

5.1. Ocena spójności celów Strategii z celami ustanowionymi w dokumentach rangi międzynarodowej

Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu. (komunikat Komisji Europejskiej z dnia 3.03.2010 r.)

Strategia Europa 2020 obejmuje trzy wzajemnie ze sobą powiązane priorytety: rozwój inteligentny, rozwój zrównoważony oraz rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu.

Rozwój inteligentny to rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji. Realizacja tego priorytetu wymaga podniesienia jakości edukacji, poprawy wyników działalności badawczej, wspierania transferu innowacji i wiedzy w Unii, pełnego wykorzystania technologii informacyjno - komunikacyjnych, a także wdrażania innowacji w formie produktów i usług, które służyć będą wzrostowi gospodarczemu, tworzeniu nowych miejsc pracy i rozwiązywaniu problemów społecznych w Europie i na świecie.

Rozwój zrównoważony oznacza wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej. Jako główne cele wskazuje się: przeciwdziałanie zmianom klimatu poprzez ograniczenie emisji gazów cieplarnianych, rozwój technologii przyjaznych środowisku, poprawę efektywności energetycznej oraz większe wykorzystanie odnawialnych źródeł energii. Dzięki takiemu podejściu Europa będzie mogła prosperować w niskoemisyjnym świecie ograniczonych zasobów, jednocześnie zapobiegając degradacji środowiska, utracie bioróżnorodności i nie zrównoważonemu wykorzystywaniu zasobów.

Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu oznacza wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną. Niezbędne jest wzmocnienie pozycji obywateli poprzez zapewnienie wysokiego poziomu zatrudnienia, inwestowanie w kwalifikacje oraz modernizowanie rynków pracy, systemów szkoleń i ochrony socjalnej, zwalczanie ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz zmniejszenie nierówności w obszarze zdrowia.

Strategia Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego będzie wspierać osiąganie celów Strategii „Europa 2020” w obrębie wszystkich trzech priorytetów, a wspieranie to będzie odbywać się równolegle na wielu płaszczyznach.

Dyrektywa 2000/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej – Ramowa Dyrektywa Wodna.

Ramowa Dyrektywa Wodna 2000/60/WE (RDW) z dnia 23 października 2000 r. ustanawia ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej oraz zobowiązuje

państwa członkowskie do racjonalnego wykorzystywania i ochrony zasobów wodnych w myśl zasady zrównoważonego rozwoju. Dyrektywa ma na celu poprawę ochrony wód śródlądowych, wód powierzchniowych, wód przejściowych, wód przybrzeżnych oraz wód podziemnych. Wspólnoty w aspekcie ilościowym i jakościowym, wspieranie zrównoważonego korzystania z wód, ochronę ekosystemów wodnych oraz ekosystemów lądowych i terenów podmokłych bezpośrednio od nich zależnych, zapewnienie odpowiedniego zaopatrzenia w dobrej jakości wodę powierzchniową i podziemną, które jest niezbędne dla zrównoważonego, i sprawiedliwego korzystania z wód, zmniejszenie skutków powodzi i susz. Powinno się dążyć do osiągnięcia dobrego stanu wód w każdym dorzeczu, tak aby działania w odniesieniu do wód powierzchniowych i wód podziemnych należących do tego samego systemu ekologicznego, hydrologicznego i hydrogeologicznego były skoordynowane. Państwa Członkowskie powinny podjąć działania dla wyeliminowania zanieczyszczeń wód powierzchniowych przez substancje priorytetowe, oraz dla stopniowej redukcji zanieczyszczenia przez inne substancje.

Przewidziane w Strategii działania na rzecz ochrony rzadkich i zagrożonych siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt oraz poprawy jakości wód będą znacząco wspierać cele Dyrektywy z zakresu ochrony ekosystemów wodnych oraz ekosystemów lądowych od wód zależnych oraz poprawy ochrony wód w aspekcie ilościowym i jakościowym.

Drugi Wspólnotowy Program Działań w Dziedzinie Zdrowia na lata 2008 - 2013 przyjęty Decyzją Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1350/2007/WE z dnia 23 października 2007 r.

Program wyznacza ramy działania Wspólnoty Europejskiej w dziedzinie zdrowia publicznego; powinien przyczyniać się do osiągnięcia wysokiego poziomu zdrowia fizycznego i psychicznego oraz większej równości w kwestiach zdrowotnych w całej Wspólnocie. Główne trzy cele programu, to: (1) poprawa bezpieczeństwa zdrowotnego obywateli, (w tym ochrona przed zagrożeniami zdrowotnymi, wspieranie profilaktyki oraz podniesienie bezpieczeństwa i jakości opieki zdrowotnej); (2) promocja zdrowia (w tym propagowanie zdrowego stylu życia i zmniejszanie nierówności w zakresie zdrowia oraz promowanie działań służących ograniczeniu liczby wypadków i urazów), (3) generowanie i rozpowszechnianie informacji i wiedzy na temat zdrowia. Zgodnie z zaleceniami zawartymi w tym dokumencie, przy określaniu i wdrażaniu wszelkich wspólnotowych strategii i działań, należy zapewnić wysoki poziom ochrony zdrowia.

Strategia będzie wzmacniać cele Programu w zakresie poprawy bezpieczeństwa zdrowotnego obywateli, poprzez zapewnienie szerokiej dostępności do usług medycznych. Poprawie bezpieczeństwa zdrowotnego obywateli służyć będą również działania nastawione na zwiększenie bezpieczeństwa publicznego poprzez ochronę przed powodzią oraz integrację regionalnych systemów bezpieczeństwa w zakresie reagowania i likwidacji skutków katastrof oraz klęsk żywiołowych.

Dyrektywa 2007/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2007 r. w sprawie oceny ryzyka powodziowego i zarządzania nim (Dyrektywa Powodziowa)

Zasadniczym celem Dyrektywy jest ograniczenie ryzyka wystąpienia negatywnych skutków związanych z powodzią, zwłaszcza dla zdrowia i życia człowieka, środowiska, dziedzictwa kulturowego, działalności gospodarczej i dla infrastruktury. Aby

środki na rzecz ograniczenia tego ryzyka były skuteczne, powinny one być, w jak najszerszym zakresie koordynowane na poziomie dorzeczy. Zobowiązania nałożone na państwa członkowskie, wynikające z Dyrektywy, polegają na konieczności opracowania wstępnej oceny ryzyka powodziowego, map zagrożenia powodziowego, map ryzyka powodziowego i planów zarządzania ryzykiem powodziowym oraz ich publicznego udostępnienia. Opracowując strategie polityczne w zakresie wykorzystania zasobów wodnych i zagospodarowania przestrzennego, państwa członkowskie i Wspólnota powinny brać pod uwagę potencjalny wpływ, jaki tego rodzaju strategie mogą mieć w odniesieniu do zagrożeń powodziowych i zarządzania nimi.

Cele Strategii są spójne z celami Dyrektywy. Planowane działania z zakresu ochrony przeciwpowodziowej, jak również integracja regionalnych systemów bezpieczeństwa w zakresie reagowania i likwidacji skutków katastrof i klęsk żywiołowych będą wzmacniać cel nadrzędny Dyrektywy tj. ograniczanie ryzyka powodziowego i zmniejszanie następstw powodzi.

Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 roku w sprawie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej fauny i flory (tzw. Dyrektywa siedliskowa)

Celem Dyrektywy jest zachowanie siedlisk naturalnych i gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty w stanie sprzyjającym ochronie lub w celu odtworzenia takiego stanu. Dyrektywa wspiera zachowanie różnorodności biologicznej z uwzględnieniem wymagań gospodarczych, społecznych, kulturalnych i regionalnych. Dla realizacji celu, na terenie wszystkich państw UE wyznaczane są specjalne obszary ochrony, tworzące spójną europejską sieć ekologiczną (Sieć Natura 2000). Sieć, złożona z terenów, na których znajdują się typy siedlisk przyrodniczych wymienione w załączniku I Dyrektywy i siedliska gatunków wymienione w załączniku II, umożliwi zachowanie tych typów siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków we właściwym stanie ochrony w ich naturalnym zasięgu lub, w stosownych przypadkach, ich odtworzenie. Państwa członkowskie zobowiązane są do podjęcia odpowiednich działań, w celu uniknięcia na specjalnych obszarach ochrony pogorszenia stanu siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, jak również w celu uniknięcia niepokojenia gatunków, dla których obszary te zostały wyznaczone. Plany lub przedsięwzięcia, które nie są bezpośrednio związane lub konieczne do zagospodarowania obszaru Natura 2000, ale które mogą na nie w istotny sposób oddziaływać, zarówno oddzielnie, jak i w połączeniu z innymi planami lub przedsięwzięciami, podlegają odpowiedniej ocenie ich skutków dla danego obszaru, z punktu widzenia założeń jego ochrony.

Przewidziane w Strategii działania na rzecz ochrony rzadkich i zagrożonych siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt oraz poprawy jakości wód w znaczący sposób przyczyniać się będą do osiągnięcia celów Dyrektywy. Jednocześnie realizacja przedsięwzięć polegających na budowie lub modernizacji dróg, a także niektórych przedsięwzięć z zakresu ochrony przeciwpowodziowej mogą osłabić cele środowiskowe zawarte w Dyrektywie, wchodząc w konflikt z ochroną siedlisk i gatunków, szczególnie w przypadku realizacji działań na obszarach Natura 2000 lub w ich otoczeniu. Ponieważ we wskazanych wyżej obszarach, Strategia przewiduje działania, które mogą osłabiać osiągnięcie celów Dyrektywy, konieczne jest wprowadzenie do tekstu dokumentu zapisów gwarantujących, że rozwój infrastruktury technicznej (transportowej, energetycznej, przeciwpowodziowej), a także rozwój

turystyki, będą odbywać się z uwzględnieniem potrzeb zachowania różnorodności biologicznej, zrównoważonego użytkowania zasobów przyrody oraz wymogów ochrony obszarów cennych przyrodniczo, w tym ich integralności i spójności.

Biała Księga – Plan utworzenia jednolitego europejskiego obszaru transportu – dążenie do osiągnięcia konkurencyjnego i zasobooszczędnego systemu transportu (28 marzec 2011 r.)

Nadrzędnym celem dokumentu jest stworzenie jednolitego europejskiego obszaru transportu, w którym sektor transportu będzie charakteryzował się wysoką efektywnością i konkurencyjnością, oszczędnym wykorzystaniem nieodnawialnych zasobów naturalnych oraz niskim poziomem emisji dwutlenku węgla, a także wysokim poziomem bezpieczeństwa. Osiągnięcie powyższego celu ma nastąpić do 2050 roku, a będzie możliwe dzięki realizacji celów szczegółowych i inicjatyw, obejmujących m.in.: zmniejszenie uciążliwości transportu, poprzez ograniczenie udziału samochodów o napędzie konwencjonalnym w transporcie miejskim, rozwój transportu publicznego i integrację różnych form transportu osobowego; wzrost wykorzystania paliw niskoemisyjnych w transporcie lotniczym i morskim; rozwój i optymalizację transportu multimodalnego oraz zwiększanie udziału transportu kolejowego i wodnego w przewozie towarów; wzrost efektywności korzystania z transportu i infrastruktury, dzięki wdrożeniu systemów zarządzania ruchem, w poszczególnych gałęziach transportu; rozwój sieci kolejowej, w tym kolei dużych prędkości i wzrost udziału kolei w transporcie pasażerskim na średnie odległości. Ważnym celem jest ograniczenie liczby ofiar śmiertelnych wypadków drogowych oraz poprawa bezpieczeństwa, we wszystkich gałęziach transportu, a także ostateczne wdrożenie zasady "użytkownik płaci" i "zanieczyszczający płaci". Konieczne jest wspieranie rozwoju i integracji badań i innowacji, w zakresie przyjaznych środowisku technologii i rozwiązań w dziedzinie transportu oraz wspomaganie ich wdrażania.

Strategia jest spójna z celami szczegółowymi Białej Księgi, nastawionymi na ograniczanie uciążliwości środowiskowych transportu, poprzez wspieranie rozwoju transportu publicznego, a zwłaszcza kolejowego oraz integrację sieci transportowych. Celom tym służyć będą zarówno działania polegające na budowie lub modernizacji linii kolejowych, jak i zacieśnianie współpracy organizatorów przewozów pasażerskich oraz optymalizacja siatki połączeń

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa - wcześniej dyrektywa Rady 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (tzw. Dyrektywa ptasia)

Głównym celem tej Dyrektywy jest utrzymanie (lub dostosowanie) populacji gatunków ptaków na poziomie odpowiadającym wymaganiom ekologicznym, naukowym i kulturowym. Przy czym przy osiąganiu tego celu nakazuje ona uwzględnianie wymagań ekonomicznych i rekreacyjnych (pod tym ostatnim pojęciem kryje się przede wszystkim łowiectwo). Dla skutecznej ochrony ptaków, Dyrektywa ta wykorzystuje następujące metody:

- wprowadza szereg zakazów w stosunku do działań nakierowanych na ptaki;
- nakazuje ochronę siedlisk ptaków (to jest chyba najcenniejsze postanowienie tego aktu;

- ogranicza introdukcję gatunków obcych;
- ustala zasady i ograniczenia dotyczące gospodarczego i rekreacyjnego wykorzystania ptaków;
- postuluje wprowadzenie koniecznych zapisów w prawie krajowym;
- nakazuje kontrolę realizacji ochrony i jej skutków, a w razie wykazanej przez tę kontrolę niskiej skuteczności działań ochronnych - modyfikowanie stosowanych metod.

Bardzo istotne są postanowienia tej Dyrektywy dotyczące obowiązku ochrony siedlisk ptaków. Ochrona ta ma obejmować:

- ze względu na rodzaj terytorium: lądy (wraz z wodami śródlądowymi) i europejskie obszary mórz;
- ze względu na charakter wykorzystywania przez ptaki: lęgowiska, pierzowiska, zimowiska i miejsca postoju;
- pod względem priorytetu ochrony: obowiązkową ochronę siedlisk uznanych za obszary specjalnej ochrony (OSO), a w miarę możliwości - ochronę pozostałych siedlisk ptaków;
- ze względu na rodzaj działań: tworzenie obszarów chronionych prawem, utrzymywanie siedlisk (w tym z zachowaniem gospodarowania), odtwarzanie biotopów zniszczonych, tworzenie odpowiednich biotopów w nowych miejscach.

Chociaż Dyrektywa Ptasia nakazuje ochronę wszystkich ptaków, różnicuje rygory ochronne w zależności od stanu populacji poszczególnych gatunków. Wskazuje zarówno taksony, które powinny być otoczone specjalnie troskliwą opieką, jak i takie, na które można pod pewnymi warunkami polować. Dyrektywa ta opisuje minimalny standard ochrony ptaków na terenach należących do państw Unii. Jednakże każde państwo może wprowadzać u siebie ostrzejsze metody ochrony. Dyrektywa uwzględnia także możliwość nadzwyczajnych odstępstw od nałożonych przez nią rygorów ochronnych, "jeśli nie ma innego zadowalającego rozwiązania". Podaje jednak zamkniętą listę 6 dozwolonych przyczyn tych odstępstw:

- w interesie zdrowia i bezpieczeństwa publicznego;
- w interesie bezpieczeństwa ruchu powietrznego;
- w celu zapobieżenia poważnym szkodom w plonach, wśród zwierząt hodowlanych, w lasach, hodowli ryb i wodach;
- w celu ochrony flory i fauny;
- ze względu na potrzeby prac badawczych i nauczanie, oraz konieczne do tego ponowne zasiedlanie, reintrodukcję i rozmnażanie;
- w celu zezwolenia, na warunkach ścisłego nadzoru i na zasadzie wybiórczej, na chwytanie, przetrzymywanie lub inne rozważne wykorzystanie niektórych ptaków w niewielkich ilościach.

Sformułowania dotyczące tych przyczyn są dosyć pojemne, jednak Dyrektywa nakazuje bardzo rozważne ich stosowanie. Każdorazowo musi być to indywidualna decyzja upoważnionego organu władzy, wskazująca nie tylko gatunek, którego dotyczy odstępstwo, ale i skalę jego wykorzystania, dopuszczone środki i metody chwytania lub zabijania ptaków, dokładne okoliczności, czas i miejsce wykonywania tych czynności oraz uprawnione do tego osoby. Należy także bezwzględnie kontrolować skalę wykorzystania wprowadzonych odstępstw. Państwa, które zdecydują się skorzystać z możliwości odstępstw od zasad ochrony, muszą co roku przedstawiać raport dotyczący ich

stosowania. Musi on umożliwiać ocenę, czy działania te nie stanowią zagrożenia dla osiągnięcia celów Dyrektywy.

Przewidziane w Strategii działania na rzecz ochrony rzadkich i zagrożonych siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt oraz poprawy jakości wód w znaczący sposób przyczyniać się będą do osiągnięcia celów Dyrektywy. Jednocześnie realizacja przedsięwzięć polegających na budowie lub modernizacji dróg, a także niektórych przedsięwzięć z zakresu ochrony przeciwpowodziowej mogą osłabić cele środowiskowe zawarte w Dyrektywie, wchodząc w konflikt z ochroną siedlisk i gatunków, szczególnie w przypadku realizacji działań na obszarach Natura 2000 lub w ich otoczeniu. Ponieważ we wskazanych wyżej obszarach, Strategia przewiduje działania, które mogą osłabiać osiągnięcie celów Dyrektywy, konieczne jest wprowadzenie do tekstu dokumentu zapisów gwarantujących, że rozwój infrastruktury technicznej (transportowej, energetycznej, przeciwpowodziowej), a także rozwój turystyki, będą odbywać się z uwzględnieniem potrzeb zachowania różnorodności biologicznej, zrównoważonego użytkowania zasobów przyrody oraz wymogów ochrony obszarów cennych przyrodniczo, w tym ich integralności i spójności.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/98/WE z dnia 19 listopada 2008 r. w sprawie odpadów oraz uchylająca niektóre dyrektywy.

Dyrektywa ustanawia środki, służące ochronie środowiska i zdrowia ludzkiego, poprzez zapobieganie i zmniejszanie negatywnego wpływu, wynikającego z wytwarzania odpadów i gospodarowania nimi oraz przez zmniejszenie ogólnych skutków użytkowania zasobów i poprawę efektywności takiego użytkowania. Dokument ustala hierarchię postępowania z odpadami (zapobieganie, przygotowanie do ponownego użycia, recykling, inne metody odzysku, unieszkodliwianie), która powinna przekładać się na kolejność priorytetów w przepisach prawa i polityce dotyczących zapobiegania powstawaniu odpadów oraz gospodarowania nimi. Gospodarowanie odpadami ma być prowadzone bez narażania zdrowia ludzkiego oraz bez szkody dla środowiska, a w szczególności:

- bez zagrożenia dla wody, powietrza, gleby, roślin lub zwierząt;
- bez powodowania uciążliwości przez hałas lub zapachy;
- bez niekorzystnych skutków dla terenów wiejskich lub miejsc o szczególnym znaczeniu.

W celu poprawy efektywności gospodarki odpadami, państwa członkowskie zobowiązane są do podejmowania działań, na rzecz stworzenia wystarczającej i zintegrowanej sieci instalacji do unieszkodliwiania odpadów i instalacji do odzysku zmieszanych odpadów komunalnych, z uwzględnieniem najlepszych dostępnych technik.

Strategia odnosi się do zapisów Dyrektywy bezpośrednio na poziomie ogólnym, wskazując jako jeden z kierunków działań inwestycje w sektorze gospodarki odpadami.

Tabela nr 11 . Macierz oceny spójności celów projektu "Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku" z celami ochrony środowiska wybranych dokumentów międzynarodowych			Europa 2020						Ramowa Dyrektywa Wodna		Biała Księga Transportu		II Program Działań w Dziedzinie Zdrowia	Dyrektywa siedliskowa	Dyrektywa ptasia	Dyrektywa powodziowa	Dyrektywa w sprawie odpadów
Objaśnienia: ++ znaczne wzmocnienie celów dokumentu + słabe wzmocnienie celów dokumentu O brak istotnych powiązań między celami dokumentów ± możliwe wzmocnienie lub osłabienie celów dokumentu ! osłabienie celów dokumentu			poprawa efektywności energetycznej oraz większe wykorzystanie odnawialnych źródeł energii	przeciwdziałanie zmianom klimatu poprzez ograniczenie emisji gazów cieplarnianych,	rozwój technologii przyjaznych środowisku	zwalczanie ubóstwa i wykluczenia społecznego	zmniejszenie nierówności w obszarze zdrowia.	poprawę ochrony wód w aspekcie ilościowym i jakościowym	ochrona ekosystemów wodnych oraz ekosystemów lądowych od wód zależnych	rozwój i integracja transportu zbiorowego	rozwój sieci kolejowej, w tym kolei dużych prędkości i wzrost udziału kolei w transporcie pasażerskim	wspieranie rozwoju i integracji badań i innowacji, w zakresie przyjaznych środowisku technologii i rozwiązań w dziedzinie transportu	poprawa bezpieczeństwa zdrowotnego obywateli	zachowanie różnorodności biologicznej	utrzymanie populacji ptaków na odpowiednim poziomie	ograniczenie ryzyka powodziowego i zmniejszanie następstw powodzi	oprawa efektywności gospodarki odpadami poprzez tworzenie zintegrowanych sieci instalacji do unieszkodliwiania i odzysku odpadów
Cele i priorytety Strategii Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku	wn a gos	Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki	1.1. Rozwój produktów i usług w oparciu o technologie informacyjno-komunikacyjne	0	0	0	++	0	+	+	0	0	0	0	0	+	0
		1.2. Wzmocnienie charakteru i funkcji turystycznych obszaru oraz rozwój produktów turystycznych o charakterze ponadregionalnym w wyniku poprawy stanu środowiska i zwiększenia znaczenia obszarów cennych przyrodniczo i kulturowo	0	0	0	+	0	++	++	0	0	0	0	±	±	0	++
		1.3. Wzrost wykorzystania turystycznego obszaru w wyniku zwiększenia dostępności komunikacyjnej	0	+	0	0	0	0	0	0	++	0	0	!	!	+	0
		2.1. Wzrost inwestycji na rzecz wzmocnienia gospodarki niskoemisyjnej obszaru	++	++	++	0	0	0	0	++	0	0	0	!	!	0	0

[illegible]

5.2. Ocena spójności celów Strategii z celami ustanowionymi w dokumentach krajowych

Polityka ekologiczna państwa w latach 2009-2012 z perspektywą do roku 2016 (2008 r.)

Zapisy Polityki ekologicznej państwa – dokumentu wskazanego w ustawie z dn. 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz.U. 2008 nr 25 poz. 150 ze zm.) jako ustanawianego w celu stworzenia warunków niezbędnych do realizacji ochrony środowiska w kraju – obejmują działania: o charakterze systemowym (uwzględnienie zasad ochrony środowiska w strategiach sektorowych, aktywizacja rynku na rzecz ochrony środowiska, zarządzanie środowiskowe, udział społeczeństwa w działaniach na rzecz ochrony środowiska, rozwój badań i postęp techniczny, odpowiedzialność za szkody w środowisku, aspekt ekologiczny w planowaniu przestrzennym), ukierunkowane na ochronę zasobów naturalnych (ochrona przyrody, ochrona i zrównoważony rozwój lasów, racjonalne gospodarowanie zasobami wodnymi, ochrona powierzchni ziemi, gospodarowanie zasobami geologicznymi) oraz poprawę jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego (środowisko a zdrowie, jakość powietrza, ochrona wód, gospodarka odpadami, oddziaływanie hałasu i pól elektromagnetycznych, substancje chemiczne w środowisku). W obrębie każdego zagadnienia problemowego wskazany został główny cel lub cele o charakterze strategicznym – w ramach celów średniookresowych do 2016 r. – oraz kierunki działań na lata 2009-2012 wynikające z diagnozy stanu wyjściowego. Zamierzenia i planowane kierunki działania w obszarze ochrony środowiska nie tylko stanowią kontynuację prac podejmowanych wcześniej, ale wpisują się również w priorytety w skali Unii Europejskiej.

Analiza spójności celów środowiskowych Polityki ekologicznej państwa z celami Strategii wskazuje na spójność przede wszystkim w ramach kierunku skoncentrowanego na współpracy w zakresie ochrony środowiska i zabezpieczaniu przed sytuacjami kryzysowymi. Nieliczne zdiagnozowane potencjalne konflikty związane są głównie z „osłabiającym” wpływem na poszczególne cele środowiskowe kierunków związanych z rozbudową infrastruktury, w tym infrastruktury przeciwpowodziowej, która najczęściej stoi w sprzeczności z ochroną przyrody i ochroną wód. Ewentualne osłabienie niektórych celów może być również skutkiem rozwoju turystyki. Ostateczny wpływ zapisów Strategii na cele Polityki ekologicznej państwa będzie jednak uzależniony przede wszystkim od sposobu realizacji zapisanych działań, ich zakresu, czy uwzględnienia na etapie wdrożeniowym niezbędnych wymogów ochrony środowiska. Zakres oczekiwanej niespójności będzie więc najprawdopodobniej mniejszy, a przedstawione wnioski mają charakter ostrzegawczo-zapobiegawczy i wynikają z ogólnego niejednokrotnie charakteru zapisów Strategii. Ograniczenie potencjalnych niespójności możliwe jest poprzez uwzględnienie w dokumentach zapisów gwarantujących rozwój infrastruktury, inwestycji i turystyki przy uwzględnieniu wymogów zrównoważonego użytkowania środowiska przyrodniczego oraz ochrony różnorodności biologicznej i obszarów cennych przyrodniczo, w tym ich integralności i spójności. W przypadku imprez sportowych znacznej rangi kluczową kwestią pozostaje ich charakter, a przede wszystkim lokalizacja – poza obszarami o szczególnych walorach przyrodniczych.

Krajowa strategia ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej oraz Program działań na lata 2007-2013 (Załącznik do uchwały nr 270/2007 Rady

Ministrów z dn. 26.10.2007 r.) - na dzień opracowywania niniejszej prognozy opracowywany jest Program ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z Planem działań na lata 2014-2020 który nie jest jeszcze zatwierdzony.

Nadrzędny cel Krajowej strategii określony został jako „Zachowanie bogactwa różnorodności biologicznej w skali lokalnej, krajowej i globalnej oraz zapewnienie trwałości i możliwości rozwoju wszystkich poziomów jej organizacji (wewnątrzgatunkowego, międzygatunkowego i ponadgatunkowego), z uwzględnieniem potrzeb rozwoju społeczno - gospodarczego Polski oraz konieczności zapewnienia odpowiednich warunków życia i rozwoju społeczeństwa”. W celu jego realizacji - przy uwzględnieniu konieczności objęcia działaniami dla zachowania różnorodności biologicznej całej przyrody, bez względu na formę jej użytkowania, stopień przekształcenia lub zniszczenia – wskazano 8 celów strategicznych:

- Rozpoznanie i monitorowanie stanu różnorodności biologicznej oraz istniejących i potencjalnych zagrożeń,
- Skuteczne usunięcie lub ograniczanie pojawiających się zagrożeń różnorodności biologicznej,
- Zachowanie i/lub wzbogacenie istniejących oraz odtworzenie utraconych elementów różnorodności biologicznej,
- Pełne zintegrowanie działań na rzecz ochrony różnorodności biologicznej z działaniami oddziaływującymi na tę różnorodność sektorów gospodarki oraz administracji publicznej i społeczeństwa (w tym organizacji pozarządowych), przy zachowaniu właściwych proporcji pomiędzy zapewnieniem równowagi przyrodniczej, a rozwojem społeczno-gospodarczym kraju,
- Podniesienie wiedzy oraz ukształtowanie postaw i aktywności społeczeństwa na rzecz ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej,
- Udoskonalenie mechanizmów i instrumentów służących ochronie i zrównoważonemu użytkowaniu różnorodności biologicznej,
- Rozwinięcie współpracy międzynarodowej w skali regionalnej i globalnej na rzecz ochrony i zrównoważonego użytkowania zasobów różnorodności biologicznej,
- Użytkowanie różnorodności biologicznej w sposób zrównoważony, z uwzględnieniem równego i sprawiedliwego podziału korzyści i kosztów jej zachowania, w tym także kosztów zaniechania działań rozwojowych ze względu na ochronę zasobów przyrody. Cele strategiczne doprecyzowane zostały poprzez 77 celów operacyjnych, skategoryzowanych w ramach 17 działów.

W ramach projektu Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego najsilniejszego wzmocnienia celów dokumentu krajowego należy oczekiwać w związku z realizacją kierunków działań dotyczących działań z zakresu ochrony siedlisk przyrodniczych (ekosystemów) na obszarach chronionych oraz z zakresu zachowania różnorodności gatunkowej (zabezpieczanie cennych przyrodniczo obszarów, szczególnie obszarów wodno-błotnych oraz edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju w zakresie ochrony przyrody, realizowana na obszarach leśnych, na terenach użytkowanych rolniczo oraz w miastach) a także działań związanych z gospodarowaniem zasobami i przechodzeniem na gospodarkę niskoemisyjną, odporną na zmianę klimatu w sektorze rolnym, spożywczym i leśnym poprzez poprawę efektywności korzystania: z zasobów wodnych w rolnictwie; z energii w rolnictwie i przetwórstwie spożywczym oraz poprzez

ułatwianie dostaw i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii produktów ubocznych, odpadów, pozostałości i innych surowców nieżywnościowych dla celów biogospodarki.

Jednocześnie realizacja przedsięwzięć polegających na budowie lub modernizacji dróg, a także niektórych przedsięwzięć z zakresu ochrony przeciwpowodziowej mogą osłabić cele środowiskowe, wchodząc w konflikt z ochroną siedlisk i gatunków, szczególnie w przypadku realizacji działań na obszarach Natura 2000 lub w ich otoczeniu. Ograniczenie wpływów osłabiających osiągnięcie celów Krajowej strategii ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej oraz wzmocnienie spójności projektu Strategii z powyższym dokumentem jest możliwe poprzez uwzględnienie w dokumencie następujących zapisów:

- stworzenie warunków sprzyjających minimalizacji negatywnego oddziaływania istniejącej i planowanej sieci transportowej na elementy różnorodności biologicznej, w tym drożności korytarzy ekologicznych (także w stosunku do inwestycji);
- stworzenie warunków i promocja rozwoju zrównoważonego turystyki jako formy zrównoważonego użytkowania obszarów cennych przyrodniczo;
- silniejsze podkreślenie kwestii utrzymania sieci korytarzy ekologicznych (leśnych, rzecznych i innych) zapewniających wymianę genów pomiędzy populacjami lokalnymi, konieczności poprawy stanu najcenniejszych zniszczonych ekosystemów, w tym dolin rzecznych, obszarów wodno-błotnych i leśnych;

Strategia rozwoju województwa lubelskiego na lata 2014 - 2020 z perspektywą do 2030 roku

Strategia rozwoju województwa lubelskiego jako najważniejszy dokument strategiczny regionu jest zapisem świadomych wyborów społeczności regionu, zorientowanych na rozwiązanie głównych problemów i utrzymanie województwa na ścieżce trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz podnoszenie konkurencyjności. Obraz województwa lubelskiego jako regionu zapewniającego dostęp do usług publicznych o wysokim standardzie, o nowoczesnej i zaawansowanej technologicznie gospodarce oraz istotnego partnera w procesie rozwoju Europy stanowi wizję dokumentu której osiągnięcie w roku 2020 wymaga skoncentrowania działań realizowanych w regionie w trzech celach strategicznych. W horyzoncie 2020 r. strategiczne cele rozwoju regionu lubelskiego, których realizacji będą służyły działania samorządu województwa, są określone następująco:

- Wzmacnianie urbanizacji regionu,
- Restrukturyzacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich,
- Selektywne zwiększanie potencjału wiedzy, kwalifikacji, zaawansowania technologicznego, przedsiębiorczości i innowacyjności regionu.

W ramach projektu Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego najsilniejszego wzmocnienia celów dokumentu wojewódzkiego należy oczekiwać w związku z realizacją priorytetów związanych z zintegrowanym rozwojem turystyki i efektywną lokalną.

Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego do 2020 roku (projekt)

Zaktualizowana Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego do 2020 roku będzie stanowić uszczegółowienie Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 w części, dotyczącej określenia potencjału innowacyjnego województwa oraz wskazania kierunków jego wzmacniania i wykorzystywania w poszukiwaniu przewag konkurencyjnych, opartych zwłaszcza na inteligentnych specjalizacjach regionu.

W Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego określono *Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna*, który wpisuje się w realizację następujących celów strategicznych Regionalnej Strategii Innowacji:

- Priorytet 1. Zwiększenie zdolności podmiotów gospodarczych do tworzenia i absorpcji wiedzy oraz wdrażania innowacji w obszarach inteligentnej specjalizacji regionu,
- Priorytet 3. Wzmocnienie innowacyjnego otoczenia dla rozwoju inteligentnych specjalizacji regionu.

Kluczowym elementem w osiągnięciu powyższych powiązań strategicznych będzie stymulowanie szeroko pojętej współpracy przez samorządy lokalne z przedstawicielami sektora naukowo-badawczego, doradczego oraz przedsiębiorcami. Niezbędnym elementem będzie również rozwijanie łańcuchów kooperacyjnych. Tak prowadzone działania powinny doprowadzić do powstania:

- nowoczesnych sektorów biogospodarki, bazujących na efektywnym przetwarzaniu biozasobów na cele żywnościowe, energetyczne,
- rozwoju sektora energetycznego, opartego na technologiach niskoemisyjnych, wykorzystującego zarówno odnawialne, jak i nieodnawialne źródła energii,
- większej efektywności w sektorze produkcji pierwotnej na potrzeby rozwoju biogospodarki (w tym w rolnictwie, leśnictwie i rybactwie).

Kierunki rozwoju turystyki do 2015 roku (dokument rządowy przyjęty przez Radę Ministrów w dn. 26.09.2008 r.)

Kierunki rozwoju turystyki do 2015 roku to dokument strategiczny dla sektora turystyki, który stanowi kontynuację Strategii rozwoju turystyki w latach 2001-2006. Celem nadrzędnym dokumentu jest tworzenie warunków prawnych, instytucjonalnych, finansowych i kadrowych rozwoju turystyki, sprzyjających rozwojowi społeczno- gospodarczemu Polski oraz podniesienie konkurencyjności regionów i kraju, przy jednoczesnym zachowaniu walorów kulturowych i przyrodniczych. W ramach celu nadrzędnego wskazane zostały 3 wiodące cele rozwoju turystyki:

- wzrost znaczenia ekonomicznego turystyki w rozwoju gospodarczym kraju,
- wzrost jakości środowiska i życia mieszkańców,
- współpraca oraz integracja na rzecz turystyki i jej otoczenia w wymiarze społecznym, przestrzennym i ekonomicznym.

W dokumencie obok zobowiązań rządu RP ujęto działania, w których realizację zaangażowane będą wszystkie podmioty działające na rzecz rozwoju turystyki. Działania te podzielone zostały na 4 obszary priorytetowe: produkt turystyczny o wysokiej konkurencyjności, rozwój zasobów ludzkich na rzecz rozwoju turystyki, wsparcie marketingowe oraz kształtowanie przestrzeni turystycznej. W obrębie ostatniego z wymienionych zawarte zostały cele operacyjne o charakterze środowiskowym.

Wzmocnienie celów środowiskowych w projekcie Strategii dotyczy zagadnienia kształtowania rozwoju turystyki w sposób zachowujący i podnoszący wartość przestrzeni oraz zwiększenia dostępności turystycznej regionów przez rozwój transportu.

Polityka Transportowa Państwa na lata 2006-2025

Polityka Transportowa Państwa jest dokumentem przygotowanym w celu wytyczenia kierunków działania władz wykonawczych oraz stworzenia warunków dla działania samorządów w dziedzinie transportu. Aktualnie obowiązująca polityka stanowi kontynuację poprzednich (z roku 95, 1995 i 2001), uwzględniającą warunki wynikające z przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Podstawowym celem polityki transportowej jest zdecydowana poprawa jakości systemu transportowego i jego rozbudowa zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, ponieważ jakość systemu transportowego jest jednym z kluczowych czynników decydujących o warunkach życia społeczności i o rozwoju gospodarczym kraju i regionów. Dla realizacji tego celu podstawowego wskazanych zostało 6 celów szczegółowych:

- Poprawa dostępności transportowej i jakości transportu,
- Wspieranie konkurencyjności gospodarki polskiej,
- Poprawa efektywności funkcjonowania systemu transportowego,
- Integracja systemu transportowego,
- Poprawa bezpieczeństwa,
- Ograniczenie negatywnego wpływu transportu na środowisko i warunki życia.

Ponieważ rozwój usług transportowych stanowi znaczące zagrożenie dla środowiska przyrodniczego i ludzi musi on odbywać się z uwzględnieniem minimalizacji negatywnych oddziaływań na środowisko naturalne.

Równoczesnego wzmocnienia i osłabienia celu środowiskowego dokumentu krajowego należy spodziewać się w trakcie wdrażania kierunków polegających na rozwoju infrastruktury. Realizacja nowej infrastruktury transportowej, także drogowej wpłynie negatywnie na środowisko przyrodnicze zarówno na etapie wytworzenia, jak i samego użytkowania. Jednocześnie integracja systemów transportowych, rozwój transportu szynowego zmniejszą presję wywieraną przez transport na środowisko i wzmocni cel środowiskowy Polityki transportowej Państwa. Zapewnienie pełnej spójności projektu Strategii z analizowanym dokumentem krajowym w kwestiach środowiskowych jest możliwe poprzez uzupełnienie kierunków polegających na rozwoju infrastruktury transportowej o zapisy minimalizacji negatywnych wpływów tego typu działań na środowisko. Rozwój transportu powinien bowiem odbywać się w duchu rozwoju zrównoważonego, a więc z zachowaniem zasobów przyrodniczych makroregionu, a zwłaszcza obszarów najcenniejszych przyrodniczo, czyli m.in. istniejących form ochrony przyrody.

Tabela nr 12 . Macierz oceny spójności celów projektu "Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku" z celami ochrony środowiska wybranych dokumentów krajowych				Polityka Ekologiczna Państwa								Krajowa strategia ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej	Strategia rozwoju ochrony zdrowia w Polsce	Strategia rozwoju województwa lubelskiego			Regionalna Strategia Innowacji Województwa Lubelskiego	Kierunki rozwoju turystyki do 2015 roku	Polityka transportowa państwa													
Objaśnienia: ++ znaczne wzmocnienie celów dokumentu + słabe wzmocnienie celów dokumentu O brak istotnych powiązań między celami dokumentów ± możliwe wzmocnienie lub osłabienie celów dokumentu ! osłabienie celów dokumentu				Rozwój badań i postęp techniczny	Aspekt ekologiczny w planowaniu przestrzennym			Ochrona przyrody			Racjonalne gospodarowanie zasobami wodnymi			Ochrona powierzchni ziemi			Gospodarowanie zasobami geologicznymi			Jakość powietrza	Ochrona wód	Gospodarka odpadami	Zachowanie bogactwa różnorodności biologicznej w skali lokalnej, krajowej i globalnej	Zapobieganie negatywnym skutkom zdrowotnym narażenia na szkodliwe czynniki fizyczne, chemiczne i biologiczne środowiska	Maksymalizacja korzyści zdrowotnych przez zwiększenie efektywności i jakości leczenia	Wzmacnianie urbanizacji regionu	Restrukturyzacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich	Selektywne zwiększanie potencjału wiedzy, kwalifikacji, zaawansowania technologicznego, przedsiębiorczości	Rozwój wybranych sektorów biogospodarki, usług medycznych i prozdrowotnych, informatyki i automatyki oraz energetyki niskoemisyjnej	Kształtowanie rozwoju turystyki w sposób zachowujący i podnoszący wartość przestrzeni	Zwiększanie dostępności turystycznej regionów przez rozwój transportu	Ograniczenie negatywnego wpływu transportu na środowisko i warunki życia
				+	+	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	+	0	++	+	0	0									
				0	+	+	+	+	0	0	+	+	+	+	0	0	0	+	0	+	++	0	0									
				0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	!	0	0	+	0	0	++	++	+									
				0	0	0	0	0	0	+	+	0	0	±	0	0	0	0	0	+	0	0	0									

[illegible]

6. Przewidywane oddziaływanie na środowisko

6.1. Istniejące problemy ochrony środowiska istotne z punktu widzenia realizacji projektowanego dokumentu, w szczególności dotyczące obszarów podlegających ochronie na podstawie ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody

Poniżej w tabeli wymieniono najistotniejsze zidentyfikowane problemy środowiskowe Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Tabela nr 13. Zidentyfikowane problemy środowiskowe Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Komponent Środowiska	Zidentyfikowane problemy środowiskowe
Ludzie	- spadająca liczba mieszkańców, - niska gęstość zaludnienia, - odpływ młodych i wykształconych ludzi, - bardzo wysoka stopa bezrobocia - duży poziom wydatków na pomoc społeczną, - niska świadomość ekologiczna mieszkańców, - brak regulacji prawnych, dotyczących obszarów funkcjonalnych, co może być barierą przy planowaniu budowy infrastruktury, obejmującej obszar większy niż jedna gmina.
Różnorodność biologiczna, fauna i flora, obszary chronione	- osuszanie ekosystemów wodno - błotnych, - zanieczyszczenie wód podziemnych i powierzchniowych, - nadmierna presja turystyczna, - intensyfikacja gospodarki leśnej, - zaniechanie prowadzenia gospodarki rolnej (zarastanie),
Woda	- zanieczyszczenie wód podziemnych i powierzchniowych, - zagrożenie powodziowe, - słabo rozwinięta sieć wodociągowa - kanalizacyjna,
Powietrze	- narastający ruch samochodowy, intensyfikujący liniową emisję zanieczyszczeń do powietrza oraz hałas
Powierzchnia ziemi	- słabej jakości gleby
Krajobraz	- zdegradowane tereny powojenne, - zdegradowane obszary miejskie i wiejskie
Zabytki i dobra materialne	- niezadowalający stopień zainteresowania mieszkańców ofertą kulturalną instytucji funkcjonujących na obszarze miasta - zły stan zabytków

Uwarunkowania prawne realizacji Strategii na obszarach chronionych

Zakres i warunki realizacji różnych rodzajów działań na obszarach chronionych, regulowane są, w zależności od formy ochrony, przez przepisy prawa. Najbardziej restrykcyjne ograniczenia dotyczą parków narodowych i rezerwatów przyrody, na których terenie zabrania się realizacji wszelkich inwestycji technicznych (zarówno obiektów, jak i urządzeń), które nie służą celom parku narodowego lub rezerwatu przyrody. Jedyny wyjątek stanowią inwestycje liniowe celu publicznego. Na ich realizację na terenie parku narodowego zezwolenie może wydać minister właściwy do spraw środowiska, po zasięgnięciu opinii dyrektora parku narodowego, natomiast na terenie

rezerwatu przyrody – Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska, po zasięgnięciu opinii regionalnego dyrektora ochrony środowiska. W obu przypadkach jest to możliwe tylko wobec braku rozwiązań alternatywnych i po zagwarantowaniu kompensacji przyrodniczej. Inwestycje celu publicznego mogą być realizowane na terenie: pomnika przyrody, stanowiska dokumentacyjnego, użytku ekologicznego lub zespołu przyrodniczo krajobrazowego, po uzgodnieniu z organem ustanawiającym daną formę ochrony. Na obszarach parków krajobrazowych, mogą obowiązywać zakazy realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, jednak nie dotyczą one inwestycji celu publicznego, a także realizacji przedsięwzięć, dla których sporządzenie raportu o oddziaływaniu na środowisko nie jest obowiązkowe, a przeprowadzona procedura oceny oddziaływania na środowisko wykaże brak niekorzystnego wpływu na przyrodę parku. Szczególne warunki zagospodarowania terenów w parkach krajobrazowych oraz ograniczenia ich użytkowania, w tym ograniczenia lokalizacji infrastruktury technicznej, jak również warunki lokalizacji planowanych inwestycji celu publicznego, określa się w planach ochrony parku krajobrazowego.

Wobec obszarów Natura 2000 obowiązuje zakaz podejmowania działań mogących, osobno lub w połączeniu z innymi działaniami, znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszaru Natura 2000, w tym w szczególności: pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000, wpłynąć negatywnie na gatunki, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000 bądź pogorszyć integralność obszaru Natura 2000 lub jego powiązania z innymi obszarami. Zgodnie z zapisami zawartymi w art. 59 ust. 1 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku przedsięwzięcia mogące zawsze znacząco oddziaływać na środowisko lub mogące potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko wymagają przeprowadzenia oceny oddziaływania na środowisko, jeżeli obowiązek przeprowadzenia oceny został stwierdzony przez organ właściwy do wydania decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach zgodnie z art. 63 ust.1 w/w ustawy. Przeprowadzenia oceny oddziaływania na obszar Natura 2000 wymagają przedsięwzięcia: m

- mogące znacząco oddziaływać na obszar Natura 2000, jeśli nie są bezpośrednio związane z ochroną tego obszaru lub nie wynikają z jego ochrony;
- mogące potencjalnie znacząco oddziaływać na obszar Natura 2000 jeśli obowiązek przeprowadzenia oceny został stwierdzony na mocy art. 96 ust. 1 ustawy.

O możliwości realizacji inwestycji mogących znacząco oddziaływać na obszar Natura 2000 decydują wyniki postępowania w sprawie oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000. Jeśli z oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000 wynika, że może ono negatywnie wpływać na gatunki lub siedliska przyrodnicze, właściwy miejscowo regionalny dyrektor ochrony środowiska może zezwolić na realizację przedsięwzięcia tylko wtedy, jeśli przemawiają za tym wymogi nadrzędnego interesu publicznego, w tym wymogi o charakterze społecznym i gospodarczym i wobec braku rozwiązań alternatywnych, pod warunkiem wykonania kompensacji przyrodniczej niezbędnej do zapewnienia spójności i właściwego funkcjonowania sieci obszarów Natura 2000. W przypadku gdy negatywne oddziaływanie dotyczy gatunków lub siedlisk o znaczeniu priorytetowym, zezwolenie na realizację przedsięwzięcia może zostać udzielone wyłącznie w celu:

- ochrony zdrowia i życia ludzi;

- zapewnienie bezpieczeństwa powszechnego;
- uzyskania korzystnych następstw o pierwszorzędym znaczeniu dla środowiska przyrodniczego;
- wynikającym z koniecznych wymogów nadrzędnego interesu publicznego, po uzyskaniu opinii Komisji Europejskiej.

Potencjalne zagrożenia dla obszarów chronionych wynikające z realizacji Strategii i sposoby ich minimalizacji

Z uwagi na wskazane powyżej uwarunkowania prawne oraz z uwagi na to iż obszary chronione stanowią 45 % Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, obszary chronione mogą potencjalnie stać się obszarami realizacji celów, kierunków działań lub przedsięwzięć zapisanych Strategii, a w szczególności działań, polegających na rozbudowie infrastruktury technicznej (*1.2.2. Poprawa dostępności infrastruktury wodno-kanalizacyjnej dla turystów i przedsiębiorstw, funkcjonujących w branży turystycznej, 1.3.1. Wzmocnienie powiązań komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym, tam gdzie niedoskonałość powiązań wewnętrznych stanowi barierę rozwoju funkcji turystycznej, 1.3.2. Wspieranie powiązań komunikacyjnych ośrodków aktywności turystycznej oraz ośrodków obsługi ruchu turystycznego, 1.3.3. Rozwijanie infrastruktury drogowej i modernizacja kluczowych dróg wojewódzkich, mających na celu wzmacnianie powiązań wewnętrznych i rozwijanie funkcji gospodarczych, zwłaszcza związanych z wykorzystaniem endogenicznych potencjałów rozwojowych obszaru, 1.3.4. Poprawa funkcjonowania regionalnych połączeń kolejowych oraz ewentualne uzupełnianie ich poprzez tworzenie drogowych linii komunikacyjnych użyteczności publicznej, które mogą być wykorzystane w celach turystycznych, 2.1.4. Produkcja i dystrybucja energii, pochodzącej z odnawialnych źródeł energii tj. energii z wiatru, słońca i biomasy, wysokosprawna kogeneracja*). Niektóre z nich będą skutkować realizacją przedsięwzięć, które wpisują się w definicję inwestycji celu publicznego, takie jak: budowa i utrzymywanie dróg publicznych oraz obiektów i urządzeń transportu publicznego, a także wydzielanie gruntów pod te drogi, budowa i utrzymanie linii kolejowych oraz wydzielanie gruntów pod te linie, czy też budowa i utrzymywanie urządzeń służących do przesyłania lub dystrybucji energii. Będą to także liniowe inwestycje celu publicznego, których realizacja na obszarach chronionych jest, jak wykazano w poprzednim podrozdziale, szczególnie uprzywilejowana.

Wdrażanie w/w działań Strategii będzie się wiązać z realizacją przedsięwzięć, które zalicza się do grupy przedsięwzięć mogących potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko i które, ze względu na rodzaj i charakterystykę bądź usytuowanie, mogą wymagać przeprowadzenia takiej oceny oraz sporządzenia raportu. W przypadku przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, o możliwości i warunkach ich realizacji, będą decydować wyniki postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, a sposoby minimalizacji szkodliwego wpływu na środowisko zostaną zaproponowane w raportach oraz ujęte w decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach zgody na realizację przedsięwzięcia.

Inwestycje realizowane na obszarach chronionych mogą generować negatywne oddziaływania na ekosystemy, gatunki roślin lub zwierząt bądź krajobraz polegające na niszczeniu siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, fragmentacji ekosystemów i korytarzy ekologicznych, tworzeniu barier utrudniających migrację zwierząt, zmianie

warunków abiotycznych siedlisk itp. Dlatego podstawową zasadą jaką należy się kierować wdrażając zapisy Strategii powinno być wyprzedzające unikanie konfliktów ze środowiskiem w całości oraz z jego poszczególnymi komponentami na etapie planowania szczegółowej lokalizacji przedsięwzięć. Wymogiem obligatoryjnym jest zgodność z planami ochrony obowiązującymi na terenie rezerwatów przyrody i parków krajobrazowych oraz planami zadań ochronnych na obszarach Natura 2000. Na obszarach chronionych, które nie posiadają planów ochrony planowanie powinno być poprzedzone rzetelnym rozpoznaniem uwarunkowań środowiskowych, prowadzącym do identyfikacji istotnych problemów i obszarów konfliktowych, a decyzja o lokalizacji wynikać z wielokryterialnej oceny wariantów przedsięwzięcia. Jeśli uniknięcie konfliktów nie jest możliwe, realizacja projektów powinna być uwarunkowana zastosowaniem środków łagodzących negatywne oddziaływania bądź wykonaniem kompensacji środowiskowej.

Obszary chronione Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, to przeważnie także obszary atrakcyjne turystycznie i z tego względu podlegające stałej presji, zarówno ze strony potencjalnych inwestorów infrastruktury turystycznej i około turystycznej, jak i turystów. Dlatego należy mieć świadomość, iż przewidziane w Strategii działania nastawione na tworzenie nowych oraz rozwój i zagospodarowanie już istniejących szlaków turystycznych (*1.2.3. Zwiększenie różnorodności i jakości oferty turystycznej dzięki ochronie i promocji dziedzictwa naturalnego i kulturowego oraz prowadzenie działań z zakresu odnowy, rewitalizacji i zachowania dziedzictwa kulturowego wsi,*) oraz promowanie i upowszechnianie turystyki (*1.1.3. Działania, dotyczące wykorzystania technologii informacyjnych w udostępnianiu zasobów kulturowych, przyrodniczych i turystycznych obszarów wiejskich oraz przyczyniające się do rozwoju pozarolniczych miejsc pracy,*), mogą stanowić potencjalne zagrożenie dla obszarów chronionych, a w szczególności dla tych, które już w chwili obecnej odczuwają negatywne skutki nadmiernego obciążenia ruchem turystycznym.

Działania nastawione na promocję turystyki będą wpływać, w sposób pośredni, na wzrost zainwestowania na obszarach chronionych lub w ich bezpośrednim otoczeniu oraz na wzrost natężenia ruchu turystycznego, co w przypadku braku zrównoważonego użytkowania tych obszarów, może skutkować pogorszeniem stanu i funkcjonowania ekosystemów i gatunków oraz degradacją walorów krajobrazowych. Niedostateczny poziom egzekucji formalno-prawnych ograniczeń w sposobach gospodarowania na obszarach chronionych oraz w ich sąsiedztwie, a jednocześnie brak dostatecznie rozwiniętych narzędzi systemu kontroli i monitorowania wpływu aktywności turystycznej na środowisko przyrodnicze, a zwłaszcza na stan i funkcjonowanie ekosystemów i gatunków, stwarzają istotne zagrożenia dla walorów przyrodniczych i krajobrazowych obszarów chronionych oraz ograniczają skuteczność realizacji ochrony przyrody. Działania podejmowane na obszarach chronionych, nie służące celom ochrony tych obszarów, powodują negatywny wpływ na środowisko, nawet jeśli ich zakres mieści się w granicach dozwolonych prawem. Dlatego konieczne jest zapewnienie harmonizacji planów rozwoju turystyki z niezbędnymi, z przyrodniczego punktu widzenia, ograniczeniami, w szczególności wynikającymi z planów ochrony parków narodowych, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych czy też planów zadań ochronnych obszarów Natura 2000. Rozwój turystyki powinien odbywać się z uwzględnieniem uwarunkowań wynikających z potrzeb ochrony siedlisk i gatunków, ochrony krajobrazu

oraz zachowania w niezmienionym stanie obszarów i obiektów najcenniejszych przyrodniczo, w tym chłonności środowiska i optymalizacji wielkości ruchu turystycznego. Świadomość potrzeby zrównoważonego rozwoju turystyki powinna być kluczowym założeniem i jako takie, wyznaczać podstawowy wymiar skali podejmowanych działań. Należy mieć na uwadze podrzędność funkcji turystycznych wobec funkcji ekologicznych na obszarach podlegających ochronie prawnej. Aby zmniejszyć obciążenie najcenniejszych obszarów chronionych, konieczne jest tworzenie konkurencyjnych produktów turystycznych na terenach o mniejszej wartości przyrodniczej i mniej uczęszczanych.

Potencjalne korzyści dla obszarów chronionych wynikające z realizacji Strategii

Strategia przewiduje, działania na rzecz ochrony rzadkich i zagrożonych siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt (*1.2.4. Kompleksowe działania z zakresu ochrony siedlisk przyrodniczych (ekosystemów) na obszarach chronionych oraz z zakresu zachowania różnorodności gatunkowej - zabezpieczanie cennych przyrodniczo obszarów, szczególnie obszarów wodno-błotnych oraz edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju w zakresie ochrony przyrody*). Z całą pewnością obejmą one także siedliska i gatunki na obszarach chronionych, w tym stanowiące przedmiot ochrony tych obszarów a także zwierzęta, przemieszczających się swobodnie pomiędzy różnymi obszarami. Działanie te, z założenia, służyć będą celom ochrony przyrody.

Także działania służące poprawie jakości środowiska, mogą pozytywnie wpłynąć na stan siedlisk i gatunków także na obszarach chronionych. W ramach kierunku 1.2.2. Poprawa dostępności infrastruktury wodno-kanalizacyjnej dla turystów i przedsiębiorstw, funkcjonujących w branży turystycznej, oraz 3.1.2. Rozbudowa infrastruktury komunalnej i drogowej przewiduje się m.in. wspólne działania na rzecz poprawy jakości wód powierzchniowych i podziemnych. Wody płynące i stojące stanowią podstawowy element środowiska przyrodniczego wielu obszarów chronionych, w tym obszarów Natura 2000 Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, a związane z nimi gatunki i siedliska stanowią nierzadko przedmiot ochrony tych obszarów. Stan siedlisk i kondycja populacji roślin i zwierząt wodnych i od wód zależnych, w dużej mierze uwarunkowane są jakością wody. W przypadku niektórych gatunków wodnych, odznaczających się wąską skalą tolerancji ekologicznej, wysoka jakość wód warunkuje ich istnienie. Dlatego poprawa jakości wód będzie przekładać się na większą skuteczność ochrony przyrody. Także współpraca w zakresie gospodarki odpadami będzie pośrednio przyczyniać się do poprawy stanu środowiska, poprzez zmniejszenie ilości odpadów trafiających do środowiska przyrodniczego, w formie nielegalnych składowisk odpadów, stanowiących problem także na obszarach chronionych.

6.2. Przewidywane znaczące oddziaływania (bezpośrednie, pośrednie, wtórne, skumulowane, krótkoterminowe, średnioterminowe i długoterminowe, stałe, chwilowe, pozytywne i negatywne) na środowisko, w tym na obszar Natura 2000 z uwzględnieniem zależności między tymi elementami.

Ocenie możliwych oddziaływań na środowisko poddano zadania inwestycyjne jak i pozainwestycyjne ujęte do realizacji w ramach poszczególnych celów w „Strategii

Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku”. Próbę oceny i identyfikacji znaczących oddziaływań na środowisko poszczególnych zadań dokonano w tabelach w tzw. macierzach skutków środowiskowych, które są syntetycznym zestawieniem możliwych pozytywnych, negatywnych, bezpośrednich, pośrednich, krótkoterminowych, długoterminowych oddziaływań tych zadań, w tym na obszar Natura 2000. W Prognozie przyjęto jedynie zidentyfikowane typy skutków środowiskowych oraz oceniono ich wpływ na poszczególne elementy środowiska z uwzględnieniem także wpływu na zdrowie ludzi, dziedzictwo kulturowe, w tym zabytki oraz obszary Natura 2000.

Określenie zmian stanu środowiska na obszarach objętych przewidywanym znaczącym oddziaływaniem w odniesieniu do zadań inwestycyjnych zaplanowanych w Strategii przy braku informacji o sposobie i dokładnych miejscach realizacji poszczególnych przedsięwzięć jest bardzo trudne. Biorąc jednak pod uwagę, że większość z zamierzeń inwestycyjnych przewidywanych do realizacji w ramach Strategii wymagać będzie przeprowadzenia postępowań w sprawie oceny oddziaływania na środowisko w odniesieniu do konkretnych warunków środowiskowych przyjęto, że na tym etapie wystarczające będzie omówienie typowych oddziaływań i ich potencjalnych skutków środowiskowych. W niektórych przypadkach oddziaływanie, w zależności od aspektu, jaki się rozważa, może mieć jednocześnie negatywny lub pozytywny wpływ na dany element środowiska. Przy tak przeprowadzonej ocenie możliwe było generalne określenie potencjalnych niekorzystnych skutków środowiskowych związanych z realizacją poszczególnych zadań. Ponadto ocenę tę dokonano przede wszystkim pod kątem oddziaływania na środowisko w fazie eksploatacji inwestycji.

Negatywne oddziaływanie na środowisko przyrodnicze przedsięwzięć zawartych w Strategii ograniczać się będzie w większości przypadków jedynie do etapu realizacji inwestycji (etapu prac budowlanych związanych z planowaną inwestycją), który wiąże się zazwyczaj z podwyższoną emisją hałasu, emisją spalin z maszyn budowlanych, czy też zwiększoną emisją pyłów. Negatywne oddziaływania na środowisko przyrodnicze związane z etapem realizacji inwestycji są oddziaływaniami krótkotrwałymi, odwracalnymi, o lokalnym charakterze. Na etapie eksploatacji oddziaływanie na środowisko będzie znikome, prawdopodobnie mniejsze w stosunku do stanu obecnego.

W tabeli poniżej przedstawiono wpływ poszczególnych przedsięwzięć przewidzianych do realizacji w ramach Strategii na poszczególne elementy środowiska przyrodniczego, ludzi i dobra kultury. Przy ocenie starano się brać pod uwagę końcowy efekt realizacji przedsięwzięcia i jego potencjalne oddziaływania na etapie normalnego funkcjonowania jak również na etapie budowy. Zastosowano następujące oznaczenia:

- (0) - brak zauważalnego oddziaływania w zakresie analizowanego przedsięwzięcia;
- (+) - potencjalnie pozytywne oddziaływanie;
- (-/+) - realizacja zadania może spowodować zarówno pozytywne, jak i negatywne oddziaływanie;
- (-) - potencjalnie negatywne oddziaływanie;
- (N) - brak możliwości jednoznacznego określenia spodziewanego oddziaływania.

Tabela nr 14. Ocena wpływu na środowisko realizacji proponowanych zadań „Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego”

Przewidywane znaczące oddziaływania - bezpośrednie, pośrednie, wtórne, skumulowane, krótkoterminowe, średnioterminowe i długoterminowe, stałe, chwilowe, pozytywne i negatywne - na następujące zagadnienia i aspekty środowiska:															
Priorytet	Zadanie	Podmiot odpowiedzialny	Obszary Natura 2000	Różnorodność biologiczna	Ludzie	Zwierzęta	Rośliny	Wodę	Powietrze	Powierzchnię ziemi	Krajobraz	Klimat	Zasoby naturalne	Zabytki	Dobra materialne
Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków	Gmina Hanna	+	+	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0
	Modernizacja zabytkowej plebani w Hannie z przeznaczeniem na bazę noclegową dla pielgrzymów i turystów	Gmina Hanna	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0	+	+
	Budowa zbiornika małej retencji wodnej przy rzece w Hannie	Gmina Hanna	-	-	+	-	-	-	0	-	+	+, -	0	0	0
	Modernizacja drogi gminnej numer 104154L Hanna – Osieńczuki	Gmina Hanna	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
	Modernizacja drogi gminnej numer 104157L Dołhobrody – Baje	Gmina Hanna	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
	Modernizacja drogi gminnej numer 104156L Dołhobrody – Szkoła – Łydyny	Gmina Hanna	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
	Modernizacja drogi gminnej numer 104107L w Holeszowie	Gmina Hanna	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
	Modernizacja drogi gminnej numer 104112L Lack – Konstantyn	Gmina Hanna	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
	Remont budynku GOKiS i OSP w Hannie	Gmina Hanna	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0	0	+
	Remont zabytkowej szkoły podstawowej w Hannie.	Gmina Hanna	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0	0	+
	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków na terenie gminy Hańsk	Gmina Hańsk	+	+	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0
	Budowa ścieżki dydaktyczno-rekreacyjnej	Gmina Hańsk	+, -	+, -	+	+, -	+, -	0	0	0	0	0	0	0	+
	Przebudowa i zmiana sposobu użytkowania obory na Muzeum Regionalne w Hańsku	Gmina Hańsk	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0	0	+
	Remont i modernizacja GOK w Hańsku	Gmina Hańsk	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0	0	+
	Rekonstrukcja wczesnośredniowiecznej osady - grodziska	Gmina Hańsk	N	N	+	N	N	0	0	0	+	0	0	+	+
	Połączenie wodociągu Hańsk-Dubeczno	Gmina Hańsk	0	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0
	Uzbrojenie terenów w Hańsku i Dubecznie w sieć wodociągową	Gmina Hańsk	N	N	+	N	N	+	0	0	0	0	0	0	0
	Budowa ulic w Hańsku Pierwszym	Gmina Hańsk	-	-	+	-	-	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0

Budowa ulic w Dubecznie	Gmina Hańsk	-	-	+	-	-	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0
Budowa drogi gminnej Hańsk – Dubeczno 104364L	Gmina Hańsk	-	-	+	-	-	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0
Przebudowa drogi gminnej 104366L Rudka Łowiecka – Bukowski Las	Gmina Hańsk	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
Modernizacja drogi gminnej Kulczyn Kolonia od drogi powiatowej 1624L do drogi gminnej 104375L	Gmina Hańsk	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
Słońce dla Hańska – montaż instalacji solarnych	Gmina Hańsk	+	+	+	+	+	0	+	+, -	+	+	+	0	+
Budowa drogi Bukowski Las-Hańsk Drugi - Hańsk	Gmina Hańsk	-	-	+	-	-	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0
Modernizacja drogi gminnej 104380L	Gmina Hańsk	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
Rewitalizacja Centrum Miasta Włodawa - II etap, kompleksowy remont ulic: Rynek, Czworobok, (plyta, oświetlenie, mała architektura, monitoring itd.), H. Sawickiej, Spokojna, Mostowa, ul. 11 Listopada-parking (wraz z infrastrukturą)	Miasto Włodawa	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0	+	+
Rewitalizacja Centrum Miasta Włodawa - III etap Nadstawna, Wąska, Rymarska, Wąwozowa, Działkowców, Kotlarska, Furmańska, Kopernika, Jasna, Czerwonego Krzyża, Sanguski	Miasto Włodawa	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0	+	+
Zagospodarowanie terenu Starej Kaflarni i budowa Promenady Nadbużańskiej -utwardzonej i oświetlonej ścieżki spacerowo-rowerowej oraz FIT PARK 1	Miasto Włodawa	-	-	+	+, -	+, -	0	0	+, -	+, -	0	0	0	+
Zagospodarowanie terenu parku przy cerkwi (ścieżki, oświetlenie, ogrodzenie, kanalizacja, ławki, śmietniki, monitoring, itd.)	Miasto Włodawa	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0	+	+
Remont Włodawskiego Domu Kultury remont wnętrza (zarówno sala klubowa, jak i biurowa) wymiana dachu, zakup wyposażenia	Miasto Włodawa	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0	0	+
MOSIR budowa skate-parku FIT PARK 2 Modernizacja Stadionu Miejskiego we Włodawie	Miasto Włodawa	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0	0	+
Rewitalizacja zabytkowego zespołu synagogałnego we Włodawie	Powiat Włodawa	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0	+	+
Festiwal Kolęd i Szczodrywek nad Bugiem	Powiat Włodawa	+, -	+, -	+	+, -	+, -	0	0	0	0	0	0	0	0
Żelazny Bieg– zawody triathlonowe	Powiat Włodawa	+, -	+, -	+	+, -	+, -	0	0	0	0	0	0	0	0
Dożynki Powiatowe	Powiat Włodawa	+, -	+, -	+	+, -	+, -	0	0	0	0	0	0	0	0
Europejskie Dni Dobrosąsiedztwa Zboreże – Adamczuki	Powiat Włodawa	+, -	+, -	+	+, -	+, -	0	0	0	0	0	0	0	0
Zagospodarowanie budynku po szkole w Leśniczówce	Gmina Ruda-Huta	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0	0	+
Projekt zagospodarowania parku podworskiego w Hniszowie	Gmina Ruda-Huta	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zagospodarowanie terenów doliny rzeki Bug i Uherka w miejscowościach Rudka i Hniszów – stworzenie kompleksu turystyczno-rekreacyjnego.	Gmina Ruda-Huta	-	-	+	-	-	+, -	0	+, -	+, -	0	0	0	+
Budowa zbiornika retencyjnego (ciek Zarudnia)	Gmina Ruda-Huta	-	-	+	-	-	-	0	-	+	+, -	0	0	0

Zagospodarowanie Centrum Gminy Ruda-Huta wraz z remontem i wyposażeniem budynku z przeznaczeniem na Gminny Ośrodek Kultury	Gmina Ruda-Huta	0	0	+	0	0	0	0	0	0	+	0	0	+	+
Budowa i modernizacja dróg gminnych	Gmina Ruda-Huta	N	N	+	N	N	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0
Poprawa stanu i czystości środowiska naturalnego oraz przywrócenie różnorodności biologicznej poprzez budowę odcinków kanalizacji sanitarnej budowę oczyszczalni ścieków	Gmina Ruda-Huta	+	+	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0	0
Zagospodarowanie terenu przy zbiorniku „Torfiarki” w Rudzie-Hucie	Gmina Ruda-Huta	-	-	+	-	-	+, -	0	+, -	+, -	0	0	0	0	+
Zagospodarowanie parku w Rudzie-Hucie	Gmina Ruda-Huta	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0	0	0	+
Budowa sieci kanalizacyjnej Górki – Zienki	Gmina Sosnowica	+	+	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0	0
Budowa sieci kanalizacyjnej Pasieka – Sosnowica	Gmina Sosnowica	+	+	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0	0
Modernizacja oczyszczalni ścieków w Sosnowicy	Gmina Sosnowica	+	+	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0	0
Budowa muszli koncertowej przy Gminnym Ośrodku Kultury w Sosnowicy	Gmina Sosnowica	N	N	+	N	N	0	0	+, -	+, -	0	0	0	0	+
Przebudowa i rozbudowa ujęcia wody w Starym Brusie	Gmina Stary Brus	0	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0	0
Budowa sieci wodociągowej Ø150 o długości 5 km na odcinku Stary Brus – Dominiczyn	Gmina Stary Brus	0	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0	0
Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków w ilości 300 szt.	Gmina Stary Brus	+	+	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0	0
Budowa, rozbudowa i modernizacja sieci wodociągowej i kanalizacyjnej w aglomeracji Urszulin (Urszulin, Kozubata, Sumin, Grabniak, Dębowiec, Andrzejów, Zabrodzie, Michałów, Wytyczno)	Gmina Urszulin	+, -	+, -	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0	0
Budowa i modernizacja sieci wodociągowej i przydomowych oczyszczalni ścieków poza obszarem aglomeracji Urszulin	Gmina Urszulin	+, -	+, -	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0	0
Opracowanie wytycznych i wzornika budowy nowych i przebudowy już istniejących obiektów z wykorzystaniem elementów tradycyjnej zabudowy Poleskiej.	Gmina Urszulin	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Budowa obiektów małej architektury wraz z zagospodarowaniem terenu związanych z obserwacją przyrody: infrastruktura Polesie Birdwatching (wieże widokowe, zadaszenia, parkingi, tablice informacyjne, ścieżki i kładki turystyczne i inne)	Gmina Urszulin	N	N	+	N	N	+, -	0	+, -	+, -	0	0	0	0	+
Budowa ścieżki spacerowo - edukacyjnej przy jeziorze Karaśne wraz z infrastrukturą towarzyszącą	Gmina Urszulin	-	-	+	-	-	+, -	0	+, -	+, -	0	0	0	0	+
Budowa i adaptacja budynków użyteczności publicznej na potrzeby społeczności lokalnej i popularyzacji dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego obszaru Polesia Zachodniego i przeciwdziałania zagrożeniom (budynek publiczny w: Zabrodziu, Nowym Załuczu, Starym Załuczu, Dębowcu, Wincenicinie, Andrzejowie, Wereszczynie, Łomnicy, Wólce Wytyckiej, Zawadówce, Wytycznie)	Gmina Urszulin	N	N	+	N	N	0	0	0	+	0	0	+	+	+
Budowa zadaszeń turystycznych dla turystów podróżujących publiczną komunikacją przy drodze krajowej z zachowaniem i wykorzystaniem elementów tradycyjnej zabudowy Poleskiej	Gmina Urszulin	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0	+	+	+

Budowa wiatraka typu Kozłak w Zawadówce wraz z infrastrukturą turystyczną	Gmina Urszulín	N	N	+	N	N	0	0	0	+	0	0	+	+
Budowa tarasu widokowego w Andrzejowie na Krowie Bagno w postaci fragmentu grodziska średniowiecznego	Gmina Urszulín	-	-	+	-	-	+, -	0	+, -	+, -	0	0	0	+
Budowa ścieżki spacerowo-rowerowej przy drodze krajowej nr 82 Zabrodzie - Michałów	Gmina Urszulín	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0	0	+
Budowa tras spacerowych przy drogach powiatowych	Gmina Urszulín	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0	0	+
Poprawa dostępności turystycznej gminy poprzez przebudowę dróg powiatowych: 1714L Urszulín – Stare Załucze – Rozplucie 1624L Urszulín – Hańsk 1715L Garbatówka – Stare Załucze 1718L Świerzczów – Wereszczyn – Sęków 1626L dr pow. 1624L - Łomnica	Gmina Urszulín	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
Poprawa komunikacji otoczenia drogi krajowej nr 82 poprzez modernizację sieci dróg gminnych	Gmina Urszulín	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
Rekultywacja składowiska odpadów w Andrzejowie i likwidacja lokalnych składowisk	Gmina Urszulín	+	+	+	+	+	+	+	+	+	0	0	0	0
Poprawa dostępności turystycznej gminy poprzez przebudowę dróg gminnych relacji: Dębowiec – Grabniak Nowe Załucze – Babsk Grabniak - Uściwierz Drogi gminnej w miejscowości Zawadówka	Gmina Urszulín	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
Budowa pieszo – jezdni przy drodze wojewódzkiej nr 816 Terespol – Zosin (Orchówek – Jezioro Glinki)	Gmina Włodawa	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0	0	+
Wzmocnienie systemu wczesnego reagowania w sytuacjach nagłego wystąpienia zjawisk katastrofalnych i usuwania skutków katastrof (głównie sprzęt do prowadzenia akcji ratowniczych oraz wyposażenie OSP z terenu Gminy Włodawa)	Gmina Włodawa	0	0	+	0	0	0	0	0	0	0	0	0	+
Budowa sieci kanalizacyjnej Korolówka – Osada - Żuków	Gmina Włodawa	+	+	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0
Remont ujęcia wody w Korolówce	Gmina Włodawa	0	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0
Budowa sieci wod - kan do działek za ładowiskiem w Susznie	Gmina Włodawa	+	+	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0
Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków w Gminie Włodawa	Gmina Włodawa	+	+	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0
Modernizacja oczyszczalni ścieków w Sobiborze Stacji	Gmina Włodawa	+	+	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0
Modernizacja ujęcia wody w Sobiborze Wsi	Gmina Włodawa	0	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0
Budowa wodociągu Sobibór – Sobibór Dubnik - Żłobek	Gmina Włodawa	0	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0
Budowa sieci wodociągowej Kol. Suszno – Wisberg	Gmina Włodawa	0	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0
Budowa kanalizacji sanitarnej Okuninka – Adamki	Gmina Włodawa	+	+	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0
Adaptacja budynku po zlewni mleka w Krasówce na gminne lokale socjalne	Gmina Włodawa	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0	0	+
Remont świetlicy w Orchówku	Gmina Włodawa	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0	0	+
Budowa drogi Różanka	Gmina Włodawa	-	-	+	-	-	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0

	Budowa drogi przez wieś Żuków	Gmina Włodawa	-	-	+	-	-	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0
	Budowa zejścia na plażę główną w Okunince	Gmina Włodawa	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0	0	+
	Budowa drogi Okuninka – Adamki	Gmina Włodawa	-	-	+	-	-	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0
	Budowa drogi w Lucie	Gmina Włodawa	-	-	+	-	-	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0
	Budowa drogi w Okunince ul. Brzozowa	Gmina Włodawa	-	-	+	-	-	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0
	Budowa drogi Stawki	Gmina Włodawa	-	-	+	-	-	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0
	Budowa drogi w Orchówku ul. Brzozowa	Gmina Włodawa	-	-	+	-	-	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0
	Budowa drogi w Szumince	Gmina Włodawa	-	-	+	-	-	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0
	Budowa drogi na osiedlu Słonecznym w Susznie	Gmina Włodawa	-	-	+	-	-	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0
	Budowa drogi „za rojem” w Susznie	Gmina Włodawa	-	-	+	-	-	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0
	Budowa świetlicy w Wołczynach	Gmina Włodawa	-	-	+	-	-	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0
	Modernizacja dróg gminnych: • Krasówka – 1,5 km – 700 000 zł – 2015 r. • Korolówka Wieś – 0,6 km – 360 000 zł – 2020 r. • Okuninka – 0,4 km – 240 000 zł – 2016 r. • Orchówek ul. Kolejowa – 0,5 km – 300 000 zł – 2020 r. • Orchówek ul. Szkolna – 1,2 km – 750 000 zł – 2016 r. • Orchówek ul. Leśna – 0,35 km – 200 000 zł – 2019 r. • Orchówek ul. Dąbrowskiego – 0,7 km – 400 000 zł – 2017 r. • Wołczyny – 50 000 zł – 2020 r. • Żłobek Mały – 50 000 zł – 2019 r.	Gmina Włodawa	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
	Budowa punktu czasowego składowania odpadów komunalnych	Gmina Włodawa	+, -	+, -	+	+, -	+, -	+, -	0	+	-	0	0	0	0
	Poprawa infrastruktury wodno-kanalizacyjnej na terenie gminy Wola Uhruska poprzez: a) modernizację ujęć wodnych oraz rozbudowę sieci wodociągowej b) rozbudowę sieci kanalizacji sanitarnej oraz budowę przydomowych oczyszczalni ścieków	Gmina Wola Uhruska	+	+	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0
	Poprawa spójności komunikacji wewnętrznej w Woli Uhruskiej poprzez budowę dróg gminnych, tj. ulic: Zielonej, Przelotowej, Nadbużańskiej, Ogrodowej, Krótkiej oraz Parkowej, Sportowej i drogi przy „rampie kolejowej”, stanowiących uzupełnienie powiązań komunikacyjnych z drogami wojewódzkimi i powiatowymi	Gmina Wola Uhruska	-	-	+	-	-	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0
	Opracowanie koncepcji zagospodarowania terenu wokół wzniesienia „Pomnik” dotyczącej usług z zakresu turystyki oraz wykonanie podstawowego uzbrojenia terenu	Gmina Wola Uhruska	0	0	+	0	0	0	0	+	+	0	0	0	0
y w n a	Wymiana oświetlenia ulicznego	Gmina Hanna	+	+	+	+	+	0	+	0	0	+	+	0	0

Termomodernizacja budynków Urzędu Gminy oraz budynków użyteczności publicznej	Gmina Hanna	+	+	+	+	+	0	+	0	0	+	+	0	0
Modernizacja – rozbudowa oczyszczalni ścieków w Hannie	Gmina Hanna	+	+	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0
Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej	Gmina Hańsk	+	+	+	+	+	0	+	0	0	+	+	0	0
Gazyfikacja Hańska Pierwszego i Dubeczna oraz pozostałych miejscowości z terenu gminy	Gmina Hańsk	+, -	+, -	+	+, -	+, -	0	+	0	0	+	+	0	0
Modernizacja oświetlenia w Hańsku Pierwszym i Dubecznie	Gmina Hańsk	+	+	+	+	+	0	+	0	0	+	+	0	0
Przebudowa placu targowego przy ul. Sanguszki	Miasto Włodawa	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
Termomodernizacja budynku Urzędu Miejskiego	Miasto Włodawa	+	+	+	+	+	0	+	0	0	+	+	0	0
Przebudowa drogi powiatowej Nr 1624L na odcinku od drogi krajowej 82 – Urszulin – Hańsk – do drogi wojewódzkiej 819 o dł. 16,0 km	Powiat Włodawa	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
Przebudowa drogi powiatowej Nr 1722L na odcinku od drogi wojewódzkiej 812 – Macoszyn – Kosyń – Stulno – do drogi wojewódzkiej 816 o dł. 10,8 km	Powiat Włodawa	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
Przebudowa drogi powiatowej 1733L na odcinku od drogi wojewódzkiej 816 – Uhrusk – Łukówek o dł. 2,3 km	Powiat Włodawa	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
Przebudowa drogi powiatowej 1708L na odcinku – Hola – Lipówka o dł. 5,8 km	Powiat Włodawa	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
Przebudowa dróg powiatowych we Włodawie: ul. Korolowska i ul. 1000-lecia PP o dł. 0,8 km	Powiat Włodawa	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
Przebudowa i budowa drogi powiatowej 1715L Grabniak – Załucze; przebudowa – 1,3 km budowa – 2,3 km	Powiat Włodawa	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
Budowa wodociągu w Dobryłowie	Gmina Ruda-Huta	0	0	+	+, -	+, -	+	0	0	0	0	0	0	0
Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego w miejscowości Ruda-Huta	Gmina Ruda-Huta	0	0	+	0	0	0	0	+	+	0	0	0	0
Zwiększenie jakości powietrza z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii poprzez budowę m.in.: - paneli fotowoltaicznych na budynkach, - farm fotowoltaicznych, - elektrowni wodnych,	Gmina Ruda-Huta	-	-	+	-	-	+, -	+	+, -	+, -	+	+	0	0
Modernizacja targowiska w Sosnowicy	Gmina Sosnowica	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
Wymiana oświetlenia ulicznego oraz w budynkach użyteczności publicznej na ledowe.	Gmina Sosnowica	+	+	+	+	+	0	+	0	0	+	+	0	0
Termomodernizacja szkoły i budynku przyszkolnego ZSP w Sosnowicy	Gmina Sosnowica	+	+	+	+	+	0	+	0	0	+	+	0	0
Termomodernizacja budynku przedszkolnego oraz biblioteki w Sosnowicy	Gmina Sosnowica	+	+	+	+	+	0	+	0	0	+	+	0	0
Budowa oświetlenia parkowego przy ul. Grabowej.	Gmina Sosnowica	0	0	+	0	0	0	0	0	+, -	0	0	0	0

	Zmiana systemu ogrzewania w świetlicy w Nowym Orzechowie, Górkach, Zienkach oraz szkole filialnej w Zienkach na elektryczne.	Gmina Sosnowica	+	+	+	+	+	0	+	0	0	+	+	0	0
	Wprowadzenie systemów odnawialnej energii na terenie gminy poprzez budowę kolektorów słonecznych w gospodarstwach indywidualnych w ilości 250 szt.	Gmina Starz Brus	+	+	+	+	+	0	+	0	0	+	+	0	0
	Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii.	Gmina Urszulin	+	+	+	+	+	0	+	0	0	+	+	0	0
	Adaptacja placu publicznego w Urszulinie do organizacji przedsięwzięć handlowych i kulturalnych popularyzujących lokalne produkty regionalne i lokalną przedsiębiorczość	Gmina Urszulin	0	0	+	0	0	0	0	0	+, -	0	0	0	0
	Budowa biogazowni i sieci gazowej w gminie Urszulin	Gmina Urszulin	-	-	+, -	-	-	0	+	0	-	+	+	0	0
	Budowa instalacji ogniw fotowoltaicznych	Gmina Urszulin	+, -	+, -	0	+, -	+, -	0	+	-	-	+	+	0	0
	Energooszczędne oświetlenie uliczne w obszarze turystycznym Jezioro Białe – Jezioro Glinki – Orchówek	Gmina Włodawa	+	+	+	+	+	0	+	0	0	+	+	0	0
	Oświetlenie uliczne Suszno	Gmina Włodawa	0	0	+	0	0	0	0	0	+, -	0	0	0	0
	Oświetlenie uliczne Okuninka ul. Brzozowa + ulice w strefie rekreacyjnej	Gmina Włodawa	0	0	+	0	0	0	0	0	+, -	0	0	0	0
	Energia ze słońca – Instalacja systemów energii odnawialnej na budynkach mieszkalnych oraz obiektach użyteczności publicznej	Gmina Włodawa	+	+	+	+	+	0	+	0	0	+	+	0	0
	Budowa biogazowni o mocy 0,5 MW oraz elektrowni fotowoltaicznej o mocy 1 MW	Gmina Wola Uhruska	-	-	+, -	-	-	0	+	0	-	+	+	0	0
	Montaż kolektorów solarnych na terenie Gminy Wyrzyki	Gmina Wyrzyki	+	+	+	+	+	0	+	0	0	+	+	0	0
	Odbudowa infrastruktury kolejowej	Projekt Partnerski	-	-	N	-	-	N	+	N	N	+	+	0	0
Priorytet 3: Poprawa skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezpieczeństwa publicznego	Rozbudowa szkoły podstawowej w Hańsku Pierwszym	Gmina Hańsk	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0	0	+
	Budowa sali gimnastycznej przy gimnazjum w Dubecznie	Gmina Hańsk	0	0	+	0	0	0	0	0	N	0	0	0	+
	Przebudowa i modernizacja stadionu sportowego w Dubecznie z budową hali sportowej	Gmina Hańsk	0	0	+	0	0	0	0	0	N	0	0	0	+
	Przebudowa lub budowa ośrodka zdrowia w Hańsku	Gmina Hańsk	N	N	+	N	N	0	0	0	N	0	0	0	0
	Termomodernizacja PG1 i SP3 Boiska SP2 i PG1 Informatyzacja, zakup niezbędnego wyposażenia SP2, SP3, PG1	Miasto Włodawa	N	N	+	N	N	0	0	0	N	0	0	0	0
	Infrastruktura przedszkoli: termomodernizacja, dostosowanie pomieszczeń, remonty, zakup niezbędnego wyposażenia	Miasto Włodawa	+	+	+	+	+	0	+	0	0	+	+	0	0
	Kompleksowy remont ulic: Kupały, Piastowska, Światowida, Reja, Saska, Wyrkowska, Orzeszkowej, Prusa, Ziemowita, Estery	Miasto Włodawa	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
	Usprawnienie komunikacji w północnej części Miasta Włodawa kompleksowy remont ulic: Północna, Koszarowa, Wiejska, Krzywa, Mielczarskiego, Klasztorna, Szkolna, Wspólna, Kołłątaja, Staszica	Miasto Włodawa	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+

Zagospodarowanie Terenów Powojkowych remont ulic przyległych do terenu: 9 PAC, Pancerniaków, Saperów, Armii Krajowej, Żołnierska, Garnizonowa, Podchorążych	Miasto Włodawa	0	0	+	0	0	0	+	+	0	0	0	0	+
Kanalizacja i budowa dróg na osiedlu mieszkaniowym położonym przy ul. Chełmskiej oraz przebudowa drogi gminnej nr działki 375/9 budowa uzbrojenia i dróg w rejonie ulic: Morelowa, Malinowa, Poziomkowa, Wiśniowa, Jarzębinowa, Jagodowa, Truskawkowa, Bursztynowa, Szmaragdowa, Turkusowa, Rubinowa, Diamentowa, Perłowa, Korolowa - budowę przydomowych oczyszczalni ścieków itp.	Miasto Włodawa	N	N	+	N	N	+	0	N	N	0	0	0	0
Budowa boisk przyszkolnych we Włodawie	Powiat Włodawa	0	0	+	0	0	0	0	0	N	0	0	0	0
Budowa hali sportowej przy I LO we Włodawie	Powiat Włodawa	0	0	+	0	0	0	0	0	N	0	0	0	0
Rewitalizacja terenu po byłej jednostce wojskowej przy we Włodawie	Powiat Włodawa	0	0	+	0	0	0	0	0	N	0	0	0	0
Modernizacja gminnego stadionu przy Gminnym Ośrodku Kultury w Sosnowicy	Gmina Sosnowica	0	0	+	0	0	0	0	0	N	0	0	0	0
Modernizacja istniejącej infrastruktury teleinformatycznej urzędu i jednostek organizacyjnych wraz z wdrożeniem systemu e-usług.	Gmina Sosnowica	0	0	+	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Budowa pełnowymiarowej hali sportowo-widowiskowej wraz z infrastrukturą towarzyszącą	Gmina Urszulín	N	N	+	N	N	0	0	N	N	0	0	0	0
Rozbudowa istniejącego stadionu sportowego w Urszulinie o boiska wielofunkcyjne oraz adaptacja obiektu na potrzeby dyscyplin lekkoatletycznych oraz organizacji imprez popularyzujących aktywny wypoczynek	Gmina Urszulín	0	0	+	0	0	0	0	0	N	0	0	0	0
Budowa zbiornika małej retencji Uroczysko Dudek wraz z infrastrukturą towarzyszącą oraz adaptacja do pełnienia funkcji rekreacyjnej i edukacyjnej oraz przebudowa i budowa nowych urządzeń poprawiających zrównoważoną gospodarkę wód powierzchniowych otoczenia miejscowości Urszulín	Gmina Urszulín	-	-	+	-	-	-	0	-	+	+, -	0	0	0
Budowa nowego lub adaptacja istniejącego budynku na potrzeby mieszkań socjalnych w gminie Urszulín	Gmina Urszulín	N	N	+	N	N	0	0	N	N	0	0	0	0
Budowa Domu Pomocy Społecznej dla 100 osób	Gmina Wola Uhruska	N	N	+	N	N	0	0	N	N	0	0	0	0

W Prognozie przeprowadzono analizę wpływu na środowisko planowanych przedsięwzięć - przy założeniu, że przedsięwzięcia będą spełniały wszystkie obowiązujące obecnie wymagania przepisów Prawa ochrony środowiska. W Prognozie przeanalizowano możliwy wpływ wskazanych do realizacji w Strategii zadań na następujące aspekty środowiska: różnorodność biologiczną, ludzi, zwierzęta, rośliny, wodę, powietrze, powierzchnię ziemi, krajobraz, klimat, zasoby naturalne, zabytki, dobra materialne. Określono czy oddziaływanie to może mieć kierunek negatywny, pozytywny czy obojętny na poszczególne elementy.

W ramach każdego z priorytetów określono szereg działań szczegółowych (inwestycyjnych, organizacyjnych, szkoleniowych, prawnych i innych).

Zidentyfikowano oddziaływania na środowisko poszczególnych priorytetów w odniesieniu do poszczególnych aspektów środowiskowych. Przedstawiono je w formie matrycy pozwalającej na łatwą identyfikację aspektów środowiskowych.

Sumaryczna analiza oddziaływań wykazuje, że realizacja celów i kierunków działań wynikających z Strategii będzie miała zdecydowanie pro – środowiskowe oddziaływanie, w związku z czym należy uznać tę realizację za wielce potrzebną.

Działania przewidziane w Strategii w sposób zdecydowanie pozytywny wpłyną na realizację i spełnienie celów środowiskowych dla jednolitych części wód podziemnych i powierzchniowych określonych w Planie gospodarowania wodami w obszarze dorzecza Wisły. Pozytywny wpływ będziemy mogli również zaobserwować w obszarze ochrony powietrza. Jednakże inwestycje realizowane na obszarach chronionych mogą generować negatywne oddziaływania na ekosystemy, gatunki roślin lub zwierząt bądź krajobraz polegające na niszczeniu siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, fragmentacji ekosystemów i korytarzy ekologicznych, tworzeniu barier utrudniających migrację zwierząt, zmianie warunków abiotycznych siedlisk itp. Dlatego podstawową zasadą jaką należy się kierować wdrażając zapisy Strategii powinno być wyprzedzające unikanie konfliktów ze środowiskiem w całości oraz z jego poszczególnymi komponentami na etapie planowania szczegółowej lokalizacji przedsięwzięć. Wymogiem obligatoryjnym jest zgodność z planami ochrony obowiązującymi na terenie rezerwatów przyrody i parków krajobrazowych oraz planami zadań ochronnych na obszarach Natura 2000. Na obszarach chronionych, które nie posiadają planów ochrony planowanie powinno być poprzedzone rzetelnym rozpoznaniem uwarunkowań środowiskowych, prowadzącym do identyfikacji istotnych problemów i obszarów konfliktowych, a decyzja o lokalizacji wynikać z wielokryterialnej oceny wariantów przedsięwzięcia. Jeśli uniknięcie konfliktów nie jest możliwe, realizacja projektów powinna być uwarunkowana zastosowaniem środków łagodzących negatywne oddziaływania bądź wykonaniem kompensacji środowiskowej.

Przedstawiona ocena ma charakter poglądowy, gdyż dla przedsięwzięć faktycznie oddziałujących na środowisko powinny zostać opracowane szczegółowe raporty o oddziaływaniu na środowisko na etapie ubiegania się o pozwolenie na budowę.

W poniższej tabeli została przeprowadzona szczegółowa ocena potencjalnych oddziaływań na środowisko wynikających z realizacji celów, kierunków działań i przedsięwzięć zawartych w Strategii oraz sposoby przeciwdziałania, ograniczania i kompensacji. W tabeli nie wymieniano wszystkich zadań zawartych w Strategii a skupiono się na grupach zadań powodujących takie same lub podobne oddziaływanie.

Tabela. 15 Szczegółowa ocena potencjalnych oddziaływań na środowisko wynikających z realizacji celów, kierunków działań i przedsięwzięć zawartych w Strategii oraz sposoby przeciwdziałania, ograniczania i kompensacji

Priorytet	Cel	Komponenty środowiska	Identyfikacja potencjalnych oddziaływań	Charakter oddziaływań	Zasięg przestrzenny oddziaływań	Sposoby zapobiegania, ograniczania i kompensacji negatywnych oddziaływań
Priorytet 1: Zintegrowany rozwój turystyki	1.1. Rozwój produktów i usług w oparciu o technologie informacyjno-komunikacyjne	Rośliny i zwierzęta oraz bioróżnorodność	Poprawa skuteczności zarządzania i ochrony środowiska przyrodniczego w wyniku poszerzenia i upowszechnienia wiedzy o nim.	długoterminowy, pośrednie	lokalny, regionalny ponadregionalny	-
		Krajobraz, powierzchnia ziemi i gleby	Poprawa jakości gospodarowania przestrzenią, w tym oszczędniejsze jej użytkowanie na cele związane z trwałym zainwestowaniem terenu w rezultacie lepszego rozpoznania funkcjonowania środowiska lub opracowania nowatorskich rozwiązań technologicznych lub organizacyjnych	długoterminowy, pośredni	lokalny, regionalny ponadregionalny	-
		Wody powierzchniowe i podziemne	Poprawa efektywności i jakości zarządzania środowiskiem wodnym (a zarazem jego stanu) na skutek powiększenia zasobów wiedzy specjalistycznej oraz rozwoju kompetencji, w tym dotyczących środowiska przyrodniczego	długoterminowy, pośredni	lokalny, regionalny	-
		Powietrze i klimat	Możliwa poprawa jakości powietrza atmosferycznego na skutek powiększenia zasobów wiedzy specjalistycznej, również w zakresie nowoczesnych, innowacyjnych technologii	długoterminowy, pośredni	lokalny, regionalny	-
		Zdrowie człowieka	-	-	-	-
		Dziedzictwo kulturowe	Wzrost zasobów wiedzy jako dobra kultury	długoterminowy, pośredni	lokalny, regionalny ponadregionalny	-
	cele ponadregionalne	Rośliny i zwierzęta oraz bioróżnorodność	Poprawa stanu siedlisk przyrodniczych, siedlisk roślin i zwierząt, poprawa stanu populacji gatunków roślin i zwierząt w związku z poprawą stanu środowiska	długoterminowy, bezpośredni	lokalny	-

		Poprawa stanu siedlisk przyrodniczych, siedlisk roślin i zwierząt w związku prowadzeniem kompleksowych działań z zakresu ochrony siedlisk przyrodniczych	długoterminowy, bezpośredni	lokalny, regionalny	-
		Ochrona różnorodności biologicznej, poprawa warunków siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk roślin i zwierząt (w tym chronionych, rzadkich i zagrożonych), poprawa stanu populacji roślin i zwierząt, siedlisk przyrodniczych, siedlisk roślin i zwierząt, form ochrony przyrody, utrzymanie i poprawa drożności korytarzy ekologicznych, zwiększenie spójności obszarów przyrodniczo cennych	długoterminowy, bezpośredni, pośredni	lokalny	-
		Obniżenie różnorodności biologicznej, likwidacja nisz ekologicznych, niszczenie i pogorszenie stanu siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk roślin i zwierząt (w tym chronionych, rzadkich i zagrożonych), niszczenie i pogorszenie stanu populacji roślin i zwierząt, form ochrony przyrody, przerwanie i osłabienie drożności korytarzy ekologicznych, osłabienie spójności obszarów przyrodniczo cennych w wyniku realizacji działań o charakterze przeciwpowodziowym	krótkoterminowy, długoterminowy, bezpośredni, pośredni	lokalny, regionalny, ponadregionalny	Udrażnianie cieków w celu utrzymania lub przywrócenia funkcji korytarzowej (m.in. budowa i usprawnianie przeprawek), zachowanie różnorodności morfologicznej koryta i reżimu przepływu, stosowanie działań zwiększających naturalną retencję w zlewniach oraz innych przyjaznych środowisku rozwiązań przeciwpowodziowych, tworzenie budowli habitatowych (kryjówek dla ryb), odbudowa ekotonów wzdłuż koryt rzecznych, stosowanie przyjaznych środowisku rozwiązań na etapie prac budowlanych, przenoszenie gatunków rzadkich i chronionych na siedliska zastępcze.
		Możliwe obniżenie różnorodności biologicznej, pogorszenie stanu zachowania i niszczenie siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk roślin i zwierząt (w tym chronionych, rzadkich i zagrożonych), pogorszenie stanu zachowania populacji gatunków, osłabienie drożności korytarzy ekologicznych, synantropizacja, ekspansja gatunków inwazyjnych, osłabienie spójności obszarów przyrodniczo cennych w wyniku rozbudowy infrastruktury okolicy turystycznej, wzrostu natężenia ruchu turystycznego, upowszechnienia nowych form turystyki	krótkoterminowy, długoterminowy, bezpośredni, pośredni	lokalny, regionalny, ponadregionalny	Uwzględnienie przy lokalizacji infrastruktury okolicy turystycznej obowiązku ochrony siedlisk i gatunków, w szczególności na obszarach chronionych, dostosowanie obciążenia turystycznego do chłonności i pojemności turystycznej obszarów, kanalizacja ruchu turystycznego, promowanie form turystyki przyjaznych środowisku przyrodniczemu.
		Niszczenie i fragmentacja siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk roślin i zwierząt, niszczenie i pogorszenie stanu populacji gatunków roślin i zwierząt (w tym rzadkich, chronionych i zagrożonych), m.in. poprzez pogorszenie warunków siedliskowych, wzrost śmiertelności, płoszenie; obniżenie lub przerwanie drożności korytarzy ekologicznych, synantropizacja związanych z realizacją infrastruktury technicznej	krótkoterminowy, długoterminowy, bezpośredni, pośredni	lokalny, regionalny, ponadregionalny	Lokalizacja infrastruktury technicznej poza obszarami o wysokich walorach przyrodniczych, uwzględnienie ochrony wartości przyrodniczych (kosztów środowiskowych) na etapie planowania lokalizacji infrastruktury technicznej, przenoszenie gatunków rzadkich i chronionych na siedliska zastępcze, odtwarzanie siedlisk roślin i zwierząt w miejscach zastępczych, budowa przejść dla zwierząt, stosowanie siatek ograniczających kolizje ze zwierzętami, prowadzenie prac poza okresem lęgowym ptaków, rozrodu płazów, stosowanie obudowy dróg zielenią
	Krajobraz, powierzchnia ziemi i gleby	Podniesienie walorów krajobrazu przestrzeni publicznych miast	długoterminowy, bezpośredni,	lokalny	-
		Rewitalizacja przestrzeni powojennych w razie potrzeb obejmująca rekultywację gleb i powierzchni terenu	długoterminowy, pośredni,	lokalny	-
		Ograniczenie ubytków pokrywy glebowej, przekształceń powierzchni ziemi oraz degradacji krajobrazu poprzez redukcję potrzeb terenowych dla składowania odpadów, poprawa jakości pokrywy glebowej na skutek poprawy jakości wód	długoterminowy, bezpośredni,	regionalny	-

		Przekształcenia powierzchni ziemi oraz krajobrazu w rezultacie budowy obiektów hydrotechnicznych w dolinach cieków	długoterminowy, bezpośredni,	regionalny	Wyznaczenie obszarów naturalnych polderów i ich zagospodarowanie w sposób nie powodujący istotnych strat podczas okresowych zalewów, ograniczenie ingerencji w naturalne procesy geomorfologiczne w dolinach rzek do niezbędnego minimum, zwłaszcza na obszarach niezurbanizowanych, podejmowanie działań z zakresu mikroretencji w zlewniach zurbanizowanych
		Redukcja powierzchni gleb, zmiany ukształtowania powierzchni ziemi oraz krajobrazu związane z realizacją infrastruktury	długoterminowy, bezpośredni,	lokalny	Wykorzystanie tras istniejącej infrastruktury, tworzenie zintegrowanych korytarzy transportowo – przesyłowych, omijanie w miarę możliwości terenów o znacznych deniwelacjach, zagrożonych powierzchniowymi ruchami masowymi lub o wysokich walorach krajobrazu (w szczególności podlegających ochronie prawnej)
		Degradacja pokrywy glebowej, przekształcenie rzeźby terenu i zagrożenie degradacją krajobrazu wskutek wprowadzenia masowej turystyki w miejsca wrażliwe	krótkoterminowy, długoterminowy, bezpośredni, pośredni	lokalny, regionalny, ponadregionalny	Dostosowanie intensywności wykorzystania środowiska przyrodniczego miejsc atrakcyjnych turystycznie do ich chłonności ekologicznej i stopnia odporności na presję różnych sposobów wykorzystania turystycznego, określenie i egzekwowanie wysokich standardów architektoniczno – krajobrazowych dla infrastruktury turystycznej
	Wody powierzchniowe i podziemne	Poprawa stanu jakościowego i ilościowego wód na skutek inwestycji w infrastrukturę wod-kan	długoterminowy, pośredni,	lokalny, regionalny	
		Niekorzystne zmiany ilościowe (zmiany przepływów w ciekach i zmiany w odpływie wód podziemnych) i jakościowe wód (głównie przez emisję zanieczyszczeń podczas etapu budowy) oraz przekształcenia geomorfologiczne cieków w wyniku budowy i modernizacji obwałowań, przebudowy i regulacji koryt cieków, robót utrzymaniowych, budowy zbiorników wodnych, stopni wodnych i in. obiektów hydrotechnicznych	krótkoterminowy, długoterminowy, bezpośredni, pośredni	lokalny, regionalny, ponadregionalny	Stosowanie najlepszych dostępnych praktyk oraz wdrażanie zasad zabudowy hydrotechnicznej, która w minimalnym stopniu oddziałuje na środowisko przyrodnicze, w tym wodne, odpowiednia organizacja zaplecza budowy, zachowanie wszelkich środków ostrożności zapobiegających przedostaniu się zanieczyszczeń do środowiska gruntowo – wodnego, zintegrowane podejście do zlewni jako całości, powiększanie retencji dolinowej (tereny zalewowe), zachowanie, przywracanie i ochrona terenów podmokłych, renaturyzacja cieków
		Wzrost zanieczyszczenia wód na skutek podwyższonej presji na jakość wód oraz zwiększonego obciążenia obiektów turystycznych wyposażonych nieobjętych zbiorczym systemem odprowadzania ścieków i niedostatecznie wyposażonych w systemy ich oczyszczania	krótkoterminowy, długoterminowy, bezpośredni, pośredni	lokalny, regionalny, ponadregionalny	Odpowiednia organizacja zaplecza technicznego, dostosowanie obciążenia turystycznego do pojemności turystycznej obszarów, kanalizacja ruchu turystycznego.
	Powietrze i klimat	Poprawa jakości powietrza poprzez eliminację zagrożeń związanych z kontrolowanym i niekontrolowanym składowaniem odpadów w środowisku	długoterminowy, bezpośredni,	lokalny, regionalny	-
		Pogorszenie jakości powietrza i klimatu akustycznego w związku z realizacją przedsięwzięć	krótkoterminowy, bezpośredni,	lokalny	Odpowiednia organizacja zaplecza budowy
	Zdrowie człowieka	Poprawa stanu zdrowia i bezpieczeństwa mieszkańców w wyniku działań na rzecz poprawy warunków środowiska	długoterminowy, bezpośredni	lokalny, regionalny, ponadregionalny	-

1.3. Wzrost wykorzystania turystycznego obszaru w wyniku zwiększenia dostępności komunikacyjnej	Dziedzictwo kulturowe	Poprawa stanu zdrowia społeczeństwa w związku z upowszechnianiem zdrowego i aktywnego stylu życia poprzez tworzenie i promowanie produktów turystycznych	krótkoterminowy, długoterminowy, bezpośredni, pośredni	lokalny, regionalny, ponadregionalny	-
		Wzbogacenie zasobów materialnych i niematerialnych dziedzictwa kulturowego	długoterminowy, bezpośredni, pośredni	lokalny, regionalny	-
		Ochrona przed degradacją obiektów zabytkowych, w tym nadanie nowych funkcji obiektom nieużytkowanym – także na cele kreowania dóbr kultury	długoterminowy, bezpośredni, pośredni	lokalny, regionalny	-
		Zagrożenie dla obiektów zabytkowych lub dóbr kultury współczesnej w obszarze inwestycji podczas budowy i eksploatacji infrastruktury	krótkoterminowy, bezpośredni,	lokalny	Niekolizyjna lokalizacja realizowanej infrastruktury, zastosowanie odpowiednich metod budowy lub zabezpieczeń dóbr dziedzictwa kulturowego
	Rośliny i zwierzęta oraz bioróżnorodność	Niszczenie i fragmentacja siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk roślin i zwierząt, niszczenie i pogarszanie stanu populacji gatunków roślin i zwierząt (w tym rzadkich, chronionych i zagrożonych), m.in. poprzez pogorszenie warunków siedliskowych, wzrost śmiertelności, płoszenie; obniżenie lub przerwanie drożności korytarzy ekologicznych, synantropizacja związanych z realizacją infrastruktury technicznej	krótkoterminowy, długoterminowy, bezpośredni, pośredni	lokalny, regionalny	Lokalizacja infrastruktury technicznej poza obszarami o wysokich walorach przyrodniczych, uwzględnienie ochrony wartości przyrodniczych (kosztów środowiskowych) na etapie planowania lokalizacji infrastruktury technicznej, przenoszenie gatunków rzadkich i chronionych na siedliska zastępcze, odtwarzanie siedlisk roślin i zwierząt w miejscach zastępczych, budowa przejść dla zwierząt, stosowanie siatek ograniczających kolizje ze zwierzętami, prowadzenie prac poza okresem lęgowym ptaków, rozrodu płazów, stosowanie obudowy dróg zielenią
	Krajobraz, powierzchnia ziemi i gleby	Redukcja powierzchni gleb, zmiany ukształtowania powierzchni ziemi oraz krajobrazu związane z realizacją infrastruktury transportowej	długoterminowy, bezpośredni,	lokalny, regionalny	Wykorzystanie tras istniejącej infrastruktury, tworzenie zintegrowanych korytarzy transportowo – przesyłowych, omijanie w miarę możliwości terenów o znacznych deniwelacjach, zagrożonych powierzchniowymi ruchami masowymi lub o wysokich walorach krajobrazu (w szczególności podlegających ochronie prawnej)
	Wody powierzchniowe i podziemne	Zmniejszenie oddziaływań negatywnych na stan wód powierzchniowych i podziemnych w wyniku rozwoju transportu kolejowego i odciążeniu transportu samochodowego.	długoterminowe, pośrednie	lokalny, regionalny, ponadregionalny	-
		Pogorszenie stanu wód (ilościowego i jakościowego) w wyniku rozwoju infrastruktury technicznej, zarówno w trakcie realizacji inwestycji (zmiana stosunków wodnych, zanieczyszczenia pochodzące z terenu budowy) jak i w okresie jej eksploatacji (związki ropopochodne, zanieczyszczenia z zimowego utrzymania dróg, pośrednio przez emisję spalin; zmiana stosunków wodnych)	krótkoterminowy, długoterminowy, bezpośredni, pośredni	lokalny, regionalny, ponadregionalny	Odpowiednia organizacja zaplecza budowy, w celu zapobiegania przedostawaniu się zanieczyszczeń do środowiska gruntowo – wodnego, odwodnienie dróg przez odpowiedni system uniemożliwiający przenikanie zanieczyszczeń do wód; instalacja urządzeń do oczyszczania wód (m.in. osadniki, separatory substancji ropopochodnych)
	Powietrze i klimat	Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń do atmosfery w wyniku rozwoju infrastruktury kolejowej (odciążenie transportu samochodowego)	długoterminowe, pośrednie	lokalny, regionalny, ponadregionalny	-

Priorytet 2: Efektywna gospodarka lokalna			Pogorszenie jakości powietrza i klimatu akustycznego w związku z realizacją przedsięwzięć	krótkoterminowy, bezpośredni,	lokalny	Odpowiednia organizacja zaplecza budowy
		Zdrowie człowieka	Poprawa stanu zdrowia mieszkańców regionu w wyniku integracji infrastrukturalnej aglomeracji (m.in. usprawnienie komunikacji, rozwój transportu kolejowego, redukcja kongestii drogowej, poprawa warunków środowiskowych)	długoterminowy, pośrednie	lokalny, regionalny	-
			Pogorszenie stanu zdrowia mieszkańców regionu jako skutek rozwoju i użytkowania infrastruktury drogowej, kolejowej i energetycznej (przy uwzględnieniu powstałych zmian środowiskowych: hałasu, pola elektromagnetycznego, zanieczyszczeń powietrza i wody)	krótkoterminowy, długoterminowy, bezpośredni, pośredni	lokalny, regionalny, ponadregionalny	Lokalizacja infrastruktury technicznej uwzględniająca potencjalne wpływy na zdrowie mieszkańców, stosowanie ekranów akustycznych oraz obudowy dróg zielenią, monitoring natężenia hałasu na terenach zabudowanych, tworzenie obszarów ograniczonego użytkowania na terenach o ponadnormatywnej uciążliwości akustycznej.
		Dziedzictwo kulturowe	Zagrożenie dla obiektów zabytkowych lub dóbr kultury współczesnej w obszarze inwestycji podczas budowy i eksploatacji infrastruktury	krótkoterminowy, bezpośredni,	lokalny	Niekolizyjna lokalizacja realizowanej infrastruktury, zastosowanie odpowiednich metod budowy lub zabezpieczeń dóbr dziedzictwa kulturowego
	2.1. Wzrost inwestycji na rzecz wzmocnienia gospodarki niskoemisyjnej obszaru	Rośliny i zwierzęta oraz bioróżnorodność	Poprawa stanu siedlisk przyrodniczych, siedlisk roślin i zwierząt, poprawa stanu populacji gatunków roślin i zwierząt w związku z wdrażaniem eko innowacji.	długoterminowy, pośredni,	lokalny, regionalny	-
			Poprawa stanu siedlisk przyrodniczych, siedlisk roślin i zwierząt, poprawa stanu populacji gatunków roślin i zwierząt w związku z poprawą stanu środowiska	długoterminowy, bezpośredni	lokalny	-
			Niszczenie i fragmentacja siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk roślin i zwierząt, niszczenie i pogarszanie stanu populacji gatunków roślin i zwierząt (w tym rzadkich, chronionych i zagrożonych), m.in. poprzez pogorszenie warunków siedliskowych, wzrost śmiertelności, płoszenie; obniżenie lub przerwanie drożności korytarzy ekologicznych, synantropizacja związanych z realizacją infrastruktury technicznej	krótkoterminowy, długoterminowy, bezpośredni, pośredni	lokalny, regionalny	Lokalizacja infrastruktury technicznej poza obszarami o wysokich walorach przyrodniczych, uwzględnienie ochrony wartości przyrodniczych (kosztów środowiskowych) na etapie planowania lokalizacji infrastruktury technicznej, przenoszenie gatunków rzadkich i chronionych na siedliska zastępcze, odtwarzanie siedlisk roślin i zwierząt w miejscach zastępczych, budowa przejść dla zwierząt, stosowanie siatek ograniczających kolizje ze zwierzętami, prowadzenie prac poza okresem lęgowym ptaków, rozrodu płazów, stosowanie obudowy dróg zielenią
		Krajobraz, powierzchnia ziemi i gleby	Zmniejszone wykorzystanie zasobów naturalnych związane z rozwojem i budową odnawialnych źródeł energii	długoterminowy, pośredni	ponadregionalny	-
			Redukcja powierzchni gleb, zmiany ukształtowania powierzchni ziemi oraz krajobrazu związane z realizacją infrastruktury	długoterminowy, bezpośredni,	lokalny	Wykorzystanie tras istniejącej infrastruktury, tworzenie zintegrowanych korytarzy transportowo – przesyłowych, omijanie w miarę możliwości terenów o znacznych deniwelacjach, zagrożonych powierzchniowymi ruchami masowymi lub o wysokich walorach krajobrazu (w szczególności podlegających ochronie prawnej)
		Wody powierzchniowe i podziemne	Poprawa stanu jakościowego wód na skutek poprawy stanu powietrza	długoterminowy, pośredni,	lokalny, regionalny	-

		Powietrze i klimat	Poprawa stanu jakościowego i ilościowego powietrza na skutek rozwoju nowoczesnych technologii i innowacji w zakresie efektywnych energetycznie i niskoemisyjnych rozwiązań	długoterminowy, pośredni,	lokalny, regionalny	-
		Zdrowie człowieka	Poprawa stanu zdrowia mieszkańców i poprawa opieki zdrowotnej w wyniku rozwijania innowacyjnej medycyny oraz poprzez minimalizację narażenia na szkodliwe czynniki środowiskowe w związku z wdrażaniem eko-innowacji	długoterminowy, pośredni,	lokalny, regionalny	-
		Dziedzictwo kulturowe	-	-	-	-
	2.2. Poprawa efektywności funkcjonowania sektora rolnego oraz jego większa specjalizacja ze szczególną rolą biogospodarki	Rośliny i zwierzęta oraz bioróżnorodność	Poprawa skuteczności zarządzania i ochrony środowiska przyrodniczego w wyniku propagowania działań nakierowanych na rozwój dobrych praktyk rolniczych, w tym rolnictwa przyjaznego środowisku	długoterminowy, pośredni,	lokalny, regionalny	-
			Poprawa stanu siedlisk przyrodniczych, siedlisk roślin i zwierząt, poprawa stanu populacji gatunków roślin i zwierząt w związku z wdrażaniem eko-innowacji przyjaznych środowisku	długoterminowy, pośredni,	lokalny, regionalny	-
		Krajobraz, powierzchnia ziemi i gleby	Poprawa środowiska glebowego poprzez rozwój dobrych praktyk rolniczych i rolnictwa ekologicznego	długoterminowy, pośredni,	lokalny, regionalny	-
			Poprawa jakości gospodarowania przestrzenią, w tym oszczędniejsze jej użytkowanie na cele związane z trwałym zainwestowaniem terenu w rezultacie lepszego rozpoznania funkcjonowania środowiska lub opracowania nowatorskich rozwiązań technologicznych lub organizacyjnych	długoterminowy, pośredni	lokalny, regionalny ponadregionalny	-
		Wody powierzchniowe i podziemne	Poprawa efektywności i jakości zarządzania środowiskiem wodnym (a zarazem jego stanu) na skutek powiększenia zasobów wiedzy specjalistycznej oraz rozwoju kompetencji, w tym dotyczących rolnictwa przyjaznego środowisku	długoterminowy, pośredni	lokalny, regionalny ponadregionalny	-
		Powietrze i klimat	Możliwa poprawa jakości powietrza atmosferycznego na skutek powiększenia zasobów wiedzy specjalistycznej, również w zakresie nowoczesnych, innowacyjnych technologii rolniczych	długoterminowy, pośredni	lokalny, regionalny ponadregionalny	-
		Zdrowie człowieka	Poprawa stanu zdrowia społeczeństwa w związku z upowszechnieniem produkcji i konsumpcji, zdrowej, ekologicznej żywności	długoterminowy, pośredni	lokalny, regionalny ponadregionalny	-
		Dziedzictwo kulturowe	-	-	-	-
	infrastruktury popraw	Rośliny i zwierzęta oraz bioróżnorodność	Możliwe obniżenie różnorodności biologicznej, pogorszenie stanu zachowania siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk roślin i zwierząt, pogorszenie stanu zachowania populacji gatunków (w tym rzadkich, chronionych, hodowlanych) jako skutek nowych innowacyjnych technologii	długoterminowy, pośredni	lokalny, regionalny ponadregionalny	Uwzględnienie aspektów środowiskowych i zasady przezorności przy testowaniu i wprowadzaniu innowacyjnych technologii.

			Niszczenie i fragmentacja siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk roślin i zwierząt, niszczenie i pogarszanie stanu populacji gatunków roślin i zwierząt (w tym rzadkich, chronionych i zagrożonych), m.in. poprzez pogorszenie warunków siedliskowych, wzrost śmiertelności, płoszenie; obniżenie lub przerwanie drożności korytarzy ekologicznych, synantropizacja związanych z realizacją infrastruktury technicznej, drogowej i kolejowej	krótkoterminowy, długoterminowy, bezpośredni, pośredni	lokalny, regionalny	Lokalizacja infrastruktury technicznej poza obszarami o wysokich walorach przyrodniczych, uwzględnienie ochrony wartości przyrodniczych (kosztów środowiskowych) na etapie planowania lokalizacji infrastruktury technicznej, przenoszenie gatunków rzadkich i chronionych na siedliska zastępcze, odtwarzanie siedlisk roślin i zwierząt w miejscach zastępczych, budowa przejść dla zwierząt, stosowanie siatek ograniczających kolizje ze zwierzętami, prowadzenie prac poza okresem lęgowym ptaków, rozrodu płazów, stosowanie obudowy dróg zielenią
	Krajobraz, powierzchnia ziemi i gleby		Redukcja powierzchni gleb, zmiany ukształtowania powierzchni ziemi oraz krajobrazu związane z realizacją infrastruktury	długoterminowy, bezpośredni,	lokalny	Wykorzystanie tras istniejącej infrastruktury, tworzenie zintegrowanych korytarzy transportowo – przesyłowych, omijanie w miarę możliwości terenów o znacznych deniwelacjach, zagrożonych powierzchniowymi ruchami masowymi lub o wysokich walorach krajobrazu (w szczególności podlegających ochronie prawnej)
			Wdrożenie technologii: redukujących zapotrzebowanie na surowce kopalne, infrastrukturę wytwórczą	długoterminowy, pośredni	lokalny, regionalny	-
	Wody powierzchniowe i podziemne		Zmniejszenie oddziaływań negatywnych na stan wód powierzchniowych i podziemnych w wyniku rozwoju infrastruktury kolejowej (odciążenie transportu samochodowego)	długoterminowy, pośredni	lokalny, regionalny	-
			Pogorszenie stanu wód (ilościowego i jakościowego) w wyniku rozwoju infrastruktury technicznej, zarówno w trakcie realizacji inwestycji (zmiana stosunków wodnych, zanieczyszczenia pochodzące z terenu budowy) jak i w okresie jej eksploatacji (związki ropopochodne, zanieczyszczenia z zimowego utrzymania dróg, pośrednio przez emisję spalin; zmiana stosunków wodnych)	krótkoterminowy, długoterminowy, bezpośredni, pośredni	lokalny, regionalny	Lokalizacja infrastruktury technicznej poza obszarami o wysokich walorach przyrodniczych, uwzględnienie ochrony wartości przyrodniczych (kosztów środowiskowych) na etapie planowania lokalizacji infrastruktury technicznej, przenoszenie gatunków rzadkich i chronionych na siedliska zastępcze, odtwarzanie siedlisk roślin i zwierząt w miejscach zastępczych, budowa przejść dla zwierząt, stosowanie siatek ograniczających kolizje ze zwierzętami, prowadzenie prac poza okresem lęgowym ptaków, rozrodu płazów, stosowanie obudowy dróg zielenią
	Powietrze i klimat		Możliwe pogorszenie stanu powietrza na skutek zintensyfikowania rozwoju gospodarczego, np. w zakresie gałęzi przemysłu emitujących zwiększone ilości zanieczyszczeń	długoterminowy, pośredni	lokalny, regionalny	Stosowanie nowoczesnych rozwiązań, technologii i najlepszych dostępnych technik , które ograniczać będą oddziaływania negatywne wynikające z realizacji niektórych inwestycji
			Pogorszenie jakości powietrza atmosferycznego w trakcie realizacji inwestycji i w okresie eksploatacji poprzez emisję pyłów i gazów, pogorszenie klimatu akustycznego, zagrożenie emisją pola elektromagnetycznego	długoterminowy, pośredni	lokalny, regionalny	Odpowiednia organizacja zaplecza budowy, projektowanie przydrożnych pasów zieleni izolacyjnej (zadrzewienia i zakrzewienia), właściwe kształtowanie niwelety drogi, stosowanie ekranów dźwiękochłonnych, zastosowanie tzw. cichej nawierzchni

Priorytet 3: Poprawa skuteczności usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, edukacji oraz bezmiejszczeństwa publicznego		Zdrowie człowieka	Poprawa dobrostanu mieszkańców regionu (w tym zdrowia) w związku z ograniczaniem wykluczenia społecznego wskutek rozwijania kapitału ludzkiego.	długoterminowy, pośredni	regionalny	-
			Pogorszenie stanu zdrowia mieszkańców regionu jako skutek rozwoju i użytkowania infrastruktury drogowej, kolejowej i energetycznej (przy uwzględnieniu powstałych zmian środowiskowych: hałasu, pola elektromagnetycznego, zanieczyszczeń powietrza i wody)	krótkoterminowy, długoterminowy, bezpośredni, pośredni	lokalny, regionalny, ponadregionalny	Lokalizacja infrastruktury technicznej uwzględniająca potencjalne wpływy na zdrowie mieszkańców, stosowanie ekranów akustycznych oraz obudowy dróg zielenią, monitoring natężenia hałasu na terenach zabudowanych, tworzenie obszarów ograniczonego użytkowania na terenach o ponadnormatywnej uciążliwości akustycznej.
		Dziedzictwo kulturowe	-	-	-	-
	Wszystkie Cele wymienione w tym Priorytecie	Rośliny i zwierzęta oraz bioróżnorodność	Niszczenie i fragmentacja siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk roślin i zwierząt, niszczenie i pogarszanie stanu populacji gatunków roślin i zwierząt (w tym rzadkich, chronionych i zagrożonych), m.in. poprzez pogorszenie warunków siedliskowych, wzrost śmiertelności, płoszenie; obniżenie lub przerwanie drożności korytarzy ekologicznych, synantropizacja związanych z realizacją infrastruktury technicznej	krótkoterminowy, długoterminowy, bezpośredni, pośredni	lokalny, regionalny, ponadregionalny	Lokalizacja infrastruktury technicznej poza obszarami o wysokich walorach przyrodniczych, uwzględnienie ochrony wartości przyrodniczych (kosztów środowiskowych) na etapie planowania lokalizacji infrastruktury technicznej, przenoszenie gatunków rzadkich i chronionych na siedliska zastępcze, odtwarzanie siedlisk roślin i zwierząt w miejscach zastępczych, budowa przejść dla zwierząt, stosowanie siatek ograniczających kolizje ze zwierzętami, prowadzenie prac poza okresem lęgowym ptaków, rozrodu płazów, stosowanie obudowy dróg zielenią
		Krajobraz, powierzchnia ziemi i gleby	Redukcja powierzchni gleb, zmiany ukształtowania powierzchni ziemi oraz krajobrazu związane z realizacją infrastruktury	długoterminowy, bezpośredni,	lokalny	Wykorzystanie tras istniejącej infrastruktury, tworzenie zintegrowanych korytarzy transportowo – przesyłowych, omijanie w miarę możliwości terenów o znacznych deniwelacjach, zagrożonych powierzchniowymi ruchami masowymi lub o wysokich walorach krajobrazu (w szczególności podlegających ochronie prawnej)

		Wody powierzchniowe i podziemne	Pogorszenie stanu wód (ilościowego i jakościowego) w wyniku rozwoju infrastruktury technicznej, zarówno w trakcie realizacji inwestycji (zmiana stosunków wodnych, zanieczyszczenia pochodzące z terenu budowy) jak i w okresie jej eksploatacji (związki ropopochodne, zanieczyszczenia z zimowego utrzymania dróg, pośrednio przez emisję spalin; zmiana stosunków wodnych)	krótkoterminowy, długoterminowy, bezpośredni, pośredni	lokalny, regionalny	Lokalizacja infrastruktury technicznej poza obszarami o wysokich walorach przyrodniczych, uwzględnienie ochrony wartości przyrodniczych (kosztów środowiskowych) na etapie planowania lokalizacji infrastruktury technicznej, przenoszenie gatunków rzadkich i chronionych na siedliska zastępcze, odtwarzanie siedlisk roślin i zwierząt w miejscach zastępczych, budowa przejść dla zwierząt, stosowanie siatek ograniczających kolizje ze zwierzętami, prowadzenie prac poza okresem lęgowym ptaków, rozrodu płazów, stosowanie obudowy dróg zielenią
		Powietrze i klimat	Pogorszenie jakości powietrza atmosferycznego w trakcie realizacji inwestycji i w okresie eksploatacji poprzez emisję pyłów i gazów, pogorszenie klimatu akustycznego, zagrożenie emisją pola elektromagnetycznego	długoterminowy, pośredni	lokalny, regionalny	Odpowiednia organizacja zaplecza budowy, projektowanie przydrożnych pasów zieleni izolacyjnej (zadrzewienia i zakrzewienia), właściwe kształtowanie niwelety drogi, stosowanie ekranów dźwiękochłonnych, zastosowanie tzw. cichej nawierzchni
		Zdrowie człowieka	Poprawa stanu zdrowia mieszkańców i poprawa opieki zdrowotnej w wyniku rozwijania innowacyjnej medycyny oraz poprzez minimalizację narażenia na szkodliwe czynniki środowiskowe w związku z wdrażaniem ekoinnowacji	długoterminowy, pośredni	lokalny, regionalny	-
			Poprawa dobrostanu mieszkańców regionu (w tym zdrowia) w związku z ograniczaniem wykluczenia społecznego wskutek rozwijania kapitału ludzkiego.	długoterminowy, pośredni	regionalny	-
			Poprawa dobrostanu mieszkańców regionu w związku z lepszym dostępem do infrastruktury edukacyjnej i sportowej	długoterminowy, pośredni	regionalny	-
			Poprawa zdrowia mieszkańców regionu w wyniku poprawy świadczenia usług medycznych poprzez rozwój sieci współpracy placówek medycznych, rehabilitacyjnych i uzdrowiskowych oraz zapewnienia komplementarności świadczeń specjalistycznych	długoterminowy, pośredni	regionalny	-
			Poprawa stanu zdrowia i bezpieczeństwa mieszkańców w wyniku działań na rzecz zabezpieczenia przed sytuacjami kryzysowymi (klęski żywiołowe – zwłaszcza powodzie – oraz katastrofy)	długoterminowy, bezpośredni, pośredni	lokalny, regionalny	-
		Dziedzictwo kulturowe	Wzbogacenie zasobów materialnych i niematerialnych dziedzictwa kulturowego	długoterminowy, bezpośredni	lokalny, regionalny, ponadregionalny	-

6.3. Oddziaływania wtórne i skumulowane.

Oddziaływania skumulowane będą związane z jednoczesną realizacją w kilku zadań w tym samym czasie, na sąsiadujących terenach (akumulacja wpływów w czasie i przestrzeni). Związane będą z okresowym zwiększeniem hałasu i zanieczyszczenia powietrza związanego z etapem prac budowlanych. Należy jednak podkreślić, że natężenie i zakres przewidywanych oddziaływań skumulowanych będą niewielkie. Będą to oddziaływania krótkoterminowe, ograniczone do czasu trwania prac budowlanych. Nie zidentyfikowano oddziaływań skumulowanych wynikających z realizacji innych programów lub planów na tym terenie, w tym samym czasie.

Oddziaływania wtórne zachodzących najczęściej w sytuacji wzrostu jednej emisji, powstającej w związku z ograniczeniem innej. Określenie wtórnych oddziaływań w makroskalowych prognozach, sporządzanych na potrzeby dokumentów strategicznych, biorąc pod uwagę ich zasięg oraz stopień ogólności, jest albo w ogóle niemożliwe, albo obarczone zbyt dużą niepewnością, jak również niecelowe na tak wczesnym etapie planowania.

Zadaniem prognoz, wykonywanych na najwcześniejszym etapie planowania i podejmowania decyzji, jest przede wszystkim zidentyfikowanie możliwości wystąpienia oddziaływań na środowisko oraz określenie ich przybliżonej siły i kierunku, po to by umożliwić skorygowanie celów i założeń rozpatrywanego dokumentu, aby jego potencjalne oddziaływania negatywne (zwłaszcza te najsilniejsze) mogły ulec zmniejszeniu, a oddziaływania pozytywne (zwłaszcza te najsłabsze) zwiększeniu.

W tabeli poniżej przedstawiono relacje pomiędzy potencjalnymi oddziaływaniami przedsięwzięć Strategii na poszczególne elementy środowiska oraz oddziaływaniami pośrednimi mogącymi mieć miejsce z związku z realizacją Strategii.

Tabela 16. Wzajemne powiązania oddziaływań

Element środowiska	Oddziaływania bezpośrednie	Wzajemne powiązania oddziaływań
POWIETRZE I KLIMAT	➤ Hałas i wibracje ➤ Emisja spalin ➤ Zapylenie ➤ Imisja zanieczyszczeń	➤ Spaliny i pyły samochodowe zanieczyszczają powierzchnie ziemi, gleby i wody powierzchniowe ➤ Zanieczyszczanie powietrza i zmiany topoklimatu wpływają na florę i faunę ➤ Hałas i wibracje wpływają na zdrowie człowieka i świat zwierzęcy ➤ Zmiany pokrycia powierzchni ziemi wpływają na mikroklimat.
WODY POWIERZCHNIOWE I PODZIEMNE	➤ Obniżenie poziomu wód gruntowych ➤ Zmiana stosunków wodnych ➤ Zanieczyszczenia wód	➤ Zanieczyszczenia użytkowych poziomów wód podziemnych mają wpływ na zdrowie ludzi ➤ Zmiany poziomu wód gruntowych (odwodnienia), wpływają na wilgotność gleby, a to z kolei oddziałuje na florę i faunę ➤ Zanieczyszczenia wód wpływają na bioróżnorodność ➤ Poziom wód gruntowych i stosunki wodne

		wpływają na stan zdrowotny roślinności danego obszaru, a tym samym na zmiany w krajobrazie ➤ Zmiany pokrycia powierzchni ziemi i jej właściwości filtracyjnych wpływają na reżim wód gruntowych ➤ Zanieczyszczenia użytkowych poziomów wód podziemnych mają wpływ na zdrowie ludzi
FLORA i FAUNA	➤ Zmiany przestrzeni życiowej i ekosystemów ➤ Zagrożenie dla niektórych gatunków ➤ Zmniejszenie bioróżnorodności	➤ Rozwój transportu, budowa dróg oraz inne procesy urbanizacyjne wpływają na florę i faunę pośrednio poprzez: ➤ Zmiana stanu czystości powietrza, hałasu i drgań, mikroklimatu, poziomu wód gruntowych, zbiorników wód powierzchniowych i podziemnych, zanieczyszczenie gleby i pokrycia powierzchni ziemi ➤ Stan flory i fauny ma wpływ na zdrowie fizyczne i psychiczne człowieka ➤ Stan flory wpływa na krajobraz
GLEBY i ŚRODOWISKO GRUNTOWO-WODNE	➤ Zmiany pokrycia powierzchni terenu ➤ Zmiany struktury gruntu, składu biologicznego i chemicznego	➤ Zmiana pokrycia powierzchni terenu wpływa na zmianę mikroklimatu ➤ Zwiększenie powierzchni nawierzchni nieprzepuszczalnych czyli pogorszenie się własności retencyjnych i filtracyjnych, wpływa to na wody gruntowe i ujęcia wody oraz na mikroklimat. ➤ Zanieczyszczenia opadające na powierzchnię dróg spływają wraz z wodami opadowymi do gleby i wód gruntowych.

6.4. Rozwiązania mające na celu zapobieganie, ograniczanie negatywnych oddziaływań na środowisko, mogących być rezultatem realizacji projektowanego dokumentu, w szczególności na cele i przedmiot ochrony obszaru Natura 2000 oraz integralność tego obszaru

Rozważając cele określone w Strategii należy stwierdzić, iż wiele z celów bezpośrednio jest skierowana na poprawę stanu środowiska naturalnego, w innych natomiast poprawa środowiska osiągana jest w sposób pośredni. Niemniej jednak należy pamiętać, iż w wyniku realizacji zapisów „Strategii” mogą powstać negatywne oddziaływania, o których mowa była w poprzednich rozdziałach.

Do przedsięwzięć realizowanych w ramach Strategii, które mogą negatywnie oddziaływać na środowisko należy większość inwestycji infrastrukturalnych przede wszystkim: na etapie budowy inwestycje w zakresie budowy lub modernizacji infrastruktury sportowej, drogowej rewitalizacji terenów itp., a także w fazie realizacji

i eksploatacji m.in. drogi, infrastruktura turystyczna, zbiorniki retencyjne. Negatywne oddziaływanie tych inwestycji na środowisko można ograniczyć do racjonalnego poziomu poprzez dobrze przemyślany wybór lokalizacji, ponieważ skala wywoływanych przez nie przekształceń środowiska zależeć będzie w znacznym stopniu od lokalnych uwarunkowań. Ponadto, prawidłowy projekt, uwzględniający potrzeby ochrony środowiska zarówno na etapie budowy, jaki i w fazie eksploatacji inwestycji pozwoli także ograniczyć te oddziaływania.

W celu zmniejszenia lub eliminacji negatywnego oddziaływania na środowisko przyrodnicze lub społeczne proponuje się podjęcie działań łagodzących opisanych poniżej w tabeli 17.

Tabela 17. Proponowane środki i zalecenia łagodzące niekorzystne oddziaływania na środowisko wynikające z realizacji Strategii

Element środowiska przyrodniczego	Środki łagodzące/zalecenie
LUDZIE	➤ oznakowanie obszarów, gdzie prowadzone będą prace budowlane i modernizacyjne w celu zwiększenia bezpieczeństwa ludzi podczas wykonywania tych prac; ➤ stosowanie sprawnego technicznie sprzętu, stałe prowadzenie nadzoru budowlanego oraz bezwzględne przestrzeganie przepisów BHP; ➤ ograniczenie czasu pracy maszyn budowlanych do niezbędnego minimum w celu zmniejszenia emisji spalin oraz hałasu; ➤ stosowanie systemów zabezpieczających rusztowania oraz maszyny i urządzenia podczas remontów i innych prac budowlanych, ograniczające jednocześnie uciążliwości przez niewywoływane; ➤ stosowanie roślinności izolacyjnej (obudowa biologiczna wzdłuż ciągów komunikacyjnych);
ZWIERZĘTA	➤ wykonanie inwentaryzacji budynków i terenów planowanych pod budowę pod kątem występowania ptaków, nietoperzy i zwierząt chronionych; ➤ prowadzenie prac poza okresem lęgowym ptaków oraz rozrodu nietoperzy i innych zwierząt, których występowanie zidentyfikowano w rejonie planowanych inwestycji; ➤ w przypadku braku możliwości prowadzenia prac w okresie poza lęgowym odpowiednio wcześniejsze zabezpieczenie budynków przed zakładaniem w nich lęgówisk; ➤ w trakcie prac modernizacyjnych zapewnienie nadzoru ze strony ornitologów i chiropterologów na wypadek odnalezienia miejsc gniazdowania ptaków oraz rozrodu nietoperzy; ➤ po przeprowadzeniu prac remontowych, w przypadku braku możliwości zachowania istniejących schronień, wyposażenie budynków w schronienia alternatywne (skrzynki dla ptaków i nietoperzy), równoważące ubytek takich miejsc; ➤ prowadzenie prac budowlanych i modernizacyjnych w możliwie najkrótszym czasie;
ROŚLINY	➤ wykonanie inwentaryzacji przyrodniczej obszarów dysfunkcyjnych pod kątem występowania cennych gatunków roślin, przede

	wszystkim obszarów wodno-błotnych o wysokich walorach przyrodniczych; ➤ wkomponowywanie istniejącej roślinności w rewitalizowaną przestrzeń obszarów dysfunkcyjnych, wprowadzanie nowych obszarów zielni urządzonej, dostosowanej do warunków siedliskowych oraz współgrającej z otoczeniem; ➤ zachowanie wysokiej kultury prowadzenia robót budowlanych, z poszanowaniem wymagań ochrony środowiska; ➤ prowadzenie ręcznych wykopów w sąsiedztwie systemów korzeniowych w czasie wykonywania prac budowlanych; ➤ unikanie usuwania korzeni strukturalnych drzew w przypadku prowadzenia wykopów w sąsiedztwie bryły korzeniowej; ➤ zabezpieczenie ran na drzewach powstałych w wyniku prowadzonych prac budowlanych odpowiednimi środkami grzybobójczymi; ➤ zabezpieczenie pni drzew narażonych na otarcia ze strony sprzętu budowlanego np. włókniny i obudowy drewniane; ➤ lokalizowanie zapleczy budów możliwe najdalej od stanowisk roślin o dużych walorach przyrodniczych;
WODA	➤ zabezpieczenie/uszczelnienie terenów zapleczy budów (magazynowanie substancji, materiałów oraz odpadów w sposób eliminujący kontakt z wodami opadowymi i gruntowymi); ➤ kontrolowanie szczelności zbiorników paliw płynnych pojazdów stosowanych w czasie prac budowlanych w celu niedopuszczenia do miejscowego skażenia środowiska gruntowego substancjami ropopochodnymi; ➤ zapewnienie dostępu pracownikom przedsiębiorstw budowlanych do przenośnych toalet oraz regularnie opróżnianie toalet z wykorzystaniem samochodów serwisowo-asenizacyjnych wyposażonych w odpowiednie akcesoria; ➤ zachowanie szczególnej ostrożności w czasie prowadzenia prac w sąsiedztwie cieków i zbiorników wodnych; ➤ ograniczanie powierzchni nieprzepuszczalnych (np. poprzez stosowanie materiałów przepuszczalnych do budowy parkingów, ciągów pieszych i rowerowych); ➤ stosowanie w budowanych i modernizowanych budynkach rozwiązań technicznych mających na celu ograniczenie zużycia wody;
POWIETRZER	➤ zachowanie wysokiej kultury prowadzenia robót, a w szczególności przez: systematyczne sprzątanie placów budowy, zraszanie wodą placów budowy (zależnie od potrzeb), ograniczenie do minimum czasu pracy silników spalinowych maszyn i samochodów budowy, uważne ładowanie materiałów sypkich na samochody, stosowanie osłon na rusztowania, urządzenia, maszyny i pojazdy, ograniczających pylenie oraz inne zanieczyszczenia, stosowanie gotowych mieszanek wytwarzanych w wytwórniach, aby ograniczyć do minimum operacje mieszania kruszywa ze spoiwem na miejscu budowy, wykorzystanie pojazdów zasilanych alternatywnymi źródłami napędu, propagowanie ruchu rowerowego, pieszego, poprzez budowę odpowiednich ciągów

	komunikacyjnych; ➤ zwiększenie powierzchni terenów zielonych poprawiających skład powietrza atmosferycznego (poprzez pochłanianie szkodliwych gazów – tlenki siarki, siarkowodór, dwutlenek węgla oraz produkcji tlenu); ➤ budowanie pasów zieleni izolacyjnej, ograniczającej uciążliwości komunikacyjne; stosowanie w budowanych i modernizowanych budynkach rozwiązań technicznych mających na celu ograniczenie niskiej emisji (stosowanie kotłów zasilanych ekologicznymi paliwami, termomodernizacja budynków – ograniczająca zużycie paliw i energii);
POWIERZCHNIA ZIEMI	➤ zabezpieczenie/uszczelnienie terenów zapleczy budów (magazynowanie substancji, materiałów oraz odpadów w sposób eliminujący kontakt z glebą); ➤ kontrolowanie szczelności zbiorników paliw płynnych pojazdów stosowanych w czasie prac budowlanych w celu niedopuszczenia do miejscowego skażenia środowiska gruntowego substancjami ropopochodnymi; ➤ przed rozpoczęciem prac ziemnych zebranie warstwy wierzchniej gleby (humus), a po zakończeniu prac – rozdeponowanie na powierzchni terenu; ➤ przestrzegania prawidłowej gospodarki odpadami;
KRAJOBRAZ	➤ zintegrowanie nowych przedsięwzięć inwestycyjnych z istniejącą rzeźbą terenu; ➤ wkomponowanie istniejących elementów krajobrazu o potencjalnie wysokich walorach przyrodniczych w rewitalizowaną przestrzeń; ➤ traktowanie zieleni urządzonej jako priorytetowego elementu kształtującego prawidłowo zagospodarowaną przestrzeń miejską;
KLIMAT	➤ odpowiednie projektowanie zieleni na terenie osiedli, tak, aby pełniła funkcje ochrony przed wiatrem, wpływała na wymianę powietrza w mieście oraz przyczyniała się do zatrzymywania wilgoci; ➤ stosowanie zabiegów mających na celu zmniejszenie zatorów komunikacyjnych w mieście (odpowiednio zsynchronizowana sygnalizacja świetlna, propagowanie ruchu pieszego, rowerowego oraz komunikacji publicznej) podczas prowadzonych prac remontowych;
ZABYTKI, DOBRA MATERIALNE	➤ planowanie nowych inwestycji w harmonii z istniejącym krajobrazem i historycznym układem przestrzennym; ➤ odpowiednie wyeksponowanie obiektów zabytkowych o wysokich wartościach artystycznych, historycznych i kulturowych na tle istniejącej zabudowy oraz planowanych inwestycji; ➤ prowadzenie prac remontowych obiektów zabytkowych w uzgodnieniu z Konserwatorem Zabytków;

W przypadku, gdy całkowite uniknięcie danego oddziaływania jest niemożliwe i istnieje niebezpieczeństwo nieodwracanego zniszczenia szczególnie cennych elementów przyrody, konieczne jest podjęcie odpowiednio wcześniej działań kompensacyjnych.

7. Niedostatki i braki materiałów utrudniające ocenę szkodliwego oddziaływania na środowisko ustaleń projektowanego dokumentu

W trakcie prac nad Prognozą opierano się wszelkich dostępnych materiałach dotyczących przepisów prawnych, sieci „Natura 2000”, danych o stanie środowiska oraz innych dokumentach niezbędnych do opracowania przedmiotowego dokumentu. W trakcie opracowywania Prognozy nie stwierdzono istotnych niedostatków lub braków materiałów, które ograniczyłyby możliwość wykonania Prognozy. Jedynym problemem okazał się ogólny charakter zadań proponowanych w Strategii, utrudnił, a w pojedynczych przypadkach wręcz uniemożliwił określenie oddziaływania na środowisko danego przedsięwzięcia

8. Transgraniczne oddziaływanie na środowisko

Zgodnie z art. 104 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko w razie stwierdzenia możliwości znaczącego transgranicznego oddziaływania na środowisko, pochodzącego z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na skutek realizacji projektów polityk, strategii, planów lub programów, przeprowadza się postępowanie dotyczące transgranicznego oddziaływania na środowisko.

Pomimo tego, iż gminy Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego położone są w bezpośrednim sąsiedztwie wschodniej granicy Polski, zaproponowane w Strategii działania charakteryzują się lokalnym zasięgiem oddziaływań i nie mają znaczenia transgranicznego.

9. Rozwiązania alternatywne do rozwiązań zawartych w projekcie Strategii

„Strategia Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego” została sporządzona w układzie jednowariantowym. Dokument nie zawiera propozycji zadań alternatywnych dla realizacji celów Strategii. Sytuacja ta wynika z makroskopowego charakteru opracowania, którego założenia cechują się wysokim stopniem ogólności. W związku z tym brak jest możliwości precyzyjnego określenia działań alternatywnych dla wskazanych zadań. Dla tego rodzaju opracowań stosowanie kryteriów wariantowości, wykorzystywanych w analogicznych ocenach oddziaływania sporządzanych dla sparametryzowanych przedsięwzięć jest znacznie utrudnione.

Rozpatrywanie wariantów przyjętych założeń Strategii miało miejsce w toku opracowywania dokumentu i obejmowały m. in. opracowanie diagnozy stanu środowiska oraz sukcesywne konsultacje w ramach zespołu projektowego z przedstawicielami samorządu terytorialnego, administracji publicznej, przedsiębiorców, środowisk edukacyjnych oraz organizacji pozarządowych. Efektem tych prac było wypracowanie ostatecznej, jednowariantowej wersji Strategii.

Należy również podkreślić, że większość proponowanych do realizacji przedsięwzięć w ramach Strategii ma pozytywny wpływ na środowisko i proponowanie

rozwiązań alternatywnych nie ma uzasadnienia. Zdefiniowane w Strategii działania, będące narzędziem służącym do spełnienia celów dokumentu nie mają charakteru tzw. twardych założeń, a wskazują raczej kierunek aktywności, pozwalający na elastyczny dobór formy ich realizacji.

Wobec powyższego przyjęto, że dalszy rozwój obszaru może przebiegać w dwóch scenariuszach tj. realizacji oraz odstąpienia od realizacji Strategii. Wariant polegający na zaniechaniu realizacji „Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego” tzw. wariant 0, opisano w rozdziale 4 niniejszej Prognozy. Wariant 0 nie oznacza, że nic się nie zmieni, ponieważ brak realizacji inwestycji może także powodować negatywne konsekwencje środowiskowe.

10. Przewidywane metody analizy skutków realizacji postanowień projektu Strategii

W ramach Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego został opracowany monitoring, którego celem jest zapewnienie zgodności realizacji projektów i programów z wcześniej zatwierdzonymi założeniami. Na podstawie informacji zebranych w trakcie monitoringu, możliwe jest dokonanie oceny projektów i programów według wcześniej określonych kryteriów.

Celem prowadzenia obserwacji monitorujących jest ocena stopnia realizacji zamierzeń określonych w strategii. Obserwacje te w głównej mierze polegać będą na dokonywaniu pomiarów wskaźników opisujących stan poszczególnych sfer funkcjonalnych i obszarów strategicznych obszaru. Monitoring realizacji strategii rozwoju obszaru w szczególności dotyczyć będzie:

- gromadzenia informacji na temat produktów będących wynikiem podejmowanych projektów i zadań,
- pomiarów stanu zaawansowania przedsięwzięć podejmowanych w obszarach działań skierowanych na realizację celów na poziomie taktycznym,
- gromadzenia i przetwarzania informacji dotyczących rodzajów i jakości rezultatów prowadzonych działań rozwojowych,
- gromadzenia i przetwarzania informacji na temat zmian ilościowych i jakościowych zachodzących w obszarach strategicznych w wyniku podejmowanych przedsięwzięć,
- gromadzenia i analizy informacji na temat zmian uwarunkowań prawnych dotyczących funkcjonowania samorządu terytorialnego, a także możliwości stosowania nowych rozwiązań w zakresie organizacji, prowadzenia i finansowania działań rozwojowych,
- dokonywania analiz porównawczych i tematycznych.

Tak prowadzony monitoring wypełnia funkcje sprawdzającą i informacyjną. Jego rolą jest dostarczenie danych na temat stanu istniejącego badanych zjawisk w czasie bieżącym. Dla potrzeb monitorowania strategii rozwoju zostały określone trzy podstawowe rodzaje wskaźników. Będą to wskaźniki:

- wskaźniki produktu – wytwory materialne i usługi otrzymywane lub wytwarzane w trakcie realizacji strategii,
- wskaźniki rezultatu – bezpośrednie i natychmiastowe efekty realizacji strategii,

- wskaźniki oddziaływania – konsekwencje strategii, wykraczające poza bezpośrednie i natychmiastowe efekty.

Wyżej wymienione wskaźniki będą służyły liczbowemu określeniu uzyskanych efektów działań, przyczyniających się do realizacji celów. Informacje zebrane w procesie monitoringu będą stanowiły materiał niezbędny do przeprowadzenia ewaluacji dokonań realizowanych i zrealizowanych w efekcie podejmowanych działań zaleconych w strategii rozwoju. Wyniki monitoringu są punktem wyjścia i jednym ze źródeł, wykorzystywanych w ewaluacji. Ewaluacja jest to proces oceny efektów realizacji interwencji publicznej, przeprowadzony w oparciu o odpowiednie kryteria, za pomocą odpowiedniej metodologii, w celu poprawy jakości podejmowanych działań ze szczególnym uwzględnieniem celów, jakie interwencja ma realizować.

Ewaluacja działań, wynikających ze Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego będzie przebiegała w trakcie jej realizacji, jako ewaluacja on-going oraz po zakończeniu realizacji strategii, jako ewaluacja ex-post:

- ewaluacja on-going – może być realizowana przez cały okres wdrażania strategii, jej celem jest diagnoza i analiza problemów, pojawiających się w trakcie realizacji strategii oraz określenie możliwości ich rozwiązania,
- ewaluacja ex-post – jest ewaluacją podsumowującą, dokonywaną po zakończeniu wdrażania strategii, celem ewaluacji ex-post jest określenie oddziaływania strategii oraz jej trwałości, w tej ewaluacji istotną rolę odgrywa odniesienie się do założonych celów oraz ocena na ile udało się je osiągnąć.

Kryteria przeprowadzania ewaluacji to trafność, skuteczność, efektywność (ewaluacja on-going) oraz skuteczność, efektywność, użyteczność oraz trwałość (ewaluacja ex-post):

- trafność – analiza określonych celów strategii w odniesieniu do zmieniających się potrzeb danego obszaru,
- skuteczność – określenie, czy kierunki działań strategii prowadzą do osiągnięcia celów, analiza tempa wydatkowanych środków oraz efektów strategii w kontekście zaplanowanych wartości docelowych,
- efektywność – analiza kosztów interwencji w odniesieniu do jej skuteczności,
- użyteczność – ocena na ile osiągnięte efekty odpowiadają rzeczywistym problemom społeczno-gospodarczym,
- trwałość – ocena, czy efekty interwencji będą utrzymywać się po jej zakończeniu oraz jak długo będą widoczne jej skutki.

11. Streszczenie w języku niespecjalistycznym

Niniejsze streszczenie odzwierciedla układ (rozdziały) prognozy oddziaływania na środowisko.

1. Wprowadzenie

Rozdział stanowi charakterystykę niniejszego dokumentu, w której przedstawiono podstawy prawne, cel i zakres Prognozy oraz metody zastosowane przy jej sporządzaniu. Podstawę prawną sporządzenia Prognozy stanowi art. 46 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2008 r. nr 199,

poz. 1227 z późn. zm.) Celem niniejszej Prognozy jest przeanalizowanie potencjalnego wpływu na środowisko skutków realizacji zamierzeń „Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku”.

Zakres dokumentu jest zgodny z art. 51 ust 2 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko i został uzgodniony z Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska w Lublinie oraz Śląskim Państwowym Wojewódzkim Inspektorem Sanitarnym w Lublinie.

Prace nad opracowaniem Prognozy przebiegały wieloetapowo i obejmowały: ocenę aktualnego stanu środowiska regionu, ocenę potencjalnego wpływu na środowisko założeń realizowanych w ramach Strategii, opracowanie propozycji środków mających na celu eliminację lub minimalizację zidentyfikowanych negatywnych oddziaływań na środowisko, ocenę systemu monitoringu skutków wdrażania dokumentu. Najistotniejszą część Prognozy stanowi identyfikacja oddziaływań na poszczególne elementy środowiska regionu, której w celu obiektywizacji dokonano w niezależnych grupach eksperckich. Wyniki prac grup porównano i ostatecznie uzgodniono wspólnie, a w celu ich zaprezentowania wykorzystano uproszczoną analizę macierzową (tabelę skutków środowiskowych).

2. Analiza zawartości „Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku”

W rozdziale scharakteryzowano oceniany projekt „Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku”, przedstawiając podstawy prawne jego opracowania, zawartość, główne cele oraz powiązanie z innymi strategicznymi dokumentami szczebla międzynarodowego, krajowego i regionalnego.

3. Opis stanu środowiska naturalnego Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego na obszarach objętych przewidywanym znaczącym oddziaływaniem

Rozdział zawiera analizę stanu środowiska Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego, odnoszącą się do jego poszczególnych komponentów (różnorodności biologicznej, fauny, flory, wód, powietrza, powierzchni ziemi, krajobrazu, klimatu, zasobów naturalnych, zabytków). Podstawowymi źródłami informacji na temat środowiska regionu były: dane gromadzone w ramach państwowego monitoringu przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Lublinie, dane gromadzone w ramach statystyki publicznej przez Główny Urząd Statystyczny. Charakterystyka stanu środowiska przedstawiona w rozdziale 3 jest ściśle powiązana z rozdziałem 6, w którym przedstawiono istniejące problemy ochrony środowiska istotne z punktu widzenia realizacji Strategii.

4. Potencjalne zmiany stanu środowiska w przypadku braku realizacji Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku

W rozdziale opisano skutki braku realizacji Strategii. Rozważanie takiego wariantu tzw. zero jest jednym z podstawowych wymogów opracowania Prognozy. Uznano jednocześnie, że przyjęcie takiego kierunku rozwoju jest czysto hipotetyczne. Określone w Strategii cele i kierunki działań opierają się na zasadzie zrównoważonego rozwoju, stąd też z założenia mają prośrodowiskowy wydźwięk i powinny sprzyjać

zachowaniu równowagi w przyrodzie oraz racjonalnemu wykorzystaniu zasobów regionu. W Prognozie stwierdzono, że zaniechanie realizacji założeń Strategii doprowadziłoby do pogorszenia warunków i jakości życia ludzi na terenie obszaru, zahamowania prośrodków

kowych (innowacyjnych) zmian w gospodarce, pogorszenia jakości środowiska miasta w wyniku intensyfikacji emisji zanieczyszczeń oraz nadmiernej eksploatacji zasobów.

5. Cele ochrony środowiska ustanowione na szczeblu międzynarodowym i krajowym istotne z punktu widzenia projektowanego dokumentu oraz sposoby w jakich te cele i problemy środowiska zostały uwzględnione podczas jego opracowania

W rozdziale tym opisano cele ochrony środowiska ustanowione na szczeblu międzynarodowym i krajowym oraz spójność celów niniejszej strategii z tymi celami.

6. Przewidywane oddziaływanie na środowisko

Na podstawie informacji zgromadzonych w rozdziale 3 zidentyfikowano istniejące problemy ochrony środowiska, istotne z punktu widzenia realizacji Strategii.

Rozdział 6 Prognozy stanowi ocena wpływu na środowisko przewidywanych znaczących oddziaływań skutków realizacji założeń Strategii, będąca trzonem dokumentu. Stopień szczegółowości przeprowadzonej oceny jest zdeterminowany makroskalowym charakterem Strategii i w związku z tym ogranicza się jedynie do opisowej (jakościowej) identyfikacji prawdopodobnych oddziaływań (kierunków zmian), jakie zachodzą w analogicznych sytuacjach, głównie o charakterze bezpośrednim (relatywnie łatwych do zdiagnozowania). Jednocześnie sporządzona ocena nie obejmuje wszystkich potencjalnych skutków środowiskowych realizacji Strategii, gdyż na tak precyzyjne analizy nie pozwala objętość niniejszego opracowania. Większość z zamierzeń inwestycyjnych przewidywanych do realizacji w ramach Strategii wymagać będzie przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko w odniesieniu do konkretnych warunków środowiskowych. W związku z tym przyjęto, że na tym etapie wystarczające będzie omówienie typowych oddziaływań i ich potencjalnych skutków środowiskowych. Dla części zadań ze względu na ich bardzo ogólny charakter nie można było jednoznacznie określić wpływu na środowisko.

Rozdział 6 poświęcono również analizie rozwiązań mających na celu zapobieganie, ograniczanie oraz kompensację przyrodniczą negatywnych oddziaływań na środowisko, będących rezultatem realizacji założeń Strategii. W analizie podkreślono, że zasadniczo każdy z celów i strategicznych kierunków działań Strategii wpisuje się w listę rozwiązań mających na celu zapobieganie zanieczyszczeniu oraz ochronę środowiska regionu, co wynika z wyraźnego, czytelnego kontekstu środkowego dokumentu, skonstruowanego w oparciu o zasadę zrównoważonego rozwoju. Za podstawowe środki zapobiegawcze uznano odpowiednie lokalizowanie poszczególnych inwestycji, przestrzeganie prawa z zakresu ochrony środowiska oraz stosowanie rozwiązań technicznych i technologicznych ograniczających emisję zanieczyszczeń do środowiska. W celu zmniejszenia lub eliminacji negatywnego oddziaływania na środowisko przyrodnicze lub społeczne zaproponowano podjęcie działań łagodzących opisanych dokładnie w rozdziale 6.

7. Niedostatki i braki materiałów utrudniające ocenę szkodliwego oddziaływania na środowisko ustaleń projektowanego dokumentu

W trakcie prac nad Prognozą opierano się wszelkich dostępnych materiałach dotyczących przepisów prawnych, sieci „Natura 2000”, danych o stanie środowiska oraz innych dokumentach niezbędnych do opracowania przedmiotowego dokumentu.

8. Transgraniczne oddziaływanie na środowisko

W rozdziale stwierdzono, że w przypadku Strategii nie ma potrzeby przeprowadzania postępowania dotyczącego transgranicznego oddziaływania na środowisko.

9. Rozwiązania alternatywne do rozwiązań zawartych w projekcie Strategii

Strategia Rozwoju została sporządzona w układzie jednowariantowym. Dokument nie zawiera propozycji zadań alternatywnych dla realizacji celów Strategii. Sytuacja ta wynika z makroskalowego charakteru opracowania, którego założenia cechują się wysokim stopniem ogólności. W związku z tym brak jest możliwości precyzyjnego określenia działań alternatywnych dla wskazanych zadań. Dla tego rodzaju opracowań stosowanie kryteriów wariantowości, wykorzystywanych w analogicznych ocenach oddziaływania sporządzanych dla sparametryzowanych przedsięwzięć jest znacznie utrudnione. Należy również podkreślić, że większość proponowanych do realizacji przedsięwzięć w ramach Strategii ma pozytywny wpływ na środowisko i proponowanie rozwiązań alternatywnych nie ma uzasadnienia.

10. Przewidywane metody analizy skutków realizacji postanowień projektu Strategii

Celem monitoringu jest opisanie zmian stanu środowiska w wyniku realizacji założeń Strategii oraz sprawdzenie czy założone środki łagodzące przyniosą zakładany efekt. Pomiar skutków realizacji postanowień przyjętego dokumentu w zakresie oddziaływania na środowisko będzie się odbywał poprzez zestaw odpowiednich wskaźników (mierników). W tym celu należy wykorzystać funkcjonujący na terenie miasta system monitoringu środowiska przyrodniczego prowadzony przez różne instytucje.

SPIS TABEL

Tabela nr 1. Klasa strefy uzyskana w ocenie jakości powietrza za 2013 r. dokonanej ze względu na ochronę zdrowia

Tabela nr 2. Klasa strefy uzyskana w ocenie jakości powietrza za 2013 r. dokonanej ze względu na ochronę roślin

Tabela nr 3. Ocena jakości wód rzecznych Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Tabela nr 4. Ocena jakości wód jezior Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w latach 2010 - 2012.

Tabela nr 5. Ocena jakości wód podziemnych Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego w latach 2010 i 2012.

Tabela nr 6. Dopuszczalne poziomy hałasu w środowisku powodowanego przez poszczególne grupy źródeł hałasu, z wyłączeniem hałasu powodowanego przez straty, lądowania i przeloty statków powietrznych oraz linie elektroenergetyczne, wyrażone wskaźnikami $L_{Aeq D}$ i $L_{Aeq N}$, które to wskaźniki mają zastosowanie do ustalania i kontroli warunków korzystania ze środowiska, w odniesieniu do jednej doby

Tabela nr 7. Wyniki pomiarów hałasu drogowego dla dróg przebiegających przez Włodawski Obszar Funkcjonalny w 2010 roku

Tabela nr 8. Wykaz pomników przyrody na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Tabela nr 9. Użytki ekologiczne na terenie Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Tabela nr 10. Potencjalne zmiany stanu środowiska w przypadku braku realizacji Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku

Tabela nr 11. Macierz oceny spójności celów projektu "Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku" z celami ochrony środowiska wybranych dokumentów

międzynarodowych

Tabela nr 12. Macierz oceny spójności celów projektu "Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego do 2020 roku" z celami ochrony środowiska wybranych dokumentów

międzynarodowych

Tabela nr 13. Zidentyfikowane problemy środowiskowe Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego

Tabela nr 14. Ocena wpływu na środowisko realizacji proponowanych zadań „Strategii Rozwoju Włodawskiego Obszaru Funkcjonalnego”

Tabela nr 15. Szczegółowa ocena potencjalnych oddziaływań na środowisko wynikających z realizacji celów, kierunków działań i przedsięwzięć zawartych w Strategii oraz sposoby przeciwdziałania, ograniczania i kompensacji

Tabela nr 16. Wzajemne powiązania oddziaływań

Tabela nr 17. Proponowane środki i zalecenia łagodzące niekorzystne oddziaływania na środowisko wynikające z realizacji Strategii